

Tilburg University

N-VA

Maly, I.E.L.

Publication date:
2012

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Maly, I. E. L. (2012). *N-VA: Analyse van een politieke ideologie*. EPO.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

N-VA

Analyse van een politieke ideologie

Bij EPO verschenen ook:

De beschavingsmachine. Wij en de islam

Ico Maly

De heruitvinding van de samenleving

Jan Blommaert

De crisis van de democratie. Commentaren op actuele politiek

Jan Blommaert

Ik stel vast. Politiek taalgebruik, politieke vernieuwing en verrechtsing

Jan Blommaert

Populisme

Jan Blommaert, Eric Corijn, Dieter Lesage en Marc Holthof

Nationalisme. Kritische opstellen

Jan Blommaert en Raymond Detrez (red.)

Jaap Kruithof. Teksten voor de toekomst

Samenstelling Rik Pinxten, Ronald Commers en Luc Desmedt

Het neoliberalisme

Jaap Kruithof

Wat u moet weten over het Vlaams Belang. Het beste van Blokwatch

Marc Spruyt

Wiens Belang? Het Vlaams Belang over inkomen, werk, pensioenen

Norbert Van Overloop

N-VA

Analyse
van
een politieke
ideologie

Ico Maly

Voor Aysu

Omslagontwerp: Renaldo Candreva

Coverfoto: © Image Globe

Foto auteur: © Ico Maly

Vormgeving: EPO

Druk: drukkerij EPO

© Ico Maly en uitgeverij EPO vzw, 2012

Lange Pastoorstraat 25-27, 2600 Berchem

Tel: +32 (0)3 239 68 74

Fax: +32 (0)3 218 46 04

E-mail: uitgeverij@epo.be

Web: www.epo.be

Isbn 978 94 91297 30 4

D 2012/2204/17

Nur 740

Verspreiding voor Nederland

Centraal Boekhuis BV Culemborg

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, mimeograph, film or any other means without permission in writing from the publisher.

N-VA

Analyse van een politieke ideologie

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van de graad van doctor
aan Tilburg University,
op gezag van de rector magnificus,
prof. dr. Ph. Eijlander,
in het openbaar te verdedigen ten overstaan van een
door het college voor promoties aangewezen commissie
in de aula van de Universiteit

op dinsdag 23 oktober 2012 om 10.15 uur

door

Ico Emmanuel Lutgarde Maly
geboren op 11 augustus 1978 te Knokke-Heist, België

Promotores: Prof. dr. Jan Blommaert
 Prof. dr. Sjaak Kroon

Overige leden van de Promotiecommissie:

 Prof. dr. Christ'l De Landtsheer
 Prof. dr. Carl Devos
 Prof. dr. Ernst Hirsch Ballin
 Prof. dr. Arie de Ruijter
 Prof. dr. Paul Scheffer

Inhoud

Over deze analyse 13

De structuur van dit onderzoek 14

De bronnen en citaten 16

Referenties 17

Dankwoord 17

1. Inleiding. De Wever en de schaduw van Burke 19

1.1. Edmund Burke, een moderne held? 19

1.2. Burke en de aanval op de Franse Revolutie 23

1.3. De lessen van Burke 26

1.3.1. De samenleving is organisch 26

1.3.2. De nationalistische correctie van het sociaal contract 28

1.4. De Wever, Burke en het rijpen van de Vlaamse geesten 30

Deel 1. Methodologie en historische context 33

2. Politieke communicatie in de media en ideologie-onderzoek 35

2.1. Taal en politiek 35

2.1.1. Politiek taalgebruik 36

2.1.2. Taal, geschiedenis en de strijd om betekenis 38

2.1.3. Taal, discours en macht 42

2.1.4. Ideologie en hegemonie 44

2.1.5. Politiek als een strijd om hegemonie 47

2.2. Media en politiek: een historisch perspectief 49

2.2.1. Politieke communicatie en media 50

2.2.2. Mediatechnologieën en politieke strijd 51

2.2.3. De commercialisering van het medialandschap 53

2.2.4. De formatisering van de politiek 57

2.3. Politiek taalgebruik in een geformateerde mediaruimte 59

2.3.1. Mediacommunicatie en circulatie 60

- 2.3.2. *Message-image-issue* 62
- 2.3.3. Politieke communicatie in het mediatijdperk:
het geval Hancock 64
- 2.3.4. Politiek in het internettijdperk 66
- 2.4. Methodologie: taal en de pragmatiek van ideologie-onderzoek 71
 - 2.4.1. Methodologische referenties 71
 - 2.4.2. Etnografische situering van de data 77
 - 2.4.3. Historische situering van de data 87
- 3. **De verlichting en de antiverlichting** 91
 - 3.1. De verlichting 92
 - 3.1.1. De verlichting als een ideologische en politieke beweging 93
 - 3.1.2. De fundamente van een verlichte samenleving 95
 - 3.1.3. Democratie en de democratische mens 97
 - 3.1.4. De materialisatie van een revolutie van de geest 100
 - 3.2. De antiverlichting 103
 - 3.2.1. De antiverlichtingsdenkers 103
 - 3.2.2. De antiverlichtingsbeweging als een politieke strijd 120
 - 3.2.3. De elementaire principes van de antiverlichting 121
 - 3.2.4. Antimaterialisme en de dood van de democratische mens 130
 - 3.3. De antiverlichting, de Belgische politiek en de Vlaamse Beweging 132
 - 3.3.1. België, kind van de verlichting? 132
 - 3.3.2. De ontluikende taalstrijd 134
 - 3.3.3. Van taalstrijd naar Vlaams-nationalisme 137
 - 3.3.4. De kiemen van radicalisering 139
 - 3.3.5. Het interbellum en de lokroep van de antiverlichting 141
 - 3.3.6. Van rehabilitatie tot hegemonie 144
 - 3.3.7. De politiek-retorische constructie van de natie 147
 - 3.4. Besluit. De antiverlichtingstraditie in Vlaanderen 149

Deel 2. N-VA en de strijd tegen de verlichting 151

- 4. **N-VA, nationalisme en identiteit** 153
 - 4.1. De Vlaamse natie in een geglobaliseerde wereld 153
 - 4.1.1. Nationalisme in dienst van de democratie? 154
 - 4.1.2. Voor Vlaanderen, tegen het kosmopolitisme 158
 - 4.1.3. Europa in dienst van het Vlaams-nationalisme 164

- 4.1.4. Het economisch nationalisme van N-VA 167
- 4.2. De Vlaamse identiteit in functie van de natie 171
 - 4.2.1. Een constructivistische visie op identiteit in functie van nationalisme? 171
 - 4.2.2. Normalisering en naturalisering van de natie en de identiteit 174
 - 4.2.3. Een gezonde identiteit 175
 - 4.2.4. Een Burkeaans identiteitsconcept 179
- 4.3. Het nieuwe nationalisme van N-VA 181
 - 4.3.1. De hiërarchische ordening van Natie 1 en Natie 2 183
 - 4.3.2. Over Lisa Simpson en de geschiedenis als dienstmaagd van de natie 186
 - 4.3.3. Open en inclusief nationalisme als strategie 191
 - 4.3.4. De flinterdunne grens tussen goed en slecht nationalisme 194
- 4.4. Besluit. Het primaat van de organische natie 197
- 5. N-VA, democratie en de waarden van de verlichting 199
 - 5.1. In naam van de rechten van de mens en de verlichting 200
 - 5.1.2. De rechten van de mens als Vlaams cultureel erfgoed 200
 - 5.1.2. De correctie van het kostbare weefsel 203
 - 5.2. In naam van de democratie 207
 - 5.2.1. Democratie en haar grenzen 207
 - 5.2.2. Democratie en de grondwet 210
 - 5.2.3. Democratie als tijdelijke dictatuur van de meerderheid 213
 - 5.2.4. Democratie, de democratische mens en het recht op verzet 216
 - 5.3. In naam van de gelijkheid 220
 - 5.3.1. N-VA, gelijkheid en de strijd tegen het CGKR 220
 - 5.3.2. Alle Vlamingen gelijk voor de wet? 232
 - 5.4. In naam van de vrijheid 241
 - 5.4.1. Vrijheid en verantwoordelijkheid 242
 - 5.4.2. De harmonieuze samenleving, vrijheid en multiculturaliteit 249
 - 5.5. Besluit. N-VA en de aanval op de verlichting 262

Deel 3. N-VA. Communicatie, massamedia en de blik op de wereld 267

- 6. De mediatieke strijd en het master-narratief van N-VA 269
 - 6.1. De mediatieke strijd van N-VA 270
 - 6.1.1. Massamedia, identiteit en de constructie van de Vlaamse natie 270

- 6.1.2. De openbare omroep, Vlaamse framing en de strijd om de ziel 273
 - 6.1.3. De grote communicator 275
 - 6.1.4. N-VA is de stem van De Wever 278
- 6.2. Het master-narratief: de ingrediënten 280
 - 6.2.1. België versus Vlaanderen 280
 - 6.2.2. De opofferingen van de grote leider 283
 - 6.2.3. De aanval op de linkse kerk en de strijd om de elitaire consensus 287
 - 6.2.4. De afrekening met Verhofstadt 291
- 6.3. Normalisering en realisme, de verpakking van het master-narratief 295
 - 6.3.1. Radicalisme verpakt als gematigdheid 295
 - 6.3.2. Ideologie verpakt als realisme 300
- 6.4. Besluit. Common sense, ideologie en realiteit 304
- 7. N-VA-communicatie, mediacirculatie en politieke strijd: zes casussen 307
 - 7.1. Casus 1: twee opinies, twee culturen en twee democratieën 308
 - 7.1.1. Twee democratieën en de ideologische strijd van N-VA 308
 - 7.1.2. Twee democratieën: de reconstructie van een idee 311
 - 7.1.3. Mijn democratie, de aanval op België en weigering van elk compromis 326
 - 7.2. Casus 2: echte solidariteit 329
 - 7.2.1. Nationalistische solidariteit 329
 - 7.2.2. Liefdadigheid als echte solidariteit 331
 - 7.2.3. Solidariteit als chantage 333
 - 7.2.4. De strijd tegen oversolidariteit 335
 - 7.2.5. Media, oversolidariteit en de strijd tegen de federale staat 336
 - 7.3. Casus 3: het compromis 339
 - 7.3.1. De geboorte van de staatsman en het compromis 340
 - 7.3.2. De moedige staatsman en de Franstalige vernederingen 343
 - 7.3.3. De verontwaardiging, de rechtlijnigheid en de tegenaanval 345
 - 7.3.4. Mainstreammedia en de reproductie van de N-VA-communicatie 348
 - 7.4. Casus 4: de aanval op het compromis 350
 - 7.4.1. Staging van het nee 352

- 7.4.2. Een tsunami aan belastingen: de argumentatie van het nee 355
- 7.4.3. Opname in de media 362
- 7.4.4. Het succes van het nee-scenario 367
- 7.5. Casus 5: N-VA door de ogen van media en politiek 369
- 7.6. Casus 6: de mens achter de BV-politicus, De Wever in de populaire media 376
 - 7.6.1. Het dieet van De Wever, het imago van gewone man en de kracht van verandering 378
 - 7.6.2. Woestijnvis en de hype rond De Wever 388
- 7.7. N-VA en de strijd om de verbeelding 401

Deel 4. De virtuele reproductie van de N-VA-communicatie 407

- 8. N-VA en web 2.0: de schepping van een draagvlak 409
 - 8.1. Een vooruitblik 409
 - 8.2. Web 2.0 en N-VA: de communicatie van Siegfried Bracke 411
 - 8.2.1. Bracke tussen journalistiek en politiek 411
 - 8.2.2. Bracke, de formatisering van de politiek en vox-populisme 413
 - 8.2.3. Bracke, politieke communicatie en web 2.0 416
 - 8.3. Facebook, de Vlaamse strijd en 'de publieke opinie' 425
 - 8.3.1. De Vlaamse Beweging op Facebook 426
 - 8.3.2. Vlaamse Leeuw en politieke spam 427
 - 8.3.3. De constructie van een politieke consensus 430
 - 8.3.4. De Vlaamse strijd op Facebook 434
 - 8.4. *De Standaard Online 2.0*: de reproductie van N-VA-communicatie 436
 - 8.4.1. De top posters 437
 - 8.4.2. Een volk, een stem! 451
 - 8.5. *De Standaard Online 2.0*: een dagje tussen de commentaren 451
 - 8.5.1. De cijfers 452
 - 8.5.2. Het mechanisme van de virtuele verovering 453
 - 8.5.3. *De Standaard Online 2.0*: de reproductie van N-VA communicatie 461
 - 8.6. *Gazet van Antwerpen online 2.0*: de reproductie van het nee tegen Di Rupo 461
 - 8.6.1. De cijfers 462

8.6.2. De retoriek	463
8.6.3. <i>Gazet van Antwerpen online 2.0</i> : de reproductie van N-VA communicatie	474
8.7. De rechtse micromedia, Pro Flandria en de brief van Crols aan de rechtse kerk	474
8.7.1. Summier overzicht van rechtshationalistische micromedia en de ideologische strijd	475
8.7.2. Pro Flandria, N-VA en Frans Crols	479
8.7.3. Het manifest-Crols: beminde gelovigen van de rechtse kerk	483
8.7.4. Rechtse micromedia, het manifest-Crols en de strijd om hegemonie	493
8.8. Besluit. De virtuele reproductie van de N-VA-communicatie en de antiverlichting	495
9. Algemeen besluit. N-VA, antiverlichting en de strijd om hegemonie	499
9.1. De ideologie van N-VA	499
9.1.1. De Wevers ideologieën en synchronisatie	500
9.1.2. De ideologische lagen in de N-VA-ideologie	504
9.2. Mediacirculatie en de strijd om hegemonie	508
9.2.1. Het product	509
9.2.2. De reproductie	511
9.3. N-VA, de aanval op de Belgische democratie en de Vlaamse revolutie	515
9.3.1. De aanval op de democratie in historisch perspectief	515
9.3.2. De kosten van de democratie, de economische aanval op de democratie	519
9.3.3. N-VA, de antiverlichting en de aanval op de Belgische democratie	524

Noten	527
--------------	------------

Bibliografie	582
---------------------	------------

Engelse citaten	593
------------------------	------------

Tilburg School of Humanities	
Dissertations in Language and Culture Studies	605

Over deze analyse

N-VA. Analyse van een politieke ideologie. Dat is exact wat hier voorligt. De titel spreekt voor zich en toch behoeft deze grondige en uitvoerige analyse enige uitleg vooraf. ‘Ideologie’ is een van die termen die iedereen meent te begrijpen, totdat men moet uitleggen wat ermee wordt bedoeld. ‘Ideologie’, ook al is het een term die we met zijn allen meteen associëren met politiek, is een woord dat we nog zelden te horen krijgen in de politieke berichtgeving én in de analyse van politiek. Ideologie is voor velen iets van het verleden, iets negatiefs ook. Vandaag horen we politici praten over realisme, goed bestuur en praktische toepassingen, niet over ideologie. De opkomst van Bart De Wever en zijn Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA) zorgen voor ‘nieuwe’ concepten in het politieke spreken, zoals identiteit, morele gemeenschap, natie en nationalisme. Maar ook daar wordt zelden het woord ‘ideologie’ in de mond genomen. Als het concept al voorkomt, dan wordt ‘ideologie’ gebruikt om de politieke tegenstander te betichten van vooroordelen, van een gekleurde blik. Ideologie is wat ‘wij’ niet hebben. Ideologie is iets van het verleden of van de andere. Velen associëren het bovendien met droge en belegen kost. Ideologie is dan iets wat enkel terug te vinden is in oude stoffige politieke manifesten.

Het tegendeel is waar. Ideologie speelt een rol in het leven van eenieder. Ideologie is dynamisch en wordt dag in dag uit geproduceerd en gereproduceerd, niet alleen door politici of ideologen, maar door iedereen. En dat is geen bijzaak, maar bepaalt dag in dag uit ons leven, onze keuzes, tot en met de woorden die we uitspreken. Ideologie bepaalt hoe we bepaalde gebeurtenissen of dingen begrijpen, het bepaalt onze blik op de wereld. Ideologieën ontstaan niet opeens en uit het niets, maar zijn historische fenomenen. Ze ontstaan in de marge en groeien mogelijk uit tot dominante ideologieën die de blik van velen kleuren. Dat is met de politieke ideologie van N-VA niet anders. Toen De Wever zich in 2003 in *De Standaard* uitte als een conservatieve nationalist en een fan van Edmund Burke kreeg zijn artikel, hoewel controversieel, geen enkele reactie. Een kleine tien jaar later zorgt nagenoeg

elk mediaoptreden van De Wever voor een hele stroom aan reacties van politici, intellectuelen en gewone burgers. Veel van zijn ideeën worden vandaag niet alleen wijdverspreid, ze worden ook wijd gedeeld. De Wever en zijn N-VA staan vandaag in het centrum van het politieke veld. In dit onderzoek analyseren we niet alleen de ideologie van N-VA in de zin van een inhoudsanalyse, we analyseren ook de mediacirculatie van het ideologische discours.

De structuur van dit onderzoek

Dit onderzoek valt uiteen in vier grote delen. Na een kort inleidend hoofdstuk over Edmund Burke, begint deel één bij hoofdstuk twee. In dat hoofdstuk verduidelijken we ons theoretisch perspectief op taal, politiek en media. Ook het methodologisch kader van het onderzoek wordt hier uitgebreid toegelicht. Daarna schetsen we in hoofdstuk drie het historisch kader dat nodig is om de politieke communicatie van N-VA te kunnen begrijpen. Die historische context duiden we in de strijd tussen de verlichting en de anti-verlichting als politiek-ideologische bewegingen die ook in België een materiële vertaling kregen. We duiden de centrale ideeën van beide tradities en beschrijven summier hun invloed op de geschiedenis van België.

In deel twee van dit onderzoek ligt de focus op de inhoud van het politieke project van N-VA. We reconstrueren de politieke ideologie van de partij in het vierde hoofdstuk. Vanuit het geschetste historisch perspectief analyseren we het nationalisme van N-VA en het bijbehorende identiteitsconcept. Wat is 'het politieke project' van deze partij? Wat zijn haar politieke doelen? Wat is haar discours en wat zeggen haar beleidsplannen en praktijken? We onderzoeken de claim die N-VA steeds herhaalt, namelijk dat zij de vertegenwoordiger is van een nieuw nationalisme. In hoofdstuk vijf onderzoeken we hoe N-VA zich opstelt ten aanzien van de rechten van de mens, de democratie en de kernwaarden van de verlichting: vrijheid en gelijkheid.

In de volgende twee delen van dit werk analyseren we de circulatie van het N-VA-discours in het maatschappelijk debat. Centrale vraag in het kader van die beide delen is dan ook of en hoe de N-VA haar boodschap tracht uit te dragen als 'de normaliteit' zelve. Meer specifiek analyseren we in het zesde hoofdstuk de mediastrategie en het master-narratief van N-VA. We gaan na hoe N-VA de rol van de media ziet in het kader van haar politieke project. Daarna verduidelijken we het master-narratief van de partij: hoe verbeeldt de N-VA zichzelf en de wereld? We duiden ook hoe N-VA haar politieke

communicatie verpakt zodat deze gemakkelijk binnen de media kan worden opgepikt en gereproduceerd.

In hoofdstuk zeven belichten we aan de hand van zes casussen uitgebreid hoe N-VA de media inzet voor haar politiek-ideologische strijd. De centrale vragen daarbij luiden als volgt: slaagt N-VA erin om zonder veel weerstand haar discours te laten circuleren als een normaliteit (een hegemonie)? Of wordt de partij gezien als een uiting van een radicaal Vlaams nationalisme? En vooral, hoe ziet de politieke communicatie van N-VA eruit? Daarbij komt nog de vraag in hoeverre de journalisten van de mainstreammedia het discours van N-VA reproduceren in hun verslaggeving, opiniestukken en vraagstelling. Kortom, we gaan na of en hoe N-VA erin slaagt om de massamedia in te zetten als een instrument voor haar politieke strijd.

In het vierde deel analyseren we de circulatie van de communicatie van N-VA binnen web 2.0. Concreet belichten we in het achtste hoofdstuk hoe N-VA-politici als Siegfried Bracke, Vlaams-nationalistische middenveldorganisaties en rechtsnationalistische micromedia mee de ideologische strijd voor de Vlaamse natie voeren. We analyseren hiervoor een grote hoeveelheid politieke communicatie geproduceerd op Facebook, Twitter, blogs en op commentaarmodules onder artikels op *De Standaard Online* en de *Gazet van Antwerpen online*. Tevens geven we een summier overzicht van de politieke communicatie op rechtse en Vlaams-nationalistische micromedia zoals Res Publica, Rechts Actueel en Pro Flandria.

In hoofdstuk negen besluiten we dit onderzoek door de belangrijkste bevindingen inzake de politieke ideologie nog eens op een rijtje te zetten.

We beperken ons dus niet tot een loutere beschrijving van de ideologie van N-VA, maar plaatsen die ideologie ook in een historische context én analyseren vooral hoe die ideologie ingezet wordt in een politieke strijd, in een strijd om macht en machtsuitoefening. Dit summiere overzicht van het onderzoek toont al aan dat wat we verstaan onder 'ideologie' weinig te maken heeft met de stoffige connotaties die het woord bij vele mensen oproept. Meer nog, centraal in onze benadering staat het idee dat ideologie juist een heel dynamisch en hedendaags gegeven is. Ook vandaag is ideologie nog altijd uiterst relevant als we over politiek spreken. Meer nog, zonder ideologie is er geen sprake van politiek. Dat betekent echter niet dat politici de enigen zijn die ideologie produceren. Het tegendeel is waar, zo blijkt uit dit onderzoek, ideologie wordt verspreid via een heleboel organisaties en individuen via een heel reeks aan verschillende kanalen.

De bronnen en citaten

Ook de bronnen en de bibliografie verdienen enige uitleg. In dit boek wordt gebruik gemaakt van noten. Alle bronnen, dat wil zeggen wetenschappelijke boeken en artikels, primaire teksten van N-VA en secundaire en tertiaire bronnen, worden in die noten geduid. We verzamelen alle gedrukte bronnen, met uitzondering van mediabronnen, in de bibliografie. Mediabronnen zoals interviews, berichtgeving door kranten en televisie maar ook internetbronnen zijn enkel raadpleegbaar in het notensysteem.

Van deze algemene omgang met de bronnen in dit onderzoek wordt in twee gevallen afgeweken. Ten eerste nemen we alle kerndocumenten van N-VA op in de bibliografie, ook al zijn die allemaal verkregen via de website van N-VA. De tweede uitzondering betreft de bronnen die Bart De Wever, de voorzitter van N-VA, geproduceerd heeft. De columns en de boeken van De Wever nemen in dit onderzoek een centrale plaats in. Daarom worden alle columns van De Wever uit *De Morgen* en *De Standaard* die we analyseren opgenomen in de bibliografie; ook de columns die vooralsnog alleen in de kranten zijn verschenen. Het merendeel van de gebruikte columns van De Wever is zowel in zijn boeken verschenen als in *De Standaard* en *De Morgen*. Soms zitten er echter verschillen tussen beide publicaties. Zo verandert de titel van de column 'De jaren vijftig' uit *De Standaard* in het boek *Werkbare Waarden* in 'De bevrijding van de aasgieren'. Om een eenduidig en transparant bronnenapparaat te hebben en om verwarring te vermijden, verwijzen we in het notenapparaat steeds naar de columns in het boek. Indien er op het einde van de noot naar een paginanummer wordt verwezen, dan is de analyse gebeurd op de column zoals hij in het betreffende boek is afgedrukt. Staan er geen paginanummers bij om aan te duiden waar het citaat te vinden is in het boek, dan is de analyse gebeurd op de column zoals die in de krant verscheen. We vermelden telkens zowel de plaats in het boek, als de datum en de krant waarin de column verschenen is.

De citaten in dit boek worden letterlijk weergegeven zoals ze in de originele bron gepubliceerd werden. Dat betekent dat spel- en grammaticafouten, maar ook feitelijke fouten, zonder verbetering worden overgenomen. Als er in het citaat veranderingen doorgevoerd zijn, zoals de verplaatsing van een werkwoord zodat het citaat aansluit op de vorige of volgende zin, dan is die aanpassing tussen [vierkante] haakjes geplaatst.

Referenties

Een paar stukken van dit onderzoek zijn in een vroeger stadium al online verschenen. Zo zijn enkele bevindingen van hoofdstuk vier over het identiteitsbegrip van N-VA en uit de hoofdstukken zes en acht rond het master-narratief en de circulatie op web 2.0 eerder verschenen in het e-boek *Het rijpen van de geesten*¹ dat ik samen met Jan Zienkowski, Tinne Kenis, Carolina Maciel de França en Joachim Ben Yakoub heb geschreven. Dit e-boek werd gepubliceerd op Kif Kif.

De analyse van de deelname van De Wever aan de loopwedstrijd Antwerp 10 Miles in hoofdstuk acht is gebaseerd op het artikel '*Nil volentibus arduum*: de oude en de nieuwe Wever'² dat ik samen met Jan Blommaert schreef. Dit artikel verscheen eerder op Kif Kif en DeWereldMorgen.be.

Dankwoord

Het is een fantastische kans geweest om dit werk te mogen ondernemen. En dat is niet in tegenspraak met de opofferingen die het van vele mensen, inclusief mezelf, gevergd heeft. Analyses schrijven zichzelf niet, meer nog, een tekst schrijft men nooit alleen. Dit werk vormt hierop geen uitzondering. Ik wil de verschillende mensen en organisaties die in mij geloofd hebben en me die kans gegeven hebben, hier uitdrukkelijk bedanken. Ik hoop dat hun bijdragen niet voor niets geweest zijn.

Op de allereerste plaats dank ik mijn vrouw, Fatma, die me vanaf dag één niet alleen gesteund en ondersteund heeft in deze lange, vaak eindeloze tocht, maar tijdens haar zwangerschap ook nog eens werd geconfronteerd met een tobrende en vaak afwezige man die ergens tussen de achttiende eeuw en zijn bureau leefde. Zonder haar was er van dit onderzoek geen sprake geweest. Mijn ouders ben ik eindeloos veel dank verschuldigd om een veelheid aan redenen, maar in dit dankwoord verdienen ze hun plaats voor hun onaflatende steun en begrip.

Ik dank mijn promotor, leermeester en vriend Jan Blommaert uitdrukkelijk, niet alleen voor de kans die hij me gaf om dit onderzoek uit te voeren, maar ook en vooral voor de intellectuele vorming en ondersteuning die ik van hem heb gekregen. In dit onderzoek, en in al mijn publicaties, klinkt zijn

stem steeds door. Daarnaast dank ik Sjaak Kroon voor zijn deskundige begeleiding en Tilburg University voor de ondersteuning die mijn onderzoek mogelijke maakte.

Vele mensen hebben in de loop van de jaren stukken en onvolledige versies van dit onderzoek gelezen en voorzien van deskundige en inspirerende commentaar. Ik dank Pascal Debruyne, Karim Zahidi, Jan Bel, Najib Chakouh, Joke Clijsters en Tarik F. voor hun feedback. Ik dank hier ook expliciet mijn collega's en vrienden bij Kif Kif die mij de mogelijkheid gegeven hebben om mij vier maanden terug te trekken om dit onderzoek volledig af te werken. Meer specifiek dank ik Jan Zienkowski, Carolina Maciel de França, Tinne Kenis, Sukran Bulut en Joachim Ben Yakoub voor hun inspirerende, kritische en voedende gesprekken en commentaren op dit onderzoek. Van alle mensen in dit dankwoord zijn minimaal sporen terug te vinden in dit werk. Jan Zienkowski en Carolina Maciel de França verdienen het om hier nog eens extra genoemd te worden met dank voor hun uitstekende vertaalwerk. Ann De Jaeghere verdient dan weer, net zoals Thomas Blommaert en Jos Hennes, alle lof voor het nauwgezette redactiewerk.

Als laatste, maar uiteraard niet in het minst, dank ik EPO voor de moedige keuze om dit zwaargewicht in druk uit brengen.

Ico Maly

Gent, 1 juli 2012

1. Inleiding. De Wever en de schaduw van Burke

‘Als politicus kun je het echter niet maken energie te stoppen in een semantische strijd als die je geen voordeel oplevert. Wie zijn ideeën wil verkopen, moet proberen zijn politiek taalgebruik op te leggen aan de tegenstander. Dat doe je niet door termen te hanteren die je onmiddellijk in het defensief duwen. Vliegen moet je vangen met honing en niet met azijn.’

*Bart De Wever, 16 augustus 2003*¹

Zo start de toen nog onbekende Bart De Wever van de Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA) zijn lofrede aan Edmund Burke² in *De Standaard*. In dit stuk, dat hij als een ‘ideologische biografie’ beschouwt, toont De Wever zijn bewondering voor het conservatisme van Burke. Burke is zijn grote leermeester. De Wever ziet in hem een voorbeeld voor zijn politiek denken en doen. Het stuk zelf betekent voor De Wever bovendien het begin van zijn ‘carrière als tegendraads opiniemaker’.³ Het belang dat De Wever zelf aan het artikel toekent, kan ook afgeleid worden uit het feit dat het artikel vijf jaar later zijn eerste bestseller *Het kostbare weefsel*⁴ opent. De titel van dat boek is bovendien een duidelijke verwijzing naar het ideeëngoed van Edmund Burke die het bewaren van het eeuwenoude maatschappelijke weefsel van de natie centraal stelde in zijn denken. De schaduw van Burke hangt boven De Wever, zoveel is duidelijk.

1.1. Edmund Burke, een moderne held?

In zijn eerste artikel legt De Wever zeer expliciet en zonder er veel doekjes om te winden, zijn ideologische wortels bloot. De Wever valt met twee controversiële *cliffhangers* binnen waarmee hij de nieuwsgierigheid van de lezer tracht op te wekken. Niet alleen bekent hij zich als een volger van Burke, hij

eigent zich ook het label van conservatief toe als een geuzennaam. De Wever houdt een vurig pleidooi om (grote delen van) de erfenis van Burke, een hevig tegenstander van de verlichting, te verdedigen. De combinatie van Burke als politiek voorbeeld en een bekentenis als conservatief is geen evidente keuze als je op korte termijn groot electoraal gewin nastreeft.

Immers, de erfenis van de verlichting⁵ wordt vandaag, althans in theorie, door elke politieke partij onderschreven. Zo zweert elke politieke partij trouw aan de Belgische grondwet. Meer nog, met name een kleine selectie van de verlichtingswaarden (democratie, vrije meningsuiting, gelijkheid van man en vrouw en scheiding van kerk en staat) is vandaag een cruciaal element in de verbeelding van 'onszelf'.⁶ Het zijn deze principes die stevast opduiken in het debat over de multiculturele samenleving en die gebruikt worden om het onderscheid te maken tussen 'ons' en 'hen', waarmee in het bijzonder wordt verwezen naar de allochtonen en de moslims. In een dergelijke context lijkt een antiverlichtingsheld zo goed als onverkoopbaar. De Wever is zich daar terdege van bewust: 'Vliegen vang je met honing, niet met azijn.'⁷ Ondanks het feit dat het label 'conservatief' hem meteen in een defensieve positie drukt, geeft de uitnodiging van *De Standaard* om zijn politieke idool voor te stellen, hem 'de welkome gelegenheid om het onbegonnen werk toch te beginnen'.⁸

De Wever vertelt een heldenverhaal, een Ierse variant van *The American Dream*. In de beschrijving van De Wever in *De Standaard* wordt Burke een ware held. Een held met een zwart kantje. Niet helemaal feilloos, maar toch een held. Een 'intellectuele duizendpoot'⁹ ook en een 'literair talent'.¹⁰ In de ogen van De Wever is Burke 'een eloquent man'¹¹ wiens 'intellectuele erfenis [is] niet te onderschatten'¹² is. Een held bovendien wiens leven in de perceptie van De Wever heel veel parallellen vertoont met zijn eigen leven. Burke wordt neergezet als een Ierse katholiek die gediscrimineerd werd vanwege zijn afkomst. De Wever merkt daarbij op: 'Gediscrimineerd worden omwille van je identiteit, dat sloot helemaal aan bij de verhalen die ik thuis te horen kreeg over de Vlaamse ontvoogding.'¹³ Burke wordt van meet af aan voorgesteld als een strijder voor rechtvaardigheid, tegen discriminatie en tegen onderdrukking, desnoods ten koste van de eigen carrière. Het was een ware durver die zich niet liet verleiden door geldgewin en postjes. Hij was principieel en tegendraads. Net zoals het imago dat De Wever van zichzelf construeert, houdt Burke het been stijf: 'In tegenstelling tot de meeste Vlamingen die zich in functie van hun sociale promotie verfransten, werd Burke echter geen bondgenoot van de onderdrukker.'¹⁴

Nochtans was Burke niet de strijder voor rechtvaardigheid zoals De Wever het hier laat voorkomen. Burke speelde dubbelspel, want ondanks zijn zetel in het Lagerhuis, was hij in dienst van een Lord wiens belangen hij verdedigde. Hij had een carrière die in dienst stond van de adel. Om die te plezieren, draaide hij er zijn hand niet voor om om zich hevig te verzetten tegen maatregelen die hun belangen zouden schaden. Burke had bovendien een legendarisch misprijzen voor het volk, dat hij een ‘zwinachtige massa’¹⁵ noemde. Toch blijft De Wever bouwen aan het imago van zijn held. Burke kwam niet alleen op tegen de onderdrukking van de Ieren:

‘Hij gaf de Amerikaanse opstandelingen tegen het Britse gezag ten gronde gelijk – *no taxation without representation* – en hij voerde een bijzonder ondankbare, vruchteloze strijd tegen het despotisch optreden van de Britten in India. Burke was dus een durver. [...] Burke was een held.’¹⁶

Burke lijkt in de bejubeling van De Wever een enorme voorvechter van de rechten van de mens, van de verlichtingswaarden. Een moedige held die tegen zijn tijdgenoten inging om de rechten van zowel de Ier, de Amerikaan als de Indiër te vrijwaren. Schijn bedriegt echter. De vraag die zich stelt, is hoe we de verdediging van de rechten van India door Burke moeten begrijpen. Sternhell¹⁷ is hierover zeer duidelijk: ‘Zijn strijd voor de rechten van de Indiase volkeren die leden onder de misbruiken van gouverneur Warren Hastings’ administratie was een verdediging – niet van de rechten van het individu, maar van een georganiseerde gemeenschap, haar elites en tradities [...]’¹⁸ Zijn strijd tegen de corruptie van de Britse Oost-Indische Compagnie was een strijd tegen de degeneratie van het moederland. Burke toont zich hier dus niet als een verdediger van de verlichtingswaarden, maar als een verdediger van de Indiase natie als natie én van de morele orde van de Britse natie. ‘Naast de liefde die ouders voor hun kinderen hebben, is de liefde voor zijn land het sterkste nationale en morele instinct dat leeft in de mens’,¹⁹ zei Burke in zijn speech gericht aan Hastings. Burke hield geen pleidooi voor de onafhankelijkheid van India of voor het toepassen van de rechten van de mens of voor de installatie van een democratie in India.²⁰ Burke hield een elitair en paternalistisch pleidooi om in India rekening te houden met [...] het verstand, het temperament en de gewoonten van het volk en om de wetten die ze [Groot-Brittannië; IM] maakt daaraan aan te passen.²¹ Universele rechten, zo zei Burke bij de opening van de rechtszaak tegen gouverneur Hastings, zijn niet meer dan abstracties.²²

Ook zijn steun voor de Amerikaanse opstandelingen is niet wat men op het eerste gezicht zou vermoeden. Immers, we zouden het idee kunnen koesteren dat Burke hier de verlichtingswaarden onderschrijft waarop de revolutie van de opstandelingen steunde. Het tegendeel is echter waar. Burke steunde de opstandelingen inderdaad in hun eisen om politieke inspraak te verwerven. Hij deed dit echter niet omdat hij wilde dat de revolutie zou slagen, maar net om die revolutie de kop in te drukken. Om de revolutie voor de verlichtingswaarden te voorkomen en de oude orde te vrijwaren. Tijdgenoot Paine²³ was hierin zeer duidelijk. Voor hem was zijn voormalige vriend Burke helemaal geen held of voorvechter van gelijke rechten. Paine zag Burke integendeel als een voorvechter van het erfelijk recht, van de morele orde, van de soevereiniteit van de vorst en niet van het volk. Hoewel Burke vandaag gekend staat als een strijder voor de Amerikaanse, Indiase en Ierse zaak, is daar in feite niets van aan volgens Sternhell. In elk van die gevallen streed Burke tegen een beleid dat hij desastreus vond, niet voor de kolonies, maar voor de Britse natie.²⁴ Hij streed niet voor de rechten van het individu of de mens, maar voor het moederland.

De Wever wekt ook de indruk dat Burke steeds principieel opkwam voor zijn eigen overtuiging, ook al kon hem dat stemmen kosten en dus zijn politieke carrière schade toebrengen. Hij liet zich niet leiden door het behagen van de kiezers, door ze naar de mond te praten. Dat is een klassieke mythe over Burke, waarover Sternhell zegt:

‘[Burke] wordt doorgaans gevierd om zijn opvatting van het algemeen belang, een grote staatsman waardig, om zijn weigering om te zwichten voor drukkingsgroepen en lokale belangen, maar door zijn totale onafhankelijkheid van zijn kiezers te laten blijken handhaafde hij in feite een principe dat hij zag als de basis van het ware parlementarisme. Hij weigerde verantwoording af te leggen, hij weigerde zelfs vaak te luisteren. Antiliberaal, rabiaat antidemocratisch, en door en door elitair; hij beschouwde zichzelf als een natuurlijke leider.’²⁵

De Wever schetst dus een enorm geïdealiseerd en geromantiseerd beeld van Burke op maat van zijn eigen politieke strijd. Burke wordt een moderne held, een mythische figuur die stevast in de bres sprong voor rechtvaardigheid en democratie en streed tegen elke vorm van onderdrukking. In wezen is Burke helemaal geen verlichte liberale democraat. Dat blijkt ook uit zijn houding ten aanzien van de Franse Revolutie.

1.2. Burke en de aanval op de Franse Revolutie

Er kan geen twijfel over bestaan dat Burke een grondige hekel had aan de Franse verlichtingsfilosofen en een hevig tegenstander was van de Franse Revolutie.²⁶ Toen duidelijk werd dat de verlichtingsidealen en hun politieke consequenties niet beperkt bleven tot Amerika, maar ook in Frankrijk gerealiseerd werden, doopte Burke zijn pen in vitriool. *Reflections on the Revolution in France*²⁷ was een ongemeen harde afrekening met de Franse Revolutie en de waarden van de verlichting. Ook De Wever kan hier niet aan voorbij. Hij meldt wel dat Burkes kritiek op de Franse Revolutie ‘destijds grote indruk’ maakte, ‘zeker aan de koninklijke hoven, en [...] Europa in een pro- en contra kamp [verdeelde] zoals daarna pas weer het geval zou zijn ten tijde van de Russische revolutie in 1917’.²⁸

De Wever is zich ervan bewust dat een dergelijke antiverlichtingsboodschap onverdedigbaar is en op weinig applaus kan rekenen. Barlow²⁹ zei destijds immers al over het boek van Burke: ‘Mr Burke heeft, in een vlaag van verstandsverbijstering, de sluier weggenomen; en de aristocratie geeft zich bloot, om de kost te verdienen met haar lelijkheid.’³⁰ De Wever erkent dan ook dat deze Burkeaanse aanval op de waarden van de verlichting ‘de heldenstatus van Burke toch een tik’ gaf. Het betekent echter niet dat De Wever ten gronde afstand neemt van Burke:

‘Het boek liet me achter met het wrange gevoel dat Burke wel ten gronde over veel dingen gelijk had, maar dat zijn religieuze en aristocratische maatschappijvisie compleet achterhaald was door de geschiedenis. Het was zijn ideologische antipode, Jean-Jacques Rousseau – volgens Burke de ‘*founder of the philosophy of vanity*’, die gelijk kreeg met zijn theoretische voorafspiegeling van wat de democratie zou worden waarin we vandaag leven en die (hopelijk) door geen zinnig mens meer wordt aangevochten.’³¹

De Wever spreekt zijn engagement voor de democratie uit, en slaat in naam van Burke een *mea culpa*. De Wever voegt er wel snel aan toe ‘voor alle duidelijkheid, Burke was geen reactionair die de absolute macht van de koning verdedigde’.³² Meteen na de schuldbekentenis zet De Wever zijn grote voorbeeld opnieuw uit de wind. Hij suggereert een postuum democratisch en zelfs een verlicht imago. Zo stelt De Wever: ‘Hij behoorde tot de Whigs, de groep in het parlement die vooral aansloot bij de kringen van ondernemers

– paradoxaal genoeg de voorlopers van de negentiende-eeuwse liberalen.³³ Wat De Wever er niet bij vertelt, is dat Burke binnen de Whigs, net door zijn standpunten tegen de Franse Revolutie en de verlichtingswaarden, vaak op ramkoers lag met zijn partij. Het feit dat Burke lid is van de liberale Whig-partij kan niet verbergen dat hij binnen deze partij een eerder extreemrechtse positie inneemt.³⁴ Sternhell stelt dan ook: ‘Burke verdedigde de meest antiliberaalere standpunten van zijn tijd.’³⁵ Ook Paine³⁶ was zeer hard over de politieke lijn van Burke, die hij bestempelde als ongeïnformeerd, ongefundeerd en van kwade wil getuigend. Hij nam het op voor Whigs-leden zoals Price³⁷ die wel de verlichtingsidealen genegen waren. Burke was een hevig tegenstander van zijn land- en partijgenoot Price en de waarden van de verlichting die deze uitdroeg. Hij zag Price als een verkondiger van ‘*democratic fanaticism*’.³⁸

Hier stopt het niet, De Wever doet er alles aan om te suggereren dat Burke wel degelijk een verlichte geest was, immers: ‘Als Whig verdedigde hij de erfenis van de Glorious Revolution (1688) die in Engeland de vorstelijke macht grondwettelijk had ingeperkt en de soevereiniteit van het parlement instelde.’³⁹ Dat klopt inderdaad, maar de enige reden waarom Burke de verwezenlijkingen van de Glorious Revolution onderschrijft, is net omdat ze volgens hem geen radicale breuk met het verleden inhoudt.⁴⁰ De Glorious Revolution was volgens Burke een uiting van eeuwenoude authentieke waarden. Zijn steun voor deze revolutie was dus geen steun uit een engagement aan de verlichtingswaarden. Het tegendeel was waar. Burke verdedigde de Glorious Revolution omdat ze volgens hem een uiting was van de Engelse traditie. Hij zag de revolutie als een herstel van de traditionele waarden zoals die ook in de Magna Carta zouden staan. ‘Voor Hume was deze theorie die geassocieerd werd met Burke en zijn school, pure fantasie: de vrijheden van de Engelsen waren een nieuwigheid die voortkwam uit de revolutie en niet de heropleving van een of andere zogezegde oeroude grondwet die gebaseerd was op documenten zoals de Magna Carta.’⁴¹

Volgens De Wever bestond de voornaamste kritiek van Burke op de Franse Revolutie erin dat hij tegen een brute omverwerping was van de bestaande orde. Het is volgens hem een illusie dat er een geheel nieuwe samenleving kon worden gecreëerd op basis van de rede. ‘Het rationalisme en atheïsme van de verlichting getuigden volgens hem van een rampzalige hoogmoed.’⁴² Het fundament van de kritiek van Burke was te vinden in zijn aversie voor de waarden van de verlichting en zijn pleidooi om de verworvenheden uit het verleden, de traditie, de morele orde en de gebruiken te vrijwaren.

‘Een poging om dit alles te vervangen door de ratio kon alleen leiden tot het definitieve verlies ervan. De collectieve zoektocht naar zagezegde vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid zou de mens dan onvermijdelijk doen eindigen in barbarij en conflict.’⁴³

Deze positie is een gevolg van de overtuiging van Burke dat de samenleving organisch gegroeid is, een ziel heeft die door haar tradities wordt voortgezet. Bijgevolg kan de morele orde die daarmee gepaard gaat, niet zomaar door de mens omgegooid worden. Althans, dat kan volgens Burke niet zonder dat de beschaving onvermijdelijk in verval zou geraken. Elke verandering moest volgens hem met zorg worden uitgevoerd zoals een chirurgische ingreep, want de kleinste fout zou het hele lichaam in gevaar brengen. Wallerstein wijst er ons op dat een dergelijke positie onvermijdelijk inhoudt dat hiermee de belangen van de rijken verdedigd worden tegen de belangen van de armen. Sociale ongelijkheid wordt dan permanent en de meerderheid van de bevolking blijft dan uitgesloten van geluk, vrijheid en gelijkheid.⁴⁴ Dit denken staat centraal binnen de antiverlichting. Om de ziel van de natie te vrijwaren, is voor de antiverlichtingsdenkers continuïteit uiterst belangrijk, enkel kleine aanpassingen kunnen de ziel van de natie vrijwaren. De strijd van Burke is een strijd voor het particularisme en tegen het universalisme van de verlichting.

De voorspelling van Burke, dat de revolutie onvermijdelijk in barbarij en degeneratie zou eindigen, is niet uitgekomen. De Wever wijt dit aan de derde fase in de revolutie die uitwassen van de verlichting heeft weggewerkt. Met die derde fase verwijst De Wever naar de omverwerping van de revolutionaire regering van Robespierre door wat Wallerstein ziet als de contrarevolutie.⁴⁵ De Wever heeft duidelijk hetzelfde voor ogen als hij de lof bezingt van die derde fase en met enige opluchting besluit: ‘Tradities en instituties werden bijgevolg door het verlichtingsdenken niet brutaal weggeveegd.’⁴⁶ Sommige klassen bleven hun rol spelen: ‘in de nieuwe industrialiserende, urbaniserende en democratiserende maatschappij. Andere lijken inderdaad definitief op de terugtocht, maar zonder dat dit anarchie veroorzaakt heeft.’⁴⁷

Dat Burke, in de ogen van De Wever de bal niet helemaal missloeg door te waarschuwen voor de barbarij als gevolg van de revolutie, mag blijken uit hoe hij de latere ontsparingen van de verlichtingsidealen begrijpt:

‘[D]e negentiende-eeuwse liberalisering bracht dus niet de door Burke voorspelde barbarij. Een totalitaire gelijkschakeling kwam er wel in de

twintigste eeuw, via het communisme en het nationaalsocialisme, maar die werden uiteindelijk door de democratie overwonnen.⁴⁸

1.3. De lessen van Burke

Burke was blijkbaar zeer populair in de studentenkringen waar De Wever vertoefde. Ze droomden daar van een Forza Flandria, naar Berlusconi's model, inclusief een bondgenootschap met Verhofstadt én het Vlaams Blok. De Wever geloofde niet in deze formule en was daarom al snel 'een doorn in het oog van de rechtse clubgenoten'.⁴⁹ Naar eigen zeggen hebben discussies met zijn medestudenten er niet alleen voor gezorgd dat hij de essentie van het conservatisme van Burke moest herdenken, maar ook dat hij net daardoor zijn Burkeaans conservatisme heeft kunnen bewaren als zijn eigen ideologische vaarrichting. De Wever lijst de twee essentiële lessen, die hij onthoudt van Burke, op.

1.3.1. De samenleving is organisch

De eerste les die De Wever onthoudt van Burke is een niet mis te verstane *outing*: 'Ten eerste is er de overtuiging dat een samenleving inderdaad in wezen organisch is, en dus niet maakbaar.'⁵⁰ Dit is een frontale aanval op de ideeën en waarden van de verlichting. Immers, in de geest van de verlichtingsfilosofen is de samenleving wel degelijk maakbaar.⁵¹ Meer zelfs, het idee dat rationele mensen steeds kunnen werken aan een betere, rechtvaardigere en dus een steeds morelere samenleving, is het fundament bij uitstek van de verlichting. Paine is dan ook niet mis te verstaan in zijn kritiek op de opvattingen van Burke: 'Een natie is geen lichaam, wiens vorm kan vergeleken worden met het menselijk lichaam.'⁵²

Bovendien keurt De Wever de aanval van Burke op de verlichting en de democratie af, als zijnde een fout die geen enkel zinnig mens meer zou herhalen.⁵³ Maar tegelijkertijd onderschrijft hij wel de premissen waarop de aanval van Burke steunt. Burke veroordeelde de Franse en Amerikaanse Revolutie, net omdat die braken met het verleden.⁵⁴ Net omdat het streven naar gelijkheid, vrijheid, het grootste geluk en democratie centraal stonden. De Franse Revolutie was onvermijdelijk een radicale breuk met het verleden in naam van de maakbaarheid van de samenleving via universele waarden.

De Wever daarentegen herneemt de ideeën van Burke letterlijk. Veranderingen kunnen enkel met chirurgische precisie, ‘met voorzorg, subtiële precisie en nazorg’ worden gerealiseerd. Meer nog, De Wever ontkent de impact van de Franse Revolutie door deze voor te stellen als in evenwicht met de continuïteit van de tradities die in de derde fase van de revolutie werden gerealiseerd. De parallel met Burke, die de Glorious Revolution afdeed als een uiting van traditie, is duidelijk.

De Wever hanteert deze retorische spitsvondigheid bovendien niet alleen inzake de Franse Revolutie. Zoals welbekend is een van de favoriete doelwitten van De Wever, mei 68. Daarover moet hij het eerste positieve woord nog lossen. Mei 68 is voor De Wever niet zelden de oorzaak voor wat er anno 2012 fout loopt. ‘Mei 68 is hier het schoolvoorbeeld: er werden gretig tradities en instituties aangevallen, maar wat kwam er eigenlijk in de plaats?’⁵⁵ De Wever onderstreept dan ook:

‘Politieke revoluties leiden nooit tot blijvende en/of positieve veranderingen. De overmoed van een maatschappelijke tabula rasa op grond van de één of andere rationale blauwdruk wordt keer op keer door de geschiedenis afgestraft.’⁵⁶

Het terugdraaien van de verworvenheden van mei 68 is een rode draad in de retoriek van De Wever. Het biedt wellicht een verklaring voor zijn economische positie die gericht is op het terugdraaien van nogal wat verworvenheden uit de Golden Sixties. In de jaren 1960 is de slinger van verandering te ver doorgeslagen voor De Wever. In de geesten van De Wever en Burke is elke radicale breuk met het verleden gedoemd om te ontsporen, om roofofbouw te plegen op de toekomstige generaties. ‘De revolutie had alleen tot doel de *“costly fabric of society”*, de dunne stof die de mens afschermd van een vulkanische explosie van ordeloosheid, brutaal af te scheuren.’⁵⁷ Hoewel De Wever schijnbaar afstand neemt van de reactionaire antidemocratische en antiverlichtingsstandpunten van Burke, zien we dat hij ze meteen rehabiliteert als diepe waarheden. Ook De Wever werpt zich op als een verdediger van het Burkeaanse idee van *‘Het kostbare weefsel’*, zoals blijkt uit de titel van zijn eerste boek. Meteen wordt ook het organisch nationalisme, een van de principes van de antiverlichtingstraditie, neergezet als een normale, vanzelfsprekende visie op de samenleving en niet als een frontale aanval op de erfenis van de verlichting.

1.3.2. De nationalistische correctie van het sociaal contract

De tweede les die De Wever van Burke meeneemt, is: 'De overtuiging dat een samenleving meer is, of zou moeten zijn, dan een sociaal contract tussen individuen die er zich in wezen mee beschermen tegen elkaar.'⁵⁸ De Wever stelt hier dat er 'meer moet zijn dan een sociaal contract'. Nochtans is dat sociaal contract,⁵⁹ en de wet in het bijzonder, voor de verlichtingsdenkers net de cruciale voorwaarde voor een goede samenleving. Het sociaal contract dat individuen onderling afsluiten, is voor de verlichtingsdenkers het enige legitieme fundament van een natie. Voor De Wever is dat echter niet voldoende. Hij kadert zijn opvattingen niet als een aanval op het sociaal contract, maar houdt een pleidooi voor een aanvulling.

Dat is echter niet waar De Wever werkelijk van droomt. Dat wordt duidelijk als we nagaan wat De Wever op het oog heeft als hij spreekt over een aanvulling. Het louter hanteren van een sociaal contract, een van de speerpunten van het verlichtingsdenken, stelt het individu voorop als de maat der dingen. Dat is niet naar de zin van De Wever: 'Immers, wanneer het individu de maat is van alle dingen, wordt alleen de gerichtheid op het eigen ik groter en staat de deur open voor een ongeremd en zuiver materialistisch egotisme.'⁶⁰ We krijgen opnieuw een klassieke argumentatie uit de antiverlichtingstraditie. Het betreft dus geen aanvulling op het sociaal contract zoals hier gesuggereerd wordt, maar een correctie of nog een ondermijning van het idee van een sociaal contract. Het rationalisme, het individu als maat der dingen, wordt meteen voorgesteld als een idee dat onvermijdelijk zal ontsporen, een idee dat dan ook moet worden ingeperkt wil men rampen vermijden. De morele orde kalfte af en zo ook de sociale controle die in naam van de individuele vrijheid verworpen wordt, aldus De Wever.

'Het is een afschrikwekkend beeld dat voor onze ogen steeds meer realiteit wordt. Gevolg is de paradoxale situatie dat onze welvaart steeds groter wordt terwijl tegelijk tal van welzijnsindicatoren op rood staan: zelfmoorden en gezinsdrama's, verkeersagressie, onveiligheidsgevoelens, bestaansonzekerheid, gebruik van geneesmiddelen en drugs, psychische klachten, mislukking van duurzame relaties, vereenzaming, denataliteit.'⁶¹

Hier zien we de complete negatie door De Wever, in navolging van Dalrymple,⁶² van de sociaaleconomische realiteit en het economisch beleid. En net zoals Dalrymple houdt De Wever een pleidooi om die problemen

aan te pakken door de morele gemeenschap te versterken enerzijds, en anderzijds door de verzorgingsstaat af te bouwen en de neoliberale principes rigoureus toe te passen. Want het is volgens hem die verzorgingsstaat die ervoor zorgt dat de samenleving ontspoot. Nochtans is al langer bekend dat een goede verzorgingsstaat de beste garantie is tegen criminaliteit en medische, psychosociale en mentale stoornissen.⁶³ Niet voor De Wever. Al deze problemen worden door hem niet gezien als een gevolg van de (neoliberale) eisen van werkgevers voor meer productiviteit en meer flexibiliteit. Ze worden neergezet als een gevolg van het rationalisme van de verlichting die vertrekt vanuit de rechten van het individu om de samenleving aan te passen. Opnieuw een klassiek antiverlichtingsstandpunt, immers: 'Voor de Verlichtingsdenkers huisde het kwaad niet in de mens zelf maar in de sociale condities, onwetendheid, bijgeloof, en armoede.'⁶⁴

Voor Burke en De Wever is niet het individu maar de gemeenschap, de natie de maat der dingen. Immers, de warmte en de bescherming van de natie verdwijnen door die focus op het individu:

'Tussen het individu en de staat is er dan op den duur geen enkel tussenschot meer, de mens wordt de klant van de overheidswinkel die almaar meer taken moet opnemen en volledig gaat functioneren volgens de wetten van vraag en aanbod.'⁶⁵

Daarom, zo stelt De Wever, is het 'hoog tijd om als politicus terug met klem te durven spreken over de noodzaak van civiele waarden als vriendschap, trouw, solidariteit, respect, intellectuele eerlijkheid, moed, erkentelijkheid en uiteindelijk burgerzin voor de uitbouw van een harmonieuze samenleving'.⁶⁶ De verwijzing naar 'civiele waarden' of burgerschapswaarden kan mogelijk doen vermoeden dat De Wever hier aansluit met de erfenis van de verlichting. Niets is echter minder waar. Het is opvallend dat de klassieke verlichtingswaarden hier niet worden vermeld. Geen woord over gelijkheid. Geen woord over vrijheid. Burgerzin staat niet in het teken van de uitbouw van een rechtvaardigere en steeds democratischere samenleving, maar van een harmonieuze organische samenleving. Centraal staat dan het vrijwaren en respecteren van de tradities, de gebruiken en de morele orde, enerzijds. Anderzijds is het hiervoor noodzakelijk dat het sociaal contract, de vrijheid ingeperkt wordt, immers:

'De mens bereikt zijn maximaal potentieel precies door met anderen een (h)echte gemeenschap te vormen waarin vrijheid spontaan wordt

beperkt door zin voor verantwoordelijkheid en verbondenheid. Een cruciale rol is hier nog altijd weggelegd voor Burkes instituties en tradities, vandaag beter uitgedrukt als de “*civic society*” of het maatschappelijk middenveld. Het gezin, de school, de buurt, de vereniging en uiteindelijk de Vlaamse cultuurgemeenschap zijn de kringen waarin de overdracht van waarden optimaal georganiseerd wordt.⁶⁷

De Wever eindigt zijn lofrede aan Burke met de gevleugelde woorden: ‘Sinds 18 mei jongstleden heeft Burke zijn persoonlijke heldenstatus definitief en met glans herwonnen.’⁶⁸ De Wever alludeert hier op zijn eigen intrede in de politiek door zich tijdens de verkiezingen van 18 mei 2003 verkiesbaar te stellen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers. De Wever ziet zichzelf blijikbaar als een soort metaforische reïncarnatie van Burke. Met De Wever komt Burke weer tot leven.

1.4. De Wever, Burke en het rijpen van de Vlaamse geesten

In De Wevers lofrede op Burke komen de twee grote lijnen van ons onderzoek samen: de ideologische fundamenteën van het N-VA-discours en de circulatie ervan in het maatschappelijk veld. De centrale vraag die onderzocht wordt, luidt als volgt: staat N-VA voor een antiverlichtingsproject en is haar politiek project bijgevolg gericht op het verwerpen van de waarden van de verlichting en de democratie? Vervolgens gaan we na hoe dit discours circuleert en hoe het gepercipieerd wordt.

Gezien de politieke aard van het onderzoeksobject zullen de termen links en rechts veelvuldig gebruikt worden in dit onderzoek. ‘Links’ wordt hier gedefinieerd als het opkomen voor de waarden van de verlichting. Partijen die opkomen voor *Natural Law*, voor vrijheid en gelijkheid als basis voor een democratie, voor verdraagzaamheid en het recht op verzet, zullen als links gecategoriseerd worden. Met de categorisering ‘rechts’ verwijzen we naar de antiverlichtingstraditie. Partijen die opkomen voor het primaat van de natie over het individu en strijden tegen de waarden van de verlichting worden begrepen als rechts. Deze categorisering bouwt voort op het werk van Sternhell die in zijn analyse de antiverlichtingstraditie begrijpt als een aanval op het materialisme, een aanval op het verlichte liberalisme en het (marxis-

tisch) socialisme. Het liberalisme en socialisme zijn volgens hem de erfgenamen van de verlichting, terwijl het neoliberalisme, het (neo)conservatisme en het nationalisme net ageren tegen de waarden van de verlichting.⁶⁹ Ook Blommaert komt tot deze categorisering als hij stelt dat ‘de waarden die links voorstaat [...] tot de erfenis van de verlichting en het humanisme’⁷⁰ behoren. Rechts neemt deze waarden op de korrel of voorziet ze van een nieuwe inhoud, een antiverlichtingsinhoud.

‘Ideologie’ begrijpen we in dit onderzoek als een reeks ideeën die via discourses verspreid worden met als duidelijk doel de realiteit te veranderen, niet de realiteit te beschrijven. Ideologieën ontstaan niet zomaar opeens, maar hebben een lange geschiedenis. Die historische geschiedenis kleeft dan ook aan de woorden die N-VA-politici hanteren. Bovendien is duidelijk dat de volle, gelaagde betekenis van het N-VA-discours maar kan begrepen worden in deze historische context. Het N-VA-discours moet dan ook worden geanalyseerd in een historisch perspectief. Zowel het theoretische kader als de historische context worden in respectievelijk het eerste en het tweede hoofdstuk van deel 1 van dit onderzoek geduid.

Deel 1

Methodologie en historische context

2. Politieke communicatie in de media en ideologie-onderzoek

De Wever en zijn N-VA zijn anno 2011 alomtegenwoordig in het mediaveld. In *Terzake*¹ fileert de voorzitter de nieuwe regering en in *Story*² is hij de nieuwe man die dagelijks opofferingen doet, op karakter een zeer streng dieet aangaat en spectaculair vermagert. In *De slimste mens*³ of in *De laatste show*⁴ is hij dan weer de cynische, goedlachse bolleboos. En in elk van deze *settings* doet De Wever aan politiek. Zijn politieke communicatie is bovendien alomtegenwoordig. De Wever en zijn retoriek dringen, om het in zijn eigen taalgebruik uit te drukken, diep door in alle vezels van het maatschappelijke lichaam. In het laatste decennium heeft De Wever, dankzij een uitgekende communicatiestrategie, de N-VA uit de marge gehaald en in de kern van het politieke landschap gekatapulteerd.

De politieke communicatie van de N-VA en de circulatie ervan in de massamedia staan centraal in dit onderzoek. In dit hoofdstuk schetsen we de theoretische uitgangspunten, de methode en de database van het onderzoek. Eerst doen we het theoretisch perspectief op taal en politiek uit de doeken. Vervolgens duiden we de relatie tussen politieke communicatie en het huidige mediaveld. En als laatste geven we de onderzoeksopzet, de methodologische uitgangspunten van ideologie-onderzoek en duiden we de database vanuit etnografisch en historisch perspectief. We starten met het onderliggend perspectief op taal en politiek.

2.1. Taal en politiek

Politiek kunnen we niet begrijpen zonder taal in rekening te brengen. Pocock⁵ ziet politiek als een taalsysteem en taal als een politiek systeem. Blommaert⁶ benadrukt dat politiek en communicatie een geheel vormen. Politiek bedrijven is immers een talige activiteit bij uitstek. Aan politiek doen, komt

nagenoeg altijd neer op het produceren van ‘teksten.’⁷ Politici schrijven of dicteren teksten, bespreken ze, maken nieuwe teksten, besluiten, vergaderen, debatteren, houden toespraken en geven interviews. ‘Iets doen’ in de politiek komt doorgaans neer op ‘iets zeggen’ of ‘iets schrijven’.⁸

2.1.1. Politiek taalgebruik

Politiek taalgebruik staat centraal in dit onderzoek. En net zoals Blommaert verwijzen we hiermee letterlijk naar de taal die politici gebruiken. Hieronder begrijpen we meer dan wat klassiek als taal begrepen wordt – woorden, zinnen en teksten. We hebben het over een veel breder geheel van betekenisvolle gedragingen. Communiceren behelst immers meer dan woorden alleen.⁹ Zo gaat elke taaluiting gepaard met lichaamsuitingen (blik, houding), stemkenmerken (toon, intonatie) en taalelementen (woordkeuze, genrekeuze). Deze elementen zullen elk een rol spelen in het toekennen van betekenis aan het gezegde. Indien iemand zegt ‘ik ben heel gelukkig’ in combinatie met het wegdraaien van de ogen, dan verandert de letterlijke betekenis van deze zin volledig: de spreker is helemaal niet ‘heel gelukkig’.

Taal wordt in dit onderzoek dus begrepen als het geheel van signalen waarmee mensen betekenissen doorgeven. Zowel woorden, zinnen en teksten als onder meer gebaren, tekens, intonatie, emotieve uitdrukkingen, de aankleding van een boodschap, de enscenering, de context en de wijze waarop boodschappen uit contexten worden gerukt en in nieuwe contexten gebruikt worden, vormen het onderwerp van onderzoek.¹⁰ Een dergelijk perspectief op politiek taalgebruik beschouwt naast ‘taal in de enge betekenis’ dus ook beelden als ‘taal’. Dat dit van belang is in de analyse van politiek taalgebruik, is al langer bekend. Illustratief is het beroemde debat tussen Nixon en Kennedy in de verkiezingsstrijd van 1960. Dat debat werd zowel uitgezonden op de radio als via televisie. Nixon scoorde bij de radioluisteraars die onder de indruk waren van zijn superioriteit. Op het scherm echter, verloor hij stevig van Kennedy. Nixon, die herstelde van de griep en weigerde geschinkt te worden, ‘plakte niet op beeld’. Hij werd gezien als een ‘*phony*’, een nepvent.¹¹ Het resultaat is bekend: hij verloor de verkiezingen.

Taal in deze brede betekenis speelt dus een cruciale rol in politiek. Taal is performatief, en dat in minimaal twee betekenissen. Enerzijds doordat mensen via taal andere mensen informeren en zodoende hun perceptie op de

dingen kunnen veranderen. Anderzijds doordat men in taal mensen definieert of categoriseert en zo de wijze waarop die mensen gezien worden, kan veranderen.¹² In die zin wordt ook duidelijk dat taal onvermijdelijk te maken heeft met de uitoefening van macht in de samenleving. De macht die uitgaat van taalgebruik, hangt niet alleen af van de spreker en zijn machtspositie, maar ook van de betekenis die de toehoorders toekennen aan de woorden van de spreker en de circulatie ervan. Het idee dat woorden betekenen wat ze betekenen, is dus een foute premisse. Taalgebruik en de uitoefening van macht door taal, betekent dat we spreken over gedeelde macht of over een machtsstrijd. Politiek kan in die zin begrepen worden als een machtsstrijd over de betekenis die aan woorden wordt gegeven:

‘Vanuit dit perspectief is taal een effectief medium voor politieke communicatie en actie, niet omdat het neutraal is maar omdat het relatief oncontroleerbaar en moeilijk te monopoliseren is. Wat voor vooringenomenheden ik ook koester ten aanzien van dit medium, het blijft niet alleen moeilijk voor me om te vermijden dat anderen hun vooringenomenheden opleggen, maar ook dat ze mijn vooringenomenheden niet overnemen om hun eigen vooringenomenheden te construeren en op te leggen.’¹³

De betekenis van taal ligt dus niet vast, maar is onderdeel van een constante (machts)strijd. Het feit dat taal geïnstitutionaliseerd is, zorgt er voor dat ook andere personen diezelfde taal kunnen gebruiken om te antwoorden en tegen te spreken. Pocock stelt dan ook: ‘Taal geeft me macht, maar dan een macht die ik niet volledig kan controleren of voorkomen dat anderen haar delen.’¹⁴ Dat betekent dat de taal van de machthebbers ook kan worden gebruikt en aangepast om te ageren tegen de macht. Taal en meer bepaald betekenis-toekenning zijn dus sociale en dialogische gegevens. Dit betekent ook dat we steeds meer én steeds minder zeggen dan we effectief bedoelen.¹⁵ Minder, omdat de taal die we gebruiken niet zomaar automatisch in staat zal zijn om alles wat we bedoelen ook meteen over te brengen. Meer, omdat er altijd betekenissen zullen worden overgebracht die we niet bedoeld hebben. Taal staat dus open voor verschillende interpretaties afhankelijk van de context, de spreker en de toehoorder. Dit impliceert dat de betekenis van de tekst niet zomaar kan worden afgelezen zonder de patronen en variaties in sociale verspreiding, consumptie en interpretatie in rekening te brengen.¹⁶

Taal staat niet los van de materiële wereld. Het is er een integraal onderdeel van. Dat houdt ook in dat niet iedereen evenveel macht heeft over die

taal als instrument om macht uit te oefenen. Macht en ongelijkheid in een samenleving zijn doorheen de geschiedenis vormgegeven en dat weerspiegelt zich ook in de taal. Enkel de machtigste partij in communicatie kan de attributen van de macht afwimpelen, de andere partij moet die machtsuitoefening ondergaan.¹⁷ Concreet komt dit erop neer dat enkel de machtigste partij in een gesprek het spreekregime kan bepalen. Doorbreekt de zwakke partij het spreekregime, dan is dat niet zonder gevolgen. Vandaag zijn het de media die hun spreekregime opleggen aan de politici. Een van de elementen van dat regime is dat politici tijdslimieten opgelegd krijgen binnen de mediaformats. Journalisten laten politici niet eindeloos praten, maar gaan 'om de vaart in het gesprek' te houden stevast en steeds sneller de politicus onderbreken in zijn discours.¹⁸

2.1.2. Taal, geschiedenis en de strijd om betekenis

Taal is een historisch gegeven. We gebruiken allemaal een taal die we niet zelf uitgevonden hebben. Bijgevolg spreken we ook steeds door middel van een taal 'die grotendeels bestaat uit de gesedimenteerde en geïnstitutionaliseerde taaldaden uitgevoerd door andere personen, met betrekking tot andere personen, en met andere intenties'.¹⁹ In die zin komt de taal die we gebruiken altijd als 'een structuur van gegevensheden', als iets dat er is. Foucault zegt hierover dat 'er geen uitspraak [kan] zijn die niet op de een of andere manier andere [uitspraken] opnieuw actualiseert'.²⁰ In die zin reproduceren we niet alleen die taal, maar ook de machtsverhoudingen die in die taal weerspiegeld worden. Foucault en Pocock verwijzen hier naar het concept van intertekstualiteit. Blommaert²¹ beschrijft intertekstualiteit als volgt:

'In de meest eenvoudige vorm verwijst intertekstualiteit naar het feit dat wanneer we spreken we steeds woorden van anderen produceren, we voortdurend citeren, opnieuw citeren, en betekenissen recyclen die al beschikbaar waren. Elke uitdrukking heeft een geschiedenis van (mis)bruik, interpretatie en evaluatie, en deze geschiedenis kleeft aan die uitdrukking.'²²

Aangezien taal historisch is, betekent dat ook dat we ons, als taalgebruikers, niet altijd bewust zijn van de macht die we door ons taalgebruik uitoefenen op anderen. Dit komt omdat we niet altijd een idee hebben van de oorspron-

kelijke doelstellingen die anderen voor ogen hadden met de *speech-acts* die zij gebruiken. Zo kan iemand die niet vertrouwd is met de negatieve connotaties van het woord 'neger', dit woord gebruiken als een louter beschrijvende term zonder de intentie een waardeoordeel uit te spreken. Ondanks de intenties van de gebruiker, zal deze term wel degelijk heel de koloniale geschiedenis en de bijhorende machtsverhoudingen oproepen bij toehoorders die zich bewust zijn van die geschiedenis. 'Neger' zal dan ook niet begrepen worden als louter beschrijvend door degenen die gevisieerd worden door deze term. Integendeel, de term zal alle negatieve connotaties uit zijn geschiedenis oproepen.

Taal heeft dus, ongeacht onze intenties, een duidelijke impact op mensen en de samenleving. En naargelang de context en de spreker zullen betekenis en impact anders zijn. Betekenistoekenning is naast een sociaal, dialogisch en historisch proces, dus ook een contextueel proces. De 'context', zo zegt Blommaert, 'bestaat in verschillende vormen en opereert op verschillende niveaus, van het oneindig kleine tot het oneindig grote.'²³ Die 'kleine context' zit hem bijvoorbeeld in het feit dat elke zin die mensen produceren, zich situeert in een omgeving waarin zowel voordien als nadien nog zinnen geproduceerd worden die elk zullen bijdragen tot de betekenis van de zin die *hic et nunc* geproduceerd wordt. Het kleine kan echter ook een klank zijn, een bepaalde intonatie of een bepaalde gezichtsuitdrukking. Als iemand bijvoorbeeld het woord 'neger' gebruikt, maar het tussen aanhalingstekens plaatst, dan wordt duidelijk dat die persoon ten eerste weet heeft van de negatieve connotatie en ten tweede dat hij er afstand van neemt. De 'oneindig grote context' verwijst dan naar het universele van menselijke communicatie en/of menselijke samenlevingen. Tussen beide extremen ligt een wereld van verschillende fenomenen, die werken op alle niveaus in de samenleving en over verschillende samenlevingen, van het niveau van het individu tot en met het niveau van het wereldsysteem.²⁴ Tekst interpreteren, het verstaan van zaken die gezegd of geschreven worden, is dus het gevolg van processen van contextualisering.

Het is pas als de deelnemers in de interactie een tekst in een bepaalde context of contexten plaatsen dat de woorden hun betekenis verwerven. We verstaan iets omdat het zinvol is in een bepaalde context.²⁵ In onze communicatie verwijzen we voortdurend naar de wereld rondom ons. We verwijzen via allerlei tekens naar de sociale en culturele frames waarbinnen we willen dat de toehoorder onze communicatie kadert en begrijpt. Dit noemen we

indexicaliteit. Het is indexicaliteit die onze communicatie sociaal en cultureel herkenbaar maakt. Hoewel die indexicaliteit cruciaal is om betekenis over te brengen, bestaat ze vaak uit een geheel van op zichzelf weinig betekenisvolle tekens. Het kan gaan over intonatie, geësticuleer, het volume van onze communicatie, de taalvariant die we hanteren of het spreekregime, de normen en regels die worden opgelegd aan het spreken. Een spreekregime kan bijvoorbeeld een identiteit indexeren. Zo kunnen politici door middel van tussentaal communiceren dat ook zij, net zoals iedereen, ‘gewone mensen’ zijn, dat ze deel zijn van het volk. We geven via indexicale tekens met andere woorden een soort handleiding mee zodat de toehoorders begrijpen wat we willen overbrengen.²⁶ Dat gebeurt voor een groot deel onbewust. Dat betekent ook dat de interpretatie van indexicaliteit niet gebonden is aan de intentie van de spreker. In het kader van politieke communicatie (zoals we in 2.3.1 zullen duiden) kan die indexicaliteit heel bewust gebruikt worden als onderdeel van de communicatiestrategie.

Naargelang de spreker en de context waarbinnen de tekst kadert, wordt er echter ook een mogelijk andere betekenis gegenereerd. Zo gebruiken *peers* binnen de hiphopsubcultuur de term ‘*nigga*’ als een geuzennaam voor henzelf. Op die manier krijgt het woord onder die *peers* ook een positieve connotatie. Deze daad van verzet betekent echter niet dat iedereen die positieve betekenis kent, laat staan aanvaardt. Het betekent ook niet dat om het even wie die term kan gebruiken met die positieve connotatie. Enkel onder *peers* binnen die subcultuur heeft ‘*nigga*’ die positieve connotatie. Meer nog, het labelen van iemand binnen die subcultuur als ‘*my nigger*’ kan net wijzen op een status met aanzien binnen die subcultuur. ‘*He’s my nigga*’ betekent dan: hij is mijn broeder, hij is een man naar wie ik opkijk. Dat verandert echter niets aan het feit dat ‘*nigger*’ binnen de dominante blanke klasse en haar indexicale orde mogelijk nog altijd een uitermate negatieve connotatie heeft. Als zwarte je mogelijk toekomstige blanke werkgever tijdens een sollicitatiegesprek voor een job als bankbediende aanspreken met ‘*Yo, my nigga*’ is daarom niet meteen een goede carrièrezet te noemen. Blommaert stelt dan ook dat er ‘*orders of indexicality*’ bestaan in de samenleving die de ongelijkheid in de samenleving weerspiegelen en bepalend zijn in de betekenistoeckenning:

‘Waarde, betekenis en functie zijn een kwestie van aanvaarding, van “*uptake*”, ze moeten toegekend worden door anderen, op basis van de heersende indexicale ordes en in toenemende mate ook op basis van hun reële of potentiële “marktwaaarde” als culturele koopwaar.’²⁷

Context en contextualisering zijn dus dialogische fenomenen. Het is niet alleen de spreker die context meegeeft aan zijn tekst, ook de andere partijen doen dit. Het feit dat betekenistoekenning dialogisch van aard is, betekent echter niet dat betekenis noodzakelijkerwijs het gevolg is van samenwerking. Elke dialoog is de ontmoeting van verschillende '*contextualisation universes*' en die ontmoeting is vaak een botsing en een conflict tussen verschillende contextualisaties vanuit diverse '*orders of indexicalities*'. Dialoog betekent dan ook niet dat de communicatie gebaseerd is op gelijkaardige '*contextualisation universes*'. Het tegendeel lijkt eerder waar te zijn. De communicatie tussen verschillende personen is vaak communicatie tussen mensen met uiteenlopende middelen en competenties.

Betekenistoekenning in communicatie wordt geproduceerd door de spreker, maar moet ook toegekend worden door de andere deelnemer(s). Dat kan gebeuren op basis van gelijkheid en gedeelde competenties, maar het kan zich ook unilateraal voordoen als een uiting van macht en ongelijkheid. Het feit dat betekenistoekenning een dialogisch proces is, betekent dus niet dat iedere deelnemer evenveel '*contextualisation power*' heeft. Immers, sommige mensen (politici, artsen, academici, it'ers, enz.) hebben exclusieve toegang tot bepaalde '*contextualisatieruimtes*' (de politiek, geneeskunde, wetenschappelijk jargon, enz.). Mensen die niet tot deze groepen behoren, hebben geen toegang tot dergelijke ruimtes. Bijgevolg is het contextualisatieproces in dergelijke omstandigheden niet dialogisch, maar gebeurt het unilateraal. De patiënt kan de categorisering van zijn ziekte door de arts niet tegenspreken, hij heeft geen stem in de definiëring van zijn ziektebeeld.

Nemen we de koloniale periode in het vizier, dan zien we dat politici in die tijd, maar ook gewone mensen, het woord neger gebruiken om zwarten te omschrijven als dierlijk, dichter bij de natuur, irrationeel.²⁸ Er was op dat moment geen sprake van een dialogische betekenistoekenning. De zwarte slaven hadden geen inspraak in deze definiëring van zichzelf. Als de zwarten destijds zichzelf ook louter hadden gezien in de definiëring van hun meesters, dan waren ze automatisch herleid tot slaven en was er van verzet geen sprake geweest.²⁹ Het verzet kan slechts ontstaan als de slaven zichzelf niet verbeelden als slaven, maar als mensen die gelijke rechten hebben. Politieke strijd gaat dan ook altijd over de strijd om betekenis te kunnen geven aan taal.

2.1.3. Taal, discours en macht

Taal en betekenistoekenning zijn dus historische, sociale, culturele en politieke gegevens. Omgekeerd is het ook door en met taal dat een samenleving vorm krijgt. Taal heeft dus duidelijk, zoals we hierboven al hebben aangehaald, te maken met machtsuitoefening. Het politiek spreken moeten we dan ook contextualiseren in termen van algemene machtsverhoudingen binnen en tussen samenlevingen.

Macht, taal en politiek brengen ons naadloos bij discours. Volgens Foucault is het immers door middel van discours dat de nieuwe rituelen van macht uitgeoefend worden. Zij houden de definitie in van wat als gewoon en verwacht wordt bestempeld en wat wordt neergezet als een afwijking, een uitzondering.³⁰

Een analyse van (politieke) macht en machtsuitoefening moet volgens Foucault dan ook altijd een analyse inhouden van discoursen. Het is immers via discoursen dat er betekenis gegeven wordt aan de wereld. Elk object en subject bestaat als een object van discours(en). Concreet houdt dat in dat die objecten in de realiteit bestaan, maar hoe we kijken naar die objecten en hoe we ze begrijpen, dat is een gevolg van het discours over het object.³¹ Of we een berg begrijpen als een goddelijke schepping dan wel als het gevolg van de botsing van tektonische platen, hangt af van het discursief veld waarbinnen we spreken. Dit betekent echter niet dat mensen volledig vrij zijn in hun interpretaties, beweringen en uitspraken. De betekenistoekenning gebeurt niet in een vacuüm: ‘Dit gebeurt onder nogal strikte voorwaarden die zowel talig (benoem een berg nooit als een “vogel” of een “auto”) als socio-cultureel zijn (er zijn criteria om iets “mooi” of “problematisch” te noemen), en deze set voorwaarden kunnen niet door iedereen op dezelfde wijze uitgebaat worden.’³²

Discours is dus niet te herleiden tot louter taal. Discours is taal-in-actie, aldus Blommaert. Hij ziet discours als: ‘Alle vormen van betekenisvolle, semiotische en menselijke activiteit gezien in relatie tot sociale, culturele, en historische patronen van gebruik.’³³ Deze definiëring van discours sluit nauw aan bij wat Foucault schreef. Met discours wordt verwezen naar een geheel van regels die bepalen welke dingen gezegd kunnen worden binnen een bepaalde discursieve ruimte en welke niet. Discours gaat dan over ‘conventionele manieren van spreken die zowel conventionele manieren van denken voortbrengen en er tevens door worden gecreëerd’.³⁴ Zo zal een uit-

spraak als ‘de zon bestaat uit passie’ aanvaard worden als een legitieme uitspraak in een poëtisch discours, maar niet binnen een wetenschappelijk discours. Discours vormt zo een specifiek raster, een ‘kennisveld’ om de wereld te begrijpen. Het is door discours dat ‘kennisobjecten, sociale subjecten en modaliteiten van het “zelf”, sociale relaties en conceptuele kaders’³⁵ worden gedefinieerd. Kennis en discours zijn dan ook nauw verwant aan waarheid en macht. Foucault verwoordt het als volgt:

‘Kennis gelinkt aan macht neemt niet alleen de autoriteit van “waarheid” aan, maar heeft ook de macht om zichzelf tot waarheid te maken. Alle kennis, eens toegepast in de reële wereld, heeft reële effecten, in die zin dat deze op zijn minst “waar wordt”. Kennis, ooit gebruikt om het gedrag van anderen te reguleren impliceert een beperking, regulatie en disciplineren van praktijken. Er bestaat daarom geen machtsrelatie zonder het overeenstemmend bestaan van een kennisveld, net zo min als er kennis bestaat die tegelijkertijd geen machtsrelaties veronderstelt en constitueert.’³⁶

Macht wordt in moderne samenlevingen niet simpelweg opgelegd, maar wordt ge(re)produceerd door middel van discoursen. Neem bijvoorbeeld het strafstelsel. Het produceert boeken, verhandelingen, wetten, strategieën, parlementaire debatten, opleidingen, rechters en criminelen. De juridische macht bestaat door en dankzij een juridische discours dat door een veelheid aan individuen, groepen en instituties ge(re)produceerd en gedisciplineerd wordt. Discours is dus een instrument van machtsuitoefening dat ontstaat in een samenleving en tegelijkertijd die samenleving structureert. Deze discursieve constitutie van een samenleving is het gevolg van machtsrelaties en machtsstrijd. ‘Discours is niet alleen hetgene dat strijd en systemen van onderdrukking vertaalt, maar hetgene waarvoor en waarmee deze strijd gevoerd wordt, discours is de macht die gegrepen moet worden.’³⁷

Fairclough begrijpt discours als driedimensioneel: ‘Elke discursieve gebeurtenis is tegelijkertijd een stuk tekst, een instantie van discursieve praktijk, en een instantie van een sociale praktijk.’³⁸ Hij verwijst met *discours-als-tekst* naar de linguïstische kenmerken en organisatie van concrete uitingen van discours. Met *discours-als-discursieve-praktijk* verwijst hij naar de productie, circulatie, distributie en de consumptie van discoursen.³⁹ Dit houdt in dat na de analyse van woordkeuze, grammatica, cohesie en tekststructuren de

aandacht gaat naar *speech-acts*, coherentie en intertekstualiteit. Deze drie elementen verbinden de tekst met zijn bredere context. Met de derde dimensie, *discours-als-sociale-praktijk*, verwijst Fairclough naar de constitutieve en constructieve aspecten van discoursen, naar hoe via discoursen allianties tot stand komen. Deze laatste dimensie verwijst dus naar ‘de ideologische effecten en hegemonische processen waarin men de werking van discours ziet’.⁴⁰ Discoursen zijn manifestaties van ideologieën. Discours als een ideologische praktijk ‘onderbouwt, naturaliseert, ondersteunt en verandert de betekenissen gegeven aan de wereld vanuit verschillende posities en machtsrelaties’.⁴¹

‘Anders gesteld, zulke “discoursen” gaan zowel gepaard met overtuigingspatronen en dagelijkse handelingen, als met patronen van taalgebruik. Discoursen zijn zowel ideeën als manieren van spreken die ideeën beïnvloeden maar ook beïnvloed worden door ideeën.’⁴²

2.1.4. Ideologie en hegemonie

Discoursen, macht en ideologieën zijn nauw verbonden met elkaar. Discoursen, gezien als ‘gerelateerde manieren van spreken en denken zijn de basis van ideologieën (sets van gerelateerde ideeën) en dienen ter circulatie van macht doorheen de samenleving’,⁴³ zo stelt Johnstone. Ideologie neemt dan ook een prominente plaats in in dit onderzoek. Als politiek en ideologie in één zin worden gebruikt, dan duikt meteen een welbepaalde definiëring op van ‘ideologie’. Dan denken we meteen aan de welbekende ‘-ismen’: socialisme, liberalisme, fascisme, communisme en conservatisme. Daarnaast verwijst deze categorie ook naar de ideologie van een individu of een school zoals marxisme of maoïsme. ‘Ideologie’ staat hier voor een partijdige, niet-feitelijke kijk op de wereld. Een blik met vooroordelen, gekleurd door een politieke of andere voorkeur. In deze categorie staat ‘ideologie’ voor een specifieke set van symbolische representaties die een specifiek doel op het oog hebben. Die ideologieën worden dan ingezet door specifieke groepen (socialisten, liberalen, communisten) die juist een groep zijn doordat ze een ideologie delen.

Er is ook een tweede categorie aan definiëringen van het concept ‘ideologie’. In deze categorie wordt ‘ideologie’ een algemeen fenomeen dat kenmerkend is voor een sociaal of politiek systeem. Elk lid, elke actor in dat systeem,

draagt die ideologie mee uit. In deze categorie kunnen we Thompson als voorbeeld nemen. Hij beschrijft 'ideologie' als volgt:

'Het concept van "ideologie" [...] richt onze aandacht op de manieren waarop betekenissen gemobiliseerd worden in functie van dominante individuen en groepen. Meer bepaald kijken we naar de manieren waarop betekenis geconstrueerd en gecommuniceerd wordt via symbolische vormen en hoe ze, in specifieke omstandigheden, relaties in het leven roept en onderbouwt waarvan sommige individuen en groepen meer profiteren dan anderen, en waarbij sommige individuen een belang hebben deze te behouden, waar anderen deze beogen uit te dagen.'⁴⁴

Thompson definieert 'ideologie' dus als 'betekenis in dienst van de macht'.⁴⁵ Deze definiëring van 'ideologie' komt zeer dicht bij het idee van Gramsci over ideologie en hegemonie en bij degene die in dit onderzoek zal worden gehanteerd. Toch willen we, samen met Verschuieren,⁴⁶ ideologie niet *a priori* beschouwen als een relatie van dominantie. Of ideologie in het teken staat van de dominantie van een groep over een andere is juist het voorwerp van onderzoek. In dit onderzoek hanteren we 'ideologie' als 'een constellatie van normatieve overtuigingen en ideeën die verband houden met aspecten van de sociale realiteit en die als fundamenteel of als vanzelfsprekend overkomen'.⁴⁷

In die laatste categorie staat '*common sense*', of in de geest van Barthes, 'normaliteit' centraal. Door Barthes weten we dat die normaliteit inherent ideologisch is.⁴⁸ Het is de normaliteit die, volgens hem, macht onzichtbaar maakt. De norm wordt verondersteld vrij te zijn van ideologie en zo lijken de machthebbers eveneens politiek-ideologisch vrij te zijn. Niets is minder waar: juist die afwezigheid van het ideologisch karakter van de normaliteit laat zien dat de ideologie van de machthebbers als norm gehanteerd wordt. Barthes staat hier niet alleen natuurlijk. De definiëring van ideologie als 'gezond verstand, de normale perceptie die we hebben van de wereld als een systeem, de genaturaliseerde activiteiten die sociale relaties en machtsstructuren ondersteunen, en de machtspatronen die dit gezond verstand versterken',⁴⁹ vinden we onder andere ook terug in de werken van Bourdieu,⁵⁰ Althusser,⁵¹ Foucault,⁵² en Blommaert.⁵³ Deze twee categorieën om na te denken over ideologieën zijn echter niet noodzakelijkerwijs elkaars tegengestelden. Meer nog, als we Barthes volgen, dan zijn deze twee visies, twee aspecten van een en hetzelfde fenomeen. 'Barthes richt ons naar een perspectief waarin ideologie gelaagd

en gestratificeerd is, iets met verschillende dimensies en handelingsmogelijkheden en met verschillende gradaties van toegankelijkheid tot bewustzijn en handelingsmogelijkheid', zegt Blommaert.⁵⁴

Bijgevolg ontstaat ideologie, als een reeks genormaliseerde ideeën, niet zomaar uit het niets. Ideologieën hebben een duidelijke relatie met materialiteit, met 'harde' machtsverhoudingen. Ze hebben een duidelijke materiële basis, ze rusten op '*institutional support*'.⁵⁵ Althusser⁵⁶ benadrukte deze materiële productie van ideologie door middel van wat hij 'ideologische staatsapparaten' noemde. Deze apparaten van ideologieproductie zijn, al doet het concept anders vermoeden, niet louter te begrijpen als letterlijke apparaten van de staat. Zo zag hij niet alleen scholen, het juridisch apparaat, het politiek systeem en politieke partijen, maar ook kerken, de vakbonden, de media en het cultureel landschap allemaal als ideologieproducerende apparaten.⁵⁷ Dus ook 'het middenveld' is een ideologisch staatsapparaat. 'Ideologie' handelt met andere woorden over ideeën waarvan de structuur en de distributie door en door verweven zijn met maatschappelijke structuren. Dat houdt ook in dat ideologie niet gelijk gedistribueerd is in de samenleving. Er zijn producenten, reproducenten en consumenten van ideologie. Dat betekent ook dat ideologie per definitie een historisch fenomeen is. 'Ideologieën hebben een echte geschiedenis, met echte actoren, echte instellingen, momenten waarop van alles gebeurt gevolgd door momenten waarop alles wat langzamer en stabiel lijkt te evolueren.'⁵⁸

Ideologieën zijn dus maatschappelijke fenomenen die heel duidelijk in verband staan met macht en politiek. Ideologieën hebben een agentieve rol in de samenleving: ze houden machtsverhoudingen in stand. Dat betekent ook dat niet iedereen dezelfde ideologie heeft. En het betekent ook niet dat iedere ideologie evenveel waarde toegekend wordt. Sommige ideologieën zijn hegemonisch en gaan daarom door als 'normaal'. De normaliteit, of de ontnoeming, is volgens Barthes juist een uiting van macht. Via 'ontnoeming' slagen de machtigen er, volgens Barthes, in zichzelf en hun ideologie te verbeelden als normaal, neutraal en feitelijk. De ideologie van de machthebbers wordt niet meer gezien als ideologie. Ze wordt vanzelfsprekend en net hierdoor wordt die ideologie het nulpunt waartegen alle andere ideologieën worden beoordeeld en vaak veroordeeld. Het is voor Barthes dan ook geen toeval dat er in Europa geen politieke partijen zijn die expliciet hun strijd voor de bourgeoisie vermelden in hun naam of beginselen: 'De bourgeoisie definieert zich als de maatschappelijke klasse die niet genoemd wil worden.'⁵⁹

Ideologie, zo weten we sinds het werk van Gramsci, is een instrument van machtsuitoefening. Gramsci⁶⁰ analyseerde de opgang en machtsuitoefening van Mussolini. Zijn macht was niet alleen gebaseerd op repressie, maar ook op ‘culturele dominantie’. Gramsci gebruikt de term ‘hegemonie’ om te verwijzen naar de ideeën en overtuigingen die via intellectueel en moreel leiderschap een dominante positie toebedeeld krijgen. Hij stelt dat dergelijk leiderschap minstens even belangrijk is voor de bewerkstelling van machtsverhoudingen als klassieke repressie. Net zoals Althusser maakt Gramsci een onderscheid tussen regeren met dwang (politie, justitie, ...) en regeren met instemming. Deze beide manieren van regeren vormen samen machtsuitoefening. Hegemonie zorgt dus voor instemming. Het is via hegemonische ideeën dat de bestaande orde – inclusief de ongelijke machtsrelaties en waarden – vanzelfsprekend en natuurlijk lijkt.⁶¹ Blommaert wijst ons erop, net zoals Althusser, Bourdieu en Foucault, dat die machtsuitoefening via hegemonie, niet los te koppelen is van repressie, disciplineren, straffen en surveillance:

‘Uiteindelijk is hegemonie misschien wat het is omdat er een reële prijs moet worden betaald om antihegemonisch te zijn. Deze prijs kan zijn dat men niet wordt begrepen, niet wordt gehoord, niet wordt erkend als een subject, maar het kan ook zijn dat men wordt verbannen, uitgestoten, vermoord, gevangen, ontslagen of gek wordt verklaard. Foucault heeft aangetoond dat de grenzen van een hegemonie goed bewaakt worden door dwangmatige instituties.’⁶²

2.1.5. Politiek als een strijd om hegemonie

Omdat hegemonie samenhangt met ideologie en macht, hebben we te maken met een politiek fenomeen. Men kan zelfs stellen dat politiek in essentie draait rond het hegemoniseren van de eigen ideologie of zienswijze. Politici zullen namelijk trachten om hun eigen opvattingen – en die van hun groep of partij – voor te stellen als de normen, waarden en percepties van de maatschappij in haar geheel.⁶³ Politiek wordt vanuit dit perspectief gezien als een ideologische strijd door middel van de productie en circulatie van discoursen met als doel macht te verwerven. Een politieke analyse moet dan ook onvermijdelijk een ideologische en discursieve insteek hebben. Het is immers, zeker in onze huidige liberale en hoog gemediatiseerde democratieën, door middel van taal dat we de wereld opbouwen.

We kunnen deze ideologische politieke strijd illustreren aan de hand van het concept 'democratie'. In de laatste twee decennia hebben we gezien dat in België het concept 'democratie' een geheel nieuwe invulling, een nieuwe definitie verkregen heeft als het gevolg van een ideologische strijd. Vanaf 1989 hebben we in België en meer bepaald in Vlaanderen de gestage opgang gezien van het extreemrechtse Vlaams Blok. Deze Vlaams-nationalistische partij investeerde fors in politieke communicatie en in politieke marketing. Als antwoord op haar positie in het politieke landschap – de partij werd openlijk beschouwd als extreemrechts, racistisch en antidemocratisch – zette de partij in op een politiek discours dat 'democratie' centraal stelde. In dit discours profileerde de partij zich als de enige echte democratische partij, de enige partij 'die zegt wat u denkt'. Bovendien speelde het Vlaams Blok handig in op het zogenaamde 'cordon sanitaire' om het ondemocratische karakter van de andere partijen te benadrukken. Dit liet de partij toe om nogmaals het statuut van democraten bij uitstek te claimen, democraten die bovendien het slachtoffer zijn van de ondemocratische spelletjes van de andere partijen. Het cordon sanitaire was in hun discours geen instrument om democratie te bewaren, maar net een ondemocratisch instrument dat ervoor zorgde dat er geen rekening moest worden gehouden met de 'wil van het volk'.

De partij stelde haar standpunten voor als dé opinie van hét volk en communiceerde zo zichzelf als het toonbeeld van 'democratie'. Haar standpunten waren nochtans bij uitstek antidemocratisch te noemen. Het Vlaams Blok predikte een onverholen racisme, een etnisch nationalisme en nam op economisch vlak reactionaire standpunten in. Het doel was een homogeen etnisch Vlaanderen in een blank Europa. Deze standpunten werden echter voorgesteld als 'democratisch', want het waren zogenaamd de meningen van 'het volk'. Het Vlaams Blok lanceerde het 'vox-populisme': een populisme dat sprak in naam van het volk.⁶⁴ Dit discours werd gemobiliseerd tegenover de andere partijen die niet zouden willen luisteren naar de stem van het volk.⁶⁵ Die andere traditionele partijen zouden 'postjespakkers' zijn die enkel denken aan hun eigenbelang.

Kortom, het Vlaams Blok bestreed de traditionele partijen met een politiek discours in naam van het volk. Dit discours was het instrument om haar etnische, nationalistische en racistische ideologie te laten circuleren als een legitieme, want democratische ideologie. Het Vlaams Blok greep elke verkiezingsoverwinning dan ook aan als een bewijs van haar democratische legitimiteit. Het gevolg van dit discours was niet alleen electoraal succes, maar ook een volledige herdefiniëring van democratie als concept. Demo-

cratie werd, niet alleen door hen, maar ook meer en meer door de andere partijen, begrepen als ‘de stem van het volk’. Zo sprak de toenmalige PVV⁶⁶ in naam van de burgers en de sp.a⁶⁷ sprak in naam van de mensen. Democratie stond niet meer voor een groot verhaal, een verlichtingsideologie met als kerningrediënten vrijheid en gelijkheid.

Deze nieuwe definitie van ‘democratie’ had grote effecten, niet alleen op haar politieke tegenstanders, maar ook op de samenleving als geheel. Blommaert stelt dan ook terecht dat:

‘[...] het Vlaams Blok de hegemonie verwierf inzake de definitie van democratie. Vanaf dat moment stond democratie voor vox-populisme, voor een directe en ongefilterde verhouding tussen de individuele burger en de politiek, een verhouding waarbij de politiek zegt wat u denkt. Het is vanaf dat moment ook dat het maatschappelijke middenveld (met name de zuilorganisaties) als problematische actoren in een democratie werden beschouwd, en geleidelijk aan een steeds minder duidelijke plaats in het politieke veld kregen (de relatie tussen de partijen en “hun” vakbonden, bijvoorbeeld, vertroebelde stelselmatig vanaf 1991).’⁶⁸

Deze casus maakt de politiek-ideologische strijd, zijn discursieve karakter en de gevolgen voor de betekenis van taal en de materiële gevolgen duidelijk. Politieke strijd is per definitie ook een ideologische en discursieve strijd. Het zou echter een grote misvatting zijn te denken dat die ideologische strijd zich beperkt tot de wereld van de ideeën. Integendeel, een dergelijke strijd heeft een heel duidelijke impact op de machtsverhoudingen tussen partijen én op de structuur van de samenleving. Ze heeft materiële consequenties. Een dergelijke politiek ideologische strijd richt zich in onze sterk gemediatiseerde samenlevingen onvermijdelijk op de media.

2.2. Media en politiek: een historisch perspectief

Thompson is van mening dat massamedia vandaag de belangrijkste, maar niet de enige instrumenten zijn voor de productie en reproductie van ideologie.⁶⁹ Media zijn van cruciaal belang in de politieke strijd. Dat is op zich geen nieuw gegeven, maar vandaag is de invloed, het belang en het bereik van die media alsmaar toegenomen. Massamedia zijn in de laatste twee de-

cennia enorm veranderd. Niet alleen is er een sterke uitbreiding van massacommunicatietechnieken (internet, gsm's en smartphones, sociale media), ook onze traditionele massamedia (kranten, radio en televisie) zijn qua vorm en productievoorwaarden enorm veranderd onder druk van de commercialisering. Al deze veranderingen in het medialandschap hebben ook grote gevolgen voor het politieke bedrijf. We duiden die veranderde rol van de media en haar impact op het bedrijven van politiek en het politieke taalgebruik in het bijzonder, in een historisch perspectief. We maken steeds een verbinding tussen de globale evoluties in het mediaveld en de evoluties in Vlaanderen. We duiden de effecten van deze veranderingen in het media-landschap op het politiek bedrijf.

2.2.1. Politieke communicatie en media

Het belang van media voor de politiek is niet nieuw. Media, in de zin van instrumenten voor communicatie, hebben altijd een rol gespeeld in de politiek. Het is echter pas met de komst van nieuwe communicatietechnologieën zoals kranten en later de telegraaf, radio, televisie en internet dat de impact en het bereik zo groot werd. De opkomst van media en nieuwe mediatechnologieën hebben steeds gevolgen voor de wijze van machtsuitoefening. Door de komst van kranten waren publieke optredens van machthebbers bijvoorbeeld niet langer gebonden aan een lokale context. Politieke communicatie kon sindsdien op relatief korte termijn ver buiten de grenzen van het optreden worden verspreid. Mensen konden bijgevolg via media geïnformeerd worden over bepaalde gebeurtenissen zonder er zelf aanwezig te hoeven zijn. Informatie werd op deze manier losgekoppeld van tijd en ruimte.

De komst van de kranten introduceert een nieuwe vorm van publiek communiceren die een zeer sterke impact zal hebben op de moderne wereld. Foucault beschrijft deze als een algemene maatschappelijke evolutie in zijn werk *Discipline, toezicht en straf*:

‘De ceremoniën, rituelen en merktekenen waarmee de soeverein zijn overmacht manifesteerde, zijn overbodig geworden. Er is nu een machinerie die de asymmetrie, het onderscheid in niveau en in macht waarborgt.’⁷⁰

Die machinerie noemde hij het ‘panopticum’ naar analogie met de gelijknamige gevangenisarchitectuur die door Bentham⁷¹ ontwikkeld was. Deze

architectuur zorgde ervoor dat enkele bewakers vanuit een centrale toren in het midden van de gevangenis alle gevangenen konden zien en controleren. De macht werd zo georganiseerd op basis van efficiëntie en zichtbaarheid. Eén bewaker kon zo honderden gevangen controleren met één blik. Zien en gezien worden, is volgens Foucault dan ook de nieuwe manier om macht uit te oefenen. Thompson⁷² en Blommaert⁷³ voegen hier aan toe dat dit panopticum, zeker als we media in het vizier nemen, ook in de andere richting werkt. Via de media kunnen de machtigen zich ook laten zien aan een groot publiek. Zo kunnen ze niet alleen bouwen aan hun imago, maar ook macht uitoefenen door mensen te laten kijken in een specifieke richting. Media zijn panoptisch.

Het 'managen' van het imago is een oude politieke competentie, maar met de opkomst van de massamedia, zijn de spelregels van die kunst drastisch veranderd. Tot voor het ontstaan van massamedia waren de meeste politici onzichtbaar voor het merendeel van de bevolking. De staatszaken werden in de middeleeuwen uitgevoerd en besproken in de beperkte en relatief gesloten kring van het hof. Deze machthebbers en hun beslissingen waren vaak ongekend bij de bevolking waarover ze heersten. Thompson stelt dan ook:

'Wanneer koningen, prinsen, en lords voor hun subjecten verschenen deden ze dit om hun macht publiekelijk (zichtbaar) te bevestigen, niet om de grond op basis waarvan ze hun beslissingen namen en hun beleid voerden publiek (zichtbaar) te maken.'⁷⁴

De zeldzame publieke optredens van de machthebbers waren voor de komst van media geen manier van machtsuitoefening, maar waren vieringen van hun macht en status.⁷⁵ Dit machtsvertoon gebeurde slechts sporadisch en was steeds nauwkeurig geësceneerd. Het waren grootse *vertoningen* van hun macht, vol pracht en praal. De vorst werd in zijn grootsheid bevestigd voor een beperkt publiek dat wel kon reageren, maar dit doorgaans niet deed. Dit zal veranderen in het mediatijdperk, waarin zichzelf laten zien een cruciaal instrument van machtsuitoefening zal worden.

2.2.2. Mediatechnologieën en politieke strijd

Media hadden een grote impact op de ontwikkeling van de moderne staten. De geboorte van de krant kan worden gezien als de geboorte van het

‘middenveld’, iets wat de Tocqueville sterk benadrukt.⁷⁶ Kranten boden de ruimte voor de verspreiding van nieuwe ideeën die ver buiten de lokale grenzen konden circuleren en op die manier invloed kunnen uitoefenen. Voor de eerste keer in de geschiedenis moest de politiek zich verantwoorden ten aanzien van het publiek, net omdat ze zichtbaar werd. Deze nieuwe media-industrieën representeerden de opkomst van nieuwe machtscentra en informatienetwerken. Ze openden ruimte voor kritiek, die zich ondanks de censuurpogingen vaak buiten de machtsinvloed van de staat en de kerk bevond. En net daarom zag de Tocqueville deze media als een basiswaarde van een democratie.⁷⁷

De opkomst van deze media-industrieën en de kranten in het bijzonder, zorgden samen met de opkomst van de burgerij volgens Habermas in de achttiende eeuw, voor het ontstaan van een nieuw soort publiek domein.⁷⁸ Een domein dat in principe open en toegankelijk was. Uiteraard is dat enkel in theorie zo. Vooral de bourgeoisie, lees hoogopgeleide mannen, die konden lezen en schrijven, hadden effectief toegang. Ook Tarde⁷⁹ onderschrijft het idee van de opkomst van een publieke ruimte in de achttiende eeuw. Tarde ziet dit nieuwe publieke domein ontstaan in de salons waar de nieuwsberichten druk werden besproken. Dit publieke domein valt volgens hem niet samen met de media, maar ze vormen er wel de aanleiding tot discussie. Het nieuwe medium creëerde zo indirect ruimte voor kritiek op de autoriteiten.

De radio bracht de wereld vervolgens de belevenis van de gelijktijdigheid. Nieuws kon zich bliksemsnel verspreiden via de luchtgolven, maar bleef beperkt tot een verhalende stem. Dat de impact van radio-uitzendingen gigantisch was, mag wel blijken uit de befaamde uitzending *The War of the Worlds* van Welles⁸⁰ in 1938. Televisie bracht niet alleen gelijktijdigheid, maar bracht ook de zichtbaarheid. Vanaf de jaren 1930 begon televisie te verschijnen in het publieke domein. Hitler maakte daar meteen gebruik van door in 1936 de Olympische Spelen in Berlijn te laten uitzenden⁸¹ om de grootsheid van de Duitse natie te etaleren. Pas na de Tweede Wereldoorlog brak televisie geleidelijk aan door in Europa. In de jaren 1950 en 1960 ontstonden er over heel Europa openbare omroepen.⁸² De eerste televisie-uitzending in België liet op zich wachten tot 1953 en pas in 1960 is sprake van twee autonome en openbare omroepen: BRT⁸³ voor Vlaanderen en RTBF⁸⁴ voor Wallonië. In België hadden deze openbare omroepen de facto een monopolie. Reclame was verboden op deze zenders en volksverheffing en informatie waren hun centrale opdrachten.

Televisie gaf mensen het idee dat ze er zelf bij waren, dat ‘ze het toch met hun eigen ogen gezien hebben’. Toen Kennedy werd doodgeschoten, bereikten deze beelden ook België. Meer zelfs, mensen leefden mee met deze gebeurtenis. Velen kunnen tot op vandaag vertellen waar ze zich bevonden toen het nieuws hen bereikte. Dat was nieuw. Velen hoorden over de radio of via de krant over de aanval op Pearl Harbor, toch kunnen weinigen van die generatie je nog vertellen waar ze zich bevonden op dat moment. Televisie zorgde ervoor dat iedereen ooggetuige werd en zich zo ook deelgenoot voelde van gebeurtenissen in heel de wereld. Volgens De Zengotita⁸⁵ toont dit de macht van televisie, televisie betreft de mensen direct bij wat er gebeurt.

Televisie had vanaf de start een grote impact op het medialandschap en de maatschappij.⁸⁶ Het medium legde de nadruk op het zichtbaar maken, zoals dat het geval was in *face-to-face*-communicatie. Televisie had dan ook grote gevolgen voor politici en hun communicatie. Op televisie werd niet alleen hun stem (en inhoud) gehoord en beoordeeld. Opeens was het belangrijk ‘hoe politici overkomen’, hoe ze gekleed zijn, hoe ze zich gedragen.

2.2.3. De commercialisering van het medialandschap

Tegen het eind van de twintigste eeuw ontstaan nieuwe evoluties in het medialandschap. De openbare omroepen krijgen concurrentie van commerciële spelers. De commercialisering van het medialandschap grijpt sterk om zich heen. Het is ook in die periode dat we de opgang krijgen van het internet dat meteen ook in symbiose leeft met nieuwe commerciële televisieprogramma's als *Big Brother*. *Big Brother* was niet alleen de eerste reality-tv, het is ook een zuiver commercieel product dat wereldwijd een bestseller werd.

Vaak kleinschalige mediabedrijfjes groeien in de twintigste eeuw langzaam maar zeker uit tot grote multimediale concerns die vooral commercieel zijn. Die fusering en commercialisering van het medialandschap gaat bovendien gepaard met globale informatiestromen die gecontroleerd worden door een steeds kleiner aantal persagentschappen. Alle mainstream mediaorganisaties zijn vandaag ingebed in globale informatiestromen waarover ze geen controle hebben.⁸⁷ Nick Davies, zelf journalist en auteur van het boek *Flat Earth News*,⁸⁸ wijst erop dat de journalistiek hierdoor herleid wordt tot een bedrijf dat aan de lopende band ‘nieuws’ doorgeeft, in plaats van het zelf te produceren.

In de loop van de twintigste eeuw wordt het vergroten van het marktaandeel de motor van de ene na de andere fusie in het mediaveld. Fusies en par-

tipaties leiden tot grote en machtige ondernemingen die zich richten op een breed publiek. Dat is te zien in de vorm en de inhoud van veel van deze media. Velen adopteren een lichtere en levendigere journalistieke stijl in een aangepaste aantrekkelijkere vorm. Met dit bredere publiek wordt ook het aandeel van reclame belangrijker voor de financiële basis van deze organisaties.

De geschiedenis van de eerste echte persgroep in Vlaanderen, *De Standaard*, kan exemplarisch worden genoemd voor de ontwikkeling van familiebedrijf tot grootschalig multimediaconcern. De grote uitbreiding start in de jaren 1950, maar ook daarvoor vergroot de groep al haar aanbod met de uitgave van een Antwerpse editie van *De Standaard*, *De Handelsbode* (later *Morgenpost*). Tegen 1960 is *De Standaard* de eerste krantengroep van het land. Zo worden achtereenvolgens *Het Handelsblad*, *Het Nieuws van de Dag* en *De Gentenaar/De Landmacht* eigendom van de groep.⁸⁹ Dergelijke fusies en overnames hebben zich wereldwijd voorgedaan. Dit was de start van een trend naar het ontstaan van steeds grotere en machtigere mediaconcerns.

Een nieuwe tijd klopte dus aan de deur. Het medialandschap wordt in België vanaf de jaren 1980 geleidelijk aan een commercieel landschap. De zuilgebonden kranten, die voor hun financiering gedeeltelijk afhankelijk zijn van politieke organisaties, worden in een snel tempo louter commerciële producten. Zo komt *Het Volk* in de jaren 1990 in grote financiële problemen. Het gevolg laat zich raden. De krant wordt in 1994 overgekocht door de Vlaamse Uitgeversmaatschappij (VUM), de voormalige *De Standaard* persgroep. De *Volksgazet* en de *Vooruit* fuseren in 1978 tot *De Morgen*. De socialistische steun blijft ook na de fusie doorgaan, althans in de eerste jaren. *De Morgen* heeft, onder aansturen van Paul Goossens, een onafhankelijk redactiestatuut verworven en vaart een onafhankelijker koers. Dit had ondermeer tot gevolg dat de financiële stroom vanuit de socialistische partij opdroogde.⁹⁰ *De Morgen* zou uiteindelijk eigendom worden van de *Persgroep*, die ook *Het Laatste Nieuws*, *De Tijd* en het *NRC Handelsblad* uitgeeft. Vanaf de jaren 1990 zien we dat de kranten geen deel meer zijn van ideologische zuilen, maar onderdeel worden van zuiver commerciële multimediale organisaties. Kranten worden commerciële producten, onderworpen aan de wetten van de markt.⁹¹ Massacommunicatiemedia werken vanaf dan volkomen volgens private en marktconforme regels.

Als media volledig onder controle komen van bedrijven in plaats van de staat, zo beargumenteren Herman en Chomsky, dan is het gedrag van die

media '[...] gevormd door wat in feite een georganiseerd marktsysteem is'.⁹² Dit heeft volgens de auteurs tot gevolg dat die media '[...] in eerste instantie de premissen van discours, van interpretatie en van de definitie van nieuws-waardigheid vastleggen'.⁹³ Deze hypothese hebben Herman en Chomsky naar voor geschoven in hun propagandamodel en is sindsdien steeds opnieuw bevestigd, aldus Klaehn en Mullen, die stellen dat het model een zeer bruikbaar, betrouwbaar en functioneel instrument is om mediaberichtgeving te onderzoeken.⁹⁴ Ook Chomsky zelf bevestigt dat, ondanks het taboe dat op de theorie ligt, de hypothesen van hun propagandamodel nooit zijn gefalsificeerd:

'Er is heel wat onderzoek gebeurd naar deze vanzelfsprekende hypothese. Ze is onderworpen aan de grondigste testen die men maar kan bedenken en toch is ze opmerkelijk goed overeind gebleven. Je zal in de sociale wetenschappen nauwelijks andere zaken vinden waarvan de conclusies zo sterk onderbouwd zijn. Dit is geen grote verrassing net omdat het, gezien de manier waarop de machten opereren, wonderbaarlijk zou zijn als dit niet stand zou houden.'⁹⁵

De gevolgen van de commercialisering van het nieuws zien we niet alleen bij kranten, maar ook in het televisielandschap. De media, inclusief de openbare omroepen, weerstaan in de jaren 1990 nauwelijks aan de druk van de commercialisering. In 1989 wordt met VTM de eerste commerciële televisiezender gelanceerd in België. De gevolgen van deze liberalisering van het medialandschap zijn vandaag overduidelijk. De liberalisering en het dictaat van de kijkcijfers begonnen nationaal en internationaal te gelden als de norm.⁹⁶ Niet alleen bij de commerciële omroepen, maar ook bij de openbare omroep staan kijkcijfers centraal.⁹⁷ De nieuwe media ontwikkelden zich namelijk als media-industrieën die hun boodschappen of symbolische vormen commercieel trachtten uit te buiten. Als gevolg daarvan ontstaat ook een steeds sterkere symbiose tussen diverse types van media: kwaliteitskranten leven in symbiose met populaire kranten, nieuwssites, populaire bladen en televisiezenders. Die nieuwe technologieën zorgen er echter niet voor dat de kwaliteit van de informatie verhoogt, het omgekeerde is eerder waar, zo betoogt Herman:

'Sommigen stellen dat het internet en de nieuwe communicatietechnologieën de commerciële wurggreep op de journalistiek openbreken en een nooit geziene tijd van interactieve democratische media inleiden. Er is

geen bewijs dat dit perspectief onderbouwt met betrekking tot journalistiek en massacommunicatie. Men zou in feite kunnen stellen dat de nieuwe technologieën het probleem verergeren. Ze laten mediabedrijven toe hun personeelsbestand af te slanken terwijl ze een steeds grotere output realiseren, ze maken ook de globale distributiesystemen mogelijk die het aantal media-entiteiten verminderen. Hoewel de nieuwe technologieën een groot potentieel voor democratische communicatie bevatten is er weinig reden om te verwachten dat het internet democratische doelstellingen zal dienen als het aan de markt overgelaten wordt.⁹⁸

Ook Thompson ziet in de evolutie naar steeds grotere commerciële media-concerns een grote bedreiging van de vrijheid van meningsuiting en de democratie, sterker zelfs dan de politieke censuur van weleer.⁹⁹ Niet alleen krijgen we door deze commercialisering en fuseringsdrang minder diversiteit in het nieuwsaanbod, we krijgen ook te maken met een democratisch deficit. Media focussen vandaag op wat verkoopt, met sensatie voorop. Dat betekent ook dat ‘de kritische blik’ van de media zich vaak niet op de politieke inhoud richt – want die is saai – maar wel op de sensationele rand-activiteiten. Siegfried Bracke definieerde in zijn hoedanigheid van politiek journalist een ‘nieuwswaardig feit’ ooit als volgt: het is een belangwekkende gebeurtenis en de mensen willen het zien.¹⁰⁰ Kortom iets is slechts nieuws, als er ook voldoende kijkers voor worden gevonden. De directe politieke controle over de media achter gesloten deuren mag dan wel tot het verleden behoren, dat betekent niet dat de democratie vandaag gevrijwaard is. De commerciële wetten die de mediaproductie domineren gelden ook voor de politiek. Thompson waarschuwde al in de jaren 1990 voor de gevaren van de commercialisering van de media. Die commercialisering zag hij als een mogelijk belangrijke bedreiging van de democratie.

‘Dit zijn ook de voorwaarden die mogelijk een vruchtbare grond zouden kunnen bieden voor de groei van een nieuw soort demagogie: de plotselinge groei naar de macht van een figuur die schijnbaar niet besmet is door schandalen en schimmige afspraken zoals professionele politici en hun cliënteel, en wiens aantrekkingskracht deels ligt in een alles doordringend gevoel van ontevredenheid en wantrouwen.’¹⁰¹

Meteen denken we dan aan het massale electorale en mediasucces van populistische politici als Fortuyn, Wilders, De Winter, Berlusconi, Bush, De-

decker, Stevaert, Janssens en De Wever vanaf de jaren 1990. Zij stellen zich allemaal voor als anders, als de politicus met de schone handen, en debiteren de ene na de andere *oneliner* in een retoriek die bol staat van de hyperbolen. De criteria van wat nieuwswaardig is, verschuiven van informatie naar entertainment en sensatie. De populistische politici zijn perfect aangepast aan deze realiteit. De commercialisering zorgt er dus voor dat demagogische en populistische politici sneller in het nieuws aan bod komen. Verkoopbaarheid van het mediaproduct is vandaag immers het eerste en belangrijkste criterium in de informatieproductie van de massamedia. Als politici zich willen profileren in de media, moeten ze aan die criteria voldoen. Dat is geen zaak van eenzijdige aanpassing, het is een dialectiek. De politici passen zich aan aan de wetten van de media en de media passen zich op hun beurt aan aan die *celebrity*-politici. Communicatiebureaus en wat we ‘gemediatiseerde politiek’ kunnen noemen, eisen hierbij een steeds belangrijkere rol op.

2.2.4. De formatisering van de politiek

De commercialisering van de massamedia resulteert in veranderende formats en manieren van spreken die zowel op de journalist als op de politicus hun invloed doen gelden. Het internet heeft er niet alleen voor gezorgd dat elk medium steeds sneller moet werken, korter op de bal moet spelen, het heeft tegelijkertijd ook de norm verschoven inzake de verhouding tussen tekst en beeld. Nieuws moet steeds korter, bondiger en sneller zijn. Bourdieu wijst erop dat die transformaties in de media van cruciaal belang zijn, net door ‘de centrale positie van het journalistieke veld in het ruimere machtsveld, het geheel van centraal geplaatste velden – waaronder ook de sociale wetenschappen en de politiek – die strijden om “de legitieme visies op de sociale werkelijkheid” te bepalen en op te leggen.’¹⁰² Directe politieke controle op de massamedia is tegenwoordig een eerder marginaal fenomeen in de westerse landen. Vandaag is het de commerciële logica die haar stempel drukt op de productie en verspreiding van symbolische vormen.¹⁰³

Door de ontzuiling en commercialisering van het medialandschap zijn het de media die bepalen wat ‘nieuwswaardig’ is en wat niet. Media bepalen niet alleen waarover wel en waarover niet wordt gesproken, ze schrijven ook voor hoe iemand moet spreken. Ze bepalen daarenboven wie als expert of als belangrijk politicus aan bod komt in die media en wie als irrelevant wordt beschouwd. Het zijn de media die vandaag het spreekregime vastleg-

gen voor iedereen die figureert in de media. En dat spreekregime wordt niet bepaald op basis van overwegingen over kwaliteitsvolle informatie of democratische bezorgdheden, maar wordt opgesteld in het licht van verkoopbaarheid. Politici dienen zich te schikken naar formats die deels speciaal voor hen worden ontwikkeld.

Zo worden politieke discoursen gecommodificeerd: enkel politiek taalgebruik dat past binnen de dominante mediaframes en beantwoordt aan de criteria van wat 'nieuwswaardig' is, is legitiem. Fenomenen als infotainment, personalisering en dramatisering van politiek en verslaggeving zijn het gevolg. De politieke discussie wordt op die manier herleid tot wat het gemediatiseerde format toelaat.¹⁰⁴ Die formats zijn vandaag van cruciaal belang in de massamedia. Elk programma heeft een duidelijk format, een algemene architectuur die vastligt. Een programma staat ingepland in een avond en elk programma heeft een vaste duur. Binnen de toegemeten tijd wordt een programma opgedeeld in verschillende blokken, die van elkaar worden gescheiden door bumpers (filmpjes of geluidjes die de verschillende blokken van elkaar scheiden). Afwisseling is de boodschap binnen dit formatdenken: de kijker moet immers worden gebonden aan de zender. Na vier minuten interview in een politiek programma, volgt al snel een filmpje of een nieuwe gast. In elk van die blokken worden verschillende thema's besproken en verschillende gasten uitgenodigd.

Een format is een geheel van concrete vormrichtlijnen. Dat beperkt zich niet tot de opbouw van het programma, maar gaat ook over de stijl die men communiceert via de achtergrondmuziek, de inrichting van de studio en de kledij van de presentatoren. Deze formatisering van bijvoorbeeld een nieuwsprogramma als *Terzake* uitgezonden op Canvas is een gevolg van de commercialisering in de media. Immers ook nieuwsprogramma's moeten in eerste instantie scoren. Bracke noemde dit het dichten van de kloof en zag dit 'als de democratische rol' van media. Ze moeten kijkcijfers en marktaandeel halen.¹⁰⁵ In die zin concurreren deze programma's ook met entertainment. Om die concurrentie aan te kunnen, zien we het fenomeen van wat Bourdieu heteronomie noemt opduiken, waarbij entertainmentformats binnendringen in informatiefomats.

De politiek wordt onderworpen aan die formats. Blommaert analyseerde in dit kader de verkiezingsshow *Oog in oog* die de openbare omroep (VRT) in de aanloop naar de verkiezingen van juni 2010 uitzond.¹⁰⁶ Het programma duurde telkens 53 minuten en was ingedeeld in verschillende thematische

blokken. In die 53 minuten kwamen 18 stemmen aan bod over 29 verschillende thema's. Dat betekent dat elke thematische eenheid minder dan twee minuten aandacht krijgt, en dat de gemiddelde spreektijd van de stemmen zowat drie minuten is. Bovendien onderbreken de journalisten gemiddeld om de anderhalve minuut de sprekers door ofwel een vraag te stellen ofwel om regie-aanwijzingen te geven zoals: 'hou het kort' of 'de tijd is bijna op'. Politici hebben de keuze om te weigeren met dergelijke formats mee te doen en zo zichzelf te marginaliseren, ofwel om er volledig aan mee te doen en zich dus te schikken naar de mediaformats. Het zijn in die zin dus de media die niet alleen bepalen welke politicus aan bod komt, maar ook in welke formats zij aan bod komen en welke politieke communicatie mogelijk en wenselijk is binnen die formats.

2.3. Politiek taalgebruik in een geformateerde mediaruimte

Uitspraken van politici moeten worden gekaderd binnen de hypercommerciële en competitieve context. Immers, het is die context die de vorm oplegt aan het spreken en in die zin ook bepaalt wat er al dan niet kan worden gezegd. Bovendien is het belangrijk er rekening mee te houden dat ook het medium afstraalt op de boodschap. Zo kan een radicaal standpunt een aura van gematigdheid verwerven als het verschijnt in een gerespecteerd medium of in een luchtig en entertainend format. De vorm, die opgelegd wordt door de massamedia en haar commerciële wetmatigheid, zal dan ook een impact hebben op de betekenisproductie en moet als zodanig worden geanalyseerd. De boodschap kan dus niet worden losgekoppeld van het kanaal.

De commercialisering en formatisering van het medialandschap heeft grote gevolgen voor de organisatie en structuur van de politieke partijen én voor de politieke communicatie op zich. 'De regulering van visibiliteit via de media is een onvermijdelijk aspect van de moderne politiek,' aldus Thompson.¹⁰⁷ Politieke partijen kunnen het zich al lang niet meer permitteren om niet heel bewust en professioneel om te gaan met hun politieke communicatie in de massamedia. Sinds de commercialisering van ons medialandschap zien we dan ook een steeds grotere impact van 'professionele communicatie' en bijgevolg van communicatiedeskundigen in de politiek.

2.3.1. Mediacommunicatie en circulatie

Communiceren in een streng geformateerde mediaruimte is niet zomaar communicatie. Praten in de media heeft weinig te maken met hoe mensen dag in dag uit spreken met elkaar. Iedereen kan communiceren, maar niet iedereen kan communiceren in de media. Die laatste vorm van communicatie is professionele communicatie die aangeleerd wordt door professionele communicatiedeskundigen.¹⁰⁸ Communicatie verwijst niet naar hoe we dagelijks praten met elkaar: ‘Communiceren betekent dus zoveel als je boodschap tonen in competitie met anderen binnen een door de media gedomineerde publieke ruimte op zo’n manier dat jouw boodschap scoort, opvalt, opgepikt wordt door dat publiek.’¹⁰⁹

Politieke mediacommunicatie is dus uiterst competitief. Deze communicatie is gericht op het overtuigen van het publiek en (het behalen van) een zeer brede circulatie. Het is publieke communicatie, gericht op het overtuigen van mensen binnen de hypercompetitieve en geformateerde context van de massamedia. Het is bijgevolg een strak gestileerde communicatie die voldoet aan de vormvereisten die de media opleggen.¹¹⁰ Enkel de boodschappen die voldoen aan die criteria komen in aanmerking voor verspreiding. De politieke communicatie moet dus worden aangepast aan de context die de media scheppen.

Die mediacontext is een context die gekenmerkt wordt door ongelijkheid. De toegang tot de media wordt door de media gecontroleerd op basis van criteria die enkel door de media worden bepaald. Niet iedereen heeft evenveel en even makkelijk toegang tot die massamedia: sommige politici zijn ‘in’ en figureren dagelijks in de media, andere zijn uit de gratie gevallen of nooit in de gratie geweest. Zo was Jean-Marie Dedecker (Lijst Dedecker (LDD)) een hele periode dagelijks in de media. Journalisten spraken zelfs over ‘een Dedecker-tje doen’ als ze niemand anders wisten uit te nodigen voor hun talkshow. Dedecker was immers steeds goed voor een sappige quote en een sensationele *oneline*. Eenmaal hij echter het mikpunt werd van politieke schandalen in de aanloop naar de verkiezingen van 2010 én daarbij nog die verkiezingen verloor, viel hij prompt uit de gratie van de media. Hij was niet meer die politicus met schone handen, de verbeelding van een andere politiek. Het nieuwe, het frisse was er af en Dedecker en zijn partij verdwenen uit de *spotlights*.

Een tweede element van ongelijkheid binnen de mediacontext is het verschil in autoriteit tussen de sprekers. Zo heeft topstrafpleiter Sven

Mary¹¹¹ als advocaat meer autoriteit over juridische zaken dan een kap- per. De autoriteit hangt dus af van de context en de functie die iemand heeft. Het kan echter ook afhangen van de framing van die persoon in de media. Als men diezelfde Sven Mary aankondigt als een advocaat die stee- vast topcriminelen vrijkrijgt op basis van procedurefouten, zal de kijker zijn communicatie anders beoordelen dan wanneer de interviewer hem aankondigt als een topadvocaat met een onbesproken reputatie, als een witte ridder.

Uiteraard is niet alleen de boodschapper van belang, ook de boodschap wordt onderworpen aan de wetten van de media. Goede mediacommun- icatie staat vandaag gelijk met bondige communicatie. Toen Bracke nog journalist was, stelde hij het als volgt: 'Iemand die het niet kan zeggen in 16 seconden doet niet mee, maar ik doe ook niet mee aan de Olympische Spelen.'¹¹² Enkele jaren voordien was het nog 32 seconden en in 2012 stelde diezelfde Bracke op Actua-TV¹¹³ dat vandaag 12 seconden of zelfs minder de norm is voor goede politieke communicatie. Dat is een deel van de job, aldus Bracke. De communicatie moet niet alleen kort zijn, ze is bij voorkeur doorspekt met sappige quotes en opgeblazen taalgebruik vol hyperbolen en '*boosters*'.

Deze formatering heeft onvermijdelijk gevolgen voor het soort boodschap dat men kan verkondigen. Er bestaat dus een hele reeks aan stijlvoorwaar- den die moeten worden vervuld vooraleer de boodschap in aanmerking komt voor verspreiding. Een sterke communicator is een communicator die boodschappen maakt die voldoen aan de criteria. Een communicator die professioneel gemaakte boodschappen verspreidt, brengt boodschappen die mensen willen horen. Die boodschappen en de boodschapper zullen niet alleen worden beschouwd als beter, juister en geloofwaardiger, ze zullen ook vlotter circuleren binnen het mediaveld. Niet iedereen kan communicatie produceren die voldoet aan die criteria.

Communicatie in de media is communicatie die een zekere mate van '*spin*' bevat, om het in het jargon van communicatiedeskundigen te zeggen. Om je boodschap binnen de opgelegde criteria van die mediawereld te kun- nen communiceren moet je in korte tijd kunnen scoren. En dat doe je door '*spin*' aan je boodschap toe te voegen, door te zorgen dat je boodschap klaar is voor '*uptake*'. De boodschap moet zo gestileerd zijn dat de toehoorder oppikt wat de politicus wil dat hij oppikt. Iemand die goed communiceert is iemand

‘[...] die ervoor kan zorgen dat de indexicale betekenissen die hij of zij afgeeft ook als zodanig overkomen bij de tegenspeler [...] Een geslaagde boodschap is er een waarin die indexicale signalen vervat zitten die de tegenspeler op weg moeten zetten naar een interpretatie die overeenstemt met de bedoelingen van de spreker.’¹¹⁴

2.3.2. Message-image-issue

Politieke communicatie binnen de massamedia is dus een zeer specifieke vorm van communicatie waarbij indexicale betekenissen bewust, gepland en gecontroleerd worden geproduceerd.¹¹⁵ Slaagt de spreker erin door de beheersing van die indexicale codes om de geplande boodschap over te brengen, dan is de communicatie ‘goed’. Zo niet, dan communiceert men ‘slecht’. Zoals al aangegeven, is de boodschap niet te onderscheiden van de boodschapper en het medium waarbinnen gesproken wordt. De kwalificatie van ‘een goede spreker’ is dus niet louter een inhoudelijke kwalificatie van wat hij gezegd heeft, maar gaat ook over *hoe* hij het gezegd heeft en waar hij het gezegd heeft. Hoe de spreker overkomt (hij was nerveus, hij was boos, hij was kort, hij haperde, hij zag er goed uit, ...) is misschien zelfs belangrijker dan de boodschap zelf. Naast de woorden en de zinnen is dus ook de verpakking van de boodschap en de boodschapper van belang.¹¹⁶

Silverstein benadrukt dat politieke communicatie in de massamedia lang niet alleen gaat over de betekenis van de woorden en de zinnen die de spreker produceert. Politieke communicatie in het mediatijdperk is steeds ook de communicatie van een identiteit. Politici praten als ‘gewone man’, als ‘integer staatsman’ of als ‘hippe burgemeester’. Bert Anciaux communiceerde over zichzelf dat hij een gevoelig en empatisch politicus was, een gezinsmens, die net daarom ook de gewone Vlaming begreep. Dergelijke politici zijn ‘goede communicators’, niet enkel omdat ze vlot spreken, maar omdat ze communiceren in de zin die hierboven beschreven staat. Ze slagen er in om in hun spreken over een bepaald thema ook een beeld over zichzelf, over hun identiteit te communiceren dat appelleert aan de ‘tijdgeest’.

Silverstein benoemt dergelijke politieke communicatie als communicatie die ‘*on message*’ is. Dat is communicatie die erin slaagt om steeds opnieuw een beeld van de spreker te projecteren over zichzelf, zijn partij en de standpunten van zijn partij:

“*On message*” zijn draagt dus bij tot dit consistente, cumuleerbare en gevolgen-dragende beeld dat een publiek persoon heeft ten aanzien van zijn of haar geadresseerd publiek. Een echt krachtige “boodschap” schrijft mij een realiteit toe in plaats van dat ze mij deze beschrijft. Ze laat mijn publiek toe een hele set van plausibele verhalen te verbeelden in het fictieve universum van wat-wel-zo-geweest-moet-zijn, van wat-zou-kunnen, en in het bijzonder van wat-vast-en-zeker-zo-moet-zijn (Hier zal ik voor stemmen!).¹¹⁷

Het is die ‘*message*’ die door communicatiedeskundigen gezien wordt als hetgeen een politicus in de markt kan zetten. Die boodschap gebruikt ‘*stijl*’ op een strategische manier om een ‘*image*’ te creëren. Een ‘*image* [beeld; IM] is niet noodzakelijk visueel, het is een abstract identitair portret dat gecreëerd wordt op basis van cumulerende congruente patronen, doorheen allerlei indexicale – inclusief visuele – tekens die publieken aanspreken en verbeeldingsgewijs ervaren, als een hologram’.¹¹⁸ De stijl is de manier waarop dit beeld van de politicus en de samenleving wordt gecommuniceerd aan het publiek. Dit spreken van de politicus hoeft niet per definitie van hoge kwaliteit te zijn, om dit beeld goed te communiceren. Zo stelt Silverstein dat Bush jr. dan wel een slechte spreker was (hij maakte de ene catastrofale taalfout na de andere), hij was echter wel een goede communicator in de zin dat hij een beeld van zichzelf projecteerde dat werkte. Bush, zo stelt Silverstein, vond aansluiting bij het hedendaagse Amerika, omdat hij zichzelf projecteerde als een gewone Amerikaan. Hij communiceerde zichzelf als Homer Simpson: een gewone man die het goed bedoelt, een man die probeert en hard zijn best doet. En de media gaven betekenis aan de woorden van Bush.

Bush moest geen goede orator zijn, hij moest zichzelf niet voordoen als een intellectueel. Hij moest zichzelf communiceren als een gewone man, een trotse Amerikaan. Hij hoefde daarom ook geen lange poëtische speechen te houden, van belang was dat hij op gezette tijden de noodzakelijke kernwoorden liet vallen die refereren aan wat van een Amerikaan een goede patriotische Amerikaan maakte. Zo lang hij termen als ‘vrijheid’, ‘democratie’, ‘eer’ en ‘*freedom-loving-nations*’ kon integreren in zijn publieke communicatie was hij ‘*on message*’. ‘*Message*’ en ‘*image*’ worden natuurlijk niet rechtstreeks gecommuniceerd; ze worden gecommuniceerd in politieke debatten.

Politiek draait vandaag om allerlei gemediatiseerde debatten. Zo is er het integratiedebat, nu het islamdebat geworden, er is het migratiedebat, het debat

over de pensioenen, debatten over politieke schandalen, enz. Deze ‘debatten’ gaan in principe over politieke strijd.¹¹⁹ Silverstein¹²⁰ noemt deze debatten ‘issues’. Zo werd bijvoorbeeld het seksuele leven van voormalig president Clinton verheven tot een ‘issue’. Zijn seksuele betrekkingen met Witte Huis-stagiaire Lewinsky werden echter door de tegenpartij en de media al snel verbonden met andere ‘issues’. Zijn seksuele en buitenechtelijke daden werden tot symbool gemaakt van zijn politieke overtuiging rond thema’s als gelijke rechten voor holebi’s, feminisme, het afschaffen van het gebed in scholen. Kortom, de zaak-Lewinsky werd een symbool voor de morele houding van de Democraten, een houding die symbool staat voor zedenverwildering. Dat was de ‘message’ die de Republikeinen met graagte verspreidden: Clinton staat gelijk aan Democraat en dus aan zedenverwildering. De Republikeinen presenteren zichzelf als het tegendeel: als de politici met verheven morele waarden en normen.

Deze communicatie was zo vernietigend dat vicepresident Al Gore wel afstand moest nemen van Clinton op deze punten. Uiteraard was dat iets wat niet uitgesproken kon worden aangezien beiden Democraten zijn. Daarom communiceerde Al Gore het op een heel andere manier. Tijdens een gemediatiseerde Democratische Conventie sprong Al Gore het podium op en gaf zijn eigen vrouw een lange, passionele kus op de mond. Al Gore was hier duidelijk ‘on message’, zonder woorden distantieerde hij zich van zijn voorganger en communiceerde hij huwelijkse trouw en dus morele rechtschapenheid. Veel belangrijker dan de ‘issues’ en de inhoudelijke positionering van politieke partijen en politici, is vandaag ‘the message’ die deze politici communiceren.

2.3.3. Politieke communicatie in het mediatijdperk: het geval Hancock

Die impact van de media op politieke communicatie kunnen we treffend illustreren aan de hand van de Hollywoodkaskraker *Hancock*. In *Hancock* speelt Will Smith een soort supermens. Hancock ziet eruit als een mens, maar is een wezen van enkele duizenden jaren oud met superkrachten, die bovendien ook kan vliegen. In vroegere eeuwen worden hij en zijn letterlijke wederhelft tovenaars of zelfs goden genoemd. Anno 2008, in het hooggemediatiseerde Amerika wordt hij door de media en het publiek gezien als een superheld zoals Superman, Spiderman of Captain America. Dat heeft

tot gevolg dat die media hem ook beoordelen vanuit die categorisering: de media hanteren een 'historisch' referentiekader dat opgebouwd is uit de gedragingen en kenmerken van de 'superhelden' die hem voorgedaan zijn. Die superhelden zijn vriendelijk en staan ten dienste van de mens doordat ze het kwaad bestrijden. Ze hebben een spannend uniform aan, eventueel met cape. Ze zijn zeker niet dronken, gewelddadig of vechtziek. Hancock voldoet echter niet aan deze vereisten. Hij is een lompe, dronken bullebak die stevast een ravage aanricht als hij iemand redt. Hij doet dus meer kwaad dan goed vanuit het perspectief van een 'echte superheld'. Het gevolg laat zich raden: de media en het publiek keren zich tegen de 'superheld' en Hancock belandt in de gevangenis.

Hoewel hij door zijn superkrachten meteen kan ontsnappen, blijft hij op aanraden van pr-consulent Ray Embrey. Embrey wil Hancock helpen om weer populair te worden. Aangezien de media hem bekijken als een superheld, moet hij zichzelf ook communiceren als superheld. Embrey geeft hem het volgende advies: vanaf nu moet Hancock nuchter zijn als hij op pad gaat, hij moet langs de deur binnengaan en geen gat in de muur maken, hij moet vriendelijk zijn en tegen de politie steeds zeggen '*good job*', hij moet een spannend uniform aandoen en hij moet zich scheren. Kortom hij moet zich gedragen, verbeelden en communiceren als een echte superheld.

Uiteraard is *Hancock* louter fictie, maar de film illustreert heel duidelijk de werking van de media in onze samenleving. De communicatie van de nieuwe identiteit van Hancock is niet alleen mediacommunicatie, het is ook politieke communicatie. Hancock is door zijn superkrachten gescheiden van de mensheid. Hij is in die zin de '*mad man*' van Foucault en de enige manier waarop hij de '*rejection*' van de samenleving kan tegengaan, is door te communiceren in de media. Door zichzelf te communiceren als superheld. Een superheld moet niet alleen superkrachten hebben en goede daden verrichten, hij moet voldoen aan de vormvereisten van de superheld. Hij moet zich inschakelen in een lange traditie van 'superhelden' en voldoen aan die norm, zoniet dan wordt hij door de samenleving uitgesloten en blijft hij in de gevangenis.

Dit maakt duidelijk dat we politiek taalgebruik niet kunnen reduceren tot de pure inhoud van de woorden en de zinnen en dat politiek taalgebruik niet te reduceren is tot de woorden van politici. Daarenboven zien we dat politiek taalgebruik zich niet beperkt tot taalgebruik in een nieuwsstudio. Ook in een entertainmentshow kan men perfect aan politiek doen: men communiceert

dan een identiteit als politicus, men toont ‘de man’ of ‘de vrouw’ achter de politicus. Ongeacht wat men op het eerste gezicht zou denken, is dit wel degelijk politieke communicatie. De communicatie van identiteiten, van uiterlijkheden behoort in onze gemediatiseerde samenleving tot de kern van het politieke bedrijf. Enkel als ook de vorm in beschouwing wordt genomen, kunnen we de ‘substantie’ van de politiek begrijpen.¹²¹

2.3.4. Politiek in het internettijdperk

De opkomst en commercialisering van de massamedia hebben een belangrijke impact gehad op de manier van politiek bedrijven en het politieke taalgebruik. In de eenentwintigste eeuw worden we echter geconfronteerd met een nieuwe technologische evolutie: de opkomst van het internet. En ook deze nieuwe communicatietechnologie heeft een groeiende invloed op het politiek bedrijf.

2.3.4.1. Internet en de circulatie van politieke communicatie

Het internet eist in de eenentwintigste eeuw een steeds belangrijkere rol op in de politieke communicatie. Zeker in de VS is duidelijk dat er geen verkiezingen meer gewonnen kunnen worden zonder de inzet van sociale media als Facebook, Twitter en blogs als Wordpress. Vooral de grote gebruikersbasis en de verschillende niches die bereikt kunnen worden met netwerken op web 2.0 zijn interessant voor politieke communicatie. Ook in Vlaanderen zetten politici meer en meer in op het internet. Vanaf het einde van vorige eeuw hebben vele politici en hun partijen websites. Ze gebruiken de nieuwe technologieën als een marketinginstrument. Het internet wordt voorgesteld als een ideaal instrument voor een nieuwe politiek. Het biedt instrumenten die een nieuwe democratie zouden construeren waarbij de burger rechtstreeks kon spreken met de politiek via reactiemodules op de site en via email.¹²² De impact ervan is echter louter communicatief, het internet staat dan nog in de kinderschoenen. Het belang van de nieuwe media zit elders; ze worden gebruikt om een nieuwe politiek te verbeelden. Deze technologische evoluties sluiten nauw aan bij het ontstaan van het vox-populisme dat we hierboven hebben beschreven. Via het internet geeft ‘de’ politiek gestalte aan een zogenaamde ‘nieuwe politiek’ en die politiek betekent een afkeer van de representatieve democratie.

Politiek werd gemodelleerd op bedrijfscommunicatie en marketing. De impact van de nieuwe communicatiemiddelen, die politici centraal stelden in het politieke bedrijf, was groot. Die nieuwe communicatiemiddelen kwamen immers ook met nieuwe formats voor communicatie: de communicatie moest snel en bondig zijn. De invloed van het internet is sindsdien enkel toegenomen. Net zoals alle voorgaande technologische evoluties in de communicatiemedia heeft ook de opkomst van het internet haar invloed op het politieke bedrijf. Bimber omschrijft die impact als volgt:

‘Het is op zijn minst waarschijnlijk dat het internet de invloed van bestaande media-organisaties op het vastleggen van de politieke agenda vermindert. De interesse van burgers met betrekking tot opgevoerde onderwerpen en gebeurtenissen in de politieke arena zal niet enkel meer beïnvloed worden door beslissingen gemaakt in de redactiekamer omtrent waarover en op welke wijze men verslag moet doen, maar ook door de meer chaotische en onvoorspelbare informatiestroom op het internet.’¹²³

Het internet balt veel eigenschappen van de vorige communicatiemiddelen samen. Via het net kan geschreven communicatie circuleren, maar er is net zoals bij televisie ook de mogelijkheid tot *face-to-face*-communicatie. Twee zaken verschillen echter sterk met de vorige media. Ten eerste circuleert de communicatie verder en sneller dan via de traditionele massamedia. Internet dwingt mainstreammedia en micromedia zoals blogs bovendien tot het constant aanwezig zijn, constant de vinger aan de pols te houden. Ten tweede zijn er duidelijk veel minder tussenpersonen die bepalen wat al dan niet gepubliceerd wordt en aan welke voorwaarden die publicaties moeten voldoen qua inhoud en vorm. Dit zorgt ervoor dat via het internet ruimte wordt geboden aan nagenoeg iedereen om zijn stem te laten horen in het politieke debat. Dat betekent echter niet dat iedereen dat zomaar zal doen, dat iedereen ook meteen politiek actief zal worden. Het merendeel van de mensen op het net zijn geëngageerd in ‘*social talk*’ en veel minder in ‘*political talk*’.

De sociale media zoals Facebook en Twitter en micromedia zoals blogs en niet-commerciële internetkranten hebben een invloed die steeds meer ontsnapt uit de marge van de publieke ruimte.¹²⁴ Toch is de verhouding tussen massamedia en nieuwe media strak hiërarchisch. Het is nog altijd zo dat een thema pas echt ‘nieuws’ wordt zodra het is opgepikt door de massamedia.¹²⁵ Dit betekent niet dat het internet geen impact heeft op het politieke bedrijf

en op de mainstreammedia. Twitter kan hier gelden als voorbeeld. Ook al zijn er vandaag in België relatief weinig mensen actief op Twitter, het medium wordt nauwkeurig gevolgd door de mainstreampers en om de haverklap duiken twitterberichten op in kranten en op televisie. Ook micromedia, zoals bijvoorbeeld de blog van Luc Van Braekel¹²⁶ of sites zoals Kif Kif, Apache of DeWereldMorgen.be worden nauwlettend gevolgd door de mainstreammedia. Als daar 'nieuwswaardige' stukken verschijnen, dan duiken ze ook op in de mainstreammedia.¹²⁷

Het internet biedt dus mogelijkheden voor politieke actie die vroeger niet voorhanden waren. En politici maken daar ook handig gebruik van. Voorbeelden vinden we in de *grassroots*-organisaties die Obama steunen in zijn race naar het Witte Huis. Ook de eerste Tea Party-rally maakt gebruik van die sociale media.¹²⁸ De eerste politicus die de sociale media inzet als een politiek wapen was Howard Dean in de presidentscampagne van 2004. Dean was een vrij onbekende Democratische politicus die dankzij 'citizen campaigning' op het net uitgroeide tot een politicus met een *frontrunner*-status in de voorverkiezingen van de Democraten. Hoewel hij de nominatie van presidentskandidaat niet haalde, ging zijn campagne wel de geschiedenis in als een van de eerste politieke campagnes waarbij het internet een belangrijke rol heeft gespeeld.¹²⁹

We kunnen drie manieren onderscheiden waarop sociale media worden ingezet in een politieke strijd: *grassroots*sactie, politiek spammen en politieke astroturf.

2.3.4.2. *Grassroots*-, spam- en astroturfactivisme

Het is Obama die het tactische politieke potentieel van web 2.0 naar nieuwe hoogtes stuwde. In de presidentscampagne van 2008 verwierf hij meer dan 1,5 miljoen vrienden op Facebook. Op de fanpagina van Obama voor de verkiezingen van 2012 heeft hij 22.713.452 fans op Facebook.¹³⁰ Sinds Obama zijn sociale media niet meer weg te denken als instrument in de politieke strijd. De Obamacampagne van 2008 is het voorbeeld van een echte *grassroots* mediacampagne. 'Grassroots' verwijst naar burgers die zelf, spontaan en onafhankelijk van elkaar actie voeren. Ze ontstaat van onderuit en wordt niet opgebouwd van bovenaf. Het campagneteam van Obama speelt zeer handig en uiterst professioneel in op de vele nieuwe mogelijkheden van web 2.0. Zo worden via zijn *homepage* verschillende zelforganisatie-in-

strumenten aangeboden zodat burgers zelf fondsen kunnen inzamelen, een campagneblog opzetten, reclame maken voor Obama en zijn standpunten laten circuleren. Zelfs de iPhone wordt ingeschakeld via een ‘*Call friends application*’.¹³¹ Het campagneteam verlaagt de drempels en voorziet applicaties die burgers kunnen gebruiken om propaganda te voeren. Daarin zit de grote kracht van dergelijke acties via sociale media.

De impact van dergelijke *grassroots*-bewegingen binnen sociale netwerken is niet te onderschatten. Het zijn immers gewone burgers die in eerste instantie hun eigen vrienden, familie en kennissen aanspreken en inschakelen voor een bepaald politiek project.

Dat verschilt van de klassieke politieke propaganda en haar virtuele vertaling: het politiek spammen. Politiek spammen houdt in dat een partij, organisatie of persoon politieke boodschappen doorgeeft aan onbekenden door bijvoorbeeld berichten te *posten* op hun Facebook-*wall*, in hun mailbox of op hun blog. Het effect van deze spam is vaak veel kleiner dan *grassroots*-acties, net omdat de berichten komen van onbekenden of van de partij waarvoor propaganda gevoerd wordt. Bovendien krijgen de respondenten de boodschap slechts van één partij. Jagatic e.a. stellen dan ook: ‘Gerelateerd hieraan is het feit dat gebruikers een boodschap, waarvan ze denken dat die van verschillende onafhankelijke bronnen komt, of van een kennis, sneller zullen geloven.’¹³²

En zo komen we bij politieke astroturf. Politieke astroturf heeft gelijkenissen met spam, maar is zeker niet helemaal hetzelfde: ‘Waar het primaire doel van een spammer erin bestaat gebruikers zo vaak mogelijk op een link te laten klikken, wil iemand geïnteresseerd in het promoten van een astroturfboodschap een valse indruk van groepsconsensus omtrent een bepaald idee in het leven roepen.’¹³³ ‘Astroturf’ is de naam van een kunstgras en wordt gebruikt voor onlinecampagnes die zich voordoen als *grassroots*-bewegingen maar die in werkelijkheid top-down gestuurd worden, vanuit een politieke partij of beweging of vanuit een bedrijf. Ratkiewicz e.a. omschrijven dit als volgt:

‘Politieke astroturf [zijn] campagnes vermomd als spontaan, populair, “*grassroots*” gedrag die in feite uitgevoerd worden door een enkele persoon of organisatie. [...] Het belang van politieke astroturf vloeit voort uit de ongeziene mogelijkheden, als het gevolg van het ontstaan van soci-

ale media, voor een verhoogd participatorisch en geïnformeerd bewustzijn van een aan het internet verbonden publiek.¹³⁴

De bedoeling van astroturf is om de suggestie te wekken dat ‘het volk’ dezelfde mening deelt.¹³⁵ Het doel van politieke astroturf bestaat erin om de perceptie van consensus te creëren. De Tea Party, de extreemrechtse flank bij de Amerikaanse Republikeinen, is meermaals beschuldigd van astroturf.¹³⁶ Het is belangrijk te onderstrepen dat niet iedereen die bijdraagt aan een dergelijke astroturfactie er zich ook bewust van is dat het een astroturfactie betreft:

‘Bovendien, veel gebruikers die betrokken zijn in het propageren van een succesvolle ge-astroturfd boodschap kunnen in feite legitieme gebruikers zijn die op onwetende wijze betrokken zijn in de misleiding doordat ze zelf misleid zijn door de originele kern van geautomatiseerde accounts.’¹³⁷

Dergelijke astroturfacties zitten al enkele jaren in het vizier van verschillende wetenschappers. Zo heeft een groep wetenschappers de site Truthy¹³⁸ opgericht. Op die site kan men terecht om politieke astroturf met Twitteraccounts te detecteren. Vooralsnog werkt het systeem enkel voor *hashtags* (#) in de Verenigde Staten. De resultaten zijn echter veelbelovend en indrukwekkend. Zo achterhaalde de groep wetenschappers achter Truthy dat het netwerk van een tiental Twitteraccounts zoals @krossnews, @kingdomcast en @BethlehemTweets zeer vaak *tweets* delen die gericht waren tegen Chris Coons uit Delaware, een Democratische kandidaat voor de Senaat. Uiteindelijk bleek via Truthy dat veel van deze tweets linkten naar Freedomist.com, een zeer conservatieve site die achter de astroturfaanvallen zat. De meeste astroturfcampagnes die Truthy onderzocht heeft op Twitter ‘[...] leunen allen naar rechts, een feit dat de onderzoekers verklaren aan de hand van de populariteit van conservatief activisme in deze verkiezingscyclus.’¹³⁹

In ons onderzoek zullen we niet proberen vast te stellen of de politieke actie van N-VA op het internet astroturf of een *grassroots*-beweging is. Het is belangrijker om na te gaan of het discours van N-VA ook circuleert op het internet en in welke mate dat gebeurt. Vanuit het oogpunt van een politieke discursieve strijd is het immers essentieel voor politieke partijen dat hun standpunten ook domineren binnen netwerken zoals Facebook of onder artikels op sites van macro- en micromedia. De mate waarin politieke dis-

coursen circuleren binnen die netwerken zullen meebepalend zijn voor de effecten van het N-VA-discours. Een van de meest wezenlijke kenmerken van communicatie op het internet is immers dat er minder stroomlijning is van de communicatie. In principe kan ieder van ons communiceren over politiek op het internet waardoor er in theorie veel minder coherentie zou kunnen zijn in de politieke communicatie. Politieke partijen willen echter dat hun discours circuleert en aanvaard wordt. Vanuit hun perspectief is het dan ook cruciaal dat die communicatiestromen op het net hun discours reproduceren. Vraag is dus, in hoeverre N-VA erin slaagt om die communicatiestroom te beheersen en haar discours te laten circuleren.

2.4. Methodologie: taal en de pragmatiek van ideologie-onderzoek

Zoals reeds geduid, staat de politieke communicatie van N-VA centraal in dit onderzoek. Op basis van die communicatie reconstrueren we de ideologie van de partij en kijken we hoe de partij die ideologie tracht de hegemoniseren. Ideologie kan enkel ingang vinden in het maatschappelijk debat als ideeën ook worden uitgedrukt. Een van de meest efficiënte manieren om na te gaan hoe een ideologie functioneert, is dan ook om na te gaan hoe de werkelijkheid door taal of discours wordt voorgesteld. We bestuderen dus niet de taal om de taal, maar kijken naar taal-in-actie en de machtheffecten ervan in de samenleving. We duiden hieronder het methodologisch kader en de etnografische en historische situering van de data.

2.4.1. Methodologische referenties

In dit onderzoek hanteren we taal en semiotiek, als het centrale medium van discours, als ingangspoort om de politieke ideologie van N-VA te analyseren.¹⁴⁰ Politiek taalgebruik zien we als een functioneel instrument voor politieke strijd. Concreet analyseren we de politieke communicatie van N-VA (kerndocumenten, columns, opiniestukken, persberichten, interviews) in relatie met de functies die de taal vervult in het kader van haar politieke project. Een dergelijke onderneming is per definitie een werk van interpretatie. Dat betekent echter niet dat we hier te maken hebben met speculatie. Zo-

als hierboven uiteengezet, gebeurt de interpretatie op basis van een wetenschappelijk onderbouwd perspectief op taal en de effecten van de taal op de structuur van de samenleving. Concreet baseren we ons op het theoretische perspectief van de linguïstische pragmatiek. Die pragmatiek vertrekt vanuit een functioneel perspectief op taal dat de volledige (sociale, cognitieve, politieke en culturele) complexiteit van dit taalgebruik in rekening neemt. Meer bepaald is het gericht op de wijze waarop betekenis geproduceerd wordt in taal en discours.

In deel 2 van dit onderzoek reconstrueren we de ideologie van N-VA aan de hand van een analyse van de politieke communicatie. Centraal in deze analyse staat het concept van ‘intertekstualiteit’. We gaan dus na in welke intertekstuele traditie we de communicatie van N-VA dienen te situeren en te begrijpen. Daarbij hebben we zowel aandacht voor de expliciete als de impliciete intertekstualiteit. Met ‘expliciete intertekstualiteit’ verwijzen we naar het letterlijk overnemen of citeren van de woorden van anderen. In het geval van N-VA gaat het dan onder andere over citaten van Burke, maar ook van Calhoun, Renan en Mansfield. Daarnaast gaan we ook in op de impliciete intertekstualiteit. We verwijzen hiermee naar de historische continuïteit in de betekenisproductie. Het betreft hier niet het letterlijk overnemen van citaten, maar het overnemen van grote thema’s en ideeën. We analyseren hoe N-VA-politici thema’s vormgeven en welke betekenis woorden krijgen in hun discours. Concreet gaan we in hoofdstuk 4 en 5 na hoe N-VA in haar politieke communicatie betekenis geeft aan kernconcepten uit haar discours zoals natie, identiteit, nationalisme, democratie en gemeenschap. Het discours van N-VA oriënteert zich expliciet en impliciet op een lange politieke geschiedenis. Het is dan ook van belang om zicht te krijgen op die tradities om de betekenis van het discours van N-VA te achterhalen. Dat betekent dus ook dat we tijdens de reconstructie van de ideologie van N-VA af en toe uit het verhaal zullen stappen om die intertekstualiteit expliciet te duiden.

Om het discours te historiseren duiden we in hoofdstuk 3 in deel 1 de waarden van de verlichting en de antiverlichting en geven we een summier overzicht van de Belgische en Vlaamse geschiedenis. Deze historische situering wordt gebruikt als een context waarbinnen het discours van N-VA begrepen en geanalyseerd wordt. Het is deze context die de basis vormt voor de historische genese van dit onderzoek. Immers, de politieke communicatie van N-VA gebeurt niet in het luchtledige, maar vindt plaats in een concrete

samenleving, via concrete mediakanalen en in een concrete politieke, sociale en historische context en elk van deze contexten is relevant in de betekenisconstructie van de politieke communicatie van N-VA. We duiden die historische situering van de data hieronder in 2.4.3.

Als die ideologische reconstructie en analyse voltooid is, kijken we in deel 3 en deel 4 naar de circulatie van het N-VA-discours. In hoofdstuk 6 (deel 3) duiden we de mediastrategie en het master-narratief van de partij en verduidelijken we hoe N-VA haar discours verpakt. In hoofdstuk 7 (deel 3) belichten we zes casussen van politieke communicatie in de media. We beschrijven en analyseren de communicatie van N-VA en duiden of en hoe die communicatie gereproduceerd wordt door journalisten, andere politici en deskundigen. We gaan tevens na hoe N-VA haar politiek project tracht te normaliseren en te hegemoniseren. In dit licht analyseren we in hoofdstuk 8 (deel 4) van dit onderzoek enerzijds hoe N-VA en meer bepaald Siegfried Bracke sociale media, zoals Facebook, Twitter en zijn blog, inzet voor de politieke strijd. We gaan bovendien na of en hoe het discours van N-VA gereproduceerd en versterkt wordt door individuen, (Vlaams-nationalistische) organisaties en Vlaams-nationalistische micromedia op het internet. Centraal element in de analyses die we maken in zowel deel 3 als deel 4 is, naast de expliciete en impliciete intertekstualiteit, hoe N-VA ideologie, discours en taal inzet als instrumenten om haar politieke project te realiseren. We analyseren hoe N-VA inspeelt op de bestaande criteria en formats binnen het mediaveld om haar politiek discours te laten circuleren als een gematigd, normaal en feitelijk perspectief op de werkelijkheid.

De reconstructie van ideologie in de politieke communicatie van N-VA kan niet beperkt blijven tot wat de politici letterlijk en expliciet uiten. Dat betekent dat interpretatie, naast beschrijving, een centrale rol speelt in dit onderzoek. Linguïstische pragmatiek voorziet ons van de instrumenten om de ideologische processen onderliggend aan de betekenisproductie in discours te analyseren.¹⁴¹ Het belangrijkste methodologische aandachtspunt betreft de vraag hoe interpretatie gescheiden wordt van speculatie. Op het eerste gezicht lijkt dat een nagenoeg onhaalbare onderneming. Immers veel van ons taalgebruik blijft impliciet, het is onmogelijk om volledig expliciet te communiceren.¹⁴² En net zoals het onmogelijk is om alle betekenissen van ons taalgebruik expliciet te communiceren, is het ook onmogelijk om alle betekenissen die ons taalgebruik oproepen te controleren.¹⁴³ Toch is de oefe-

ning niet zo onmogelijk als het op het eerste zicht lijkt. Immers we gebruiken in ons taalgebruik constant identificeerbare dragers van deze impliciete betekenissen.¹⁴⁴ We halen hier enkele van dergelijke dragers aan:

1. Woorden, patronen en strategieën

Zoals we hierboven uitvoerig hebben beschreven, zijn woorden en taalstructuren niet betekenisvol op zichzelf. Betekenistoekenning hangt af van de contexten en het onderwerp in relatie tot de lexicale en grammaticale keuzes. Het klassieke voorbeeld hiervan is de benoeming van het Palestijnse verzet als een ‘vrijheidsstrijd’ of ‘terrorisme’. Beide concepten worden gehanteerd om dezelfde fenomenen te beschrijven, maar hebben duidelijk een heel verschillende betekenis en connotatie. ‘Vrijheidsstrijd’ laat ons kijken naar deze strijd als een legitieme strijd voor vrijheid en tegen onderdrukking, een strijd die kadert binnen de rechten van de mens. Het terrorismebegrip laat ons op een heel andere manier deze realiteit beschouwen. We kunnen ons nooit associëren met een terroristische strijd. Terrorisme is niet alleen illegitiem, we krijgen ook beelden van barbaarsheid en zinloze moorddadigheid geprojecteerd. Dergelijke schijnbaar triviale woordkeuzes verraden fundamenteel verschillende ideologische perspectieven op de realiteit. Er is dus geen neutraal woordgebruik. We zullen in dit perspectief uitgebreid aandacht hebben voor het gebruik van voornaamwoorden, metaforen, metonymie, labels, subjectposities en *footing*, maar ook voor metataal zoals *boosters* en *hedges*.

2. Dragere van impliciete informatie

Hiermee verwijzen we naar woorden en zinnen die andere zaken vooronderstellen, die verwijzen naar informatie die de spreker vanzelfsprekend vindt of waarvan hij denkt dat zijn toehoorders deze informatie vanzelfsprekend zullen vinden. We denken hierbij aan constructies als: ‘Het spijt me, maar ...’ Dergelijke zinnen vooronderstellen dat wat volgt een feitelijkheid is én gekend is door de mensen die deelnemen aan het gesprek. Als iemand vraagt: ‘Wil je dat nog eens doen?’ of stelt: ‘Ooit analyseerde hij de berichtgeving over islam...’ dan vooronderstelt men dat de aangesproken persoon de activiteit waarnaar verwezen wordt al eens gedaan heeft. Net zoals het woordje ook in volgende zin: ‘Ook in Vlaanderen zouden we een banaal nationalisme moeten hebben...’ vooronderstelt dat men in een ander land een banaal nationalisme heeft.

3. Globale betekenisconstructie

Betekenis wordt niet alleen gecreëerd in woorden en zinnen, maar ook doorheen een hele tekst. We verwijzen hierbij naar wat Silverstein¹⁴⁵ de informatiestructuur noemt. Betekenis wordt volgens Silverstein gegeneerd 'doorheen de reikwijdte van paragrafen en hele stukken woordenstroom van dissertatie-grootte, via het gebruik van woorden en uitdrukkingen die aan elkaar gelinkt worden door grammaticale en andere regels'.¹⁴⁶ Met 'globale betekenisconstructies' verwijzen we dus naar hoe betekenis gecreëerd wordt doorheen een tekst door (expliciete en impliciete) betekenissen te combineren in bijvoorbeeld argumentatiepatronen. Coherentie en recursiviteit creëren betekenisnetwerken, waarin sociale patronen van betekenisgeving zijn ingebed. Zo kan men expliciet stellen dat men een voorstander is van democratie, terwijl dat enkele zinnen of paragrafen later gecombineerd wordt met zeer antidemocratische uitspraken.

4. Interactie en *uptake*

Net zoals alle politieke communicatie, is ook de communicatie van N-VA communicatie in het kader van een breder debat met andere politieke stemmen. Dat houdt in dat de betekenis van die communicatie alleen kan worden begrepen als we haar in de context van interactie plaatsen met de communicatie van andere partijen. Zo positioneert N-VA zich heel duidelijk als gematigd ten aanzien van het extreemrechtse Vlaams Blok/Belang. N-VA en De Wever in het bijzonder positioneren zich ook ten aanzien van de 'hippe loftsocialisten' die onder andere gesymboliseerd worden in de persoon van Patrick Janssens.¹⁴⁷ Het T-shirt dat Janssens steeds draagt en waarmee hij zijn identiteit als hippe burgemeester communiceert,¹⁴⁸ vindt zijn tegenpool in de confectie SKM-pakken¹⁴⁹ met hemd (en soms met das) van De Wever. De Wever communiceert zich met zijn uniform als een traditioneel, conservatief politicus. Maar ook als man van het volk, die net zoals de gewone man in de straat, zijn kledij koopt in een 'gewone winkel'.

De consistente 'beelden' in dit referentiekader tonen ons wat door N-VA en de journalisten, bloggers en micromedia die het discours van N-VA reproduceren, als normaal wordt ervaren, wat onproblematisch is, wat 'natuurlijk' aanvoelt. Centraal staat het perspectief op taal dat vertrekt van het idee dat betekenisproductie bepaald wordt door een ingewikkeld spel van metony-

mische, metaforische en vaak door allerlei historische toevalligheden en bepaalde associaties waarnaar we op zoek moeten gaan.¹⁵⁰ Dit perspectief taal, discours en ideologie laat ons toe om de ideologie van N-VA in kaart te brengen:

‘De totaliteit van vooronderstellingen en geïmpliceerde betekenissen bepaalt het algemene wereldbeeld dat verondersteld of gehanteerd wordt door de taalgebruiker alsof dit gedeeld wordt met anderen binnen dezelfde gemeenschap. Methodes van pragmatische analyse staan toe om op systematische wijze ideologieën bloot te leggen in termen van gedeelde referentiekaders wanneer deze pogingen worden gedaan m.b.t. de studiegebieden die hierboven opgelijst staan [woorden, impliciete informatie, globale betekenisconstructies en interactie in communicatie; IM].’¹⁵¹

Een laatste belangrijke methodologische vereiste is coherentie. Met coherentie verwijzen we naar:

‘[...] conceptuele verbinding en patronen van herhaling of van afwezigheid. Dit betekent niet dat de ideologische betekeniswereld in kwestie zelf een coherent geheel moet zijn in de strikte betekenis van het woord.’¹⁵²

Om die coherentie te bereiken, is het noodzakelijk om een representatieve hoeveelheid verschillende soorten data over een bepaalde tijdspanne te bestuderen. Immers, zo benadrukt Verschuere: ‘Vooraleer een stuk van betekenis kan worden gezien als een ingrediënt van een ideologie, zou het coherent moeten te voorschijn komen uit de data, zowel in termen van conceptuele verbondenheid als in termen van patronen van regelmaat of van afwezigheid.’¹⁵³ In het bronnenmateriaal gaan we dus op zoek naar systematisch voorkomende patronen van conceptuele verbondenheid op het linguïstische niveau.¹⁵⁴ Deze empirische vereisten hebben duidelijke gevolgen voor de wijze waarop we met bronnen omgaan in dit onderzoek.

Concreet volgen we in de omgang met de bronnen vier regels die Verschuere benadrukt: (1) de verschillende bronnentypes moeten zowel horizontaal (verschillende genres) als verticaal (woordpatronen, impliciete informatie en globale betekenisstructuren) gevarieerd zijn, (2) er is een substantiële hoeveelheid aan bronnen nodig, (3) de resultaten van de analyse van het hele bronnencorpus moeten ook terug te vinden zijn in (minimaal

enkele) individuele uitingen van discours en (4) de kwaliteit van de bronnen moet zorgvuldig geëvalueerd worden in het licht van de onderzoeksdoelstellingen.¹⁵⁵

We expliciteren het corpus aan bronnen in het licht van deze onderzoeksrichtlijnen en de etnografische methode in 2.4.2 waar we ingaan op etnografische situering van de data. Vervolgens gaan we dieper in op hun historische situering, rekening houdend met het feit dat beelden nooit los gezien kunnen worden van hun historische context.

2.4.2. Etnografische situering van de data

De politieke communicatie van N-VA vormt het dominante corpus aan data van dit onderzoek. Voor de eerste onderzoeksvraag, namelijk de inhoudsanalyse van het N-VA-discours in historisch perspectief, baseren we ons in eerste instantie op bronnen die door De Wever geproduceerd worden en expliciet handelen over identiteit, natie, nationalisme, democratie, vrijheid en gelijkheid. Deze bronnen zijn geproduceerd tussen 2001, de oprichting van N-VA, en 2012. Dit corpus wordt, in het kader van de tweede onderzoeksdoelstelling naar de circulatie van het N-VA-discours aangevuld met politieke communicatie geproduceerd door de massamedia én door individuen en organisaties op onlinefora. Die bronnenkeuze is een gevolg van de opzet van dit onderzoek. Centraal staat, zoals hierboven aangeduid, de politieke communicatie van N-VA. De meeste discoursanalyses blijven steken op het inhoudsniveau maar in dit onderzoek gaan we verder. Om na te gaan of de communicatie invloed heeft beperken we ons niet tot een inhoudsanalyse maar gaan we ook na hoe, waar en door wie die communicatie verder geproduceerd wordt.

De bronnen die in dit onderzoek worden geanalyseerd, zijn etnografische bronnen; ze zijn het resultaat van een welbepaalde methode van dataverzameling. Etnografie tracht 'om [...] de ogenschijnlijk slordige en complexe activiteiten waaruit sociale actie bestaat, te beschrijven, niet door hun complexiteit te verminderen, maar net door ze te beschrijven en uit te leggen'.¹⁵⁶ 'Etnografie' begrijpen we in dit onderzoek, net zoals Hymes, Gumperz, Blommaert en Dong, als 'een perspectief op taal en communicatie, inclusief een ontologie en een epistemologie, die allebei significant zijn voor de studie van taal in een samenleving, of beter, van taal én van de samenleving'.¹⁵⁷

Etnografie is ontstaan binnen de antropologie en die geschiedenis tekent tot op vandaag dit wetenschappelijk perspectief. Centraal daarbij zijn het humanisme en functionalisme die zich weerspiegelen in de ontologie, in hoe we taal en context begrijpen. Dit perspectief op taal hebben we hierboven (2.1) toegelicht. Een tweede element is dat etnografie een kritisch potentieel in zich draagt als een gevolg van het perspectief op taal, context en samenleving. Hymes zag etnografie niet toevallig als een aanwinst voor een democratische manier van leven.¹⁵⁸ Concreet betekent dit dat etnografische data steeds bestaan uit talige uitingen in een bepaalde sociale, historische en politieke context en die context is bepalend voor de betekenis ervan. Etnografie is niet te herleiden tot het louter beschrijven of verhalen van data, zoals vaak ten onrechte wordt verondersteld, maar is ook altijd gericht op analyse, op interpretatie.¹⁵⁹ Als groot verschil met veel andere wetenschappelijke benaderingen die gericht zijn op simplificatie en het reduceren van complexiteit, heeft etnografie net het omgekeerde doel.¹⁶⁰ De realiteit is immers gelaagd, kaleidoscopisch en complex en het is die realiteit die moet worden beschreven en geïnterpreteerd.

Etnografie zoals in dit onderzoek gebruikt, is expliciet en doelbewust geen kant-en-klare handleiding om met de realiteit om te gaan, om de realiteit in te passen in het onderzoeksprogramma. Integendeel, het is de realiteit – in het kader van dit onderzoek: de productie en reproductie van discours door N-VA-politici, massa- en micromedia en individuen op sociale netwerken – die het onderzoek mee zal sturen en desnoods zal leiden tot een aanpassing of uitbreiding van de onderzoeksopzet.¹⁶¹ Hymes stelt dan ook dat ‘een essentieel kenmerk van etnografie eruit bestaat dat etnografisch onderzoek een open einde heeft, dat het onderzoek gedurende het proces van onderzoek zelf nog kan gecorrigeerd worden’.¹⁶² Dit is ook het geval in het kader van dit onderzoek. De analyse van het N-VA-discours was intitueel gericht op de beschrijving en interpretatie van haar discours over identiteit, gemeenschap, natie en nationalisme. Maar al snel werd duidelijk dat de betekenis van deze concepten in het N-VA-discours enkel kan worden begrepen in de historische traditie waaruit deze concepten komen. Zo worden ‘natie’, ‘gemeenschap’ en ‘democratie’ gehanteerd als synoniemen in het N-VA-discours. Dat noodzaakt ons er toe om terug te grijpen naar zowel de historische bronnen waarnaar N-VA-politici zelf verwijzen, als naar de historische bronnen over democratie, natie en nationalisme *an sich*.

De open houding die de etnografie voorstaat, betekent uiteraard niet dat ‘etnografie’ *cherry-picking* predikt, integendeel. Blommaert en Dong stellen dan ook: ‘De regels van etnografische analyses zijn even strikt en rigou-

reus als bij de statistiek, en er zijn waarschijnlijk meer dingen die men kan fout doen in etnografisch onderzoek dan in eendere andere tak van de wetenschappen.¹⁶³ We hebben hierboven al gewezen op de methodologische voorwaarden waaraan de analyse en de selectie van bronnen moet voldoen om dergelijke ‘*at random*’ bewijsvoering uit te sluiten. Etnografie is een inductieve wetenschap; ze gaat dus van empirisch bewijs naar theorie. Hymes benadrukt, net zoals Verschueren en Blommaert, naast de noodzaak van systematisch en veelomvattend bronmateriaal ook de noodzaak van een thematisch geörienteerde bronnenverzameling. Elke bron die onderzocht wordt, wordt onderzocht als een uniek gestitueerde realiteit: een geheel aan gebeurtenissen die voorkomen in een unieke context.¹⁶⁴

Hieronder duiden we in detail de etnografische situering van de gehanteerde bronnen. We kunnen nu al stellen dat alle gebruikte bronnen publieke documenten zijn van N-VA zelf, de massamedia, individuen en rechtse Vlaams-nationalistische micromedia.

1. – De primaire bronnen van eerste orde zijn grotendeels afkomstig van de website van N-VA (<http://www.n-va.be/>). Deze website herbergt een enorme massa aan politieke communicatie van de partij sinds haar oprichting in 2001. Een belangrijk deel van dit materiaal werd geproduceerd door Bart De Wever. De voorzitter van N-VA is immers sinds 2004 vaste columnist bij *De Standaard*, later bij *De Morgen* en vandaag terug bij *De Standaard*. Het merendeel van zijn columns zijn gebundeld in twee boeken: *Het kostbare weefsel* (2008) en *Werkbare waarden* (2011). Beide boeken zijn belangrijke primaire bronnen. Ze worden niet alleen integraal gebruikt, ze nemen een centrale plaats in in de inhoudsanalyse van het N-VA-discours. Deze boeken zijn ten eerste belangrijk omdat De Wever de spelbepalende figuur is binnen de N-VA, door zijn electoraal gewicht, maar ook omdat hij inhoudelijk een grote invloed heeft op de partijlijn van N-VA. Ten tweede omdat De Wever in deze boeken steeds een selectie maakt uit zijn columns van de laatste jaren. Hieruit kunnen we afleiden dat De Wever deze columns belangrijker acht dan de columns die hij niet geselecteerd heeft. Ten slotte zijn deze boeken van belang omdat het absolute bestsellers zijn naar Vlaamse normen en dus een vrij massieve afzetmarkt kennen.

- Primaire bronnen van tweede orde. Dat zijn bronnen die door De Wever of N-VA geproduceerd zijn, maar verschijnen in een medium dat niet van hen is. Het betreft lezingen, essays, speeches, interviews en columns van deze N-VA-politici. Deze bronnen worden beschouwd als getrouwe en bedoelde communicatie vanwege N-VA net omdat ze (1) onder het auteurschap vallen van N-VA én (2) N-VA bij elk van deze producten het recht heeft om deze na te lezen en te verbeteren.
2. Dit corpus vullen we aan met secundaire bronnen, bronnen waarin
- (1) N-VA-politici geciteerd worden met aanhalingstekens en bronnen waar (2) journalisten en (3) burgers en organisaties berichten over N-VA of haar politieke strijd.
 - Deze bronnen komen in eerste instantie uit de zogenaamde kwaliteitsmedia in Vlaanderen. We denken dan aan de communicatie van N-VA-politici in mediakanalen als *Knack*, *De Standaard*, *De Morgen*, VRT en Canvas in het bijzonder.
 - Dit corpus vullen we aan met de zogenaamde populaire media als *Het Laatste Nieuws*, *Het Nieuwsblad*, *de Gazet van Antwerpen*, *Het Belang van Limburg* en VTM.
 - Daarnaast nemen we niet alleen artikels uit *Story of Humo* onder de loep, maar ook de mediaoptredens van De Wever in *De laatste show* en de populaire quiz *De slimste mens ter wereld* op VRT.
 - Een laatste corpus aan onderzoeksbronnen vinden we op het internet. We onderzoeken onder andere hoe N-VA-politici als Bracke, maar ook organisaties uit de Vlaamse Beweging en onafhankelijke individuen het discours van N-VA reproduceren op Facebook, Twitter, op Blogs en op commentaarmodules onder artikels op de websites van *De Standaard* en de *Gazet van Antwerpen*.

We hanteren een zeer divers en uitgebreid corpus, zowel in omvang en tijd als in kanalen en gebruikers. Een dergelijk breed corpus komt tegemoet aan de tweede regel van Verschueren die net zoals Blommaert en Hymes wijst op de noodzaak van een substantiële database. Ook aan zijn derde subregel, namelijk dat de bevindingen van de analyse op basis van het brede corpus ook moeten zijn terug te vinden in één individuele uiting van discours komen we tegemoet. We duiden dit ook doorheen het onderzoek en in het eindbesluit expliciet aan de hand van columns van De Wever. De consistentie van de

data van het N-VA-discours is opmerkelijk. Ook aan de eerste subregel wordt voldaan door niet alleen te focussen op horizontale maar ook op verticale diversiteit in bronnentypes. Zo focussen we niet alleen op zuiver politieke communicatie, maar hebben we ook aandacht voor de communicatie van N-VA, en De Wever in het bijzonder, in een entertainmentscontext. Meer nog, in lijn met onze vaststelling dat media vandaag niet meer beperkt zijn tot dé mainstreammedia worden ook internetblogs, sociale netwerken, rechts-nationalistische micromedia, onlinefora en commentaarmodules op reguliere media onder de loep gelegd. Vaak wordt nogal smalend gedaan over de impact van deze commentaarmodules en web 2.0 in zijn algemeenheid. Toch is duidelijk dat ze invloed uitoefenen:

‘Online sociale media hebben een belangrijke rol gespeeld in het succes en in het falen van vele politieke campagnes en doelen, gaande van de *grassroots* organisatorische macht van de campagne van Barack Obama uit 2008, tot Howard Deans gefaalde presidentiële ambities uit 2004, en de allereerste Tea-Party samenkomst [...] Bovendien besteden de traditionele media veel aandacht aan het reilen en zeilen van de communicatie op de sociale media, en deze rigoureuze aandacht zorgt ervoor dat het potentieel publiek dat via deze discussies bereikt kan worden, het beperkte publiek van de gebruikers van sociale media overstijgt.’¹⁶⁵

Het feit dat we hier een breed en divers corpus hanteren betekent niet dat al deze bronnen dezelfde waarde en betekenis hebben. De bronnen zijn daarom niet alleen geselecteerd op basis van de thema’s die ze aansnijden maar ook op basis van de positie van de auteurs en de autoriteit die ze hebben binnen de partij en in het maatschappelijk debat. In elk van deze hoofdstukken geldt, vanwege onze focus op intertekstualiteit, dat het fundamentele corpus aangevuld wordt met historische bronnen van verlichtings- en antiverlichtingsdenkers, wetenschappelijke bronnen en bronnen waarnaar De Wever expliciet of impliciet verwijst in de primaire en secundaire bronnen zoals de socioloog Calhoun (deze bronnen worden geëxpliciteerd binnen de historische situering van de data in 2.4.3). In lijn met de vierde en laatste regel van Verschueren duiden we hieronder per hoofdstuk de verschillende bronnen die het fundament vormen van de analyse en kaderen deze binnen de onderzoeksdoelstellingen.

1. N-VA, nationalisme en identiteit (hoofdstuk 4)

De analyse in hoofdstuk 4 is voornamelijk gebaseerd op primaire bronnen van N-VA.

- In dit hoofdstuk onderzoeken we de kerningrediënten van de politieke ideologie van N-VA. We gaan na wat N-VA-politici bedoelen als ze spreken over identiteit, natie, gemeenschap en nationalisme. De keuze voor deze concepten is gebaseerd op de analyse van primaire bronnen van de eerste orde, meer bepaald de kerndocumenten van de partij zoals de Beginselverklaring van N-VA, het oprichtingsmanifest van de partij, aangevuld met de voorstelling van de partij op haar website en het verkiezingsprogramma van 2010. Op basis van deze bronnen duiden we de doelstellingen van N-VA, haar zelfverbeelding en haar missie.
- Minstens even belangrijk zijn de langere essays, lezingen en opiniestukken van De Wever die thema's als identiteit, gemeenschap, democratie, natie en nationalisme verder theoretiseren en expliciteren. De keuze voor deze bronnen is geen toeval. De Wever is zowel binnen zijn partij als in Vlaanderen een van de weinige prominente stemmen die expliciet spreken over identiteit en de natie. Concreet baseren we ons op een reeks essays die verschenen zijn in *De Standaard* en/of in één van bovengenoemde boeken van De Wever. Het gaat dan over stukken als 'Identiteit in tijden van Expeditie Robinson', 'Toscaan en Gentenaar', 'Intellectuele eerlijkheid' en 'Wat Lisa Simpson over onszelf leert', maar ook lezingen van De Wever zoals 'Identiteit kan een samenleving sterker maken' of niet eerder verschenen essays uit zijn boeken zoals 'Liberalisme en nationalisme'. Al die essays hebben niet alleen een grote weerklank gehad, ze zijn ook intern consistent, zijn meermaals verschenen en handelen expliciet over individu en gemeenschap, over identiteit, nationalisme en de natie. Meer nog, het zijn documenten die mede het aanzien van De Wever en zijn partij bepaald hebben in de media. Ze worden nog aangevuld met andere columns van De Wever en met eigen communicatie van andere N-VA-politici in de media.

2. N-VA, democratie en de waarden van de verlichting (hoofdstuk 5)

De analyse in hoofdstuk 5 is gebaseerd op primaire en secundaire bronnen.

- Concreet zijn we in dit hoofdstuk op zoek gegaan hoe N-VA omgaat met de fundamentele principes van de verlichting in heel concrete casussen. Centraal staat dus het engagement van N-VA aan de democratie, de rechten van de mens en de twee kernwaarden van de verlichting: vrijheid en gelijkheid. Per thema is minimaal een casus gelinkt aan de omgang van de partij met de multiculturele samenleving. Immers de omgang van een samenleving met haar minderheden is een goede graadmeter voor de kwaliteit en de diepgang van de democratische verlichtingswaarden. Als een gevolg van deze opzet hebben we naargelang het thema en de casus een heel divers corpus aan bronnen.
- Om het engagement aan de rechten van de mensen te analyseren, kijken we hoe De Wever zijn engagement verhaalt in de columns over de multiculturele samenleving in Vlaanderen in zijn eerste boek *Het kostbare weefsel*. We baseren de analyse op de columns waar hij expliciet verwijst naar de mensenrechten zoals ‘Cultuurrelativisme deugt niet’, ‘9-11’, ‘Wat als Allah nog niet dood is’, ‘Geef Verwiltghen een wc-borstel’, ‘Dovemansgesprekken over de hoofddoek’, ‘Op de bres voor het kostbare weefsel’ en ‘De ravage na de seksuele revolutie’.
- Democratie is een belangrijk concept in de retoriek van N-VA. Het levert in de zoekfunctie van de N-VA-site 247 resultaten op en het figureert ook talrijk in de teksten die De Wever produceert. We gaan na hoe N-VA en De Wever democratie definiëren in columns, media-interventies en politieke daden. We onderzoeken hoe N-VA en De Wever democratie begrijpen in relatie met de natie, minderheden en het recht op verzet. We analyseren hiervoor (1) primaire bronnen zoals columns van De Wever uit *Het kostbare weefsel* en *Werkbare waarden* waarin hij zijn visie geeft over democratie. We denken dan aan stukken als ‘Een lotgemeenschap op een culturele sokkel’, ‘Vlaanderen is geen schild tegen het vreemde en het arme’ of ‘Directe democratie’. Daarnaast analyseren we (2) secundaire bronnen waar N-VA-politici als De Wever, Bracke, Vandaele, Bourgeois, Weyts en Dehandschutter in de massamedia politiek communiceren rond concrete zaken als het recht op betogingen, en de democratische rechten van minderheden.
- Gelijkheid is geen centraal concept in het discours van N-VA. Om de invulling van gelijkheid te analyseren werd een zoekopdracht doorgevoerd op de website van N-VA. Op basis van de 53 resul-

taten hebben we drie sterk vertegenwoordigde categorieën vastgesteld: ‘gelijkheid man en vrouw’, ‘gelijkheid en ondernemen’ en ‘het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding’. Deze drie casussen worden aangevuld met twee extra categorieën. Ten eerste wordt de categorie ‘gelijkheid en homoseksualiteit’ geanalyseerd omdat er slechts één resultaat in deze categorie tevoorschijn komt. Ten tweede onderzoeken we hoe N-VA en De Wever in het bijzonder gelijkheid hanteren in de context van de multiculturele samenleving. Dit doen we aan de hand van (1) primaire bronnen zoals het in 2005 door De Wever geschreven *Evaluatierapport Inburgeringsbeleid*, het N-VA-Dossier *Grootschalige migratiegolf dreigt op ons af te komen* en ook verschillende columns van De Wevers hand. Aangevuld met persberichten van Bourgeois en een *Evaluatie van het Vlaams inburgeringsbeleid* geschreven door Marc De Mesmaeker. Daarnaast gebruiken we (2) primaire bronnen van secundaire orde: N-VA-politici zoals Homans en Franciken die communiceren in de media over inburgering en migratie.

- Vrijheid is een belangrijk concept in het discours van De Wever en N-VA. Het is dan ook een sterk uitgewerkt concept doorheen heel veel verschillende columns en publicaties van De Wever. We baseren onze analyse hier enerzijds op zijn bijdrage ‘Plato, Dalrymple en de mythe van de elite’ in het boekje *Vrijheid en oprechtheid* dat hij samen met Dalrymple en Bouckaert schreef naar aanleiding van de Libera!-prijs voor de vrijheid die Dalrymple uitgereikt kreeg. Anderzijds analyseren we opnieuw een hele reeks columns uit de twee boeken van De Wever zoals ‘Misdaad en straf’, ‘Sociaal houvast’, ‘De ongezonde pragmatiek van de halaldiscussie’ en ‘Consequent zijn over religies’. Deze twee laatste columns vormen de basis voor een uitgebreide analyse van een bepaald type vrijheid, namelijk de godsdienstvrijheid.

In het kader van de circulatie van het N-VA-discours (deel 3) onderzoeken we enerzijds hoe de politieke communicatie van N-VA circuleert in de massamedia, anderzijds kijken we hoe journalisten dat discours zelf reproduceren.

3. De mediatieke strijd en het master-narratief van N-VA (hoofdstuk 6)
De analyse in hoofdstuk 6 is gebaseerd op primaire en secundaire bronnen.

Centraal staat de analyse van de mediastrategie van de partij, vervolgens brengen we het master-narratief in kaart en kijken we hoe dit verhaal verpakt wordt.

- In eerste instantie hebben we gezocht naar primaire metatagische bronnen, naar bronnen waarin prominente N-VA'ers zoals Bart De Wever, Siegfried Bracke of Jan Peumans expliciet spreken over hun politieke communicatiestrategie en de rol van de media in hun politieke strijd. Dit corpus bestaat uit columns uit de boeken van De Wever zoals 'Intellectuele eerlijkheid', *'Slow politics, no politics'*, 't is gebeurd', 'Wie is er bang van de Belg (Vlaming)' en 'Op de bres voor het kostbare weefsel'. Tevens gebruiken we primaire bronnen die het maatschappijbeeld duiden dat N-VA hanteert; bronnen die expliciet spreken over de partij en haar strijd in relatie met haar politieke tegenstrevers zoals 'Identiteit in tijden van Expeditie Robinson', 'De ideologie van Bart De Wever, door Bart De Wever', 'België en Vlaanderen vechten om uw ziel', 'Liberalisme en nationalisme', 'Identiteit is er zomaar' van Bracke en de 11-juli-toespraak van Peumans *Autonomie en identiteit*.
 - Dit corpus wordt aangevuld met twee soorten secundaire bronnen. Ten eerste analyseren we de wijze waarop N-VA de politieke strijd voert in de media. Ten tweede analyseren we hoe die communicatie gepercipieerd wordt en of ze gereproduceerd wordt door journalisten in hun berichtgeving en in hun opiniestukken.
4. N-VA communicatie, mediacirculatie en politieke strijd (hoofdstuk 7)
- In hoofdstuk 7 analyseren we de mediacommunicatie van N-VA en de wijze waarop die ontvangen wordt door de pers en door die pers gereproduceerd wordt. Het bronnencorpus bestaat dan ook in grote mate maar niet uitsluitend uit secundaire bronnen.
- Concreet starten we elke casus met primaire of secundaire bronnen waarbij N-VA-politici, en in hoofdzaak De Wever, communiceren: persberichten, persconferenties of interviews met N-VA-politici en berichtgeving in de mainstreammedia waar N-VA'ers geciteerd worden.
 - Vervolgens gaan we na hoe journalisten berichten over de communicatie van N-VA. Hiervoor vullen we het bronnenmateriaal aan met berichtgeving en opiniestukken van journalisten over N-VA of over thema's die rechtstreeks ontleend zijn aan het discours van

N-VA. Deze berichtgeving komt zowel uit de zogenaamde kwaliteitsmedia als uit de populaire kranten.

- In dit kader gebruiken we ook mediabronnen uit de entertainment- en *fait divers*-context. Concreet nemen we een optreden van De Wever in *De laatste show* onder de loep en analyseren we de berichtgeving over het dieet van De Wever in zowel de kwaliteitspers als in de populaire media.
- Het corpus van de eerste casus springt eruit. We onderzoeken daar de circulatie van de bekendste oneliner van De Wever in de tijd, ‘ons land heeft twee culturen, twee democratieën’. Hiervoor gebruiken we de zoekmachine van Google als een onderzoeksinstrument om de verspreiding van de bekende oneliner van De Wever per jaar na te gaan. Google vormt het grootste corpus aan digitale bronnen en dat maakt het een ideaal instrument voor wetenschappelijk onderzoek.¹⁶⁶

In het vierde deel onderzoeken we de circulatie van het N-VA-discours binnen die netwerksites. Dit vertaalt zich in een apart corpus aan bronnen. Concreet hebben we vier soorten internetbronnen gebruikt. We lichten ze hier toe:

5. Politieke communicatie op web 2.0 (hoofdstuk 8)

- Politieke communicatie van Siegfried Bracke. We analyseren de communicatie van deze prominente N-VA’er en ex-journalist bij de VRT. Hij staat bekend om zijn communicatie via zijn blog, zijn Facebookprofiel en Twitter. We gaan na hoe en wat Bracke communiceert via deze verschillende media. Hiervoor hebben we gedurende twee weken, van 8 tot 22 februari 2012, zijn politieke communicatie op web 2.0 gevolgd en geanalyseerd.
- Politieke communicatie van de Vlaamse Beweging op Facebook: We onderzoeken of het N-VA-discours circuleert op Facebook. Concreet gaan we na of de ruime Vlaamse Beweging, zowel middenveldorganisaties als onafhankelijke individuen, het discours van N-VA reproduceert binnen die sociale media.
- Politieke communicatie van derden onder krantenartikels: We analyseren de verschillende reacties op de commentaarmodules op *De Standaard Online* en de *Gazet van Antwerpen online*. In het geval van *De Standaard Online* hebben we twee maanden, van 27

april tot en met 27 juni 2011, de commentaarmodules onder artikels geanalyseerd. Enkel artikels waar De Wever in vermeld wordt werden geselecteerd. In het geval van de *Gazet van Antwerpen* worden de commentaren onder één artikel, 'N-VA zegt neen tegen nota-Di Rupo',¹⁶⁷ geanalyseerd. Hier focussen we op de vraag of het discours van N-VA in het artikel ook gereproduceerd wordt in de commentaren.

- Politieke communicatie op rechtse en Vlaams-nationalistische micromedia: We overlopen enkele belangrijke spelers zoals *The Brussels Journal*, Rechts Actueel, de website van de Vlaamse Volksbeweging, Res Publica, In Flanders Fields en Pro Flandria. Van die laatste nemen we een bericht in detail onder de loep, namelijk het manifest *Beminde gelovigen van de rechtse kerk*¹⁶⁸ van de prominente Vlaams-nationalist Frans Crols.¹⁶⁹

De data van de sociale netwerksites Facebook en Twitter kunnen enkel maar verzameld worden via een bestaande account binnen deze netwerken. Gezien de auteur van dit onderzoek potentieel gekend is in Vlaams-nationalistische kringen en bij N-VA in het bijzonder, werd geopteerd om een account te openen onder een alias. Binnen sociale netwerken is het gebruik van een alias niet uitzonderlijk. Integendeel, binnen politieke debatten op Facebook en Twitter maar ook op krantensites opereren de meeste deelnemers in het debat onder een pseudoniem. Kortom, binnen het kader van dit onderzoek hebben we ons voorgedaan als een 'gewone' gebruiker van deze sociale media. Om vrienden te kunnen maken binnen de doelgroep die we voor ogen hadden, namen we pro-N-VA-artikelen over op de *wall* en maakten we bewust vrienden (Facebook) en *followers* (Twitter) binnen de Vlaamse Beweging. Dataverzameling was het doel. De gebruikersvoorwaarden van Facebook en Twitter laten bovendien toe om de communicatie binnen deze netwerken te gebruiken als onderzoeksmateriaal.¹⁷⁰

2.4.3. Historische situering van de data

Een analyse van ideologie is, vanuit etnografisch perspectief, noodgedwongen een historische analyse.¹⁷¹ Ideologieën ontstaan immers niet plots uit het niets en opeens. Hoewel N-VA haar discours voorstelt als een breuk met het verleden, als een 'nieuw nationalisme' aangepast aan de noden van de

eenentwintigste eeuw, kan men het nationalisme en het conservatisme dat de partij uitdraagt niet a priori loskoppelen van de algemene ideologische traditie. Deze claims vormen het voorwerp van historisch onderzoek. Via discoursanalyse historiseren we het discours van N-VA en onderzoeken we de historische genese van de politieke positie die N-VA vandaag inneemt. Dat is een cruciaal element van elke gedegen discoursanalyse. Immers,

‘Elk discours is een discours over de geschiedenis; een discours waarin we referenties en verwijzingen naar uiteenlopende historische tijdska-
ders zien; een discours dat heterogene historische materialen in een
schijnbaar coherente daad bundelt. Ten tweede, elk discours zal tege-
lijkertijd een historisch discours zijn, een dat een bepaalde positie – of
verschuivende posities – in de geschiedenis verwoordt.’¹⁷²

Dit historisch perspectief op ideologieën heeft natuurlijk gevolgen voor de analyses van discourses:

‘Het dwingt discours-analytici om de historische dynamieken te onder-
zoeken als onderdeel en deelgebied van hun onderzoekpraktijken, en het
dwingt geschiedkundigen om de discursieve dynamieken te integreren
in hun vakgebied.’¹⁷³

Een historische benadering laat ons toe om te zien dat ideologieën gelaagd zijn. Meer nog, ze stelt ons in staat om ‘golven van discourses’ te ontdek-
ken: discours-tradities, -genres, -stijlen en veranderingen in die discourses.¹⁷⁴ Daarenboven stelt ze ons in staat te detecteren en te verduidelijken
wie spreekt, welke taal De Wever en andere N-VA-politici spreken. Immers
ideologieën hebben duidelijk te identificeren producenten, reproducenten
en consumenten. N-VA en De Wever in het bijzonder zijn duidelijk over
enkele van hun historische bronnen.

1. Nationalisme

N-VA is een nationalistische partij. Dat betekent dat we, ondanks de
uitspraken van N-VA over ‘het nieuwe’ in haar politiek project, dat
nationalisme maar ten volle kunnen begrijpen als we het plaatsen in
een algemene context van een eeuwenoude nationalistische traditie
als politiek project en in het bijzonder binnen de langere geschiede-
nis van de Vlaamse strijd en het Vlaams-nationalisme. Het N-VA-

nationalisme kan immers niet worden losgekoppeld van de strijd van de Vlaamse Beweging sinds het midden van de negentiende eeuw. N-VA kadert haar politiek project als een voortzetting van de strijd van de Volksunie (VU).¹⁷⁵ Het N-VA-discours past dus in een zeer lange Vlaamse nationalistische traditie die door een hele reeks instellingen en structuren gevoed wordt. Uiteraard is er ook de invloed van de politieke discoursen van de VU, maar ook van de Vlaamse strijd in de schoot van de christendemocratie. Zo zijn de gelijkenissen tussen het N-VA-discours en de taal uit de Vlaanderen-Europa 2002-campagne van de Vlaamse regering in de jaren 1990 opmerkelijk.¹⁷⁶ Anderzijds zet N-VA haar project in de markt als een nieuw nationalisme: een nationalisme gezuiverd van de fouten van het verleden, dat dus geen relatie zou hebben met de gruwelijke ontsporingen van het nationalisme. Zo kunnen N-VA en De Wever in het bijzonder niet genoeg benadrukken dat zij niets gemeen hebben met het extreemrechtse en racistische Vlaams Belang. Het zal dan ook van belang zijn om in dit onderzoek nauwkeurig de premissen van het N-VA-nationalisme te onderzoeken én dat nationalisme te plaatsen in de historische context. We doen dat aan de hand van secundaire bronnen van enerzijds geschiedkundigen (Reynebeau, Wils, Vos en Witte) en anderzijds politicologen, sociologen en taalkundige antropologen (Oosterlynck, Boehme, Morelli, Blommaert).

2. Verlichting en antiverlichting

Vanaf zijn eerste gemediatiseerde optreden bekend De Wever zich als conservatief. Meer bepaald uit hij zich als een hevige fan van Edmund Burke. Als we de volledige betekenis van het N-VA-discours willen begrijpen, moeten we dat discours plaatsen binnen de antiverlichtingstraditie die Burke op gang getrokken heeft. En zo komen we bij een eerste duidelijke contradictie. Immers, De Wever zet zichzelf en zijn partij ook neer als een partij die de erfenis van de verlichting en de democratie hoog in het vaandel draagt. Beide stellingen zijn te controleren door het programma van N-VA en haar politieke discours te kaderen binnen deze historische context. Daarom wordt in hoofdstuk 3 ingegaan op de kernwaarden van beide tradities. Een oefening die voor ons ligt.

We pakken deze uitdaging op door gebruik te maken van primaire bronnen zoals de geschriften van verlichtingsdenkers (Paine, Jeffer-

son, Rousseau, Kant, Locke en de Tocqueville) en de geschriften van antiverlichtingsdenkers (Burke, Herder, de Maistre, Renan en Berlin). Anderzijds beroepen we ons op secundaire bronnen van Sternhell, Hobsbawm, Israel, Traverso en Blom.

3. Globalisering, neoliberalisme en Europa

N-VA zet zichzelf neer als een partij die de Vlamingen wil beschermen tegen de globalisering en de angsten die zij met zich meebrengt. Ze wil de Vlamingen een warm nest bieden, maar staat 'open voor de wereld'. Hiervoor verwijst de partij stevast naar haar 'pro-Europese koers'. Zeker op economisch vlak gebruikt N-VA Europa als referentie en bekent ze zich als een partij die vindt dat de staat zo weinig mogelijk moet interveniëren in de economie.

Hoewel N-VA stevast afstand neemt van wat zij het ethisch neoliberalisme noemt, horen we meer dan enkel echo's van de neoliberale sociaaleconomische dogma's weerklinken in haar programma. In navolging van Theodore Dalrymple, een ander idool van De Wever en Bracke, houdt N-VA een pleidooi tegen de welvaartsstaat. Het zal dan ook van cruciaal belang zijn om die globale invloed en het neoliberalisme in het bijzonder in rekening te brengen in de analyse van het N-VA-discours. Hiervoor beroepen we ons enerzijds op bronnen die aangehaald worden door De Wever zoals Dalrymple, Calhoun, Friedman en Hayek, anderzijds steunen we op wetenschappelijke experts inzake globalisering en neoliberalisme zoals Klein, Standing en Verhaeghe.

3. De verlichting en de antiverlichting

In dit hoofdstuk schetsen we de historische context, de strijd tussen twee intellectuele bewegingen waarbinnen we het discours van N-VA begrijpen. De laatste jaren is er hernieuwde wetenschappelijke aandacht voor de verlichting en de revolutionaire universalistische waarden van gelijkheid en vrijheid. Centraal daarbij staat de historische reconstructie van de opgang van deze ideeën die door Jonathan Israel getypeerd worden als ‘*a revolution of the mind*’.¹ Deze studies beschrijven de radicale verlichtingswaarden als het fundament van de democratie. De verlichtingsidealen bleven echter niet zonder tegenbeweging. Ze werden al snel gevisieerd door een virulente en sterke politieke beweging die heel andere ideeën vooropstelde. De denkers van de antiverlichting wilden niet terug naar het Ancien Régime. Ze hadden een heel andere moderniteit voor ogen dan de verlichtingsdenkers.

Deze tegenbeweging werd nauwgezet in kaart gebracht en geanalyseerd in het meesterwerk *The Anti-Enlightenment Tradition* van Zeev Sternhell. Sternhell, professor politieke wetenschappen en een van de belangrijkste experts inzake het nationalisme en de opkomst van het fascisme, betoogt in dit magistraal werk dat de val van de democratie in het midden van de twintigste eeuw niet kan worden begrepen zonder de opkomst van het (radicaal) nationalisme en de waarden van de antiverlichtingstraditie. Volgens Hobsbawm wordt de wereldpolitiek tussen 1789 en 1917 grotendeels bepaald door ‘[...] *the struggle for and against the principles of 1789* [...]’.² Het conflict tussen de verlichting en de revolutie tegen de verlichtingsidealen, dat meer dan twee eeuwen zal bestrijken, is een van de prominentste en blijvende kenmerken van onze hedendaagse wereld.

In dit hoofdstuk duiden we eerst de kernwaarden van de verlichting en haar politieke vertaling: de democratie. We baseren ons hiervoor in eerste instantie op het werk van Sternhell en de werken van Locke, Rousseau, Paine, Jefferson, de Tocqueville. In tweede instantie baseren we ons op het klassiek werk van Hobsbawm (*The age of revolution*) en de werken van Jonathan Israel over de radicale en democratische verlichting.³ Vervolgens onderzoeken

we via het werk van Sternhell de opgang van de antiverlichtingstraditie en haar centrale waarden. We eindigen met een analyse van de manier waarop de antiverlichtingstraditie ingang vindt in België en in het bijzonder bij de Vlaamse Beweging.

3.1. De verlichting

De verlichting is niet zomaar samen te vatten in enkele lijnen of alinea's. Het betreft een heel lange, complexe, veellagige ideologische en politieke strijd die bovendien niet te beperken is tot de context van een natie. De ideeën van *les philosophes* blijven niet gevangen zitten in boeken en pamfletten. Integendeel, ze vormen de basis om samenlevingen te veranderen, te verbeteren. Foucault wijst er dan ook op:

‘We mogen nooit vergeten dat de verlichting een gebeurtenis is, of een serie gebeurtenissen en complexe historische processen, die plaatsvonden op een bepaald ogenblik in de ontwikkeling van Europese samenlevingen. Zodoende omvat het elementen van sociale transformatie, politieke institutionele modellen, vormen van kennis, (projecten van) rationalisatie van kennis en praktijken, technologische veranderingen die erg moeilijk in één woord te omvatten zijn, zelfs al blijven veel van deze fenomenen vandaag van belang.’⁴

De verlichting is naast een intellectuele ook een zeer brede politieke beweging met veel verschillende denkers die ook onderling sterk uiteenlopende standpunten innemen. Het woord ‘verlichting’ betekent evenmin dat de verlichtingsdenkers intern consistent waren of dat ze hun principes ook daadwerkelijk vertaalden in de praktijk.⁵ Zo is de lage dunk die Voltaire had over de gewone man genoegzaam bekend,⁶ net zoals het racisme van Hume.⁷ Bovendien wordt er steeds meer een onderscheid gemaakt tussen een ‘gematigde’ of ‘mainstream’ verlichting met onder meer Hume, Locke, Voltaire, Rousseau, en een ‘radicale’ verlichting waarin d’Holbach en Diderot centraal staan.⁸ Volgens Israel is het die radicale verlichting die aan de basis ligt van de democratie en de rechtsstaat.⁹ Ondanks deze verschillen is er wel degelijk een duidelijke coherentie en verbindende logica binnen de verlichting te ontwaren.¹⁰ Centrale concepten die het verlichtingsdenken schragen, zijn vrijheid, gelijkheid, tolerantie, solidariteit, de rechten van de mens en demo-

cratie. We duiden hieronder summier de opgang van de universele waarden van de verlichting in hun historische context.

3.1.1. De verlichting als een ideologische en politieke beweging

De Amerikaanse en Franse Revoluties zijn niet zomaar opeens uitgebarsten, ze zijn het gevolg van een intellectuele beweging die meer dan een eeuw voordien gestart is. Het ontstaan van de verlichting situeert zich volgens Sternhell¹¹ in het zeventiende-eeuwse Groot-Brittannië: 'De oorsprong van de rationalistische moderniteit ligt in het intellectueel ferment van vroegmodern Europa, in de wetenschappelijke revolutie en *The Glorious Revolution*, in Thomas Hobbes en in *the Quarrel of the Ancients and the Moderns*.'¹²

De eerste Britse verlichtingsdenkers zoals Hobbes, Locke en Hume liggen aan de basis van een intellectuele beweging die in de volgende eeuwen niet alleen de Europese maar de wereldgeschiedenis zal gaan bepalen.¹³ Vooral in Frankrijk, waar denkers als Voltaire, Rousseau en later uiteraard de groep rond d'Holbach en Diderot, met hun pen ten strijde trekken tegen het Ancien Régime, wordt het rationalisme van de verlichtingsdenkers veel meer dan een louter filosofische stroming; het wordt een politieke ideologie.¹⁴ Vanaf het midden van de achttiende eeuw is deze intellectuele beweging zo wijdverspreid en invloedrijk dat er met Vico, en later Burke en Herder, een hevige tegenreactie volgt: het begin van de antiverlichtingstraditie. Zij reageren sterk op het mensbeeld waarin de mens de maat der dingen is. Ook het idee dat de erfenis van het verleden niet kan bepalen hoe de samenleving er in het heden uit moet zien, wekt de toorn van de antiverlichtingsdenkers op. Terwijl de antiverlichting de wijsheid van het verleden vooropstelt (iets wat Paine afwijst omdat wijsheid niet erfelijk is), zet de verlichting in op wijsheid verkregen door kritisch nadenken. De verlichting is in belangrijke mate een strijd tegen vooroordelen.¹⁵

'Verlichting is de mensheid die zijn zelfopgelegde immaturiteit overstijgt',¹⁶ zo opent Kant zijn antwoord op de vraag wat verlichting is. Horatius' '*Sapere aude!*' ('Durf te denken!') is voor Kant het motto van de verlichting. De mens moet zich ontplooien en zelfstandig en kritisch denken. Foucault¹⁷ ziet de verlichting dan ook als een kritische attitude. Dat denken, die kritische attitude staat niet los van de samenleving. Integendeel, het denken is erop gericht om een betere samenleving te maken. De verlichting is dan ook een ideologi-

sche beweging. ‘De verlichting wenste het individu te bevrijden van de ketens van de geschiedenis, het juk van de traditionele onbewezen vooroordelen.’¹⁸ Ze vormt een geheel aan ideeën die doorheen de geschiedenis verspreid zijn over de wereld. Die ideeën hebben verschillende denkers beïnvloed, die ze op hun beurt verder hebben uitgedragen, bekritiseerd en aangevuld.

De verlichtingsdenkers hebben het gevoel dat er een definitieve en onomkeerbare breuk gemaakt wordt met het verleden. De term ‘verlichting’ of ‘*Aufklärung*’ verradt al dat we hier met een revolutionair concept te maken hebben. Hij duidt niet alleen de rationaliteit aan als basis van verandering, hij verbeeldt ook de radicale breuk met het verleden die de rede veroorzaakt. Het zelfstandig denken en uiten van kritiek is het begin van een nieuwe fase in de geschiedenis. Het is dan ook geen toeval dat de verlichtingsfilosofen de verlichting plaatsen tegenover de donkere ‘middeleeuwen’ zoals ze de voorgaande eeuwen noemden.¹⁹ De revolutionaire en niet te beteugelen kracht van het zelfstandig denken omschrijft Paine in zijn reactie aan Burke als volgt: ‘Hoewel de mens onwetend kan worden gehouden, kan hij niet onwetend worden gemáákt [...] het is nog niet ontdekt hoe men een mens zijn kennis kan laten ontweten, of zijn gedachten ontdenken.’²⁰

Het is in deze periode dat de fundamenteën gelegd worden van de moderne ideeën over geschiedenis, politiek en cultuur.²¹ Centraal hierbij staat de vraag welke overheid of staatsstructuur de meest verlichte, wijze en deugdzaam mens zou produceren. Denken, analyseren en bekritisieren zijn van het grootste belang en net daarom is vrijheid cruciaal willen we tot verlichting komen. De basis van alle vrijheden was volgens Rousseau dan ook de politieke vrijheid.

‘Mensen hebben het recht om een andere wereld op te bouwen dan dege-
ne die ze hebben geërfd [...] Het individu werd begrepen als meester van
zijn bestaan, gelijk aan de allermachtigste, in staat om voor zichzelf een
wereld te smeden waar zijn voorouders niet eens van konden dromen.’²²

Op basis van omstandig onderzoek geeft Jonatan Israel in zijn *Democratic Enlightenment* volgende, uitgebreide, definitie van de verlichting:

‘De verlichting wordt, zodoende, het best gekenmerkt als de zoektocht
naar menselijke verbetering, die plaatsvond tussen 1680 en 1800, en
voornamelijk gestuwd werd door “filosofie”, [...] dat leidde eerst tot

revoluties in ideeën en attitudes en daarna tot praktische revoluties, of anders net omgekeerd, dat beide revoluties universele recepten zochten voor de hele mensheid en, uiteindelijk, in zijn radicale manifestatie, de grondlagen legden voor moderne grondrechten en vrijheden voor de mens en representatieve democratie.²³

3.1.2. De fundamenteën van een verlichte samenleving

Het bewaren van tradities staat duidelijk niet bovenaan de agenda van de verlichtingsdenkers. Integendeel, zij pleiten voor verandering, vooruitgang en verbetering. Het doel van die verlichtingsdenkers of filosofen is praktisch van aard. Ze willen bouwen aan een betere samenleving, een verlichte samenleving, een samenleving die voor iedereen goed en rechtvaardig is. 'Geluk (een term die haar beschrijvers bijna evenveel problemen bezorgde als degene die het nastreefden) was het hoogste streven van elk individu; het grootste geluk van het grootste aantal was botweg het doel van de maatschappij.'²⁴ Zo'n samenleving kan enkel worden bereikt door middel van solidariteit en samenwerking.²⁵ De basis voor dit streven naar emancipatie en geluk wordt gevonden in de rede. 'Het geluk van de mensheid als geheel hangt af van de vooruitgang van het denken', zei d'Holbach.²⁶

Om de vooruitgang van de rede mogelijk te maken, is volgens de verlichtingsfilosofen vrijheid van cruciaal belang:²⁷ politieke vrijheid, maar ook vrijheid van debat, van wetenschappen en van de kunsten. En hoewel de verlichting vandaag nogal vaak voorgesteld wordt als een antireligieuze en atheïstische strijd (daarmee Burke reproducerend), zijn de verlichtingsfilosofen net voorstander van vrijheid van religie. Locke houdt al in de zeventiende eeuw een vurig pleidooi voor religieuze tolerantie om vrede tussen stromingen te realiseren.²⁸ Paine²⁹ gaat een eeuw later nog verder en stelt dat tolerantie te weinig vergaand is. Net zoals Kant³⁰ is hij van mening dat vrijheid van religie een recht is. Jonatan Israel stelt dan ook dat het (radicale) verlichtingsdenken niet gelijkgesteld kan worden 'met atheïsme, of nog vager, met vrijdenken of met libertinisme of a-religiositeit' maar wel met 'haar aandringen op volle vrijheid van denken, uiten en berichten'.³¹

Het (geluk van het) individu wordt door de verlichtingsdenkers naar voren geschoven als de maat der dingen. Elk individu heeft universele, natuurlijke en onvervreembare rechten. Die rechten zijn niet veranderlijk, en

kunnen niet worden doorgegeven, ingeperkt of afgestaan.³² Elke generatie heeft dezelfde rechten als de generaties die haar voorgedaan zijn, net zoals elk individu geboren wordt met dezelfde rechten als zijn medebewoners. Dit betekent meteen ook dat de vorige generaties niets kunnen beslissen voor de toekomstige generaties. Jefferson verwoordt het als volgt: 'Ik vind het vanzelfsprekend dat de aarde in vruchtgebruik is van de levenden, dat de doden noch macht noch rechten erover hebben.'³³ Het individu met gelijke rechten is het fundament waarop de samenleving moet worden gebouwd. Het is de wet, in het begin op nationaal niveau, en bij voorkeur zoals bij Kant op kosmopolitische schaal,³⁴ die deze rechten moet garanderen.

Gelijkheid is van meet af aan een fundamentele waarde van de verlichting. Net doordat het geluk van het individu naar voren geschoven wordt als de maat der dingen, behoort gelijkheid samen met vrijheid tot de kern van het verlichtingsdenken. Dat engagement met gelijkheid vertaalt zich met de Franse Revolutie onder andere in het afschaffen van feodale rechten en van de slavernij in de Franse kolonies.³⁵ De gelijkheidsidee is bovendien de voorwaarde om echt vrij te kunnen zijn. Zonder gelijkheid kan er volgens de verlichtingsdenkers geen sprake zijn van vrijheid. Immers, een individu kan maar vrij zijn omdat hij gelijk is aan elk ander individu en dus nooit door een ander individu kan worden onderdrukt.³⁶ Rousseau,³⁷ net zoals Paine³⁸ en Jefferson³⁹ gaan nog verder dan enkel gelijkheid voor de wet voorop te stellen. Net zoals de radicale filosofen Diderot, d'Holbach en hun leerlingen⁴⁰ zetten zij een aanval in op de sociale ongelijkheid. Paine onderstreept bijvoorbeeld niet alleen dat '[...] de mensheid één is, en bijgevolg worden alle mensen gelijk geboren en met gelijke natuurlijke rechten [...]'.⁴¹ Hij pleit er ook voor om de sociale ongelijkheid aan te pakken.⁴² Ook Jefferson bepleit meermaals een aanpak van ongelijkheid: 'Ik ben me ervan bewust dat een gelijke verdeling van bezit niet te bewerkstelligen is, maar als de gevolgen van deze enorme ongelijkheid zoveel miserie creëren voor het gros van de mensheid, kunnen wetgevers niet te veel middelen verzinnen om bezit te herverdelen [...]'.⁴³ Het is de nadruk op gelijkheid die het cruciale verschil maakt met het Ancien Régime. Het zal later door bijvoorbeeld Marx zeer radicaal worden geïnterpreteerd als zijnde het recht om vrij te zijn van onderdrukking, niet alleen door koningen en aristocraten, maar ook door het kapitaal.

Gelijkheid is dus van cruciaal belang binnen de (radicale) verlichting. Gelijkheid is de universele dimensie van vrijheid. Jonathan Israel vat het streven van de radicale verlichting dan ook als volgt samen:

‘Haar hoofdkenmerk is dat alle mensen dezelfde basisbehoeften, rechten, en status hebben ongeacht wat zij geloven of tot welke religieuze, economische of etnische groep ze behoren, en dat alle mensen bijgevolg gelijk behandeld moeten worden op basis van rechtvaardigheid, of ze nu zwart of wit zijn, man of vrouw, gelovig of niet gelovig, en dat iedereen het verdient dat zijn of haar persoonlijke interesses en aspiraties gelijk behandeld worden door de wet en de regering.’⁴⁴

De ideale verlichte samenleving en haar overheid zorgen dat die waarden van vrijheid en gelijkheid dichterbij komen. Locke verwoordt het in de zeventiende eeuw: ‘Het is de plicht van de civiele magistraat om, door een onpartijdige uitvoering van gelijke rechten, alle mensen in het algemeen en elk van haar onderdanen in het bijzonder, het rechtmatige bezit te verzekeren van deze dingen (leven, vrijheid, gezondheid en de afwezigheid van lichamelijke pijn, en het bezit van dingen, zoals geld, gronden, huizen, meubels en dergelijke) die deel uitmaken van zijn leven.’⁴⁵ De verlichtingsfilosofen streven met andere woorden naar een samenleving gebaseerd op de *Natural Law* en de verlichtingswaarden, een samenleving die het mogelijk maakt om steeds vooruit te gaan, zich te verbeteren.

‘Van Hobbes in het midden van de zeventiende eeuw, via Locke en The Glorious Revolution naar Kant ten tijde van de Franse Revolutie, geloofde men erin dat de enige functie van de staat was, om elk individu het recht te geven om te genieten van zijn vrijheid en zijn bezit, of met andere woorden om zijn natuurlijke rechten te genieten. De maatschappij was een gemeenschap van burgers die zichzelf het best mogelijke regime moest geven: wat neerkomt op een representatief regime.’⁴⁶

Mensen treden immers niet toe tot een samenleving om het minder goed te hebben, om minder rechten te hebben, zoals Paine het neerschrijft. Het omgekeerde is waar volgens de verlichtingsdenkers: de samenleving moet er voor zorgen dat onze rechten beter beschermd worden.

3.1.3. Democratie en de democratische mens

De denkers van de radicale verlichting gaan duidelijk niet akkoord met Kants ‘gelijkschakeling van democratie en despotisme.’⁴⁷ De democratie is

voor hen de enige regeringsvorm die recht doet en gebaseerd is op de onvervreembare rechten van de mens. Een samenleving die gebaseerd is op de waarden van de verlichting groeit uit het volk en niet boven het volk zoals Paine het stelt.⁴⁸ Deze radicale denkers zagen in de democratie de enige regeringsvorm die recht doet aan de onvervreembare rechten van de mens. En dit precies omdat democratie gebaseerd is op gelijkheid, zoals Israel duidelijk maakt: 'Precies zoals het principe van gelijkheid, en de morele theorie gebaseerd op rechtvaardigheid en wederkerigheid democratie verankerden in de morele en politieke filosofie van de radicale verlichting, zo was het "gelijkheid" dat deze hele sociale theorie een grondlaag gaf.'⁴⁹ Onderliggend aan het idee van representatieve democratie ligt terug de gelijkheidsidee: namelijk iedereen kan iedereen vertegenwoordigen, net omdat iedereen gelijk is.⁵⁰

De democratie wordt gegrond in de theorie van *Natural Law*. Immers, in een democratie is iedereen onverkort eigenaar van die natuurlijke rechten. De uitoefening van die civiele rechten staat het individu af aan de samenleving. Het is niet de samenleving die rechten toekent aan het individu, 'de maatschappij geeft hem niets',⁵¹ zegt Paine letterlijk: het zijn de burgers zelf die eigenaar zijn van de samenleving. Individuen staan bovendien nooit hun rechten af. Enkel de uitoefening van die rechten wordt via verkiezingen toevertrouwd aan de politici, maar ze blijft onderworpen aan het oordeel van het volk.

Het is in de grondwet dat dit contract tussen individuen neerslag vindt. In die constitutie leggen de burgers vast welke macht de overheid kan uitoefenen en hoe ze dat doet. De verlichtingsfilosofen hechten dan ook veel belang aan een geschreven constitutie die voorafgaat aan het regeren. Die grondwet mag volgens de verlichtingsdenkers onder geen enkel beding indruisen tegen de natuurlijke rechten van de mens. De mens staat immers enkel de uitoefening van zijn rechten af aan een overheid, niet zijn rechten zelf. De grondwet dient dan als toetssteen van de burger waarmee hij de beleidsdaden van de overheid kan controleren en zich er desnoods tegen verzetten in het geval de rechten van de mens in het gedrang komen.⁵²

Hier komt de democratische mens in het spel. Een verkiezingsoverwinning zorgt er niet voor dat die verkozenen nu ook 'de rechten van de burger' of hun 'sovereiniteit' verworven hebben. De politici hebben slechts voor een beperkte periode een recht op machtsuitoefening gekregen. Bovendien moeten de machthebbers regeren in overeenstemming met de grondwet en *Natural Law*. Zoniet heeft de burger het recht om die regering omver te wer-

pen zoals *The declaration of independence* het duidelijk verwoordt: ‘Dat wanneer welke vorm van regering dan ook deze doelen [de rechten van de mens; IM] begint te vernietigen, het een mensenrecht is om de regering te veranderen of af te schaffen, en om een nieuwe regering aan te stellen, de fundamenteën leggen met zo’n beginselen en haar machten in zo’n vorm organiseren, dat het hen heel waarschijnlijk lijkt dat hun veiligheid en geluk gewaarborgd wordt.’⁵³ De burgers blijven in een democratie al hun rechten behouden. Ze staan geen macht af aan de overheid en hebben altijd het recht om in verzet te komen als ze van oordeel zijn dat hun rechten geschonden zijn. Kortom, een goede democratie veronderstelt ook een verlichte, democratische mens:

‘Of men in de toekomst in een dictatoriale staat zal leven of in een democratie, is [...] in wezen een kwestie van het denken, de waarden en de moraliteit van mensen te veranderen, en hangt derhalve af van het succes van de verlichting.’⁵⁴

Die verlichte mens wordt niet verlicht geboren. Hij moet worden opgeleid en geschoold. d’Holbach laat dan ook optekenen dat ‘De eerste onvermijdelijke stap in de “Generale revolutie” voor het emanciperen van de mensheid moet het grondig veroordelen zijn van onwetendheid, vooroordelen en goedgelovigheid’. ‘Het is alleen door [de mens] de waarheid te laten zien,’ schreef d’Holbach in 1772, ‘dat hij zal weten wat zijn meest vitale interesses zijn en de ware motieven die hem zouden moeten doen neigen naar het goede.’⁵⁵ Een burger kan alleen als democratische burger in het leven staan, als hij over voldoende en correcte informatie beschikt, zijn belangen kent en die zelf kan bepalen. Goede, onafhankelijke en kwaliteitsvolle media zijn dan ook onmisbaar voor een goed werkende en gezonde democratie, zoals Jefferson ook sterk benadrukt. Burgers moeten volgens hem toegang hebben tot:

‘[...] volledige informatie [...] door het kanaal van de publieke kranten en om te achterhalen dat deze kranten zouden doordringen bij de hele mensenmassa [...] dat elke mens deze kranten zou kunnen krijgen en ze zou kunnen lezen.’⁵⁶

Niet alleen media zijn belangrijk. De burgers van een democratie moeten ook competent zijn om de informatie die media verspreiden te begrijpen. Media zijn dus even belangrijk en noodzakelijk voor een democratie als een

goed onderwijssysteem dat gericht is op het opvoeden van democratische burgers.⁵⁷ Want enkel met democratische burgers kan een democratie in werking worden gehouden.

Controleren is een zaak, contesteren een andere. In een gezonde democratie heeft de regering geen vrij spel, maar zijn er balancerende tegenmachten in de samenleving.⁵⁸ De burgers moeten daarom het recht hebben zich te verenigen tegen bepaalde beleidsdaden. De Tocqueville onderstreept net zoals Kant meermaals het belang van dit middenveld: ‘De wetgever kan dit recht (vrijheid van vereniging) niet afschaffen zonder de maatschappij zelf op losse schroeven te zetten’,⁵⁹ schrijft hij in zijn *Over de democratie in Amerika*. De democratie is geen dictatuur van de meerderheid. Dat zou immers terug een tirannie over de minderheid brengen, wat in manifeste tegenspraak is met de natuurlijke rechten van de mens. Daarom moeten er in een gezonde democratie tegenmachten worden opgebouwd. ‘De vrijheid van vereniging is in onze dagen een noodzakelijke waarborg tegen de tirannie van de heersende meerderheid geworden’,⁶⁰ stelt de Tocqueville. En voegt Paine hier aan toe: ‘Het doel van alle politieke verenigingen is het behouden van de natuurlijke en onvervreembare rechten van de mens.’⁶¹

3.1.4. De materialisatie van een revolutie van de geest

De verlichting is vanaf de start heel duidelijk universeel georiënteerd.⁶² ‘Universalisme was een van de voornaamste kenmerken van de verlichting’,⁶³ schrijft Israel. De filosofen dachten volgens Hobsbawm niet in national(istisch)e termen, maar in termen van universele eenheid van de mensheid.⁶⁴ En ook Israel benadrukt dat: ‘[...] het concept van verscheiden “nationale” verlichtingen lijkt me volledig onwaar [...]’.⁶⁵ Iedere mens, waar ook ter wereld, heeft dezelfde natuurlijke en onvervreembare rechten. Gelijkheid, vrijheid en universele rechten zijn kernwoorden binnen de verlichting. Zelfs Kant, die niet meteen een reizende wereldburger was, ziet de wereld steeds kleiner worden en hoopt dat er uiteindelijk een kosmopolitische moraal kon gegrondvest worden.⁶⁶ Paine en Barlow houden een stevig pleidooi voor wat zij een ‘generale revolutie’ noemen tegen vooroordelen en onwetendheid. Volgens Hobsbawm is de Franse Revolutie daar ook in geslaagd: ‘De Franse Revolutie,’ zo stelt hij, ‘is een mijlpaal in alle landen.’⁶⁷

De verlichting is niet alleen in haar filosofische opvattingen kosmopolitisch en internationaal georiënteerd, ze is dat ook in de praktijk. De filosofen zijn niet zelden 'migranten'. Voltaire blijft niet in Frankrijk, maar leeft ook een tijd in Groot-Brittannië, leert er Engels en leest onder andere Locke en Newton.⁶⁸ Hij woont later ook een tijd in Berlijn en in Brussel en studeerde in Leiden. Hij staat in contact met d'Alembert, d'Holbach en de Engelse verlichtingsfilosoof David Hume. d'Holbach studeert in Leiden. Eenmaal terug in Parijs wordt zijn huis tweemaal per week een salon waar radicale verlichtingsdenkers zoals Diderot debatteren met elkaar.⁶⁹ Zo is ook Hume te gast bij d'Holbach in Parijs. Ook Rousseau leeft niet binnen nationale grenzen en vertoeft in de kringen van Diderot en d'Alembert. De schrijfsels van Locke, Voltaire, Hume, Rousseau en Kant om er maar enkele te noemen, circuleren zeer vlot voorbij grenzen. Meer nog, deze auteurs kennen elkaars werk en bouwen erop verder. Zo kunnen we Kant niet begrijpen zonder Rousseau⁷⁰ en kent Locke een groot succes bij de tegenstanders van het Ancien Régime.⁷¹ De verlichting is van meet af aan internationaal. De waarden van de verlichting blijven niet beperkt tot een land, maar verspreiden zich aan beide zijden van de Atlantische Oceaan. De Britse Industriële Revolutie en de Franse Revolutie zijn volgens Hobsbawm 'niet zozeer zaken die louter deel zijn van de geschiedenis van de twee landen die er de voornaamste dragers en symbolen van zijn, maar zien we beter als een dubbele krater van een grotere regionale vulkaan.'⁷²

Het eerste succes van het verlichtingsdenken komt er met de revolutie in Amerika. 'De Amerikaanse *Bill of Rights* was Lockes gedachtegang in praktijk gebracht',⁷³ schrijft Sternhell. Paine, die zowel actief is in de Amerikaanse als in de Franse Revolutie, ziet in de Amerikaanse Revolutie het begin van een nieuwe wereld: 'Uit een kleine vonk die oversloeg in Amerika is een vlam ontstaan die niet meer geblust kon worden.'⁷⁴ Paine verdedigt in zijn *Rights of Man* dan ook de Franse Revolutie tegen de frontale aanval die zijn landgenoot en vroegere vriend Burke als een hevige criticus van de verlichtingswaarden had ingezet. Jefferson houdt dan weer een pleidooi voor de Franse Revolutie ten aanzien van zijn landgenoten in Amerika. De filosofen en activisten dromen van een verlichte wereld:

'Radicale schrijvers hoopten dat de Amerikaanse revolutie niet alleen intern doorging maar ook het proces van democratisering in Europa,

West-Indië, Latijns Amerika en elders kon versnellen. De radicale verlichting was een trans-Atlantisch fenomeen.⁷⁵

Het zijn deze activisten en filosofen die een ‘revolutie van de geest’ veroorzaakt hebben in de achttiende eeuw. Het blijft echter niet bij ideeën. Zoals Sternhell stelt: ‘Ideeën sporen mensen aan tot actie’⁷⁶ De tegenstanders van de verlichting hebben dat maar al te goed begrepen. Zo verwijt de aartsbischof van Lyon, Yves-Alexandre de Marbeuf, de mannen met de ‘pompeuze titel’ van ‘*philosophes*’ dat zij de ‘fundamenten van troon en altaar’⁷⁷ ondermijnd hebben. De vrees van Burke dat de verlichtingsidealen overal revoluties en aanvallen op het Ancien Régime zouden teweegbrengen, bleek dan ook gegrond. Burkes tegenstander Paine stelt over de Franse Revolutie heel duidelijk dat ‘er weinig inherent Frans was aan de democratische ideologie die de Revolutie van 1789-1792 doordrong’.⁷⁸ Ook Hobsbawm komt tot deze conclusie in zijn klassieke werk *The age of revolution*: ‘Ze [de Franse revolutionairen; IM] zagen de revolutie daarom als geheel en ondeelbaar: een enkel Europees fenomeen eerder dan een aggregaat van nationale of locale bevrijdingen.’⁷⁹ Israel wijst ons er in dit kader zelfs op dat de Nederlandse, Britse, Franse en Duitse verlichtingsdenkers invloed kenden over de hele wereld.⁸⁰ Hun ideeën circuleerden in Rusland, Scandinavië, Oostenrijk, Polen, Spanje, Portugal, Griekenland, Amerika en Egypte.

De verlichtingswaarden blijven geen theorie, maar vertalen zich in de realiteit in de revoluties in Frankrijk en Amerika. De ideeën van de verlichting vinden ook een weerslag in de structuur van die samenlevingen. De Tocqueville start zijn bespiegelingen *Over de democratie in Amerika* niet zo maar met volgende vaststelling: ‘Tijdens mijn verblijf in de Verenigde Staten heeft van alle nieuwe dingen die mijn aandacht trokken niets zo’n sterke indruk op mij gemaakt als de gelijkheid van de levensomstandigheden.’⁸¹ De verlichte revoluties creëren heel nieuwe samenlevingen, samenlevingen gebaseerd op *Natural Law*, samenlevingen waar vrijheid verankerd is in de grondwet en waar gelijkheid omgezet wordt in de realiteit.

‘De revoluties van Amerika en Frankrijk hebben een licht over de wereld geworpen, dat reikt tot in de mens. De enorme prijs van regeringen heeft de mensen aangezet tot denken door hen te laten voelen: en eens de sluier wegvalt, staat het geen reparatie toe. Onwetendheid is van curieuze aard: eens het afpelt, is het moeilijk om te herstellen.’⁸²

Paine onderschat hier zijn tegenstanders. De revoluties in Frankrijk en Amerika kregen, zoals Paine voorspelde, navolging over de hele wereld en inspireren vrijheidsstrijders tot in de eenentwintigste eeuw. Maar ze zorgen ook voor een opstoot aan verzet: zowel de 'Restauratie' of '*counter-Enlightenment*' als de antiverlichting zullen in de komende eeuwen de realisering van de verlichtingswaarden met succes bestrijden. De contraverlichting streeft naar het herstellen van het Ancien Régime. De antiverlichtingstraditie beoogt daarentegen een andere moderniteit, een moderniteit die in naam van het verleden de groep boven het individu plaatst. De Restauratie en de antiverlichting vinden elkaar als verzetsstromingen in een strijd tegen gelijkheid, vrijheid en democratie.

3.2. De antiverlichting

De kiemen van deze antiverlichtingstraditie vinden we terug in de achttiende eeuw. Denkers als Giambattista Vico, Edmund Burke en Johann Gottfried von Herder hebben de fundamenteën gegoten van een ware oorlog tegen de democratie. De antiverlichtingstraditie is dus nagenoeg even oud als de verlichting zelf en de antidemocratie even oud als de democratie. Vanaf het midden van de achttiende eeuw, de eeuw van rationalisme, universalisme en onvervreembare rechten van de mens, ontstaat een radicale tegenbeweging die een heel andere moderniteit voor ogen heeft dan de erfgenen van Kant, Rousseau en de radicale verlichtingsfilosofen.

3.2.1. De antiverlichtingsdenkers

De antiverlichtingsbeweging is, zoals de verlichting, een complexe en veelzijdige beweging met verschillende lagen en stemmen. We kunnen in de woorden van Foucault⁸³ producenten (zoals Burke en Herder), reproducenten (zoals Renan, maar ook Wagner, Taine, de Maistre, Berlin) en consumenten ontwaren. Dat betekent dat die antiverlichtingsbeweging niet één consistente theorie naar voren brengt. Dit sluit echter niet uit dat er wel degelijk een duidelijke dominante logica en coherentie te destilleren valt. Het is deze coherentie, de '*idée-mère*' zoals de Tocqueville ze noemt, waarnaar we hier op zoek gaan. De coherentie binnen de antiverlichtingstraditie is volgens Sternhell⁸⁴ het gevolg van het feit dat alle antiverlichtingsdenkers na Burke en Herder elkaar zeer nauwgezet gelezen hebben.

Het aandeel van Burke en Herder in de aanval op de waarden van de verlichting kan moeilijk worden overschat. Zij hebben, volgens Sternhell, het conceptueel kader uitgetekend van de antiverlichtingsstrijd en zo de basis gelegd voor een meer dan twee eeuwen durende ideologische strijd tegen individuele vrijheid, gelijkheid, tolerantie, universele waarden en democratie. Ze worden echter voorafgegaan door Giambattista Vico. Met de publicatie van zijn *Scienza Nuova* in 1725 is hij de eerste die de aanval inzet op het rationalisme, het universele karakter van de verlichting en de theorie van *Natural Law*. De schrijfsels van Vico blijven lange tijd vrij onbekend en zullen pas later, door de volgelingen van Burke en Herder herontdekt worden, verder circuleren en invloed uitoefenen. Hoewel Burke en Herder elkaar nooit gekend hebben, vormen ze samen het fundament van een nieuwe invloedrijke politieke beweging.

3.2.1.1. De eerste generatie antiverlichtingsdenkers

3.2.1.1.1. Edmund Burke

De Ier Edmund Burke is in de achttiende eeuw als lid van de Whigs in het Britse Lagerhuis een actief beroepspoliticus. Hoewel de Whig-partij in het midden van de zeventiende eeuw wordt opgericht door *dissenters*, radicale groepen van soldaten uit de burgeroorlog, *Levellers*, republikeinen en *common wealthmen* met het doel de religieuze en politieke vrijheden te realiseren,⁸⁵ is Burke een antiverlichtingsdenker. Tegenwoordig wordt hij echter algemeen gezien als de grondlegger van het moderne conservatisme en paradoxaal genoeg ook als liberaal denker. De Burke-stichting en ook Bart De Wever zetten Burke neer als een volbloed liberaal, een idee dat Sternhell met recht en reden van de hand wijst: 'In tegenstelling tot een algemeen idee dat vandaag overal geaccepteerd wordt, is het belang van Edmund Burke niet dat hij een pilaar was van de Engelse liberale traditie, maar dat hij samen met Herder een van de twee grote grondleggers was van een nieuwe politieke traditie, die van een andere moderniteit gebaseerd op het primeren van de gemeenschap en de onderschikking van het individu tot de collectiviteit.'⁸⁶

Sternhell argumenteert dat Burke de voorvader is van het conservatieve revolutionisme en het neoconservatisme.⁸⁷ Gezien de impact van Burke op de loop van de geschiedenis, is de outing van De Wever niet min. Sternhell ziet in Burke, samen met Herder, de start van wat hij de antiverlichtingstraditie noemt. Burke is dus niet louter een conservatief. Burke wil niet terug

naar het verleden, hij wil een andere moderniteit dan degene die de verlichtingsdenkers in gedachten hebben: een antiverlichting.

Burke is helemaal geen erfgenaam van het verlichte liberalisme. Met name met zijn standpunten over de verlichtingswaarden en de revoluties die zich in zijn tijd aftekenen, gaat Burke vaak diametraal in tegen het verlichte liberale gedachtegoed. Zijn engagement voor de Glorious Revolution is, zoals we gezien hebben, puur strategisch van aard. Ze wordt door hem niet begrepen als een revolutie maar als een voortzetting van traditie. Zonder zichzelf binnen de Whigs-partij buitenspel te zetten, strijdt hij in naam van de vrijheid en het liberalisme, tegen de waarden van de verlichting, tegen de filosofen:

‘Hun vrijheid is niet liberaal. Hun wetenschap is vooringenomen onwetendheid. Hun menselijkheid is wild en brutaal.’⁸⁸

Enkel door in naam van de vrijheid, van het liberalisme te spreken kan hij zijn kritiek op de fundamenteën van het politiek rationalisme en dus het liberalisme overtuigend houden. Datzelfde misprijzen voor de revolutie en de verlichtingswaarden spreidt Burke tentoon in zijn houding tegenover de Amerikaanse Revolutie. Burke is geen verlichte liberaal zoals bijvoorbeeld de Tocqueville er een was. De Tocqueville⁸⁹ mag dan een aristocraat zijn, hij staat vol bewondering voor de idealen van de verlichting zoals ze in Amerika vertaald worden in de realiteit. Burke daarentegen is helemaal geen voorstander van vrijheid, gelijkheid, democratie en vernieuwing. Integendeel, als de Amerikaanse Revolutie blijkt te slagen, doet Burke tussen 1777 en 1791 alsof Amerika niet meer bestaat, in de hoop dat de revolutionaire geest niet overwaait naar Europa. Burke is in die zin de uitvinder van de ‘*containment*’-politiek.⁹⁰ Als eenmaal duidelijk wordt dat de verlichtingsidealen ook in Frankrijk duidelijk voet aan de grond krijgen, bekent Burke zich als een hevig criticus van Voltaire, Rousseau en de Franse Revolutie:

‘We zijn geen bekeerlingen van Rousseau, we zijn geen discipelen van Voltaire, Helvetius heeft geen vooruitgang geboekt onder ons. Atheïsten zijn niet onze priesters, waanzinnigen zijn niet onze wetgevers. We weten dat we geen ontdekkingen hebben gedaan; en we denken dat geen ontdekkingen kunnen worden gedaan, noch op het vlak van de moraal, noch op het vlak van de grote beginselen van regering, noch in de ideeën van vrijheid, die begrepen werden lang voordat wij geboren werden.’⁹¹

Voor Burke is er geen verbetering mogelijk van de morele orde. De vrijheid die er is, is de enige mogelijke vrijheid. De moraliteit die door de eeuwen doorgegeven is, is de enige correcte moraliteit. De verlichtingsdenkers worden in het beste geval afgeschilderd als gevaarlijke naïevelingen, in het slechtste als regelrechte *madmen*. Daarom start hij een ideologische oorlog tegen de Franse Revolutie die volgens hem onvermijdelijk zou uitmonden in:

‘Perfiditeit en moord goedpraten, voor het publieke belang, publiek belang zou gauw het voorwendsel worden, en perfiditeit en moord het doel; tot hebzucht, kwaadwilligheid, wraak en angst verschrikkelijker dan wraak, hun onstillbare honger zou stillen. Zo zouden de consequenties zijn van het verliezen van de glans van deze triomfen van de mensenrechten, voor elk natuurlijk begrip voor goed en kwaad.’⁹²

Burke ziet zichzelf als betrokken in een oorlog die hij als volgt omschrijft: ‘Het is een oorlog tussen de partizanen van de vroegere, civiele, morele en politieke orde van Europa en een sekte van fanatieke en ambitieuze atheïsten die ze willen veranderen.’⁹³ Sternhell oppert dan ook dat Burke niet alleen geen (verlichte) liberaal is, hij heeft de eerste belangrijke revolutie tegen het liberalisme op zijn naam staan. Volgens Sternhell mag Burke samen met Herder ook gerekend worden tot de vaders van het nationalisme.⁹⁴

Burke gelooft niet in revoluties, net omdat hij ervan overtuigd is dat samenlevingen niet ‘gemaakt’ kunnen worden door rationele mensen, maar dat ze moeten ‘groeien’⁹⁵ als een gevolg van *Providence* (de wil van God).⁹⁶ Om dezelfde reden is Burke een tegenstander van ‘theorieën’. Hij is van mening dat de enige kennis die ertoe doet, ons doorgegeven wordt via de traditie. Theorieën zijn bedenksels van menselijke oorsprong. Ze kunnen niet op tegen de vooraf gegeven goddelijke waarheid. Dit houdt een ontkenning in van de maakbaarheid van de samenleving en van het rationalisme van de verlichting. Een samenleving is voor Burke een historisch gegroeid natuurlijk lichaam en niet zomaar een verzameling van (rationele) individuen.⁹⁷ Een samenleving kan dan ook niet zomaar veranderd worden door een revolutie, want ze is volgens hem gegroeid doorheen de tijd, en die natuurlijke en morele orde mag niet worden verstoord door de mens. Thomas Paine⁹⁸ bestempelt Burke als ‘een trompettist van de Orde’ die niet alleen de Franse Revolutie frontaal aanvalt, maar tegelijkertijd ook de Fransen op ‘het juiste

pad wilde plaatsen', het pad van de traditie, de steun aan de monarchie en antidemocratie. Een oefening die Paine treffend omschrijft als: 'Het is het duister dat het licht probeert te verlichten.'⁹⁹

3.2.1.1.2. *Johann Gottfried von Herder*

Het andere fundament van de antiverlichtingsbeweging, Johann Gottfried von Herder, spreekt tot op vandaag tot de verbeelding. De Duitse filosoof en predikant wordt verguisd als de voorvader van het nationalisme én tegelijkertijd door sommigen opgehemeld als de uitvinder en voorloper van het multiculturalisme. Zeker is dat Herder, net zoals Burke, een hevig tegenstander is van de (Franse) verlichting, de bijhorende revoluties en het gelijkheidsbeginsel in het bijzonder.¹⁰⁰ Hij verzet zich tegen het principe van *Natural Law*, het primaat van het individu, rationalisme, universele waarden en rechten. Herder is de eerste die de nadruk legt op de zaken die de mensheid verdelen (taal, cultuur, geschiedenis, religie, ...) in plaats van verbinden (de gedeelde rede, universele waarden, behoeften).¹⁰¹

Hoewel Herder en Burke zeer dicht bij elkaar staan, zijn er ook verschillen. Het belang dat Burke hecht aan de continuïteit van de (staats)instellingen, is bij Herder geen criterium van belang. Continuïteit is voor Herder enkel belangrijk als het culturele, linguïstische continuïteit van de natie betreft en de continuïteit van gebruiken en moraal. En natuurlijk ook het overleven van de sociale orde.

Herder heeft een hekel aan het kosmopolitisme van de Franse verlichtingsfilosofen. Tegenover de universele verlichtingsidealen van Voltaire en Rousseau¹⁰² plaatst Herder de relativiteit van waarden en de uniekheid en originaliteit van de natie. 'De lutherse priester heeft, als een goede *Stürmer*, het ideaal van uniekheid gesmeed, niet individuele uniciteit maar collectieve, nationale uniciteit.'¹⁰³ Die originele naties zijn volgens Herder historische fenomenen. De uniciteit van de ziel van de natie, van haar identiteit is historisch gegroeid en vertaalt zich in een 'nationaal karakter'. Ook Herder zet naties neer als levende personen, organismen die hun eigen unieke karakter hebben en waarvan hij vreest dat ze bedreigd worden en zullen verdwijnen. Daarom stelt Herder: 'Net als individuen, zou een volk trouw moeten zijn aan zichzelf, oftewel, aan zijn eigen cultuur.'¹⁰⁴

Herder houdt op basis van zijn visie op naties een pleidooi voor ‘pluralisme’. Hij stelt dat elk van die naties zijn eigen waarden heeft en dat die naties gelijk zijn. Hoe rechtvaardig en idealistisch dit ook mag klinken, in feite houdt Herder hier een pleidooi tegen de universele rechten van de verlichting. Niet het individu is immers de maat der dingen, maar de natie. Bovendien, zo stelt Sternhell overtuigend, zou ‘[...]het heel naïef [zijn] en een grote fout om de idee van gelijkheid van alle mensen te aanvaarden [...]’¹⁰⁵ als een onderliggende premisse in het werk van Herder. Het werk van Herder wordt vaak achteruit gelezen, vanuit het humanistisch relativisme van bijvoorbeeld Boas. Maar het verschil tussen Boas¹⁰⁶ en Herder komt erop neer dat Boas een slecht idee (van Herder) weet om te keren tot een goed idee: namelijk het idee dat allerlei culturele systemen evenwaardige functies vervullen en dat één systeem bijgevolg niet superieur kan worden genoemd ten aanzien van een ander.¹⁰⁷

Een dergelijk humanitair relativisme wordt helemaal niet uitgedragen door Herder. Herder rangschikt landen en culturen wel degelijk in een duidelijke hiërarchie. Zo ziet hij Frankrijk met zijn verlichting als een inferieure natie in verval, de Slaven zijn volgens Herder minderwaardig aan de Duitse natie. Zijn karikatuur van zwarten laat aan duidelijkheid niets te wensen over: ‘De neger, met zijn huid, zijn inktzwarte zwartheid, met zijn lippen, en haar, en kalkoentaal en stupiditeit, en luiheid, is een natuurlijke broeder van de apen waar ze het klimaat mee delen.’¹⁰⁸ ‘Herders pleidooi voor pluralisme’ is dus niet wat het op het eerste zicht lijkt, het is geen eerste vorm van multiculturalisme. Het is een aanval op de universele waarde van gelijkheid en op de hele erfenis van de verlichting. Herder predikt dus een cultureel evolutionisme en geen cultureel relativisme.

Herder introduceert een nationalisme dat gebaseerd is op een volksgemeenschap als een organisch geheel. Hij legt daarbij de nadruk op de tribale wortels en het collectief bewustzijn van het volk. Dat collectief bewustzijn noemt hij de nationale ziel of het nationaal karakter. Sternhell ziet in het nationalisme van Herder geen neutraal of onschuldig nationalisme: ‘Herders organisch concept van de natie, de cult van de *Volksgeist* (de geest van het volk), zijn historicisme, zijn bewering dat een gemeenschappelijke cultuur de juiste basis is voor collectieve identiteit, smeedden een cultureel nationalisme dat de vruchtbare bodem vormde waaruit, in het begin van de tweede helft van de negentiende eeuw, het historisch-biologisch nationalisme groeide.’¹⁰⁹ Herder en Burke zetten de eerste aanval in van een lange oorlog tegen

de verlichting. Het doelwit van die oorlog is meteen duidelijk: de idee van *Natural Law*, liberalisme, rationalisme, democratie, kosmopolitisme.

3.2.1.2. De tweede generatie antiverlichtingsdenkers

De tweede generatie van antiverlichtingdenkers, zoals de Maistre, Taine, Renan en Carlyle, gaan verder op het ingeslagen pad, maar vullen het aan met nieuwe inzichten. Zo zet de Maistre in zijn boek *The executioner* een frontale aanval in op de verlichtingswaarden in naam van de morele orde van de natie.¹¹⁰ Net zoals Burke ziet hij in 'Providence' de motor van de geschiedenis. Het is die 'Voorzienigheid' die alles bepaalt in de samenleving.¹¹¹ Centraal in zijn denken staat het idee dat de ideale samenleving en bijgevolg ook de opperste wetenschap bestaat bij de geboorte van de mensheid, maar dat dit alles verloren is gegaan door de degeneratie van de volkeren.¹¹² En uiteraard hebben vooral de 'fools'¹¹³ of beter de verlichtingsdenkers, daar een cruciale verantwoordelijkheid in. Met hun strijd voor gelijkheid en vrijheid hebben zij de morele orde van de samenleving kapotgemaakt met een verdere degeneratie tot gevolg. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat Voltaire en Rousseau het object van zijn toorn vormen.¹¹⁴ Zoals Burke ziet de Maistre naties als levende organismen, net zoals individuen en net daarom verzet hij zich hevig tegen het universalisme van de verlichtingsdenkers.¹¹⁵

Taine neemt het Herderiaanse idee van het 'nationale karakter' van de natie over, maar benoemde het in de geest van de tijd 'ras'. De sprong van 'nationaal karakter' naar 'ras' lijkt op het eerste gezicht groot. Maar ook het Herderiaanse gedachtegoed bevat elementen die een cultureel en etnisch determinisme oproepen. Ook bij Renan vinden we trouwens dit 'biologisch' perspectief. Renans visie op 'het sociaal lichaam' is gebaseerd op twee aspecten. Enerzijds een Herderiaans determinisme, anderzijds een biologisch perspectief. Zo wordt een heel duidelijke link gelegd tussen naties en rassen. Naties zijn volgens Renan natuurlijke groepen die gedetermineerd worden door ras, geschiedenis en de wil van het volk. Die menselijke rassen zijn volgens Renan te rangschikken in een hiërarchie, waarbij het Indo-Europese ras domineert en joodse en moslimsamenlevingen duidelijk als inferieur neergezet worden.¹¹⁶

Renan gebruikt ras, zeker na de nederlaag van Frankrijk tegen Pruisen, niet in een zuiver biologische zin. Rassen veranderen volgens hem doorheen de

tijd, ze worden gemaakt en ontmaakt, zo betoogt hij in zijn beroemde rede *What is a nation?*¹¹⁷ Dat verhindert echter niet dat hij een motor is van antisemitisme gericht tegen joden en moslims. Volgens Deley schrijft Renan een filologische versie van de beruchte rassentheorie van zijn vriend Gobineau.¹¹⁸ Renan komt na een studie van de semitische talen, en beïnvloed door het Herderiaanse nationalisme, in 1855 tot de conclusie dat het semitische ras inferieur en irrationeel is:

‘Het Semitische ras moet bijgevolg volledig getypeerd worden door negatieve kenmerken. Het heeft noch mythologie, noch epos, noch wetenschap, noch filosofie, noch fictie, noch plastische kunsten, noch civiel leven; in alles is er een complete afwezigheid van complexiteit, subtiliteit of gevoelen, behalve voor eenheid.’¹¹⁹

Sternhell stelt dan ook: ‘Taine en Renan – de één een overtuigd sociaal darwinist en de ander dicht bij Gobineau – vertegenwoordigden [...] een cruciaal stadium in de shift naar het nationalisme van Bloed en Bodem’.¹²⁰ Centraal in de schrijfsels van deze tweede generatie antiverlichtingsdenkers staat het idee van het falen van de westerse beschaving, het verdwijnen van een organische beschaving ten voordele van een democratische decadentie en het alomtegenwoordige materialistische denken. Zowel Taine, Renan als Carlyle zien in Frankrijk een culturele catastrofe ontplooiën. In Frankrijk zijn volgens hen de inferieuren erin geslaagd om het Ancien Régime te verdrijven en de verlichtingswaarden in de politieke praktijk te vertalen. In *What is a nation* noemt Renan Lodewijk XVI ‘[...] bijna het perfecte voorbeeld van een persoon waarin [de natie] zich een lange periode kristalliseerde: hoewel hij de meest perfecte nationale eenheid creëerde die er ooit geweest is [...]’.¹²¹ Het gevolg is volgens hen dat Frankrijk ten prooi gevallen is aan de ‘decadentie’ van de verlichtingsidealen. Het eens grote Frankrijk is in hun ogen uitgehold door allerlei democratische neigingen en vooral, door de erfenis van Rousseau. Zo neemt Renan de ongelijkheid van rassen en de noodzakelijke dominantie van enkele machtigen over de massa als vanzelfsprekend aan. Het is voor hem een ‘antidemocratische wet van de natuur en de samenleving’.¹²²

Ongelijkheid en niet gelijkheid is volgens de antiverlichtingsdenkers de basis van een grote samenleving. Velen moeten zweten, zodat een minderheid de beschaving tot hoge toppen kan brengen. Democratie spoort niet met deze opvatting en het hoeft dan ook niet te verbazen dat zowel Herder, Burke

als Renan meermaals hun pijlen gericht hebben op democratie. Democratie is een radicale breuk met het feodale regime. Het brengt de massa's aan de macht waardoor volgens Renan en de andere antiverlichtingsdenkers enkel middelmatigheid, hedonisme en decadentie kunnen zegevieren.¹²³ De (waarden van de) Franse Revolutie zien zij als een pure ontkenning van de natuurlijke orde. Opmerkelijk genoeg komt die kritiek op een moment dat Frankrijk een echte supermacht is en bovendien een mate van gelijkheid had verworven die nooit eerder gezien was in de wereld noch in de geschiedenis. Deze visie van de tweede generatie is duidelijk niet origineel te noemen, zowel Burke als Herder hebben herhaaldelijk uitgeweid over de decadentie van Frankrijk, waarmee ze het in wezen hadden over de waarden van de verlichting zoals rationalisme, universalisme en het individu als maatstaf.

Over de oplossingen bestonden in de geesten van Carlyle, Taine en Renan geen twijfels: 'Het idee van de almachtigheid van het individu uitroeien, het opnieuw samenstellen van organische gemeenschappen en een einde maken aan de farce van algemeen stemrecht en gelijkheid.'¹²⁴ In dit licht hoeft het dan ook niet te verbazen dat na de Franse nederlaag in 1870 Renan verdergaat op het ingeslagen pad en beargumenteert dat het materialisme de ziekte van Frankrijk is. Tegen het eind van de negentiende eeuw is het organisch nationalisme dominant in heel Europa:

'Het nieuwe nationalisme was een nationalisme van Bloed en Bodem, een cultureel, historisch en uiteindelijk biologisch nationalisme. Dit nationalisme ondermijnde de basis van het liberalisme en bood een totaal alternatief. Het voedde het antisemitisme in West Europa'¹²⁵

Tot op het einde van de negentiende eeuw wordt het gedachtegoed van Burke en Herder verder ontwikkeld en aangevuld met nieuwe elementen. Lang voor het sociaal darwinisme en het biologisch racisme aanvaard worden, sluipen het cultureel determinisme en het idee van ongelijkheid van volkeren binnen in de antiverlichtingstraditie. Renan wordt gezien als een van de patroons en aanstokers van het antisemitisme in de tweede helft van de negentiende eeuw. Hij stelt joden voor als het tegengestelde van de Ariërs. Sternhell zegt dan ook terecht dat: 'Het zou moeilijk zijn om je een voorstelling te maken van het succes van de antisemitische beweging in Frankrijk, van Drumont, Barrès en Maurras tot aan de raciale wetten van oktober 1940, zonder de respectabiliteit die Renan gaf aan de idee van de ongelijkheid van rassen en de inferioriteit van de Semieten.'¹²⁶

3.2.1.3. De antiverlichting als voorspel van de Tweede Wereldoorlog

De antiverlichtingsfilosofen aan het begin van de twintigste eeuw gaan verder op het door Burke en Herder uitgetekende pad. De democratisering van Europa en Amerika, die zo fel bestreden werd door Herder, Burke, de Maistre, Renan en Taine is op het einde van de negentiende eeuw een realiteit. Die realiteit neemt de nieuwe generatie met Croce, Maurras, Spengler en Meinecke systematisch onder vuur. Zij zetten de ideologische oorlog tegen de democratie en de verlichtingsidealen voort in naam van de restauratie van een verloren en mythische eenheid. Zoals de traditie het wil, worden ze gedreven door het primaat van tradities en gewoontes en het lidmaatschap van een culturele, historische en linguïstische gemeenschap die primeert over het individu.

Tegen het einde van de negentiende eeuw zien we zowel in Frankrijk als in Duitsland een zeer gelijkaardig nationalisme dominant worden. 'De relativiteit van waarden, culturele zelfvoorzienigheid en het Herderiaanse concept van de natie waren de drie hoofdgedachten waarop de afwijzing van de verlichting stoelde bij het intreden van de twintigste eeuw.'¹²⁷ Die antiuniversalistische en antidemocratische consensus verspreidt zich in het begin van de twintigste eeuw over heel Europa. De stem van de antiverlichtingsfilosofen zal bovendien via popularisering in de volgende vier decennia geleidelijk aan doordringen tot het volk. En daar verliest ze alle nuance.

Barrès, Michelet, Maurras en Sorel in Frankrijk, Croce in Italië en Mann, Meinecke en Spengler in Duitsland. Elk van deze denkers heeft een cruciale rol gespeeld in het vernietigen van het verlichtingsdenken zonder dewelke de val van de democratie niet te verklaren is. Thomas Mann mag vandaag dan wel vooral gekend zijn als een hevig tegenstander van het Duitse fascisme en pleitbezorger van de democratie, voor 1922 was hij een tegenstander van democratie:¹²⁸ 'Mann steigerde bij de gedachte dat het Westen Duitsland verplichtte om te veranderen van militarisme naar democratie en beschaving.'¹²⁹ Mann benoemt zichzelf en zijn standpunten in zijn *Reflections of an unpolitical man* dan wel als 'apolitiek' in de praktijk, zo stelt Reed, zijn standpunten natuurlijk heel duidelijk politiek.¹³⁰ Zijn 'unpolitical' standpunten verdedigen het status-quo en dus het destijds dominante politieke conservatisme. En ook in *Gedanken im Kriege*, dat Mann in 1914 uitbrengt, houdt hij een duidelijk pleidooi tegen de beschaving (die hij associeert met de verlichting en democratie) en voor cultuur, tradities en gewoontes:

‘Het is waar, de Duitsers zijn veel minder tuk op het woord “beschaving” dan hun westerse bureu. [...] Ze hebben altijd het woord en het concept van “cultuur” verkozen, [...] omdat het een louter menselijke invulling heeft [eerder dan] een politieke connotatie. [...] De Duitse ziel is te diep om beschaving als een hoog ideaal te beschouwen, laat staan als het ultieme. [...] Dit doet Duitsland vreemd, weezinwekkend, en wild overkomen voor mensen van andere, oppervlakkiger naties. [Dit is] haar militarisme, haar conservatieve engagement voor conventionele normen, zijn soldaatachtige zedelijkheid – een element van het duivelse en het heroïsche.’¹³¹

Thomas Mann stelt dat democratie (en ‘*civilization*’), juist door haar universele karakter per definitie een aanslag is op de nationale, culturele identiteit.¹³² Zijn latere strijd tegen het nazisme kan niet verbergen dat hij mee het klimaat geschapen heeft waarbinnen het fascisme kon groeien.¹³³ Hij staat hier niet alleen, meer nog, hij is een gematigde stem.¹³⁴ Zo bepleiten Spengler en Maurras de absolute monarchie, ‘een cultus van de leider’ als natuurlijke vorm van politiek. In het begin van de twintigste eeuw leggen het nationalisme en antiverlichtingsdenken de fundamenteu van het Vichy-regime in Frankrijk, het fascisme van Mussolini in Italië en het nazisme in Duitsland.

In Frankrijk begint het Herderiaans nationalisme stevig voet aan de grond te krijgen na de nederlaag tegen Pruisen in 1870. Dat nationalisme gaat gepaard met een wijdverspreid antisemitisme zoals de Dreyfusaffaire en het *J’Accuse*¹³⁵ van Zola duidelijk maken. Willen we begrijpen hoe in Frankrijk het Vichyregime aan de macht kon komen, dan is Maurras hierbij een bepalende figuur. Maurras ziet, zoals alle antiverlichtingsdenkers, de kern van het probleem in de individuele filosofie gebaseerd op de waarden van vrijheid, gelijkheid en democratie. Maurras voegt hier als sociaal darwinist ook biologische elementen aan toe, met concepten als erfelijkheid, selectie en de continuïteit van de politiek.¹³⁶ Net zoals zijn voorgangers is Maurras ervan overtuigd dat elke samenleving periodes van opgang kent, gevolgd door periodes van verval. Het idee van de decadentie in Frankrijk veroorzaakt door de idealen van de verlichtingsfilosofen, komt opnieuw bovendien. Democratie is tegennatuurlijk, volgens Maurras, omdat het op gelijkheid gebaseerd is. Met hem en Barrès zit het Franse nationalisme volgens Sternhell al snel op een punt vergelijkbaar met Duitsland in die periode.

Het is echter wachten op Sorel in Frankrijk, Schmitt in Duitsland en Croce in Italië vooraleer de omslag naar het (intellectuele) fascisme gemaakt wordt. Croce is één van de grootste Italiaanse denkers van de twintigste eeuw. Hij staat zeer dicht bij Sorel, voor wie hij het voorwoord schrijft van de Italiaanse versie van zijn *Reflections on Violence*. Net zoals Sorel, is Croce een volgeling van Vico en dus een tegenstander van democratie en bij uitbreiding de idealen van de verlichting. Croce staat vandaag, net zoals ten tijde van de opkomst van Mussolini, bekend als een 'liberaal' denker. Hij is de vertegenwoordiger van het historisme in Italië. Het historisme stelt dat de geschiedenis niet vanuit het individu moet worden geschreven, maar vanuit het perspectief van de groei en het verval van de natie als geheel.

Croce noemt '*the spirit*' het object van zijn historisme. De geschiedenis is dan de geschiedenis van het ontplooiën van die *spirit* van de mensheid. Die algemene 'ziel' is dan opgebouwd uit 'verschillende nationale zielen (*Volksgeister*), verschillende volkeren, elk voorbestemd om een enkele laag te vertegenwoordigen en om één enkele taak te vervullen in het algehele proces'.¹³⁷ Elk volk heeft dus zijn eigen nationale ziel. De geschiedenis is dan de beschrijving van de dialectiek van die ziel.¹³⁸ Die 'dialectiek van de nationale ziel' wordt de gewone mensen voorgeschreven. Kortom, het is volgens hem niet de gewone mens die de geschiedenis maakt – die beleeft ze gewoon – maar wel de elite van een samenleving. Die elite bepaalt de ziel van de natie. Het historisme van Croce, zoals hij dit verkondigt voor 1925, is dus inherent antidemocratisch. Deze 'wetenschappelijke' stroming wordt onder andere door Gramsci fel bekritiseerd. Thomas vat het perspectief van Gramsci op het historisme van Croce als volgt samen:

'Croces historicisme is [...] niet zozeer wetenschappelijke theorie, dan wel een praktisch-politieke neiging of ideologie: een speculatieve, "liberale" Utopie wiens angst voor massabewegingen revolutionaire politieke praktijken verbant tot het irrationele en het antihistorische en die het onmogelijk maakt om fascistische reacties te begrijpen als iets dat meer is dan een tijdelijke aberratie in een anders zo vreedzame evolutionaire ontwikkeling.'¹³⁹

Gramsci stelt dat je die vorm van geschiedschrijving enkel maar kan bestempelen als speculatieve geschiedenis.¹⁴⁰ Bovendien verklaart Gramsci in zijn *Prison Notebooks*¹⁴¹ net zoals Sternhell dat Croce door zijn aanzien, een belangrijke factor is geweest in de intellectuele verdediging van het fascisme.

Croce is voor Gramsci een cruciale factor in de opbouw van de fascistische hegemonie. In een brief aan zijn schoonzus Tania schrijft hij hierover: 'Wanneer men het in zijn historische context plaatst, wordt Croces werk een van de meest machtige machines voor het conformeren van de nieuwe machten en het vitale belang dat de groep tegenwoordig bezit.'¹⁴²

Niemand, aldus Sternhell, begrijpt beter de echte betekenis van het fascisme dan Croce. Niet alleen is zijn eigen historisme volgens Morera antidemocratisch te noemen, tot aan 1925 is Croce ook effectief een supporter van het fascisme.¹⁴³ Zijn steun voor het regime van Mussolini in de beginjaren is bovendien geen gevolg van opportunisme, integendeel. Hij verkondigt dat het fascisme perfect te combineren is met het liberalisme. Het gedachtegoed van Mussolini, dat hij in 1932 beschrijft als een revolte tegen het materialisme en positivisme van de negentiende eeuw, sluit perfect aan bij dat van Croce. Sternhell stelt dan ook: 'Hoewel Croce een dissident werd in 1925, kan zijn beroemde antifascistische *Manifesto of the intellectuals* de steun die hij de fascistten gaf in de jaren dat ze de macht overnamen niet maskeren.'¹⁴⁴

Ook in Duitsland rijpt het fascisme op de vruchtbare grond van de antiverlichtingstraditie.¹⁴⁵ Gedurende de Weimarperiode is de zogenaamde ideologie van de 'conservatieve revolutie' dominant¹⁴⁶ in Duitsland. Schmitt, die later lid wordt van de partij van Hitler, en Jünger, die zich distantieert van het naziregime, zijn twee prominente stemmen uit dit conservatieve revolutie-denken die een cruciale rol gespeeld hebben in de val van de Duitse democratie, net zoals Meinecke en Spengler. Meinecke is een Duits historicus die vooral geïnteresseerd is in de geschiedenis van de natie. Net zoals zijn voorganger Herder, ziet ook hij de natie als een quasibiologisch organisme. Ook hij waarschuwt voor de tegenstelling tussen het kosmopolitisme en de identiteit van de natie. Als Hitler en zijn nazi's aan de macht komen, zwijgt hij in alle talen. Meer nog, hij krijgt sympathie voor het regime en zijn antisemitisme en blijft doorwerken. Zo publiceert hij in 1936 een boek waarin hij de theorie van het historisme duidt: 'De essentie van het historisme is de vervanging van het proces van individualiserende observatie door een generaliserende blik op de motor van de menselijke geschiedenis.'¹⁴⁷ Historisme vertrekt van het Herderiaanse idee dat culturen en volkeren niet alleen een unieke ziel, een eigen identiteit en individualiteit hebben, maar ook een bepaalde periode van groei – en uiteindelijk ook verval. In die zin stelt Sternhell dan ook: 'Historisme was echt het begin van de fragmentatie van het menselijk ras, van de afbraak van de idee dat de hele mensheid op gelijke tred marcheerde naar "*the fullness of the days*".'¹⁴⁸

Ook Spengler ontwikkelt de Herderiaanse gedachte verder. Hij definieert eveneens een natie als een volk met een organische cultuur. Elke natie heeft een onderliggend idee en dat idee is tegengesteld aan alle andere ideeën. De natie heeft bij Spengler, net zoals bij Burke en Herder, een unieke ziel die het gevolg is van de geschiedenis van de natie. Het onderliggende idee van de natie is volgens Spengler het gevolg van het politiek proces. De naties creëren, in de theorie van Spengler, rassen. Zijn rassenbegrip en bijgevolg ook zijn racisme en antisemitisme zijn culturele fenomenen. Dit verklaart ook zijn afkeuring van het biologisch racisme van de nazi's. Spengler stopt voordat hij in een zuiver nazisme terechtkomt. Dat ontslaat hem volgens Sternhell echter niet van zijn verantwoordelijkheid:

'Spenglers gedachte was het laatste stadium in de psychologische voorbereiding die toeliet dat de ramp van de twintigste eeuw plaatsvond [...] De verdeling van historische werelden begon met Herder en groeide steeds meer, tot verschillende culturen met Spengler compleet onbeïnvloedbaar werden voor elkaar. Biologisch determinisme was slechts de logische volgende stap.'¹⁴⁹

Het zijn deze conservatieve en antidemocratische antiverlichtingsintellectuelen die niet alleen de val van de democratie bespoedigd hebben, maar ook in Frankrijk, Duitsland en Italië de weg voorbereid hebben voor de komst van het fascisme en uiteindelijk het nazisme in Duitsland.¹⁵⁰ Hun culturele nationalistische revolutie heeft het pad vrijgemaakt voor het politiek nationalisme.¹⁵¹

3.2.1.4. De antiverlichting, de Koude Oorlog en de neoconservatieven

In tegenstelling tot wat men zou verwachten na de massale genocide gepleegd door nazi-Duitsland, gaat de antiverlichtingsstrijd gewoon door in de tweede helft van de twintigste eeuw, en dit in de context van het anti-communisme van de Koude Oorlog. Hiervoor grijpt men terug naar de oerdenkers, zoals Herder en Burke. De grote constante bij al deze naoorlogse denkers, ongeacht hun verschillen, is het feit dat de vijand van dienst steevast gevonden wordt in de Franse Revolutie. Vooral Voltaire en Rousseau en hun streven naar gelijkheid komen keer op keer in het vizier. Zij worden verantwoordelijk geacht voor alles wat misgelopen is in de moderne wereld.

Net na de Tweede Wereldoorlog, als de Koude Oorlog op volle toeren begint te draaien, wordt de Oktoberrevolutie in de Sovjet-Unie neergezet als een gevolg van diezelfde rationele verlichtingswaarden. Dit verzet gaat ook gepaard met een strijd tegen de marxistische 'objectieve' gemeenschap (klasse) door middel van het benadrukken van de 'subjectieve' gemeenschappen (het volk, de natie). Toch waren de tijden veranderd, democratie en vrijheid waren na de Tweede Wereldoorlog deel van 'onze verbeelding' en cruciaal in de strijd tegen het Rode Gevaar. De strijd tegen de verlichting gebeurde dan ook in naam van de democratie en de vrijheid.

Isaiah Berlin, professor aan de universiteit van Oxford, zet in naam van de vrijheid de strijd tegen het 'destructieve rationalisme' voort. Berlin ziet zichzelf als een leerling van Herder en trekt ten strijde tegen het communisme, zoals Herder de strijd opneemt tegen de verlichting. Hij is een zeer vijandige criticus van Voltaire, Rousseau, de Franse Revolutie, utopisch denken, rationalisme en uiteraard de Sovjetrevolutie. Berlin is ook gefascineerd door en schrijft over Vico, Herder, Sorel, de Maistre, Machiavelli en looft zelfs Meinecke in 1972 met een verschonende inleiding bij een heruitgave van het in 1936 verschenen boek *Historism*. En hoewel hij een 'liberaal' is, staat hij veel dichter bij Burke dan bij de Tocqueville.

Zijn bekendste werk is zijn inaugurele rede over vrijheid getiteld *Two concepts of liberty*¹⁵² dat in 1958 verschijnt en gelauwerd wordt als een van de werken van de *Free World*. In dit werk maakt Berlin een onderscheid tussen twee soorten vrijheid: negatieve en positieve vrijheid. Deze twee vormen van vrijheid zijn volgens hem geen 'twee interpretaties van een begrip [...], maar sterk afwijkende, onverenigbare houdingen ten opzichte van de doeleinden van het leven'.¹⁵³ Vrijheid, zo stelt Berlin, betekent gewoonlijk, '[...] dat ik vrij ben in die mate waarin geen mens of instantie van mensen zich met mijn handelen bemoeit'.¹⁵⁴ Positieve vrijheid, zoals Berlin ze noemt, wordt daarentegen neergezet als een vrijheidsbegrip dat ook een mensbeeld veronderstelt. Je bent namelijk alleen helemaal vrij als je ook meester bent over jezelf, als je opgeleid bent en leeft in een democratische samenleving waar goede wetten zijn. Dit veronderstelt dat vrijheid niet inhoudt dat alles kan, maar dat die vrijheid ook gebonden is aan wetten. Die vrijheid geeft mensen niet de vrijheid om het irrationele, domme of het verkeerde te doen. Berlin oordeelt dat deze vorm van vrijheid eigenlijk geen echte vrijheid is. Meer zelfs, hij ziet het als inmenging van de overheid en dus als een inperking van de vrijheid als zodanig. Positieve vrijheid associeert Berlin met de ideeën

van de ‘*philosophes* van de achttiende eeuw’¹⁵⁵ en met de opkomst van het totalitarisme.

Rousseau, Kant, Voltaire, Locke of de Tocqueville zouden zich niet herkennen in deze antagonistische opdeling van het begrip ‘vrijheid’. Voor deze verlichte denkers is het hebben van verplichtingen net een voorwaarde om van zijn of haar rechten te genieten. Meer nog, beide zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Zoals Locke¹⁵⁶ beargumenteert: in een samenleving van vrije individuen is het de wet die zorgt dat we vrij kunnen zijn, omdat deze elke inperking van onze vrijheid straft. Immers, als dergelijke inbreuken op vrijheden ongestraft zouden blijven, dan worden ze een privilege. En privileges vernietigen de vrijheid. Deze verplichting is de enige reden waarom mensen vrij zijn in een moderne samenleving. Bovendien moet er sprake zijn van gelijkheid en vrijheid, van goed onderwijs en kwaliteitsvolle media. Kortom, er moet een democratische mens zijn. In de geesten van de verlichtingsfilosofen is dit vrijheidsbegrip de basis zonder hetwelke van democratie geen sprake kan zijn.

Berlin brengt dus een karikatuur van het vrijheidsbegrip, die uitmondt in een subtiele maar tegelijk frontale aanval op de hele verlichtingsfilosofie. Desalniettemin stelt hij die negatieve vrijheid voor als zijnde ‘liberaal en democratisch’ bij uitstek, als de eigenschap *par excellence* van de *Free World*. Die andere vrijheid, de positieve vrijheid, is de vrijheid zoals de utopisten van de verlichting, het marxisme en het socialisme die in de praktijk brengen. De positieve vrijheid leidde tot de grootste rampen in de menselijke geschiedenis, aldus Berlin. Dit vrijheidsbegrip staat aan de strijdlinie prominent aan de zijde van het ‘vrije democratische Westen’ tijdens de Koude Oorlog. Het hoeft weinig betoog dat dit een ideaal politiek instrument was in tijden van de Koude Oorlog:

‘Door het reduceren van vrijheid tot dat van negatieve vrijheid, kan men gemakkelijk de kritiek op de bestaande orde in de westerse democratieën afweren. Als negatieve vrijheid het ultieme doel is, steken de zwakheden, ongelijkheden en de oneerlijkheden van democratie in verhouding bleekjes af en ze zijn slechts secundaire overwegingen.’¹⁵⁷

Berlin haalt het Herderiaanse culturele nationalisme van stal en geeft het opnieuw legitimiteit. Het is door de ogen van Berlin dat velen in de voorbije

decennia naar de erfenis van Herder hebben gekeken. Berlin noemt zijn nationalistische overtuiging louter cultureel, democratisch, christelijk en dus onschuldig.¹⁵⁸ Nationalisme is voor Berlin een natuurlijke voorwaarde om te bestaan. Net zoals zijn voorgangers ziet Berlin de samenleving als een organisch geheel. Hij deelt met Meinecke het idee dat de waarden van een samenleving niet dezelfde kunnen zijn als die van andere samenlevingen. Het originaliteitsbegrip van Herder wordt gerehabiliteerd. En ook het Herderiaans pluralisme wordt opnieuw bovengehaald en gelegitimeerd als een superieure morele positie:

‘Pluralisme, met de daaraan inherente mate van “negatieve” vrijheid, is in mijn ogen een waarachtiger en menselijker ideaal dan de doelen van hen die de grote geordende, autoritaire structuren als de ideale basis beschouwen voor het “positieve” meester-over-zichzelf-zijn van klassen, mensen of de mensheid als geheel. Het is waarachtiger omdat het op zijn minst erkent dat er vele menselijke doelen zijn, dat ze niet allemaal verenigbaar zijn, en dat ze continu met elkaar rivaliseren.’¹⁵⁹

Dit citaat is niet alleen een kritiek op de Sovjetrevolutie. Berlins geprefereerde lezing van vrijheid is ook een aanval op de verlichtingserfenis van *Natural Law*, de rede, gelijkheid, universaliteit en dus de democratie. Zijn begrip van vrijheid, het Herderiaans pluralisme en het bijhorende waardenrelativisme is een aanval op de universele waarden van de verlichting. In het heetst van de Koude Oorlog ziet men niet dat de antiverlichtingsstrijd opnieuw in al zijn facetten tevoorschijn komt. Nochtans doet Berlin weinig om te verhullen dat het nationalisme van Herder opnieuw tot ons spreekt. Dit nationalisme wordt niet gelezen als een gevaar voor diversiteit, maar integendeel als een multicultureel manifest. Het hele idee van Berlin en Herder als profeten van het multiculturalisme en het pluralisme is echter ver van de waarheid. Het Herderiaanse nationalisme is een strijd tegen de verlichtingsidealen. En datzelfde oordeel velt Sternhell over Berlin als de persoon die in feite zijn hele leven gestreden heeft tegen de erfenis van de verlichting.

‘Zijn verzet tegen de verlichting vanuit het perspectief van een voorvechter van de vrijheid is uiterst symptomatisch en geeft stof tot nadenken, alleen al omwille van het feit dat de essentie van Berlins denken in grote mate bestaat uit de argumenten die Meinecke veertig jaar voordien naar voren schoof. Want voor Berlin – een uitstekend voorbeeld

van de softe antiverlichting – net zoals voor Meinecke, leek er geen causaal verband te zijn tussen de oorlog tegen het rationalisme, universalisme en basisrechten en de oorlog tegen democratie en haar val in de twintigste eeuw.¹⁶⁰

3.2.2. De antiverlichtingsbeweging als een politieke strijd

Net zoals de verlichting is ook de antiverlichtingsbeweging een politieke beweging. Vele van de prominente stemmen uit deze traditie zijn (beroeps) politici. Burke is als lid van de Whig-partij jarenlang lid van het House of Commons in Groot-Brittannië. Croce is een jaar minister van Onderwijs en vervolgens senator. Barrès is *député* in Parijs. Maar de antiverlichtingsbeweging is niet alleen politiek in de nauwe betekenis van het woord. Het is vooral een politieke beweging in de doelen die ze stelt.

‘Het was tegen de bevrijding van het individu door de rede dat de antiverlichting – inclusief haar liberale tak – haar aanval lanceerde, en haar campagne was oneindig veel verfijnder en subtieler dan dat van de klassieke, onverholen autoritaire tegenstanders van de verlichting in de achttiende eeuw. Deze aanval, met als doel het vernietigen van de atomische blik op de maatschappij, kondigde de geboorte aan van het communautarisme.’¹⁶¹

Duidelijk wordt dat de antiverlichting even abstracte en universele politieke doelstellingen nastreeft als de verlichtingsfilosofen. Beide bewegingen staan echter wel inhoudelijk diametraal tegenover elkaar. Het spreekt ook voor zich dat de antiverlichting geen zuiver conservatisme is. Het betreft een revolutionaire beweging, een beweging die de wereld wil veranderen. Sternhell stelt dan ook dat dit een verbindend element is tussen alle antiverlichtingsdenkers:

‘Allemaal waren ze het erover eens dat het denken diende om tot actie over te gaan; allemaal hadden ze interesse in de wereld van hun tijd, niet alleen zodat ze die wereld konden begrijpen en erin konden leren leven, maar, zoals Marx zei, om de wereld echt te veranderen. Voor hen was denken nauw verbonden met actie: stuk voor stuk waren ze “betrokken” intellectuelen in de diepste zin van het woord.’¹⁶²

Elk van de prominente denkers van deze beweging ziet zichzelf als iemand die tegen de stroom in zwemt, zoals Berlin het omschreef. Hierbij verwijst 'de stroom' naar:

'[...] de Franco-Kantiaanse verlichting, van democratie en van de soevereiniteit van het volk in de ware betekenis van het woord, de betekenis die eraan toegeschreven is door Rousseau, Jeremy Bentham, Mill en de Tocqueville: een systeem waarin vrijheid compatibel zou zijn met gelijkheid, waarin gelijkheid compatibel zou zijn met de autonomie en de soevereiniteit van ieders individuele sfeer maar tevens ook met ieders onvervreemdbare individuele recht om heer en meester te zijn over zijn eigen toekomst.'¹⁶³

De ideeën van al deze intellectuelen binnen de antiverlichtingstraditie zijn niet zomaar ideeën. De antiverlichtingsdenkers zijn er zich ten volle van bewust dat ze soldaten van het woord zijn in een ideologische oorlog voor een andere moderniteit, een moderniteit gebaseerd op principes die een antidemocratische realiteit ondersteunen. Hoewel de antiverlichtingsdenkers zichzelf steevast voorstellen als verdedigers van een minderheidsstandpunt, stelt Sternhell: '[...] Al die non-conformisten creëerden uiteindelijk een nieuw soort conformisme en promootten veel concepten die al gauw platitudes werden.'¹⁶⁴

3.2.3. De elementaire principes van de antiverlichting

We vatten Sternhells overzicht nu even samen door de centrale principes van de antiverlichtingstraditie te expliciteren. De antiverlichtingstraditie begint met Vico, maar het is de radicale revolutionaire strijd van Burke en Herder die meteen impact heeft op de realiteit. Hun principes zullen doorheen de eeuwen doorklinken in alle stemmen van de antiverlichtingstraditie. En hoewel er binnen die antiverlichtingsbeweging zeer veel stemmen zijn, die daarom niet allemaal hetzelfde zeggen, zijn er wel degelijk een aantal belangrijke principes die ze nagenoeg allemaal delen. Hieronder staan de belangrijkste principes van de antiverlichtingstraditie opgesomd. We focussen op diegene die tot op vandaag invloed uitoefenen: nationalisme, het belang van morele waarden, de strijd tegen het utopisme en rationalisme, de aanval op vrijheid en gelijkheid. Samen vormen deze principes het fundament van de

aanval tegen de verlichting en de democratie of in de woorden van de anti-verlichting: tegen 'het materialisme' en 'egoïsme'.

3.2.3.1. Nationalisme

De antiverlichting legt van in het begin de nadruk op het particuliere, het unieke, op alles wat de mensheid verdeelt en isoleert. Deze tweede moderniteit is het tegendeel van de universele idealen van vrijheid en gelijkheid. De opkomst van het ideologisch nationalisme, waar Herder in belangrijke mate de vader van is, is dan ook een regelrechte aanval op die verlichtingswaarden. Het is die visie op de natie als een culturele, taalkundige en etnische gemeenschap die de volgende eeuwen zal domineren.

Verlichtingsfilosofen, zoals Hume of de encyclopedisten Diderot en d'Alembert, definiëren de natie als een groep rationele mensen op een grondgebied onder een regering.¹⁶⁵ Herder en Burke zijn hevige tegenstanders van deze rationele manier van kijken naar de wereld. Het is hun nationalisme dat later het uiteenvallen van de revolutionaire beweging in Europa heeft veroorzaakt.

3.2.3.1.1. *Pluralisme van naties*

In de ogen van Herder en zijn volgers bestaat de mensheid uit verschillende 'subjectieve eenheden': verschillende volkeren, naties met elk hun taal, cultuur en gewoontes.¹⁶⁶ Het Herderiaans nationalisme en bijhorend 'pluralisme' heeft net een fundamentele rol gespeeld in de oorlog tegen de waarden van de verlichting en tegen gelijkheid en vrijheid in het bijzonder. Het is in zijn strijd tegen de verlichtingsfilosofen dat Herder zijn idee van de natie ontwikkelt als een uniek organisme met eigen tradities en gebruiken. Dit karakter van de natie is niet kenbaar door kritische rede aldus Herder. 'De cultus van het particuliere, het individuele en het specifieke [karakter van de natie; IM], deze nieuwe en oorspronkelijk Herderiaanse bijdrage die een revolutionaire betekenis geeft aan de idee van collectieve identiteit, zou een belangrijke rol spelen in de opkomst van het culturele en politieke nationalisme.'¹⁶⁷

De antiverlichtingsdenkers houden een pleidooi voor subjectieve groepen. Dat verklaart ook hun afkeer voor bijvoorbeeld Marx' 'objectieve' groep net omdat die is gebaseerd op het klassenbewustzijn: het rationele besef van verdrukking, voortkomend uit een ('wetenschappelijke') analyse van de ar-

beidsverhoudingen. Iedereen kan/moet volgens Marx die analyse zelf maken, ze kan niet worden opgelegd, ze is niet transcendent of immanent en a priori. Dat gegeven, dat het individu zelf kan bepalen of het al dan niet deel uitmaakt van een groep, is de doorn in het oog van de antiverlichting.

De gelijkheid die antiverlichtingsdenkers als Herder naar voren schuiven, is geen individuele gelijkheid, maar een gelijkheid tussen naties. En ook deze gelijkheid is niet meer dan een loutere lippendienst aan het principe, want het weerhoudt Herder er niet van om heel duidelijke hiërarchieën te installeren. Het christelijke, middeleeuwse Duitsland is voor Herder de superieure samenleving en van zodra de westerse beschaving rationeel wordt, gaat ze volgens hem achteruit. Frankrijk, het symbool van de verlichting, kenmerkt zich voor Herder door decadentie, debiliteit en omschrijft hij zelfs als een gevaar voor Europa. Het hele idee van Herder als een profeet van het multiculturalisme en het pluralisme is dus ver van de waarheid. Hij en zijn volgelingen houden helemaal geen pleidooi voor de vrijheid van het individu om zijn eigen groepsidentiteit te bepalen. Herder is zijn hele leven lang een hevig bestrijder van de verlichtingswaarden. Sternhell wijst er dan ook op:

‘Het was Herder die Europa een historisch perspectief gaf op zichzelf als bestaand uit culturen die, zelfs wanneer ze niet van elkaar afgesneden waren, vreemde invloeden als een bedreiging ervoeren voor hun eigen authenticiteit. Sterker nog, zoals we gezien hebben bij Herders opinie over Frankrijk konden deze culturen zelfs gemakkelijk antagonistisch worden, en dit was precies het omgekeerde van de definitie van cultuur die Voltaire, Montesquieu en Rousseau hanteerden.’¹⁶⁸

De verlichtingsfilosofen streven naar een universele wereld waar alle mensen gelijk en vrij zijn.¹⁶⁹ Meer nog, die strijd voor gelijkheid tussen mensen behoort volgens Israel¹⁷⁰ en Sternhell tot de kernwaarden van de radicale verlichting. Voltaire bijvoorbeeld, ontkent de inferioriteit van de Inca's en verschillende andere volkeren in Amerika en Afrika. Hij spreekt met respect over China, India, Perzië en Arabië en komt ook op tegen het onrecht dat zwarten moeten ondergaan door de kolonialisten in Peru. ‘In tegenstelling tot Voltaire, die de nadruk probeerde te leggen op alle punten waarop de Europeanen inferieur waren aan de niet-Europeanen, vond Herder dat de christelijke landen de “belangrijkste menselijke wereld waren”’.¹⁷¹

3.2.3.1.2. *Organicisme en het primaat van de natie*

Herder, maar ook Burke en hun volgers zien naties, samenlevingen als organismen waarbij de mens zich verhoudt tot de samenleving als een cel tot het lichaam. Dat maatschappelijk lichaam is tot stand gekomen doorheen de geschiedenis. Het resultaat, de natie, wordt gezien als een natuurlijk product, een individueel en uniek organisme. In dit Herderiaanse ideaal van de organische, corporatieve natie staan de sociale klassen in een hiërarchische verhouding met elkaar in het lichaam. De leiders zijn het hoofd, andere klassen vormen de voeten, de benen, etc. en elk hebben ze hun eigen natuurlijke en noodzakelijke rol binnen het lichaam.

In deze visie is het individu duidelijk ondergeschikt aan de gemeenschap. Burke denkt langs deze lijnen. Volgens hem is er geen sprake van *Natural Law*, maar wel van een historisch contract met de bevolking dat niet door de mens kan worden geannuleerd.¹⁷² Sociale relaties zijn niet die van vrije mannen en vrouwen ten aanzien van elkaar, maar zijn wederkerige morele verplichtingen zoals die bestaan tussen ouders en hun kinderen. Niemand wordt dus vrij geboren, iedereen heeft een openstaande schuld ten aanzien van de voorvaderen. Dit is een idee dat als hoge wijsheid gretig verder verspreid wordt door Renan en de Maistre. Voor Burke betekent dit logischerwijze dat men niet zomaar veranderingen kan aanbrengen aan die levende organismes zonder de kans te lopen dat je het hele lichaam in gevaar brengt.¹⁷³ Hij veroordeelt dan ook de verlichte revoluties.

Volgens Herder toont elke verzwakking van de nationale karakteristieken, die het gevolg zijn van de natuur en de geschiedenis, de degeneratie van de natie aan. Taal wordt daarbij van cruciaal belang geacht. Immers volgens Herder is 'de tael [...] gansch dat volk,' om het met de woorden van de flamingante 'Belgische dichter Prudens van Duyse'¹⁷⁴ te zeggen. De taal is volgens Herder de ziel van de natie. Wil die natie grootste dingen doen, dan moet de taal rechten krijgen, moet de nationale literatuur aangewakkerd worden en moet de elite niet alleen afkomstig zijn uit het volk, ze moet ook de nationale taal spreken. Alle vreemde invloeden, woorden hetzij ideeën, dienen geëlimineerd te worden. Hetzelfde geldt voor religie. Elk volk heeft zijn eigen religie en het importeren van een nieuwe religie is voor Herder niet minder dan verraad en een grote bedreiging voor het karakter van de natie. Het wordt meteen duidelijk waarom Herder niet de eerste verkondiger van het multiculturalisme kan zijn.

De natie van Herder is een natuurlijke staat. Ze is natuurlijk gegroeid doorheen de geschiedenis en rust op 'de familie' als hoeksteen: 'De natuur produceert families: het spreekt voor zich dat de meest natuurlijke staat, die van een volk met een individueel nationaal karakter is.'¹⁷⁵ Als gevolg van het nationalisme van Herder ontstaat in Duitsland een hele andere connotatie bij het concept volk dan in het verlichte Frankrijk. Waar in Frankrijk volk synoniem is aan democraat, patriot, revolutionair en het tegengestelde van de monarchie en de machthebbers, groeit in Duitsland een heel ander begrip. Het volk is het geheel aan nationale waarden. Naties definiëren zich volgens Herder door hun ras, taal en geschiedenis die werken als natuurlijke grenzen.

'Organicisme, de ultieme onderwerping van het individuele aan het collectieve, is volgens Sternhell een van de belangrijkste "centrale ideeën" van het antiverlichtingsdenken.'¹⁷⁶ Het behoeft geen betoog dat een dergelijke organische opvatting regelrecht indruist tegen de idealen van de verlichting en de blik van de verlichting op de natie. Het nationalisme van Herder verdeelt de mensen en ondermijnt zo het universalisme van de verlichting. Het is een regelrechte aanval op het primaat van het individu op de samenleving en de democratische waarden bij uitstek: gelijkheid en vrijheid.

Ook Renan benadrukt dit primaat van de natie, niet alleen over het individu, maar ook over de universele wetten en de wetenschap. Renan die, nadat Frankrijk de oorlog verliest tegen Pruisen, de grootsheid van de Franse natie wil verantwoorden, stelt dat de natie een ziel is, 'een spiritueel beginsel'.¹⁷⁷ Die ziel bestaat volgens hem uit twee elementen, 'die in werkelijkheid één zijn':

'Het ene is het delen van een rijk collectief geheugen, het tweede is de bereidwilligheid om samen te leven in het heden, de wil om datgene dat men erft in een onverdeelde vorm te vereeuwigen. [...] de natie is, net als het individu, de culminatie van een lang verleden van inspanning, opoffering en toewijding. Van alle dingen die je kunt verheerlijken, zijn de voorouders het meest legitieme, want de voorouders hebben ons gemaakt tot wat we zijn.'¹⁷⁸

Renan koppelt dus de organisch gegroeide morele orde aan de wil van de burgers om zich tot de natie te bekennen en er dus ook offers voor te brengen. De cultus van de voorvaders is voor Renan het meest legitieme, zij

hebben ons gemaakt en dus moet die traditie worden gerespecteerd. Renan stelt eveneens dat naties, net zoals individuen, zowel lichaam als geest zijn en dat ze geen eindeloos leven hebben: 'Ze hadden hun begin en ze zullen hun einde kennen.'¹⁷⁹ Naties zullen zolang leven als de cultus van de voorvaderen onderhouden wordt. Enkel als de grootsheid van die cultus gekoesterd wordt, zal de wil om een natie te vormen overeind blijven. 'Vergeten – ik zou zelfs zo ver gaan als de historische leugen – ', zo zei Renan, 'is een cruciaal onderdeel van natievorming. Om die reden vormen ontwikkelingen in de geschiedkunde vaak een gevaar voor (het beginsel van) nationaliteit.'¹⁸⁰ Historisch onderzoek ziet Renan als een bedreiging dus pleit hij er openlijk voor om het geschiedenisonderzoek steeds in lijn te brengen met het belang van de natie, ook al betekent dat dat men historische fouten moet verkondigen. Renan zet hiermee een frontale aanval in op de democratie. Abizadeh verwoordt het als volgt: 'Bepaalde mythes als vanzelfsprekend nemen is in tegenstrijd met het liberaal-democratische engagement om macht (voortdurend) te ontwerpen aan kritiek.'¹⁸¹

3.2.3.1.3. *Het belang van morele waarden*

Religie en meer bepaald het christendom krijgt binnen de antiverlichting bij verschillende denkers vaak een dominante plaats toegekend. Dit is een gevolg van het belang dat deze antiverlichtingsdenkers toekennen aan het verleden als legitimatie voor hun politieke doeleinden en meer bepaald van de morele orde die overgeleverd is doorheen de opbouw van de natie. De idee van de nood aan een duidelijke orde is een centrale as in het denken van Burke en andere antiverlichtingsdenkers. Met orde verwijst Burke naar een politieke en sociale orde die gebaseerd is op een morele orde van goddelijke oorsprong.¹⁸²

Die orde is nationaal van aard, gegroeid doorheen de geschiedenis en kan dan ook niet in vraag worden gesteld. Religie is van cruciaal belang volgens Burke. Hij beschouwde religie als het fundament waarop de natie gegroeid is en dat dus voor haar eenheid zorgt. Religie is de basis van nationale solidariteit. Opvallend is dat religie bij Burke in eerste instantie een middel van nationale cohesie en sociaal welzijn is in plaats van een religie *an sich*. Dat mag ondermeer blijken uit het feit dat hij niet gelooft in universele waarden, een typisch kenmerk van de drie grote openbaringsgodsdiensten. Renan ziet de natie als de basis van solidariteit. Die solidariteit verwijst echter niet naar de solidariteit die de verlichtingsdenkers voor ogen hebben. Waar die ver-

lichtingsdenkers solidariteit zien als een mechanisme van herverdeling om gelijkheid te bewerkstellingen, heeft Renan iets heel anders in gedachten. Solidariteit is voor Renan een gevoel van nationale verbondenheid: 'En natie is daarom een grootschalige solidariteit, haar basis is het besef van hetgeen men heeft moeten opofferen in het verleden en hetgeen men bereid is om op te offeren in de toekomst.'¹⁸³

In de ogen van Burke is de mens geen rationeel wezen en is de samenleving al helemaal geen verzameling van rationele individuen. De samenleving is voor Burke, maar ook voor een Renan, een lichaam en dat lichaam heeft een duidelijke structuur en duidelijke kenmerken. Elke samenleving heeft zo een bepaald regime, charters en wetten die het leven regelen. De staat is voor Burke niet zomaar een nuttige instelling, maar een uitzonderlijk werk van de natuur. De wetten en regels kunnen in deze logica dan ook niet zomaar, uit het niets door een groep mensen op één moment van de geschiedenis vervolmaakt worden. Immers, het lichaam van de samenleving is doorheen de geschiedenis vorm gegeven en alle onderdelen van dat lichaam zijn verbonden met elkaar doorheen de principes en gebruiken van onze voorvaderen. Burke verwerpt dan ook de mogelijkheid van een sociaal contract dat vrije rationele individuen kunnen afsluiten als fundament van een natie. In plaats daarvan stelt hij dat er een historisch contract is, waarbij iedereen verplichtingen heeft ten aanzien van de voorvaderen. Die morele orde betekent dat mensen niet vrij geboren worden. Volgens Sternhell is Burke één van de eersten: '[...] die begreep dat het organisch nationalisme de democratische golf op de klippen kon doen lopen.'¹⁸⁴

3.2.3.2. De strijd tegen gelijkheid

De visie op de natie als een organisme verraadt de heimwee van Herder en Burke naar de tijden waarin de structuur van de samenleving nog gebaseerd was op een zeer duidelijk onderscheid tussen de elites van het land en 'het volk'. In de geest van de antiverlichtingsdenkers is ongelijkheid de normaalste zaak van de wereld, meer nog, het is voor hen een voorwaarde voor een bloeiende hoogstaande samenleving. Deze idee vinden we al terug bij Burke, die in Groot-Brittannië vol overgave elke vorm van democratisering tegenhoudt. Burke is, in overeenstemming met zijn idee over de natie als een organisme gegroeid doorheen de geschiedenis, een elitist.

De verlichtingsfilosofen daarentegen zijn van mening dat gelijkheid en vrijheid nauw met elkaar verbonden zijn en de basis vormen van een betere

samenleving. Burke heeft zich hier altijd tegen verzet. Hij schuift het belang van autoriteit naar voren en het bewaren van de samenleving uit het verleden met haar duidelijk gescheiden klassen. Elk pleidooi voor gelijke rechten en democratie ziet hij als een inbreuk op de wetten van de natuur. Volgens Burke is de mensheid, net zoals het dierenrijk, ingedeeld in verschillende soorten en klassen. Sommigen zijn geboren leiders, anderen zijn ambachtsmannen of huisvrouwen. En die verdeling moet behouden blijven. Gewone mannen en vrouwen de staat laten besturen, dat is volgens Burke één van de grootste geweldplegingen op de natuurlijke orde. Men is voor dergelijke taken geboren of geroepen, of niet.

Burke veroordeelt dan ook Rousseau voor het uitdenken en propageren van zijn theorie van sociale gelijkheid gebaseerd op zijn idee van vrijheid. Deze natuurlijke rechten zijn volgens Burke een aanval op de morele orde en het christendom in het bijzonder. Of in de woorden van Burke:

‘De vermeende rechten van de mens, die tot deze ophef hebben geleid, kunnen de rechten van het volk niet zijn. Een volk zijn, en deze rechten hebben zijn immers twee dingen die niet samengaan.’¹⁸⁵

Renan zit een eeuw later op identiek hetzelfde spoor als Burke. Een goede samenleving heeft nood aan ongelijkheid. Gelijkheid, zo zegt hij na de Franse nederlaag in 1870, is de grootste oorzaak van politieke en militaire zwakte. Ook voor Renan moet de ‘natuurlijke orde’ overeind blijven, want de traditionele ongelijkheid is de basis voor een bloeiende en waardevolle natie. ‘Absolute gelijkheid is net zo onmogelijk voor mensen als voor de verschillende soorten dieren’,¹⁸⁶ oppert Renan.

De traditionele ongelijkheid bij Renan verwijst, zoals we al gezien hebben, enerzijds naar de ongelijkheid van geboorte en anderzijds naar de ongelijkheid op basis van etniciteit. De ideale sociale ongelijkheid is voor Renan gebaseerd op erfelijke aristocratie, die de natie kan leiden naar grote hoogten. De tweede bestaande ongelijkheid bij Renan is de ongelijkheid tussen rassen. Wil de superieure Indo-Europese beschaving streven naar grootsheid, dan moet ze zichzelf volgens Renan bevrijden van de grootste zwakte, van moslims en joden.¹⁸⁷ De structuur van een ideale samenleving is volgens Renan het feodale regime. Net zoals Burke en de Maistre kijkt hij dan ook met bewondering naar de middeleeuwen.

Renan en Burke staan niet alleen in hun voorliefde voor ongelijkheid, integendeel. Binnen de antiverlichtingstraditie is de strijd tegen gelijkheid een algemeen aanvaard principe. Burke, Herder, Taine, Renan, Barès, Spengler, Maurras en Croce zijn er allen van overtuigd dat een glorieuze natie noodzakelijk een strijd moet voeren tegen het idee van gelijkheid en democratie. 'Allen waren ze het er dus over eens dat de ongeschoolden de eer en het recht en privilege hadden om orders te krijgen en uit te voeren, en dat luis teren naar het hart en niet naar het verstand de beste eigenschap was van de simpele en gewone ziel.'¹⁸⁸ Vanaf Burke tot en met de Koude Oorlog ziet de antiverlichtingstraditie de idee van gelijkheid als uiterst destructief voor de natuurlijke morele orde.¹⁸⁹ De antiverlichtingsdenkers nemen de natie als geheel om hun oordeel te vellen en niet het individu. Ze zijn ervan overtuigd dat velen moeten lijden, zodat een kleine elite de natie naar superioriteit kan voeren.

3.2.3.3. Kritiek van het rationalisme en utopisme

De opvattingen van de antiverlichtingsdenkers steunen op een grondig wantrouwen ten aanzien van de democratie. Ze nemen de ideeën waarop die democratie steunt in het vizier. De samenleving en de staat zijn in dit gedachtegoed gecreëerd door de mens en voor de mens. Beide zijn het product van een rationele en vrijwillige beslissing van de individuele mens en hebben een duidelijk doel: het garanderen van de rechten het verzekeren van het grootst mogelijk geluk van de mensen. Binnen het verlichtingsdenken steunen de politieke legitimiteit en de machtsstructuren van de staat op het idee dat burgers rationeel zijn en de staat macht geven voor hun eigen voordeel. De universele wet is dan ook geen beperking van de vrijheid, maar is het instrument zelf om vrij te kunnen zijn.

De rede laat mensen niet alleen toe om de politiek te beoordelen, maar ook om vrij te zijn, hun eigen situatie te doorgronden, beslissingen te nemen en te streven naar een betere samenleving. Het is via de rationele kritiek van zekerheden en traditionele waarden dat de rechten van de mens ontwikkeld zijn, dat het mogelijk wordt het individu als maat van de dingen te nemen in plaats van de natie. Met de Franse verlichting komt de wetenschappelijke en filosofische revolutie van de voorgaande eeuw tot volwassenheid. Het is met die revolutie dat het idee van een steeds voortschrijdende vooruitgang van kennis en het uitbouwen van een steeds betere en meer morele samenleving mogelijk wordt geacht. Het is op die basis dat

het universele fundament van de wet en de meerderheidsdemocratie in de politiek wordt toegepast. ‘Het rationalisme, optimisme en universalisme van de verlichting, het quasi-absolute geloof in de wetenschap, vond een onmiddellijke belichaming in het streven naar een rationele hervorming van het politieke en sociale leven.’¹⁹⁰

De school van Burke en Herder aanvaardt niet dat de samenleving het gevolg is van een contract tussen rationele vrije individuen. Integendeel, zij verwerpt het idee dat alle burgers rationeel zijn. Zij ziet de rede voorbehouden aan enkele intellectuelen. En net omdat die rede enkel voorbehouden is aan een beperkte groep, kan enkel die groep in aanmerking komen om de samenleving te leiden. De komst van democratie en het bijbehorende rationele mensbeeld luidt voor de antiverlichtingsdenkers dan ook het verval van de beschaving in.¹⁹¹

Burke vreest en minacht de democratie en ook Renan is die mening toegedaan. Het verlies van Frankrijk tegen Pruisen en zijn romantiek sterkt hem in die overtuiging: ‘Volgens Renan was Frankrijk het enige land dat de ultieme prijs had moeten betalen voor het rationalisme in al haar gruwel.’¹⁹² Democratie wordt gezien als een fenomeen, tegengesteld aan de natuurwetten en tegengesteld aan de geschiedenis. Democratie leidt onvermijdelijk tot middelmatigheid en kan volgens de antiverlichtingsdenkers enkel uitmonden in de ondergang van de beschaving, hedonisme en decadentie. Sternhell stelt dan ook terecht: ‘Aan hem [Burke; IM] hebben we de idee te danken dat elke verandering in de gevestigde orde noodzakelijkerwijs de vorm aanneemt van een utopie en alleen kan eindigen in een fiasco.’¹⁹³

3.2.4. Antimaterialisme en de dood van de democratische mens

De antiverlichtingsdenkers verzetten zich met hand en tand tegen het idee van de natie als een verzameling rationale burgers die via de democratie, *Natural Law* en kritiek kunnen bouwen aan een betere samenleving. De strijd voor meer geluk en welzijn voor elk individu moet voor de verlichtingsdenkers de maat van elke politieke actie zijn. Dit principe houdt onvermijdelijk een strijd in voor het primaat van het individu boven dat van de samenleving. De staat wordt op die manier een instrument dat ten dienste staat van het welzijn van het individu en daarover ook verantwoording moet over afleggen. Politieke participatie, macht en kritiek zijn van groot belang

in deze maatschappijvisie. Het is dankzij kritiek dat onze hedonistische en utilitaire visie op de samenleving mogelijk wordt gemaakt. Zonder dit wereldbeeld is er geen sprake van democratie, maar evenmin van liberalisme en socialisme.¹⁹⁴

De antiverlichtingstraditie is van oordeel dat de morele orde door deze idealen onderuit wordt gehaald. Democratie, liberalisme en socialisme prediken een radicale breuk met het verleden, ijveren voor vrijheid, gelijkheid en geluk voor elk individu. De antiverlichtingsdenkers vatten dit streven samen onder de noemer materialisme. 'Al gauw werd materialisme – oftewel liberalisme, democratie, socialisme – het codewoord bij uitstek voor het kwaad.'¹⁹⁵

De strijd van de antiverlichtingsdenkers tegen het materialisme is een zeer succesvolle en zeer invloedrijke strijd. De strijd tegen de democratie en de verlichtingsidealen is steeds begonnen met een culturele revolutie, gericht op het ondermijnen van de fundamenteën van de democratie en de democratische mens. Sternhell merkt dan ook op: 'Het onderscheid dat gewoonlijk wordt gemaakt tussen de twee nationalismen (cultureel en politiek nationalisme) is hoogst artificieel.'¹⁹⁶ De politieke dimensie van deze culturele revolutie is dan ook duidelijk. Het wordt nog duidelijker als we focussen op de doelen van die strijd: de aanval op de democratie en de democratische mens, de strijd tegen het stemrecht voor de massa, tegen stakingen en vakbondsrechten; kortom een strijd tegen gelijkheid en vrijheid in naam van het volk. Als de antiverlichtingsdenkers vrijheid in de mond nemen, gaat het niet over individuele vrijheid, maar de vrijheid van de natie. Echte vrijheid, zo stelt Renan, is het gevolg van het bestaan van naties en niet van de wet. Meer nog, vrijheid gaat volgens hem verloren als er maar één universele wet is.¹⁹⁷

Zelfs na de Tweede Wereldoorlog, als de ravage veroorzaakt door nationalisme en de antiverlichtingsstrijd voor iedereen zeer duidelijk is, blijft de strijd tegen vrijheid en gelijkheid voortwoekeren. Isaiah Berlin blijft het ingeslagen pad verder bewandelen, al is hij subtieler dan zijn voorgangers. Desalniettemin lanceert Berlin met zijn geprefereerde negatieve vrijheid, opnieuw een zeer succesvolle aanval op de verlichting. Zijn vrijheidsbegrip ondermijnt het idee van vrijheid zoals dat eeuwen begrepen is binnen de verlichting. Meer nog, het betekent de facto de dood van de democratische mens. Immers, voor Berlin is de strijd tegen ongelijkheid per definitie een aanval op de vrijheid. Het is een pleidooi om ongelijkheid de vrije hand te geven. In die zin heft het de randvoorwaarden op voor het bestaan van de

democratische mens. Het is een sluipmoord op de democratische mens, door hem het recht op verbetering en opleiding af te nemen en door de universaliteit van de verlichtingswaarden te ontkennen, dit in naam van de democratie en de vrije wereld. De antiverlichtingsstrijd is duidelijk geen contrarevolutie of een contramoderniteit maar een strijd voor een andere moderniteit. Die andere moderniteit is het spiegelbeeld van de verlichtings-idealen voor een betere samenleving.

3.3. De antiverlichting, de Belgische politiek en de Vlaamse Beweging

De ideeën en de waarden van de verlichting en de antiverlichting zijn niet louter papieren tijgers. Niet enkel intellectuelen houden zich bezig met de nieuwe ideeën van vrijheid, gelijkheid, democratie en de strijd tegen deze revolutionaire ideeën. De ideeën van zowel de verlichting als de antiverlichting vertalen zich in de realiteit via revoluties die, geïnspireerd door de waarden van beide bewegingen, andere samenlevingen willen bouwen. Ook in België laten zowel de waarden van de verlichting, als die van de antiverlichting en de botsing tussen beide hun sporen na.

3.3.1. België, kind van de verlichting?

Als het regent in Parijs, dan druppelt het in Brussel. Het is een gezegde dat al voor het ontstaan van België zijn deugdelijkheid heeft bewezen. Immers, in 1830 breekt in Frankrijk de Julirevolutie uit. Drie dagen duurt het voordat Karel X en zijn reactionair beleid van de troon gestoten worden. Deze geslaagde revolutie wakkert het bestaande verzet tegen het regime van Oranje in het toekomstige België verder aan. Terwijl in andere Europese landen, zoals Polen en Italië, vooral nationalistische revoluties uitbreken, volgt het verzet in België een eerder liberale lijn.

Vrijheid is een centraal codewoord in die Belgische Revolutie. Het is dan ook geen toeval dat op 25 augustus 1830, als de opera *La muette de Portici* in de Koninklijke Schouwburg in Brussel afloopt, de bezoekers ‘*Vive la liberté*’ blijven roepen. De Belgische revolutie wordt voortgestuwd door een coalitie tussen liberalen en katholieken.¹⁹⁸ Het ‘verlicht despotisme’ van Willem I, zijn Nederlandse taalpolitiek, het gebrek aan persvrijheid en zijn weigering

om zich te verantwoorden tegenover het volk zijn de grondredenen voor het verzet van de nieuwe liberale, Franstalige burgerij. De katholieken verzetten zich dan weer tegen Willem I wegens zijn inmenging in het onderwijs, de priesteropleidingen en de Kerk. De strijd voor vrijheid is het bindmiddel van het verzet tegen Willem I van Oranje.

De Belgische Revolutie is de verderzetting en vervolmaking van de Brabantse Revolutie uit 1789.¹⁹⁹ Ook deze eerste 'Belgische Revolutie' wordt gevoed door de waarden van de verlichting.²⁰⁰ Ze brengt de eerste 'Belgische staat' voort en een Belgisch nationalisme. Aanvankelijk volgt men een civiele route, maar al snel komt daar een etnisch-culturele component bij die bovendien op de voorgrond treedt. Die twee pistes binnen deze eerste opstoot van Belgisch nationalisme leiden tot het uiteenvallen van de revolutionairen in twee groepen: de verlichte liberalen (de Vonckisten) en de conservatieve katholieken (de Statisten) waarbij die laatsten uiteindelijk de bovenhand kregen. Hoewel de democratische Vonckisten zwakker staan dan hun conservatieve medestanders, waren ze volgens Hobsbawm wel sterk genoeg om revolutionaire steun te bieden aan de Franse strijd.²⁰¹ In hun pamfletten roepen de Vonckisten op om, net zoals de Fransen en de Amerikanen, de volkssoevereiniteit te hernemen en een democratische samenleving op te bouwen met vrije en gelijke burgers.²⁰² Deze eerste Belgische natie verdween in 1790 toen zij haar meerdere moest erkennen in de Oostenrijkse militaire macht. Het gedachtegoed van de Vonckisten zou echter niet verdwijnen, maar 40 jaar later de motor worden van de Belgische onafhankelijkheid. Wils benadrukt dat '[...] de vaders van de Belgische onafhankelijkheid de directe ideologische afstammelingen waren van de Vonckisten'.²⁰³

Hoewel beide Belgische revoluties in zekere mate geïnspireerd zijn door de ideeën van de verlichting en steunen op een Belgisch nationalisme, zijn ze toch verschillend. Opvallend is de koerswending in het politieke katholicisme. Sinds de Brabantse Omwenteling was een nieuwe generatie van 'liberaal-katholieken' opgestaan²⁰⁴ die realistisch genoeg was om te beseffen dat een terugkeer naar het feodalisme er niet meer in zat. Bovendien had ze geleerd dat de staat zich ook tegen haar kon keren en dus zag ze de beste garantie voor haar voortbestaan in een liberale constitutionele overeenkomst. Een tweede verschil schuilt in de dragers van de revolutie. Het zijn niet zozeer de adel en de clerus die de revolutie van 1830 schragen, maar burgers van liberale en katholieke signatuur. Zij komen samen op voor een eenheidsstaat met nieuwe grenzen.

België volgt bij het uittekenen van de natie en haar instellingen de parlementaire, liberale weg. Dit gebeurt onder invloed van de Franse Revolutie²⁰⁵ en de Britse traditie.²⁰⁶ Men tekent de Belgische staat uit als een neutrale hoeder van vrijheden. De natie zou '[...] voortaan bestaan uit gelijke staatsburgers' met als leuze 'vrijheid in alles voor allen'.²⁰⁷ Het is dan ook geen toeval dat vrijheid stevig wordt verankerd in de kersverse grondwet van 1831. De staat is godsdienstig neutraal, met vrijheidsgarantie op het gebied van onderwijs, godsdienst en vereniging.²⁰⁸ De persvrijheid wordt gegarandeerd en de overheid kan onder geen enkel beding censureren. Bovendien waarborgt de grondwet ook een grote bescherming voor journalisten. Het is dan ook geen toeval dat onder andere Marx in die tijd onderdak vindt in België.²⁰⁹ De nieuwe staat en zijn grondwettelijke vrijheden betekenen ook de opkomst van een bloeiend journalistiek klimaat in België, met een grote diversiteit aan opiniërende politieke bladen.²¹⁰

De Belgische grondwet somt niet enkel de klassieke vrijheden op, ze zet, in de geest van de verlichtingsidealen, ook de noodzakelijke voorwaarden op een rij om die vrijheden te kunnen uitoefenen. Volgens de grondwet zijn alle Belgen gelijk voor de wet, zonder onderscheid. Er was echter wel een groot verschil tussen de theorie van de grondwet en de praktijk.²¹¹ Immers, 99 procent van de bevolking had geen stemrecht. In tegenstelling tot de radicalen van de Belgische revolutie, zijn liberalen en katholieken niet overtuigd van de deugden van absolute democratie. Vanaf 1830 is België een voorbeeld van gematigd liberalisme.²¹² Niettemin is de nieuwe Belgische Grondwet een van de meest liberale en vooruitstrevende in Europa.²¹³ In die zin kan België worden gezien als een kind van de verlichting.

3.3.2. De ontluikende taalstrijd

In 1830 zijn er geen Vlamingen of Walen.²¹⁴ Het Belgisch patriotisme voert de hoofdtoon. De Belgen vinden elkaar in de strijd tegen de externe vijand. Als reactie op de vernederlandsingspolitiek van Willem I wordt België een eentalige Franstalige natie. Internationaal zien we vanaf 1830 een groeiende impact van het nationalisme,²¹⁵ en dat laat zich ook in België voelen. De nieuwe natie wordt verder uitgebouwd door in te zetten op het verheerlijken van haar roemrijke verleden. Het onafhankelijke België krijgt in Henri Pirenne zijn eigen geschiedschrijver.²¹⁶ Deze grote geleerde is ook een overtuigd patriot en dat laat zich voelen in zijn werk: tot in de Romeinse tijd

ontwaart hij een eendrachtig Belgisch volk. Die nationale eenheid krijgt doorheen de tijd de status van nationale filosofie die zich laat gelden in de schilderkunst,²¹⁷ de literatuur²¹⁸ en in de officiële handboeken.²¹⁹

Hoewel België dus als een eentalige natie geboren wordt, komt dat niet overeen met de realiteit. In Vlaanderen zijn er behoorlijk wat mensen (vooral van gewone komaf) die een regionale variant van het Nederlands spreken. Het Frans is de taal van de bourgeoisie in België én in Vlaanderen. Het is dat eentalige regime dat in de loop van de negentiende eeuw aanleiding geeft tot het ontstaan van een Vlaamse Beweging die strijdt voor politieke eisen. Hendrik Conscience speelt een cruciale rol in het ontwaken van de Vlaamse strijd.²²⁰ Conscience is een vurig bewonderaar van de Franse romantische literatuur. In 1838 publiceert hij *De leeuw van Vlaanderen. De slag der Gulden Sporen 1302*. In dit werk beschrijft Conscience de veldslag van 1302 als de geboorte van het Vlaamse volk.²²¹ Dit boek ligt ook aan de basis van de Vlaamse Beweging. Die beweging ziet zichzelf als een voortzetting van de Belgische Revolutie en is dus helemaal niet tegen België gericht. Integendeel, de beweging is er net op gericht om de Belgische natie te versterken, tot bloei te brengen en te beschermen tegen aanhechting bij Frankrijk.²²²

De Vlaamse Beweging, in eerste instantie gedragen door de Vlaamse kleinburgerij, focust in de eerste decennia van de Belgische onafhankelijkheid in het bijzonder op culturele en talige eisen. Pas vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw begint bij een beperkte Vlaamse elite het idee wortel te schieten dat er zoiets bestaat als een Vlaams volk.²²³ De Vlaamse kleinburgerij is het fundament van de Vlaamse Beweging en is in de eerste decennia vooral liberaal-progressief geïnspireerd.²²⁴ De nieuwe Vlaamse elite komt uit de kleine burgerij of de handelsburgerij en wint haar lidmaatschap van de Belgische elite paradoxaal genoeg door haar perfecte beheersing van het Frans. Toch zien deze Vlamingen van het eerste uur het aanleren van het Frans niet als de methode om de gewone Vlamingen te emanciperen. Zij blijven vasthouden aan het Nederlands als voertaal en eisen gelijke rechten voor die voertaal.

De politieke macht in het nieuwe België is duidelijk geconcentreerd bij een Franssprekende, Vlaamse en Waalse politieke en economische elite.²²⁵ De economische crisis in de negentiende eeuw zorgt voor het verdwijnen van de Vlaamse elite en vanaf 1870 wordt de economie van het land gecontroleerd door een Franssprekende elite die haar zwaartepunt heeft in Brussel.²²⁶ Die toplaag kijkt naar het Vlaams en de Vlamingen, die vaak beschouwd

worden als boers, ruw, onbeschaafd, ouderwets en ongeschikt voor wetenschap en literatuur.²²⁷

De nieuwe Vlaamse elite is dus verwickeld in een strijd om politieke hegemonie in de nieuwe staat.²²⁸ Onder impuls van de Vlaamse Beweging komt er een culturele sector op gang die de Vlaamse taal promoot. Het algemeen cultuurflamingantisme is geboren.

‘De internationale stroming van het romantisch nationalisme speelde hierbij een stimulerende rol. Het genie van een volk kwam niet alleen in de taal en dus in de letterkunde tot uitdrukking. Ook in alle andere expressies moest de kunstenaar de historisch-cultureel gedetermineerde tonaliteit tot uiting brengen, indien hij iets waardevols wou tot stand brengen.’²²⁹

Uiteraard is *De leeuw van Vlaanderen* van Conscience een mijlpaal, maar het is niet het enige dat verschijnt. Gedichten, filologische studies en toneelstukken zien het licht. Er worden toneelgezelschappen, literaire kringen en studentenverenigingen opgericht.²³⁰ Er komen zelfs Nederlandstalige tijdschriften en kranten. In 1844 verschijnt in Brussel het eerste Nederlandstalig *Vlaams Dagblad* op initiatief van Hendrik Conscience, Johan De Laet en Domien Sleenckx.²³¹ De stempel van Conscience is duidelijk aanwezig in de culturele productie. Zo ziet in 1847 het Vlaamse volkslied, *De Vlaamse Leeuw*, het levenslicht. De publicatie van *De leeuw van Vlaanderen* zorgt er ook voor dat vanaf 1848, 11 juli herdacht wordt als de overwinning op Frankrijk. In 1893 stelt de algemene vergadering van de Vlaamse Beweging 11 juli naar voor als Vlaamse nationale feestdag.²³² De dominante ideologie in de Vlaamse Beweging is al heel duidelijk geïnspireerd door het organisch antiverlichtingsdenken. Reynebeau stelt het als volgt:

‘Het (pre)nationalistische denken in de Vlaamse Beweging was duidelijk van romantische signatuur. Ondersteund door een omvangrijke, uitgesproken mythografische literatuur, ging het ervan uit dat de Vlamingen een eeuwenoud volk vormden met een eigen, natuurlijke, bijna genetisch bepaalde identiteit (‘Volksaard’), met een sterk katholiek gekleurde traditie en een specifieke historische zending, die erin bestond een vooral in de Middeleeuwen gesitueerde glorie weer tot bloei te wekken.’²³³

Dit cultuurnationalisme krijgt ook een politieke vertaling. De revolutionaire sfeer in 1848 zorgt voor de politieke impuls. De Vlaamse, maar Fransspre-

kende burgerij vindt gedurende de tweede helft van de negentiende eeuw steeds meer aansluiting bij de Katholieken. Door deze aansluiting heeft de Vlaamse gedachte meteen een massapubliek, waardoor de link ontstaat tussen Vlaamsgezind, Vlaanderen²³⁴ en katholiek. Deze coalitie levert resultaten op. De Vlaamse Beweging komt in de negentiende eeuw op voor het recht om ook Nederlands te mogen gebruiken met de overheid. Dat leidt in 1856 tot een Vlaamse grievencommissie en vertaalt zich in 1873 in taalfaciliteiten voor Frans-onkundigen in Vlaanderen. In de loop van de negentiende eeuw beginnen de lokale besturen vrij algemeen Nederlands te gebruiken, zeker op het platteland. Vanaf 1890 zetten de flaminganten in op ééntaligheid in Vlaanderen.²³⁵ En met succes. De eerste taalwetgeving wordt in 1898 een feit.²³⁶

3.3.3. Van taalstrijd naar Vlaams-nationalisme

Om de geschiedenis en het succes van de Vlaamse Beweging te begrijpen, is het belangrijk in te zien dat de Vlaamse strijd niet louter een taalstrijd was. Taal heeft inderdaad een belangrijke rol gespeeld, maar was zeker niet de enige noch de belangrijkste motor van de Vlaamse Beweging.²³⁷ De strijd van de Vlaamse Beweging, was een strijd tussen elites, meerbepaald een strijd tussen de gevestigde Franstalige elite in Brussel en de nieuwe Vlaamse burgerij. Het flamingantisme ent zich op de bestaande ongelijkheid. De Vlaamse strijd loopt parallel met de democratisering van België. Enkel op die manier kan het nationalisme voldoende aanhang verwerven. Blommaert omschrijft het als volgt: 'De nationalistische elite kon dus surfen op de golven van sociale onrust en de aandrang voor sociale, economische en politieke rechten (stemrecht) van de brede bevolking, zowel de Nederlandstalige als Franstalige, aangezien het industrieel proletariaat in de tweede helft van de negentiende eeuw zeer geconcentreerd was in Wallonië (Vlaanderen was toen nog overwegend platteland).'²³⁸ In die zin heeft de Vlaamse strijd zich lang aan de zijde geschaard van de (proletarische) strijd voor meer democratie, vooraleer ze in (extreem)-rechts vaarwater komt.

In de tweede helft van de negentiende eeuw groeit het grootste deel van de Vlaamse Beweging samen met de katholieke zuil. Zo wordt het katholieke kamp in Vlaanderen meer en meer de drager van de Vlaamse strijd. Deze verruiming van de Vlaamse strijd manifesteert zich duidelijk in allerlei nieuwe instellingen die het predicaat 'Vlaams' meekrijgen. Maar ook het ingeburgerd

geraken van het Vlaamse volkslied en de Vlaamse vlag symboliseren het succes. Ondanks de intensivering van de Vlaamse strijd is deze nog altijd niet tegen België *an sich* gericht. Integendeel, de Vlaamse identiteit is nog steeds ingebed in het Belgische nationaal gevoel,²³⁹ de ‘jakobijnse’ ideologie van die tijd.

Tot het einde van de negentiende eeuw is de Vlaamse Beweging in eerste instantie actief in een taalstrijd en culturele strijd, gekoppeld aan een strijd voor gelijkberechtiging. Ze is tot dan ook geen massabeweging, maar een elitaire beweging van intellectuelen.²⁴⁰ In de tweede helft van de negentiende eeuw ontstaan twee vleugels binnen de Vlaamse Beweging, een liberale en een katholieke, en de strijd tussen beide is even hevig als tussen beide partijen in het algemeen. De katholieke vleugel met als bekendste figuur Guido Gezelle brengt een conservatieve boodschap, namelijk ‘de traditionalistische gelijkstelling van godsdienst, taal en nationaliteit.’²⁴¹ Vanaf 1870 begint de Vlaamse Beweging geleidelijk aan uit te groeien tot een volksbeweging. ‘Terzelfdertijd verschoof het flamingantisme ook van de liberaal-vrijzinnige progressieve kringen naar de katholieke en conservatieve bevolkingslagen.’²⁴² In enkele tientallen jaren, tussen 1870 en 1930, wordt de Vlaamse Beweging een Vlaams-nationalistische beweging:

‘Het Vlaams-nationalisme trok de lijn door die reeds in de kiem aanwezig was in het taalflamingantisme. Daar luidde het: “De taal is geheel het volk.” Nu werd de taalstrijd verbreed tot een strijd voor het bestaan zelf van het volk als natie.’²⁴³

In de twee decennia voorafgaand aan de Eerste Wereldoorlog komen ook meer en meer politieke en economische eisen naar buiten.²⁴⁴ De Raet, een Vlaamse liberale econoom, is een van de eerste denkers binnen de Vlaamse Beweging die een gedetailleerd en goed gedocumenteerd economisch programma opstelt. Hij stelt dat enkel een economie gebaseerd op de productie van kwaliteitsgoederen en hogere lonen de toekomst van het land kan garanderen. De Raet heeft echter niet zomaar een economisch programma uitgedacht. Er ligt naast een streven naar gelijkheid, ook een weinig verholten nationalistische ideologie aan ten grondslag, immers:

‘[...] De Raet beargumenteerde dat de Vlaamse taal het enige effectieve middel was om de kennis en training te verspreiden die men nodig had voor dit doeleinde. Van dit standpunt maakte hij een hoofdargument om het Vlaams een gelijke status te geven in alle rangen van de maatschappij.’²⁴⁵

Het plan-De Raet voorziet bovendien in zuiver Vlaamse economische activiteiten en een aparte Vlaamse economische structuur. De Raet is vooral geïnteresseerd in het bewaren van de sociale harmonie in Vlaanderen door het opstellen van een sociaaleconomisch beleid en structuren die tegenover het 'socialistische Wallonië' en de Franstalige elite in Brussel worden gezet. Zijn plannen zijn duidelijk beïnvloed door het organistisch denken.²⁴⁶ In hun mobilisatie enten de Vlaams-nationalisten hun nationale strijd op de sociale armoede in Vlaanderen. Wat echter vaak niet erkend wordt en wat Boehme benadrukt, is dat de Vlaamse Beweging de economische en sociale eisen in eerste instantie hanteert om haar nationalistische strijd te versterken.²⁴⁷ Het idee dat de Vlamingen een volk zijn, is aan het begin van de twintigste eeuw duidelijk doorgedrongen in de geesten. Dit betekent echter niet dat de gehele Vlaamse Beweging op dat moment etnisch denkt, of dat het meteen strijdt tegen België en voor een zuivere Vlaamse natie.

Vanaf 1890 zijn er al raakpunten tussen de ontluikende christendemocratie en de Vlaamse Beweging. De Vlaamsgezinde kleine bourgeoisie heeft de leiding genomen van de arbeiders- en boerenorganisaties om haar positie tegenover de conservatieve Fransgezinde notabelen in de partij te verstevigen.²⁴⁸ De Christelijke Arbeidersbeweging en de Boerenbond steunen de Vlaamse Beweging, evenwel zonder de legitimiteit van België in vraag te stellen. Dat is ook het geval voor de gematigde Vlaamsgezinde socialist en liberalen.²⁴⁹ Zij zien de strijd voor het Nederlands en het Vlaamse onderwijssysteem als een duidelijke strijd voor gelijke rechten binnen België.²⁵⁰ Het economisch nationalisme en de taalstrijd worden tot aan de Eerste Wereldoorlog gecombineerd met een gematigde Vlaamse nationalistische politieke vertaling.

De 'Vlaamse eigenheid' komt wel steeds meer naar voren in de Vlaamse strijd. Dit vertaalt zich ook in een ruimere agenda. Naast de verdediging van de eigen taal, komen ook de culturele ontplooiing, de Vlaamse economie en de volksontwikkeling op de agenda van de Vlaamse Beweging.²⁵¹ Tot 1914 bestaat er echter geen Vlaams antibelgicisme.²⁵² Het staat wel op het punt geboren te worden.

3.3.4. De kiemen van radicalisering

Na 1898 begint de vooruitgang rond de taalwetgeving te stagneren en groeit het ongenoegen bij (een radicale fractie van) de Vlaamse Beweging. Tevens

begint een Herderiaans nationalisme, met het bijhorende organisch denken, zijn intrede te doen bij kleine radicale groepen binnen de Vlaamse Beweging. Zij huldigden het idee van een Vlaams volk, dat op Vlaamse bodem niet alleen zijn taal moet spreken, maar ook het recht moet hebben om zijn eigen Vlaamse economie op te bouwen.²⁵³ In die periode verhardt ook het taalstandpunt van de Vlaamse Beweging. Men gaat niet meer akkoord met de tweetaligheid van Vlaanderen, maar eist ofwel een tweetalig regime voor heel België ofwel een eentalig Nederlandssprekend Vlaanderen binnen België.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog heeft een kleine groep radicale flaminganten daadwerkelijk samengewerkt met de Duitse bezetter. Zij weerstaan niet aan de lokroep van de Duitse *Flamenpolitiek*.²⁵⁴ Die Duitse politiek is een verdeel-en-heersstrategie gericht op het verwerven van medewerking van de Vlamingen in hun bezetting en zo de Vlamingen op te zetten tegen Wal-lonië. Om dit te realiseren, is Duitsland bereid de Vlaamse eisen in te willigen. Deze Vlaamse activisten hebben echter nooit op de steun van de brede bevolking kunnen rekenen. Nadat Duitsland het onderspit moest delven, is ook hun rol op korte termijn uitgespeeld. De Belgische autoriteiten én het volk bestempelen hen als verraders. Omdat het een kleine groep betreft, blijft de impact van het activisme op de positie van de Vlaamse Beweging in België vrij beperkt. Dit betekent echter niet dat er binnen de Vlaamse Beweging geen blijvende effecten zijn. Meer zelfs, Wils betoogt dat de *Flamen-politik* op een vlak uiterst invloedrijk is geweest: '[...] de Flamenpolitiek was er in geslaagd om de Vlaamse Beweging diep te verdelen, en die zou in de loop van de volgende generaties het Vlaamse volk veroveren.'²⁵⁵ De Duitse politiek is er, zo getuigt de bekende schrijver Gerard Walschap, niet alleen in geslaagd om Vlaanderen en België los te koppelen van elkaar, maar ook beide entiteiten tegenover elkaar te plaatsen als vijanden.²⁵⁶

Veel Vlaamse collaborateurs uit de Eerste Wereldoorlog vluchten uit België, maar dit houdt niet het einde van hun strijd in. Vanuit het buitenland maken ze van het antibelgicisme een speerpunt van hun Vlaams-nationalistische strijd. Dat antibelgicisme is bovendien gericht tegen de Belgische parlementaire democratie. Dit resulteert volgens Vos²⁵⁷ in twee zaken. Enerzijds verliest het Vlaams-nationalisme na de Eerste Wereldoorlog aanzien bij de Belgische bevolking. Anderzijds zorgt het voor een scheuring in de Vlaamse Beweging tussen een loyale en een anti-Belgische fractie, die elkaar fel gaan bestrijden. De Vlaams-nationalistische anti-Belgische vleugel zou bovendien vanaf 1927 weer Duitse steun voor haar strijd ontvangen. België was

hiervan op de hoogte, wat volgens Wils tot gevolg had dat de hele Vlaamse Beweging meer en meer gehaat werd.²⁵⁸

Hoewel in het interbellum beide fracties van de Vlaamse Beweging elkaar bekampen rond hun visie over België is er toch een gemeenschappelijke basis. Beide fracties vertrekken immers vanuit het idee van een Vlaams volk met een Vlaamse cultuur en taal. Dat betekent dat ook bij de aan België loyale flaminganten, België meer en meer gezien wordt als een loutere staatsinstelling, '[t]erwijl Vlaanderen de rol kreeg van een echte natie, maar wel een natie onder het politieke dak van de Belgische staat.'²⁵⁹

De loyale flaminganten zetten in de jaren na de Eerste Wereldoorlog met succes de Vlaamse taalstrijd voort. Tussen 1927 en 1935 speelt de christelijke zuil een uiterst belangrijke rol in de Vlaamse strijd.²⁶⁰ Zij zijn de drijvende kracht achter het minimumprogramma van de loyale Vlaams-nationalisten. Van Cauwelaert²⁶¹ stelt dit programma in 1918 voor aan het Algemeen Christelijk Vakverbond (ACV) en het wordt goedgekeurd. Van Cauwelaert pleit voor een eentalig en autonoom Vlaanderen, maar blijft trouw aan België.²⁶² Nog voor de Tweede Wereldoorlog wordt het minimumprogramma gerealiseerd. Vlaanderen wordt in het hoger en middelbaar onderwijs eentalig Nederlands, en ook in de administratie en het gerecht wordt eentaligheid de norm. En dit ondanks het verzet van de Waalse beweging.

Niet alleen het Vlaams-nationalisme wint aan invloed sinds de invoering van het algemeen stemrecht in 1919. De snel evoluerende en moderniserende samenleving, verzinnebeeld in de ontplooiing van de steden, de fabrieken en de burgermaatschappij, roept gemengde gevoelens op.²⁶³ Enerzijds zijn er volgens Reynebeau duidelijke voordelen zoals politieke rechten, arbeidsplaatsen, avant-garde kunst. Anderzijds groeit er verzet tegen deze oorden van verderf, het verlies van traditie en traditionele waarden. Dat verzet komt zowel vanuit socialistische als conservatieve hoek. De antiverlichtingsidealen krijgen duidelijk voet aan de grond: de kritiek op het materialisme, rationalisme en de mechanische moderniteit begint steeds luider te klinken.

3.3.5. Het interbellum en de lokroep van de antiverlichting

De Vlaamse strijd scheert in het interbellum pas na de Grote Depressie hoge toppen. Dan komt er een sterke industrialiseringsgolf op gang in Vlaanderen.²⁶⁴ Deze tweede industriële revolutie gaat aan Wallonië voorbij. In

Vlaanderen, dat tot dan voornamelijk een regio van commerciële landbouw was, krijgt de nieuwe revolutie wel voet aan de grond. Met deze industrialisering ontstaat er een Vlaamse bourgeoisie, die heel nauw gelinkt is met de nationale bourgeoisie en al snel verfranst. Enkel Gevaert trekt de kaart van het Vlaamse nationalisme en richt hiervoor het VEV op, de Vlaamse Economische Vereniging, die later een heel belangrijke rol zal spelen in de economische decentralisatie van België.²⁶⁵

De katholieke kerk stelde zich op als de verdediger van het platteland. Zij zien de steden als oorden van verderf en ijveren voor de waarden van de gemeenschap als antwoord op de snelle maatschappelijke veranderingen tijdens de moderniteit. Het gemeenschapsdenken voert de boventoon. Door de voortschrijdende democratisering is de band tussen de flaminganten en de christendemocraten sinds het einde van de Eerste Wereldoorlog steeds sterker geworden.²⁶⁶ Dat brengt binnen de christen-democratie grote spanningen teweeg, omdat de kerkelijke hiërarchie om politieke redenen met de Belgische staat verbonden was.

Het volk wordt een waarde op zich. Het Vlaams-nationalisme maakt vanaf de jaren 1920 een steile opgang mee. Het is de vertaling van het antiverlichtingsklimaat, maar ook van de economische inhaalbeweging die zich in Vlaanderen voltrekt.²⁶⁷ Dat vertaalt zich volgens Reynebeau in het predicaat Vlaams dat overal begint op te duiken in namen van verenigingen. Zo zijn het geen Belgische renners meer die successen behalen in de koers, maar Flandriens. Het vertaalt zich ook politiek institutioneel. Zo wordt de universiteit Gent in 1930 Nederlandstalig. De katholieken en communistische partijen reorganiseren zich in een Vlaamse en Franstalige vleugel.²⁶⁸

De christendemocraten kunnen dan wel in grote mate de realisatie van het minimumprogramma op hun conto schrijven, de bisschoppen veroordelen het Vlaams-nationalisme. Toch ontstaat ook binnen Vlaamse katholieke kringen een gevoel van teleurstelling na wat zij zien als minieme veranderingen na het behalen van de minimumeisen die gericht waren op 'de complete vernederlandsing van het openbare leven in Vlaanderen: administratie, rechtswezen, leger en onderwijs'.²⁶⁹ Als gevolg daarvan ontstaat in 1938 de eis voor culturele autonomie van Vlaanderen.²⁷⁰ De christelijke arbeidersbeweging schaart zich achter de groep rond Van Cauwelaert en diens programma voor culturele autonomie.

Het nationalisme blijft niet beperkt tot de rechterflank. Ook in communistische en socialistische partijen sijpelen de ideeën van de antiverlichting gelei-

delijk aan binnen. Het Vlaams communistisch blad *De Roode Vaan* krijgt in 1937 de naam *Het Vlaamsche Volk*. Aan het einde van de jaren 1930 vierten socialisten ook hun eigen Guldensporenfeesten. Hendrik De Man ontdoet zijn socialisme van elke marxistische en dus rationele invloed. De nadruk van zijn nieuw socialisme komt op ethiek en waarden te liggen. De staat krijgt een centrale rol in dat socialisme, maar politici worden onbekwaam verklaard. Het ethisch socialisme van De Man is niet alleen antidemocratisch, het vertoont sterke gelijkenissen met de ideeën van de antiverlichtingsdenker Spengler.²⁷¹ Bovendien maakt De Man gretig gebruik van dezelfde communicatietechnieken als fascistische partijen zoals het VNV, maar ook zoals Hitler. Dat is lang niet alles. Zijn befaamde planisme heeft een zeer grote invloed gehad binnen de opkomst van het intellectueel fascisme. Het is dan ook niet toevallig dat De Man de arbeiderspartij opheft en onder de Nazi's een regering vormt.²⁷²

In dit klimaat winnen, ondanks de successen van de loyale fractie in de taalstrijd, de radicale flaminganten vanaf het midden van de jaren 1930 steeds meer terrein. 'De ontwikkeling naar het antibelgicisme ging in Vlaanderen gepaard met een afwijzing van de democratie en de verspreiding van rechtsautoritaire, min of meer fascistische en later nationaal-socialistische opvattingen.'²⁷³ De basis van het succes van het Vlaams-nationalisme is volgens Reynebeau te vinden in de aversie tegen de moderniteit. Het Vlaams-nationalisme brengt een alternatief, een gesloten solidaire gemeenschap:

'Het Vlaams-nationalisme verpakte het verzet tegen de moderniteit in een traditionalistische, rechtse ethiek, die vooral idealistisch en emotioneel was. Tegenover de moderniteit plaatste het de "echte" waarden.'²⁷⁴

Sinds het einde van de Eerste Wereldoorlog heeft de radicale fractie van de Vlaamse Beweging al een partijpolitieke vertaling in de Vlaams-nationalistische Frontpartij. Die partij zet in op Vlaams zelfbestuur en de vernietiging van de onderdrukkende Belgische staat.²⁷⁵ De Frontpartij blijft in de eerste jaren een eerder marginaal verschijnsel. Vanaf de jaren 1930 echter worden steeds groter wordende componenten van de Vlaamse Beweging meegesleept door de nieuwe radicale nationalistische stromingen. De radicale stroming is antibelgicistisch en antidemocratisch, omdat ze weet dat ze nooit de meerderheid zou halen op nationaal niveau. Ze is ook sterk beïnvloed door een antiliberaal, conservatieve en autoritaire katholieke stroming die sinds het ontstaan van België in het defensief zit.

In 1931 ontstaat uit de Frontpartij het fascistische, autoritaire, elitaire en antidemocratische Verdinaso onder het autoritaire leiderschap van Joris van Severen.²⁷⁶ Deze openlijk fascistische organisatie met zijn autoritaire leider hanteert dezelfde symbolen en strategieën als de nationaalsocialistische partij van Hitler. In 1933 komt daar het fascistische VNV (Vlaams Nationaal Verbond) bij onder leiding van Staf De Clercq. Zowel het fascistische, maar Belgischgezinde Rex als het VNV oogsten aanzienlijk electoraal succes in 1936, terwijl de katholieke partij 16 zetels verliest.²⁷⁷ De antiparlementaire tendensen gaan hier hand in hand met een radicaal Vlaams en Herderiaans nationalisme. Het VNV is net zoals het Verdinaso gestileerd als een autoritaire beweging, met uniformen, propagandamarsen, vlagvertoon en huldebetoon aan de Leider.

‘De Vlaamse Beweging ontwikkelde tijdens het interbellum een hoog-gestemde utopische en idealistische retoriek. Die stelde tegenover de als zeer negatief gepercipieerde anonieme “massa” die door de moderniteit was voorgebracht, het ideaal van een zuiver, organisch en authentiek “volk”. In dat kader leek een corporatistisch en solidaristisch georganiseerde samenleving natuurlijker te zijn dan de wisselvallige, onvoorspelbare en “demagogische” massademocratie. Het algemeen stemrecht en het parlementaire staatsbestel brachten immers niet de ingrijpende maatschappelijke wijzigingen waar de Vlaams-nationalisten naar streefden.’²⁷⁸

Het is dan ook geen wonder dat een groot deel van de Vlaamse Beweging collaboreert. De collaboratie met het Duitse rijk is consequent en lang op voorhand voorbereid.²⁷⁹ De impact van de collaboratie op de Vlaamse Beweging is veel groter dan die ten tijde van de Eerste Wereldoorlog. Een eerste evidente reden hiervoor is de brede politieke basis van de Vlaams-nationalistische partijen die er voor zorgt dat veel meer mensen meegesleurd worden in de collaboratie. Ten tweede omdat de collaboratie deze keer ook een keuze inhoudt voor het fascisme, meer zelfs, voor het nazisme.

3.3.6. Van rehabilitatie tot hegemonie

Voor de Tweede Wereldoorlog zijn de geesten sterk gerijpt in het voordeel van federalisme. De erfzonde van het nationalisme echter, heeft de klok een

stuk terug gedraaid. Enerzijds omdat na de collaboratie het Vlaams-nationalisme en ook de Vlaamse Beweging in diskrediet zijn geraakt. Vlaamsgezindheid staat nagenoeg synoniem met collaboratie. Anderzijds is er een meerderheid van flaminganten die democratisch Vlaamsgezind gebleven zijn tijdens de oorlog. Zij hebben zich niet ingelaten met deze fascistische bewegingen. Hoewel ook in deze fractie een radicalisering van het nationalisme vast te stellen is voor de oorlog, blijven zij gedurende de hele oorlog loyaal ten opzichte van België. Meer nog, hun loyaliteit ten aanzien van België wordt versterkt, omdat ze België zien als een buffer tegen de Duitse bezetting.²⁸⁰

Al tijdens de oorlog werken loyale Vlaamse kringen aan de rehabilitatie van de Vlaamse strijd. Zij zetten in op een Vlaamse strijd zonder antibelgicisme en voor een democratisch België. Het collaborerende gedeelte van de Vlaams-nationalisten vormt een subcultuur die zich isoleert van de maatschappij.²⁸¹ Deze groep zal blijven trachten om de vernieuwde Vlaamse Beweging terug in antibelgicistisch vaarwater te krijgen.

Het duurt tot de jaren 1950 van de twintigste eeuw vooraleer het Vlaams-nationalisme weer wat wind in de zeilen krijgt.²⁸² De reden van deze opleving is de koningskwestie. Na de oorlog, en de rol van de koning in Duitse 'ballingschap,' wordt een referendum georganiseerd waarbij op het eerste gezicht de splitsing tussen Vlaanderen en Wallonië sterk naar voor komt. Een meerderheid van de bevolking in Wallonië en Brussel stemt tegen de koning, Vlaanderen lijkt voor te stemmen.²⁸³ De Vlaamse katholieken zien de troonsafstand van Leopold III als een Waalse vernedering. Samen met de schoolstrijd en allerhande overtredingen van de taalwetgeving zorgt dit opnieuw voor een groeiende populariteit van de Vlaamse zaak.²⁸⁴ De Vlaamse Beweging focust opnieuw op de heropleving van de Vlaamse cultuur. Al snel komen ook de eisen voor politieke autonomie terug op de agenda.

De Volksunie, een nieuwe Vlaams-nationalistische partij, plaatst de Vlaamse strijd niet alleen weer hoog op de politieke agenda, ze wordt een drijvende kracht in het realiseren van meer Vlaamse autonomie. Deze nieuwe partij wordt in 1954 boven de doopvont gehouden als een forum voor pro-Duitse radicalen die de Vlaamse Beweging voor de Tweede Wereldoorlog in extreemrechts vaarwater stuurde.²⁸⁵ Ze ijveren openlijk voor amnestie voor Vlaamse collaborateurs en krijgen dus al vrij snel het label 'zwarten' opgespeld. In feite zijn de nieuwe nationalistische partijen in hoge mate antirepressiepartijen en ook hun ledenbasis in de jaren 1960 bestaat voor

een aanzienlijk deel (ongeveer 50% in de provincie Limburg bijvoorbeeld) uit families uit de collaboratie.²⁸⁶ Wils laat hierover geen enkele twijfel: 'Wij weten nu dat de erfenis van de collaboratie en de repressie de belangrijkste motor is van het Vlaams separatisme.'²⁸⁷ De repressie van de collaboratie wordt immers door veel Vlamingen geïnterpreteerd als 'vervolgd voor hun Vlaamsgezindheid'. De flamingantische solidariteit met de vrienden die in de collaboratie verzeild waren, is volgens Wils daardoor zo sterk dat 'zelfs vele loyaal-Belgische Vlaamsgezinden [...] alles samen toch voor een stuk anti-Belgisch'²⁸⁸ werden.

De Volksunie is de eerste partij die hierop met succes inhaakt. De Volksunie zet in op een federalistisch discours en amnestie voor de collaborateurs en wordt na een moeizame start, een electoraal zwaargewicht. Een eerste hoogtepunt beleeft ze als de regering Lefevre-Spaak in de beginjaren 1960 de taalgrenzen vastlegt. Hoewel de taalgrenzen in eerste instantie pragmatische oplossingen zijn, hebben ze verstrekkende gevolgen. Ze betekenen de doorbraak van het Vlaams en het Waals nationalisme.²⁸⁹ Door de taalgrens worden Vlaanderen en Wallonië officieel eentalige regio's. Blommaert stelt hierover:

'De introductie van de Taalgrens heeft een aanzienlijke shift veroorzaakt in de richting van het nationalisme in België. Waar het Vlaams nationalisme voor 1963 opereerde binnen de Belgische ruimte en voortschreed naar een tweetalige Belgische staat, introduceerde de taalgrens territorialiteit in de strategie en operatiemodi van nationalistische bewegingen. De slogan werd nu Vlaams in Vlaanderen en het doel was nu een eentalig Vlaanderen, eerder dan het streven naar een tweetalig België.'²⁹⁰

Het vastleggen van de taalgrens kan worden gezien als een materiële vertaling van het Herderiaans nationalisme. Vanaf de jaren 1960 wordt dat adagium steeds meer de dominante ideologie binnen het Vlaamse (en Francofone) nationalisme. De verandering van de slogan van het Davidsfonds is tekenend in dit kader: 'Het had in zijn leuze "Godsdienst, Taal, Vaderland" het laatste lid vervangen door "Volk".'²⁹¹ Het federalisme was een onmogelijke eis in de jaren 1950, die in de jaren 1970 gerealiseerd wordt. Dat het dan gerealiseerd kan worden is geen toeval. Immers, vanaf de jaren 1970 is Vlaanderen, zowel demografisch als financieel-economisch, de dominante factor in België. De jaren 1970 betekenen het einde van alle nationaal georganiseerde politieke partijen.²⁹² Vanaf de jaren 1980 aanvaardden alle main-

stream politieke partijen het federalisme. En vandaag wordt luidkeels het confederalisme gepredikt, niet alleen door N-VA en het Vlaams Blok (als opvolgers van de Volksunie), maar ook door de liberale en christendemocratische partij. Zelfs de Franstalige partijen bereiden zich voor op een plan B, op de splitsing van België.²⁹³

De hegemonie van de federalistische logica blijft gedurende de hele twintigste eeuw doorwerken en vertaalt zich in een hele reeks van staatshervormingen (in 1980, 1988-1989, 1993, 2001-2003 en in 2011). Deze hervormingen zorgen voor verregaande vormen van autonomie voor de gemeenschappen en de gewesten. Ze gaan bovendien niet alleen gepaard met een verdieping van het federalisme, maar ook met een verdieping en normalisering van de principes van het Herderiaans nationalisme en de opbouw van nationale Vlaamse staatsstructuren. De gehele federalisering versterkt het homogene Herderiaanse nationalisme, waarbij taalgroepen een territoriale vertaling krijgen. De federaliseringslogica is gestoeld op de idee van eentalige regio's en houdt duidelijk een feitelijke ontkenning in van het tweetalig karakter van België.²⁹⁴

Vanaf de staatshervorming van de jaren 1980 krijgen de regio's hun eigen politieke structuren. Zowel de gemeenschappen (bevoegd over culturele en sociale aangelegenheden) als de gewesten (grondgebonden en vooral economische materies) worden dan realiteit. Aan Vlaamse zijde worden de gemeenschap en het gewest gefuseerd. Dit resulteert in een eigen uitvoerend orgaan voor de gemeenschappen. Deze Vlaamse regering en haar ministers worden vanaf dan een stuwende kracht in de verdere federalisering van het land.²⁹⁵

3.3.7. De politiek-retorische constructie van de natie

Hoewel de verregaande federalisering de Vlaamse agenda van de Volksunie steeds verder omzet in de realiteit, gaat dit voor bepaalde stromingen binnen de Volksunie niet ver genoeg. Zij stichten eind jaren 1970 het Vlaams Blok, een extreemrechtse Vlaams-nationalistische zweeppartij. De partij blijft in de loop van de jaren 1980 een marginaal bestaan leiden. Dat verandert pas in de jaren 1990 als de partij volop inzet op een antivreemdelingendiscours. Ondertussen wordt de federalisering, onder meer onder aanstuw van de Volksunie, maar ook van de christendemocratie, voortgezet. De focus komt te liggen op een economisch verankeringsbeleid²⁹⁶ en de verdere uitdieping van de politieke en structurele federalisering. De Herderiaanse natieopvat-

ting is hierbij een drijvend principe met een groeiende focus op de eentaligheid van de Vlaamse gemeenschap. Dit wordt nog versterkt door de opstoot aan nationalisme die we zien ontstaan na de val van de Berlijnse Muur.²⁹⁷ In het kader van de multiculturele samenleving vult men de politiek van eentaligheid aan met een integratiebeleid dat onder andere de nadruk legt op culturele integratie in de ‘Vlaamse cultuur’.²⁹⁸

Dit kan men onder andere duidelijk geïllustreerd zien in de campagne van de Vlaamse overheid ‘Vlaanderen-Europa 2002’. Deze campagne is het kindje van de toenmalige Vlaamse minister-president Luc Van den Brande (CVP) en is onmiskenbaar gericht op de uitbouw van een Vlaamse natie.²⁹⁹ Van den Brande is een van de sterkste pleitbezorgers van de Vlaamse verankering van bedrijven. Dat verankerings-thema heeft een cruciale plaats in de bewustwordingscampagne van ‘Vlaanderen-Europa 2002’.³⁰⁰ De nationalistische retoriek die met deze campagne gepaard gaat, circuleert massaal in de mainstreammedia en wordt gedragen door politici, bekende Vlamingen én reclamebureaus.

De keuze voor 2002 is natuurlijk geen toeval. De datum verwijst naar de 700ste verjaardag van de Guldensporenslag. Het project heeft duidelijke natievormende aspiraties, maar plaatst dat project binnen een Europese context. Het doel is om van Vlaanderen een volwaardige regio te maken binnen het eengemaakte Europa. Cultuur en de Vlaamse identiteit krijgen een prominente plaats binnen de campagne, naast de verankering van een lokale, Vlaamse economie als ruggengraat van het Vlaamse project. De Vlaamse kmo’s³⁰¹ worden neergezet als authentiek Vlaams erfgoed.³⁰² ‘Vlaanderen-Europa 2002’ is onduidelijk gericht op het opbouwen van de Vlaamse natie, in oppositie tot het nationaal niveau. ‘Waarbij het onderliggende interpretatieve kader is dat een (cultureel homogene) Vlaamse nationale staat een betere maatschappij zal zijn dan haar multilinguale Belgische voorloper, omdat de Vlaamse autonomie een vrijere ontplooiing van het Vlaamse bewustzijn toelaat.’³⁰³

In diezelfde jaren 1990 groeit het Vlaams Blok uit tot een politieke factor van groot gewicht. Zij koppelen een radicale strijd voor Vlaamse onafhankelijkheid en een eis tot amnestie voor collaborateurs aan een expliciet racistisch programma. Dat uit zich in slogans als ‘Eigen volk eerst’ en ‘Aanpassen of opkrassen’ en gaat gepaard met beelden die we kennen uit de nazipropaganda, zoals de bokshandschoenen of de grove borstels van Degrelle. De electorale zetting van het Vlaams Blok in de loop van de jaren 1990 heeft een zeer grote

inhoudelijke invloed op de retoriek van de andere partijen, in eerste instantie rond migrantenthema's, maar ook rond politieke retoriek in het algemeen.³⁰⁴

De dominantie van het nationalistisch gedachtegoed in het begin van de jaren 1990 en van het Vlaams-nationalisme in het bijzonder, is ook zichtbaar in de partijpolitieke evolutie binnen de liberale partij. Die partij verandert haar naam van PVV (Partij voor Vrijheid en Vooruitgang) in VLD (Vlaamse Liberalen en Democraten), om mee te surfen op de nationalistische golf. Dankzij de burgermanifesten van Verhofstadt, die duidelijk beïnvloed zijn door het retorisch en electoraal succes van het Vlaams Blok, groeit het electoraal gewicht van Verhofstadt en zijn VLD. Verschillende politici van de Volksunie zoals Hugo Coveliers, maken in die jaren hun overstap naar de liberale partij. Deze ex-VU'ers zorgen binnen de VLD voor een extreem migrantenstandpunt om het Vlaams Blok te bestrijden. Verhofstadt zelf roert de anti-islam- en onveiligheidsstrom met veel electoraal succes.³⁰⁵

Homogeneïsme is in de jaren 1990 de dominante ideologie.³⁰⁶ Het nationalisme viert hoogtij. Voor de jaren 1970 is federalisme een zeer radicaal flamingantisch standpunt, en worden zelfs mensen als Wilfried Martens en Leo Tindemans in bepaalde kringen als extremistische flaminganten omschreven.³⁰⁷ Anno 2011 is confederalisme een gedeelde eis van de meeste mainstream Vlaamse politieke partijen. Ook de Vlaamse minister-president, Kris Peeters (CD&V), houdt vandaag zonder schroom een pleidooi voor een copernicaanse revolutie in de staatshervorming. De Volksunie is dan ook de enige partij die haar volledige programma gerealiseerd zag. De Volksunie valt op 13 oktober 2001 uit elkaar na een intern referendum. Veel VU-politici vinden onderdak bij andere politieke partijen. Uit de restanten van de Volksunie ontstaat het zich als links-profilerende Spirit en de Nieuw-Vlaamse Alliantie: N-VA.

3.4. Besluit. De antiverlichtingstraditie in Vlaanderen

In de laatste twee eeuwen is het verzet tegen de verlichting een van de bepalende factoren geweest in de constructie van de realiteit.³⁰⁸ Dat is in België geenszins anders. De geboorte van België is onder andere een gevolg van de revolutionaire geest van de radicale verlichting die door Europa waaide in de negentiende eeuw. De Vlaamse Beweging is dan een kind van het eentalige België. In de loop van de negentiende eeuw versterkt deze Vlaamse strijd

voor taalrechten zich en beginnen meer en meer nationalistische elementen binnen te sijpelen. Tegen het eind van de negentiende eeuw worden de eerste bescheiden successen geboekt in de taalwetgeving. De vooruitgang in de Vlaamse strijd is steeds gekoppeld aan de economische vooruitgang.

Vanaf het begin van de twintigste eeuw komt de Vlaamse Beweging steeds meer in nationalistisch vaarwater terecht. De beweging wordt meer gestructureerd en ideologisch onderbouwd. Het zorgt ervoor dat in het interbellum het Vlaams-nationalisme enorm aan populariteit wint en een brede politieke basis verwerft in Vlaanderen. Hoewel deze zuil veel succes kent in haar strijd, treedt er een duidelijke radicalisering op bij de Vlamingen. Tegelijkertijd sijpelen ook in Vlaanderen de antiverlichtingsideeën binnen. Het verzet tegen democratie, modernisme en het materialisme neemt sterk toe. Dit baart niet alleen een autoritair Vlaams-nationalistisch project, expliciet gericht tegen de Belgische staat, maar ook een echt fascistisch project tegen de moderniteit, de democratie en de waarden van de verlichting. De collaboratie van deze radicale fractie met het naziregime is geen geval van opportunisme, maar het gevolg van een ideologische overeenstemming. Ze wordt ook jarenlang voorbereid.

Na de oorlog mag de Vlaamse strijd dan wel in het defensief zitten wegens de collaboratie, het betekent geenszins het einde van het Vlaams-nationalisme. Ook de antiverlichtingsprincipes zijn niet verdwenen. Door de harde repressie en onder invloed van de koningskwestie wint het Vlaams-nationalisme aan sterkte. De politieke vertaling van dat nationalisme in de Volksunie is uiterst succesvol. Het vindt niet alleen ingang in andere politieke partijen, het zorgt voor een complete herstructurering van de Belgische staat. Blommaert vat het als volgt samen:

‘Het grootste ideologische effect was dat de ideologische constructie van sociolinguïstische identiteiten in België veranderde van een verlichtingsperspectief (geïnspireerd door het Frans Jacobinisme) dat focuste op burgerschap en gelijke taalrechten binnenin een meertalige staat naar een etnische en territoriale blik op taalgerelateerde identiteiten. Nederlands spreken kwam nu volledig overeen met Vlaamse etniciteit en Vlaams territorium. We gaan dus van een dominante jacobijnse ideologie waarin taal gezien werd als een instrument dat volle participatie van burgers mogelijk maakte in het publieke leven van een rationeel georganiseerde staat, naar een Herderiaanse ideologie waarin taal gezien wordt als een definiërend element van leden van een etnische groep die een bepaald territorium bezetten.’³⁰⁹

Deel 2

N-VA en de strijd tegen de verlichting

4. N-VA, nationalisme en identiteit

De Nieuw-Vlaams Alliantie wordt in 2001 opgericht na een intern conflict binnen de Volksunie over de Lambermontakkoorden.¹ De Toekomstgroep onder leiding van Bert Anciaux verzamelt de 'linkerflank' binnen de Volksunie en wordt uiteindelijk zelfstandig als Spirit. Het is echter N-VA die de meeste Volksunieleden achter zich krijgt. Zij zijn niet akkoord met de linkere en progressieve koers van de groep rond Anciaux. N-VA wordt dan wel in de markt gezet als een nieuw project, ze zijn ook trots op het feit dat ze de legitieme opvolger zijn van de Volksunie.²

'Voortbouwend op 45 jaar succesrijk Volksunie-werk, start de Nieuw-Vlaamse Alliantie met een hernieuwde, ambitieuze opdracht: in Vlaanderen vorm geven aan een humanitair nationalisme voor de 21ste eeuw. Geen verheerlijking van het eigen volk, geen voortdurend achteruitkijken maar een klare visie op de uitdagingen van vandaag en morgen.'³

N-VA bouwt verder op de Volksunietraditie om een nieuwe opdracht vorm te geven: 'een humanitair nationalisme voor de 21ste eeuw'. Het doel blijft hetzelfde: 'streven naar één onafhankelijk Vlaanderen'.⁴ N-VA profileert zich vanaf dag één als een moderne nationalistische partij, een partij die ingaat op de zorgen en ontwikkelingen die de mensen vandaag bezighouden. Geen oubollig, maar een modern nationalisme zonder vendelzwaaiers: 'De N-VA is een jonge partij die vorm geeft aan een modern, toekomstgericht en democratisch Vlaams nationalisme.'⁵ N-VA is 'een partij van en voor zes miljoen Vlamingen'.⁶

4.1. De Vlaamse natie in een geglobaliseerde wereld

De beginselverklaring van N-VA laat weinig twijfel bestaan over het doel van de partij en de kern van haar politieke project: 'In haar streven naar een

beter bestuur en meer democratie, kiest de Nieuw-Vlaamse Alliantie logischerwijs voor een onafhankelijk Vlaanderen, lidstaat van een democratisch Europa.⁷⁷ Twee fundamentele elementen in het discours van N-VA komen hier reeds naar voren. Ten eerste zien we dat N-VA zich uit als een pro-Europese partij die *bijgevolg* ‘openstaat voor de wereld’. En ten tweede zien we dat N-VA zich expliciet opwerpt als een verdediger en aanhanger van de democratie.

4.1.1. Nationalisme in dienst van de democratie?

N-VA ziet geen enkele tegenstelling tussen democratie en nationalisme. Integendeel, ‘meer democratie’ wordt meteen gelijkgesteld met een strijd voor ‘een onafhankelijk Vlaanderen’. Kortom, nationalisme en democratie zijn voor N-VA ‘logischerwijs’ met elkaar verbonden. Nationalisme is voor de partij noodzakelijk om tot een betere democratie te komen. In het oprichtingsmanifest stelt men het als volgt: ‘Ons Vlaams-nationalisme is geen doel, maar een middel om te komen tot meer democratie en beter bestuur.’⁷⁸ De onderliggende analyse van deze statements is dat België als democratie tekortschiet:

‘De Belgische constructie biedt voor ons geen enkele democratische meerwaarde, wel integendeel. België is nu geen federatie, geen confederatie, maar een “contra-federatie”: het is haast onmogelijk om een politiek thema te vinden waarover men het in beide landsgedeelten eens is.’⁷⁹

Dit citaat illustreert de positie van N-VA in al haar ‘subtiliteit’. Men zet België expliciet neer als ‘een constructie’ en niet als een natie die gegroeid is doorheen de geschiedenis (zoals Vlaanderen dat is in het N-VA-discours). De Belgische constructie biedt voor N-VA geen democratische meerwaarde, omdat het ‘onmogelijk is om een politiek thema te vinden waarover men het in beide landsgedeelten eens is’. Kortom, democratie, in de geest van N-VA, veronderstelt een grote mate van homogeniteit. De Wever benadrukt dat voor hem landen met een heel diverse bevolking ‘[z]onder een sterk uitgediept federalisme, zoals in de VS [...] nauwelijks democratisch te besturen’¹⁰ zijn. Meer nog, ‘[l]anden die zo heterogeen zijn, dat ze alleen ten koste van de democratie bestuurd kunnen worden zouden beter verdwijnen’.¹¹ Dat is voor De Wever de reden om te kiezen voor de onafhankelijkheid. Dat onafhankelijkheid ‘[...]

bepaalde nadelen met zich meebrengt, is zeker'. Maar dat weegt volgens hem niet op tegen de 'democratische' legitimiteit: '[...] ik aanvaard liever de nadelen van democratische ontvoogding dan het onderdrukken ervan.'¹² Dat De Wever hier België in gedachten heeft, is evident. Het gebrek aan homogeniteit in België, wat De Wever gelijkshakelt met een democratisch deficit, is de reden waarom N-VA kiest voor een onafhankelijk Vlaanderen:

'Daarom kiezen wij resoluut voor Vlaanderen. [...] Wij willen daarin de democratie ten volle laten spelen en verantwoordelijkheid opnemen voor de eigen successen en fouten. Om dat te verwezenlijken moeten we de sleutels van onze eigen welvaart in handen krijgen.'¹³

Zonder een nationale homogeniteit is er volgens N-VA onmogelijk sprake van een democratie. De binding die de natie met zich meebrengt, is de enige echte basis voor democratie en, net zoals bij Renan,¹⁴ voor solidariteit. Merk op dat het separatisme van N-VA hier neergezet wordt in eufemismen als 'verantwoordelijkheid opnemen' en met metaforen als 'de sleutels van onze welvaart in handen krijgen'. Door deze verwoordingen wordt haar separatisme neergezet als gematigd, als een normaliteit. Dit separatisme wordt verder gelegitimeerd door De Wever, die zich daarvoor meermaals beroept op de 'progressieve socioloog' Calhoun:

'Deze maatschappelijke return van de natie wordt de jongste jaren trouwens opnieuw erkend. Getuige daarvan *Nations Matter* van de progressieve socioloog Craig Calhoun, die stelt dat nationalisme cruciaal is voor het bestaan van democratie en solidariteit. Calhoun concludeert dat "*rather than wishing nationalism away, it is important to transform it*".'¹⁵

Duidelijk is dat De Wever het label 'progressief' inzet om zijn nationalisme te legitimeren. Vraag is echter of Calhoun wel zo progressief is als De Wever doet voorkomen. In dit kader is het interessant om even uit het verhaal te stappen en in te gaan op de standpunten van Calhoun. In een discussie met Martha Nussbaum bekent Calhoun zich als een hevig bestrijder van wat hij het 'radicale kosmopolitisch denken' van Nussbaum noemt. Dat 'radicale kosmopolitisme' is in feite een pleidooi voor universele rechten en wereldburgerschap. Kortom, een onverkort pleidooi voor het individu als maat der dingen, volledig in lijn met de verlichtingsdenkers. Immers, Nussbaum had al een voorloper in Kant, die in *Perpetual Peace* schreef:

‘De volkeren van de aarde maken in verschillende gradaties deel uit van een universele gemeenschap en het is tot een punt gekomen waar een schending van rechten in het ene deel van de wereld overal gevoeld wordt. De idee van een kosmopolitisch recht is daarom geen fantasie en is niet teveel gevraagd, het is een noodzakelijke aanvulling op de ongeschreven code van politiek en internationaal recht, dat het transformeert tot een universeel mensenrecht.’¹⁶

In *Patriotism and cosmopolitanism*¹⁷ beargumenteert Nussbaum in de geest van de verlichtingsdenkers dat moraliteit niet stopt aan de grenzen van de natie. Meer nog, ze ziet in die nationale begrenzing een aanval op de universele waarden van de verlichting.¹⁸ Nussbaum vertrekt vanuit de verlichtingswaarden van gelijkheid en vrijheid en stelt dat deze waarden universeel van aard zijn en dus opgaan voor alle mensen. Vandaar haar pleidooi voor kosmopolitisch denken, onderwijs en opvoeding:

‘[...] mijn argument houdt in dat we ons denken niet moeten beperken tot onze eigen sfeer – dat we, wanneer we zowel in politieke als economische zaken keuzes maken, het recht van andere mensen om te leven, vrijheid en geluk te zoeken zeer serieus moeten nemen, en dat we moeten werken om kennis te vergaren die ons toelaat om die rechten serieus te overwegen.’¹⁹

Calhoun valt vooral over de universele aspiraties in het kosmopolitisch discours van Nussbaum. Hij heeft het in het bijzonder moeilijk met het idee dat het universele primeert boven het particuliere. Zich inschrijvend in de anti-verlichtingstraditie, argumenteert Calhoun net zoals Herder dat er niet zoiets kan bestaan als kosmopolitisme, als een universele geldende *Natural Law*: ‘[...] Er is geen enkel kosmopolitisme dat geschikt is voor de wereld als geheel, niet eens een fixatie van de mensheid als geheel – maar wel een verscheidenheid aan kosmopolitische denkwijzen.’²⁰ Elk van die kosmopolitische denkwijzen is, aldus Calhoun, immers lokaal bedacht en bijgevolg niet kosmopolitisch. Bovendien zijn deze denkwijzen pure uitingen van de geprivilegieerde positie van de intellectuelen die deze visies propageren. Ze zijn uitingen van elitisme. Een laatste kritiek zit hem in het feit dat dit kosmopolitisme steunt op het primaat van het individu en bijgevolg de gelijke rechten van alle mensen.

Net zoals de denkers in de antiverlichtingstraditie maakt Calhoun een karikatuur van het pleidooi voor universele en natuurlijke rechten van het individu: ‘Zeker in hun extreme varianten maken kosmopolitisme en indi-

vidualisme deel uit van de algemeen verspreide tendens om het bestaan van het sociale te ontkennen.²¹ Nochtans wijst Nussbaum er meermaals op dat ze helemaal geen groepsbindingen ontkent, nog het belang ervan onderschat. Ze stelt enkel dat gelijkheid en vrijheid van de mensheid de basis is van politiek en moreel handelen. Het idee van wereldburgerschap en de bijhorende *Natural Law* of, zoals Calhoun het noemt, de pre-politieke morele basis van politiek,²² is het doelwit van de aanval van Calhoun. Hij zet dan ook de aanval in op wat hij 'abstract normatieve kosmopolitismen' noemt, net omdat 'de meest puur normatieve vormen van taalgebruik meestal ook de meest abstract universalistische en rationalistische zijn en ook het meest uit de context worden gehaald'.²³ Dit is een argumentatie die Burke reeds gebruikt als hij in debat gaat met de radicale verlichtingsdenker Richard Price.²⁴

Calhoun viseert het universele om het particuliere naar het bovenplan te duwen en houdt een pleidooi om culturele en nationale entiteiten te waarderen en te zien als de basis voor democratie en solidariteit. 'Het sociale' en 'de sociale context' gelden bij Calhoun, net zoals bij De Wever, als synoniemen van 'de natie'. Het streven naar gelijkheid en solidariteit is volgens Calhoun enkel mogelijk binnen de grenzen van een sociale groep:

'Omdat ze echter geen andere inhoud aan solidariteit geven dan de verplichtingen die ieder mens heeft tegenover alle anderen, hechten ze weinig belang aan "thuishoren", aan het idee dat sociale betrekkingen wel eens even elementair zouden kunnen zijn als individuen, of dat individuen alleen bestaan in een cultureel milieu, zelfs al is het dan gewoonlijk in verschillende milieus tegelijk.'²⁵

Universele waarden en het primaat van het individu zijn volgens hem 'onrealistisch' en nadelig voor 'de gewone man' die de bescherming van de groep nodig heeft. Calhoun is dus even 'progressief' als Herder en zet net als hem, in naam van de diversiteit en culturele variabiliteit, een aanval in op de waarden van de verlichting. Calhoun, die door De Wever neergezet wordt als een progressief, houdt in wezen een pleidooi tegen het primaat van het individu, het universalisme en de *Natural Law*. We krijgen hier meteen een beeld van de intertekstuele traditie waarop De Wever zich baseert. De Wever neemt de analyse van Calhoun nagenoeg integraal over in zijn antwoord aan Verhofstadt die het nationalisme bekritiseert in het artikel in *De Standaard* 'Er is iets aan het rotten in Frankrijk'²⁶ (dit wordt verder uitgewerkt in 4.1.2). Ook De Wever bepleit het nemen van de groep, lees de natie, als maat der dingen.

De Wever ziet eveneens nationalisme als een voorwaarde voor democratie en solidariteit. Geen wonder dat De Wever deze ‘progressieve socioloog’ met graagte inroept voor zijn nationalistische strijd.

Calhoun wordt ingezet om het idee dat ‘nationalisme een voorwaarde is voor een gezonde democratie’ van legitimiteit te voorzien. Dit verraadt dat het N-VA-streven naar meer democratie in wezen een strijd is tegen de Belgische democratie en voor Vlaams-nationalisme (zie 5.2). Dat die nationalistische insteek het fundament is van het N-VA-discours, blijkt ook ondubbelzinnig uit de drie grote doelstellingen die de partij vooropstelt. N-VA streeft naar:

1. ‘Een Vlaanderen dat werk maakt van de economische welvaart en het sociale welzijn van al haar inwoners.
2. Een Vlaanderen dat zorg draagt voor de hechtheid van onze samenleving en daartoe waakt over zijn publieke cultuur, normen en waarden.
3. Een Vlaanderen dat als onafhankelijke lidstaat van de Europese Unie zijn verantwoordelijkheid opneemt in de internationale samenwerking en solidariteit.’²⁷

Het referentiepunt van N-VA is Vlaanderen en Europa, niet België. Het doel van N-VA is in eerste instantie een Vlaams project, uitgebouwd binnen Europa. Het is Vlaanderen dat het economisch goed moet doen, niet België. Vlaanderen moet voor N-VA ‘een echte en hechte samenleving’²⁸ zijn, ‘een gemeenschap van vrije Vlamingen die verantwoordelijkheid opnemen voor het geheel ...’²⁹ Het koppelteken in ‘samenleving’ legt de nadruk op de groep boven het individu. De Vlaming moet leven en verantwoordelijkheid opnemen voor het geheel: de Vlaamse natie. Om dat hechte Vlaanderen te verwezenlijken, moet er worden gewaakt over de Vlaamse ‘publieke cultuur’, over haar ‘normen en waarden’. Het is die nationale cultuur van de natie die De Wever gelijkschakelt met democratie.

4.1.2. Voor Vlaanderen, tegen het kosmopolitisme

Het is de ‘Vlaamse cultuur’ die De Wever bedreigd ziet door het kosmopolitisme. Voor De Wever en N-VA primeert het particuliere altijd over het universele. In de geest van Calhoun zet De Wever de frontale aanval in op het kosmopolitisme. In Vlaanderen ziet hij in eerste instantie Verhofstadt en de

liberale partij Open VLD als de voortrekkers van deze ‘illusie’. Verhofstadt³⁰ en enkele van zijn partijgenoten hebben immers de aanval geopend op het nationalisme, dat zowel in Frankrijk als in Vlaanderen de boventoon voert in het maatschappelijk debat. De Wever ziet in het pleidooi van Verhofstadt en De Clercq³¹ (Open VLD) voor kosmopolitisme een aanval op zijn eigen nationalistisch project. Hun ‘kosmopolitisme’ wijst volgens De Wever immers ‘iedere klemtoon op de nationale identiteits- en gemeenschapsvorming streng af [...] als het achterlijk discours van foute lieden’.³²

Verhofstadt verdedigt in ‘Er is iets aan het rotten in Frankrijk’³³ het kosmopolitisme, een universele moraal en universeel burgerschap. Vanuit dit perspectief wijst hij op de gevaren van het opnieuw opkomend nationalisme, en drukt hij zijn afschuw uit voor het nationalisme³⁴ omdat het volgens hem ‘de oorzaak is van het vele bloedvergieten tijdens de twintigste eeuw’.³⁵ De Wever voelt zich niet alleen duidelijk aangesproken, hij voelt zich ten onrechte geviséerd en zet in naam van de democratie een tegenaanval in:

‘De morele superioriteit die men [Verhofstadt en alle antinationalisten; IM] zich daarbij aanmeet, is eigenlijk een democratie onwaardig. Een echte democratie dient immers om ruimte te geven aan de rationele botsingen van tegengestelde ideologische inzichten, niet om iedereen te dwingen tot consensus door mensen met een andere opvatting op valse morele gronden buiten de democratie te plaatsen.’³⁶

Kritiek op het nationalisme, vanuit de principes van de verlichting, omschrijft De Wever als ondemocratisch. Immers, de uitspraken van Verhofstadt over nationalisme worden niet begrepen als ‘ideologische inzichten’ die hij legitiem verklaart. De inzichten van Verhofstadt zijn een democratie onwaardig omdat ze ‘dwingen tot consensus door mensen met een andere opvatting op valse morele gronden buiten de democratie te plaatsen’. Het zijn niet de nationalisten die een aanval inzetten op de democratie, maar de kosmopolieten. Opmerkelijk is dat het kosmopolitische en individualistische perspectief dat binnen de verlichting het fundament is van de democratie, hier omschreven wordt als een democratie onwaardig. ‘Pleiten voor’ wordt in de ogen van De Wever bovendien opeens ‘dwingen tot’. Elk pleidooi dat niet het zijne is, is dan ondemocratisch.

De Wever beschouwt de aanval van Verhofstadt niet alleen als zijnde ondemocratisch en gebaseerd op ‘valse morele gronden’, hij houdt volgens hem

bovendien ‘inhoudelijk weinig steek’.³⁷ Vervolgens geeft hij Verhofstadt een lesje in wat hij ziet als de juiste verhouding tussen liberalisme en nationalisme. Liberalisme kan niet bestaan zonder nationalisme, dat is de stelling van De Wever. Ook hier herhaalt De Wever de stelling die Calhoun met hand en tand verdedigt. Nationalisme is voor De Wever niet een eerste aanval op de waarden van de verlichting, maar juist de voorwaarde voor democratie. Verhofstadt veronachtzaamt ‘dat processen van groepsidentiteit en natievorming zo oud zijn als de mensheid zelf, evenals het feit dat de ontwikkeling van het moderne nationalisme (vanaf de achttiende eeuw) een wegbereider was voor de democratisering van de westerse samenleving’.³⁸ Zonder nationalisme, geen democratie, aldus De Wever. Dat Burke en Herder, de voorvaderen van het nationalisme, dat nationalisme hanteerden als een wapen tegen de idealen van de verlichting, houdt De Wever stil. Nochtans is De Wever zich bewust van het sociaal contract als basis van de verlichte natie:

‘Het sociaal contract van Rawls vertrekt – net zoals bij Thomas Hobbes, John Locke en Jean-Jacques Rousseau – van een oersituatie. In de oersituatie moeten rationele individuen een besluit nemen over hoe zij de maatschappij inrichten.’³⁹

Het probleem daarmee is, volgens De Wever, dat dit een abstractie is. Een van de fundamenteën van het verlichtingsdenken, namelijk het gegeven dat elk individu onvervreemdbare rechten heeft en dat individuen op basis van die rechten een sociaal contract sluiten, herleidt De Wever tot een ‘illusie’. Een afkeer van ‘abstractie’ en het benadrukken dat enkel zijn project realistisch is, vormen een rode draad in het denken van Bart De Wever. Hoewel ook zijn nationalistische project een abstractie is en radicale ingrepen in de samenleving vergt op basis van een ideologische visie, is voor De Wever enkel de natie reëel. De Wever bekent zich hier als een fervent tegenstander van het sociaal contract en de onderliggende premissen. Dit denken gaat volgens hem ‘uit van het axioma van de absolute en universele individualiteit: een volledig rationeel en autonoom individu kan zich geheel los van zijn sociale context verenigen met andere rationele en autonome individuen op basis van een politiek principe’.⁴⁰ Deze voorstelling van het verlichtingsdenken doet dit denken geweld aan. De sociale context wordt in de verlichting precies geschapen door rationele individuen. Het individu heeft geen transcendent bestaan. De evaluatie van De Wever is even simpel als de zelfgemaakte karikatuur die hij aanvalt: het verlichtingsdenken is interessant

‘vanuit theoretisch oogpunt, maar totaal onbruikbaar in de realiteit’.⁴¹ Volgens De Wever vertrekt dit denken van een mensbeeld dat louter utopisch is en niet voorkomt in de realiteit. De Wever valt hier de fundamenteën van de verlichting aan, namelijk rationele, autonome individuen die samen met andere individuen een staat vormen na een rationele keuze. Dat is onmogelijk volgens De Wever, want: ‘een individu kan de processen van socialisatie en culturalisatie die hij doorheen zijn leven onderging niet puur op basis van de rede overstijgen’.⁴²

Hier zien we terug een interessant voorbeeld van intertekstualiteit. Immers, De Wever is lang niet de eerste die het nationalistische perspectief naar voor schuift als ‘realisme’ en als tegenwicht voor de ‘abstracte, universele waarden van de verlichting’. Binnen de antiverlichting is deze retoriek courant. Burke ging hem al voor, maar ook Meinecke voerde campagne in naam van het politiek realisme. Hij sprak over ‘het contrast tussen de denkwereld van het rationalistische Natuurrecht en het (nieuwe) empirische realisme’ waarna hij overging tot een virulente aanval op het rationalisme en universalisme van de Franse verlichting, aldus Sternhell.⁴³ Ook bij De Wever is het categoriseren van het sociaal contract als abstract een strategie om dat contract aan te vallen. Enkel de natie is realistisch. De theorie van de verlichting is interessant, maar compleet onbruikbaar, want de natie kan niet overstegen worden door de rede. Dat is het vernietigende oordeel van De Wever. Het probleem van ‘[...] het liberale kosmopolitisme is dat het in zijn individualisme geen rekening houdt met de particulariteit van ieder individu als lid van een zelfbewuste en gearticuleerde gemeenschap’.⁴⁴ Het individu heeft al een groep (de natie) en hoeft er dus geen meer te maken. De waarden van de verlichting moeten dan ook ontdaan worden van hun utopisch karakter en in overeenstemming gebracht worden met ‘de realiteit’, met het bestaan van zelfbewuste naties. Het universalisme wordt van de hand gewezen in naam van het particularisme of van wat De Wever ziet als ideologie versus realisme. Nochtans is de nadruk op het primaat van de natie even ideologisch als het primaat van het individu.

De Wever maakt een karikatuur van de verlichtingswaarden door individualisme, universaliteit en kosmopolitisme gelijk te schakelen met ‘een wereld van alleen maar rationele en autonome individuen’⁴⁵ die bestaan ‘los van elke sociale, culturele, ethische, psychologische of politieke context’⁴⁶ en serveert die karikatuur daarna meteen af als ‘een illusie’.⁴⁷ Karikaturale overdrijvingen worden voorgesteld als de norm, en van de hand gewezen.

Individualiteit wordt als een onmogelijkheid afgedaan. Nationalisme en de nationalistische identiteit worden gelijkgeschakeld met de sociale, culturele, ethische, psychologische of politieke context, alsof deze contexten enkel bestaan binnen het nationalisme. De Wever hertaalt, in de typische antiverlichtingstraditie, individualiteit als het vrij zijn van elke maatschappelijke invloed. Een individu is zo een onmenselijk wezen.⁴⁸ Hierdoor kan hij individualisme afdoen als een absurditeit en zo de aanval inzetten op het fundament van het verlichtingsproject. Immers, zo verwoordt De Wever zijn centraal axioma: 'Niemand leeft buiten een particularistische en solidaire gemeenschap.'⁴⁹ Met gemeenschap verwijst De Wever duidelijk niet naar bijvoorbeeld de solidaire gemeenschap van de arbeiders of een andere sociale groep, maar naar de natie. Groep en gemeenschap zijn in het discours van De Wever synoniem met de natie. En die natie is alomtegenwoordig en onoverstijgbaar. Degenen die denken dat ze kosmopoliet zijn, dwalen niet alleen, ze kunnen dat enkel omdat ze rijk zijn en omdat het Westen de wereld domineert, omdat de universele cultuur eigenlijk een westerse cultuur is: 'Sommige kosmopolieten denken misschien dat ze dat wel doen, maar dat kunnen zij enkel door hun geprivilegieerde economische positie en hun lidmaatschap van de globaal dominante westerse cultuur.'⁵⁰ Er zijn volgens De Wever blijkbaar geen 'arme migranten' in de context van globalisering. Hun economische positie zorgt er volgens hem voor dat ze geen vrije rationele individuen zijn die zich kunnen inschakelen in een globale groep/cultuur.

De kern van de kritiek van De Wever op het kosmopolitisme heeft betrekking op het primaat van het individu over de natie. Daarom neemt hij 'abstracte theorieën' op de korrel, omdat

'In dergelijke abstracte theorieën [...] de "natie" gewoon vervangen [wordt] door het "individu". Niet langer de natie (of "het soevereine volk") maar het soevereine individu draagt als burger bij democratische verkiezingen zijn individuele soevereiniteit over aan de staat.'⁵¹

Het streven naar een universele moraal op basis van universele rechten voor het individu wordt belachelijk gemaakt omdat het nog geen realiteit is. De waarden van de verlichting worden waardeloos gemaakt omdat die waarden louter een 'abstracte theorie' en een 'na te streven utopie' zouden zijn. Want, zo parafraseert De Wever De Clercq jr.: 'Als we nu iets geleerd hebben, dan is het toch dat die twee geen goede combinatie vormen.'⁵² Daarmee wordt het revolutionaire, progressieve project van de verlichting, dat naar een betere

samenleving streeft, verdacht gemaakt. Ook hier is de intertekstuele verbondenheid van het discours van De Wever met dat van Berlin, Talmon en de gehele antiverlichtingstraditie duidelijk. Net zoals deze antiverlichtingsdenkers onderstreept De Wever het gevaar van 'het utopisme'. Hoewel dit idee rechtstreeks uit de verlichting stamt, schakelen zij het gelijk met het kwaad van het socialisme, communisme en andere gelijkaardige ideologieën.⁵³ De Wever vormt hier geen uitzondering. Meer nog, het streven naar een betere wereld via universele wetten stelt De Wever, net zoals Berlin en Hayek, gelijk met de gruwelijke drama's van de eenentwintigste eeuw:

'Het is echter eigen aan progressieve politici om in de scheppende kracht van de wetgever te geloven. Extreem progressieve ideologieën als het communisme en het nazisme streefden naar hun klasseloze of raszuivere ideaal via draconische wetten die tot massamoord leidden van de groepen die niet in het plaatje passen.'⁵⁴

Net zoals Burke (maar ook Berlin, Talmon, De Maistre en Hayek) ziet De Wever elk streven naar universele gelijke rechten als de beste garantie op dodelijk geweld.⁵⁵ Hoewel De Wever zich in zijn lofrede distantieert van het standpunt van Burke over de Franse Revolutie, herhaalt hij het met graagte, zij het subtiel en onderhuids: 'Toegegeven, massagraven van de slachtoffers van een opgelegde identiteitsverandering kun je bijvoorbeeld wel in Frankrijk vinden.'⁵⁶ Het kosmopolitisme krijgt het verwijt kleinere culturen te onderdrukken. Zo reageert De Wever op Goossens:⁵⁷

'Goossens is blij dat de Vlaamse culturele elite Vlaanderen niet meer verdedigt maar zich tot het kosmopolitisme bekeerde. Het is precies onder die inhoudsloze vlag dat sterke culturen overal ter wereld kleinere culturen in de verdrukking duwen.'⁵⁸

Door het idee dat de natie louter een sociaal contract is tussen rationele individuen, wordt de staat volgens De Wever 'een boven elke discussie verheven politiek feit, waardoor elke dynamiek uit gemeenschapsprocessen wordt gezogen'.⁵⁹ In zijn reactie tegen het kosmopolitisme krijgt ook het mensbeeld van De Wever vorm: de mens is volgens hem van nature deel van een gemeenschap, de natie. Die natie voorziet in een staat op maat van de mens (dus: Vlaanderen, niet België). Rationeel individualisme ontkent de natuurlijke binding in de natie, en vernietigt in het denken van De Wever dus de

politiek en de samenleving. De slotsom is duidelijk: kosmopolitisme is slecht omdat zijn universele en individuele fundamenteen een bedreiging inhouden voor het Vlaams-nationalistisch project van N-VA.

4.1.3. Europa in dienst van het Vlaams-nationalisme

Hoewel De Wever met open vizier ten strijde trekt tegen het kosmopolitisme, wil de partij zeker niet de indruk wekken dat ze niet openstaat voor de wereld. Dan zou ze immers meteen in hetzelfde vaarwater terechtkomen als het extreemrechtse Vlaams Belang. De N-VA en haar voorzitter bekenen zich dan ook als voorstanders van Europa. De eerste voorwaarde voor dat Europese project is dat Vlaanderen een nog steviger gemeenschap wordt. Ook het openstaan voor de wereld, wordt voorwaardelijk gemaakt voor de sterkte van de natie, haar identiteit en cultuur. Het is dat Vlaanderen, met zijn cultuur, dat een onafhankelijke en welvarende natie moet worden binnen Europa. Het feit dat Vlaanderen klein is in de wereld, en dus economisch afhankelijk van anderen, kan volgens De Wever worden opgelost:

‘Supranationale samenwerking is het antwoord. Een klein land als Vlaanderen, met een potentieel sterke democratie en een hoge sociaaleconomische performantie, kan qua welvaart en welzijn het beste scoren als het zelfstandig deelneemt aan grotere verbanden.’⁶⁰

Die grotere samenwerkingsverbanden vindt N-VA niet op Belgisch niveau of op wereldschaal, maar op Europees niveau. Hier komen we aan het tweede element van de zelfdefiniëring: N-VA profileert zich duidelijk als een pro-Europese partij. Dit betekent echter helemaal geen correctie op het nationalistische project van N-VA. Integendeel, de argumentatie voor het trekken van de Europese kaart, is zuiver nationalistisch en Herderiaans geïnspireerd:

‘De N-VA wil van Vlaanderen een lidstaat in Europa maken. Vlaanderen is het meest geschikte microniveau, de Europese Unie het macroniveau. Wij geloven in een Europa der volkeren. Voor de N-VA is de eerbied voor de verscheidenheid van taal en cultuur in Europa van groot belang.’⁶¹

N-VA is dus pro-Europees vanuit twee overwegingen. Het Europees niveau wordt ingeroepen als reden waarom België overbodig is of gemaakt kan

worden. En misschien nog belangrijker, Europa wordt ingezet om het radicale project van N-VA als minder utopisch voor te stellen. Want dit project is geen realiteit, het is puur utopisch. De Wever beseft echter dat er nog veel moet gebeuren vooraleer België kan verdampen en Europa haar schaalvoordelen kan uitspelen:

‘Een democratischer werking van de Europese instellingen en een intensievere en betere samenwerking inzake infrastructuur, sociale zekerheid, milieuwetgeving en vooral defensie, zouden het verhaal van een Vlaamse lidstaat nog mooier kunnen maken.’⁶²

Ook al is er een groot democratisch deficit op Europees niveau en is er van een Europese sociale zekerheid of gedegen grondwet nog helemaal geen sprake, toch kan Europa in het discours van N-VA de Belgische democratie op termijn vervangen. Vooral defensie is voor De Wever blijkbaar belangrijk om zijn Vlaams-nationalistische droom dichterbij te brengen.

‘Het Belgisch tussenniveau zien we op termijn verdampen. België biedt immers niet de schaalvoordelen die Europa ons wel kan bieden (bv. in zake interne markt, concurrentiebeleid, muntunie, defensie, ...). Wat Vlaanderen niet op zichzelf kan oplossen, kan België ook niet. De Europese integratie maakt dit proces dus mogelijk [...] N-VA is een uitgesproken pro-Europese partij.’⁶³

‘[...] Ik zou nooit pleiten voor een Vlaamse munt of een Vlaams leger. Maar dankzij Europa hoef ik dat ook niet te doen.’⁶⁴

Ten tweede bekijkt N-VA, net zoals de Britse, Catalaanse en Beierse visie op de EU, Europa als een verzameling van naties met respect voor de taal en cultuur van de volkeren die die naties bevolken. Europa wordt in die zin gebruikt ter normalisering van het Vlaams-nationalistische project. Het nationalistische project spoort immers met wat N-VA ziet als het Europese mainstreamideaal. Het engagement van N-VA is een engagement aan een Herderiaans ‘Europa der volkeren’. Of zoals de titel van een conferentie van N-VA en de Europese Vrije Alliantie (EVA) het verwoordde: ‘Onafhankelijkheid in Europa: gelijkheid voor naties.’⁶⁵ Het is een engagement aan een Europa dat eerbied heeft en strijdt voor het zelfbeschikkingsrecht van volkeren en respect heeft voor hun taal en cultuur. Daarom is N-VA in het Europees

Parlement lid van die Europese Vrije Alliantie: '[...] die regionalistische en volksnationalistische partijen over heel Europa bundelt. De groep engageert zich voluit om het zelfbeschikkingsrecht van alle volkeren binnen en buiten de unie te verdedigen.'⁶⁶

Het is vanuit nationalistische overwegingen dat N-VA zich inschrijft in het Europese verhaal. Immers, zo stelt De Wever: 'Een sterk Europa maakt een onafhankelijk Vlaanderen mogelijk.'⁶⁷ Die steun aan Europa is dan ook een voorwaardelijke steun:

'De Nieuw-Vlaamse Alliantie staat resoluut achter de Europese integratiebeweging, op voorwaarde dat de Europese Unie een politieke entiteit wordt die handelt vanuit het respect voor de eigenheid van elk van haar componenten, met een echt democratisch orgaan en een politiek verantwoordelijke regering. [...] de bescherming van de culturele identiteit van elk van de volkeren van de Unie is daarbij essentieel.'⁶⁸

De pro-Europese koers van N-VA is dus gericht op de versteviging van haar nationalistisch project. Een dergelijke combinatie tussen enerzijds een pro-Europese koers en een nationalistisch discours is geen nieuwigheid, maar heeft een duidelijke intertekstuele verbondenheid met het discours van CVP-politici twee decennia terug. Van den Brande (CVP) deed het N-VA al in de jaren 1990 voor. De gigantische marketingcampagne, die op gang getrokken werd in het kader van 'Vlaanderen-Europa 2002', was net zoals de hedendaagse retoriek van N-VA gebaseerd op een nationalistische inkleuring van het eengemaakte Europa. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat dit project de goedkeuring van De Wever wegdraagt.⁶⁹

In deze campagne 'Vlaanderen-Europa 2002' wierp de Vlaamse regering onder leiding van Van den Brande zich op 'als een actieve beschermer van de Vlaamse identiteit, een identiteit die grotendeels als synoniem wordt gezien met 'Vlaamse cultuur'.⁷⁰ Op de achterflap van het bijhorend boek staat het volgende citaat: 'Oproep van de Vlaamse regering tot alle Vlamingen om met meer visie en in nauwe samenwerking met elkaar te werken aan een nieuw Vlaanderen dat zijn eigenheid in Europa en de wereld bewaart en versterkt.'⁷¹ Het achterliggend doel was het uitbouwen van een nieuw Vlaanderen. Alleen door verregaande stappen te zetten in de federalisering van België, kan 'de staatsvorming van Vlaanderen [...] definitief als een moderne parlementaire democratie uitgewerkt worden'.⁷² Dit discours was het

discours van de Vlaamse regering in de jaren 1990 en heeft in die tijd bijgevolg geen radicale connotatie.

Het N-VA-discours over Vlaanderen en Europa sluit hier nauw bij aan, waardoor de partij ook makkelijk het etiket gematigd verwerft. Door haar pro-Europese koers vindt N-VA aansluiting bij de mainstreampartijen in Vlaanderen en verwerft ze een imago van gematigde, mainstreampolitiek. De Wever is zich daar ook van bewust. Hij hoopt dat de Europese koers van de N-VA en de toetreding tot EVA kan helpen haar nationalisme te vrijwaren van kritiek: ‘Hopelijk kan wat van dat positieve aura op het Vlaams-nationalisme afstralen,’⁷³ zegt hij letterlijk bij de toetreding.

4.1.4. Het economisch nationalisme van N-VA

In tegenstelling tot het Vlaams Belang, dat inzet op Vlaamse onafhankelijkheid en antivreemdelingenstandpunten, heeft N-VA zich steeds geprofileerd als een beleidspartij die naast haar nationalistische agenda ook een gedegen economische agenda nastreeft. Die economische agenda is echter niet los te koppelen van haar nationalistische strijd. Immers, een economie is volgens N-VA niet los te koppelen van de context, de natie waarin ze functioneert. Kortom, de economie kent haar verankering in de cultuur van de regio. Daarom moet Vlaanderen keuzes durven maken zoals Ierland, en Noord-Italië en een ‘nieuwe economische identiteit verwerven met sterke culturele wortels’.⁷⁴ Of om het te zeggen in de termen van ‘Vlaanderen-Europa 2002’:

‘De Vlaamse economie is gebouwd op een fundament van kleinschalige ondernemingen. Deze ondernemingsstructuur is historisch gegroeid en cultureel bepaald. De economische structuren in Vlaanderen zijn grotendeels het product van onze mentaliteit en cultuur.’⁷⁵

Door de culturele bepaaldheid van de economie, moet er voor elke regio een apart economisch beleid gevoerd kunnen worden, aldus De Wever:

‘Eigen entiteiten stellen eigen problemen en uitdagingen. En vergen bijgevolg eigen oplossingen en antwoorden. Maatwerk is nodig. Deze analyse werd in het verleden al gemaakt en hervormde dit land van een unitair naar een federaal land.’⁷⁶

We zien hier nogmaals een voorbeeld van impliciete intertekstualiteit. N-VA onderschrijft het discours van ‘Vlaanderen-Europa 2002.’ Ook N-VA kijkt naar de economie door een culturele, nationalistische bril. Elke entiteit heeft verschillende economische behoeftes. N-VA koppelt aan deze ‘vaststelling’ radicale conclusies. Het bestaan van entiteiten is meteen de reden waarom het land verder moet worden gesplitst, of in de eufemistische woorden van N-VA: ‘maatwerk is nodig’. Dit wordt neergezet als een normale en feitelijke vaststelling want in het verleden is deze analyse al gemaakt en uitgevoerd door de mainstreampartijen die dit land om die reden omgevormd hebben tot een federaal land. Vandaag volstaat die federalisering niet meer voor N-VA, een verdere splitsing is in hun denken onvermijdelijk.

De economische eisen van N-VA zijn in eerste instantie gericht op het ‘versterken van het economische weefsel’.⁷⁷ Om dit weefsel te versterken, kijkt N-VA in eerste instantie naar Europa. Immers, ‘[o]p Europees vlak wordt dus het pad vastgelegd dat Vlaanderen en Wallonië moeten bewandelen’.⁷⁸ Het inzetten op ‘[...] een verhaal van saneren én investeren.’⁷⁹ is voor N-VA prioritair. Nationale overheden hebben voor N-VA ‘de plicht om structurele hervormingen door te voeren en hun economisch weefsel te versterken’.⁸⁰ En voegt de verkiezingsbrochure er aan toe: ‘Het kan niet dat bepaalde regio’s in ons land blijven weigeren’,⁸¹ lees: het kan niet dat de partijen in Wallonië zich verzetten tegen de economische eisen van de Vlamingen en Europa. Op Europees vlak zijn het de Lissabondoelstellingen en de EU 2020-strategie, beide volledig onderschreven door N-VA, die het ruimere kader vormen.⁸² Op Vlaams niveau schaaft N-VA zich volledig achter het plan van de Vlaamse regering: Vlaanderen in Actie. Dit wordt direct gekoppeld aan een ‘MMM en EEE-plan’: ‘Meer met minder’, wat staat voor een confederaal model gekoppeld aan een beleid gericht op ‘Efficiëntie en effectiviteit’.⁸³

Kortom, N-VA onderschrijft integraal en zonder bedenkingen de Europese (neo)liberale plannen voor de Eurozone. Op het Vlaamse niveau is haar economisch beleid gelijk aan het beleid dat de Vlaamse regering nu reeds uitvoert. N-VA maakt dan ook deel uit van die Vlaamse regering. N-VA verschilt in die zin weinig van de mainstreampartijen zoals de liberale Open VLD of het christendemocratische CD&V. Dit wordt echter gekoppeld aan een voor N-VA noodzakelijke copernicaanse staatshervorming⁸⁴ naar een volledig confederaal model. Dit is een noodzakelijke voorwaarde voor N-VA om een succesvol economisch beleid te kunnen voeren. Aangezien N-VA met dit programma naar de kiezer trok en daarmee de grootste partij van Vlaanderen werd, ziet de partij dit sindsdien als een ultieme legitimatie, zo-

wel van de economische plannen als van een verregaande splitsing. N-VA eist een integrale omzetting van haar plannen in de realiteit, niet in naam van hun eigen kiezers, maar in naam van alle Vlamingen:

‘De Vlaming [heeft] gekozen [...] voor verandering. Die verandering ligt voor mij essentieel in een cultuur van financiële verantwoordelijkheid en dat willen wij via die nieuwe financieringswet bereiken. Als we daar alleen een vage belofte krijgen, dan volstaat dat niet.’⁸⁵

De eisen van N-VA zijn eisen in naam van alle Vlamingen en behelzen een verregaande splitsing. Het belangrijkste voor De Wever is wat hij begrijpt onder ‘de responsabilisering’, een ‘cultuur van financiële verantwoordelijkheid’ of in andere termen, ‘die verregaande staatsvorming’. Onderliggend aan dit eisenpakket is een fundamenteel wantrouwen ten aanzien van de Franstalige politici. N-VA wil dan ook:

‘[...] zekerheid hebben dat we naar een cultuur van financiële verantwoordelijkheid kunnen gaan en dus moeten wij gewoon afspraken op papier hebben die hard zijn, en waar we kunnen op vertrouwen. Als men ons vertrouwen vraagt, dan is het toch niet te veel gevraagd om ons die garanties te geven.’⁸⁶

Impliciet wordt hier een heel duidelijke dichotomie gehanteerd. ‘Wij’, ‘de Vlamingen’, hebben die cultuur van financiële verantwoordelijkheid al. ‘Wij’ zijn voorbeeldige, plichtsgetrouwe burgers die de ‘tering naar de nering’ zetten. Dat in tegenstelling tot zij: ‘de Walen’, ‘de Franstaligen’. ‘Zij’ zijn immers verslaafd aan de geldtransfers⁸⁷ die werken als drugs. Simpel gesteld: ‘De Vlaming’ in het N-VA-discours houdt niet van hangmat-socialisme; een doorbreking van de ‘status-quo’ is nodig. ‘Zij’ willen die responsabilisering echter niet, want:

‘[...] de tegenpartij heeft alle belang bij het status-quo. Als je geld kan geven aan je kiezers dat komt van mensen die niet voor jou kunnen kiezen, tja, waarom zou je dat systeem veranderen? Dat is de essentie van de zaak.’⁸⁸

Hier zien we een centraal element in het discours van N-VA aan het werk.⁸⁹ Als we bovenstaande citaten even ontdoen van hun retorische verfraaiing,

stelt De Wever hier niet meer dan dat ‘de Franstaligen op kosten leven van het Vlaamse geld dat de Waalse politici uitdelen. Ze zijn profiteurs en willen niet inbinden op hun levensstijl.’ En dat ziet hij als hét probleem: ‘Maar het aanvaarden van het status-quo zou de Vlamingen naar de ondergang leiden.’⁹⁰ Volgens De Wever zijn de voorstellen van Di Rupo niet alleen ‘een aanslag voor iedereen die werkt, onderneemt of spaart’,⁹¹ ze zijn een slechte zaak voor alle inwoners van ons land, maar: ‘[...] het is bij uitstek een slechte zaak voor de Vlamingen, want zij zullen bij uitstek de rekening gepresenteerd krijgen.’⁹²

N-VA werpt zich stevast op als verdediger van ‘de Vlamingen’, van wat goed is voor ‘de Vlaming’, wat ‘de Vlamingen’ gekozen hebben, waar ‘de Vlamingen’ behoefte aan hebben. N-VA komt naar eigen zeggen op voor de hardwerkende Vlaming en steeds explicieter ook voor de middenklasse en de kmo’s. Ze oordelen en veroordelen de nota van Di Rupo niet alleen in naam van N-VA, maar in naam van ‘de Vlamingen’. Die gelijkschakeling is er constant. Het maakt duidelijk hoe belangrijk het economisch luik is in het ‘politieke project van N-VA’. Net zoals De Raet en de gangmakers van de economische verankeringspolitiek zoals Van den Brande,⁹³ Crols en Rogiers,⁹⁴ ziet De Wever economie als cruciaal in de onafhankelijkheidsstrijd van de Vlaamse natie. N-VA presenteert het economisch luik van haar politieke programma als een eis van ‘de Vlaming’, als een uiting van ‘onze volksaard’. De economische agenda van N-VA staat onweerlegbaar in het teken van het nationalisme. De verschillen in cultuurspecifieke arbeidsethos tussen beide ‘culturen’ eist een ander economisch programma en dus dringt een verdere splitsing zich op.

In de visie van De Wever ‘is’ Wallonië immers socialistisch en ‘is’ Vlaanderen rechts en neoliberal. Dat is een cultuurkenmerk. Het leidt tot een andere arbeidsethos in beide gebieden. Concreet zien we hier dat De Wever een eenmalige verkiezingsuitslag ziet als een uiting van culturele eigenheid. Die verabsolutering is opmerkelijk, want in Vlaanderen is dit de eerste overwinning van N-VA en in Wallonië won de liberale MR van Reynders de voorlaatste verkiezingen. Meer nog, vroeger stond Wallonië bij uitstek bekend als liberaal.⁹⁵ De verkiezingen van 2010 zijn dan de verkiezingen waar er eindelijk ‘cultuurspecifiek’ gestemd is. De culturele eigenheid van de volkeren is in 2010 eindelijk vertaald in een verkiezingsuitslag. Dus eindelijk is er een ‘echte’ politiek, waarin N-VA volledig namens ‘de Vlaming’ kan spreken. En dan kunnen we eindelijk gaan splitsen. De verkiezingsuitslag van 2010 heeft dus uiteindelijk de ware structuren van dit land weerspiegeld, de essentie van België is eindelijk duidelijk.

Net zoals het economisch nationalisme in de twintigste eeuw, staat het economisch programma van N-VA in eerste instantie in teken van het nationalisme.⁹⁶ Dat is duidelijk een politiek-ideologische strijd. Het gaat om het verankeren van de Vlaamse natie, over het verwerven van bevoegdheden en het zetten van verdere stappen in de richting van een verdere splitsing van het land.

4.2. De Vlaamse identiteit in functie van de natie

Identiteit is van cruciaal belang binnen elk nationalistisch discours. Het N-VA-discours vormt hierop geen uitzondering. Identiteit zit in het hart van het politieke project van N-VA: ‘Zonder identiteit is er geen toekomst’⁹⁷ liet Bourgeois optekenen. Al bij een eerste lezing van het N-VA-discours valt op hoe vaak vooraanstaande N-VA-politici begrippen als ‘(Vlaamse) identiteit’, ‘natie’ en ‘gemeenschap’ in de mond nemen. Die concepten vormen een belangrijke theoretische basis voor het politieke project van N-VA, maar zijn niet vrij van tegenstellingen en vaagheden. Zo stipuleert N-VA bijvoorbeeld dat die ‘identiteit’ niet mag uitsluiten, maar inclusief moet zijn. Vraag is of dat effectief het geval is. Identiteit is voor N-VA immers eenduidig ‘nationaal’. Enkel de natie is concreet, andere identiteiten zoals socialist, liberaal of kosmopoliet zijn ‘niet echt’ maar ‘ideologisch.’ De nationale identiteit is in het discours van N-VA echter geen ideologisch gegeven, maar zoals ze zelf zegt een uiting van realisme: identiteit is er gewoon, of we dat nu willen of niet, we kunnen het niet ontkennen.⁹⁸ De nationale identiteit is een sociaal construct, maar wel een sociaal construct dat doorheen de geschiedenis is gekneed, en in die zin, volgens De Wever een natuurlijk gegeven is.

4.2.1. Een constructivistische visie op identiteit in functie van nationalisme?

N-VA-politici hebben er weinig moeite mee te benadrukken dat, ook voor hen, identiteit een sociaal construct is. Ze doen dat vooral als iemand expliciet hun nationalistische identiteitsconcept aanvalt. Als reactie op de meer dan tweehonderd artiesten, auteurs, acteurs, activisten, wetenschappers en journalisten die stelling nemen tegen ‘het Vlaams-nationalistische discours over cultuur en identiteit’,⁹⁹ verwoordten N-VA-politici Lieven Dehand-

schutter, Wilfried Vandaele, Dannielle Godderis-T'Jonck en Kris Van Dijk het als volgt:

‘Elke identiteit is een sociale constructie en is daardoor ook onderhevig aan verandering. Het heeft geen zin een identiteit te verabsoluteren en lijstjes aan te leggen van voorwaarden waaraan je moet voldoen om “Vlaming” te (mogen) zijn.’¹⁰⁰

Ook Bart De Wever valt terug op een constructivistische notie van nationalisme wanneer hij het begrip ‘verbeelde gemeenschap’ hanteert:

‘Identiteit is echter geen ingebeelde gemeenschap. Het is een verbeelde gemeenschap. Ja, identiteit en nationalisme zijn een uitgevonden constructie, maar alle -ismen zijn uitgevonden door de mens. Zijn ze daarom fout?’¹⁰¹

De Wever ruilt hier het traditioneel biologisch nationalistisch discours voor een schijnbaar wetenschappelijk discours over identiteit. Schijn bedriegt echter. Terwijl Anderson¹⁰² het heeft over ingebeelde gemeenschappen, spreekt De Wever over verbeelde gemeenschappen. Desalniettemin slaagt hij er zo in om zichzelf en zijn politiek project te indexeren als in lijn met de wetenschap. Hierdoor kan hij ook de kritiek van Verhofstadt, die waarschuwt voor de gevaren van nationalisme en meer bepaald voor de ene nationale identiteitsopbouw die hiermee gepaard gaat, makkelijk afwimpelen. Immers, zo stelt Verhofstadt:

‘De ééndimensionale zoektocht naar de gezamenlijke “identiteit” is van een heel andere orde. Zij leidt tot het uitrollen in de samenleving van een aantal etnische, nationale, culturele of religieuze “containers” waaruit de mens niet meer kan of niet meer mag ontsnappen. Onvermijdelijk mondt zij uit in geweld, in rellen in de eigen buurt, in haat en oorlog in de wijde wereld.’¹⁰³

De Wever erkent die ‘terechte afschuw van het herleiden van mensen tot een eenduidige, enkelvoudige identiteit.’ Deze afkeuring zet De Wever kracht bij door impliciet de theorie van Anderson te onderschrijven.¹⁰⁴ Zo neemt hij afstand van het ‘gevaarlijke nationalisme en identiteitsdenken’ en onderschrijft hij schijnbaar de wetenschappelijke consensus over het sociale

en veranderlijke karakter van nationale identiteiten. Naties of volkeren zijn geen kwestie van natuur, maar van socialisatie doorheen de geschiedenis. De Wever herneemt hier nagenoeg letterlijk de redenering van Calhoun.¹⁰⁵ Opmerkelijk in dit kader is dat De Wever hier steeds aan toevoegt dat zoiets niet betekent dat de gemeenschappen en identiteiten *ingebeeld* zijn, maar *verbeeld*: ze bestaan echt. De Wever volgt daarbij de argumentatie van Calhoun, als die zegt:

‘Communitaristen gebruiken de begrippen *gemeenschap* en *gemeenschapscultuur* vaak zomaar, alsof elk van die termen eenduidiger en duidelijker afgebakend zou kunnen zijn dan dat in werkelijkheid mogelijk is. Dit soort slordigheid geeft kosmopolieten de kans om gemakkelijk te scoren. Het feit dat cultuur en *gemeenschap* inderdaad nooit zo eenvoudig te definiëren zijn betekent echter niet dat ze geen gewicht of echte waarde hebben, en al zeker niet dat het maar hersenschimmen zijn.’¹⁰⁶

De Wever reproduceert hier Calhoun om de aanval in te zetten op Verhofstadt. Echter, niemand stelt in vraag of identiteiten werkelijk bestaan. Ook Verhofstadt erkent nadrukkelijk het bestaan van identiteiten. Natuurlijk bestaan identiteit en gemeenschappen, maar er is meer: er bestaan veel verschillende gemeenschappen en nog veel meer verschillende identiteiten, ook binnen Vlaanderen. De Wever trapt hier een open deur in om een geheel ander punt te maken, namelijk het feit dat de natie wel degelijk terug te vinden is in de realiteit.¹⁰⁷ De natie is de enige realistische identiteit, de enige concrete (niet-utopische) identiteit. Die nationale *gemeenschap* is er wel degelijk, ze is mensenwerk, ze is historisch gegroeid, maar ze bestaat als een organische etnoculturele realiteit. Die identiteit is dan wel een sociaal construct, ze is in de retoriek van N-VA geen ideologisch construct.¹⁰⁸ Dat is zijn impliciete boodschap, waarna hij de retorische vraag stelt: is ze daarom fout? Het antwoord is duidelijk voor De Wever. Omdat de nationale identiteit volgens hem geen uiting is van ‘ideologie’ maar van realisme, is de nationale identiteit niet fout maar realistisch. Dit in tegenstelling tot het proletariaat, wat zuiver ideologisch zou zijn. Hier zien we terug de afkeer van ‘objectieve’ groepen, groepen die door wetenschappelijke analyse kenbaar zijn, zoals het proletariaat of het precariaat,¹⁰⁹ ten voordele van de subjectiviteit van de natie.

4.2.2. Normalisering en naturalisering van de natie en de identiteit

Hoewel voortrekkers als De Wever, zoals we hierboven hebben geduid, de notie van 'identiteit' in sommige artikels expliciet neerzetten als een sociaal construct, zien we dat op verschillende andere plaatsen en tijdstippen N-VA een heel specifieke en normgeladen invulling van het identiteitsconcept hanteert. Dit gebeurt niet als ze zich verdedigen ten aanzien van externe kritiek, maar in *tempore non suspecto* 'hun project' duiden. Zo is het interessant te zien dat bijvoorbeeld Siegfried Bracke nationale identiteiten voorstelt als een natuurlijk gegeven, iets wat eigen is aan de menselijke natuur. De nationalistische strijd van een natie of een volk voor haar eigen politieke organisatie is volgens hem zo oud als de mensheid zelf:

'Nationaliteiten hebben altijd bestaan, en dat zullen ze blijven doen. Ze zijn altijd een bindmiddel geweest tussen mensen. En dat bindmiddel heb je nodig.'¹¹⁰

In dit citaat lanceert Bracke de historisch onjuiste suggestie dat het idee van 'de Vlaamse identiteit en natie' altijd al bestaan zou hebben. Hoewel deze uitspraken van Bracke over de onontbeerlijke aard van nationalisme historisch gezien geen steek houden, zijn ze wel degelijk relevant. Het constructivistisch perspectief wordt hier ingeruild voor een zuiver etnisch-nationalistische blik op de mensheid.

Het valt te betwijfelen of *de historicus* in Bart de Wever het met dergelijke uitspraken eens zou zijn. De idee van de 'natie' en 'nationaliteiten' is immers een relatief recente uitvinding. Hoewel het woord al vanaf de dertiende eeuw in Engeland voorkomt, verwijst het aanvankelijk eerder naar 'raciale' groepen dan naar politieke organisaties. Pas vanaf de zestiende eeuw komt het woord 'natie' voor als verwijzing naar de volledige bevolking van een land. Voordien sloeg het bijvoorbeeld op de ambachten die verenigd waren in naties. Zelfs vandaag bestaan in de Antwerpse haven nog 'naties' zoals de Katoennatie. Het woord 'nationaliteit' verschijnt pas vanaf de zeventiende eeuw op het toneel en verkrijgt zijn hedendaagse betekenissen in de loop van de achttiende en negentiende eeuw. Het is pas in de achttiende eeuw dat het begrip 'natie' gehanteerd wordt binnen een nationalistisch discours. 'Nationalisme' is een nog jonger concept, voor het

eerst in gebruik genomen in de negentiende eeuw.¹¹¹ Het Vlaams-nationalisme ontstaat pas ná het ontstaan van België. En zelfs dat is een anachronisme. Immers, de Vlaamse Beweging is niet in eerste instantie gericht op een eigen natie, het is zelfs niet tegen België gericht zoals al geduid werd. Het Vlaams-nationalisme is over verschillende decennia geëvolueerd van een Jacobinisme naar een Herderiaans politiek project.¹¹² Enkel een grotere (vooral culturele) autonomie en gelijke rechten staan in het begin op de agenda. Van een Vlaams-nationalisme als een altijd bestaand fenomeen is dus helemaal geen sprake.¹¹³

Toch merken we dat de politicus Bart De Wever soms – impliciet – meebouwt aan het beeld van een nationalistische identiteit als een a priori kracht die onvermijdelijk uitmondt in het ontstaan van een natie. Zijn titel van historicus geeft zijn uitspraken over geschiedkundige zaken extra geloofwaardigheid mee. Zo lezen we in *De Standaard*:

‘Al in de tiende eeuw omschreef een Duitse abt het begrip “natio” als mensen die samen horen door gedeelde gewoonten, afkomst, taal en recht. Diverse auteurs toonden aan dat processen van natievorming ouder zijn dan de moderne natiestaten.’¹¹⁴

De Wever bouwt zo aan de legitimiteit van zijn nationalistisch project. Hij erkent dat nationalisme geen zaak is van natuur, maar van politieke strijd. Hij erkent ook de ontsporingen die het nationalisme onder zijn naam heeft staan, maar ziet die als deel van een soort zuiveringsproces. Het zijn niet meer dan groeipijnen, die voorafgaan aan een vernieuwde en betere vorm van nationalisme. Volgens De Wever maakt deze voorgeschiedenis namelijk uiteindelijk ‘ruimte voor een evenwichtiger en dynamischere benadering waarbij men identiteitsbeleving kan beoordelen op basis van haar concrete definitie’.¹¹⁵ De suggestie bestaat erin dat de N-VA-invulling van nationalisme vrij is van de wantoestanden uit het verleden.

4.2.3. Een gezonde identiteit

Hoewel Bracke en De Wever nationalisme bij momenten presenteren als een natuurlijk proces van identiteitsvorming, erkennen beide dat een mens ook andere identiteiten kan aanhangen. Bracke stelt het als volgt:

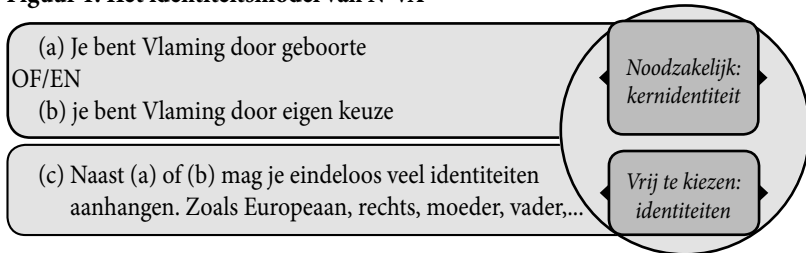
‘En daar gaat nationalisme in essentie over, natuurlijk. Over tot een groep behoren. Over een gemeenschappelijk project hebben. Over daar zingeving in vinden en een stukje van je identiteit aan ontlennen. Een stukje, zeg ik wel - dat is een levensbelangrijke nuance. Identiteit is een heel complex gegeven. Je zal me nooit horen zeggen dat mensen hun identiteit volledig aan hun nationaliteit kunnen ophangen. Dat moeten ze vooral niét doen. Dan gebeuren er gruwelijke accidenten.’¹¹⁶

Ook De Wever distantieert zich expliciet van nationalistische discoursen die een enkelvoudige (nationale) identiteit propageren. Hij erkent expliciet dat de afschuw van Verhofstadt voor enkelvoudige identiteiten ‘terecht’ is. Dat betekent echter niet dat identiteit niet kan dienen als basis van politiek en de gemeenschap, aldus N-VA. Integendeel, N-VA wil dat alle Vlamingen zich Vlaming voelen. Ze zijn dat ook. Maar daarnaast, naast hun Vlaming zijn, mag die Vlaming zoveel identiteiten aanhangen als hij wil. Zo’n identiteitsbeleving is de basis voor een gezonde natie, dan kan ‘Identiteit [...] een samenleving sterker maken, als je er goed mee omgaat’,¹¹⁷ zo weet De Wever die pleitbezorger is voor een ‘gezonde beleving van identiteit’. Dat is een subjectieve identiteitsbeleving die niet gebaseerd is op louter etnoculturele elementen: ‘Niet zozeer de objectieve kenmerken bepalen vandaag de identiteit, maar de subjectieve, de wil om tot een gemeenschap te behoren, het geloof dat je een gemeenschap bent.’¹¹⁸ ‘Objectieve groepskenmerken’ van de nationale gemeenschap, zoals het feit dat iemand door geboorte Vlaming is en Nederlands spreekt, zijn belangrijk, maar de ‘subjectieve beleving’ is voor De Wever het belangrijkste: Vlamingen en nieuwkomers moeten Nederlands spreken, zichzelf verbeelden als Vlaming en de morele orde van de gemeenschap onderschrijven. Zo wordt de natie gezond gehouden.¹¹⁹ We zien hier terug een impliciete intertekstuele verbondenheid met Renan.¹²⁰ In de woorden van Renan klinkt het zo: de wil om tot de natie te behoren en er offers voor te brengen, primeert.¹²¹ De fundamentele identiteit is die van de Burkeaanse ‘morele gemeenschap’ die via traditie een continuïteit heeft. En die identiteit heb je omdat je erin geboren bent of moet je willen onderschrijven. Dat maakt het voluntaristische aspect van het nationalistische project van N-VA duidelijk: buitenstaanders kunnen lid worden van de club.¹²² De nieuwe leden moeten dan de oeroude identiteit en de tradities van de morele gemeenschap onderschrijven.

Een gezonde identiteitsbeleving in Vlaanderen ziet er volgens De Wever uit als een concentrische cirkel. Over de kernidentiteit moet iedereen op het

grondgebied beschikken, naast die kern mag iedereen zijn wat hij/wil (zie figuur 1).

Figuur 1. Het identiteitsmodel van N-VA

Het is vanuit die gemeenschappelijke identiteit [(a) en/of (b)] dat Vlaanderen in Europa en in de wereld zal staan. Zo kan men naast het Vlaming-zijn, ook verschillende andere (c) identiteiten aanhangen: zoals Europeaan, wereldburger, links of rechts. N-VA zelf ziet, in de traditie van Renan, Europeaan als een van die andere identiteiten:

‘Waarom zijn Vlaams-nationalisten pro-Europees? Omdat onze identiteit gelaagd is. Omdat wij geloven dat de Vlaamse en de Europese politieke ruimte twee sleutelniveaus zijn om onze democratie te organiseren.’¹²³

Het is vanuit deze twee identitaire niveaus dat N-VA aan politiek wil doen, immers:

‘Identiteit is h et antwoord op de mondialisering. Het is de enige manier om te participeren aan grotere gehelen. Zo kan de Europese Unie slechts slagen als een eenheid in verscheidenheid, met respect voor de rijkdom en diversiteit van volkeren, talen en culturen, als een gemeenschap opgebouwd van onderen uit [...]’¹²⁴

De gelaagdheid van de identiteit die de Vlaams-nationalisten promoten, wordt gekenmerkt door een collectieve gelaagdheid op verschillende niveaus: het Vlaamse en het Europese niveau. Opvallend is dat de mensheid in zijn geheel zoals in het verlichtingsdenken nooit als een legitiem niveau wordt beschouwd. N-VA benadrukt steeds een particularisme en verzet zich tegen universaliteit. In het N-VA-discours krijgen we systematisch een impliciete reductie te zien van de notie identiteit tot die van een Vlaams-

ationale identiteit. Een belangrijk citaat dat De Wever in deze context vaak gebruikt, komt van de nationalistische historicus Eric Defoort. Namelijk '[...] identiteit afwijzen omdat racisme bestaat, is zoals seks afwijzen omdat pornografie bestaat'.¹²⁵ Deze boutade is blijkbaar vrij succesvol, want we zien ze opduiken in verschillende artikels en opiniestukken: Jan Peumans¹²⁶ refereert er aan in zijn toespraak op 11 juli 2010 en ook Bart De Wever gebruikt haar in zijn les aan de Universiteit Gent en in verschillende opiniestukken.¹²⁷

De boutade is exemplarisch voor de woorden van De Wever: in eerste instantie klinken ze verstandig en vanzelfsprekend, maar in tweede instantie blijken ze vaak om verschillende redenen problematisch. In dit citaat wordt het hebben van een identiteit als iets natuurlijks omschreven, even natuurlijk als seks en dus onproblematisch want deel van onze menselijke natuur. Vervang identiteit door nationaliteit en het eerste probleem wordt duidelijk. Deze oneliner is niet meer dan een handige retorische truc, die verdoezelt dat er heel veel verschillende identiteitsconcepten zijn en dat die concepten allen onderdeel vormen van een politieke strijd. Uiteraard heeft ieder mens een identiteit, maar hoe die identiteit voorgesteld wordt en welke identiteitsconcepten 'Vlamingen' voor zichzelf hanteren, heeft niets met natuur te maken, maar alles met sociale constructie en dus politieke strijd. De strijd van N-VA is een strijd voor een nationalistische identiteit. De meerwaarde van een 'gezonde identiteitsbeleving' zit volgens N-VA in het koesteren van de 'ethische of morele gemeenschap' op basis van één identiteit, de nationalistische.

Het gaat in het N-VA-project dus niet zozeer om een reële politieke gemeenschap waarmee men inclusieve claims kan maken, maar om de opbouw van een 'goede gemeenschap'. Daartegenover kan alleen maar een 'slechte (niet-ethische) gemeenschap' staan, dit wil zeggen: de Belg, de slechte of de niet-Vlaming. De goede gemeenschap is echt, de slechte gemeenschap is artificieel, een product van ideologie. Enkel vanuit de Vlaams-nationalistische identiteit kan blijkbaar op een veilige en warme manier worden deelgenomen aan het groter geheel. Enkel de Vlaamse identiteit is legitiem om een natie op te bouwen van waaruit kan worden deelgenomen aan grote gehelen. Immers,

'De natie mag dan slechts een van de concentrische kringen zijn waarin ieder individu zijn/haar verschillende identiteiten vorm geeft en beleeft, ze biedt wel het niveau waarop wij doeltreffend onze directe overheid kunnen organiseren.'¹²⁸

Hier zien we een fundamenteel kenmerk van het N-VA-discours: uiteindelijk telt slechts de Vlaams-nationalistische identiteit. Enkel die identiteit geeft recht op een natie. Enkel de Vlaamse identiteit, zoals uitgedragen in het politiek project van N-VA, is een legitieme basis. Dergelijke citaten tonen aan dat N-VA haar politiek-identitair project ziet als de enige juiste, realistische en concrete manier om naar identiteit te kijken. Dit houdt in dat we, om de Vlaamse identiteit tot haar recht te laten komen, niet anders kunnen dan de nationalistische route van N-VA te nemen. Zo wordt de eigen visie op Vlaanderen en Vlaamse identiteit herleid tot een nationalistische interpretatie.

4.2.4. Een Burkeaans identiteitsconcept

N-VA vermijdt een zuivere '*Blut und Boden*'-visie, zoals het Vlaams Blok die uitdraagt, door de Burkeaanse 'morele gemeenschap' te beklemtonen. Het zijn die 'gedeelde (werkbare) waarden' van de gemeenschap die de kern van haar identiteitsconcept vormen, de kern van haar 'concentrische cirkels'. Men mag daarnaast eender wat zijn, als men die ethische kernwaarden deelt, dan is het goed, dan is men een 'goede Vlaming'. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat De Wever samen met onder andere Jan Peumans actief oproept om 'de Vlaamse identiteit' te gaan versterken. In zijn 11 juli-toespraak stelt Peumans het scherp:

'De Vlaamse deelstaat streeft ernaar om dat gebrek aan identiteit op te vullen en ondersteunt een Vlaamse identiteit die zou moeten leiden tot natievorming.'¹²⁹

Als N-VA-politici een begrip als 'identiteit' in de mond nemen, gaat het duidelijk niet om een neutraal identiteitsconcept. Het gaat hier om identiteit als een manier om zich politiek te organiseren en om de samenleving in een welbepaalde vorm te gieten: 'Identiteit poneren als finaliteit is hopeloos achterhaald, identiteit moet benaderd worden als een functie',¹³⁰ stelt De Wever in navolging van Erik Defoort.¹³¹ Gezonde identiteit is een identiteit die inspeelt 'op een gezonde behoefte en dus nuttig is [...]'.¹³² De Wever beantwoordt de vraag of die functie van de Vlaamse identiteit nog relevant is met een 'onomwonden ja'.

Naargelang wie van de N-VA'ers spreekt, waar, wanneer of waarom, krijgen we andere invullingen van de nationale identiteit. Als ze aangeval-

len worden, schermen ze met een constructivistisch perspectief. Op onbe-
waakte momenten wordt er volop gedweept met een Burkeaanse historisch
gegroeide organische identiteit of wordt de nationale identiteit zelfs genatu-
raliseerd. In laatste instantie echter, staan elk van deze identiteitsdiscoursen
in het teken van de opbouw van een nationale identiteit. Immers, ook het
‘wetenschappelijk perspectief’ op identiteit en de erkenning van meervou-
dige identiteiten wordt ingeschakeld om het nationalistische project te legi-
timeren als gematigd, nieuw, humaan en vrij van de fouten uit het verleden.

Identiteit in functie van de opbouw van een natie is echter een klassieke
nationalistische opstelling.¹³³ Jan Peumans verwoordt het in zijn omstreden
11-juli toespraak in 2010 als volgt: ‘[v]olkeren en naties putten uit hun iden-
titeitsbesef het recht op eigen politieke structuren.’¹³⁴ Die gepolitiseerde en
nationalistische opvatting van ‘identiteit’ vinden we ook in de volgende uit-
spraak van De Wever: ‘Identiteit kan een samenleving sterker maken, als je
er goed mee omgaat.’¹³⁵ De Wever verwijst hier impliciet naar de morele ge-
meenschap. Immers, enkel als die morele gemeenschap haar vertaling krijgt
in de politieke structuren is er sprake van een gezonde identiteit, van het
goed omgaan met identiteit.

De identiteit waar N-VA-politici het doorgaans over hebben, is in eerste
instantie nationalistisch en Vlaams. Het zijn immers niet ‘de moeder’, ‘de
jongeren’ of ‘de arbeiders’ die op basis van hun identiteit het recht verwer-
ven om eigen politieke structuren uit te bouwen. Ook de Belgische identiteit
heeft geen recht meer op een natie. Immers, de ‘loop van de geschiedenis’
wijst de andere kant uit en dan kan men volgens De Wever niet anders dan
die te volgen.¹³⁶ Net zoals bij de opmars van het conservatisme kunnen we
volgens De Wever de opgang van de Vlaamse natie hoogstens weten ‘te ka-
nalisieren in plaats van ze botweg af te wijzen’.¹³⁷ Hier zien we terug de inter-
tekstuele verbondenheid met het antiverlichtingsdenken. Net zoals Burke
draagt De Wever de idee uit dat de samenleving niet gemaakt kan worden,
maar spontaan moet *groeien*. De morele gemeenschap is een realiteit, nu
moet die morele gemeenschap nog een politieke, statelijke vertaling krijgen.
Dat is een gezonde identiteitsbeleving.

Die morele gemeenschap en traditie worden aangevreten door mei 68 en het
postmodernisme. Dat zorgt ervoor, paradoxaal, dat veel ‘Vlamingen’ (een
categorie die blijkbaar op zichzelf bestaat) zich ‘geen Vlaming (meer) voe-
len’. Links en liberalen zoals Verhofstadt stimuleren dat, hetgeen zich uit in

hun 'relativisme' tegenover de islam. En dat is fout, dat is een bedreiging en zorgt volgens De Wever voor ontsporingen in de samenleving en decadentie (zoals we in 6.7 in detail zullen duiden). Daarom moet de identiteitsbeleving weer versterkt worden, enkel zo kan de natie gezond en harmonieus worden.

4.3. Het nieuwe nationalisme van N-VA

De legitimiteit van een nationalistisch identiteitsproject hangt volgens Bart De Wever af van de vorm die dat nationalisme aanneemt en de identiteit die het onderstut. De vraag is daarbij welke vorm van nationalisme N-VA expliciet – maar ook impliciet – onderschrijft. N-VA zet haar nationalisme in de markt als een nieuw, humanitair en modern nationalisme.¹³⁸ Tegelijkertijd wordt wel degelijk het organische nationalisme gepropageerd; ontsnappen aan nationalisme is volgens Bracke immers niet mogelijk, omdat nationaliteiten altijd hebben bestaan en altijd zullen bestaan.¹³⁹ Nationaliteiten worden neergezet als normaal, eigen aan de mens: elk verzet hiertegen is dan ook zinloos. Die nationale identiteit is er en moet via het nationalisme een staat verwerven. Nationalisme is voor De Wever dan ook geen ideologie,¹⁴⁰ het is 'niet meer dan het principe dat er congruentie moet zijn tussen politieke structuren en de verbeelde gemeenschap'.¹⁴¹ Dat nationalisme is dus nodig, onvermijdelijk en echt. En ook al zijn er gruwelijke zaken gebeurd in naam van de natie en het nationalisme, Bracke stelt ons gerust: de N-VA-variant van het nationalisme is vrij van de fouten uit het verleden.¹⁴²

N-VA hamert voortdurend op het feit dat haar nationalisme een 'open en dynamisch' nationaal identiteits- en natieconcept voorstaat. Het is dat andere concept dat (a) N-VA fundamenteel anders maakt dan Vlaams Belang en (b) ervoor zorgt dat N-VA niet met nationalistische uitwassen uit het verleden kan worden geassocieerd.

Hun nationalisme is gezond, humanitair en civiel, dit in tegenstelling tot het etnische, racistische en extreemrechtse nationalisme van het Vlaams Blok/Belang. Die boodschap wordt als een mantra herhaald in de politieke communicatie van N-VA. Toch is dat onderscheid niet zo duidelijk als op het eerste gezicht lijkt. Dat blijkt onder andere uit het antwoord van De Wever op een opiniebijdrage van Bilal Benyaich en Dany Neudt.¹⁴³ Zij verweten De Wever dat hij zich voordoet als een civiel nationalist, maar wel een etnisch discours hanteert. 'Welnu, ik beken,' antwoordde De Wever zijn critici,

‘in mijn benadering van het begrip identiteit spelen zowel subjectieve als objectieve elementen een rol.’ Immers, zo stelt hij:

‘De wil om samen een gemeenschap te vormen volstaat niet, ook etnoculturele elementen zoals bijvoorbeeld taal spelen een grote rol. Meer nog, de zuiver civiele natie bestaat volgens mij niet. Het plebisciet van elke dag, zoals Ernest Renan het definieerde, is een fictie. Net zoals de zuiver etnische natie niet bestaat: iedere gemeenschap organiseert zich uiteindelijk ook op basis van burgerschap.’¹⁴⁴

De Wever spreekt hier klare taal: een zuiver civiel nationalisme bestaat niet, de natie heeft altijd een etnoculturele, organische basis. Die organische natie is de basis van het N-VA-nationalisme, maar wordt aangevuld met een voluntaristisch of ‘civiel’ natiebegrip. Als we de zaken goed bekijken, komen we tot de onvermijdelijke conclusie dat N-VA voortdurend twee noties van nationale identiteit met elkaar verbindt en in een interessante verhouding plaatst.

1. Natie 1: de etnoculturele en organische natie (*Blut und Boden*)

Een essentialistisch, ouderwets Herderiaans en romantisch idee van de natie als morele gemeenschap die oeroud is en aan elke staatsvorm voorafgaat. Deze natie is gekneed doorheen de geschiedenis, zorgt voor noodzakelijke verbindingen tussen mensen en bestaat in een gedeelde identiteit. Die organische Vlaamse natie wordt vandaag beknot door België, maar kan zich wel in een Europa der Volkeren ontplooiën. Deze natie is een realiteit – ze is de enige ‘echte’ vorm van identiteit die mensen hebben, en is dus niet ideologisch. Elke echte geboren Vlaming is er deel van. Men is het via afstamming en traditie.

2. Natie 2: de ‘civiele’ natie (de morele gemeenschap)

Een voluntaristisch en ‘civiel’ natiebegrip dat berust op het bewust aanvaarden van de waarden en de morele of culturele orde van Natie 1. Dit is het ‘open en dynamische’ concept waar N-VA zoveel klemtoon op legt om zich te onderscheiden van het Vlaams Belang. Dit natiebegrip zorgt ervoor dat N-VA zich kan voorstellen als open en inclusief. Immers, in tegenstelling tot het natiebegrip van het Vlaams Belang, kunnen bij N-VA ook niet-Vlamingen deel uitmaken van de

Vlaamse natie ('lid worden van de club') via inburgeringscursussen en het assimileren aan de waarden en normen van Natie 1 ('het aanvaarden van de reglementen van de club'). Men is het via het kopen van een ingangsticket.

N-VA hanteert dus twee zeer verschillende natieconcepten. We duiden deze twee concepten hieronder en plaatsen ze in verhouding tot elkaar. Vervolgens bekijken we de rol die De Wever toekent aan geschiedenisonderricht in de constructie van de Vlaamse natie en de categorisering van het N-VA-nationalisme als inclusief, in tegenstelling tot het nationalisme van het Vlaams Belang dat een exclusief nationalisme zou zijn. We gaan na of die twee nationalismen inderdaad zo verschillend zijn.

4.3.1. De hiërarchische ordening van Natie 1 en Natie 2

Natiebegrip 2 is het begrip dat N-VA beklemtoont. De categorisering van het N-VA-nationalisme als een 'civiel nationalisme' wordt expliciet¹⁴⁵ gehanteerd om de lezer ervan te overtuigen dat het N-VA-nationalisme geen uitstaans heeft met het 'gevaarlijke etnisch nationalisme' van het Vlaams Blok. Bourgeois stelt het engagement van N-VA aan dit 'civiel' nationalisme als volgt voor:

'De N-VA is net als de VU voorstander van het civiele nationalisme. Burgerschap heeft alles te maken met je wil om tot de gemeenschap te behoren.'¹⁴⁶

Bourgeois pleit hier enerzijds het N-VA-nationalisme vrij van alle zonden door naar de Volksunie te verwijzen, de radicale Vlaams-nationalistische maar ook salonfähige moederpartij van N-VA (én van het Vlaams Blok). Anderzijds geeft hij een duidelijke definiëring van dat nationalisme. Het 'civiel' nationalisme van N-VA is een nationalisme van burgers die tot 'een gemeenschap willen behoren'. Dat zou een open, civiel en democratisch nationalisme zijn. Immers, zo beklemtoont N-VA het verschil met haar extreemrechtse concurrent: allochtonen kunnen voor N-VA wel lid worden van de bestaande natie. Ze moeten zich hiervoor de waarden en normen van die natie eigen maken. Ze moeten de wil tonen en zich *spontaan* assimileren aan de bestaande gemeenschap.¹⁴⁷

Die gemeenschap waaraan buitenstaanders zich moeten assimileren, is echter niet willekeurig. Ze moet voldoen aan heel specifieke criteria: de criteria van de Vlaamse morele (en dus organisch-traditionele) gemeenschap. Die gemeenschap moet immers echt zijn, geen ideologische illusie zoals 'de mensheid' of 'het proletariaat'. Het is die gemeenschap die als antwoord op de globalisering aan 'elke Vlaming een warm nest'¹⁴⁸ biedt. Ze biedt bescherming tegen 'de globalisering en haar gevolgen voor mens en maatschappij, de individualisering en de afname van de sociale verbondenheid, het democratisch deficit van België, de Europese eenwording, migratie en integratie, ...'¹⁴⁹

Expliciet wordt een nieuw nationalisme beleden. Het N-VA-nationalisme indexeert een verlicht nationalisme, een nationalisme dat puur democratisch is, een civiel nationalisme dat de waarden van de verlichting incorporeert. In werkelijkheid zien we dat het 'civiele nationalisme' van N-VA een duidelijke intertekstuele verbondenheid heeft met Renan en niet met de verlichtingsdenkers. Hoewel we hier met een cultuurnationalistische invulling van de natie te maken hebben, houden de voormannen van N-VA bij aanvallen wegens uitsluiting voet bij stuk: hun nationalisme is anders door zijn voluntaristisch aspect. Dat is het onderscheid tussen het 'gezonde' N-VA-nationalisme en het gevaarlijke nationalisme van het Vlaams Belang:

'Als Vlaams-nationalisten hebben wij de ambitie om onze gemeenschap te schragen op een identiteit die aan anderen, ook mensen van andere culturen! de kans biedt om lid te worden van die gemeenschap. Wij zijn er ons van bewust dat er vormen van nationalisme bestaan die een andere definitie hanteren. Dat nationalisme is niet het onze.'¹⁵⁰

Volgens N-VA-politici dient identiteit opgevat te worden als een inclusief gegeven. Iedereen mag Vlaming zijn zolang hij of zij de wil tot Vlaming-zijn maar uitdrukt. Inclusiviteit betekent hier dat nieuwkomers zich unilateraal moeten onderwerpen en die onderwerping is bindend. Hoewel er 'geen lijstjes zijn waaraan je moet voldoen om Vlaming te zijn',¹⁵¹ moeten 'migranten' wel (onze) waarden, normen en taal aanleren – net zoals Franstaligen die zich in Vlaanderen willen vestigen.¹⁵² De publieke cultuur is dus geen voorwerp van keuze en vrijheid. De partij presenteert de opvatting omtrent het belang van een Vlaamse identiteit niet als een visie, maar als een noodzaak.

De basis van het N-VA-nationalisme zoals omschreven onder Natie 1 is een Herderiaans of Burkeaans nationalisme. Dit nationalisme steunt, zoals we

reeds gezien hebben, op het idee van een organische etnoculturele gemeenschap met een morele traditie die doorheen de geschiedenis gegroeid is. De natie is voor De Wever dus een ambigue en gelaagde entiteit met eerste klasse en tweede klasse Vlamingen. De eerste klasse Vlamingen zijn 'objectieve' Vlamingen ofwel zij die Vlaming zijn door geboorte. Daarnaast zijn er de nieuwkomers of de subjectieve Vlamingen die Vlaming zijn doordat ze daarvoor kiezen en de waarden van de morele orde overnemen. Dat is wat De Wever bedoelt als hij stelt dat een zuiver civiele natie niet bestaat, net zoals een zuiver etnische natie niet bestaat.

Natie 1 en Natie 2 staan niet evenwaardig naast elkaar in het discours van N-VA: ze zijn hiërarchisch geordend. De 'etnoculturele of objectieve natie' (Natie 1) is de fundamentele grondslag. Deze historisch gegroeide morele orde geeft het reële karakter van de natie weer. Dat is dus de ziel van de natie. Men kan als buitenstaander dan ook alleen 'burger' worden van die natie als men de morele orde van de organische etnoculturele natie onderschrijft. Dat is burgerschap voor De Wever en N-VA. Burgerschap in het N-VA-discours verwijst duidelijk niet naar het idee van burgerschap uit de erfenis van de verlichting, maar naar een etnoculturele identiteit die het fundament is van een organische¹⁵³ natie. Die organische natie wordt steeds opnieuw verhaalt door De Wever met de oneliner over de lotsgemeenschap:

'Vlaming zijn we dus in wezen omdat de geschiedenis ons heeft gekneed tot een lotsgemeenschap van zes miljoen mensen die op ons lapje grond met elkaar een democratie vormen. Deze civiele gemeenschap rust echter ook op een culturele sokkel. Een louter civiele invulling van identiteit is bijgevolg onmogelijk'.¹⁵⁴

De natie is een typische Burkeaanse (etno)culturele lotsgemeenschap met gedeelde waarden en normen, met een morele orde. Die culturele of morele sokkel is doorheen de geschiedenis gekneed en niet door de mens gemaakt. 'De Vlaming bestaat echt',¹⁵⁵ zegt De Wever:

'De Vlamingen zijn een lotsgemeenschap van zes miljoen mensen, die elkaar kunnen herkennen als spelers van dezelfde ploeg omdat ze een naam hebben. Wij zijn "De Vlamingen". We weten dan precies over wie we spreken. De Vlamingen hebben een welomlijnd grondgebied, een gemeenschappelijk verleden en een cultureel patroon. Dat bindt ons aan elkaar op een niveau dat we gemakkelijker met elkaar kunnen commu-

niceren en ageren dan met buitenstaanders. [...] Er is ook een subjectief element. Je moet het ook willen. Als je het niet wil ga je ook de objectieve factoren niet erkennen.¹⁵⁶

Buitenstaanders hebben geen inspraak in die gemeenschap en de waarden die daarbij horen. Zij zijn tweedeklas Vlamingen. Het N-VA-nationalisme is dus niet te bestempelen als een louter civiel nationalisme. De aanpassing van het N-VA-nationalisme aan ‘het heden’, aan de globalisering, bestaat er immers in dat ze haar nationalisme opbouwt uit twee natieconcepten, het organische natiebegrip (Natie 1) en het selectief voluntaristische natiebegrip (Natie 2). Via het civiel nationalisme normaliseert N-VA haar etnisch nationalisme. Er zit dus van meet af aan een duidelijke essentialistische dimensie aan het nationalisme van De Wever. Dat essentialisme is niet beperkt tot de organische natie, maar werkt ook door in het ‘civiele’ natiebegrip. Beide nationalismen zijn niet van elkaar te scheiden en dus even essentialistisch.

4.3.2. Over Lisa Simpson en de geschiedenis als dienstmaagd van de natie

Dit dubbele en hiërarchisch geordende natieconcept spreidde De Wever ook tentoon, zij het vaak impliciet, in zijn fel besproken tekst ‘Wat Lisa Simpson ons over onszelf leert.’¹⁵⁷ Deze tekst is een samenvatting van een lezing die De Wever gaf op ‘De dag van de geschiedenis’ op 13 maart 2012. De tekst werd elf dagen later gepubliceerd in *De Standaard*. In deze tekst laat De Wever zijn licht schijnen op de relatie tussen geschiedenis en identiteit. Hij start zijn betoog met de beschrijving van een aflevering van de populaire animatiereeks *The Simpsons* die voor hem altijd veel heeft betekend (waarmee De Wever zichzelf meteen ook indexeert als ‘cool’, jong van geest, mee met de tijd).

In de aangehaalde aflevering ontdekt Lisa Simpson dat de stichter van Springfield, Jedediah Springfield, helemaal geen held was zoals iedereen denkt, maar een ordinaire struikrover. Als ze die boodschap kenbaar maakt in de stad, wordt ze uitgemaakt voor nestbevuiler. Uiteindelijk slaagt ze erin om de stadshistoricus te overtuigen met haar bewijzen en beiden gaan naar de festiviteiten rond het 200-jarig bestaan van Springfield. Lisa klimt op het podium om het volk toe te spreken en roept in de micro: ‘*Jedediah Springfield was a great man*’, waarna een luid applaus uitbreekt. Op de vraag van de

stadshistoricus waarom ze de waarheid niet vertelt, antwoordt Lisa hem dat 'de mythe soms meer waard is dan de waarheid'.

Met deze samenvatting start De Wever zijn bespiegeling over geschiedenis, natie, nationalisme en identiteit. 'De relatie tussen geschiedenis en identiteit is', zo stelt De Wever, 'een voorwerp van controverse in landen waar de nationale identiteitsbeleving sowieso problematisch is.'¹⁵⁸ Dat is ook in België het geval en dat komt, zo gaat De Wever verder, omdat we naar het verleden kijken '[...] door de bril van de gemeenschap(pen) waarin we vandaag leven. De collectieve bril die daaruit voortkomt beïnvloedt onze politieke attitudes.'¹⁵⁹

Voor historici is dat beangstigend, zegt De Wever. Het stelt hen immers 'voor een verantwoordelijkheid die ze eigenlijk niet willen of kunnen dragen'.¹⁶⁰ Daarom, volgens De Wever, is in het geschiedenisonderwijs sinds de jaren 1980 gepleit om de link tussen geschiedenis en identiteit (lees nationale identiteit) door te knippen en deconstructie en ontmythologisering voorop te stellen. 'De vraag is of dit een juiste keuze was.'¹⁶¹ De Wever antwoordt daar uitgebreid 'nee' op in de rest van zijn essay:

'[...] dat is een spijtige evolutie. Want geschiedenis als historische wetenschap en geschiedenis als sociaal narratief worden best in evenwicht gelaten.'¹⁶²

De Wever betreurt dat dit evenwicht de laatste decennia zoek is. 'Historische verhalen die een bepaalde opvatting over de natie verbeelden, worden daarom door mensen met een andere opvatting met enthousiasme onder de hamer van deconstructie gelegd.'¹⁶³ Die deconstructivistische geschiedenis, die vaak 'een drang naar destructie verraadt'¹⁶⁴ is voor De Wever een zuivere ideologische aanval op de natie die geen enkele basis heeft in de realiteit. Net zoals Renan¹⁶⁵ ziet De Wever kritische geschiedschrijving, als deze historische, nationalistische mythes ontkracht, als problematisch. Het is immers via die verhalen dat mensen een identiteit opbouwen en die identiteit is dan een morele of nationale identiteit, aldus De Wever. Om deze stelling te onderbouwen, roept De Wever het gedachtegoed in van denkers als Hume, Anderson, Camus, Sartre, Kant en Wittgenstein. Hij voorziet zijn identiteitsbegrip zo van de nodige autoriteit. Onder het wetenschappelijk aura zien we echter al heel snel een andere werkelijkheid. Identiteit wordt doorheen de tekst herleid tot een nationale identiteit. Die vernauwing gebeurt subtiel en impliciet. We zetten de stappen van De Wever op een rijtje:

1. Verhalen structureren onze werkelijkheid.
2. De individuele identiteit is afhankelijk van de verhalen die men hoort van anderen.
3. Een identiteit is dus altijd een sociale identiteit.
4. Via verhalen in de opvoeding krijgen we waarden en normen mee.
5. Die waarden en normen zijn niet universeel maar particulier (het zijn immers sociale constructies).
6. Door die waarden en normen internaliseert het individu de particuliere morele code van de natie waardoor het individu een morele identiteit heeft.
7. Die morele identiteit verbindt het individu met de bredere gemeenschap, met de natie.

In zeven stappen verenigt De Wever identiteit tot nationale identiteit. Het sociale karakter gebruikt hij terug als synoniem voor de nationale identiteit. De morele identiteit van het individu wordt hem 'aangeleverd door een particuliere cultuur'.¹⁶⁶ Die morele identiteit gaat het individu dus vooraf. Ze wordt aangeleverd door een reeds bestaande particuliere cultuur; de cultuur van de morele gemeenschap. Die boodschap wordt niet verwoord in één expliciete zin maar wordt geconstrueerd over de gehele tekst. Het hanteren van dergelijke impliciete globale betekenisconstructie zorgt ervoor dat hij kritiek kan ontwijken. Zo normaliseert hij, impliciet, de nationale identiteit als iets even normaal als de mensheid zelf, zonder dat hij een dergelijke radicale nationalistische positie expliciet hoeft te maken. Die nationalistische stelling wordt bovendien neergezet als een niet-ideologische wetenschap. Of in de bekende metafoor van Defoort: even normaal als seks.

In lijn met een lange ideologische traditie binnen de antiverlichting,¹⁶⁷ maakt De Wever de geschiedenis de dienstmaagd van de natie. Volgens Renan, maar ook Herder, Vico, Carlyle en zovele andere antiverlichtingsdenkers kan de ziel van de natie niet worden begrepen door de 'individuele geschiedenis', de geschiedenis die enkel 'feitelijkheden' in rekening brengt. Om de geschiedenis van de ziel van de natie te beschrijven, moeten we kijken naar de subjectieve geschiedenis van die nationale ziel. Die geschiedenis ontrafelen, is een psychologie van de nationale identiteit die het doel van de geschiedenis en de opgang van de ziel van de natie duidt. 'History' voor Renan, was '*a comprehensive narrative*'¹⁶⁸ en die was duidelijk verschillend van de 'feitelijke geschiedenis'. Meer nog, de geschiedenis die Renan voor-

staat is veel belangrijker dan die feitelijke geschiedenis. Als we de geschiedenis van het universum willen kennen, aldus Renan, moeten we de ziel van de verschillende naties blootleggen en dat kan niet door historische feiten te verzamelen en te beschrijven: De geschiedenis in de gangbare betekenis van het woord, dat wil zeggen onze feitenkennis over de ontwikkeling van de mensheid, is maar een uiterst klein deel van de echte geschiedenis, het beeld dat we ons kunnen vormen van de ontwikkeling van het universum.¹⁶⁹ Het is dan ook niet zonder reden dat Hobsbawm in zijn standaardwerk *Nations and nationalism since 1780* besluit: 'Een serieuze historicus van naties en nationalisme kan geen overtuigd politiek nationalist zijn [...] Nationalisme vereist te veel geloof in wat overduidelijk niet waar is.'¹⁷⁰

De Wever bewijst in dit essay het punt van Hobsbawm. Het is vanuit de nationalistische functie van mythische verhalen, zo stelt De Wever op 'De dag van de geschiedenis', dat de 'feitelijke geschiedenis' moet worden aangevuld met de 'psychologische, mythische geschiedenis' of beter gezegd: 'historisme'. De doelstellingen van zijn pleidooi voor die andere geschiedenis zijn heel duidelijk nationalistisch geïnspireerd. Die narratieve geschiedenis is belangrijk voor de natie, daarom moeten we die 'historische verhalen die ons helpen om elkaar te herkennen en erkennen als burgers, [...] in hun waarde laten'.¹⁷¹ De 'wetenschappelijke geschiedenis' mag dus aantonen welke verhalen strijdig zijn met de realiteit, maar ze moet de 'functionele mythes' wel in hun waarde laten en die ook zo aanleren aan onze kinderen:

'Maar wij moeten hen ook de waarde van het historisch narratief leren kennen. Dat historische verhalen niet zomaar manipulaties zijn, maar functionele verhalen die mensen op een positieve manier met elkaar in verbinding kunnen stellen.'¹⁷²

Kortom, historische geschiedenis moet niet verdwijnen, maar ze moet in evenwicht gebracht worden met 'de geschiedenis als sociaal narratief'. De historische geschiedenis moet onderwezen worden in de klas, stelt De Wever, maar moet worden aangevuld met de verhalende narratieve geschiedenis. Hij ziet daar geen contradictie in.¹⁷³ Immers, de band tussen identiteit en geschiedenis is er gewoon, die is echt en niet ideologisch en moet dus deel uitmaken van het onderwijs. Het geschiedenisonderricht:

'[...] mag het feit dat geschiedenis ook als narratief bestaat, niet negeren. Integendeel. We moeten onze jeugd bijbrengen hoe wij onze wereld

structureren, hoe wij onze identiteit opbouwen. Zij moeten zich ervan bewust zijn dat zij leven te midden van talloze verhalen die hun leven betekenis geven.¹⁷⁴

Enkel door deze ‘twee soorten geschiedenis’ naast elkaar te plaatsen, kunnen burgers volgens De Wever vermijden om mensen te herleiden ‘tot eenduidige, vaststaande en eeuwige identiteit’.¹⁷⁵ Mensen hebben immers verschillende (ideologische) identiteiten, (maar slechts één nationale identiteit). Die nationale identiteit kunnen ze pas leren kennen als de band tussen identiteit en geschiedenis, de verhalende geschiedenis, ook onderwezen wordt. Enkel zo kunnen jongeren tot inzichten komen over zichzelf en over de sociale context waarin zij leven:

‘Die gemeenschap heeft de kritische historische wetenschap broodnodig, we moeten niet in fabeltjes geloven. Maar een goed verbeelde identiteit is essentieel voor het besef van ethiek, solidariteit en democratie van mensen die elkaars lot delen op het lapje aarde waar ze samenleven.’¹⁷⁶

De jongeren moeten de ‘echte, wetenschappelijke geschiedenis’ leren, maar zonder de destructie van de ‘leugenachtige, mythische verhalende geschiedenis’, want die laatste ligt, aldus De Wever, aan de basis ‘van ethiek, solidariteit en democratie’.¹⁷⁷ Deze oproep van De Wever is zeer radicaal. Immers, als deze ‘mythische geschiedenis’ de functie van lotsverbinding moet vervullen, betekent dat dat we die mythische geschiedenis als ‘even waar’ moeten aanvaarden als de ‘echte geschiedenis’. De Wever ziet daarin echter geen contradictie. Voor hem is de mythische geschiedenis waar, want die geschiedenis is de geschiedenis van de organische natie. Dat is de reden waarom De Wever een pleidooi houdt voor een evenwicht tussen de ‘echte geschiedenis’ en de ‘mythische geschiedenis’. Die destructieve geschiedenis is immers een puur ideologische strijd die de Vlaamse natie kost wat kost kapot wil maken. En dat moet stoppen, want ze is oneerlijk en zuiver ideologisch gemotiveerd. De algemene wetenschappelijke, historische geschiedenis is voor De Wever geen probleem, want volgens hem niet in conflict met de narratieve geschiedenis van Vlaanderen:

‘Vlaanderen is niet het product van een verkeerd begrepen geschiedenis. Het is een door het verleden opgeleverde gemeenschap van 6 miljoen mensen die samen een democratie uitmaken.’¹⁷⁸

En terug krijgen we de oneliner te zien van de lotsgemeenschap. De natie is echt, bijgevolg houdt de ‘echte historische geschiedschrijving’ voor De Wever geen gevaar in voor de Vlaamse natie en is volgens hem perfect in overeenstemming te brengen met die ‘mythische geschiedenis,’ omdat Vlaanderen een ‘echte natie’ is, met een ‘echte geschiedenis.’ De Wever gelooft immers niet in een louter civiele natie. De morele gemeenschap kan dan wel worden verzwakt door de destructieve en ideologische geschiedenis, ze kan de etnoculturele gemeenschap, haar morele orde en haar geschiedenis niet kapot maken: die is immers gewoon een feit. Daarom zegt hij ook letterlijk tegen ‘degenen die de Vlaamse identiteit te lijf gaan’: ‘[...] u verspilt uw energie.’¹⁷⁹

4.3.3. Open en inclusief nationalisme als strategie

Hoewel De Wever onweerlegbaar een klassiek antiverlichtingsnationalisme predikt, blijft de partij volhouden dat haar nationalisme anders is. Haar nationalisme zou inclusief zijn, ondanks het door N-VA verkondigde absolute primaat van de natie. De nadruk komt dan te liggen op Natie 2 om het N-VA-project te onderscheiden van het Vlaams Belang. Dat onderscheid is vooral een onderscheid in verwoordingspatronen. Een modern nationalisme zoals de N-VA-variant, is dan louter een gezond streven naar autonomie:

‘Natuurlijk lopen er Vlaams-nationalisten rond die een negentiende-eeuws nationalisme promoten dat de wereld uit Vlaanderen wil weghouden en vice versa. Maar die strekking kan voor ernstige mensen geen aanleiding zijn om te ontkennen dat het gezonde streven naar Vlaamse autonomie in wezen over de verdieping van de democratie en het maximaliseren van welvaart en welzijn gaat.’¹⁸⁰

Het is de voorstelling van ‘de morele gemeenschap’ als ‘gewoon echt’, ‘normaal’, ‘natuurlijk’, ‘gezond’, en dus ‘niet-ideologisch’ die het essentialisme van N-VA uitmaakt. Dat tweeledig nationalisme is volgens N-VA vrij van kritiek, ‘althans van ernstige mensen’. Die ernstige mensen zien in dat de strijd van N-VA, in tegenstelling tot die van het Vlaams Belang, een gezond streven is naar Vlaamse autonomie. De Wever maakt in het kader hiervan een extra onderscheid tussen een nationalisme dat de klemtoon legt op onverwerfbare etnoculturele elementen – hij noemt het een ‘gesloten nationalisme’ – en een inclusief of open nationalisme:

‘[...] aangezien identiteit een contingente, menselijke constructie is, zijn de keuzes die men op dat vlak maakt zeer belangrijk. In het gamma van mogelijke bouwstenen voor identiteit, kan men de klemtoon leggen op zaken die voor nieuwkomers onmogelijk te verwerven zijn of *nét* niet.’¹⁸¹

‘Als de klemtoon ligt op etnoculturele elementen die niet door buitenstaanders kunnen verworven worden, heb je een gesloten nationalisme dat gebruikt kan worden om te mobiliseren tegen de andere. Ligt de klemtoon daarentegen op een burgerschap gebaseerd op civiele en culturele elementen (bijvoorbeeld verwerving van de taal) die men zich kan eigen maken als men tot de club wil toetreden, heb je een inclusief nationalisme.’¹⁸²

Het inclusief nationalisme is het nationalisme dat de twee concepten van de natie verbindt met elkaar. Doordat N-VA ook een voluntaristisch natiebegrip hanteert, naast het organisch nationalisme, eigent de partij zich het label open of inclusief nationalisme toe. Het N-VA-nationalisme is goed, de andere nationalismen zijn slecht. De Vlaams Belang-variant kan dan getypeerd worden als een gesloten, exclusief en een racistisch nationalisme. En dus is er maar één vergelijking mogelijk met het Vlaams Belang, aldus De Wever:

‘We streven beide (Vlaams Belang en N-VA) naar een onafhankelijk Vlaanderen, maar daar stopt het dan ook.’¹⁸³

Want voor De Wever is N-VA in de eerste plaats een gemeenschapspartij.

‘N-VA wil de identiteit van het Vlaams nationalisme op een civiele en culturele manier invullen. We streven naar een inclusief burgerschap dat voor iedereen verwerfbaar is, zelfs voor buitenlanders. Voor het VB is dat juist ondenkbaar!’¹⁸⁴

Bovendien is het nationalisme van N-VA Europees. De aansluiting van N-VA bij EVA is dan ook interessant aldus De Wever, omdat:

‘[...] het civiele nationalisme in Vlaanderen in de verdediging zit. Het wordt vaak op één lijn gezet met het bekrompen en xenofobe nationalisme waarvan rechtse populistten zich bedienen. Door lid te worden van

de EVA willen we laten zien dat ons gedachtegoed onderdeel is van een Europese beweging.¹⁸⁵

Dit citaat maakt nogmaals duidelijk dat het ‘voluntaristische’ natiebegrip van N-VA in eerste instantie bedoeld is om zich te distantiëren van het Vlaams Belang. De voormannen van N-VA houden vol dat hun nationalisme openstaat voor de wereld. Racisme en uitsluiting konden misschien nog in het oude gesloten nationalisme, maar kunnen onder geen beding het gevolg zijn van het inclusief nationalisme van N-VA, dat is althans de retoriek. Wanneer dergelijke ontsporingen dan toch voorkomen, zouden deze voortvloeien uit de natuur van de mens:

‘De mens is van nature een sociaal wezen. Etnocentrisme en xenofobie komen in alle tijden voor en zouden biologisch gebaseerd zijn op onze genetische voorkeur voor verwanten. De sociale psychologie toonde aan hoe snel mensen groepsgedrag ontwikkelen, zelfs in groepen die op louter fictieve basis worden afgebakend. Het politiek operationaliseren van een etnische groep door het articuleren van een eigen identiteit, is zo oud als de menselijke beschaving zelf.’¹⁸⁶

Dit citaat is bijzonder instructief op velerlei vlakken: ten eerste pleit De Wever hier alle vormen van nationalisme vrij van racisme, xenofobie en etnocentrisme. Immers, niet het nationalisme – en al zeker niet het nationalisme van N-VA – zorgt voor het ontstaan en de groei van etnocentrisme en xenofobie, stelt De Wever ons gerust. ‘Een gezonde Vlaamse identiteit leidt niet tot een gesloten nationalisme, maar naar een democratie.’¹⁸⁷ En in de Vlaamse democratie is plaats voor iedereen die Vlaming ‘wil’ worden. Etnocentrisme en xenofobie worden neergepoot als zijnde eigen aan de mens, eigen aan onze sociale psychologie. Uitsluiting geldt met andere woorden als ‘natuurlijk’ en ‘normaal’, en is geen gevolg van een nationalistisch discours. Bovendien is elke strijd tegen racisme een maat voor niets. De mens zit nu eenmaal zo in elkaar.

Ten tweede krijgen we hier een verregaande normalisering van nationalisme voorgeschoteld. Immers, ‘het politiek operationaliseren van een etnische groep door het articuleren van een eigen identiteit, is zo oud als de menselijke beschaving zelf’, stelt De Wever.¹⁸⁸ Nationalisme wordt, tegen alle wetenschappelijke bevindingen in, terug voorgesteld als natuurlijk, als eigen aan de mens, er valt dus niet te ontsnappen. Bovendien wordt niet louter het

N-VA-nationalisme voorgesteld als zijnde normaal en natuurlijk, maar ook het zuiver etnisch nationalisme. De Wever ontkent dus elk causaal verband tussen nationalisme en racisme.

De combinatie van beide natiebegrippen is echter geen garantie dat er niet meer uitgesloten of gediscrimineerd wordt. Immers, de morele orde van de organische natie is, zoals we gezien hebben, niet bespreekbaar, maar dominant. Allochtonen en nieuwkomers moeten zich schikken naar deze orde, zoniet vallen ze uit de boot:

‘De maatschappelijke meerwaarde van een gezonde identiteitsbeleving ligt vooral in de creatie van een ethische gemeenschap. Zeggen wie je bent, is geen vrijblijvend statement. Het verbindt je tot alle andere spelers van dezelfde ploeg en vice versa. De organisatie van een impliciete solidariteit is in deze context vanzelfsprekend. Identiteit geeft ook antwoord op de vraag wie behoort tot het volk en wie niet. Op die manier creëert het een democratische gemeenschap.’¹⁸⁹

Identiteit bepaalt voor De Wever wie behoort tot het volk en wie niet. In die zin is identiteit wel degelijk een potentieel uitsluitend element. Je moet immers bepaalde waarden en normen delen en in een politieke gemeenschap willen leven die een bepaalde richting volgt. Doe je dat niet, dan val je uit de boot. Immers ‘zeggen wie je bent, is geen vrijblijvend statement’.

4.3.4. De flinterdunne grens tussen goed en slecht nationalisme

Hoewel De Wever het civiel nationalisme steevast inroept om het onderscheid te maken met het ‘gesloten, xenofobe en extreemrechtse nationalisme’ van het Vlaams Belang, zien we dat in feite de verschillen tussen beide partijen flinterdun zijn. Immers, De Wever mag dan wel benadrukken dat in het N-VA-nationalisme ‘buitenstaanders’ welkom zijn, ze zijn dat enkel als ze zich schikken naar de morele orde van de historische en organische Vlaamse natie. In feite verschilt dit dan ook weinig van het bekende adagium van het Vlaams Blok/Belang: aanpassen of opkrassen. We hebben het reeds aangehaald, maar het verdient nadruk: de beide natieconcepten van N-VA zijn op elkaar geënt en zijn bijgevolg even essentialistisch. De morele orde van de natie kan immers nooit in vraag worden gesteld of worden aangepast

volgens N-VA. Concreet wordt die Vlaamse cultuur, volgens N-VA gekenmerkt door: een etnische cultuur: bloed en bodem-denken en een civiele cultuur: de morele gemeenschap.

Geboren Vlamingen hebben beide culturele elementen in zich en allebei die culturen zijn voor De Wever objectief, maar de etnische cultuur bevat elementen die anderen niet kunnen aannemen zoals de huidskleur of hier geboren zijn. Terwijl de civiele cultuur elementen bevat die wel aangenomen kunnen worden zoals de taal of de waarden en normen. De Vlaamse cultuur bestaat dus uit een mengsel van 'objectieve' elementen waartoe je je subjectief moet bekeren. Je moet die 'objectieve' elementen willen 'erkennen', 'respecteren', enz. En dit geldt niet alleen voor buitenlanders maar ook voor de linkse kerk,¹⁹⁰ mei 68, Verhofstadt en Open VLD (zie 6.7). Die subjectieve onderwerping aan de 'objectieve' gegevens schept enerzijds een essentialisme, namelijk de objectieve natie met zijn etnische en civiele kenmerken die gekneed is doorheen de geschiedenis en anderzijds ook een civiel nationalisme, want je moet de civiele cultuur willen aannemen. Het is dat voluntarisme dat het warme nest schept, want we willen een gemeenschap zijn.

Vlaanderen kan dus multicultureel zijn voor N-VA, als allochtonen zich eenzijdig aanpassen aan de Vlamingen. Het omgekeerde is onbespreekbaar. De allochtonen en nieuwkomers moeten zich volledig neerleggen bij de hegemonie van de 'echte' Vlamingen en dus geen aanpassingen eisen van de Vlamingen. De buitenstaanders moeten zich de civiele culturele elementen van de Vlaamse identiteit eigen maken. Ze moeten zich aanpassen, ze moeten lid willen worden van de Vlaamse gemeenschap en zich identificeren met de Vlaamse identiteit. De Wever verduidelijkt het als volgt:

'De Europese natiestaten gaan veel meer uit van een historisch gegroeide etnoculturele identiteit die mag gelden als primordiale autochtonie. Het idee dat inwijkelingen zich moeten aanpassen aan het burgerschap dat gekneed is door de aanwezige leidcultuur is bijgevolg niet meer dan logisch en normaal.'¹⁹¹

Buitenstaanders zijn welkom als ze zich de Vlaamse identiteit aanmeten en spontaan assimileren¹⁹² bij voorkeur via het huwelijksbed.¹⁹³ Dat is dan 'niet meer dan logisch en normaal' want dat geldt als 'de norm' in alle Europese landen. Inwijkelingen moeten zich bekennen als Vlaming door de waarden en normen te onderschrijven van die gemeenschap, of, in de woorden van

Burke, door de morele orde te onderschrijven van de natie. Enkel dan is inwijking een potentieel positief fenomeen:

‘Als eindproduct van een spontaan samenvloeien tussen inwijkelingen en autochtonen is het [...] de motor van een steeds verder lopende en positieve dynamiek van een zich voortdurend versterkende gemeenschap.’¹⁹⁴

Dat betekent voor De Wever dan ook dat enkel de inwijkelingen, de allochtonen zich moeten aanpassen. Zo niet wordt het voortbestaan van de natie bedreigd:

‘Dat het proces van integratie gevolgd door assimilatie bij de islamitische migranten van de jongste veertig jaar is gestokt en we bijgevolg na vier generaties nog altijd over allochtonen spreken, lijkt me precies de kern van ons probleem. Dat een universitaire vorser als Agirdag zelfs integratie maar legitiem vindt als ook de autochtonen zich aanpassen, is dan ook bepaald niet van een aard om optimistisch te worden.’¹⁹⁵

De natie moet met andere woorden onveranderd blijven. Het spontaan samenvloeien van culturen mag slechts één richting hebben: de andere vloeit naar ons. Het omgekeerde kan niet: er kan geen sprake zijn van een definitie van integratie als een aanpassing van beide zijden. Daarom krijgt links er zo van langs: zij zijn immers van oordeel dat die omgekeerde ‘samenvloeiing’ wel kan: zij zijn de ‘relativisten’ en de ethische neoliberalen die de natie op het spel zetten. De decadentie loert om de hoek. Het is onomstotelijk zo dat bij De Wever het belang van de natie voorop staat. Of in de woorden van Bourgeois:

‘Je maakt immers deel uit van een gemeenschap. En tegenover die gemeenschap heb je ook plichten.’¹⁹⁶

En net zoals alle antiverlichtingsdenkers staan de plichten die mensen hebben ten aanzien van de natie centraal. Van (onvervreembare) rechten is nergens sprake in het N-VA-discours. In wezen is hier bitter weinig verschil te bespeuren met het bekende adagium van die andere Vlaams-nationalistische partij: aanpassen of opkrassen.

4.4. Besluit. Het primaat van de organische natie

N-VA verkoopt haar politiek project als een project van de eenentwintigste eeuw. 'N-VA is een aanbodpartij van en voor rechtlijnige mensen die doen wat ze zeggen, die woord houden.'¹⁹⁷ N-VA presenteert zichzelf als een alternatief voor de andere partijen, een alternatief 'niet op basis van verpakking, holle retoriek of loze beloftes, maar op basis van inhoud en programma'.¹⁹⁸ Die inhoud bestaat uit een geheel aan waarden (de essentiële Vlaamse natie). N-VA produceert immers geen ideologie. De kern van dat programma is in eerste instantie nationalistisch. Als het over democratie gaat, over Europa of over economie, ligt het zwaartepunt steeds weer bij een nationalistische agenda. Deze nationalistische agenda wordt op haar beurt voorgesteld als modern, nieuw, aangepast aan de eenentwintigste eeuw, niet reactionair. N-VA zou een nieuw nationalisme voorstaan, een nationalisme vrij van de fouten van haar voorgangers.

Deze statements doorstaan echter de kritische analyse niet. Wat N-VA het 'civiele nationalisme' noemt, heeft in de praktijk geen gelijkenissen met het natie-denken binnen de verlichting. De natie, zoals verlichtingsdenkers als Diderot en d'Alembert of Paine haar zien, heeft niets vandoen met een organische natie. Zij hanteren een rationele definitie van de natie. De natie is volgens hen: 'een aanzienlijke groep van mensen die in een bepaald door grenzen omlijnd gebied wonen en door dezelfde regering worden geleid'.¹⁹⁹ De moraal komt volgens hen voort uit de wet, uit het sociaal contract dat rationale individuen met elkaar sluiten, terwijl bij De Wever de nationale moraal de wet moet bepalen. Het liberale en verlichte perspectief op de natie is duidelijk verschillend van het Herderiaans of cultureel nationalisme en ook van de zuivere (biologisch) etnische variant. Het idee dat De Wever meermaals de wereld instuurt, namelijk dat liberalisme van de verlichting onlosmakelijk verbonden was met een Burkeaans of Herderiaans nationalisme, klopt volgens Hobsbawm helemaal niet.²⁰⁰ In lijn hiermee concludeert ook Sternhell dat de natie binnen het verlichtingsdenken niet verwijst naar een cultureel nationalisme. Binnen de verlichting is de natie een verzameling rationele individuen die op basis van de rede en de democratie aan anderen het recht geven om hen te besturen, maar wel hun rechten behouden. In deze rationele, individualistische en legalistische definitie van de natie is er geen sprake van een volksaard, homogeniteit, een gedeelde taal of cultuur. Het is in die betekenis dat natie gebruikt wordt in *La Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*.

N-VA indexeert steeds dit verlicht nationalisme doordat ze haar nationalisme steeds als synoniem gebruikt voor democratie. De natie is gelijk aan de

democratie in haar retoriek. In wezen oriënteert het discours van N-VA zich op een heel andere intertekstuele traditie. De expliciete en impliciete intertekstuele verbondenheid met antiverlichtingsdenkers als Burke, Renan en zelfs Herder is overduidelijk. Het voluntaristisch nationalisme van N-VA is heel duidelijk geënt op een cultureel nationalisme in de Herderiaanse betekenis van het woord. De natie is een organische samenleving, een cultuurgemeenschap gekneed doorheen de geschiedenis. Ze gaat gepaard met duidelijke waarden en normen én een Vlaamse identiteit. Kortom, de natie veronderstelt een grote mate van homogeniteit en die homogeniteit moet gehandhaafd worden. En daar waakt N-VA over. Het is deze verbeelde natie die de kern uitmaakt van het politieke project van N-VA. Elke beleidsdaad of eis wordt afgewogen vanuit dit perspectief. Deze morele orde, deze nieuwe Vlaamse natie, is het primaat van de dingen en niet het individu, zoals in de verlichting.

N-VA hanteert dus twee verschillende en onderling ondergeschikte natieconcepten. Hierdoor onderscheidt N-VA zich inderdaad van het Vlaams Belang. Die laatste partij heeft geen Natie 2, enkel een Natie 1: de organische Burkeaanse natie. Wie er niet van nature bij hoort, kan er volgens het Vlaams Belang nooit toe behoren. Behoren tot de natie is volgens hen nooit iets voluntaristisch, altijd iets fundamenteels, aldus De Wever. Bij N-VA is er een opening, zij het een smalle, via dewelke 'anderen' kunnen toetreden tot de civiele gemeenschap die zich op de morele gemeenschap ent. Toch is die opening vooral theoretisch. Immers, door de duidelijke hiërarchie tussen Natie 1 en Natie 2 is het verschil met het Vlaams Belang in feite miniem, want ook N-VA houdt aan een strakke etnocratie: de 'echte' natie bepaalt de 'reglementen van de club', de anderen kunnen dat niet. Het 'civiele nationalisme' van N-VA is dan ook maar 'civiel' tegenover een etnocratische 'civitas,' een politieke gemeenschap die louter op grond van etnocultureel essentialisme omschreven wordt.

Op basis van voorgaande analyse kan het N-VA-nationalisme worden gekenschetst als 'Jacobinisme', geënt op 'Herderianisme'. Het is daarmee een onmogelijk concept waaronder een klassiek essentialisme schuilt. Natie 2 komt in de feiten enkel tot stand via volledige assimilatie, de geleidelijke 'verdamping' van de andere culturele identiteit die opgaat in de Vlaamse zonder die Vlaamse identiteit te beïnvloeden. Beide natieconcepten zijn, zoals we gezien hebben, onlosmakelijk met elkaar verbonden en dus even essentialistisch. Het verschil tussen N-VA en het Vlaams Belang is dan ook vooral een verschil in de verpakking van het politieke project.

5. N-VA, democratie en de waarden van de verlichting

De Vlaamse natie en haar morele orde maken de kern uit van het politieke project van N-VA. Die morele orde met haar 'werkbare waarden' moet ten allen prijze worden bewaard. Hoewel duidelijk is dat die natie steeds primeert, wordt meermaals gesuggereerd dat de democratie en de waarden van de verlichting deel uitmaken van die morele orde. Het uitroepen van een engagement aan de democratie en de universele mensenrechten is vandaag dan ook een hegemonisch gegeven.¹ Elke partij, van extreemlinks tot extreemrechts, vertolkt haar engagement aan de democratische rechtsstaat. Meer nog, het is een kerningrediënt van 'onze' zelfverbeelding.² Sinds de Tweede Wereldoorlog hebben de mensenrechten een onaantastbaar statuut en in die zin hebben de radicale verlichtingsdenkers het pleit gewonnen. Het symbool bij uitstek hiervan is het opstellen van de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens en de oprichting van de VN. De gruweldaden van het nazisme zorgden ervoor dat er na de Tweede Wereldoorlog een taboe rust op pleidooien voor dictaturen, racisme en culturele superioriteit.

De verlichting is tot op vandaag een courant gespreksonderwerp. Meer zelfs, dagelijks verklaren politici in binnen- en buitenland hun engagement aan de grote waarden van de verlichting. Vooral in de politieke discoursen is een luidkeels uitgeroepen engagement aan de waarden van de verlichting echter steeds meer een teken aan de wand geworden. Niet zelden wordt de verlichting immers misbruikt om een aanval op de verlichtingswaarden te laten begroeten met instemmend geknik. Vooral in debatten over migratie of over de aard van Europa en de Europese naties dist men de waarden van de verlichting in eerste instantie op om zichzelf te verbeelden. Linkse en rechtse politici spreken hun engagement uit aan de waarden van verlichting, N-VA vormt hierop geen uitzondering. Daarmee lijkt het alsof de verlichting een politiek neutraal of zelfs een a-politiek fenomeen zou zijn. Nochtans is vanaf het begin van de verlichting duidelijk dat deze in eerste instantie een

politieke beweging is: *'I saw that everything essentially depended on politics'*,³ zei Jean-Jacques Rousseau.

In dit hoofdstuk bekijken we het N-VA-project vanuit de waarden van de verlichting. Het is immers fout te denken dat de waarden van de verlichting puur abstracte concepten zijn, die los staan van de realiteit. Mochten we dat doen, dan blijven we volgens Israel: '[...] blind voor hoe, waarom en waar deze concepten voor het eerst opgedoken zijn'.⁴ In de geest hiervan starten we met het analyseren van het engagement van N-VA aan de rechten van de mens, de verlichting en de democratie. Vervolgens bekijken we de N-VA-retoriek vanuit het perspectief van de twee kernwaarden van de Franse Revolutie: vrijheid en gelijkheid.

5.1. In naam van de rechten van de mens en de verlichting

N-VA profileert zich, als erfgenaam van de Volksunie, als door-en-door democratisch en spreekt meermaals en uit volle borst haar engagement uit aan de mensenrechten. Er bestaat daarover geen enkele schroom noch enige terughoudendheid. Dat engagement staat ingeschreven in de oprichtingsstatuten van N-VA:

‘De Nieuw-Vlaamse Alliantie en haar leden verbinden er zich toe de rechten en vrijheden, zoals gewaarborgd door het Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden van 4 november 1950, te bevorderen.’⁵

5.1.2. De rechten van de mens als Vlaams cultureel erfgoed

N-VA ziet haar project dus als in lijn met de rechten van de mens en verplicht niet alleen haar mandatarissen, maar ook haar leden om zich in te zetten voor die rechten. Zo steunt N-VA bijvoorbeeld de Europese richtlijnen tegen discriminatie ‘op alle vlakken’.⁶ En ook in haar oprichtingsmanifest staat het engagement aan de rechten van de mens opgesomd. Onder de titel pacifisme lezen we:

‘Pacifisme is bij uitstek een Vlaams waarmerk, daarom dient Vlaanderen zich toe te leggen op conflictpreventie en -bemiddeling, eerder dan op defensie. Dat staat niet gelijk met doffe neutraliteit, maar juist met het wereldwijd actief opkomen voor de rechten van de mens, van de volkeren. Vlaanderen moet het voortouw nemen in de geweldloze strijd voor de emancipatie van alle verdrukte volkeren.’⁷

Hoewel hier opnieuw een expliciet engagement aan de rechten van de mens wordt geformuleerd, wordt tegelijkertijd ook een specifieke interpretatie van de mensenrechten naar voren geschoven. Immers, N-VA lijkt dat engagement vooral te begrijpen als een engagement aan ‘de rechten van volkeren’ en minder als een engagement aan de rechten van de mens die gebaseerd zijn op het primaat van het individu. Dat engagement expliciteert men enkel als de steun die Vlaanderen moet geven aan de strijd van alle verdrukte volkeren. De rechten van de mens begrijpt men hier dus in eerste instantie als de rechten van de volkeren, als een nationalistische bevrijdingsstrijd.

Het eerste deel van het citaat, ‘Pacifisme is bij uitstek een Vlaams waarmerk’, versterkt deze interpretatie nog. Doordat ‘pacifisme’, zonder argumenten, begrepen wordt als een ‘eigenschap van het Vlaamse volk’ doet dit citaat vermoeden dat N-VA het primaat van het individu op gelijke hoogte stelt als de rechten van volkeren, van naties. Die naties worden op hun beurt duidelijke kenmerken toegekend. De dubbelzinnigheid in de interpretatie van de rechten van de mens wordt nog versterkt door het volgende citaat van De Wever:

‘Cultuurrelativisme deugt niet. Punt. De afwijzing is essentieel als mensen met een andere culturele software zich komen vestigen in onze samenleving. We moeten de evidente waarheid durven te zeggen dat een samenleving die uit de universele mensenrechten is geëvolueerd tot een democratische rechtsstaat met gewaarborgde gelijke rechten en vrijheden cultureel superieur is aan samenlevingen die deze evolutie (nog) niet doormaakten.’⁸

Enerzijds valt in dit citaat opnieuw een onweerlegbaar en expliciet engagement aan de universele mensenrechten en aan de democratische rechtsstaat te lezen. Deze erfenis van de verlichting wordt zelfs als ‘cultureel superieur’ bestempeld. Anderzijds is de context waarbinnen dat engagement wordt gehanteerd én als ‘cultureel superieur’ omschreven wordt, bijzonder problema-

tisch vanuit de geest van de verlichting. Immers, de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en de democratische rechtsstaat worden hier neergezet als deel van onze 'culturele software'. En 'onze cultuur' wordt dan afgezet tegen de allochtonen, moslims of migranten die een andere 'culturele software' zouden hebben. Dat maakt 'ons' dan ook 'evident' superieur in de ogen van De Wever. In bovenstaand citaat zien we een gelijkschakeling tussen mensen en samenlevingen, tussen identiteit en natie via het concept cultuur of culturele software. De samenlevingen worden gerangschikt van superieur naar inferieur. Of, in de woorden van De Wever: de rechten van de mens kunnen, als ze niet absoluut worden ingevuld, dienen als 'een instrument voor de wereldwijde toetsing van samenlevingen'.⁹ Kortom, De Wever zet hier de mensenrechten in, niet als een universeel ideaal, maar voor de rechtvaardiging van een cultureel evolutionisme. Immers, mensenrechten zijn per definitie individueel, maar via de bocht van de 'culturele software' verbeeldt De Wever ze als collectief: ze worden een kenmerk van 'culturen', dat op alle individuele leden van die culturen afstraalt. Elke Vlaming is zo automatisch een verlichtingsmens, en elke moslim een antiverlichtingsmens die zich moet onderwerpen aan onze cultuur.

De mensenrechten worden hier geïnstrumentaliseerd om samenlevingen te rangschikken van superieur naar inferieur. Hoewel N-VA hiermee aansluit bij een rijke intertekstuele traditie in Vlaanderen, is deze redenering niet direct in de geest van de fundamentele verlichtingswaarden: vrijheid, tolerantie, gelijkheid, enzovoort. Het expliciet engagement aan de verlichtingswaarden gaat in dit geval gepaard met een aanval op de gelijkheid van individuen.

'Onze samenleving', 'onze cultuur' en 'onze identiteit' zijn volgens De Wever doordesemd van de waarden van de verlichting. 'De anderen' en hun cultuur vormen een bedreiging voor 'onze cultuur'. De Wever windt er dan ook geen doekjes om: 'Het is tijd dat we onze manier van leven op onze manier gaan verdedigen',¹⁰ schrijft De Wever na *nine-eleven*. 'Onze manier van leven' schakelt hij gelijk met de verlichting. De waarden van verlichting zijn eigen aan ons. De Wever knikte dan ook instemmend toen de commissie-Bossuyt in 2006 met het product van haar inspanningen naar buiten kwam. Deze in januari 2005 door Vlaams minister van Inburgering Keulen ingestelde commissie van professoren, middenveldsactoren en andere deskundigen had oorspronkelijk tot doel de Vlaamse waarden te definiëren. Later, na kritiek diende ze de 'universele waarden' te definiëren die hier gelden en die als basis

zouden worden gebruikt voor de inburgeringscursussen. Toen zij op de propen kwam met ‘vijf hoofdwaarden (vrijheid, gelijkheid, solidariteit, respect en burgerschap) en drie stelsels van waarden en normen (democratie, democratische rechtsstaat en pluralisme)’,¹¹ paste dat perfect in het discours van N-VA over de wereld en zichzelf. Deze waarden zijn eigen aan onze cultuur, aan wie wij zijn. Ze zijn ons collectief bezit. En omdat ‘de ander’ die culturele waarden niet heeft, is hij niet alleen minder waard, hij is ook een bedreiging voor ‘onze samenleving’. Daarom moeten we nieuwkomers inburgeren: ‘door een politiek van doorgedreven blootstelling van nieuwkomers aan de verlichting’.¹²

5.1.2. De correctie van het kostbare weefsel

De verlichting en de rechten van de mens zijn niet alleen eigenschappen van ons, ze maken ons ook superieur. Deze invulling van de verlichting is in feite een ware aanval op de kernwaarden van de verlichting. Desalniettemin blijft De Wever benadrukken dat de mensenrechten hem en zijn partij na aan het hart liggen. Toch is er ook daar nog een randvoorwaarde. De Wever stoort zich mateloos aan wat hij als ‘de banalisering van de term mensenrecht’¹³ beschouwt. Hiermee verwijst hij naar ‘het verabsoluteren van alle rechten tot mensenrechten’. Tegenover dit verabsoluteren, houdt hij een pleidooi om mensenrechten als volgt te begrijpen:

‘Een recht is pas een mensenrecht wanneer het onvervreemdbaar is en absoluut is. Het gaat over een handvol rechten dat in iedere context en op iedere plaats onze menselijke waardigheid zou moeten beschermen: vrijheid van overtuiging en meningsuiting, godsdienstvrijheid, het gelijkheidsbeginsel, habeas corpus en lichamelijke integriteit. Niet meer, niet minder.’¹⁴

Deze rechten zijn volgens De Wever absoluut en niet ‘aan te vullen’. Natuurlijk erkent hij dat er andere belangrijke rechten, zoals sociale en politieke rechten, bestaan. ‘Maar daar kunnen plichten tegenover worden geplaatst door een gemeenschap/of een overheid.’¹⁵ De nadruk op plichten is een cruciaal element in het N-VA-discours. Rechten moeten in evenwicht worden gebracht met plichten. Paine¹⁶ omschrijft nochtans een roep naar een *Declaration of Duties* als de roep van iemand die niet diep genoeg heeft nagedacht. Immers, zo zegt hij

‘omdat ze in twee richtingen werkt, is een Verklaring van Rechten vanzelf een Verklaring van Plichten. Alle rechten die ik als mens heb zijn ook de rechten van de anderen; het wordt mijn plicht om niet enkel te bezitten, maar om ook te waarborgen.’¹⁷

De plichten zijn voor de verlichtingsdenkers inherent aan de rechten, omdat zij ervan uitgaan dat mensen een universeel moreel bewustzijn bezitten. De Wever oriënteert zich op een heel andere intertekstuele traditie. De nadruk op en het expliciet vermelden van de plichten is een fundamenteel punt voor De Wever. De problemen van de huidige samenleving kunnen alleen worden opgelost met een beleid van rechten én plichten. De intertekstualiteit wordt zo overduidelijk. De Wever herhaalt hier de visie van Burke die naar individuen kijkt als ‘altijd weer gretig om rechten op te eisen, de weerzinwekkende rechten van de mens, en om de plichten van gehoorzaamheid aan en respect voor de gevestigde orde te vergeten’.¹⁸ Opvallend daarbij is dat N-VA zegt dat men ook op de plichten moet wijzen, terwijl de partij nooit op de rechten wijst. Meer zelfs, alhoewel De Wever de grondrechten soms als absoluut neerzet, herhaalt hij op andere plaatsen meermaals dat de uitoefening van grondrechten ‘in de publieke cultuur moet afgewogen worden in functie van het algemeen belang’.¹⁹ Meer nog, ‘Na de Tweede Wereldoorlog ontwikkelden we wel het discours over de universele mensenrechten, dat ons in staat zou stellen om over de moraliteit van een regime te oordelen, maar als maatstaf voor het dagelijkse sociale verkeer zijn die te abstract’.²⁰ Elders stelt hij: ‘Een samenleving functioneert nu eenmaal niet als optelsom van individuele vrijheden.’ Hiermee verwerpt De Wever de hele verlichting: er moet meer zijn dan enkel rechten als basis voor een samenleving, aldus De Wever. De verlichting moet in balans worden gebracht met antiliberaalwaarden.

De Wever ziet het rechtenperspectief als een aanval op de morele gemeenschap, op de traditionele en ‘organische’ moraal. De dominantie van het rechtenperspectief in onze samenleving is volgens De Wever uiterst problematisch omdat het ‘in hoog tempo het weefsel van sociale normen’²¹ aan het vervangen is ‘door een afweging via de rechtsstaat van ingeroepen vrijheden tegen elkaar’.²² De gevolgen zijn volgens De Wever niet min: ‘een stortvloed aan juridische normen en rechtszaken die de samenleving dreigt te verstikken’.²³ Dat uit zich in de statistieken ‘van de laatste veertig jaar over het aantal echtscheidingen, over het aantal volwassenen en kinderen met psychologische problemen, over het gebruik van geneesmiddelen, over de verslaving

aan drugs, over agressie in de omgang met elkaar, over het aantal zelfdodingen, en meer'.²⁴ De Wever besluit dat 'de garantie voor daadwerkelijke vrijheid' vernietigd wordt door 'de wil tot absolute vrijheid voor het individu'.²⁵ De garantie voor echte vrijheid zit volgens hem in 'de gemeenschap met haar zeden en gewoonten'²⁶ en dus hebben we nood aan een 'ethisch reveil', wat bij De Wever synoniem is voor een nationalistisch reveil.

Dat 'ethisch reveil' is noodzakelijk als aanvulling en correctie op een louter rechtenperspectief. Dergelijk perspectief op het individu en zijn of haar rechten zorgt volgens De Wever onvermijdelijk voor een ontsporing van de samenleving, voor onverschilligheid en te veel rechtszaken. De Wever pleit voor een versterking van 'het kostbare weefsel' van de samenleving, om de ontsporingen van de mei 68-generatie te corrigeren. De verhouding van De Wever met mei 68 is op zijn minst paradoxaal te noemen. Volgens Wallerstein zorgt de wereldrevolutie van 68 met zijn linkse kritiek op het leninisme en het liberalisme immers op lange termijn voor de herlancering van het Burkeaanse conservatisme. Op korte termijn was de revolutie van 68 snel opgebrand, maar haar langetermijneffecten waren '*system-shattering*', zo stelt Wallerstein.²⁷ Het zorgde er volgens hem voor dat de politieke rechterzijde sterker werd door de hergeboorte van een derde politieke familie (naast het liberalisme en socialisme): de neoconservatieven, soms ook neoliberalen genoemd. Zij combineren, volgens Wallerstein, een sociaal conservatisme met een extreme afkeer van de welvaartsstaat en een pleidooi voor een economisch *laissez faire*-discours.²⁸ Net zoals de antiverlichting met Burke en Herder geboren werd als antwoord op de verlichting, zo wordt het neoconservatisme terug een dominante kracht in haar reactie op mei 68. In die traditie is mei 68, de nadruk op vrijheid en de welvaartsstaat de oorzaak van alle problemen. De Wever onderschrijft dit volledig. Mei 68 is voor De Wever, wat de Franse Revolutie was voor Burke: een radicale ontsporing van de samenleving:

'Mei 68 is nochtans wel bijzonder relevant, maar dan als verzamelnaam voor de ingrijpende ommekeer die de westerse samenlevingen sinds de jaren zestig hebben gemaakt. Belangrijkste kenmerk daarvan is het steeds sneller wegsmelten van de sociale normering die gebaseerd was op de traditie van het christendom.'²⁹

Net zoals Burke betreurt De Wever de omverwerping van de traditie (van het christendom), de sociale waarden en controle. 'Sociale normering werd

afgedaan als betutteling en bevoogding, zaken die de mens alleen maar belemmeren om vrij en gelukkig te zijn', betreurt hij. De ravage van dit denken is enorm, stelt De Wever, wat voor hem de nood verklaart aan:

'Een sterke identiteit, vormgegeven in een burgerschap dat gestoeld is op civiele normen en waarden is de sleutel tot een (h)echte samenleving. Zelfbeheersing en een gezonde sociale controle gaan daarin oom agent en oom advocaat ver vooraf.'³⁰

Kortom, als de civiele natie versterkt wordt en de wil om tot de gemeenschap te behoren sterk is, dan komt de solidariteit vanzelf. Daarom moet er geïnvesteerd worden in het maatschappelijk weefsel.

'Het kostbare weefsel dat een samenleving aan mekaar houdt, moeten we dus proberen gezond te houden. Zodat die samenleving vanzelf normen en waarden genereert. En mensen daarin worden opgevoed.'³¹

De Wever hanteert hier, in lijn met zijn organisch nationalisme, een metafoor die de samenleving verbeeldt in termen van een biologisch, levend organisme. Net zoals de mens, is de samenleving volgens De Wever opgebouwd uit een weefsel, een lichaam. Als dat lichaam gezond is, komen daar automatisch waarden en normen uit die een noodzakelijk tegenwicht bieden tegen het ontsprende rechtenperspectief. Het is niet verwonderlijk dat De Wever zelf de link legt tussen zijn oproep voor een ethisch reveil, voor een versterking van het kostbare weefsel en de gedachten van Edmund Burke. We moeten volgens De Wever terug naar 'de wijsheid van Edmund Burke dat het in de eeuwige aard der dingen is vastgelegd dat mensen die geen maat houden niet vrij kunnen zijn'.³²

De Wever en N-VA spreken zich meermaals expliciet uit voor de rechten van de mens en spreken hun engagement uit aan de verlichting en de waarden van de verlichting. Steevast koppelen ze dit echter aan tegenstrijdige interpretaties, eisen en analyses. De verlichting en de rechten van de mens worden vooral als culturele gegevens neergezet die eigen zijn aan 'ons' en veel minder als principes die consequent worden toegepast voor iedereen. In plaats van een inclusief verhaal met gelijke rechten voor iedereen, worden de waarden van de verlichting waarden eigen aan 'ons'. Die waarden en rechten moeten in balans worden gebracht met plichten, met de belangen

van het kostbare weefsel. Zo niet, dan veroorzaken de rechten ontsporingen, een decadente samenleving. Daarom moeten de rechten ingeperkt worden door antiliberale plichten.

5.2. In naam van de democratie

Democratie is een kernconcept in de retoriek van N-VA. Het figureert in bijna elk opiniestuk van De Wever en het staat centraal in verkiezingspamfletten, het *mission statement* en de statuten van de partij. Zoals we al aange-toond hebben in hoofdstuk 3, koppelt het N-VA-discours democratie consequent aan de Vlaams-nationalistische strijd. Het N-VA-engagement aan de democratie is dus ook steeds een engagement aan de onafhankelijkheid van de Vlaamse natie. Het doel van die strijd is een democratisch Vlaanderen, in een democratisch Europa, zo verzekert N-VA ons.

5.2.1. Democratie en haar grenzen

Het argument van N-VA dat België geen democratie is, kan alleen worden begrepen als een ideologische conclusie die om politiek strategische redenen neergezet wordt als realiteit. De ideologische logica ziet er als volgt uit: de natie is een morele gemeenschap, die morele gemeenschap zorgt voor impliciete, informele en spontane solidariteit en dat is de basis voor een democratie. Dit argument bevat ook een impliciete definiëring van democratie, een definiëring die niet alleen afwijkt van degene die de Belgische overheid zelf maakt, maar ook van de definitie die de verlichtingsdenkers er aan gaven. Democratie wordt in de logica van N-VA gelijkgeschakeld met 'één publieke opinie', 'één taal' en met 'één cultuur'. Immers, de reden dat 'België geen democratie is', is volgens N-VA dat er '[...] twee talen, twee culturen, twee soorten media, twee publieke opinies'³³ zijn en dat zorgt voor een *blocked democracy*,³⁴ een geblokkeerde democratie zonder legitimiteit.

Even terzijde, het is opmerkelijk dat N-VA, die normaal zo gekant is tegen de vervuiling van het Nederlands door het gebruik van Engelse woorden,³⁵ constant spreekt over '*blocked democracy*' in plaats van 'geblokkeerde democratie'. Er lijkt hier sprake van een doelbewuste keuze. Met dit Engels indexeert men afstandelijkheid van observatie en zelfs wetenschappelijkheid.

De N-VA-politici communiceren zo dat ze die term zelf niet uitgevonden hebben, maar dat het een bestaand concept is dat ook in het buitenland gebruikt wordt. ‘*Blocked democracy*’ dient dan als een manier om het N-VA-perspectief op democratie en België te legitimeren.

De N-VA-definitie van ‘democratie’ is nochtans opmerkelijk. De publieke opinie, de culturele en talige identiteit bepalen volgens N-VA wat al dan niet een democratie is. ‘De Vlaamse identiteit zou de grens van onze democratie moeten bepalen.’³⁶ Een gezonde democratie kan volgens N-VA slechts gebaseerd zijn op één taal, één cultuur en één publieke opinie. Er is een culturele en morele sokkel³⁷ nodig waarop deze democratie steunt. Ook op de democratie wordt dus een nationalistische correctie doorgevoerd. Enkel een Herderiaanse natie met één taal, één cultuur en één identiteit is voor N-VA een legitieme basis voor een ‘democratie’. Deze definiëring van een democratie staat mijlenver van die van de verlichtingsdenkers.³⁸ De democratie en de natie is geen gevolg van een rationele verbintenis tussen individuen op een grondgebied, maar een nationale cultuurgemeenschap:

‘Eerst en vooral is identiteit de basis van onze democratie. Volkssoevereiniteit dwingt ons immers te zeggen wie er behoort tot het volk en wie niet. Identiteit creëert een democratische gemeenschap die invulling geeft aan burgerschap. Het behoren tot de club heeft een vanzelfsprekende ethische dimensie, men is immers als individu verbonden met alle anderen en vice versa. Vlaming zijn we dus in wezen omdat de geschiedenis ons heeft gekneed tot een lotsgemeenschap van zes miljoen mensen die op ons lapje grond met elkaar een democratie vormen.’³⁹

De Wever presenteert hier voor de zoveelste maal de oneliner over de lotsgemeenschap én een geheel eigen definitie van democratie. Het is niet omdat er een gemeenschap is dat er ook sprake is van een democratie. Zijn definitie is in flagrante contradictie met de erfenis van de verlichting. Democratie spruit in de geest van De Wever voort uit onze identiteit, niet als individu, maar uit ‘onze collectieve identiteit’ als Vlaming. Al deze Vlamingen vormen samen ‘een lotsgemeenschap’ die de ‘geschiedenis heeft gekneed’. De intertekstualiteit is expliciet. De Wever haalt hier de klassieke opvattingen van Burke boven over de samenleving als een historisch gegroeid lichaam. Democratie begrijpt De Wever in de klassieke termen van de antiverlichtings-traditie: als een organisch gegroeide entiteit, door de geschiedenis vorm ge-

geven. Deze samenleving is niet gebouwd op basis van de rede, maar wordt gevormd door het lot. Die historisch gegroeide identiteit bepaalt wie tot de natie behoort en wie niet.

Wil je tot de 'democratische gemeenschap' behoren die N-VA in gedachten heeft, dan moet je jezelf eerst de nationale identiteit van het volk aanmeten vooraleer je deel uitmaakt van de democratische en ethische gemeenschap. Democratie wordt daarmee verengd tot 'etnocratie'. Enkel (zelfverklaarde en geboren) Vlamingen schragen en vormen een democratie op basis van 'hun identiteit', 'hun cultuur' en 'hun publieke opinie'. Anderen moeten eerst een examen afleggen, vooraleer ze lid kunnen worden van de club. N-VA bouwt verder aan het idee van die ene Vlaamse nationale identiteit door ze te contrasteren met 'die andere cultuur': de cultuur van de Walen.

Het ontwaren van twee zogenaamd compleet verschillende 'publieke opinies' kan alleen maar door het selectief veralgemenen van de verschillende opinies in beide landsdelen. Brussel lijkt, net zoals de Duitstalige gemeenschap bijvoorbeeld, doorgewoond niet te bestaan in het denken van De Wever. De gehele Belgische bevolking wordt door N-VA herleid tot twee homogene en botsende culturen: de Vlamingen versus de Franstaligen. De Wever verklaart dus niet alleen de Belgische democratie als onbestaande, hij ontkent ook dat er behoorlijk wat Vlamingen, Franstaligen, Duitstaligen, Walen en Brusselaars zijn die zichzelf zien als (oude) Belg of als Marokkaanse, Amerikaanse, Congolese of Turkse Belg, Europeaan, Chinees of die zichzelf louter als wereld- of stadsburger definiëren. De Wever produceert met zijn discours over democratie in wezen een klassiek nationalistisch en culturalistisch discours. Het is ook een puur ideologisch discours dat de Belgische en Vlaamse realiteit ontkent, een typerende '*denial of diversity*' zoals Blommaert⁴⁰ het omschrijft. België is immers het toneel van veel meer diversiteit dan de idee van 'twee publieke opinies' of 'twee culturen' doet uitschijnen. Een oppervlakkige blik op Brussel volstaat om te weten dat die idee niet klopt.

Brussel is niet alleen een metropool, het is ook een afspiegeling van bijna heel de wereld. Minder dan de helft van de Brusselse bevolking is van Belgische origine; een derde komt uit een niet-Europees land.⁴¹ Superrijk en superarm wonen er zij aan zij. Geen enkele taal is er een meerderheidstaal en in die zin is er evenmin een hegemonische meerderheidscultuur.⁴² Niet alleen Brussel is divers, ook Vlaanderen en Wallonië zijn dat. Op basis van politieke voorkeuren, op basis van verschil tussen stedeling en plattelandsbewoner, opleidingsniveau, gender, seksuele voorkeur, religie, enzovoort.

Deze complexe realiteit van de Belgische samenleving wist het N-VA-discours volledig uit. N-VA reduceert België tot twee simplistische homogene blokken (Vlamingen en Franstaligen) die elk apart een democratie vormen. Men creëert een veralgemeniserend beeld van 'twee diametraal verschillende publieke opinies' alsof het om eeuwenoude culturele verschillen zou gaan. Nochtans toont de geschiedenis aan dat dergelijke categorisering helemal niet oud zijn. Wallonië stond, zoals we reeds aanhaalden, heel lang bekend als 'liberaal'.⁴³ In de geest van De Wever is 'Vlaanderen [...] gemiddeld rechtser en meer ondernemingsgericht dan Wallonië'.⁴⁴ De verkiezingsoverwinning van N-VA in 2010 wordt door de partij dan ook begrepen als uiting van die cultuurverschillen: eindelijk worden deze fundamentele verschillen electoraal vertaald. De retoriek van de 'twee democratieën' laat N-VA toe om te spreken namens en voor een onbestaand cultureel homogeen Vlaanderen. Het faciliteert een vox-populisme. Meer nog, het is een aanval op de democratie, net omdat democratie van een andere definitie wordt voorzien: een zuiver nationalistische.

5.2.2. Democratie en de grondwet

De basis van de 'Vlaamse democratie' is volgens De Wever de Vlaamse identiteit. Nochtans is voor de verlichtingsdenkers de grondwet, waarbinnen de burgers vastleggen wat de bevoegdheden zijn van haar regering, het fundament van de democratie en niet een homogene identiteit. Bovendien is die grondwet het instrument bij uitstek voor de burgers om hun rechten te behouden, de regering te controleren en contesteren als dat nodig is. Ze is in de verlichting de bron van de moraal. De Wever heeft echter andere prioriteiten: een democratie die enkel gebaseerd is op een grondwet, ziet hij als een probleem, niet als bevrijding. De Wever ziet het als volgt:

'Voor mij doemt dan het spookbeeld op van een samenleving die alleen nog bestaat uit een amalgaam van individuen die allemaal persoonlijke rechten en vrijheden tot het uiterste proberen te benutten. Over de onvermijdelijke onderlinge botsingen moet de rechter dan maar oordelen. En moge de duurste advocaat winnen. Het vermijden van botsingen door enige zelfbeheersing, laat staan door sociale controle, wordt afgedaan als verwerpelijke morele dwang.'⁴⁵

Een samenleving die enkel gebaseerd is op de grondwet en de vrijheden, een verlichte democratie zoals de verlichtingsfilosofen dit noemen, is volgens De Wever een gevaar, 'een spookbeeld'. De Wever presenteert hier terug een karikatuur van zijn vijand. 'In zo'n samenleving moet elk akkefietje inderdaad worden opgelost door een derde partij.'⁴⁶ Het is een punt dat De Wever heel vaak aanhaalt: een samenleving die enkel op rechten gebaseerd is, zal noodzakelijkerwijs ontsporen. 'Exclusief focussen op rechten geeft alleen de illusie van vrijheid, het resultaat is uiteindelijk het omgekeerde.'⁴⁷ Mei 68 is hier opnieuw de boosdoener, volgens De Wever. Immers door mei 68 werden die vrijheden te veel uitgediept.⁴⁸

'Dit alles leidt tot een samenleving van individuen met rechten en vrijheden, maar niet tot een gemeenschap',⁴⁹ aldus De Wever. Er moeten volgens De Wever dan ook extra waarden en normen geformuleerd worden die de culturele en morele sokkel bepalen waarop Vlaanderen moet worden georganiseerd. Daarom kan men volgens De Wever niet anders dan toejuichen dat minister Keulen⁵⁰ op zoek gaat naar die Vlaamse waarden en normen. Die waarden zijn immers de culturele sokkel die het samenleven mogelijk maken, waarop automatische solidariteit gebaseerd is en het individu inbedden in een gemeenschap. De Wever reageert dan ook sarcastisch op Reynebeau⁵¹ die het klassieke verlichtingsstandpunt verdedigt dat in een moderne verlichte democratie de grondwet de omgang bepaalt tussen mensen:

'Niet volgens Marc Reynebeau. Want alles staat al in de grondwet en de overige wetgeving. "Wie zich daar niet aan houdt mag het bij oom agent gaan uitleggen." Met andere woorden, laat iedereen rustig zijn eigen ding doen.'⁵²

De Wever maakt een karikatuur van Reynebeau en van de verlichtingspositie: een samenleving die gebaseerd is op wetgeving is een samenleving waar 'iedereen gerust zijn ding mag doen.' Deze positie bestempelt De Wever als 'hyperrelativistische onzin van progressief-intellectueel Vlaanderen'.⁵³ De Wever bekent zich duidelijk als een bestrijder van een democratie geschoeid op de leest van de verlichting. Dergelijke samenlevingen bepleiten is bij voorbaat een schuldige positie aannemen die er voor zorgt dat de samenleving ontspoot (drugs, misdaad, echtscheiding, pornificatie, individualisering, zelfmoorden, werkdruk). En ook hier schrijft De Wever zich in in de ideologische traditie van de antiverlichting. Hij mag dan 'moderne' woorden en kwalen benoemen, de (impliciete) intertekstualiteit is manifest.

De Wever houdt een pleidooi voor de subjectieve gemeenschap. Eenmaal iedereen tot de gemeenschap wil behoren, zullen er spontaan informele ‘wetten’ opduiken. Als die subjectieve identiteit geïnstalleerd is, zal de ‘organische rechtsstaat’ vanzelf de samenleving reguleren. Eigenlijk zijn er geen wetten meer nodig, want die rechtsstaat werkt onvermijdelijk subjectief en reguleert zichzelf: ze gaat ‘oom agent en oom advocaat ver vooraf’. Hij is willekeurig (en dus dictatoriaal) georganiseerd. De Wever bestempelt de verlichte democratie die louter steunt op de grondwet als een problematisch gegeven. Daarom moet er een correctie komen op het perspectief dat de wet niet alleen vrij maakt, maar ook de basis is voor de moraal. Dit nochtans klassieke verlichtingsdenken is voor De Wever de basis van onvrijheid en ontsporingen. Net zoals alle denkers binnen de antiverlichtingstraditie bestempelt De Wever de verlichte democratie als de basis van decadentie. Daarom moet er een correctie komen op die vrijheden. Die correctie zit in een sterke identiteit die zelfbeheersing met zich meebrengt en ‘een gezonde sociale controle’. De organische moraal moet de wet domineren, niet omgekeerd. We horen hier heel sterke echo’s van Burke en Renan. De democratische mens, met zijn vrijheden en rechten, wordt bij De Wever iemand zonder zelfbeheersing die zorgt voor een ontspoorde maatschappij. De wet moet daarom vooraf worden gegaan door de sociale normeringen, eigen aan een gezonde gemeenschap.

De grondwet is voor N-VA slechts belangrijk als deze past in haar strijd voor een Vlaamse natie of tegen haar concrete politieke tegenstander van het moment. Zo slaagt de partij er in om enerzijds de PS te beschuldigen van het schenden van de grondwet⁵⁴ (ten nadele van de Vlaming, en de politieke plannen van N-VA in het bijzonder)⁵⁵ en anderzijds te stellen dat die grondwet in het licht van het doel van de ‘confederale staat [...] maar even terzijde moeten geschoven worden’. ‘In dit land zijn de grootste veranderingen buiten de grondwet gebeurd’, zegt De Wever. ‘Wij gaan voor de shock. Dat kan gebeuren zonder chaos of revolutie’, verzekert De Wever. ‘In 2014 moet een consensus mogelijk zijn rond confederalisme.’⁵⁶

De Wever benadrukt dat N-VA voor de shock gaat. Confederalisme of niets, dat is de optie die De Wever voorschotelt. De optie om de grondwet links te laten liggen, verantwoordt De Wever in een klassieke antiverlichtingstraditie vanuit de loop, de aard van de geschiedenis. N-VA is de vertolker van die opgaande idee, zij kent de ware loop van de geschiedenis. N-VA

volgt de loop van de geschiedenis die vastligt. De opgang van de Vlaamse natie is niet zomaar te keren:

‘Niets is zo krachtig als een rijp idee. De grondwet kan later nog altijd aangepast worden,’ aldus De Wever, die naar eigen zeggen niet meer gelooft in een ‘klassieke staatshervorming.’⁵⁷

5.2.3. Democratie als tijdelijke dictatuur van de meerderheid

De democratie is volgens De Wever enkel legitiem als ze steunt op een ‘sterke identiteit’. Die collectieve identiteit en de bijhorende waarden en normen vormen de basis van het burgerschap binnen een democratie. Zoals we gezien hebben, gaat die identiteit ook gepaard met een cultuur en een publieke opinie. Democratie wordt dan begrepen als het in ere houden van de traditie van het volk als geheel. Democratie staat gelijk aan ‘publieke opinie’ en N-VA zet zichzelf neer als de vertolker van de stem van het volk. Zoals Burke zichzelf de autoriteit toekent om te spreken in naam van de traditie, in naam van de overledenen, spreekt N-VA in naam van het Vlaamse volk. Ze plaatst zich hiermee in een rijke populistische traditie in Vlaanderen.⁵⁸ Het Vlaams Blok/Belang sprak in naam van het volk, de liberale Open VLD sprak in naam van de burger en de sociaaldemocratische sp.a sprak in naam van de mensen.

Democratie wordt gelijkgeschakeld met dé stem van het Vlaamse volk, met dé publieke opinie en N-VA zet zichzelf neer als de ultieme spreekbuis van die publieke opinie. De leiders van het volk zijn het volk. De N-VA is de stem van het volk. Dat die reductie gevolgen heeft voor het concept democratie *an sich* is evident. Concreet betekent het dat N-VA een populistisch en antiverlichtingsidee van democratie aanhangt. Democratie wordt door N-VA begrepen als een tijdelijke dictatuur van een partij voor vier jaar. De winnaar van de verkiezingen wordt op slag de partij die ‘de stem van het volk vertolkt’ en krijgt zodoende *carte blanche* voor de volledige regeerperiode. De partij eigent zich alle macht toe, niemand heeft nog een legitieme stem in het debat, enkel N-VA heeft een democratische stem. Het is dan ook geen toeval dat N-VA gekant is tegen referenda.⁵⁹ Als N-VA de verkiezingen heeft gewonnen, telt enkel de stem van de partij en de voorzitter. De Wever spreekt dan vier jaar namens het volk, het volk zelf doet er best het zwijgen toe.

Democratie staat dan niet meer voor een groot verhaal dat gebaseerd is op het gelijkheidsbeginsel en de grondwet, maar voor een 'publieke opinie' van het Vlaamse volk, vertolkt door de politieke meerderheid van het moment. Democratie is dan de tijdelijke dictatuur van de meerderheid die politiek maximaal moet worden uitgebuit. Nochtans benadrukken de verlichtingsdenkers dat het fundament van een democratie bestaat in de verwerping van het idee dat mensen kunnen spreken in naam van de natie.⁶⁰ Democratie als de stem van de meerderheid is niet alleen geen verlichte democratie, het is geen democratie *tout court*.

N-VA claimt reeds in haar oprichtingsmanifest te spreken in naam van zes miljoen Vlamingen, ook al haalde de partij toen niet eens de kiesdrempel. Het vox-populisme en de bijhorende antidemocratische houding zijn al sinds de oprichting van N-VA een vast kenmerk van haar retoriek. Sinds de verkiezingsoverwinning van 2010 koppelt ze daaraan dat ze de grootste partij van Vlaanderen is. Deze verkiezingsuitslag is dan ook historisch, want het is voor het eerst een echte uiting van democratie in de zin van De Wever. Hoewel N-VA die overwinning haalde met 'slechts' 28 %, spreekt ze sindsdien wel in naam van een partij 'die 80% van de kiezers vertegenwoordig[t]',⁶¹ zoals Bracke het verwoordt. N-VA stelt haar stem voor als de stem van de democratie, van het volk. N-VA begrijpt de verkiezingsoverwinning als een ultieme legitimatie van haar programma voor de volgende vier jaar. Dat democratie tegenspraak en tegenmachten nodig heeft, ziet N-VA als een aanval op 'het verkiezingsresultaat' en dus een aanval op de democratie: 'De grootste Vlaamse partij kan daardoor nooit doen wat de kiezers ervan verwachten.'⁶²

Voor de verlichtingsdenkers mag democratie geen dictatuur van de meerderheid zijn. Bij De Wever veroordeelt de kiezer zichzelf tot vier jaar zwijgen en het volgen van wat de 'democraten' beslissen. De Tocqueville⁶³ zou zich hebben omgedraaid in zijn graf bij het horen van dergelijke definitie van democratie. De Tocqueville toonde zich immers beducht voor de 'tirannie van de heersende meerderheid'.⁶⁴ Daarom onderstreepte hij de noodzaak van het middenveld, van tegenmachten in de samenleving. 'De stelregel dat op bestuurlijk gebied de meerderheid van een volk het recht heeft van alle beslissingen, beschouw ik als hogelijk onjuist en verwerpelijk',⁶⁵ zo waarschuwde de Tocqueville. Hij was na zijn bezoek in Amerika immers zeer bezorgd geworden 'over de povere waarborgen tegen een dictatoriale machtsuitoefening die met dat systeem gegeven zijn'.⁶⁶ De Tocqueville schakelt de oproep om alle macht toe te kennen aan de meerderheid gelijk met 'slaventaal'. Het

was een aanval op het beschikkingsrecht van elk individu. 'De tirannie van het getal', zo noemde Paine dit fenomeen in *Common Sense*. Democratie heeft immers geen tijdelijke vorm (rechts-links bijvoorbeeld), maar een tijdloze (het grote verhaal, democratie als ideologie).

Dat De Wever een hele andere 'democratie' op het oog heeft, blijkt onder ander uit dit citaat: 'Alles in dit land is erop gericht om op iedere breuklijn de minderheid te beschermen tegen de meerderheid.'⁶⁷ N-VA is de grootste partij en daarom claimt ze een transcendent recht op de macht: we zijn de grootste, dus we moeten regeren. Volgens de Tocqueville is de bescherming van de minderheid tegen de dictatuur van de meerderheid een cruciale voorwaarde voor een gezonde democratie. Niemand kan de democratie op-eisen. Voor De Wever betekent dit: 'De meerderheid regeert niet.'⁶⁸

De Wever begrijpt democratie als een tijdelijke dictatuur van de meerderheid. De politieke partij die de meerderheid van stemmen heeft, moet voluit haar programma kunnen uitvoeren zonder dat de minderheid grendels ter bescherming heeft. In de Belgische context krijgt dit nog een extra dimensie. De Wever verwijst, door het niet te benoemen, niet alleen naar het electorale gewicht, maar ook naar het demografische overwicht van de Vlamingen. Impliciet vertrekt De Wever hier van een fictieve homogene Vlaamse meerderheid. Een demografische meerderheid betekent immers nog niet dat er een politieke meerderheid is aan Vlaamse zijde. Die nuance verdwijnt in zijn discours. De Wever ziet het als volgt: de Vlamingen (de meerderheid) worden geregeerd door de Walen (de minderheid). De Wever noemt dit zelfs 'de dictatuur van de Franstalige minderheid'.⁶⁹ Zo komen we opnieuw bij de theorie van N-VA over de '*blocked democracy*' terecht. Democratie begrijpen als de dictatuur van de numerieke meerderheid is een klassieker in Vlaams nationale kringen. En het is sinds 2010 de partijlijn van N-VA. De gerenommeerde socioloog Huyse zegt hierover:

'Die spelregel is alleen democratisch te noemen als de minderheid van vandaag dankzij verkiezingen morgen meerderheid kan worden. Maar in België is de Vlaamse regio, gewoon door het gewicht van het bevolkingsaantal, voor eeuwig verzekerd van minstens de helft plus één in het federale parlement. Waar de verhoudingen onwrikbaar zijn omdat zij op onveranderlijke demografische gronden rusten is de brute meerderheidsregel geen legitieme manier van werken.'⁷⁰

5.2.4. Democratie, de democratische mens en het recht op verzet

Democratie betekent niet dat burgers hun rechten afstaan aan de tijdelijk verkozenen, aan de regering. Kenmerkend voor een democratie is dat burgers hun rechten te allen tijde behouden en dat die niet inperkbaar of overdraagbaar zijn.⁷¹ Dat betekent dat de burgers dus ook het recht hebben om zich te verzetten tegen beleidsdaden die zij beschouwen als een aanval op hun vrijheden, en die in strijd zijn met de grondwet. Blommaert beschrijft het als volgt:

‘Het is een oud beginsel van een democratie dat wanneer een overheid manifest onrechtvaardige of ondemocratische wetten uitvaardigt – wetten die de democratie beknotten of afbreken – het volk daar tegen in opstand mag komen. Meer nog, burgers in een democratie hebben de plicht om hiertegen in opstand te komen, want de fundamentele beginselen van een democratie zijn belangrijker dan de structuren en instellingen die ze moeten bewaken en realiseren.’⁷²

Net zoals Paine, oordeelt ook Jefferson dat verzet van cruciaal belang is voor een gezonde democratie. ‘Welk land kan zijn vrijheden in stand houden als zijn heersers niet van tijd tot tijd een waarschuwing krijgen dat het volk de geest van verzet in stand houdt?’⁷³ Dergelijk verzet tegen een regering is dan ook een uiting van democratie. Dat is echter niet hoe N-VA kijkt naar dergelijke kritische stemmen. De Wever illustreerde dit onder andere naar aanleiding van de campagne ‘Solidariteit maakt een cultuur groot’ van ‘Niet in onze Naam’.⁷⁴ Deze actie van 200 cultuurmensen verzamelde uiteindelijk meer dan 600 mensen uit de cultuursector die samen een opiniestuk onderschreven tegen de ‘Vlaams-nationalistische invulling van identiteit’ en de ‘splitsingsrage’.⁷⁵ Naast deze culturele acties vond er in hetzelfde weekend een nationale betoging plaats tegen het uitblijven van een federale regering, waarvoor ruim 35.000 Belgen naar Brussel afzakten. Al deze acties waren voor De Wever van geen tel:

‘Maar ik ga de enige democratische uiting van de bevolking niet vergeten, dat waren de verkiezingen. De Vlaming heeft toen gestemd voor verandering, die verandering moet er komen.’⁷⁶

Dit verzet, dit signaal van de democratische burgers beoordeelt De Wever als niet-democratisch, want de meerderheid van de Vlamingen heeft anders gestemd, en dus moeten de burgers de lippen op elkaar houden. Enkel de electorale uitslag is voor De Wever een 'democratische uiting' van de bevolking. Als de bevolking eenmaal haar stem heeft uitgebracht, staat 'de Vlaming' blijkbaar zijn rechten af aan de politiek, geeft hij 'volmachten' aan de tijdelijk verkozenen. Meer nog, de electorale resultaten geven blijkbaar *carte blanche* aan de grootste partij. De Vlaming heeft gestemd voor verandering. Na de verkiezingen moet iedereen zwijgen, enkel de grootste partij heeft nog recht van spreken. De Wever negeert dan ook initiatieven zoals 'Niet in onze Naam'. Met zijn logica portretteert hij iedere inwoner van Vlaanderen als een Vlaams-nationalist, ook al stemt die 'Vlaming' eventueel op linkse of antinationalistische partijen.

De logica van twee 'publieke opinies' die gestemd hebben, wordt ook toegepast op de betoging zelf, in een tweede poging om dit verzet te ontmantelen en zelfs te recupereren. N-VA baseert zich hiervoor voor één keer graag op de informatie van de Franstalige krant *Le Soir*. Na een peiling van *Le Soir* bleek dat er onder de 1000 manifestanten 440 Brusselaars, 350 Walen en 210 Vlamingen aanwezig waren. Hieruit concludeert N-VA dat de betoging slechts 20% Vlamingen bedroeg. Die redenering ontkent niet alleen het bestaan van Nederlandstalige Brusselaars, maar impliceert ook een 'splitsing' van de opkomst van de betoging – en laat dat nu net zijn wat de betogers niet wilden: een opdeling in Franstaligen en Vlamingen. Dit niet mis te interpreteren signaal van de betogers, draaien Ben Weyts⁷⁷ en Bart De Wever volledig om zodat de N-VA-agenda er opnieuw op kan worden geprojecteerd:

'De overgrote meerderheid van de betogers waren Franstaligen [...] Laat ons die verschillen erkennen en meer autonomie aan de deelstaten geven.'⁷⁸

N-VA laat het daar niet bij. Vlaams parlements lid Lieven Dehandschutter (N-VA) roept meteen de bevoegde minister ter verantwoording omdat de 'anti-Vlaams-nationalistische' avond 'Niet in onze Naam' doorgaat in de Koninklijke Vlaamse Schouwburg in Brussel. Dehandschutter herinnert de minister eraan dat de Koninklijke Vlaamse Schouwburg (KVS) neutraal moet zijn:

'Als een door de overheid opgerichte en beheerde instelling van openbaar nut valt de KVS ons inziens onder de voor de overheid geldende ver-

plichting tot ideologische en filosofische neutraliteit en benuttingsgelijkheid, verankerd in de Cultuurpactwet van 16 juli 1973.⁷⁹

Hoewel Dehandschutter verklaart tevreden te zijn met de uitleg van de minister en stelt dat de 'KVS geen blaam treft',⁸⁰ kondigt N-VA niet veel later aan dat Jean-Pierre Rondas⁸¹ door N-VA aangesteld is om in de raad van bestuur van de schouwburg te zetelen. Naar eigen zeggen zal Rondas '[...] er mee waakzaam op toezien dat het Brusselse stadstheater zich niet meer te fel engageert in politieke manifestaties als "Niet in mijn naam"'.⁸² En zo vervolgt hij: 'Het is niet aan de KVS om mee te spelen in dit soort platte, interveniërende politiek vanwege kunstenaars.'⁸³ N-VA weigert niet alleen te luisteren naar het democratisch verzet, ze tracht ook te voorkomen dat een dergelijk verzet nog georganiseerd kan worden.

Een gelijkaardige houding ten aanzien van verzet en tegenstemmen neemt N-VA ook aan als het over het stakingsrecht gaat. De algemene staking die de vakbonden opzetten naar aanleiding van het regeerakkoord, kan niet op de sympathie rekenen van De Wever. Hij ziet ze enkel in termen van een kostenpost voor de samenleving, een aanval op de economie:

'Die stakingsacties hebben geen zin. Die leiden tot een negatieve spiraal die de economie nog meer beschadigt. De vakbondsleiders moeten de volwassenheid hebben om de mensen te zeggen dat ze in de toekomst hoe dan ook langer zullen moeten werken.'⁸⁴

Die houding is geen uitzondering, N-VA reageert consequent negatief op stakingen. Zo ook als het personeel van De Lijn⁸⁵ of NMBS⁸⁶ wil staken. N-VA betreurt die stakingen bij het openbaar vervoer en houdt een pleidooi voor een 'minimale dienstverlening'. Dit engagement aan het recht op minimale dienstverlening blijkt echter vooral van politiek-strategische aard te zijn. Dat wordt duidelijk als de N-VA-specialist inzake openbaar vervoer Peumans niet veel later bepleit om de besparingen, die de Vlaamse regering moet doorvoeren, af te wentelen op De Lijn⁸⁷ wat de basisdienstverlening op alle niet-stakingsdagen zal vernietigen. Kortom, het is N-VA niet te doen om die basisdienstverlening. In naam van de burger wil N-VA het recht op algemene staking beperken: 'Staken is een recht maar dit recht is niet absoluut want begrensd door het recht op mobiliteit van anderen.'⁸⁸ De strategie begint doorzichtig te worden. Eerst vertolkt N-VA haar engagement aan het

recht, om het daarna uit te hollen. In een persbericht naar aanleiding van een andere staking bij De Lijn laat N-VA weten:

‘Het stakingsrecht is één van de krachtigste middelen die ter beschikking staan van de vakbonden. Alleen betreuren we dat ook in dit conflict de burger alweer het slachtoffer wordt.’⁸⁹

N-VA kan dan ook haar tevredenheid niet onderdrukken als blijkt dat de staking volgens haar niet slaagt: ‘De verkozenen van de N-VA zijn wel tevreden dat een minderheid er niet in slaagde een groot deel van de bevolking te gijzelen.’⁹⁰ Die tevredenheid wordt opnieuw aangevuld met de eis tot minimale dienstverlening. N-VA werpt zichzelf op als vertolker van wat leeft bij de burger. N-VA weet wat de Vlaming denkt, voelt en wil. Meer nog, hoewel de partij ‘maar’ 28% van de stemmen haalt, pretendeert ze te spreken in naam van 80% van de bevolking. Een relatieve meerderheid wordt zo een absolute meerderheid. De leiders zijn het volk, zij spreken de stem van het volk. In lijn met de antiverlichtingstraditie is N-VA voorstander van een organische politiek waarbij de leiders en enkel de leiders de stem van het volk vertolken. Het kritische middenveld is daarom een doorn in het oog en overbodig. Immers, N-VA spreekt in naam van de burger, wat het vermoeden voedt dat de vakbonden dat niet doen. Stakingen in de openbare sectoren omschrijft N-VA als het gijzelen van het publiek. In naam van de burger wil N-VA bij monde van Bourgeois⁹¹ dan ook het stakingsrecht voorwaardelijk maken:

1. Zo mag het publiek niet gegijzeld worden met stakingen in de openbare sector.
2. Zo ook mag een staking het vrij verkeer van goederen niet belemmeren.
3. Stakingen mogen evenmin het vrij verkeer van personen belemmeren, ook niet als het om Nederlanders gaat.
4. Laat staan dat stakers mensen mogen gevangen houden of gijzelen.⁹²

Kortom, er mag nog gestaakt worden volgens N-VA, maar het publiek mag daar niets van merken. Het vrij verkeer van goederen en personen moet worden gegarandeerd. Er moet een minimale dienstverlening zijn. Volgens de vakbonden is er dan in wezen geen sprake meer van stakingen als een doeltreffend middel om de belangen van de burgers te verdedigen. Het centrale doel van staking – economische schade – wordt onbereikbaar gemaakt,

zodat stakingen alle impact verliezen. N-VA hanteert hier dus een zeer geslepen strategie om de (macht van de) vakbonden te vernietigen. De Wever en N-VA sluiten hier aan bij de beweging van Thatcher tegen de vakbonden. Zij hanteerde een identitieke strategie: stakingen mochten geen economische schade berokkenen.

N-VA blijkt lippendienst te bewijzen aan de democratie en het democratische recht op verzet. De partij en haar mandatarissen herhalen met de regelmaat van de klok hun engagement met de democratie. Echter, bij nadere analyse blijkt dat ze een zeer merkwaardig begrip hebben van democratie. Democratie staat synoniem met Vlaanderen en met een strijd tegen België. Immers, een democratie is enkel legitiem volgens N-VA als deze ondersteut wordt door een Vlaamse identiteit. Behoor je niet tot deze groep, dan behoor je niet tot de democratie. Kortom, het is de volksaard die de grenzen van de democratie bepaalt volgens N-VA.

5.3. In naam van de gelijkheid

N-VA's definiëring van democratie stelt collectieve identiteit voor als het fundament van democratie. Dit in tegenstelling tot de verlichtingsdenkers die de gelijkheid tussen individuen naar voren schuiven als het fundament: '[...] gelijkheid, dat is het fundamentele principe van de democratische republiek',⁹³ zegt Mirabeau. Die nadruk op gelijkheid is het onderliggende intellectuele fundament van zowel de democratie, als van de gehele verlichting. Immers, de keuze voor democratie is 'gebaseerd [is] op het principe dat het geluk van elk individu, en dus zijn wereldse belangen, als gelijk beschouwd worden.'⁹⁴ In dit stuk gaan we na in hoeverre de definiëring van democratie door N-VA ook een impact heeft op dit gelijkheidsprincipe en het geluk van elk individu.

5.3.1. N-VA, gelijkheid en de strijd tegen het CGKR

Gelijkheid is niet het belangrijkste strijdpunt van N-VA, althans als we afgaan op hun website. Slechts 53 resultaten verschijnen na een zoekopdracht op het trefwoord gelijkheid. Vergelijk dat met democratie (247 hits), Vlaming (312), staatshervorming (769) of Vlaanderen (1804 hits)⁹⁵ – een indicatie over het

belang dat de partij hecht aan elk van deze strijdpunten. Als N-VA het over gelijkheid heeft, verwijst ze vaak naar de bekende domeinen: gelijkheid tussen man en vrouw (voornamelijk in de context van de multiculturele samenleving), gelijke kansen voor holebi's, gelijke kansen in het algemeen en op de arbeidsmarkt. Hieronder duiden we de inhoudelijke lijn van de belangrijkste thema's waarvoor N-VA het concept gelijkheid in de mond neemt.

5.3.1.1. Lang leve de verschillen tussen man en vrouw

Gelijkheid tussen de seksen is een belangrijk strijdpunt van de verlichting en vooral van de radicale verlichting.⁹⁶ Verschillende bijdragen op de N-VA-site gaan expliciet in op de gelijkheid tussen man en vrouw. Zo laat ook De Wever zelf meermaals zijn stem horen, in columns als 'Meer vrouwen naar het voetbal'⁹⁷ en 'Sticky floor',⁹⁸ hoewel hij naar eigen zeggen '[...] als man in een leidinggevende functie met een thuiswerkende echtgenote buitengewoon slecht geplaatst [is] om hier nog iets aan toe te voegen'.⁹⁹ De columns van De Wever zijn door de stelling die hij erin verdedigt, interessant genoeg om te bestuderen. In zijn columns bouwt De Wever zijn argumentatie op aan de hand van een boek van Harvey C. Mansfield,¹⁰⁰ getiteld *Manliness*. Dat dit boek vernietigende reviews (feitelijke fouten, gespeend van kennis van genderstudies, methodologische bokkensprongen) kreeg, onder andere van Martha Nussbaum,¹⁰¹ deert De Wever niet. Dit onthoudt De Wever: Mansfield

'[...] stelde in zijn boek *Manliness* (2006) dat mannen en vrouwen zich door hun biologische verschillen gemiddeld genomen sterk verschillend gedragen. Doorheen onze culturele evolutie zijn wij aan die biologische verschillen bepaalde waarden gaan toekennen. Zo zijn de genderarchetypes ontstaan.'¹⁰²

De Wever projecteert hier zijn tweeledige visie op de natie ook op genderverschillen. Hij beroept zich hiervoor op een filosoof die gespecialiseerd is in antiverlichtingsdenkers als Burke. De Wever vermeldt meermaals expliciet dat Mansfield verbonden is aan Harvard. Zo indexeert hij zijn reactionaire uitspraken als wetenschappelijk waar en voorziet hij zijn stellingen van extra autoriteit. De onderliggende boodschap is dat Mansfield de wetenschappelijke consensus vertolkt. Die consensus is verdacht simpel: 'Heel simpel gesteld: er zullen gemiddeld altijd meer macho's dan macha's zijn,

net zoals er gemiddeld altijd meer zorgzame moeders dan zorgzame vaders zullen zijn.¹⁰³ De centrale reden waarom De Wever dit boek aanhaalt, is duidelijk. Hij zet een stevige aanval in op de hele feministische theorie door de genderstudies te diskwalificeren als zijnde ‘onwetenschappelijk’ en zo ook de feministische beweging weg te zetten als een ‘foute’, ‘nutteloze’ en ‘ideologische’ strijd. Want zo stelt De Wever zonder enige bewijsvoering:

‘Er werd sinds de jaren zestig veel wetenschappelijk onderzoek ondernomen om aan te tonen dat verschillen tussen de seksen voornamelijk sociaal geconstrueerd zouden zijn, maar men faalde telkens jammerlijk in dat opzet. [...] Het streven naar gelijkheid volgens het klassieke feminisme bleef desondanks voetstoots op dat uitgangspunt staan. Waardoor het paradoxaal genoeg vaak degradeerde tot de poging om vrouwen massaal mannelijk gedrag te laten kopiëren.’¹⁰⁴

Man en vrouw zijn voor De Wever in eerste instantie biologische categorieën. Het feminisme weigert zich neer te leggen bij deze ‘wetenschap’ en blijft streven naar gelijkheid. Die strijd voor gelijkheid begrijpt De Wever als een strijd om van vrouwen mannen te maken. En dit kan volgens hem niet lukken omdat de biologische verschillen nu eenmaal niet te veranderen zijn:

‘In positieve zin is de man ondernemend, zelfbewust en bereid risico’s te nemen. In negatieve zin is hij bruut en grof, agressief en machtswellustig. De vrouw is daarentegen in positieve zin zorgend, stabiliserend en rustgevend en in negatieve zin sluw, konkelend en venijnig. Volgens Mansfield hebben deze sociale attributies een genetische en biologische achtergrond en zijn de gendergedragingen van man en vrouw bijgevolg niet cultureel of sociaal bepaald.’¹⁰⁵

De Wever introduceert hier een nieuw essentialisme: mannen en vrouwen hebben biologische kenmerken. Ze zijn deel van de natuurlijke orde zoals Burke het zou benoemen. De inzet van de feministen om gelijkheid na te streven, is volgens De Wever dan ook ‘iets wat gedoemd is om te mislukken aangezien een mannelijke manier van denken gemiddeld nu eenmaal veel meer eigen is aan mannen dan aan vrouwen, en vice versa uiteraard’.¹⁰⁶ In plaats van te strijden voor quota en een actieve genderpolitiek gericht op gelijkheid, zou het feminisme de wetenschappelijke consensus moeten aanvaarden. Dat is de boodschap van De Wever. De Wever stelt het scherp:

‘De vraag blijft echter of we, na het doorbreken van het glazen plafond en het opkuisen van de kleverige vloer, ooit wakker zullen worden in een wereld waar mannen en vrouwen respectievelijk evenveel leidinggevende als verzorgende taken zullen uitoefenen. Volgens het recente boek *Mannelijkheid* van filosofieprofessor Harvey C. Mansfield (Harvard) is het antwoord negatief.’¹⁰⁷

Gelijkheid is geen optie voor de meerderheid van de vrouwen, want dan zouden ze mannen moeten worden is de impliciete boodschap. Tegen discriminatie van vrouwen moet worden opgetreden, aldus De Wever, maar dat is niet de kern van het probleem.

‘Gelijkheid, of beter gelijkwaardigheid, tussen de seksen kan dus niet alleen bereikt worden door het opruimen van alle obstakels voor vrouwen die leidinggevende jobs ambiëren. Er moet ook in de andere richting worden gewerkt. Met name door veel meer waardering te gaan opbrengen, zowel maatschappelijk als financieel, voor taken die meer dan gemiddeld door vrouwen worden gekozen.’¹⁰⁸

Hier komt de aap uit de mouw. De Wever houdt geen pleidooi voor gelijkheid, maar voor gelijkwaardigheid. Geen strijd tegen ongelijkheid, maar het vieren van de verschillen. In wezen gaat het erom dat we het verschil tussen man en vrouw moeten waarderen, dat is het hoogst haalbare. We moeten de natuurlijke orde waarderen. En dus zijn quota voor vrouwen geen optie (dat is denigrerend en werkt niet), maar moet er worden gewerkt aan de herwaardering van de ‘vrouw-eigen’-taken. Immers, zo vult hij aan: ‘Streven naar gelijkwaardigheid respecteert verschillen, maar bant ongeoorloofde discriminaties, streven naar gelijkheid bereikt vaak net het omgekeerde.’¹⁰⁹ De intertekstualiteit is expliciet en manifest. De Wever herhaalt de woorden van Burke die ook van oordeel is dat elk streven naar gelijkheid ‘enkel zorgt voor het bemeilijken en het verergeren van de echte ongelijkheid, die het nooit kan opheffen.’¹¹⁰

5.3.1.2. Gelijkheid, de staat en de privésector

De strijd voor gelijkheid mondt volgens N-VA per definitie uit in zijn tegendeel: ongelijkheid. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat De Wever, net zoals alle antiverlichtingsdenkers,¹¹¹ met scherp schiet op Rousseau en zijn strijd voor gelijkheid. Met die strijd zou ‘Rousseau de kiem leggen voor de

grote ideologische nachtmerries van de twintigste eeuw',¹¹² aldus De Wever. Het is dan ook geen verrassing dat De Wever en N-VA tegenstanders zijn van elk ingrijpen van de staat ten aanzien van het bedrijfsleven om gelijkheid te realiseren. Dat is uitgesloten als het van N-VA afhangt. Quota voor vrouwen ziet N-VA dan ook niet als een instrument in de strijd voor gelijkheid, maar als ongeoorloofde discriminatie, want ook 'positieve discriminatie blijft immers discriminatie'.¹¹³ Het streven naar gelijkheid is niet alleen een maat voor niets, het hypothekeert volgens N-VA ook onvermijdelijk de vrijheid. Daarom is N-VA, in navolging van Hayek¹¹⁴ '[...] van mening dat het niet aan de overheid is om te bepalen hoe de privésector zich organiseert'.¹¹⁵ Verhaeghe merkt terecht op dat een dergelijk pleidooi voor een neoliberale meritocratie een aanval is op het principe van gelijkheid: 'Binnen de kortste keren valt de sociale mobiliteit stil, ontstaat er een groeiende kloof tussen onder- en bovengroep'.¹¹⁶

De economische belangen moeten primeren boven de strijd voor gelijkheid. Immers, zo stelt men als verantwoording voor de strijd tegen quota: 'Wie meent dat een dergelijke dwingende overheidsinmenging in privébedrijven geen enkele invloed op de marktwerking zal hebben, heeft het bij het verkeerde eind'.¹¹⁷ Quota betekenen volgens N-VA sowieso verlies, omdat de beurs die quota zou afstraffen. Tegen 'de markt' moet er volgens haar niet worden gereageerd, 'de markt' moet vrij zijn. De strijd voor gelijkheid tussen man en vrouw wordt zo ondergeschikt gemaakt aan economische belangen:

'In een vrij land zijn het de aandeelhouders die de raden van bestuur verkiezen. Door quota beperkt de overheid deze keuzevrijheid, vermindert zij de vrije concurrentie tussen individuen en kan zij zelfs de autonome beslissingen van aandeelhouders vernietigen. In plaats van op het pad naar sociale gelijkheid, bevinden we ons plots op de weg naar verknechting'.¹¹⁸

De klassieke antiverlichtingstraditie, zoals Hayek¹¹⁹ en Berlin, zet het streven naar gelijkheid neer als een aanval op de vrijheid. In het licht daarvan verzet N-VA zich ook tegen de invoering van praktijktests om discriminatie aan te tonen. Het N-VA-pleidooi tegen gelijkheid in naam van de vrijheid, zou kunnen doen vermoeden dat ook de verlichtingsdenkers zich bekennen als voorstanders van de *laissez faire* in economische zaken. Niets is minder waar, gelijkheid is samen met vrijheid een kernwaarde van de verlichting. De verlichtingsdenkers zien geen tegenstelling tussen beide waarden, intege-

deel, voor hen is gelijkheid een voorwaarde voor vrijheid.¹²⁰ Zeker de radicale verlichtingsdenkers houden een pleidooi tegen *laissez faire*¹²¹ en voor een sterke overheid die tegenwicht kan bieden aan de economische belangen.

De radicale verlichtingsdenkers hebben dan ook harde kritiek geuit op denkers als Adam Smith en Turgot die de vrije markt hevig steunden. Hun 'economische wetenschap' hield immers niet alleen een pleidooi in voor een vrije marktwerking, ze legitimeerde ook ongelijkheid. Economen als Smith en Ferguson vertrekken immers van het idee dat "onderwerping" de grondslag zelf is van de maatschappij en dat wat het regeren, de arbeidzaamheid en de maatschappelijke orde mogelijk maakt'. 'Elke persoon doet het,' stelde Ferguson in 1757, 'en bevordert het geluk in de samenleving, door zich te schikken in de hem door de Voorzienigheid toegewezen plaats in de rangorde.'¹²²

Diderot, d' Holbach en hun volgelingen hebben een zeer brede en onderbouwde kritiek uitgewerkt op die sociale ongelijkheid:

'Diderot en d'Holbach waren van mening dat geïnstitutionaliseerde ongelijkheid het politiek bestel ondermijnt en dat ze, door misdaad en mensenhaat teweeg te brengen, ook de morele orde aantast. De persoon die als minderwaardig wordt behandeld voelt zich gekrenkt. De persoon die niets bezit heeft geen belang bij het wel en wee van de maatschappij.'¹²³

Gelijkheid is volgens hen een voorwaarde voor een verlichte samenleving. Enkel als er gelijkheid is, kan er een vredevolle samenleving en een representatieve democratie worden gebouwd (iedereen is gelijk, dus iedereen kan iedereen vertegenwoordigen). De verlichtingsdenkers zetten naast vrijheid en juridische gelijkheid ook in op sociaaleconomische gelijkheid als basis voor geluk: 'Een samenleving kan volgens de radicale denkers alleen dan "voorspoedig" zijn als ze allen die er deel van uitmaken in staat stelt om gelijkelijk van haar voordelen te genieten, zodat ze er belang bij hebben om aan de maatschappij deel te nemen en door dat te doen het geweld zo veel mogelijk schuwen.'¹²⁴

N-VA echter, zit op economisch vlak op dezelfde lijn als Smith en Ferguson en deelt zelfs de neoliberale dogma's van Hayek, Friedman en de Chicagoschool. Duidelijk wordt dat N-VA een gelaagde ideologie uitdraagt. In de communi-

catie van N-VA spreken verschillende ideologische tradities: het (Vlaams-)nationalisme, de antiverlichtingstraditie en het neoliberalisme. Die ideologische mix toont zich heel duidelijk in de intertekstuele verbondenheid tussen het discours van De Wever en dat van Burke, Renan en Herder maar ook Hayek en Friedman spreken tot ons in de woorden van De Wever. Op economisch vlak spreekt N-VA letterlijk de taal van de neoliberale boegbeelden. Voorop staat de idee dat de markt vrij moet zijn, en dat elk ingrijpen in die markt illegitiem is.¹²⁵ Elk ingrijpen van de overheid in de economie ten voordele van de gelijkheid, beschouwt men als een inperking van de vrijheid én als onvermijdelijk desastreus voor de economie. Enkel de concurrentie mag een rol spelen. Het is via concurrentie dat de economie zichzelf zal reguleren. Hayek vat de rol van de overheid als volgt samen: 'Planning en concurrentie kunnen slechts gecombineerd worden door te plannen ten voordele van de concurrentie, en niet door te plannen ten nadele van de concurrentie.'¹²⁶ In lijn met deze wetmatigheid van het neoliberalisme, ziet De Wever belastingen voor bedrijven niet als een middel tot herverdeling of om gelijkheid te installeren in de samenleving, maar als een aanval op 'de motor van de welvaart'.¹²⁷ In de logica van N-VA zijn het immers de bedrijven en de elite die de welvaart creëren en niet de arbeiders en bedienden. Het onderscheid tussen rijk en arm is dan ook normaal, immers, '[h]et ergste dat arme mensen kan overkomen, is dat er geen rijke mensen meer zijn',¹²⁸ zoals Bracke het verwoordt in de klassieke Burkeaanse gedachtegang. Ook Burke verdedigt de noodzakelijke verschillen tussen mensen in '*humble state*' en degenen in een meer bevoorrechte positie.¹²⁹ Dit pleidooi voor neoliberalisme en de klemtoon op het noodzakelijke verschil tussen rijk en arm, leidt onvermijdelijk tot meer ongelijkheid. Verhaeghe benadrukt dat een dergelijke neoliberale doctrine: '[...] een nieuwe statische klassemaatschappij'¹³⁰ installeert met als gevolg: '[...] een zeer snelle toename van ongelijkheid tussen de verschillende sociale klassen [...]'.¹³¹

5.3.1.3. De ene gelijkheid is de andere niet

Hoewel De Wever, omfloerst maar ontegensprekelijk, pleit tegen het streven naar gelijkheid tussen man en vrouw (een fundament van de verlichting), onderstrepen N-VA-mandatarissen en De Wever in een andere context vol overtuiging de nood aan gelijkheid tussen man en vrouw. De context is voorspelbaar en altijd dezelfde: het volledige engagement aan de gelijkheid van man en vrouw wordt stevast bovengehaald in de context van het samenleven in de multiculturele maatschappij. Dan tonen opeens alle N-VA'ers

zich onverzettelijke voorstanders van gelijkheid. Hier zien we de discursieve flexibiliteit van N-VA. In een migratiecontext ent ze haar discours op het dominante spreken over migratie en inburgering waardoor ze in die context posities inneemt die in flagrante contradictie zijn met haar argumentatie in andere contexten.

De gelijkheid tussen man en vrouw wordt dan niet zozeer neergezet als een strijdpunt voor ons, voor onze samenleving, maar als een waarde eigen aan ons. De gelijkheid tussen man en vrouw wordt dan voorgesteld als een 'grondslag van onze samenleving', 'een verworvenheid van onze maatschappij'¹³² waar niet aan kan worden getornd. Opeens lijkt gelijkheid tussen man en vrouw een waarde waar elke Vlaming van overtuigd is, ook al verzet N-VA zich tegen het afdwingen ervan. Het is een voorwaarde voor wat binnen N-VA bekend staat als een (h)echte en harmonieuze samenleving. De reden waarom we nu niet in die harmonieuze samenleving leven en waarom de multiculturele samenleving gefaald heeft, is te vinden in het lakse beleid:

'Volgens Bourgeois is de federale regering veel te laks geweest bij het opleggen van voorwaarden voor het verkrijgen van de Belgische nationaliteit. 'De scheiding tussen kerk en staat, gelijkheid van man en vrouw, vrijheid van geloof: wie onze nationaliteit wil verkrijgen, zou zich akkoord moeten verklaren met de fundamentele mensenrechten. De kennis van de taal is absoluut noodzakelijk om te kunnen deelnemen aan de samenleving. Allemaal zaken waar de federale regeringspartijen, minstens de Franstalige, blijkbaar weinig belang aan hechten.'¹³³

Kortom, de gelijkheid van man en vrouw zou voor N-VA een voorwaarde moeten zijn om de Belgische nationaliteit te verwerven. Ze ziet die voorwaarde bovendien als een unieke positie van haar partij, want het zijn allemaal zaken waar minstens de Franstalige regeringspartijen weinig belang aan hechten. Hoewel De Wever elders dat gelijkheidsstreven als onmogelijk voorstelt, meer nog, het afdoet als tegen de natuur, wordt het wel gebruikt ten aanzien van migranten. De gelijkheid van man en vrouw wordt op die manier herleid tot een instrument om onszelf te idealiseren en 'de ander' als minder voor te stellen. De gedrevenheid, de reikwijdte en de absolute verwoordingen vallen vooral op als dit principe in de context van de multiculturele samenleving opduikt. Zo fulmineert N-VA'er Gino De Craemer tegen het feit dat er cursussen maatschappelijke oriëntatie gegeven worden aan mannen en vrouwen afzonderlijk:

‘Alle nieuwkomers in Vlaanderen zijn door het inburgeringsdecreet verplicht lessen Nederlands te volgen, de spelregels van onze arbeidsmarkt aan te leren, en via een cursus Maatschappelijke Oriëntatie ook onze westerse waarden en normen te leren kennen. De gelijkheid van man en vrouw is daarbij een fundamentele waarde waaraan niet kan worden getornd. Dat die normen en waarden tijdens de lessen Nederlands zelf niet worden nageleefd, is dan ook onbegrijpelijk.’¹³⁴

Het engagement van N-VA gaat in deze context duidelijk verder dan het afwijzend engagement aan gelijkheid tussen man en vrouw in een zuivere autochtone context. De waarden die ons eigen zijn worden niet principieel gehanteerd, maar wel als ‘extra voorwaarden’ ten aanzien van ‘de ander’. Ze worden gebruikt om het verschil tussen ‘de Vlaming’ en ‘de Ander’ te onderstrepen en om het verwerven van de nationaliteit sterk voorwaardelijk te kunnen maken.

Een gelijkaardig stramien ontwaren we als het over de gelijkberechtiging van homoseksualiteit gaat in onze samenleving. Slechts 1 bijdrage van de 53 hits op gelijkheid, handelt over gelijkheid en seksuele geaardheid. Het ene stuk gewijd aan homoseksualiteit, is niet alleen een verdediging van die gelijkheid, maar is vooral een oproep tot en veroordeling van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding (CGKR) vanwege het te langzaam ingrijpen in de zaak-Layla. De zaak-Layla ging over een naar alle waarschijnlijkheid lesbisch meisje uit een moslingezin dat gestorven is na een duiveluitdrijving. De Wever greep de zaak aan om te wijzen op de on-aangepastheid van moslims in onze samenleving, zij verzetten zich immers tegen de aanvaarding van homoseksualiteit.

Opvallend is dat ook hier het principe van gelijkheid lijkt te worden gebruikt om ‘moslims’ te viseren. Immers, het eerste deel van het artikel ‘bewijst’ met de ene na de andere anekdote dat homoseksualiteit in ons land volstrekt normaal wordt gevonden en dat de juridische gelijkwaardigheid ook in de maatschappij vertaald is. Het tweede deel van het artikel contrasteert dat met de vaststelling van De Wever dat ‘de discriminatie van homoseksualiteit in hun geloofsgemeenschap veel groter en sterker is dan gemiddeld’.¹³⁵ Bij ‘hen’ is homoseksueel zijn nog ‘een grote uitdaging’.¹³⁶ De Wever is ‘principieel’:

‘Dit probleem mag niet met de cultuurrelativistische mantel der liefde worden bedekt. Voor een keer hoeft men trouwens niet eens te verwijzen

naar het overnemen van westerse waarden, maar kan men eenvoudig verwijzen naar de eigen cultuur en geschiedenis. [...] Een blik op het eigen verleden zal misschien niet helpen om homofilie plotsklaps te omarmen, maar misschien wel om het minstens te aanvaarden als onderdeel van een menselijke samenleving.¹³⁷

5.3.1.4. De strijd tegen het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding (CGKR)

Met deze laatste casus belanden we bij het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding. Sinds 1997¹³⁸ is dat Centrum een doorn in het oog, eerst van de Volksunie, later van N-VA. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat 17 van de 53 bijdragen over gelijkheid op de N-VA-site over het CGKR gaan. Een deel van die bijdragen op hun site is het gevolg van de klacht die De Wever ingediend heeft tegen de krant *Le Soir*, omdat die zou aanzetten tot haat tegen N-VA en De Wever. Het grootste deel van de resultaten gaat echter over de strijd van N-VA tegen het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding.

De tweestrijd tussen N-VA en de directeur van het CGKR gaat naar een eerste hoogtepunt in 2004, naar aanleiding van het debat over de praktijktests in het kader van de antidiscriminatiewet. N-VA kant zich vierkant tegen praktijktests waardoor er een hevig e-maildebat ontstaat tussen De Wever en De Witte. Nadat De Wever het idee krijgt dat ‘De Witte doet alsof ik een pseudo-Vlaams Belanger ben’,¹³⁹ komt het Centrum steeds meer in het vizier. In eerste instantie stoort N-VA zich aan de rol die het Centrum opneemt in het maatschappelijk debat en aan de wijze waarop het de strijd aangaat tegen racisme. De Witte krijgt meermaals¹⁴⁰ het verwijt aan politiek te doen (tegen N-VA). Ook de algemene werking van het Centrum krijgt deze kritiek:

‘[m]aar nog los van het functioneren van De Witte, willen wij de rol van het Centrum herbekijken. Het CGKR heeft al aangekondigd dat het zich burgerlijke partij gaat stellen in de zaak van de moorden in Antwerpen.¹⁴¹ Het is niet aan zo’n overheidsagentschap om de rol van het Openbaar Ministerie over te nemen. Zo’n centrum moet informatie vergaren en de overheid correct inlichten, maar moet niet de plaats van de politiek of het gerecht innemen.’¹⁴²

Voor N-VA is een Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding een overheidsinstelling en moet het dus volledig neutraal¹⁴³ zijn, ook in de strijd tegen racisme. Bovendien mag het Centrum geen rechtszaken aanspannen als het aan N-VA ligt. Immers, 'Uit die hele nota spreekt hun opstelling als drukkingsgroep, terwijl ze een beleidsadviserende rol horen te spelen.'¹⁴⁴ N-VA heeft het duidelijk niet begrepen op de koers die het Centrum nu volgt. Nochtans is deze koers volledig in lijn met de wettelijke opdracht die het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding heeft vanuit de overheid. Meer nog, het is een expliciete taak van het CGKR om juridisch te ageren tegen racisme.

N-VA bundelt vijf grote kritieken. Ten eerste is het voor hen onduidelijk of het Centrum een neutrale overheidsinstelling is of een ngo.¹⁴⁵ Ten tweede heeft N-VA problemen met het feit dat het Centrum ook juridische zaken tegen racisme aanspant: 'Hoe beperkt ook, dit juridisch optreden van het CGKR versterkt het beeld van een instituut dat zelf rechter speelt en daarbij een eigen agenda en eigen criteria hanteert.'¹⁴⁶ Een derde kritiek betreft de persoon van De Witte, zijn mediaoptredens en zijn uitlatingen over N-VA in een mail aan De Wever. Dit laatste zit behoorlijk diep, want De Wever dreigt:

'Daarom eist de N-VA dat de rol van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding wordt ingeperkt. Als we mogen meedoen aan coalitiesprekken in 2007, vergeet ik dit niet.'¹⁴⁷

Een vierde kritiek betreft de behandeling van klachten die te maken hebben met taal, met de discriminatie van Nederlandstaligen door Franstaligen. Volgens de huidige wetgeving is het CGKR niet bevoegd voor de behandeling van deze klachten. Daar wil N-VA wel een uitbreiding zien van de bevoegdheden.¹⁴⁸ Deze kritiek maakt duidelijk dat N-VA het Centrum beoordeelt vanuit haar eigen politieke agenda. Immers, het Centrum wordt zonder veel schaamte ingezet om klacht in te dienen tegen de krant *Le Soir* omdat deze volgens De Wever zou aanzetten tot haat 'doorgaans naar mijn persoon en die van mijn partij, maar af en toe ook naar de Vlamingen in het algemeen.'¹⁴⁹ Als het Centrum kan worden gebruikt voor de taalstrijd van N-VA, dan is zelfs een uitbreiding van haar bevoegdheden één van de mogelijkheden. Nochtans bepleit N-VA meermaals dat een juridische strijd voor gelijkheid niet tot de bevoegdheden mag behoren van het Centrum. Maar als het Centrum zich niet meteen juridische partij stelt in de zaak-Layla, het lesbische meisje dat stierf na een duiveluitdrijving, dan roept De Wever

meteen op tot krachtdadig juridisch optreden van het Centrum. Als het gaat over de andere thema's waar moslims of Franstaligen slachtoffer zijn en geen dader, dan wordt een heel ander discours ingezet. Dan klinkt het:

'Het repressieve karakter, zoals het beginnen van rechtszaken, behoort niet tot de job. Dat doet het openbaar ministerie. Het Centrum moet vooral sensibiliseren, aan preventie doen en bemiddelen bij conflicten. Een positief verhaal brengen, dus.'¹⁵⁰

Nochtans behoren burgerlijke partijstellingen,¹⁵¹ zoals gezegd wel tot de bevoegdheden van het CGKR. Meer nog, mensenrechtenspecialisten¹⁵² verdienen een uitbreiding van de bevoegdheden van het Centrum naar analogie van Europese collega-organisaties. N-VA wil echter het omgekeerde. Het is dan ook geen toeval dat De Wever sterk gekant was tegen het racismeproces van het Centrum en de Liga voor de mensenrechten tegen het Vlaams Blok omdat het precedentwaarde had. N-VA wil een Centrum dat enkel maar 'een positief verhaal' kan brengen. Bovendien zou het beter zijn dat er een Vlaams Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding wordt opgericht, want zo verduidelijkt N-VA'er Theo Francken:

'Er heerst bij meerdere Vlaamse partijen al jaren onvrede over de werking van het ideologisch sterk gekleurde CGKR, zo bleek recent nog bij de bespreking van hun jaarrapport Migratie in de Kamer. Vele van hun voorstellen kunnen in Vlaanderen niet of nauwelijks op steun rekenen. Een eigen Vlaams Centrum zal minder wereldvreemd de praktijk benaderen.'¹⁵³

N-VA verwijt het Centrum ideologisch sterk gekleurd te zijn omdat veel van hun voorstellen niet of nauwelijks op steun kunnen rekenen in Vlaanderen. Enkel het N-VA-perspectief is realistisch. De rest, de mensenrechten bijvoorbeeld, zijn ideologisch, abstract of utopisch en daarom niet werkbaar. Kortom, N-VA beoordeelt het CGKR blijkbaar niet vanuit het kader van de mensenrechten, de wettelijke opdracht of het succes dat ze boekt. De strijd voor gelijkheid moet worden uitgevoerd conform de overtuigingen van Vlaanderen, lees de N-VA. De strijd voor de mensenrechten wordt hier nogmaals ondergeschikt gemaakt aan de natie, aan de vermeende overtuigingen van de Vlamingen. De universaliteit van de mensenrechten wordt hier in het vizier genomen vanuit zuiver nationalistische en partijpolitieke overwe-

gingen en ondergeschikt gemaakt aan het particuliere. Ook N-VA-kamerlid Ben Weyts volgt deze lijn als hij zijn hoop uitspreekt dat er nu ook

‘een nieuwe weg wordt ingeslagen naar een minder wereldvreemd Centrum dat eindelijk wat aansluit bij de visie van de Vlamingen op migratie en integratie. Een Centrum voor Gelijke Kansen moet vooral gericht zijn op integratie, op het versterken van het draagvlak bij de Vlamingen voor het onthaal van vreemdelingen.’¹⁵⁴

Dat een dergelijke logica manifest indruist tegen de geest van de mensenrechten en de waarden van de verlichting mag duidelijk zijn. Mensenrechtenspecialiste Eva Brems stelt hierover:

‘Mensenrechten zijn per definitie de rechten van alle mensen. Het feit dat een bepaalde groep een meerderheidspositie heeft of dominant is in een bepaalde samenleving, verantwoordt niet dat zijn visie meer invloed heeft op de interpretatie of toepassing van mensenrechten in die samenleving. Het omgekeerde ligt eigenlijk meer voor de hand, aangezien mensenrechten bij voorrang de meest kwetsbare personen in een samenleving moeten beschermen.’¹⁵⁵

5.3.2. Alle Vlamingen gelijk voor de wet?

Als N-VA nadenkt over gelijkheid, is dat heel duidelijk vanuit een Vlaams-nationalistisch perspectief en vanuit de antiverlichtingstraditie. Kernpunten zijn de strijd tegen de discriminatie van de Vlaming, de discriminatie van het Nederlands, de discriminatie van de vrouw en de holebi door moslims en de strijd voor gelijkheid tussen naties.¹⁵⁶ Als het gaat over de strijd tegen racisme ten aanzien van allochtonen, moet het beleid aansluiten bij de visie van ‘de Vlamingen’ op migratie en integratie, zo wist Ben Weyts ons te vertellen. Niet de universele mensenrechten, maar de visie van de Vlaming moet het perspectief op gelijkheid bepalen. Het loont de moeite om dit perspectief te expliciteren en dieper te analyseren. We starten met de visie van N-VA op de eigen gemeenschap en de migratie naar Vlaanderen, focussen op haar voorstellen inzake het omgaan met migratie en laten vervolgens ons licht schijnen op de consequenties van dat beleid voor de realisatie van gelijkheid in de samenleving.

5.3.2.1. De homogene morele gemeenschap van N-VA en de bedreiging van de ander

Het vertrekpunt van N-VA in het denken over migratie is het bewaken van de ‘homogeniteit in onze publieke cultuur’,¹⁵⁷ de homogeniteit van de Vlaamse natie. N-VA staat voor een onafhankelijk Vlaanderen, een zelfstandige ‘Vlaamse democratie’ die gebaseerd is op een Vlaamse identiteit met haar eigen waarden en normen. Enkel als die culturele en morele sokkel overeind blijft en versterkt wordt, is volgens N-VA een gezonde samenleving mogelijk. De Wever stelt het als volgt:

‘Ik geloof immers niet dat het goed is als groepen inwijkelingen zouden uitgroeien tot nationale minderheden, wel dat ze bijdragen tot en uiteindelijk opgaan in een zich eeuwig vernieuwende culturele synthese. In het beste geval gebeurt dit op een spontane manier, met het interculturele huwelijksbed als één van de voornaamste wegbereiders. Alleszins moeten we een beleid durven voeren dat dit bewerkstelligt.’¹⁵⁸

Dit maakt duidelijk dat N-VA culturele diversiteit als onwenselijk ziet. Het is een bedreiging die zichzelf bij voorkeur spontaan ontmantelt, via interculturele relaties. Maar als dat niet het geval is, dan moet er worden ingegrepen. N-VA ziet de instroom van migranten, vanuit haar nationalistische blik op de samenleving, als een bedreiging, of in een courant eufemisme een uitdaging:

‘De aanwezigheid van talrijke mensen met diverse achtergronden stelt de sociale samenhang op de proef. Het behouden van een sterk en homogeen burgerschap, beleefd door alle Vlamingen ongeacht hun origine, is dan ook een enorme uitdaging.’¹⁵⁹

Kortom, om de samenhang van de homogene samenleving te vrijwaren, zonder meteen over te gaan tot een volledige migratiestop, moet er een krachtdadig beleid worden gevoerd. ‘Wie de grenzen van zijn land niet kan sluiten, moet de grenzen van zijn sociale zekerheid durven sluiten’,¹⁶⁰ zo vat De Wever het krachtdadig migratiebeleid samen dat N-VA wil uitvoeren. Tot op vandaag is dat volgens N-VA niet gebeurd: ‘Al te lang werd er in België/Vlaanderen geen doordacht beleid gevoerd inzake migratie en inburgering.’¹⁶¹ Daarom zijn er vandaag samenlevingsproblemen met allochtonen.

Enkel 'een langdurig en volgehouden beleid'¹⁶² zal 'deze historische moeilijkheden'¹⁶³ kunnen overwinnen. 'De N-VA weigert de ogen te sluiten voor deze opdracht en voor de moeilijkheid ervan.'¹⁶⁴ N-VA profileert zich niet alleen als de eerste partij die deze moeilijke opdracht ziet en wil opnemen, maar ook als de partij die hardop durft zeggen dat de taboes moeten sneuvelen:

'De politiekcorrecte taboes rond vreemdelingen en nieuwkomers brengen immers averechtse effecten teweeg. De samenlevingsproblemen moeten bij naam genoemd worden, maar de aangebrachte oplossingen moeten tegelijk correct en haalbaar zijn.'¹⁶⁵

Het beleid dat N-VA uittekent, steunt op drie fundamenten. Ten eerste moet de instroom onder controle worden gehouden. Ten tweede moeten de mensen die hier zijn, inburgeren en ten derde moeten de culturele samenlevingsproblemen kordaat worden aangepakt. We bekijken deze beleidsopties in detail.

N-VA is beducht voor een te grote instroom aan nieuwkomers, net omdat die de homogeniteit van de Vlaamse natie onder druk zetten. De instroom moet beheersbaar blijven. Meermaals wordt er dan ook in goede Vlaams Belangtraditie gewaarschuwd voor een '[g]rootschalige regularisatiegolf' die 'dreigt op ons af te komen'.¹⁶⁶ We bekijken de kritiek van N-VA in detail. Hoewel minister Turtelboom ontkent dat er een regularisatiecampagne aankomt, uit N-VA grote kritiek op de geruchten¹⁶⁷ over de opbouw van een nieuwe regularisatiecampagne van nieuwkomers die geen verblijfsvergunning hebben. N-VA spreekt in klassieke (extreemrechtse) termen¹⁶⁸ over de instroom van migranten: er is sprake van een golf met grote gevolgen voor Antwerpen en nog grotere gevolgen voor Brussel.¹⁶⁹ Deze instroom zet N-VA neer als een grote dreiging. Bovendien suggereert N-VA dat de andere partijen die regularisatie uit eigenbelang toelaten 'om zo veel mogelijk 'nieuwe kiezers' aan te trekken'.¹⁷⁰

Naast deze klassieke argumenten, schermt men met duizelingwekkende cijfers: volgens het OCMW¹⁷¹ Antwerpen zal dat '18.000 nieuwe aanvragen opleveren'.¹⁷² De stad Antwerpen verwacht 'dat er ca. 17.700 nieuwe aanvragen op de loketten van de Dienst Vreemdelingenzaken zullen afkomen'.¹⁷³ Daarenboven waarschuwt N-VA dat er mogelijks door de 'ruime regularisatiecriteria' 'nog vele aanvragers extra bij komen!'.¹⁷⁴

‘In Antwerpen leven vele duizenden uitgeprocedeerde asielzoekers die, in plaats van gevolg te geven aan hun “bevel om het grondgebied te verlaten” verkozen om onder te duiken in de illegaliteit. De vrees bestaat dat deze groep op basis van de nieuwe mogelijkheden zal trachten geregulariseerd te worden.’¹⁷⁵

N-VA schetst een dreigend beeld. Niet alleen wordt ‘onze’ samenleving bedreigd door 18.000 asielzoekers, er zouden nog ‘vele duizenden uitgeprocedeerde’ illegale asielzoekers bijkomen, door het geplande regularisatiebeleid. Dat nieuwe beleid, waarover geruchten de ronde doen, zou werken met een puntensysteem. De minister zou willen werken met duidelijke criteria waarop de aanvragers beoordeeld worden en zo een aantal punten kunnen scoren. Iemand die 70 punten behaalt, zou in aanmerking komen voor regularisatie. De volgende criteria zouden gehanteerd worden: het hebben van vast werk in een knelpuntberoep (40 punten), taalkennis en ‘sociaalcultureel engagement’ (20 punten), schoolgaande kinderen (10 punten) en het fiat van de burgemeester (10 punten). N-VA is niet te spreken over deze plannen en viseert vooral het gewicht dat toegekend zou worden aan het criterium arbeid.

‘Het systeem roept een aantal vragen op. Vooreerst is er het doorslaggevende belang van de factor “werk” [...] Het valt op dat het belang van werk dubbel zo hoog wordt ingeschat dan dat van taalkennis. Nogtans is kennis van het Nederlands onontbeerlijk voor het functioneren in onze samenleving en kan het een goede graadmeter zijn om te beoordelen in welke mate de betreffende vreemdeling “duurzaam lokaal verankerd” is.’¹⁷⁶

Hoewel werk hebben duidelijk aantoont dat de persoon in kwestie meebouwt en participeert aan de samenleving, dat hij of zij zelfredzaam is en ‘niet profiteert’, wordt dit door N-VA als de kern van het probleem gezien. Niet werk, niet het welbevinden van de burgers is voor N-VA belangrijk, maar wel de taalvereisten en het al dan niet gevolgd hebben van de inburgeringscursus. Dat en enkel dat zijn voor N-VA legitieme criteria. Het onderliggende doel is het vrijwaren van de homogene natie. Het probleem met de huidige criteria is immers dat deze te ‘ruim gesteld’¹⁷⁷ zijn en expliciet gemaakt worden, ‘waardoor wellicht de overgrote meerderheid van illegalen hier op een of andere manier aan kan conformeren’.¹⁷⁸ Dat kan niet de bedoeling zijn voor N-VA, boven-

dien waarschuwt N-VA dat dit een ‘enorm aanzuigeffect zal creëren’.¹⁷⁹ Daarom houdt N-VA een pleidooi voor een degelijk regularisatiebeleid.

‘Een degelijk regularisatiebeleid is erop gericht om enkel illegalen die reeds geruime tijd op het grondgebied verblijven en voldoende ingeburgerd zijn of in geen geval kunnen teruggestuurd worden, zekerheid te bieden door een permanente verblijfsvergunning. Andere illegalen moeten uitgewezen en effectief gerepatriëerd worden.’¹⁸⁰

N-VA beseft dat alle migratie stopzetten geen realistische optie is. Daarom zet de partij ‘met het oog op gemeenschapsopbouw’ in op ‘verplichte inburgering’.¹⁸¹ Hoewel duidelijk is dat de homogeniteit van de Vlaamse natie de agenda van N-VA bepaalt, wordt dit inburgeringsverhaal nagenoeg uitsluitend beargumenteerd als een beleid om ‘de nieuwkomer’ te helpen. Het is:

‘[...] een verhaal waarbij inburgering als interactief proces wordt gedefinieerd. De overheid geeft aan vreemdelingen kansen door hen een specifiek inburgeringsprogramma aan te bieden met als doel een volwaardige participatie aan de samenleving én een volwaardige erkenning door die samenleving.’¹⁸²

Deze inburgering wordt expliciet in de markt gezet als een beleid van kansen, maar ook als een verplichting. Inburgering is ‘een voorwaarde tot integratie’.¹⁸³ Het is een beleid dat gericht is op de emancipatie en de integratie van nieuwe Vlamingen, aldus N-VA.

‘Het uiteindelijke doel van het beleid is de inburgeraar de vaardigheden bij te brengen die hem in staat stellen actief aan de samenleving te participeren. [...] Cruciaal hierbij is een voldoende kennis van de Nederlandse taal. Immers, communicatie is de voorwaarde om volwaardig aan de samenleving te kunnen deelnemen. Samen met respect voor normen en waarden, vormt taal dan ook de basis voor het inburgeringsbeleid. De N-VA blijft ook in de toekomst voluit inzetten op taalverwerving.’¹⁸⁴

Inburgering bestaat dus uit twee elementen: het aanleren van het Nederlands en het respecteren van onze waarden en normen. Deze vormen niet alleen de voorwaarde om in aanmerking te komen voor regularisatie, maar ook om volwaardig te kunnen deelnemen aan de samenleving. N-VA acht

die punten dan ook belangrijker dan werk. Deze insteek in het inburgeringsbeleid verraadt de onderliggende doelstelling van N-VA: het bewaken van 'een zekere homogeniteit' in de samenleving. Hier komen we terug bij het ondertussen bekende onderscheid dat de partij maakt tussen de etnische en de 'civiele' natie en de nadruk op de subjectieve identiteitsbeleving, het willen verwerven van de Vlaamse identiteit. De nieuwkomers moeten zich volledig schikken naar onze gewoonten en alle elementen die ze kunnen overnemen. N-VA ziet dit als een gematigd standpunt, als het punt waarop zij zich onderscheidt van het Vlaams Belang. Immers, zo wordt benadrukt:

'Voor de N-VA kunnen nieuwkomers onze identiteit verwerven. Absolute voorwaarde daartoe is echter dat de inwijkeling deelneemt aan de Vlaamse publieke cultuur. Vlaming ben je niet alleen door afkomst, je kan het ook worden door volwaardig en correct deel te nemen aan de regels, gewoonten en instellingen die onze samenleving doen functioneren. De eerste vereiste daarbij is de taalkennis. De N-VA pleit voor een nieuw burgerschap van vrijheid en verantwoordelijkheid, van rechten en plichten. Dit geldt voor alle Vlamingen, ook deze van allochtone afkomst. De N-VA beperkt zich niet tot woorden.'¹⁸⁵

5.3.2.2. Eerst inburgeren, dan gelijke rechten

Het 'voluntaristische aspect' van het N-VA-project wordt nogmaals duidelijk. Iedereen kan Vlaming worden, kan 'onze identiteit' verwerven, als men dat wil. Dat is echter voorwaardelijk: men moet deelnemen aan de Vlaamse publieke cultuur, men moet de taal kennen en men moet een 'burgerschap van vrijheid en verantwoordelijkheid, van rechten en van plichten' uitdragen. Men moet zich conformeren aan de morele orde van de etnisch organische natie (Natie 1). Hoewel N-VA benadrukt dat dit voor 'alle Vlamingen' het geval is, spreekt de realiteit dat tegen. Immers, '[s]amenleven in diversiteit betekent concreet dat er grenzen mogen worden gesteld aan de historische, politieke en religieuze traditie van nieuwkomers'.¹⁸⁶ Het zijn de nieuwkomers die zich eenzijdig moeten aanpassen, niet de Vlamingen. Integendeel, de natie moet worden gereproduceerd, ook door nieuwkomers.

De grondwet laat niet toe om deze zaken van Vlamingen te eisen en dat gebeurt ook niet. Enkel de grondwet en de wetten van het volk zijn afdwingbaar. Eén groep op het Belgisch grondgebied wordt echter onderworpen aan

extra verplichtingen. Zo vallen nieuwkomers onder het beleid van verplichte inburgering, op straf van boete. En ook: 'Nieuwkomers die erkend zijn worden niet ontslagen van hun inburgeringsplicht.'¹⁸⁷ Als de nieuwkomer weigert het traject te doorlopen of hij doorloopt het traject niet volledig, dan loopt hij het risico op een boete die volgens het inburgeringsdecreet kan variëren van 50 tot 5.000 euro.¹⁸⁸ En daar stopt het niet bij als het van N-VA afhangt:

'Voor de N-VA kunnen nieuwkomers die weigeren deel te nemen aan een inburgeringstraject in de eerste plaats niet genieten van de Vlaamse diensten op het gebied van arbeidsopleiding en -begeleiding. Het heeft immers weinig zin om mensen die zelfs geen Nederlands spreken, te helpen om een aangepaste job te vinden of een gratis beroepsopleiding te geven. De Nieuw-Vlaamse Alliantie maakt hierbij geen onderscheid tussen allochtonen en autochtonen: ook de werkloze Franstaligen in bvb. Halle-Vilvoorde moeten verplicht worden om een cursus Nederlands te volgen vooraleer zij aanspraak kunnen maken op arbeidsbegeleiding. Daarnaast bepleit de N-VA ook sanctiemogelijkheden via het federale niveau. Zo kan men de werkloosheidsuitkering weigeren of kan de financiële OCMW-steun vervangen worden door een materiële bijstand wanneer nieuwkomers weigeren het inburgeringstraject te volgen.'¹⁸⁹

Het mag duidelijk zijn dat inburgering voor N-VA met stip bovenaan staat op de politieke agenda inzake de multiculturele samenleving. Het recht op arbeidsbemiddeling, werkloosheidsuitkering of financiële OCMW-steun wordt, als het van N-VA afhangt, voorwaardelijk gemaakt. Enkel mensen die zich bereid verklaren de inburgeringscursus te volgen of die het traject doorlopen hebben, kunnen volgens N-VA nog aanspraken maken op deze sociale rechten. Zo wordt het leefloon afhankelijk van taal- en integratievereisten.¹⁹⁰ Hier geldt het primaat van de natie, niet het primaat van het individu. Het voluntaristische aspect van het N-VA-discours (men kan Vlaming worden als men wil) wordt aangevuld met een hele reeks repressie- en uitsluitingsmaatregelen ten aanzien van nieuwkomers. Als je niet spontaan assimileert, dan word je verplicht dat te doen. We zien hier een tekstboekdefinitie van hegemonie aan het werk: als men niet instemt, dan volgt de repressie.

Naast de hierboven aangehaalde maatregelen wordt ook de koppeling tussen bereidheid tot het leren van de taal en het recht op een sociale woning sterk

toegejuicht door N-VA. Dat gaat echter niet ver genoeg. Vlaams volksvertegenwoordiger en gemeenschapssenator voor de N-VA Liesbeth Homans vindt het bestaande beleid 'te sociaal'. Er is volgens Homans te veel aandacht voor 'de rechten van bewoners maar amper voor de plichten'.¹⁹¹ Kern van het probleem volgens haar is dat 'de toewijzing van sociale woningen perfect op maat' gemaakt is

'[...] van ex-illegalen en ex-daklozen. Wie geen inkomen uit arbeid heeft, krijgt voorrang bij de toewijzing van een sociale woning. Dat is oneerlijk en kortzichtig. Een te sociaal beleid heeft tot gevolg dat wie niets onderneemt, beloond wordt. Zo motiveer je mensen niet om hun leven in handen te nemen.'¹⁹²

Het sociale huisvestingsbeleid is 'te sociaal' omdat het voorrang geeft aan de zwaksten in de samenleving. Het grondwettelijk recht (artikel 23) en het mensenrecht dat iedereen recht heeft op een menswaardig bestaan, zorgt er volgens Homans voor dat mensen niet gemotiveerd zijn en niet gewezen worden op hun plichten. Een van de eerste plichten waar Homans werk van wil maken, is de invoering van een taaltest. Als voorwaarde om toegang te krijgen tot de sociale huisvesting pleit ze niet alleen voor de bereidheid om de Nederlandse taal te leren, zoals Marino Keulen¹⁹³ het invoerde, maar voor het slagen voor een taaltest. Wie niet voor de taaltest slaagt, komt niet in aanmerking voor een woning. 'Als je weigert onze taal te leren, dan hoor je niet thuis in een sociale woning van de stad Antwerpen, waar Nederlands de voertaal is.'¹⁹⁴ Mensenrechten zijn nog maar eens ondergeschikt aan een 'beleid van rechten en plichten'.

De voorwaardelijke politiek van N-VA vindt men ook terug in het kader van het recht op gezinshereniging. De migratie als gevolg van gezinshereniging was N-VA al langer een doorn in het oog. De partij was dan ook een van de drijvende krachten achter de nieuwe wetgeving:

'De N-VA pleit al langer voor het omzichtig omspringen met de onbeperkte gezinsvorming van jonge Marokkaanse Belgen met Marokkanen uit het land van herkomst. Uit cijfers blijkt dat 76% van de jongeren van Marokkaanse afkomst huwt met een partner uit Marokko. Dat bemoeilijkt de integratie: de tweede of derde generatie wordt opnieuw de eerste [...]'¹⁹⁵

Migratie wordt begrepen als een gevaar voor de homogeniteit van Vlaanderen. Immers, hoewel gezinshereniging een mensenrecht is, moet die volgens N-VA afgewogen worden tegen 'het belang van de samenleving'. Immers: 'de tweede of derde generatie wordt opnieuw de eerste' en dus moet het homogeniseringsbeleid terug van nul beginnen, zo klaagt Francken, de migratiespecialist van N-VA. N-VA toont zich bijgevolg zeer enthousiast over de nieuwe wetgeving die onder andere stelt dat mensen moeten aantonen dat ze over 120% van het leefloon beschikken vooraleer ze aan gezinshereniging mogen doen. Volgens mensenrechtenspecialiste Eva Brems, is dat nochtans '[...] niet alleen immoreel – discriminerend ten aanzien van wie minder geld heeft – maar ook juridisch ontoelaatbaar.'¹⁹⁶ Voor N-VA was dat integendeel het signaal om de loftrompet te steken:

'Voor het eerst in 30 jaar wordt de vreemdelingenwet strenger. In Vlaanderen wachten we daar al jaren op, en nu gebeurt het eindelijk dankzij het harde labeur en de voortrekkersrol van de N-VA-fractie in de Kamer.'¹⁹⁷

Ook de democratie zelf wordt voorwaardelijk gemaakt als het aan N-VA ligt. In een discussie naar aanleiding van het gemeentelijk stemrecht voor vreemdelingen, legt De Wever zijn ideaalscenario op tafel. Volgens De Wever kan er geen 'sprake zijn van stemrecht voor vreemdelingen zolang de snel-Belgwet van kracht blijft'.¹⁹⁸ De reden daarvoor is ondertussen bekend: het primaat van de natie over het individu. 'Het verwerven van de nationaliteit (en dus van stemrecht) zien wij immers als een proces waaraan duidelijke voorwaarden gekoppeld moeten worden inzake inburgering'.¹⁹⁹ Waar binnen het verlichtingsdenken de mensen op een grondgebied via de grondwet de regering het recht geven om hun civiele rechten uit te oefenen, zien we bij N-VA een heel ander denkpatroon. Het is de natie die aan de burgers kansen geeft en rechten toekent als en alleen als ze 'Vlaming' zijn of worden. 'Vreemdelingen die de kans krijgen om bij ons een bestaan op te bouwen, moeten verplicht worden de taal te leren, de oriëntatie van onze samenleving en ook iets waarmee ze op de arbeidsmarkt aan de slag kunnen gaan.'²⁰⁰

De gedecideerdheid van De Wever inzake het leren van de taal en oriëntatie van onze samenleving staat in schril contrast met zijn vaagheid met betrekking tot de voorwaarde voor het krijgen van werk. Daarvoor moet er 'ook iets' gegeven worden 'waarmee ze op de arbeidsmarkt aan de slag kunnen'. Dat noemt De Wever nieuwkomers een kans geven. 'Als vervolgens na vijf jaar verblijf

duidelijk is dat de inwijkeling zich inderdaad ingeburgerd heeft, dan kan hij een permanente verblijfsvergunning krijgen.’ En dan pas kan de nieuwkomer ook:

‘[...] gemeentelijk stemrecht aanvragen, dit als instrument om volledig te kunnen deelnemen aan de lokale leefomgeving. Nog eens vijf jaar later volgt dan de eenvoudige en kosteloze verwerving van de nationaliteit.’²⁰¹

Ondanks de mooie verpakking, zien we dat het nationalisme van N-VA een aanval is op de gelijke behandeling van iedereen op het grondgebied. Kijken we naar de concrete voorstellen en beleidsmaatregelen van N-VA, dan worden we geconfronteerd met exclusiemechanismen en beleidsdaden die een ongelijke behandeling inhouden van mensen op hetzelfde grondgebied. Als men Vlaming wil worden, dan kan dat op voorwaarde dat men Nederlands en ‘onze waarden en normen’ leert, op straffe van geldboetes. Allemaal zaken die voor de ‘geboren en getogen Vlaming’ niet afdwingbaar zijn. Je bent geen (Vlaamse) burger enkel en alleen omdat je in Vlaanderen woont. Iemand is slechts burger als en alleen als men de Vlaamse identiteit overneemt. Elke Vlaming dient de Vlaamse waarden en normen dus te kennen. Als nieuwkomers zich hiervoor niet vanzelf engageren, komt een repressie- en uitsluitingsmachine op gang. Nieuwkomers krijgen niet enkel een controle op het vlak van schijnhuwelijken, maar ook op schijnrelaties – daar geldt de scheiding tussen publiek en privé dus blijkbaar niet. Tegelijkertijd merken we de uitholling van sociale grondrechten met, binnen het inburgeringsdecreet, de voorwaardelijkheid van het recht op een leefloon en sociale huisvesting voor nieuwkomers.²⁰² Als sluitstuk wordt ook de participatie in de democratie zelf voorwaardelijk gemaakt.

5.4. In naam van de vrijheid

Vrijheid is, samen met gelijkheid, een kernwaarde van de verlichting. De staat moet volgens de verlichtingsdenkers garanderen dat ieder individu zijn vrijheid kan beleven, dat zijn *Natural Rights* gevrijwaard blijven.²⁰³ Locke laat er geen twijfel over bestaan:

‘Opdat het doel van de wet, hoezeer men daar ook een verkeerde voorstelling van heeft, niet zou zijn om de vrijheid te vernietigen of in te perken,

maar integendeel haar te behoeden en te verruimen. Want voor alle staten waar geschapen wezens wonen die het vermogen hebben om wetten op te stellen geldt dat als er geen wet is, er geen vrijheid is. Want vrijheid betekent vrij zijn van dwang en geweld uitgeoefend door anderen en dat is niet mogelijk zonder wet: vrijheid is niet, zoals men soms zegt, de vrijheid voor elk om de doen zoals hem goeddunkt, maar een vrijheid om te beschikken over zijn persoon, zijn daden, zijn bezittingen, zijn gehele eigendom en voor dat alles te zorgen, voor zover de wetten waaraan hij moet gehoorzamen het toelaten en dat hij daarbij niet de willekeur van iemand anders moet ondergaan, maar vrijelijk zijn eigen wil kan volgen.²⁰⁴

Het is de wet die vrij maakt en het is diezelfde wet die ervoor zorgt dat ‘niet alles zomaar kan’. De vrijheid van de één wordt immers ingeperkt door het gelijke recht op vrijheid van de medemens. Het grote doel is om iedereen de vrijheid te geven zijn of haar leven uit te bouwen. De Tocqueville omschrijft het als volgt: ‘Volgens de moderne, democratische, en als ik dat zo mag zeggen, correcte opvatting van de vrijheid heeft elk mens, die van nature het noodzakelijke inzicht zou moeten hebben gekregen om zich te gedragen, bij zijn geboorte net zoals alle anderen een onschendbaar recht gekregen om onafhankelijk te leven voor alles dat alleen hem aangaat, en zijn eigen lot naar eigen wens te bepalen.’²⁰⁵

In dit stuk gaan we na of N-VA zich aangaande vrijheid oriënteert op de intertekstuele traditie die verlichtingsdenkers als Locke hebben gevoed. We doen dat in eerste instantie aan de hand van het boekje *Vrijheid en oprechtheid*. Daarin verscheen de lezing van Bart De Wever, uitgesproken bij de jaarlijkse Prijs voor de Vrijheid, getiteld ‘Plato, Dalrymple en de mythe van de elite’ samen met de speech van de laureaat. Dalrymple, het grote idool van De Wever, was de gelauwerde auteur van de prijs die op 3 mei 2011 door de denktank LIBERA!²⁰⁶ werd uitgereikt. Daarna maken we de gevolgen van dat vrijheidsbegrip concreet aan de hand van verschillende columns en beleidsteksten van N-VA aangaande de multiculturele samenleving.

5.4.1. Vrijheid en verantwoordelijkheid

‘Dat Theodore Dalrymple de Prijs voor de Vrijheid ontving, lijkt mij dan ook volstrekt logisch’, aldus De Wever in zijn laudatio. Dalrymple strijdt volgens

De Wever al jaren met succes tegen de onvrijheid van de mens. In werkelijkheid fulmineert Dalrymple al jaren tegen de beweging van mei 68, tegen de seksuele revolutie en de losbandigheid van de jeugd, tegen de marginaliteit van een onderklasse die zelf verantwoordelijk is voor haar positie, tegen de welvaartsstaat, tegen links en zijn strijd voor rechten en vrijheid.²⁰⁷

5.4.1.1. De ontsprongen van de vrijheid

De Wever, Dalrymple en LIBERA! verwijzen met hun strijd voor de vrijheid naar een heel specifieke invulling van het concept vrijheid. Onvrijheid is volgens De Wever en Dalrymple een gevolg van teveel staat en teveel focus op rechten en individuele vrijheid. Die focus op individuele vrijheid is contraproductief, aldus De Wever, want ze leidt tot een ontspoorde en decadente samenleving. De Wever interpreteert die 'slechte vrijheid' altijd als 'libertarisme', als de willekeur van het individu. Zo maakt hij terug een karikatuur van de verlichtingswaarden. Hij ziet dat individuele recht als uiterst problematisch. De verdeling van individuele vrijheid staat in schril contrast met De Wevers pleidooi voor de ongebreidelde vrijheid voor de ondernemers. Werkgevers moeten absoluut vrij zijn en daarom is N-VA een hevig tegenstander van elke staatsinmenging in het bedrijfsleven, zoals duidelijk werd bij haar verzet tegen quota voor vrouwen in de raden van bestuur van bedrijven.

Er zijn dus twee sferen voor Bart De Wever waarin vrijheid een andere invulling krijgt. Enerzijds, in navolging van Hayek, maar ook Berlin, moeten ondernemers absoluut vrij zijn van overheidsinmenging. Anderzijds, is individuele vrijheid echter uiterst problematisch voor De Wever. Zo hanteert hij voor moslims een volledige anti-Hayek (en Berlin) visie: zij moeten worden beteugeld en gereguleerd tot in het kleinste detail, net zoals de Franstaligen in de Brusselse rand. In de ideale wereld van De Wever genieten burgers en ondernemers twee tegengestelde soorten 'vrijheid.' Burgers worden gereguleerd, ondernemers absoluut vrijgelaten. Kortom, De Wever houdt hier een pleidooi voor een privilege in de betekenis van Locke: de ondernemer mag alles, de burgers en zeker nieuwkomers of Franstaligen moeten zich schikken naar de meerderheid.

Het is vanuit die visie op vrijheid dat De Wever stelt dat de onvrijheid volgens hem sinds de laatste vier decennia, sinds mei 68, steeds groter is geworden. Dat is het gevolg van twee elementen, aldus De Wever. Enerzijds is er de 'allesoverheersende staat'²⁰⁸ die 'met zachte hand het menselijk bestaan tot in de

meest private puntjes²⁰⁹ reguleert. Anderzijds worden de ‘intellectuelen en kunstenaars’ in het vizier genomen. Zij hebben immers het ‘nieuw ideologisch sprookje’ verspreid dat ‘absolute vrijheid in elk domein van het leven’ propageerde. Een moreel relativisme van geatomiseerde individuen die zich terugtrokken in sociale apathie, aldus De Wever.²¹⁰ Dalrymple strijd tegen deze twee fenomenen wordt gepresenteerd als een strijd voor echte vrijheid. Vrijheid ‘zoals die door Milton Friedman of Friederich Hayek werd geformuleerd’.²¹¹

Vrijheid staat voor De Wever en Dalrymple niet meer voor de vrijheid zoals de verlichtingsdenkers die voorstaan. De Wever begrijpt vrijheid zoals in de antiverlichtingstraditie (privilege) én in de neoliberale definitie van vrijheid (absolute vrijheid voor ondernemers). De Wever mag dan wel kritiek uiten op het neoliberalisme, hij doet dat enkel op wat hij als de ‘ethische dimensie’ van het neoliberalisme ziet. Zijn denken over economie en samenleving volgt echter wel degelijk de neoliberale lijn. Hayek pleit in *The road to serfdom*²¹² tegen elke inmenging van de staat in de economie: ‘Als we de individuele vrijheid niet willen tenietdoen, moet de concurrentie ongehinderd kunnen werken.’²¹³ Dit adagium is ook de rode lijn in het denken van De Wever en Dalrymple over vrijheid en gelijkheid.

De intellectuelen worden verantwoordelijk geacht voor de onvrijheid. Deze elite heeft gestreden voor vrijheid door zich te keren tegen tradities. ‘Onze cultuur was louter een product van onze verbeelding, onze tradities waren slechts uitgevonden, en sociale waarden en normen waren niets meer dan de ideologische rechtvaardiging van de dominantie van de heersende klasse’,²¹⁴ zo klaagt De Wever. Immers, volgens De Wever heeft een samenleving nood aan een dergelijk zelfbeeld gebouwd op tradities, sociale waarden en normen. Ook al is dat zelfbeeld niet feitelijk, ook al is het een leugen: het is een nobele en noodzakelijke leugen. Hier houdt De Wever, zoals in zijn stuk over Lisa Simpson en de rol van geschiedenis in de nationale identiteit, een pleidooi voor de mythische geschiedenis.

De intellectuelen hebben die nobele leugen echter vervangen door een ‘disnobeles’ leugen. Zij wilden deze mythes en leugens immers achter zich laten en ‘een nieuwe samenleving, gebaseerd op individuele vrijheid’ creëren. Deze intellectuelen vertolken hiermee nochtans de erfenis van de verlichting. Voor Locke en de verlichtingsfilosofen ligt de bestaansreden van de samenleving en de staat in het garanderen en bewaren van vrijheid en gelijkheid. Dat idee nemen De Wever en Dalrymple, in naam van de vrijheid,

scherp onder vuur. De idee om een samenleving te baseren op individuele vrijheid, zo is hun kritiek, leidt tot een ontspoorde samenleving: 'De illusie van het totaal autonome individu, bevrijd van alle sociale beperkingen, dat zijn eigen morele regels opmaakt leidde niet tot sociale harmonie.'²¹⁵ De intertekstuele verbondenheid met de antiverlichting wordt hier terug geïllustreerd. De gelijkenis met antiverlichtingsdenkers als Renan, die de Franse Revolutie verantwoordelijk achtte voor de decadentie, is opvallend.

De Wever presenteert hier het klassieke antiverlichtingsdenken: niet het individu, maar de samenleving primeert. Daarom mag een samenleving niet gebaseerd zijn op de vrijheid van het individu. De sociale samenhang, sociale normering en sociale harmonie (lees nationale samenhang) staan bovenaan het prioriteitenlijstje van De Wever. De idealen van de verlichting zijn voor hem een gevaar voor de samenleving. De Wever beroept zich op dezelfde paradoxen die Burke uit de kast haalt om de Franse verlichting aan te vallen. In naam van de vrijheid moet de vrijheid dan ook worden beperkt. Zo ziet De Wever het ook: 'Exclusief focussen op rechten geeft alleen de illusie van vrijheid, het resultaat is uiteindelijk het omgekeerde.'²¹⁶ Volgens Burke brengt vrijheid, zonder begrenzing van discipline, gehoorzaamheid, moraliteit, civiele en sociale normen, geen voordelen met zich mee en zal ze ook de vrijheid onderwerpen.²¹⁷

Die focus op rechten en op vrijheid leidt volgens De Wever tot de menselijke ravage in wat we nu de onderklasse noemen. De elite, de intellectuelen, ontsnappen aan deze ravage omdat zij ondanks hun gepredik over vrijheid, blijven leven 'volgens de traditionele waarden die de westerse beschaving voor eeuwen hebben geschraagd'.²¹⁸ De ideeën van die elite hebben echter wel de samenleving veranderd in:

'een anonieme massa van in alle opzichten gelijke individuen, rusteloos bezig met bevredigen van hun pietluttige en triviale pleziertjes. Elk individu vormt zijn eigen kleine, onbetekende wereldje, met zijn vrienden en familie als het geheel van de mensheid. Ondanks zijn interactie met andere individuen, merkt hij hen amper op, laat staan dat hij hun bestaan erkent. Voor hem is er geen gemeenschap, alleen gemeenschappelijke belangen.'²¹⁹

Voor De Wever is de samenleving ontspoord, nog een klassieke stelling binnen de antiverlichting. Individualisme en vrijheid worden gelijkgeschakeld met consumentisme, egoïsme, egocentrisme en een afkeer van de gemeen-

schap. Dat leidt niet alleen tot 'een onderklasse', het leidt ook tot een massieve en 'almachtige staat' die 'het welzijn van elk individu garandeert en hem begeleidt van de wieg tot het graf'.²²⁰ De staat ontnemt het individu elk greintje initiatief, hij breekt zelfs 'de meest veerkrachtige geesten door een complex labyrint van uniforme en gedetailleerde regeltjes'.²²¹

Deze karikaturen verbeelden de welvaartsstaat. De welvaartsstaat, met haar vrijheden, met haar rechten, werkloosheidsuitkeringen, sociale zekerheid, sociale huisvesting, is bij De Wever de reden waarom onze samenleving ontspoorde. De welvaartsstaat zorgt er volgens De Wever en Dalrymple voor dat mensen afgestompt geraken. 'De staat degradeert de gemeenschap tot een kudde schapen die wanhopig het leiderschap en de bescherming zoekt van de Herderstaat die het individu ontheft van elke verantwoordelijkheid'.²²² En daarom, aldus De Wever en Dalrymple, zijn we onvrij: omdat de staat zo machtig wordt dat ze onze vrijheid inperkt: 'De staat vertelt ons wanneer we het gras mogen maaien, of we al dan niet olijfolie in een spuitbus mogen gebruiken, welke opinies zijn toegelaten en welke niet, welke waarden we onze kinderen op school moeten aanleren, welke bomen we wel en niet mogen planten en welk voedsel we mogen eten'.²²³

5.4.1.2. Mei 68, vrijheid en de antiverlichting

Het is wegens deze 'onvrijheid' dat De Wever en Dalrymple strijden tegen de overheid die wetten opstelt om het samenleven te reguleren. Maar ook de 'onvrijheid' van een sociaal vangnet, de 'onvrijheid van een menswaardig leven' en 'de onvrijheid van het streven naar gelijkheid' worden in het vizier genomen. Want elk streven naar gelijkheid mondt uit in het omgekeerde, aldus De Wever en Dalrymple. De Wever combineert hier het antiverlichtingsdenken met het neoliberalisme van Friedman.²²⁴ Enerzijds is er de morele gemeenschap met haar morele orde die gekoesterd en versterkt moet worden. Als dat het geval is, reguleert die gemeenschap zichzelf los van het juridisch en politieel apparaat. Anderzijds moet de vrije markt ten volle kunnen spelen. De onderliggende premisse van het discours van De Wever is het idee van Friedman, dat de economie niet onderworpen mag worden aan regels. 'Net zoals ecosystemen zichzelf reguleren en in evenwicht houden...',²²⁵ moet ook de economie zichzelf reguleren. Enkel als de economie vrijgemaakt is van alle staatsinmenging, is het economisch weefsel gezond.

Een samenleving die louter gebaseerd is op een juridische overeenkomst tussen rationele burgers, is voor De Wever een zieke samenleving, een samen-

leving die ontspoord is en geen moraal heeft: 'Een samenleving samengesteld uit individuen die uitsluitend op hun rechten staan en steeds vaker naar de rechter lopen om ze tegenover elkaar af te dwingen, verliest op de duur iedere collectieve ambitie en veerkracht.'²²⁶ De verlichtingsdenkers daarentegen zien de moraliteit net ontstaan als een gevolg van het volgen van de wet. Israel stelt het als volgt: 'Alleen een rechtvaardig gedrag – waarbij men billijkheid nastreeft en er zich voor hoedt om anderen te schaden in hun rechten, veiligheid en bezit – wordt door deze schrijvers als "ethisch" beschouwd.'²²⁷

Waar de wet bij de verlichtingsdenkers de basis is voor vrijheid, voor moraliteit en voor een goede samenleving, ziet De Wever er enkel een bedreiging in. Decadentie is het resultaat, niet méér vrijheid of meer geluk. 'De onvermijdelijke opvulling van het vacuüm van de sociale normen door juridische normen kleurt alle facetten van ons samenleven',²²⁸ aldus De Wever. De sociale normen van de gemeenschap, de sociale controle en het cement van de gemeenschap verdwijnen en hierdoor ontaardt de samenleving.

Door de mei 68-generatie verdwijnen de sociale normen, die gebaseerd waren op het christendom, in sneltempo, aldus De Wever. 'De *sixties* zetten immers ook de hakbijl in het gezonde hout van de traditionele samenleving.'²²⁹ Daardoor zien we 'het steeds sneller wegkwijnen van georganiseerde religie in Europa' en ontstaat een 'spirituele leegte in Europa'.²³⁰ De morele orde van de oorspronkelijke organische samenleving wordt aangetast door deze uitbreiding van vrijheden en rechten. Vandaag is er enkel maar vrijheid, wat onvermijdelijk leidt tot onvrijheid. Immers, als enkel het recht op vrijheid bestaat, dan blijft '[a]lleen vadertje staat [...] nog over om al die individuele rechten te waarborgen [...] Geconfronteerd met die onmogelijke taak kan de overheid niet anders dan haar beslag op de samenleving almaar vergroten en de vrijheid dus feitelijk verminderen.'²³¹ Hier zien we heel duidelijk de antiverlichtingsvisie van De Wever. Hij beklaagt het verdwijnen van subjectieve, spirituele banden (het verdwijnen van religie als grondslag om de samenleving te organiseren) ten voordele van een objectieve, juridische organisatie van de staat, wat het doel was van de verlichting. De rationaliteit van de wet en de vrijheid die eruit voortvloeit, ziet hij als een groot probleem, niet als een vooruitgang.

De enige oplossing om de samenleving weer op het goede spoor te krijgen, is ruimte te laten aan de morele gemeenschap. Dat is nu niet het geval, aldus De Wever: 'Want terwijl de staat elk individu aan zich hecht, probeert het de gemeenschap te controleren door deze op te sluiten in een complex labrynt

van uniforme en gedetailleerde regeltjes.²³² Om de samenleving, de gemeenschap te redden van de ontsporing, moet de staat worden teruggedrongen, moet er terug een gemeenschap worden gevormd én moeten de rechten worden getemperd. 'Een opdracht voor de eenentwintigste eeuw in Europa is bijgevolg de zoektocht naar een collectieve, spirituele herbronning.'²³³ Het conservatisme, '[i]n de betekenis van een voorzichtige houding tegenover de maakbaarheid van de samenleving, van een respectvol omgaan met wat de traditie heeft opgeleverd, van het hooghouden van sociale basiswaarden als bakens voor het streven naar goed gedrag',²³⁴ is volgens De Wever een goede piste om die herbronning te starten.

De Wever wil in dit opzicht een rehabilitatie van de jaren 1950. Deze werden door de mei 68-generatie onterecht voorzien van een negatieve connotatie: 'Zoals de middeleeuwen steeds duister worden genoemd om de schittering van de renaissance te vergroten, zo moeten we kennelijk voetstoots aannemen dat het leven in het Vlaanderen van de jaren vijftig nog bedekt lag onder een dikke soutane en smachtte naar de bevrijding van de jaren zestig.'²³⁵ We moeten volgens De Wever terug de ambitie hebben om, net zoals toen, 'met zijn allen ook daadwerkelijk een (h)echte gemeenschap'²³⁶ te willen vormen. Als we er niet in slagen om die geïntegreerde samenleving te verbeelden, dan zijn we 'op weg naar de apartheid',²³⁷ aldus De Wever.

Er moet worden gebouwd aan de morele gemeenschap, met een duidelijke identiteit gebaseerd op tradities en er moet 'een cultuur van burgerzin'²³⁸ gekweekt worden op basis van het idee: '[v]rijheid bestaat niet zonder verantwoordelijkheid.'²³⁹ Mensen moeten zelf hun leven uitbouwen en de overheid mag hen niet pampieren. Immers, zoals N-VA-parlementslid Homans hierboven beargumenteerde, zorgt bijvoorbeeld het voorzien van sociale woningen voor de zwakkeren ervoor dat zij geen initiatief meer nemen. Ze worden 'afhankelijk van de overheid', 'verliezen hun vrijheid' en 'hun zin voor initiatief'. Een zelfde redenering bouwt N-VA op rond de werkloosheidsvergoeding die mensen in 'een hangmat'²⁴⁰ laat hangen (alsof werklozen gigantische bedragen ontvangen). Verantwoordelijkheid en burgerzin zijn volgens N-VA een noodzakelijke correctie op het recht op vrijheid. Het is pas als de gemeenschap terug verbeeld wordt, met haar normen en waarden, dat die burgerzin zal terugkeren.

Het individualisme moet worden gecorrigeerd door de sociale waarden en normen (de spirituele dimensie) van de gemeenschap. Want vandaag primeert 'het geloof dat individuele authenticiteit het hoogste is dat men kan

bereiken, zelfs als het ten koste gaat van anderen'.²⁴¹ Door de N-VA-bril zijn individualisme en vrijheid bedreigingen van de samenleving. Immers, zo stelt De Wever, '[...] authentiek zijn is synoniem voor zich slecht gedragen, want wat is goed gedrag anders dan het zich conformeren aan de samenleving'.²⁴² Niet de wet bepaalt de moraal, maar 'dé samenleving'.

De Wever herhaalt hier letterlijk de argumentatie van Burke en de neo-conservatieven van vandaag. Burke is van oordeel dat elke samenleving nood heeft aan '*a system of manners*'.²⁴³ Als dat systeem verdwenen is, zal de samenleving ontsproten: 'Vanaf dat moment hebben geen kompas meer om te regeren; evenmin kunnen we precies weten naar welke haven we varen'.²⁴⁴ Daarom is het cruciaal dat vrijheid steeds in overeenstemming gebracht wordt met de morele orde.²⁴⁵ Het vrijheids- en verantwoordelijkheidsideaal van Dalrymple en De Wever is een doorslag van Burke en is dus puur en onversneden antiverlichtingsdenken. Sternhell duidt het als volgt:

'In de onophoudelijke strijd om het culturele overwicht ontleent het neo-conservatisme drie belangrijke lessen aan Burke. Eerst is er de gedachte dat een beschaafde maatschappij slechts kan overleven op basis van het culturele kapitaal dat alle voorgaande generaties hebben vergaard, wat wil zeggen dat de vrijheid en alle liberale waarden enkel kunnen voortbestaan als ze worden getemperd door de antiliberaal waarden die we hebben meegekregen uit het verleden en die een integraal en onuitroeibaar deel uitmaken van ons erfgoed. Hieruit vloeit de tweede les voort die stelt dat elke poging om het leven wezenlijk te verbeteren niet minder dan een revolutionaire of utopische verandering van de maatschappelijke orde inhoudt en wel op een ramp moet uitdraaien. De derde gedachte is dat aangezien morele waarden van levensbelang zijn voor een goed geordende samenleving, zij prevaleren boven materiële, utilitaire waarden die afhankelijk zijn van de wil van het individu'.²⁴⁶

5.4.2. De harmonieuze samenleving, vrijheid en multiculturaliteit

De harmonieuze samenleving, gebaseerd op duidelijke waarden en normen, creëert goede burgers en zorgt ervoor dat de staat kleiner wordt. De anti-verlichting loopt bij De Wever en N-VA naadloos over in neoliberalisme. In zijn ideaalbeeld is: (1) iedereen deel van een morele gemeenschap, (2) die

gemeenschap, met zijn waarden en normen, reguleert zichzelf en de bevolking, (3) daarom hebben we weinig of geen overheid meer nodig en is (4) iedereen automatisch vrij.

Vandaag echter staat enkel individuele vrijheid centraal en dat leidt niet alleen tot een groeiende onderklasse, het zorgt ook voor de ontsporingen van allochtone jongeren, aldus De Wever. De houding van N-VA ten aanzien van de multiculturele samenleving in het algemeen en de islam in het bijzonder, is tekenend voor het selectieve, antiverlichtingsconcept van vrijheid dat N-VA voorstaat.

Als het over de problemen van de multiculturele samenleving gaat, stelt De Wever zich vragen bij 'het verantwoordelijkheidsbesef van een aantal jongeren van allochtone origine'.²⁴⁷ Relletjes, betogingen, tegenbewegingen zoals de Arabisch Europese Liga (AEL) en misdaad ziet De Wever als zuiver culturele problemen. De oorzaken van die ontspoorde allochtone jongeren zit volgens De Wever in 'de cocktail van een soort religieus fatalisme – "het zal zo gewild zijn" – ons westers vrijheidsideaal en een "sociologisering" van de maatschappij waarbij iedereen product én slachtoffer is van omstandigheden'. Die cocktail 'leidt bij een aantal allochtonen blijkbaar tot een situatie van schuldloosheid en gewetenloosheid'.²⁴⁸

Omdat onze samenleving vrijheid zo hoog in het vaandel draagt, maar verantwoordelijkheid niet, krijgen we volgens De Wever een disharmonieuze samenleving. Vooral allochtone jongeren mogen blijkbaar alles doen, volgens De Wever, 'want zij worden door de linkse kerk graag in hun slachtofferschap bevestigd en gekoesterd'.²⁴⁹ Het is de linkse kerk met haar postmodernisme en daaruit voortvloeiende non-identiteit en cultuurrelativisme, die aan de grond ligt van de huidige problemen in onze samenleving. Zij heeft ervoor gezorgd dat de Vlaamse identiteit aangevallen wordt en dat de morele gemeenschap wordt ondergraven. De linkse kerk heeft geweigerd om 'onze waarden' over te dragen en te verstevigen in onze samenleving. Ze hebben een 'multicultureel beleid' gevoerd, waarbij 'alles mag en alles kan' vooropstond:

'Sociale normering werd afgedaan als betutteling en bevoogding, zaken die de mens alleen maar belemmeren om vrij en gelukkig te zijn. Geen oordeel vellen over het gedrag van anderen, dat geldt vandaag zowat als het toppunt van gezonde moraliteit. [...] De ravage die deze evolutie aangerichte is, zoals steeds, het grootst bij de lagere sociale strata. De elite past nu eenmaal zelden op zichzelf toe wat ze aan de massa propageert'.²⁵⁰

De linkse kerk predikt niet alleen een *laissez faire*-politiek, ze is ook moreel hypocriet. Die vertegenwoordigers van de linkse kerk prediken dan wel dat alles evenwaardig en relatief is, zelf sturen ze hun kinderen naar de 'goede scholen'. Tijdens mei 68 prediken ze vrije seks, maar ze voeden hun kinderen op zonder losse seksuele moraal. Ze vallen de Vlaamse identiteit en de morele gemeenschap aan, maar ze geven die waarden wel door aan hun kinderen. De Wever voert de bakfietshouder op als icoon van de linkse kerk. De linkse kerk bestaat volgens De Wever uit:

'[...] tweeverdieners die met een bakfiets rijden maar hun kinderen wel naar een blanke school sturen waar ze twee nachten voor de deur hebben staan kamperen, die altijd over multicultuur spreken en verdraagzaamheid, die geld verdienen dat het niet meer mooi is maar die je 5 frank zou geven als je ze ziet. Dat type.'²⁵¹

De morele gemeenschap waar De Wever voor pleit, wordt vervolgens gedefinieerd als het tegendeel van die moreel hypocriete linkerzijde. Het imago van De Wever is bovendien iconisch voor die morele gemeenschap: hij is integer, moedig, rechtschapen, principeel volks, vastberaden, hardwerkend. Daarom gaat hij ook akkoord met Luckas Vander Taelen,²⁵² dat we onze waarden moeten opdringen. Maar voegt De Wever er meteen aan toe, dat is niet genoeg:

'We moeten een stap verder durven gaan: essentiële waarden overdragen lukt maar als je die als samenleving zelf koestert. De vervanging van de publieke moraal door een cultuur van absolute zelfbeschikking, vertaald in ongebreidelde behoeftebevrediging en consumentisme, heeft zeker niet geholpen.'²⁵³

Willen we bouwen aan een harmonieuze samenleving, dan moeten we starten met de bestaande 'non-identiteit'²⁵⁴ op te vullen met een antwoord op de vraag 'wie wij zijn. Of beter nog, op de vraag wie wij allemaal samen willen worden.'²⁵⁵ Vandaag echter wordt het vacuüm van onze 'non-identiteit' bij allochtone jongeren opgevuld door 'een sterke beleving van de eigen culturele identiteit'.²⁵⁶ Dat is de oorzaak van de toenemende 'angst en het onbehagen' in Europa ten aanzien van moslims en de islam. De impact van die cultuurbeleving, maar zeker ook de islam *an sich*, verklaart volgens De Wever het verschil in integratie tussen de Ieren in de VS en de moslims in Europa: 'In tegenstel-

ling tot de Ieren in de VS, wordt de etnisch-religieuze eigenheid van islamitische migranten bij ons als een blijvende hindernis aangevoeld op de weg naar volwaardig en doorleefd burgerschap.²⁵⁷ Daarom moet er volgens De Wever 'een duidelijke lijn worden getrokken tussen etnisch-religieuze vrijheid en burgerlijke plichten'.²⁵⁸ En net dat is volgens hem vandaag niet het geval.²⁵⁹

Vandaag wordt, in zijn optiek, ten aanzien van de multiculturele samenleving een beleid gevoerd van 'vrijheid, blijheid'. Dat is de reden waarom alles vandaag ontspoord. De Wever stelt multiculturalisme gelijk 'met iedereen mag doen wat hij wil'.²⁶⁰ De interculturele samenleving categoriseert hij als een geloof, als iets irrationeels; meer nog, hij schakelt multiculturalisme gelijk met apartheid: 'Het is geen gezonde situatie dat er daardoor een feitelijke, geïnstitutionaliseerde apartheid groeit.'²⁶¹

5.4.2.1. Het failliet van de multiculturele samenleving en de harmonieuze samenleving

Een multiculturele aanpak is duidelijk niet wenselijk, aldus De Wever, die graag Angela Merkel citeert: 'Terwijl we zover zijn gekomen dat zelfs de regeringsleider van Duitsland niet meer om de vaststelling heen kan dat "*der Ansatz für Multikulti gescheitert, absolut gescheitert*" is (de multiculturele aanpak is een absolute mislukking), volharden de zogenaamde actoren van de interculturele samenleving bij ons onversaagd in het geloof.'²⁶²

De Wever wil naar een ander model om met diversiteit om te gaan. Het einddoel van dat beleid moet een harmonieuze samenleving zijn. Om deze harmonieuze samenleving te bereiken, moeten rechten én plichten centraal staan. Die rechten en plichten zijn de leidraad om de vrijheid van de private cultuur te begrenzen in de publieke ruimte. Een harmonieuze samenleving kan immers niet worden bereikt als alle rechten onverkort gelden in de publieke ruimte. Die harmonieuze samenleving heeft voorrang op de vrijheidsrechten van het individu. Immers, zo stelt De Wever:

'Een harmonieuze samenleving bereik je nochtans niet door de illusie na te jagen dat alle vrijheden uit de private cultuur van alle burgers met elkaar verzoenbaar zijn in de publieke cultuur. Een goede voortzetting van het debat over de rechten en plichten van het burgerschap lijkt me dan ook nuttiger dan het zoveelste discours over racisme en onverdraagzaamheid.'²⁶³

Niet racisme of onverdraagzaamheid vanwege de autochtonen zijn de oorzaken van het falen van het multiculturalisme, maar het gebrek aan plichten, verantwoordelijkheidszin en gemeenschapszin vanwege de allochtonen. De Wever wil een ander model om met diversiteit om te gaan. Om bij dat ander model te komen, moeten we ons volgende vragen stellen:

‘Hoeveel rekening kan men houden met godsdienst(vrijheid) bij de organisatie van het openbare leven? Waar eindigt geloof en begint antimodern fanatisme? En wat kan men tegen dat laatste ondernemen in een samenleving die prat gaat op een volledige vrijheid van denken?’²⁶⁴

‘Zeker in een vrije samenleving is het voortdurend dansen op een slappe koord tussen (etnisch of religieus geïnspireerde) rechten enerzijds en plichten die voortvloeien uit een bestaande publieke cultuur anderzijds. Toegeven op die publieke cultuur ten gunste van migranten helpt hen niet om deel te worden van die gemeenschap, integendeel.’²⁶⁵

In de harmonieuze samenleving van De Wever, moeten moslims zich niet louter schikken naar de wet, maar zich inpassen in de gemeenschap ‘waarin de dominante cultuur de spelregels bepaalt in het publieke domein’. Het is immers de gemeenschap, de publieke cultuur, die de basis is van de wet. Toegeven op die publieke cultuur, helpt hen niet om deel te worden van de gemeenschap en dus breidt N-VA dat ‘publieke’ domein uit zodat ook gezinshereniging, huwelijken, relaties, enzovoort onder de ‘publieke cultuur’ vallen. Assimilatie, zowel publiek als privé, stelt De Wever als ‘evident’ en ‘gezond’ voor:

‘Een gezonde situatie is dat de private cultuur evident ondergeschikt is aan de publieke cultuur. En dat die publieke cultuur doorvaart als het schip van Theseus: terwijl ieder onderdeel ervan voortdurend wordt vernieuwd, blijft het voor alle opvarenden een veilig en herkenbaar vehikel.’²⁶⁶

In eerste instantie valt de *booster* op, het is ‘evident’ dat de private cultuur ondergeschikt is aan de publieke cultuur. Maar wat bedoelt De Wever hiermee en is het wel ‘evident’? Het onderscheid tussen privaat en publiek krijgt geen expliciete verduidelijking. Hoewel de woorden op het eerste gezicht niet bijzonder problematisch lijken, is dat wel degelijk het geval. Hoe maken we na-

melijk een onderscheid tussen een publieke en een private 'cultuur'? Een volwassen cultuurtheorie gaat er vanuit dat er niet zoiets bestaat als homogene en afgrensbare culturen.²⁶⁷ Elke 'cultuur' is immers zowel publiek als privaat, persoonlijk als collectief, en hetzelfde geldt voor de bijhorende normen en waarden. Hoe en waarom 'de private cultuur' dan ondergeschikt dient te zijn aan de publieke cultuur is dan ook de vraag. Sterker nog: de erfenis van de verlichting stelt dat iedereen zijn culturele identiteit in het openbaar mag beleven. Het onderscheid tussen beide doet vermoeden dat de openbare ruimte 'onze cultuur', 'onze identiteit' moet uitdragen, dat 'onze cultuur' als norm geldt en dat 'de andere culturen' thuishoren in privévertrekken.

Dat verklaart ook de gelijkschakeling in het discours van De Wever tussen publieke ruimte, publieke cultuur en publieke sfeer. Deze concepten worden bij De Wever en N-VA synoniemen, waarbij de publieke cultuur te allen tijde dominant is. Hier zien we opnieuw dat De Wever een zuiver antiverlichtingsdiscours uitdraagt. Immers, binnen de verlichting zijn publiek en privé niet ondergeschikt aan elkaar; ze zijn afzonderlijke ruimten. Bovenstaand citaat houdt echter in dat de private cultuur zich moet schikken naar de publieke. Er is in die zin geen 'private cultuur' meer en dus ook geen private ruimte in het discours van N-VA. De Wever kiest hier een onverkort totalitair perspectief.

Het loont dan ook de moeite om een blik te werpen op de definiëring van 'onze cultuur' ten op zichte van de moslims. In zijn column 'Consequent zijn over religies' laat De Wever, weliswaar impliciet, een licht schijnen op de religieuze identiteit van de Vlaming. Het stuk handelt over aartsbisschop Leonard, die '[a]lds een vorm van immanente rechtvaardigheid' noemde. De Wever onderstreept in dat stuk dat Leonard niet symbool staat voor de Vlaming. De Vlaming kan zowel een praktiserende christen, een randgelovige als een ongelovige zijn. Wat zeker is, is dat de Kerk zo goed als geen impact meer heeft op de identiteit van het Vlaamse volk,

'[b]ij de praktiserende gelovigen, maar vooral bij de grote massa randgelovigen die de Kerk wel eens massaal én definitief de rug zouden kunnen toekeren. Misschien staan we daarmee op het kantelmoment waar de al fel afgenomen impact van het katholiek geloof op de publieke moraal finaal overgaat in de volstreekte irrelevantie van de Kerk.'²⁶⁸

De Wever maakt zich sterk dat de uitspraken van (de Waalse) Leonard geen bijval genieten bij 'ons', Vlamingen. De enige uitzondering die hij misschien

mogelijk acht, zijn de mensen die '[...] op ultramontaanse wijze de apostolische geloofsleer [...]'²⁶⁹ beleven. De overgrote meerderheid van de katholieken, die hij als 'meestal randgelovigen'²⁷⁰ categoriseert, en zeker de ongelovigen willen het omgekeerde: 'Zij wensen positieve boodschappen te horen krijgen over liefde en mededogen en gebruiken de Kerk vooral nog als de ceremoniemeester bij de belangrijke gebeurtenissen in het leven.'²⁷¹

Het beeld is duidelijk. De Vlaming is geen Leonard. Integendeel, de Vlaming wil liefde en mededogen en wil mogelijks zelfs de Kerk laten vallen – want wij staan op een kantelmoment – en vooruitgaan. Wij staan voor een seculiere samenleving, gebaseerd op civiele waarden als vrijheid en gelijkheid. Radicale en extreme stemmen zijn marginale uitzonderingen. Zowel bij katholieken als bij homofoben en racisten is het enkel een kleine marginale groep die zich bezondigt aan uitpattingen. Zo is holocaustontkenning bij 'ons' iets dat 'alleen pathetische neonazi's op zoek naar relevantie' plegen, 'veel zorgwekkender gezien hun aantal en hun maatschappelijke positie in de islamwereld' zijn de 'griezelige islamisten',²⁷² aldus De Wever.

Bovenstaand voorbeeld is symbolisch voor het hele discours van De Wever over de islam en 'ons'. Radicalen aan 'onze zijde' zijn uitzonderingen. Radicalen aan 'hun zijde' zijn de regel. Kijken we hoe De Wever in hetzelfde stuk schrijft over de moslims in verhouding tot de Vlamingen, dan is het contrast groot:

'Er was derhalve nauwelijks enige verontwaardiging toen Antwerpse moslingidsen verklaarden dat ze onder geen beding homo's wensten rond te leiden in de moskee. Willen we eigenlijk wel weten wat er in sommige moskeeën op ons grondgebied wordt verteld over aids en homoseksualiteit? Léonard zal er maar bleekjes bij afsteken, vrees ik.'²⁷³

De uitspraken en daden van de Kerk zijn blijkbaar relatief goedaardig in vergelijking met wat er in niet nader genoemde moskeeën zou nagalmen. 'Zij' zijn nog erger dan onze 'ergste uitzondering'. Bovendien worden 'moslims', in tegenstelling tot 'ons', afgebeeld als een kudde volgzaame schapen die hun radicale herder hersenloos volgen. En de 'linkse kerk' dekt dat toe:

'Botsend op een geloof dat nog werkelijk de moraal bepaalt van de gelovigen en dat bijgevolg in staat is om hard van zich af te bijten, zingen politiek correcte lieden echter doorgaans een ferm toontje lager. Religies

die hun gelovigen proberen weg te trekken van de volle beleving van grondrechten en -vrijheden zoals die steeds verder uitgediept wordt in de voortgang van onze verlichte samenleving, strekken mijns inziens niet tot aanbeveling.²⁷⁴

Opvallend is dat zodra N-VA schrijft en spreekt over de islam, er ook een andere zelfdefiniëring gehanteerd wordt van Vlaanderen en de Vlaamse identiteit. Terwijl De Wever hierboven duidelijk heimwee heeft naar de periode dat het christendom de sociale normering bepaalde, hanteert hij in contrast met de islam het beeld van 'een samenleving die het christendom' teruggedrongen heeft als een ideaalbeeld. De Wever geeft hier opnieuw een zeer selectieve invulling aan 'de grondrechten en -vrijheden van onze verlichte samenleving'. Die grondrechten en -vrijheden worden opnieuw herleid tot eigenschappen van 'ons'. Eigenschappen waartegen 'de ander' vijandig zou staan. De Wever verdedigt de godsdienstvrijheid niet als een vrijheid die geldt voor iedereen op het grondgebied, dus ook moslims, maar als een 'waarde van ons' die gebruikt wordt om het onderscheid te maken met 'hun waarden'. In de discussie over de multiculturele samenleving worden de verlichtingsidealen bovengehaald als het ideaal bij uitstek, om 'de ander', lees de moslims, niet alleen neer te zetten als onaangepast en niet verlicht, maar ook om die grondrechten zelf in te perken voor hen. Godsdienstvrijheid wordt zo een privilege van 'ons'.

'De Vlaamse publieke cultuur is geënt op de verworvenheden van de verlichting met vrije en verantwoordelijke mensen, met scheiding van kerk en staat, gelijkheid tussen mannen en vrouwen, geen onderscheid op grond van seksuele geaardheid, enz. Deze verworvenheden moeten we bewaren. Meer nog, voor nieuwe Vlamingen zijn ze ook van tel.'²⁷⁵

Dat zijn 'onze Vlaamse waarden', die 'de ander' niet heeft, maar die 'de ander' zich eigen moet maken. Het is niet de staat die deze rechten garandeert voor iedereen op het grondgebied, het is elk individu dat zich deze waarden eigen moet maken en uitdragen. Wij voldoen daar uiteraard aan: 'Onze verlichte samenleving' of beter gezegd 'wij', Vlamingen zijn systematisch voortgeschreden op het pad naar de verlichting. De 'ander' moet 'inburgeren' en zich die waarden eigen maken. De dominante publieke cultuur is voor De Wever dus sterk beïnvloed en gekleurd door de verlichting. Het katholieke geloof is zich hiervan bewust:

‘Religies moeten kunnen functioneren binnen het kader van de juridische normen die gelden voor alle burgers en de flexibiliteit bezitten om zich desnoods aan te passen. Voor het katholieke geloof is dat een evidentie geworden.’²⁷⁶

Dit in tegenstelling tot de islam. De islam bepaalt ‘[...] nog werkelijk de moraal [...] van de gelovigen [...]’²⁷⁷ waardoor ‘die zich wegtrekken van de volle beleving van grondrechten en -vrijheden.’²⁷⁸ De islam krijgt niet alleen veel aandacht in de geschriften van De Wever, de islam wordt ook anders gepercipieerd dan het christendom. Immers, zo stelt hij, wars van elk historisch besef, dat ‘de scheiding kerk en staat [...] dus intrinsiek deel uit[maakt] van het christendom – in tegenstelling tot de islam’.²⁷⁹ Daarom vormt de islam een barrière tot volwaardig burgerschap. Meer nog, de islam leidt niet alleen weg van de volle beleving van grondrechten en -vrijheden, er schuilt een groot terroristisch gevaar binnen de islam, zo suggereert De Wever:

‘De opeenstapeling van moslimterreur maakt het echter steeds moeilijker te geloven dat het alleen maar om een uitwas van de islamitische wereld gaat. De twijfel groeit en daarmee de connotatie van de islam *an sich* met achterlijkheid.’²⁸⁰

5.4.2.2. De aanval op tolerantie en godsdienstvrijheid in naam van de verlichting

Hier komen we terug in het klassieke discours rond integratie, inburgering en islam van de laatste decennia. Opnieuw halen politici allerhande sterk geïdealiseerde zelfbeelden aan als norm om de ander uit te sluiten in plaats van in te sluiten. Dit is een kritiek die al meermaals is geleverd, maar na twee decennia nog geen enkele impact heeft gehad op het beleid.²⁸¹ In dat discours verbeelden we onszelf als de emanatie van de verlichting. ‘Wij’ zijn een verlichte samenleving, een verlicht volk, enkele (ultramontaanse) uitzonderingen die de regel bevestigen buiten beschouwing gelaten. Religie speelt enkel in een uiterst gematigde variant een rol in het leven van de Vlaming. Bovendien is de dominante cultuur seculier en hebben het katholieke geloof, de instellingen en de individuele gelovigen zich daar ‘evident’ bij neergelegd.

Dat alles staat in tegenstelling tot ‘zij’, ‘de moslims’, die zich nog volledig laten leiden door die religie en er hun moraal door laten bepalen; een religie die daarenboven ‘nog sterk van zich afbijt’. Bovendien geldt ‘de

islam’ als een religie die haar gelovigen wegtrekt van de volle beleving van grondrechten en vrijheden. ‘Wij’ perken hun vrijheden niet in als we bijvoorbeeld de hoofddoek verbieden, maar ‘hun religie’ staat haaks op ‘onze rechten’ en daarom moeten ‘wij’ ingrijpen en desnoods onze vrijheden en rechten inperken voor hen. In een tabel ziet die dichotomie er als volgt uit (tabel 1):

Tabel 1: De categorisering van Vlamingen en moslims

Vlamingen	Moslims
Niet gelovig of randgelovig met enkele radicale uitzonderingen	Diep gelovig
Gematigde religie; fundamentalistische christenen zijn uitzonderlijk	Fundamentalistische religie; griezelige islamisten zijn talrijk
Religie in overeenstemming met grondrechten	Religie trekt gelovigen weg van grondrechten
Verlichting meegemaakt	Nog geen verlichting
Scheiding kerk en staat	Geen aanvaarding scheiding kerk en staat
Religie is een randfenomeen	Religie bepaalt alles
Geloof moet bestaan uit liefde en positieve boodschappen	Geloof bijt hard van zich af; moslimterreur

De islam en moslims zijn dus compleet anders dan wij en dus kan de godsdienstvrijheid niet onverkort gelden. Nochtans houdt de zo geroemde scheiding van kerk en staat in dat de staat zich onthoudt van interventie in religieuze zaken en de beleving van religie. De Wever roept hier impliciet ‘het speciale karakter’ van de islam in om voor moslims de scheiding tussen kerk en staat in te perken. De moslims moeten zich schikken naar de publieke cultuur en dus moet hun godsdienstvrijheid worden ingeperkt:

‘De vrijheid van godsdienst en overtuiging is een grondrecht maar de uitoefening daarvan in de publieke cultuur moet afgewogen worden in functie van het algemeen belang. Een samenleving functioneert nu eenmaal niet als optelsom van individuele vrijheden.’²⁸²

Dat zien de verlichtingsdenkers helemaal anders. De macht van de staat moet zich volgens Locke²⁸³ beperken tot de burgerlijke zaken. Hij heeft zich niet te mengen in religieuze zaken:

‘De kerk zelf staat volkomen los van het gemenebest en is iets volkomen anders. De grenzen aan beide zijden staan vast en zijn onwrikbaar.’²⁸⁴

Het tolerantiebegrip van Locke veronderstelt dus een sterke scheiding tussen de ‘Kerk en de Staat’.²⁸⁵ Het komt de staat niet toe om te waken over de ziel van de burger, zo start Locke zijn pleidooi voor tolerantie. Zelfs al mocht het volk ermee instemmen, dan nog heeft de staat dat recht niet, aldus Locke. Daarom kan de macht van de staat niet zover gaan als ‘[...] het vaststellen van geloofsartikelen of vormen van godsdienstoefening, bij kracht van wet. Want wetten hebben geen kracht zonder straffen, en straffen hebben in dit geval absoluut geen zin, omdat ze niet geschikt zijn om de geest te overtuigen.’²⁸⁶

Het individu staat centraal in dit tolerantiebegrip. Elk individu heeft het recht op zijn overtuiging, op zijn eigen gekozen pad naar zieleheil. Het is het recht van het individu om tot een religie toe te treden en die religie te beleven in het openbaar. Dat leek Locke evident. Leden van een kerk²⁸⁷ hebben uiteraard het doel ook die religie te belijden in het openbaar. Dat is nu net het doel van die religie. Aangezien elke mens, volgens Locke recht heeft op zijn verlossing en aangezien niemand, ook de overheid niet, het recht heeft te bepalen welk pad het juiste is, heeft iedereen het recht om zijn religie te beleven of niet te beleven. Dat recht stopt uiteraard zodra het het recht van een ander in het gedrang brengt. Een mens offeren, ook al schrijft een religie dit voor met instemming van haar leden, is geen optie want op dat moment komt het civiele belang in gevaar.²⁸⁸

Het is duidelijk dat het discours van N-VA en De Wever in het bijzonder, een flagrante schending vormen van de principes die Locke voorstaat. Wat De Wever en N-VA ‘publieke cultuur’ of ‘publieke ruimte’ noemen, heeft niets te maken met het concept openbaar zoals dat binnen de verlichting gebruikt wordt. De Wever indexeert er een verlichtingspositie mee, maar vult het woord met een antiverlichtingsbetekenis. Voor N-VA moeten migranten ‘hun cultuur’, zeker als die ‘opzichtig’ is, beperken tot de privéruimte. In de publieke ruimte moet de dominante cultuur worden uitgedragen. We zien hier dus een heel totalitaire invulling van publiek-privaat, waarbij we enkel in de privéwoning nog privé zijn. Nochtans verliezen we ons recht op privacy niet als we ons op straat of een festival bevinden.

Dit discours beperkt zich niet tot enkele columns van De Wever. Het vormt ook de basis van de verantwoording en duiding van het inburgerings-

beleid van minister Bourgeois. Het onderscheid tussen ‘de private en publieke cultuur’ en de dominantie van die laatste geldt daarbij als een verplicht geloofspunt – zonder enige duiding. ‘We kunnen het debat alleen aangaan als iedereen het onderscheid tussen private culturen en de publieke cultuur erkent’,²⁸⁹ stelt Bourgeois. Hoeveel ‘autochtonen’ zouden weten wat dat onderscheid is en het effectief erkennen? Zelfs N-VA lijkt het niet te weten, want haar invulling is totalitair. Ook opmerkelijk is dat cultuur en identiteit geen statische gegevens zijn in dit discours:

‘De publieke cultuur is geen statisch gegeven. Private culturen hebben er invloed op. Dat betekent dat de inbreng van andere private culturen onze publieke cultuur kan verrijken.’²⁹⁰

Helaas heeft die vaststelling weinig impact op het vervolg van het beleid, want:

‘Het blijft echter van doorslaggevend belang dat wie in Vlaanderen woont de Vlaamse publieke cultuur erkent en zich engageert om eraan deel te nemen. Enkel wie deelneemt aan de publieke cultuur kan door zijn of haar bijdrage het spoor van de evolutie mee bepalen.’²⁹¹

De dominante en publieke cultuur is ‘onze cultuur’. Nieuwkomers en ‘migranten’ moeten ‘hun cultuur’ privé houden, de publieke cultuur erkennen en zich engageren om eraan deel te nemen. Hoe ze ‘die cultuur’ dan kunnen beïnvloeden of veranderen, is niet geheel duidelijk. De Wever heeft immers al meermaals duidelijk gemaakt dat de publieke cultuur ‘evident’ dominant is. Bovendien stelt De Wever: ‘De beste en meest natuurlijke weg naar harmonie loopt over een geruisloze en voortdurende assimilatie.’²⁹² De voortdurende verandering van cultuur gaat dus over voortdurende assimilatie.

De Wever mag dan wel oproepen om consequent te zijn over religies, zelf is hij dat hoegenaamd niet. Als het over de godsdienstvrijheid van moslims gaat, hanteert De Wever een heel andere invulling van die grote edele principes van onze rechtsstaat. De Wever roept dan ‘goede pragmatiek’ in om die vrijheid te beknotten. Pragmatiek is goed als ‘men er tendensen tot apartheid mee wil doorbreken en de maatschappelijke participatie van de betrokkenen wil ‘verhogen’. Een voorbeeld van ‘goede pragmatiek’ is volgens De Wever het ‘opleggen van een strikte neutraliteit aan mensen in loketfuncties’.²⁹³

N-VA is een hevig voorstander van een boerkaverbod in de openbare ruimte en een verbod op religieuze symbolen bij de overheid. De Wever beschouwt hoofddoeken, keppeltjes en tulbanden blijkbaar als een vorm van apartheid. 'Apartheid' staat hier voor het gebrek aan 'spontane assimilatie'. Immers, zo stelt De Wever: 'Pleiten voor een overheid die de persoonlijke vrijheid om opzichtige religieuze symbolen te dragen overal en altijd in de publieke sfeer moet faciliteren (nadat we die de afgelopen twee eeuwen net naar de private cultuur hadden teruggedrongen)',²⁹⁴ draagt volgens De Wever niets bij tot de strijd voor een harmonieuze samenleving. De intentie achter het verbod blijkt afdoende, zonder de vraag te stellen of het ook effectief bijdraagt aan een grotere emancipatie, betrokkenheid of een 'harmonieuze samenleving'.

Slechte pragmatiek omschrijft De Wever naar aanleiding van een zoveelste discussie over halal-vlees als een 'politiek opbod om bepaalde bevolkingsgroepen te charmeren'. De Wever: 'De Arabische en Arabisch-Franse halalcertificaten bewijzen hoe ver men al voorbij de grenzen van gezonde pragmatiek was.'²⁹⁵ De discussie over 'halal geslacht vlees in Antwerpen' is volgens hem 'in dit laatste bedje ziek' want het is er enkel op gericht om de moslims te charmeren. Godsdienstvrijheid begrijpt hij hier opnieuw als apartheid. Het model De Wever staat in die zin voor de dominantie van de 'autochtonie' over 'de moslims'. Pragmatiek staat voor de macht van de 'publieke opinie' over de grondwet en de waarden van de verlichting. Pragmatiek betekent in de praktijk arbitrair optreden vanuit de overheid, niet op basis van wetten, maar op basis van de (informele) 'sociale normen'. Brems is hierover heel duidelijk. Het hoofddoekenverbod betreft volgens haar een 'aanzienlijke beknotting van de godsdienstvrijheid'.²⁹⁶ En, voegt ze er aan toe, het gaat niet op 'om het maatschappelijke leven zo te organiseren dat de dominante godsdienst en cultuur alle faciliteiten genieten, en tegelijkertijd tegemoetkomingen aan minderheden af te wijzen'.²⁹⁷

Dat is wat N-VA bepleit, de voorrang van 'onze cultuur'. De vrijheid van godsdienstbeleving is vooral belangrijk als het over 'onze godsdienst' gaat. Voor 'hun godsdienst' moeten 'we' 'pragmatisch' zijn. 'Hun godsdienst is immers anders dan de onze.' De taboes moeten worden doorbroken. Het moet nu maar eens worden gezegd: cultuurrelativisme deugt niet, wij zijn superieur.²⁹⁸

5.5. Besluit. N-VA en de aanval op de verlichting

Hoewel N-VA onmiskenbaar een nationalistische partij is, verkondigt ze toch luidkeels haar engagement aan de waarden van de verlichting en de democratie. N-VA staat voor een nieuwe, humane en eenentwintigste-eeuwse partij die een civiel, open en inclusief nationalisme uitdraagt, een nationalisme gezuiverd van alle fouten van het verleden en openstaat voor de wereld.

Deze retoriek doorstaat echter de analyse niet. Het civiele nationalisme dat N-VA stelt uit te dragen, blijkt in feite louter een strategisch instrument om zich te onderscheiden van het openlijk racistische en extreemrechtse Vlaams Belang. In werkelijkheid beschouwt De Wever dat civiele nationalisme als een onmogelijkheid. Ook N-VA draagt dus een etnocultureel en organisch nationalisme uit dat in wezen niet verschilt van het nationalisme dat we kennen van Burke en Herder. En net zoals bij hun nationalisme, houdt ook het nationalisme van N-VA een aanval in op de verlichtingswaarden. Die aanval op de verlichting wordt duidelijk geïllustreerd in de houding van N-VA ten aanzien van de democratie, de mensenrechten, het kosmopolitisme, het individualisme en de twee kernwaarden van de verlichting: vrijheid en gelijkheid.

Hoewel N-VA onderstreept dat haar nationalisme gericht is op het verstevigen en het verdiepen van de democratie, blijkt dat de partij meer democratie gelijkschakelt met meer Vlaamse autonomie en, uiteindelijk, onafhankelijkheid met nationalisme. Meer nog, een democratie is voor N-VA alleen een democratie als die gestoeld is op een collectieve en homogene identiteit. Die identiteit is niet alleen een voorwaarde voor een gezonde democratie, maar bepaalt ook of men als individu al dan niet tot het volk behoort en of men een volwaardig burger is van die democratie. Zolang men de Vlaamse identiteit niet heeft of niet onderschrijft, heeft men ook niet alle rechten. Kortom, democratie krijgt in het N-VA-discours een heel andere betekenis: democratie wordt een etnocratie.

Daar stopt het niet. N-VA vult die democratie in als een tijdelijke dictatuur van de meerderheid. N-VA luistert enkel naar de 'enige democratische uiting', namelijk de verkiezingen. Eens N-VA de meerderheid van de stemmen heeft gehaald, leest ze dit als een vrijbrief om tot aan de volgende verkiezingen ongestoord haar ding te kunnen doen. De Shame-betoging en de campagne 'Niet in onze Naam' werden bijvoorbeeld door N-VA weggehoond als niet-democratisch. Meer nog, meteen werden parlementaire vra-

gen gesteld en de Koninklijke Vlaamse Schouwburg kreeg er, nadat ze de 'Solidariteit maakt een cultuur groot'-campagne hadden ondersteund, met Rondas een interne waakhond bij. Stakingen wil N-VA dan weer laten breken door de eis op minimale dienstverlening en op de economische impact. Vanuit diezelfde logica verzet de partij zich ook tegen referenda. Kortom, het recht op verzet van de democratische mens wordt niet geapprecieerd bij N-VA wanneer deze 'de meerderheid' bezit.

Hoewel N-VA zich profileert als een partij die openstaat voor de wereld, zien we ook hier dat dit afhangt van de sterkte van het Vlaams identiteitsgevoel. Enkel als er een stevig Vlaams nationaal gevoel geworteld is, staat Vlaanderen sterk genoeg om de wereld aan te kunnen. Een van de elementen die N-VA stevast aanhaalt als bewijs voor haar open houding, is haar Europees engagement. Echter, uit ons onderzoek blijkt dat zelfs het Europees engagement van de partij in eerste instantie Vlaams-nationalistisch geïnspireerd is. Meer nog, de partij maakt haar engagement aan Europa expliciet voorwaardelijk aan de erkenning van de Vlaamse natie door Europa. Haar engagement met Europa is een engagement met het Herderiaans Europa van de Volkeren.

Net zoals alle antiverlichtingsdenkers, kant N-VA zich bovendien expliciet tegen een kosmopolitische en universele moraal. Het kosmopolitisch denken leest N-VA als een aanval op de legitimiteit van het Vlaams-nationalisme en de Vlaamse natie. Ze bestrijdt dat universele en utopische denken dan ook met hand en tand. N-VA houdt, in een klassieke nationalistische traditie, op alle mogelijke vlakken een pleidooi voor het primaat van de natie. Zelfs haar economisch programma is in eerste instantie een pleidooi voor een onafhankelijk Vlaanderen. In het discours van N-VA is het belang van de natie prioritair. Dit betekent voor N-VA ook dat de universele rechten van het individu ondergeschikt zijn aan het belang van de natie. Daarom houdt N-VA bijvoorbeeld een pleidooi voor een Vlaams centrum voor Gelijke kansen en Racismebestrijding, dat zijn strijd in overeenstemming brengt met het Vlaamse belang, met de Vlaamse publieke opinie.

In klassieke antiverlichtingstermen houdt N-VA ook een pleidooi om de traditionele en gezonde samenleving in stand te houden. De Wever en N-VA zijn van oordeel dat de 'wetten' moeten voortkomen uit de Vlaamse cultuur. Die 'wetten' zijn informeel en gaan 'oom agent en oom advocaat' ver vooraf, die wetten komen spontaan en regelen de gemeenschap. We zien hier met

andere woorden een informalisering van de macht, een afbraak van universele wetten en vrijheden en een selectief machtsapparaat afhankelijk van de morele orde van de gemeenschap. Daarom moeten de individuele vrijheden worden gecorrigeerd en aangepast aan 'de realiteit'. De focus op vrijheid, sinds mei 68, ziet N-VA als een kantelmoment, als de ultieme ontsporing van de samenleving. De rechten moeten worden aangevuld met plichten, de vrijheden met verantwoordelijkheidszin, behalve voor ondernemers. Het doel is het bereiken van een harmonieuze en (h)echte samenleving. Dat doel wordt in de ogen van N-VA bedreigd, enerzijds door de exclusieve focus op rechten vanuit 'de linkse elite' in de samenleving, anderzijds door de instroom en aanwezigheid van migranten met een andere culturele en religieuze identiteit, zonder 'assimilatie dwang'.

Om die harmonieuze samenleving opnieuw op te bouwen, moet de culturele en morele sokkel, de waarden en normen die de Vlaamse identiteit schragen, terug worden verstevigd. Daarom moet het vrijheidsperspectief worden aangevuld met morele en sociale normering die spontaan en dus subjectief en informeel tot uiting zal komen als de Vlaamse identiteit en het gemeenschapsgevoel weer worden verstevigd. Om de bedreiging van de migratie te counteren, moet er volgens N-VA pragmatisch omgesprongen worden met recht en vrijheid. Zo moet de godsdienstvrijheid van migranten, en zeker van moslims, worden afgewogen tegen het publieke belang. Zodoende moet er een verbod op hoofddoeken worden ingevoerd en kan ook het aanbieden van halalvlees in scholen niet worden getolereerd. Assimilatie, bij voorkeur via het huwelijksbed, is de enige manier om die harmonieuze samenleving te behouden. Een focus op vrijheid mondt immers onvermijdelijk uit in het tegendeel.

Het actief ingrijpen in de samenleving om gelijkheid te bewerkstelligen, ziet de antiverlichtingstraditie als een 'revolutionair' of utopisch ingrijpen in de samenleving. Ook op dit vlak toont N-VA zich een klassieke vertegenwoordiger van de antiverlichting. Gelijkheid tussen man en vrouw is een tegennatuurlijk streven; enkel gelijkwaardigheid, het viereen van de aangeboren verschillen tussen man en vrouw is haalbaar. Praktijktesten, maar ook de huidige antidiscriminatie wet gaan te ver. Quota zijn een vorm van discriminatie en zijn dus geen legitieme beleidsdaden. De strijd van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding moet in de pas worden gebracht met de Vlaamse opinie en haar belangen. Ook sociaaleconomische gelijkheid behoort niet tot de legitieme politieke doelstellingen. Herverde-

ling, een actieve politieke strijd tegen gelijkheid of overheidsingrepen om sociale gelijkheid te realiseren, zijn geen legitieme opties voor N-VA. Ook een focus op gelijkheid, mondt immers onvermijdelijk uit in het tegendeel.

Elke ingreep in de samenleving gericht op gelijkheid of vrijheid, ziet N-VA als een aanval op de traditionele orde. Deze verlichtingswaarden ondermijnen een harmonieuze samenleving en kunnen bijgevolg niet anders dan uitmonden in regelrechte rampen. Onderliggend aan deze twee principes is het idee dat het belang van de natie met haar traditionele morele waarden moet primeren over de wil van het individu en zijn rechten. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat De Wever heimwee heeft naar de jaren 1950, waar de sociale controle nog bestond en de christelijke en traditionele waarden nog voelbare invloed hadden in de samenleving. Mei 68 en haar revolutionair perspectief op vrijheid en ongelijkheid heeft die samenleving vernietigd met alle gekende ontsporingen als gevolg. Zelfmoorden, depressies, criminaliteit of relletjes, ze zijn volgens het N-VA-discours allemaal een gevolg van het moreel hypocriete rechtendiscours van de linkse elite. Het primaat van de natie is het fundament van de aanval van N-VA op de waarden van de verlichting.

N-VA.
Communicatie,
massamedia en
de blik op de
wereld

6. De mediatieke strijd en het master-narratief van N-VA

‘In tegenstelling tot het staatsdragend nationalisme (of patriottisme) geniet het Vlaams-nationalisme [...] niet de luxe van wat Michael Billig omschreef als “banaal nationalisme”: een identiteitsbeleving die niet ter discussie wordt gesteld en waarvan de uiting alomtegenwoordig maar meestal volstrekt onbewust is.’¹

Bart De Wever, 2011, Werkbare waarden

N-VA in het algemeen en De Wever in het bijzonder zetten volop in op de massamedia. Hun project is een politiek, ideologisch en dus ook een mediatiek project, gericht op het masseren van de geesten voor een onafhankelijk Vlaanderen en een antiverlichtingsideologie. In dit hoofdstuk bekijken we het politieke project van N-VA vanuit een mediatiek-retorisch perspectief. We leggen de mediastrategie en het master-narratief van de partij bloot. N-VA en De Wever zijn zeer open over hun strategische communicatie en de doelstellingen ervan. Aan de hand van de communicatie over hun strategische (communicatieve) doelstellingen, reconstrueren we het politiek-retorische project van N-VA. Wat zijn de centrale doelstellingen van deze retoriek? Wat is de rol van de media in haar politieke project en welke rol neemt De Wever op zich in deze communicatiestrategie?

De centrale vraag waarop dit hoofdstuk een antwoord biedt, is hoe N-VA via haar discours tracht om de perceptie van de realiteit te veranderen. Concreet, hoe gebruikt N-VA de media om het Vlaams-nationalisme hegemonisch te maken en vooral, met welk master-narratief doet de partij dat. Die kernargumentatie is een algemeen kader van waaruit politici vertrekken als ze communiceren in de media. Het is een passe-partout dat op de meest uiteenlopende debatten kan worden toegepast. We gaan na hoe

dat narratief is opgebouwd: hoe verbeeldt N-VA zichzelf en de politieke en maatschappelijke realiteit? En hoe tracht N-VA haar discours te laten circuleren in de massamedia als een gematigd, democratisch en dus een aanvaardbaar nationalisme? Of om het in de woorden van De Wever te stellen, hoe tracht de partij om van het Vlaams-nationalisme een 'banaal nationalisme' te maken, een nationalisme dat door iedere Vlaming vanzelfsprekend gedeeld wordt?

6.1. De mediatieke strijd van N-VA

N-VA richt zich via haar mediastrategie op twee doelen die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Enerzijds wil de partij bij verkiezingen, en tegenwoordig ook bij polls, de beste electorale score halen. Anderzijds wil N-VA, net zoals alle politieke partijen, de betekenis van haar project via communicatie in de massamedia vastleggen voor iedereen. In de mate dat ze in die doelen slaagt en dus tegenspraak elimineert, verwerft N-VA meer macht over de realiteit en de mensen, groepen en politieke partijen die figureren in haar discours. Haar politieke communicatie valt dus niet te reduceren tot 'louter woorden'. Haar discours is net zoals elk politiek discours een politieke daad. Als de partij slaagt in haar opzet, dan wordt de betekenis van de woorden vastgelegd en dient iedereen deze betekenis te aanvaarden en te ondergaan zonder daar kritische vraagtekens bij te plaatsen. Er is dan in de woorden van Pocock geen sprake meer van een '*two-way character of communication*'.² Er is geen dialoog meer: iedereen verbeeldt zichzelf en de realiteit door de woorden, de retoriek en de symbolen van N-VA. Dat is het politiek doel van N-VA. Als ze slaagt in dat doel, dan wordt de betekenis van haar discours onaantastbaar en vormt ze zo een eerste stap naar een nieuwe realiteit.³

6.1.1. Massamedia, identiteit en de constructie van de Vlaamse natie

De N-VA-strategie richt zich op het construeren van het Vlaams-nationalisme als een 'banaal nationalisme'.⁴ Echter, naar 'die complexeloosheid is [het] nog ver zoeken in Vlaanderen', zegt De Wever'.⁵ Het probleem van N-VA is dat het Vlaams-nationalisme nog steeds controversie en tegenstand oproept. Lang niet iedereen aanvaardt bovendien de betekenis die N-VA toekent aan

haar politiek nationalistisch project. Niet iedereen is overtuigd van de zin van haar doel, laat staan dat iedereen haar project zou zien als open, inclusief en democratisch. De strijd van N-VA is dan ook een strijd om haar nationalisme als normaal en gematigd te laten doorgaan. En de massamedia vormen hierbij het instrument bij uitstek.

De Wever streeft ondubbelzinnig een Vlaamse nationalistische hegemonie na. Van cruciaal belang voor N-VA is dan ook dat er gewerkt wordt aan een homogene cultuur, aan een eenduidige Vlaamse identiteit. Immers, zoals Bauman reeds aantoonde: 'Van nu af aan moet elke homogeniteit door selectie, scheiding en uitsluiting zorgvuldig worden gekozen uit een verwarde massa van verscheidenheid; elke eenheid moet worden geconstrueerd; "kunstmatig geproduceerde eensgezindheid" is de enige vorm van eenheid die er is.'⁶ N-VA maakt duidelijk dat het uitbouwen van wat zij de subjectieve kant van de Vlaamse identiteit noemt, een absolute prioriteit is om haar politiek project te realiseren. Alle Vlamingen moeten Vlaming willen zijn. Vlamingen moeten een nationalistische 'identiteitsbeleving' hebben 'die niet ter discussie wordt gesteld', maar wel 'alomtegenwoordig' is en 'onbewust'. En niemand in de samenleving zou zich vragen moeten stellen bij dat nationalisme. Dat is de wensdroom van N-VA, want een dergelijke hegemonie betekent dat het draagvlak voor het uitroepen van de Vlaamse natie aanwezig is. Daar zijn ze nog niet, aldus De Wever:

'Alhoewel de kiemen van een dergelijk banaal nationalisme in Vlaanderen aanwezig zijn via het politieke en institutionele systeem en de impact van de media, moet het streven om de Vlamingen als gemeenschap tot politieke autonomie te brengen nog altijd expliciet gearticuleerd worden. Om voluit te kiezen voor de Vlaamse identiteit en daaraan politiek gestalte te geven, moeten er met andere woorden actief zieltjes worden gewonnen.'⁷

Om de versterking van de Vlaamse identiteit en dus op lange termijn de Vlaamse onafhankelijkheid te realiseren, zet N-VA volop in op media en retoriek, op het laten circuleren en normaliseren van haar master-narratief. Enkel als de Vlaamse identiteit voldoende geïnternaliseerd is door de mensen die op het Vlaamse grondgebied wonen, kan de onafhankelijkheid worden gerealiseerd, want '[o]p de culturele structuren ent je politieke structuren',⁸ aldus De Wever. Objectief zijn in de geesten van N-VA'ers alle Vlamingen al deel van hetzelfde 'etnische volk', alleen willen nog lang niet

alle 'Vlamingen' zich ook 'subjectief' definiëren als Vlaming. De strijd is dus nog niet gestreden. Een moeilijke weg, zo zegt De Wever in *Het Nieuwsblad*:

'[...] in subjectieve termen slaagde het Vlaamse project er nooit in om de gehele bevolking te overtuigen. Het opgeven van België en het kiezen voor Vlaanderen haalt het bijgevolg (nog) niet op de positionering van de Vlaamse opinie in andere politieke breuklijnen.'⁹

Dit is het probleem bij uitstek, volgens De Wever. Hij is heel duidelijk over het doel van N-VA: de nationalistische agenda laten primeren boven alle andere. Het project van N-VA is een radicaal nationalistisch en utopisch project, dat de samenleving wil hervormen naar haar ideologische principes. Paradoxaal genoeg begrijpt de partij dit project als evolutie en niet als revolutie. Meer nog, het is op basis van die radicale doelen dat N-VA zichzelf ziet en zichzelf verbeeldt als gematigd, democratisch, niet ideologisch en niet revolutionair. De Wever wil naar eigen zeggen die Vlaamse natie, in de geest van Burke realiseren via evolutie. Zo laat De Wever in *Het Nieuwsblad* optekenen:

'[...] de resistentie van het systeem "hallucinant". Op de duur stel je je de vraag of het wel van binnenuit te hervormen valt – want dat blijft mijn ideaal, ik geloof niet in revolutionaire toestanden.'¹⁰

In feite voert De Wever, om het in de woorden van Gramsci te stellen, een permanente revolutie in de media. Via de media tracht N-VA de Vlaamse identiteitsbeleving te versterken als onderdeel van haar strijd voor Vlaamse onafhankelijkheid. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat De Wever samen met onder andere N-VA-politicus Jan Peumans actief oproept om die identiteit te versterken. Hier ziet N-VA een grote rol weggelegd voor de media, de politiek en de culturele elites. 'Het belang van de media voor de identiteitsvorming kan trouwens nauwelijks worden overschat',¹¹ stelt Peumans in 2010 tijdens zijn 11 juli-toespraak. N-VA-politicus en ex-VRT-journalist Bracke gaat zelfs nog verder. Hij ziet nagenoeg geen enkel verschil tussen media en identiteit: 'Overall waar ik kom [...] zeg ik dat we Vlaming zijn omdat we dezelfde gazetten en boekskes lezen, dezelfde televisie kijken, dezelfde verhalen kennen.'¹² Die gelijkschakeling tussen media en Vlaamse identiteit, is volgens hem de reden waarom 'Dit land [...] niet meer [bestaat], al was het maar omdat er geen Belgische TV bestaat als verbindend element.'¹³

Televisie is dan ook onontbeerlijk voor de strijd van N-VA. Zo stelt Bracke: ‘Televisie heeft die verbindende, gemeenschapsbouwende rol voor een stuk overgenomen.’¹⁴ Ook Bracke kent dus, als ex-journalist van de openbare omroep, een enorm belang toe aan de media in hun strijd voor Vlaamse onafhankelijkheid:

‘Televisie heeft meer gedaan voor de Vlaamse zaak dan het Davids-, Vermeylen-, Willemsfonds en alle andere verenigingen samen.’¹⁵

6.1.2. De openbare omroep, Vlaamse framing en de strijd om de ziel

N-VA beschouwt de media als instrumenten om de bril van de mensen te bepalen, zij scheppen de normaliteit. Quota voor Nederlandstalige muziek op de radio zijn dan ook beleidspunten van N-VA.¹⁶ Opvallend is dat quota hier plots wel kunnen. Nochtans is N-VA, zoals we gezien hebben, de koning van de antiregulering in de economie, maar in de media en cultuurindustrie is minister Bourgeois de grote regelneef. In lijn met die opvatting over media als nationalistische instrumenten reageren N-VA’ers dan ook zeer sterk als bepaalde ‘Vlaamse’ media zich in hun ogen niet inzetten voor de Vlaamse zaak. Dan aarzelt men niet om in het verweer te gaan en de ideologische aanval in te zetten. Als bijvoorbeeld blijkt dat de VRT in 2011 *De Gulden Ontsporing*¹⁷ niet zal verslaan, schiet N-VA in actie. Wilfried Vandaele, Vlaams parlements lid voor N-VA, herinnert minister van Media Ingrid Lieten eraan dat ‘[...] in de beheersovereenkomst duidelijk [staat] dat de openbare omroep de Vlaamse identiteit moet versterken. Misschien moeten we straks nog duidelijker in de beheersovereenkomst stellen dat een aanwezigheid in Brussel op de Vlaamse feestdag essentieel is’.¹⁸ De openbare omroep is voor N-VA noodzakelijkerwijs een instrument om de Vlaamse natie te vormen. Als de omroep deze taak niet volbrengt, dan volgt actie van N-VA. Dat is een constante. Zo klaagt Bracke aan dat de VRT een belgicistische zender is geworden en de Vlaamse zaak ondermijnt door programma’s te brengen als *Made in Belgium* of programma’s gewijd aan ‘Belgische wetenschappers’:

‘Nu wil het geval dat de VRT die onmiskenbare voorttrekkersrol in de Vlaamse gemeenschaps- en natievorming op vandaag eigenlijk geheel en al tegen haar eigen zin speelt. Ze zijn daar zo te zien eigenlijk liever

Belgische Radio en Televisie. Mijn geliefde openbare omroep geeft namelijk het beste van zichzelf om de Belgische identiteit te promoten. Dat is wat in vaktaal “*framing*” heet; versta: het denkkader creëren waarbinnen “men” vindt dat u moet denken.”¹⁹

Enkel Vlaamse ‘*framing*’ mag worden gebruikt. Daar waakt N-VA over. Het promoten van de Belgische identiteit (mocht de Vlaamse Radio en Televisie zich daar al aan bezondigen) kan niet de opdracht zijn van de openbare omroep volgens Bracke. N-VA ziet echter geen probleem om Vlaamse *framing* bij wet of decreet op te leggen. Ook de betrokkenheid van de VRT bij de eerste Belgavoxconcerten viel daarom bij minister Bourgeois in slechte aarde:

‘Het gaat om een initiatief dat de Belgische identiteit wil versterken. De VRT moet strikt neutraal zijn en zich onthouden van elke politieke stellingname.’²⁰

Het promoten van de Belgische identiteit is volgens N-VA tegen de opdracht van de openbare omroep, die neutraal moet zijn. Neutraliteit staat in het N-VA-discours in de praktijk gelijk met het normaliseren of in de woorden van De Wever het banaliseren van het Vlaams-nationalisme. De openbare omroep moet volgens Bracke een voorbeeld nemen aan de commerciële zenders: ‘Daar hebben programma’s tenminste titels als *Vlaanderen Vandaag*, *De Stem van Vlaanderen* en *Zot van Vlaanderen*.’²¹ De rol van de openbare omroep en bij uitbreiding alle media, is dus het Vlaams gevoel promoten. Dat is hoe N-VA de media ziet: als instrumenten in haar strijd om een Vlaams-nationalistische hegemonie te vestigen, of in de woorden van Bracke: ‘Het geld van de VRT dient niet alleen om programma’s mee te maken. [...] Het kan ook worden ingezet in het gevecht om de ziel.’²²

Gezien de mediastrategie van N-VA gericht is op Vlaamse *framing*, hoeft het niet te verbazen dat N-VA een frontale aanval uitvoert op iedereen die de opbouw van de nationalistische hegemonie wil doorbreken in de media. Niet alleen de VRT moet aan Vlaamse *framing* doen, iedereen moet in de pas lopen. Zo herinneren we ons de uitval van Bourgeois tegen het pro-België-lied ‘Leve België’ van Clouseau,²³ dat hij labelt als een propagandaliedje. Naar aanleiding van de 0110-concerten²⁴ schrijft De Wever een opiniestuk met de weinig subtiele titel ‘*Shut the fuck up*’²⁵ omdat het concert volgens hem het extreemrechtse Vlaams Belang zou verstevigen. Ook de voorzitter

van het Vlaams parlement, Jan Peumans, houdt in 2010 deze traditie in ere. Tijdens zijn 11-juli-toespraak richt hij, met een echo van de woorden van De Wever, het kanon op historicus Marc Reynebeau en de belgitude:

‘Het is bovendien nog steeds bon ton in een aantal artistieke en intellectuele kringen om dat Vlaamse identiteitsgevoelen te minimaliseren, ja zelfs te ontkennen. Ik verwijs onder meer naar de historicus Marc Reynebeau die er een sport van maakt om af te rekenen met wat hij “de mythe van de Vlaamse identiteit” noemt. Iedere verwijzing naar die identiteit, dat “Vlaming-zijn” is uit den boze. En in die milieus heeft er zich een nieuwe vorm van belgitude ontwikkeld. België wordt verheerlijkt wegens het gebrek aan identiteit.’²⁶

Iedereen die kanttekeningen durft te plaatsen bij het discours van N-VA, wordt meteen (impliciet) bestempeld als een soort bedreiging, als een verrader van de Vlaamse zaak, of nog, als een slechte Vlaming. De ‘Niet in onze Naam’-avond²⁷ in de Koninklijke Vlaamse Schouwburg (KVS) inspireerde N-VA om de Vlaamsgezinde ex-radiomaker Rondas als waakhond naar de Raad van Bestuur van de KVS te sturen. Ook de avond ‘Soirée Belge’²⁸ van De Buren verleidt N-VA tot parlementaire vragen. Ze volgen daarmee het voorbeeld van het Vlaams Belang, dat steevast interpelleert wanneer er ‘geld gaat’ naar multiculturele en antiracistische projecten. Er tegenin gaan, dat is de N-VA strategie ten opzichte van iedereen die vragen stelt over haar programma en de nationalistische consensus. Het onderliggend doel is duidelijk: er moet worden gebouwd aan een eendimensionale nationalistische verbeelding van Vlaanderen als natie. Media moeten worden ingezet om Vlaamse *framing* te beoefenen.

6.1.3. De grote communicator

De Wever is de onbetwistbare aanvoerder van N-VA in het mediatieke gevecht om de ziel, hij is de grote communicator. Hij is de verpersoonlijking van het belang dat N-VA aan de media hecht voor haar politieke strijd. Waar N-VA er in de beginnagen prat op ging het optreden van alle politici in de media te willen laten reguleren via een deontologische code,²⁹ en met name deelname aan entertainment-programma's met lede ogen aanzag, is de partij vandaag koploper in optredens in de massamedia. Met meer dan 13.032

berichten in de kranten was De Wever in 2010 de meest gemediatiseerde politicus.³⁰ Bovendien is N-VA al lang niet meer vies van optredens in alerhande spelletjes en amusementsprogramma's. De Wever verantwoordt die U-bocht van de partij in 2007 als volgt:

'Toen ik zelf, amper drie jaar geleden, aan het parlementaire leven begon, had ik het devies van De Gucht³¹ nog heel strak voor ogen: geen vedettenstatus nastreven via persoonlijke medianummertjes allerhande, geen geslachtloosheid om te mikken op de grootste gemene deler, maar ideologische duidelijkheid. In wezen is dat nog altijd mijn overtuiging, maar gaandeweg verloor ik wel de illusie om vandaag nog op die manier uit het peloton te kunnen ontsnappen. [...] het enige wat ik er aan overhield was een imago probleem: kil, hard, antipathiek. Ik geef grif toe dat ik daarom de lat inzake de omgang met de media voor mezelf geleidelijk wat lager heb gelegd.'³²

Sinds De Wever het roer van de partij overgenomen heeft, is er werk gemaakt van het figureren in de media. En niet alleen de 'serieuze media' worden gefrequentieerd, ook in de zogenaamde 'populaire media' verschijnen de N-VA'ers en dan vooral De Wever zelf met graagte. De Wever communiceert in dergelijke entertainmentcontext (de 'boekskes' in Vlaanderen) in eerste instantie zichzelf. Hij communiceert de man en de familie achter de politicus: De Wever als de grapjas, de historicus, de familieman.

Terwijl zijn eerste optreden in *De slimste mens ter wereld* niet echt een denderend succes was, werd zijn tweede seizoen een kaskraker. Zijn finaleplaats bezorgde hem het imago van intellectueel, maar wel een intellectueel die net zoals de gewone man ook 'de boekskes' las: 'Het maakte van mij een politieke vedette, en bombardeerde mij tot "Bekende Vlaming"',³³ zegt De Wever hierover. Ondertussen is De Wever een echte BV die evenveel in het nieuws komt als figureert in 'de boekskes'.

De Wever en dan vooral zijn humor zijn sinds zijn tweede optreden in de populaire quiz, een fenomeen. De Wever communiceerde in *De slimste mens* zichzelf als een toffe man, iemand met wie je een leuke avond aan de toog kan beleven. Het conservatieve, kille en antipathieke imago van de Vlaams-nationalistische politicus werd vervangen door het imago van een sarcastische grapjas. De humor van Bart De Wever kreeg prompt een *fanpage* op Facebook, waar in enkele dagen meer dan 26.000 mensen zich bekenden als fan.³⁴ Vandaag heeft de pagina meer dan 100.000 fans. Elec-

toraal loonde deze bekendheid. De Wever en zijn partij groeiden uit tot de grootste Vlaamse partij. De Wever werd in 2010 met voorsprong gekroond tot populairste politicus van Vlaanderen in een enquête in opdracht van *De Standaard* en VRT.³⁵ Vijf peilingen later blijft de N-VA-voorzitter de eerste plaats behouden, telkens met een monsterscore tussen 45% en 53% van de stemmen. In de top tien van deze enquêtes is geen enkele andere N-VA'er terug te vinden.

De Wever is N-VA. Wetenschappelijk onderzoek bevestigt dit. Uit het onderzoek '*Media coverage in times of political crisis*' blijkt dat N-VA als partij in 25% van de onderzochte artikels aan het woord komt, terwijl ze 28% van de stemmen vertegenwoordigt. Een lichte onderrepresentatie dus. Verschuiven we echter de focus naar de politici, dan blijkt dat De Wever zeer veel aandacht krijgt in de massamedia. De Wever krijgt meer aandacht dan hij voorkeurstemmen heeft: hij figureert in 42,39% van de artikels, terwijl hij 'maar' 34% van de voorkeurstemmen haalt. De onderzoekers stellen hierover: 'Dit impliceert ofwel een onderliggende persoonscultus of negatieve berichtgeving over de andere partijleden.'³⁶

De Wever is niet alleen de grote communicator van N-VA, hij is een mediahype. Zijn partijgenoten spelen enkele regionen lager. We moeten daar niet flauw overdoen, zegt Jan Jambon (N-VA): 'Ik kan daar geen cijfer op plakken, maar het is duidelijk dat het succes vandaag bijna volledig op zijn [Bart De Wever; IM] conto te schrijven is.'³⁷ Mindere goden als Siegfried Bracke, Ben Weyts, Jan Jambon, Liesbeth Homans en Theo Francken krijgen maar een fractie van de media-aandacht die de voorzitter opeist. De Wever is de eerste man van N-VA en ook het gezicht van de partij. Het is De Wever die massaal communiceert in de media en het is De Wever die het succes van de partij bepaalt. Dat wordt duidelijk als we even de prijzen van De Wever op een rijtje zetten. De Wever heeft in 2011 voor het tweede jaar op rij de *awards* voor 'Politicus van het Jaar' en 'Man van het Jaar' gewonnen van het populaire weekblad *Story*. En ook bij het als progressief gekende blad *Humo* won De Wever in 2011 in Humo's Pop Poll De Luxe de titel 'Man van het Jaar' en 'Politicus van het Jaar'. In 2012 is wordt hij slechts tweede in de pop poll voor 'Politicus van het Jaar', maar kaapt wel de hoofdprijs weg in de categorie 'Lul van het Jaar'. En ook op Google is De Wever in 2011 de populairste en meest gezochte Belgische politicus.³⁸ Het succes van N-VA is in grote mate het succes van De Wever als mediacommunicator.

6.1.4. N-VA is de stem van De Wever

De Wever ziet zichzelf en zijn partij als actief in een decennialange ideologische strijd. In zijn 11 juli-toespraak stelt Peumans het scherp: 'De Vlaamse deelstaat streeft ernaar om dat gebrek aan identiteit op te vullen en ondersteunt een Vlaamse identiteit die zou moeten leiden tot natievorming.'³⁹ Een strijd dus om de Vlaamse identiteit en het Vlaamse nationalisme te doen rijpen in de geesten van de Vlaamse mediagebruikers, om zieltjes⁴⁰ te winnen en zo een draagvlak uit te bouwen voor de Vlaamse onafhankelijkheid. De ideologische strijd van N-VA voor een Vlaamse natie wordt ingeschreven in een lange traditie:

'De Vlamingen hebben een strijd geleverd. Niet met wapens maar met wetteksten. Er is misschien wel veel inkt gevloeid, maar geen druppel bloed. Via democratische verkiezingen en dialoog hebben wij geprobeerd een moderne staatsstructuur te bouwen, waar Vlamingen en Franstaligen in solidariteit met elkaar kunnen samenleven.'⁴¹

De strijd van N-VA is in eerste instantie een politiek-ideologische strijd. N-VA verbeeldt zichzelf naar buiten als niet revolutionair: haar strijd plaatst ze in een lange Vlaamse traditie: een geweldloze traditie die er op gericht is om via electorale overwinningen de Vlaamse onafhankelijkheid te realiseren. Via de media moet er worden gewerkt aan een draagvlak voor haar politieke strijd. Die strijd rust in grote mate, zo niet helemaal, op de schouders van De Wever.

De Wever is de grote communicator. Zijn woorden zijn de woorden van N-VA en bij uitbreiding de woorden van Vlaanderen. Volgens Kenneth Burke is de efficiëntie van politieke propaganda: '[...] de efficiëntie van de ene stem, geïmplementeerd via een totale organisatie.'⁴² Een goed geoliede politieke propagandamachine heeft dus politici nodig die de woorden van de leider ondersteunen en verder uitdragen. Cruciale voorwaarde voor het welslagen van deze politiek-retorische strijd is dan ook dat er een batterij aan N-VA-politici, leden en sympathisanten bestaat die de woorden van De Wever herhalen en ondersteunen. Goede propaganda veronderstelt een gestroomlijnde en goed geoliede organisatie waarin nieuwe mandatarissen en leden getraind worden. Hiervoor doet N-VA onder andere beroep op Siegfried Bracke, de voormalige machtigste journalist van Vlaanderen,⁴³ de journalist die de zestiensecondenregel en de 'mtv-isering' van het politieke

interview invoerde in Vlaanderen. En ook Pol Van Den Driessche⁴⁴ wordt ‘door de partij [...] ingezet [...] voor mediatraining voor de verschillende N-VA-politici’.⁴⁵ Het is opvallend dat N-VA relatief veel ex-mediamensen in haar rangen heeft, zoals bovengenoemde Bracke, Van den Driesche en Rondas, maar ook Demesmaeker, Neys en De Craene en zijn gewezen journalisten die anno 2012 lid zijn van N-VA.

Alle media-optredens dienen een duidelijk doel: de politieke strijd van N-VA. De partijcommunicatie wordt, weinig verbazend, duidelijk gestroomlijnd. N-VA wordt zo verbeeld als een rechtlijnige partij, een partij die niet verdeeld is zoals België of andere partijen. Centraal staan de woorden van De Wever. We hebben dat al meermaals vastgesteld in dit onderzoek. De Wever lanceert een oneliner en die oneliner wordt vervolgens overgenomen door zowel de eigen partijleden als door de politieke tegenstrevers. Zo communiceert De Wever in 2007 tijdens de onderhandelingen zijn streven naar een grote staatshervorming als het streven naar een ‘vette vis’. Deze metafoor wordt massaal gereproduceerd. N-VA spreekt met één stem, de stem van De Wever. Het is bijvoorbeeld De Wever die het standpunt rond migranten, asiel en integratie geformuleerd heeft. Zinnen uit zijn nota uit 2005 komen letterlijk terug in de evaluatienota van Demesmaeker in 2008 en onder andere in de beleidsteksten van minister Bourgeois in 2010. In het oorspronkelijke document van 2005 definieert De Wever inburgering als volgt:

‘Dit is een verhaal waarbij inburgering als interactief proces wordt gedefinieerd. De overheid geeft aan vreemdelingen kansen door hen een specifiek inburgeringsprogramma aan te bieden met als doel een volwaardige participatie aan de samenleving én een volwaardige erkenning door die samenleving.’⁴⁶

In 2008 beschrijft Demesmaeker het als volgt in een evaluatierapport:

‘[...] een verhaal waarbij inburgering als interactief proces wordt gedefinieerd. De overheid geeft aan vreemdelingen kansen door hen een specifiek inburgeringsprogramma aan te bieden met als doel een volwaardige participatie aan de samenleving én een volwaardige erkenning door die samenleving.’⁴⁷

In de officiële documenten van het Vlaams agentschap binnenlands bestuur klinkt het als volgt:

‘Inburgering is een interactief proces waarbij de overheid aan inwijkelingen een specifiek programma aanbiedt, dat hun enerzijds de mogelijkheid biedt om hun zelfredzaamheid te verhogen en anderzijds ertoe bijdraagt dat de samenleving die personen als volwaardige burgers erkent, met als doel een volwaardige, actieve participatie en een gedeeld burgerschap van eenieder en het verkrijgen van een voldoende sociale samenhang.’⁴⁸

N-VA zet onweerlegbaar sterk in op repetitie, een klassieke propagandastrategie.⁴⁹ Dezelfde woorden, oneliners en gestandaardiseerde antwoorden duiken steeds opnieuw op. Ook de boodschap is steeds dezelfde: het master-narratief.

6.2. Het master-narratief: de ingrediënten

De Wever is niet alleen de grote leider en de grote communicator, hij speelt ook een prominente rol in het master-narratief van N-VA. Hij is de man die de motor moet zijn van verandering. De Wever kan de Vlaamse nationalistische strijd realiseren. Het is geen toeval dat De Wever, ook al is hij enkel kandidaat in Antwerpen, centraal staat op alle communicatie van zijn partij voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2012. De Wever is N-VA. Hij is bovendien niet alleen de verpersoonlijking van zijn partij, hij is dat ook van Vlaanderen, van de morele gemeenschap. De figuur De Wever of beter de communicatie over de persoon De Wever verbeeldt de politieke strijd van N-VA als een strijd van een tegen allen. De Wever gaat in tegen de dominante stroom. De communicatie over de identiteit en de strijd van De Wever is een cruciaal onderdeel van het master-narratief van N-VA. De reproductie van die zelfverbeelding door journalisten is een van de voorwaarden voor het electoraal succes van De Wever en zijn partij. Het is de basis van de mediastrategie van de partij. Het is De Wever die ervoor kan zorgen dat Vlaanderen eindelijk de staat krijgt die het verdient.

6.2.1. België versus Vlaanderen

De Vlamingen moeten niet alleen worden overtuigd dat ze Vlamingen zijn, ze moeten ook worden overtuigd van het idee dat België een onwerkbaar

construct is, een natie op de terugweg. Meer nog, het moet duidelijk worden dat dat Belgisch construct de ontwikkeling en de welvaart van de Vlamingen in het gedrang brengt. En als laatste moeten de Vlaamse kiezers overtuigd raken dat De Wever de man is die het kan, die eindelijk de overwinning van de Vlaamse natie kan realiseren.

Om die Vlaams-nationalistische strijd in de markt te zetten als een noodzakelijk antwoord op een behoefte die de Vlamingen hebben, stelt N-VA België voor als een relict uit het verleden dat verantwoordelijk is voor bijna alle hedendaagse problemen. N-VA draagt een beeld uit van België als een land waar alles blokkeert doordat het uit verschillende regio's bestaat. De partij herleidt alle problemen in dit land dan ook tot communautaire problemen. Die redenering wordt tot in den treure herhaald. Zo stelt men de economische crisis, de overstromingen van de waterwegen en de asielcrisis voor als communautaire problemen, problemen die pas kunnen worden opgelost als Vlaanderen onafhankelijk is. België is in het discours van De Wever een natie op de terugweg, een natie in ontbinding: 'België schraagt sindsdien [sinds de federalisering van de Belgische staat in de jaren 1970] geen ethische of democratische gemeenschap meer [...].'⁵⁰

België heeft in het discours van N-VA sinds de door de Volksunie aangedreven federalisering geen voldoende sterke subjectieve identiteit meer om een democratische of ethische gemeenschap te vormen. Dat is de verklaring van alle problemen in Vlaanderen. Niet het economische systeem ligt aan de basis van de crisis, maar het feit dat België geen 'ethische, democratische en organische' staat vormt op basis van een gemeenschappelijke culturele sokkel. Nochtans is de toekomst duidelijk en onomkeerbaar volgens De Wever: België rafelt onvermijdelijk uiteen in twee homogene gemeenschappen:

'De ontrafeling in gemeenschappen die cultureel, sociaal, economisch en democratisch grotendeels of volledig van elkaar zijn losgekomen, heeft de objectieve basis voor de Belgische natie weggeslagen. De subjectieve basis, de wil om één gemeenschap te vormen, is nog sterker aanwezig maar wordt steeds minder vanuit een klassiek patriottisme gemotiveerd dan wel vanuit een koestering van België als non-natie, het land met het surrealisme als belangrijkste bindmiddel.'⁵¹

Wat België samenhoudt, is een tegennatuurlijk en surrealistisch bindmiddel: 'de koestering van België als non-natie', als een 'gidsland naar de ge-

droomde postnationale wereld'.⁵² Dat uiteenrafelen omschrijft De Wever ook met lichamelijke, biologische metaforen: zo spreekt hij over het 'langzame ontbindingsproces'⁵³ waarmee hij opnieuw refereert aan het antiverlichtingsidee van de natie als een organisch lichaam. Dat ontbindende Belgisch lichaam contrasteert hij met Vlaanderen als een opkomende en organische natie. Een echte natie bovendien, die België wil vervangen: 'De Vlaamse deelstaat toont ambitie om het vacuüm op te vullen en schraagt een Vlaamse identiteit die in objectieve termen steeds sterker wordt.'⁵⁴ N-VA bouwt van meet af aan een heel sterke dichotomie op. Vlaanderen is geen deel van België, maar wordt tegenover België geplaatst. Vlaanderen is de echte morele gemeenschap en dus de toekomst, België is een relict uit het verleden (zie tabel 2).

Tabel 2. De categorisering van Vlaanderen en België

Vlaanderen	België
Ethische gemeenschap die steeds sterker wordt	Geen ethische gemeenschap meer
Opkomende natie; de toekomst	Natie op de terugweg; relict uit het verleden
Echte organische natie	Non-natie
Werkende democratie	Geblokkeerde democratie
Objectieve basis die steeds sterker wordt	Geen objectieve basis

De contouren van het master-narratief en de bijhorende mediastrategie van N-VA komen tevoorschijn. Om van Vlamingen Vlaams-nationalisten te maken, stelt N-VA België voor als de oorzaak van alle problemen. Mocht Vlaanderen op zijn eigen benen kunnen staan, dan zouden we pas echt welvarend zijn of, zoals de verkiezingsslogan van N-VA in 2009 luidde: 'Afrít Vlaanderen, exit crisis. Om de Vlamingen te overtuigen van de noodzaak van een onafhankelijk Vlaanderen en zo een draagvlak uit te bouwen voor de onafhankelijkheidsstrijd, moet het N-VA-discours over België circuleren in de massamedia. N-VA waakt er dan ook over dat de media meebouwen aan haar blik op Vlaanderen. Als dat beeld van de werkelijkheid aanvaard wordt, ligt de weg naar de Vlaamse onafhankelijkheid open. De volgende stap is dan het voorstellen van N-VA in het algemeen en De Wever in het bijzonder als de redders van het nieuwe Vlaamse vaderland. De Wever moet

dan ook vaak figureren in die massamedia om het vertrouwen in hem, zijn partij en zijn politieke project op te bouwen.

6.2.2. De opofferingen van de grote leider

De Wever is dé man van N-VA. Hij heeft het Vlaams-nationalisme eindelijk verlost van het extreemrechts stigma en N-VA doen uitgroeien tot een volkspartij. De Wever is de motor van verandering, hij kan de Vlamingen geven wat ze verdienen: een eigen staat. De Wever is de grote leider en heeft heldhaftige eigenschappen. Hij is moedig en gaat consequent door in naam van de belangen van het Vlaamse volk. De grote leider is onaantastbaar. Alle partijmilitanten willen voor hem door het vuur gaan. Binnen de partij heeft De Wever het statuut van volksheld, soms zelfs van de charismatische leider. De Wever werd in 2004 voorzitter van N-VA en boekte sindsdien, eerst met een kartel met CD&V (Christen-Democratisch & Vlaams) en sinds 2008 op eigen kracht, het ene electoraal succes na het andere. Hij werd in 2008 dan ook herkozen als voorzitter van N-VA met 98,89% van de stemmen.⁵⁵ Idem in 2011, waar hij opnieuw als enige kandidaat verkozen wordt met een monsterscore van 99,35%.⁵⁶ Anno 2011 wordt De Wever aanbeden in zijn partij. Zijn rechterhand Siegfried Bracke laat zelfs openlijk weten dat hij geen enkele kritiek verdraagt op De Wever. Onderstaand uittreksel uit een interview met Siegfried Bracke illustreert niet alleen de positie van De Wever binnen zijn partij, maar ook de wijze waarop men De Wever verbeeldt als grote leider:

SB: (denkt na) 'Ik heb een grenzeloze bewondering voor Bart De Wever.'

DS: *Waarom vertelt u dat nu, zo plotsklaps?*

SB: 'Omdat ik er eenvoudigweg niet tegen kan dat men kritiek geeft op hem. De suggestie alleen al dat hij ooit "speelde" dat hij ziek was om een vergadering te kunnen verlaten. Verschrikkelijk. Ik kan ontzettend kwaad worden als hij zo wordt gepakt. Ik verdraag dat niet.'

DS: *U zegt het met een wel zeer dreigende blik.*

SB: 'Het is toch ook niet normaal hoe die man gediaboliseerd wordt, de bakken stront die hij over zich heeft gekregen. Terwijl het zo'n onmiskenbaar talent is. Hoe hij de "Vlaamse zaak" heeft geënt op wat er echt toe

doet en weggetrokken heeft van allerhande symbolische details. Wat hij in de hoofden van de mensen heeft teweeggebracht, dat is uniek. Ik heb een grenzeloze bewondering voor Bart De Wever. De manier waarop hij dit volhoudt, de druk die er op hem ligt, het is enorm. Ik draag hem echt op handen.'

DS: *En dus bent u graag zijn...*

SB: 'Luitenant? Ja! De Wever kan niet alles alleen. Ik heb er helemaal geen probleem mee om in zijn schaduw te staan.'⁵⁷

De Wever is onaantastbaar in de partij, men ziet hem als de man die het Vlaams-nationalisme uit de handen van extreemrechts heeft genomen. Hij heeft het Vlaams-nationalisme zogezegd ontdaan van alle romantische symboliek. En zo heeft hij de Vlaamse strijd populair gemaakt bij de Vlamingen. Hij is 'uniek', 'een onmiskenbaar talent', iemand die 'volhoudt' en dit ondanks de enorme druk die op hem ligt. De leider is onaantastbaar, en wordt door zijn partijgenoten niet alleen op handen gedragen, maar ook beschermd.

De groeiende cultus van de grote leider wordt opgemerkt door de pers. Zo beschrijft Bart Brinckman (*De Standaard*) het succes van De Wever op de vooravond van de 11 juli-viering in Kortrijk in 2011.⁵⁸

'Bart De Wever vergelijkt zijn kantelmoment met de Blijde Intrede van Christus in Jeruzalem. Aan de vooravond van de Vlaamse feestdag verwelkomde een uitzinnige menigte hem vorig jaar als een messias op de Groeningekouter. Elk half woord maakte de aanwezigen hysterisch, zelfs al sneed de N-VA-voorman alleen het levensverhaal van Hendrik Conscience aan.'⁵⁹

De Wever appelleert in dit citaat aan de religieuze symboliek van het christendom, waarbij hij zichzelf gelijkstelt met de messias, met Christus. De journalisten beschrijven de 11 juli-viering in de termen die De Wever heeft aangedragen. *Het Laatste Nieuws* schildert een gelijkaardig portret van De Wever en zijn volgelingen. Volgens de krant is De Wever een 'superster op de Kortrijkse 11 juli-viering'.⁶⁰ Zijn wandeling naar het stadhuis schetst men als '[...] een triomftocht, met honderden mensen in zijn kielzog'.⁶¹ De Wever wordt beschreven en gepercipieerd als een soort messias, als de man die spreekt, niet alleen in naam van zijn partij, maar in naam van 'de Vlamingen'. Een man die niet plooit voor de elite, maar trouw blijft aan zijn

roots, aan het Vlaamse volk. *De Morgen* beschrijft hem als ‘een held van het volk’ als hij toekomt op de 11 juli-viering in Brussel ‘[b]egeleid door tientallen supporters – een fractie van de fanclub een dag eerder in Kortrijk’.⁶² De boodschap van deze flaminganten aan ‘hun onbetwiste topman’⁶³ is duidelijk: “Standhouden”, “niet opgeven”, “volhouden”, “niet plooiën”.⁶⁴ De Wever zelf vergelijkt zich in deze optiek graag met de ‘rechtlijnigheid’ van Burke:

‘Ten slotte toonde Burke ook hoe partijpolitiek bedreven moet worden: hoge ambten gingen door zijn inhoudelijke rechtlijnigheid aan hem voorbij. Nooit wou hij om de opportuniteit een andere inhoud verkondigen dan degene die volgens hem correct was.’⁶⁵

De Wever construeert een imago van zichzelf als onkreukbaar, als rechtlijnig en waarheidsgetrouw. Dat is volgens hem, zo herhaalt hij constant, de basis van zijn succes. Zo zegt hij het na de Vlaamse verkiezingsoverwinning in 2009: ‘Die rechtlijnigheid heeft de kiezer geapprecieerd.’⁶⁶ De Wever zal zijn volk niet verlaten, hij sluit aan bij de publieke opinie van de Vlaming, in tegenstelling tot de heersende linkse elite.⁶⁷ De woorden van De Wever zijn dan ook niet louter zijn woorden, maar worden gelijkgesteld aan de woorden van het Vlaamse Volk, met de publieke opinie. De Wever komt naar eigen zeggen op voor de verandering waar ‘onze 6 miljoen Vlamingen om smeken’.⁶⁸ We krijgen hier opnieuw een tekstboekdefinitie voorgeschoteld van vox-populisme. De Wever werpt zich op als de politieke stem van Vlaanderen. De leider is de verpersoonlijking van de Vlaamse democratie. Het Vlaamse volk heeft hem gekozen, waardoor zijn stem de stem is van het volk, van de democratie. In deze optiek voldoet De Wever volledig aan de definiëring van de politieke held:

‘Hij is de man met uitzonderlijke kwaliteiten, voorbestemd voor de triomf, voor de apotheose. De man met durf, met doorzettingsvermogen [...] Hij is de redder, bijna de messias. Hij is de door het lot gezonden leider, de geniale leider, middelaar van de nationale geest.’⁶⁹

Hier komt een volgende categorisering van de grote leider naar voren. Hoewel De Wever boven het volk uitrooft, is hij ook een man van het volk. Hij is zowel verheven boven het volk, als deel van het volk. De Wever is ‘een volksheld’.⁷⁰ Die dubbele communicatiestrategie is zeer succesvol. Ze resulteert niet alleen in een massale media-aandacht, ze zorgt er ook voor dat de communicatie van De Wever diep doordringt in allerhande media

die normaal niet berichten over politiek. Op die manier wordt De Wever bij de grote bevolking een bekend figuur en construeert hij die dubbele identiteit. De Wever verbeeldt zich als leider, maar ook als man van het volk, een gewone man zoals elke Vlaming. Iedereen weet ondertussen dat hij graag draakburgers eet in frietkot het Draakske. We weten ook dat hij zelf zijn gras maait en zijn pakken koopt bij SKM.⁷¹ Zijn huis was tot voor kort te klein en er stond geen design in. De Wever is 'de soberheid zelf'.⁷² Zo leren we uit het interview met *Story*, naar aanleiding van zijn tweede verkiezing tot man en politicus van het jaar, dat De Wever een vader van vier kinderen is, zoon van een te vroeg overleden vader en zelfs een voormalige 'nieuwe man' die zelfs vandaag nog, ondanks zijn drukke loopbaan, helpt in het huishouden als hij kan. Hij is empathisch en gevoelig, ondanks 'dat mensen door mijn onderkoelde humor denken dat ik een bruuut ben'.⁷³

De Wever combineert het beeld van de held, met het beeld van hemzelf als de gewone man, de man uit het volk, die spreekt in naam van het volk. Schwarzenberg beschrijft die klassieke rol als volgt; de gewone man is de superstar van de normaliteit:

'Hij is eenvoudig *one of us*, het spiegelbeeld van onszelf, de president-spiegelbeeld. Alsof de kiezers hem naar hun eigen beeld geschapen hadden. Omdat hij hyper-representatief is juist door zijn gewoonheid, vertegenwoordigt hij de gemiddelde opinie, het gevoel van de gewone man, de wijsheid van het volk.'⁷⁴

De rol van gewone man versterkt het beeld dat De Wever daadwerkelijk de stem van 'de Vlaming' vertolkt. Hij is een gewone man en, net zoals Burke, geen postjespakker als veel andere politici. De gewone man wordt de grote leider door zijn opofferingen, doordat hij tegen de elite ten strijde trekt als man van het volk en voor het volk. De leider is dan ook het toonbeeld van moed, doorzetting en opoffering.⁷⁵ Het is dat beeld dat De Wever ook stevast communiceert over zichzelf. Nemen we het interview met De Wever in *Story* in 2011, dan valt op dat De Wever niet communiceert over zijn politieke project, maar wel over zijn opofferingen van het laatste jaar. Hij communiceert zichzelf als een man die zichzelf opoffert voor de goede zaak. Zijn offers noemt hij onmenselijk:

'Eigenlijk ben ik een jaar van mijn leven verloren door onderhandelingen. Als ik in uren tel hoeveel ik gewerkt heb, is dat onmenselijk. [...]

buiten de politiek heb ik een heel jaar lang geen enkele vriend gezien. Geen etentjes, geen trouwfeesten, niks.⁷⁶

De grote leider offert (een jaar van) zijn leven voor de Vlaming en de Vlaamse natie. Daardoor was hij ‘afgesloten van de echte wereld’.⁷⁷ De politiek is alles wat hij is en doet: ‘Mijn werk is nu mijn hele leven.’⁷⁸ Hij smijt zich volop en vol overgave in de strijd tegen ‘het eenheidsdenken van de elite’⁷⁹ ondanks de sterke tegenkantingen en de doodsb bedreigingen:⁸⁰

‘Bij momenten nam dat soms griezelige vormen aan en kreeg ik het benauwd van de voelbare hatelijkheid in het debat. Hoewel ik zelf schuttingstaal probeer te vermijden, bulkten sommige reacties van de verdachtmakingen en de persoonlijke beledigingen.’⁸¹

De Wever is de grote leider die onversaagd doorgaat tegen de stroom in. Ondanks de hatelijkheden, de beledigingen, de verwijten en de doodsb bedreigingen, blijft De Wever de belangen van het Vlaamse volk verdedigen. De Wever gaat door, is moedig, hardwerkend, (moreel) rechtlijnig en consequent. Hij is de man uit het volk die door zijn strijd, door zijn opofferingen een ware held is. De Wever komt uit het volk en strijdt voor het volk. Meer nog, hij is het volk.

6.2.3. De aanval op de linkse kerk en de strijd om de elitaire consensus

De politieke strijd wordt, net zoals bij het Vlaams Belang en antiverlichtingsdenkers als Berlin, voorgesteld als een strijd tegen de dominante stroom, tegen de elite. De partij kiest de slachtofferrol. Ze koestert het zogenaamde calimerocomplex. Hoewel de partij sinds 2007 deel uitmaakt van de Vlaamse regering en vandaag om en nabij de 30% van de Vlaamse kiezers vertegenwoordigt, stelt ze haar positie nog steeds voor als marginaal en anti-establishment. Zo schreef De Wever in 2008: ‘Bij gebrek aan enige uitdaging is het linkse eenheidsdenken bij opiniemakers uit de journalistieke en culturele wereld in Vlaanderen bijgevolg op enkele barstjes na nog zo goed als intact.’⁸² Dat linkse denken staat bovendien haaks op ‘de publieke opinie’ die De Wever, net zoals het Vlaams Belang, pretendeert te vertolken:

‘Wie zich als spreker regelmatig op de Vlaamse wegen waagt en er de Vlaamse middenklasse ontmoet, zal kunnen getuigen van het eindeloos geweeklaag over de kloof tussen de overheersende opinie van de pers en “de BV’s” enerzijds en die van “het volk” anderzijds.’⁸³

We krijgen hier opnieuw een vox-populisme voorgeschoteld. De Wever spreekt in naam van ‘het Volk’, in naam van de Vlamingen, tegen de heersende elite in. In zijn toespraken beroept De Wever zich met de regelmaat van de klok op dit vox-populisme. Zeker in het kader van thema’s als migratie, justitie en economie herhaalt hij de retorische vraag ‘Vindt u het niet raar dat politici altijd net het omgekeerde doen van wat de mensen willen?’⁸⁴ als een mantra. Op die manier positioneert hij zichzelf als het enige alternatief voor de klassieke politici. Hij is anders dan de heersende elite. Dat betekent echter niet dat hij een probleem heeft met elites: ‘Het bestaan van een elitaire consensus – een geheel van opvattingen waarvan de intellectuele bovenlaag doordrongen is en die ze uitdraagt – is natuurlijk heel normaal.’⁸⁵ Het probleem van De Wever is dus niet dat er een elite is. Integendeel zelfs: De Wever wil zelf de elite uitmaken, zelf de consensus en de publieke opinie bepalen. Het probleem van De Wever en N-VA met de ‘elite’, is dat het een linkse elite is. ‘Sinds het einde van de jaren 1960 beheerst de linkerzijde het maatschappelijk debat.’⁸⁶ Het is die elite die De Wever en N-VA op de korrel nemen.

Om het groepsgevoel te versterken, is niets zo effectief als het creëren van een machtige vijand. De Wever neemt de ‘alomtegenwoordige belgitude’, ‘het kosmopolitisme’ en ‘het cultuurrelativistische postmodernisme’ van de ‘linkse kerk’ en ‘de Belgische elite’ in het vizier. Het loont de moeite om hier even stil te staan bij het ‘postmodernisme’, dat De Wever zo graag voorstelt als een dominante destructieve kracht. Bekijken we de verschillende artikelen waarin De Wever verwijst naar postmodernisme dan wordt duidelijk dat de visie van De Wever op het postmodernisme weinig verband houdt met wat in de wetenschap gezien wordt als de postmodernistische stroming.⁸⁷ Immers zoals Anderson heeft aangetoond is dat postmodernisme een heel diverse stroming die heel veel verschillende ladingen en stromingen verzamelt. Het postmodernisme heeft zowel linkse als rechtse invullingen gekend, maar is vooral een afkeer geweest van grote verhalen en van het (marxistisch) socialisme in het bijzonder.⁸⁸ Anderson stelt dan ook dat het postmodernisme niet alleen de rechterzijde heeft versterkt, maar ook dat deze stroming het einde betekent van de verbeelding van en het streven naar een

betere wereld.⁸⁹ Bij De Wever krijgen we niets van deze complexiteit te zien. Postmodernisme fungeert in zijn discours als een containerbegrip voor alle ontwikkelingen na mei 68. Ontwikkelingen die De Wever bestempelt als uitermate destructief voor zijn politiek project. Nochtans benadrukken zowel Anderson, als ook Habermas⁹⁰ en Wallerstein⁹¹ dat mei 68 en het postmodernisme juist geleid hebben tot een versterking van het conservatisme en de opgang van het neoconservatisme.

De Wever definieert 'postmoderniteit' zodanig simplistisch dat het snel duidelijk wordt dat de term niets met de wetenschappelijke definitie te maken heeft, maar alles met zijn politiek project. Postmodernisme wordt bij hem een kwalijke, ongefundeerde en vijandige houding van 'de ander', van 'de linkse kerk' ten opzichte van het Vlaams-nationalisme. De definitie van postmodernisme is voor De Wever beperkt tot het bejubelen van de 'postmoderne non-identiteit'.⁹² Postmodernisme is voor hem synoniem met een aanval op de (nationale) identiteit die ervoor heeft gezorgd dat de band tussen individu en gemeenschap, of beter de natie, doorgeknipt wordt en dat 'de ontkenning van identiteit naar een hoogtepunt [gebracht wordt] na de val van de Muur'.⁹³ Hoewel de val van de Muur en later het Sovjetrijk een overwinning is van het neoliberalisme⁹⁴ en de wereldwijde opmars van het nationalisme⁹⁵ aankondigt, doet De Wever alsof het 'linkse postmodernisme' op dat moment dominant wordt. Die doorbraak zorgt er volgens hem voor dat de noodzakelijke nationale mythes, de narratieve geschiedenis, vernietigd worden: 'In onze postmoderne tijd [hebben] mythen geen betekenis meer', zo betreurt De Wever.⁹⁶

De Wever neemt vanuit dit perspectief ook de 'postmoderne kunst' in het vizier. Die kunst '[...] heeft zich teruggetrokken in een besloten reservaat, waarbij kunst een beperkte kring samenbindt, maar hen ook af- en onderscheidt van de samenleving'.⁹⁷ Postmodernistische kunst is kunst die losstaat van de gemeenschap, van de gewone mens. Het is kunst die niet meer relevant is voor de samenleving in zijn geheel, maar alleen voor een kleine elite. Die kunst contrasteert hij met de relevante, niet-postmoderne kunst van de negentiende eeuw:

'Voor de negentiende eeuw stonden kunst, individu en gemeenschap in een veel nauwere relatie tot elkaar. Kunst was nog niet de hoogst individuele expressie van hoogst individuele gevoelens, maar de vertaling van hoe een gemeenschap de werkelijkheid zag en machtsrelaties ervoer. Kunstenaars plaatsten zich in een eeuwenoude traditie, die zij probeer-

den te overstijgen door die traditie steeds opnieuw te reproduceren en er een eigen interpretatie aan toe te voegen.’

Goede kunst moet de traditie, de natie reproduceren. Het postmodernisme is voor De Wever een aanval op de natie, op de waarden en normen die via de traditie zijn overgeleverd. Het staat voor hem synoniem met antinationalisme en kosmopolitisch denken. Die postmoderniteit leidt volgens De Wever naar: (1) een anti-identiteit en dus anti-Vlaams discours en (2) cultuurrelativisme.

Die anti-identiteit leidt naar het belgicisme, een nieuw Belgisch nationalisme dat niet de Belgische identiteit zou vieren, maar de non-identiteit van de Belgische natie centraal zou stellen. Het cultuurrelativisme leidt naar apartheid, waar iedere groep in de samenleving los van elkaar leeft. Apartheid draagt nog steeds haar historische connotatie, maar de betekenis van het concept is volledig verdwenen. Apartheid gaat hier niet meer over de fundamentele en structurele discriminatie van een minderheidsgroep in elk domein van de samenleving, maar om ‘wijken met een kleur’. We zien hier nogmaals een illustratie van hoe N-VA stevast concepten uit hun context licht, van hun betekenis ontdoet en dan het concept met een nieuwe betekenis inzet voor haar ideologische strijd. Die strijd is gericht tegen iedereen die de homogene natie in de weg staat: (1) de linkse kerk, (2) de Franstaligen en (3) de moslims en andere vreemdelingen die zich niet willen aanpassen.

Het is de linkse kerk die volgens De Wever in België de postmoderniteit dominant heeft gemaakt en ervoor heeft gezorgd dat moslims en Franstaligen zich niet moeten aanpassen en op die manier een systeem van apartheid heeft gecreëerd. Voor De Wever is de ‘linkse kerk’ de dominante en allesbepalende elite in België. Zij wordt, door haar ‘postmodernisme’, verantwoordelijk geacht voor de aanval op de Vlaamse identiteit en doorkruist zo het politiek project van N-VA. Na de val van de Berlijnse muur krijgt het nationalisme van de oppermachtige ‘linkse kerk’ de zwartepiet⁹⁸ doorgeschoven, aldus De Wever:

‘Het postmodernisme ontwikkelde een visie op identiteit waarbij de klemtoon lag op deconstructie en demythologisering. Tegen de achtergrond van de electorale doorbraak van een radicaal rechtse, nationalistische partij, sprong progressief Vlaanderen zo enthousiast op die kar dat deconstructie allengs veranderde in destructie. Vlaamse identiteit gold als een gevaarlijke illusie, gekoesterd door achterlijke lieden.’⁹⁹

Progressief Vlaanderen met zijn postmodernisme is volgens De Wever op de kar gesprongen van 'de destructie en demonisering van de Vlaamse identiteit'.¹⁰⁰ Als alternatief zou bovendien niet alleen een nieuwe belgitude gecreëerd zijn,¹⁰¹ maar ook een multiculturele non-identiteit die schijnbaar vertrok vanuit de premisse dat 'alle culturele verschillen voor eeuwig zouden verval-len',¹⁰² aldus De Wever. Volgens N-VA scheppen de progressieven een multiculturele droom met 'hun tolerant en cultuurrelativistisch stilzwijgen'.¹⁰³ De Wever hanteert hier hetzelfde discours als de extreemrechtse collega's van het Vlaams Belang. Het is de karikatuur van de moreel hypocriete kosmopolitische, linkse en belgicistische elite die de Vlaming van zijn identiteit berooft.

Het antwoord van N-VA is de frontale ideologische aanval. De 'linkse elite' wordt in haar discours een monsterverbond, een gigantische overheersende kerk. Donkerblauwe liberalen, sp.a politici en gerespecteerde academici, allen samen vormen ze de 'linkse kerk', die de Vlaamse identiteit aanvalt. Volgens De Wever behoren zowel Fukuyama (PNAC en ex-neoconservatief), de thatcheriaanse Verhofstadt uit de jaren 1990, de paarse regering, maar ook wetenschappers als Marleen Temmerman en Eva Brems vreemd genoeg allemaal tot dezelfde linkse categorie die de aanval inzet op het Vlaamse nationalisme.

6.2.4. De afrekening met Verhofstadt

Een opmerkelijk lid van de 'linkse kerk' is Guy Verhofstadt (Open VLD). Meer zelfs, De Wever promoveert de liberale Verhofstadt tot het symbool van de linkse postmoderne consensus en maakt hem meermaals tot doelwit van zijn kritiek. Het categoriseren van Verhofstadt als 'links' gebeurt door hem in één adem te noemen met historicus Marc Reynebeau. In wezen vertelt Verhofstadt hetzelfde als die historicus van de 'linkerzijde', zij het minder goed en zonder nuance, aldus De Wever.¹⁰⁴ De Wever maakt van Verhofstadt een karikatuur die nagenoeg geen raakvlakken meer heeft met de reële politieke positie van Verhofstadt in de jaren 1990. Zo slaagt De Wever erin om Verhofstadt neer te zetten als een soort dictator die 'zelf mensen het recht ontzegt om te kiezen voor een nationale identiteit en heel Europa beveelt tot het enkelvoudige, eenduidige pad van zijn postnationaal geloof'.¹⁰⁵

De Wever neemt in het veelbesproken artikel 'Identiteit in tijden van Expeditie Robinson' het postnationaal wereldburgerschap, het belgicisme en

het multiculturalisme van het postmodernisme van de jaren 1990 onder vuur met Verhofstadt als boegbeeld. Suggesteren dat de jonge Verhofstadt een linkse antinationalistische politicus was, een belgicist bovendien en een vurig aanhanger van het multiculturalisme, is een sterk staaltje historische acrobatie. Begin jaren 1990 was Verhofstadt helemaal niet de zelfverklaarde kosmopoliet van vandaag, laat staan een multiculturele profeet met een acute aanval van belgitude. Denk hier bijvoorbeeld aan de omvorming van de PVV (Partij voor Vrijheid en Vooruitgang, in Vlaams-nationalistische kringen beter bekend als Pest Voor Vlaanderen) naar Open VLD (Open Vlaamse Liberalen en Democraten) onder aanstuwten van Verhofstadt, net om het anti-Vlaamse imago van zich af te werpen. De Verhofstadt van de jaren 1990 stond bekend als een baby-Thatcher, die de multiculturele samenleving en de islam in naam van de burger scherp onder vuur nam.¹⁰⁶ Niet voor niets citeerde het Vlaams Blok rijkelijk uit zijn Burgermanifesten tijdens hun proces wegens racisme. Open VLD is ook een van de eerste mainstreampartijen die de superioriteit van de 'westerse cultuur' expliciet poneerde in het debat over het samenleven in diversiteit.¹⁰⁷ De denktank Liberales, geleid door Verhofstadts broer Dirk Verhofstadt, propageert dat cultureel evolutionisme tot op vandaag.

Het categoriseren van Verhofstadt als een linkse multiculturele profeet is een heel expliciete communicatief-strategische aanval. Verhofstadt wordt verweten niet rechtlijnig te zijn en bezwiken te zijn voor de Franstalige belgicistische elite. De Wever en ook Bracke zijn er zich immers wel degelijk van bewust dat de Verhofstadt uit de jaren 1990 helemaal geen linkse belgicist was. Meer nog, veel van de N-VA-retoriek is schatplichtig aan die Verhofstadt. Immers, net zoals N-VA, verkondigde ook Verhofstadt in die jaren de onwerkbaarheid en het einde van België, zoals duidelijk wordt uit volgend citaat uit het *Tweede Burgermanifest* van Verhofstadt:

'België is op sterven na dood. Dat is het resultaat van de tientallen communautaire en institutionele compromissen en politieke koopjes die sinds 1970 werden gesloten. Vooral de hervormingen van 1988 en 1989 hebben ons land onbestuurbaar gemaakt.'¹⁰⁸

N-VA haalde ook de mosterd voor haar inburgeringsbeleid bij Verhofstadt. En ook Verhofstadt zag inburgering als een alternatief voor het linkse beleid en het extreemrechtse discours:

‘Is er echter een andere keuze? Is er een zogenaamde derde weg? Ja er is er een. Het is de moeilijke, de aartsmoeilijke weg van de “inburgering” om het met een eenvoudig woord te zeggen. Het gaat erom, net zoals in de Noord-Amerikaanse samenleving het geval is, de overwegend islamitische immigranten de bij ons geldende levenswijze en waarden te doen aanvaarden. De vraag is of de islam wel in overeenstemming te brengen is met de liberale democratie en de vrijheid, de verdraagzaamheid, de verscheidenheid en het tegensprekelijk debat zonder dewelke geen open samenleving mogelijk is.’¹⁰⁹

De Verhofstadt van de jaren 1990 had dus niets te maken met de karikatuur die N-VA van hem maakt. Integendeel, die Verhofstadt was een Vlaams-nationalistische en neoliberale profeet,¹¹⁰ die in naam van de burger en de democratie de islam viseerde als onaangepast. Het toenmalige discours van Verhofstadt, lijkt dan ook heel sterk op het discours van N-VA anno 2012. N-VA is zich daarvan bewust, want zowel Bracke als De Wever herinneren Verhofstadt meermaals aan uitspraken uit zijn beruchte Burgermanifesten. Telkens wanneer Verhofstadt, De Clercq of andere liberalen zich uitspreken tegen het Vlaams-nationalisme, dissen N-VA’ers volgend citaat op uit het *Tweede Burgermanifest* van Verhofstadt:

‘De volkeren en de mensen [...] richten opnieuw het hoofd op, nu eens niet uit heerszucht, maar uit zelfbehoud. Die heropstanding van de vele volksgemeenschappen op ons oude Europese kontinent, dat herboren nationalisme, is ditmaal geen duistere of irrationele kracht. Wanneer ze gekoppeld wordt aan de beginselen van de liberale democratie en meer bepaald aan de grondwettelijke vergrendeling van de elementaire rechten en vrijheden van het individu, levert ze integendeel een bevrijdende energie.’¹¹¹

De Wever gebruikt dit citaat in zijn tweede boek ter inleiding van zijn essay: *Liberalisme en nationalisme*.¹¹² In dit stuk richt hij voor de zoveelste keer zijn pijlen op het kosmopolitisch discours van Verhofstadt. Bracke¹¹³ haalt het uit de kast als hij Mathias De Clercq de les leest, nadat die laatste het nationalisme viseerde. N-VA positioneert zich op die manier niet alleen als gematigd (want zelfs ‘de linkse Verhofstadt’ zei het), maar ook als consequent (in tegenstelling tot Verhofstadt die zich geconformeerd heeft aan het establishment) en als een daadwerkelijk alternatief (want N-VA durft de elite op de korrel nemen en houdt het been stijf).

N-VA prijst zich aan als een alternatief voor die politici die er enkel op uit zijn om postjes te pakken en daarom hun ideologie laten varen. Tegenover de ‘dictatuur van Verhofstadt’ en de linkse kerk plaatst N-VA zich als verdediger van de Vlaamse mensen. N-VA is de beschermer van de Vlaming tegen de globalisering, tegen de bedreiging van hun identiteit en hun cultuur. N-VA beschermt Vlaanderen tegen de linkse kerk. Doorheen de onderzochte teksten van N-VA in het algemeen en die van haar voorzitter in het bijzonder wordt een duidelijke dichotomie gecreëerd. Enerzijds is er het Vlaanderen van De Wever, de zogenaamde morele gemeenschap. Anderzijds is er de zogenaamde ‘linkse kerk’: de linkerzijde, liberalen en cultuurmensen die zich verzetten tegen het Vlaams-nationalisme van N-VA, die gedreven door hun postmodernistische overtuiging opkomen voor het cultuurrelativisme en de multiculturele samenleving. Deze linkse kerk is de dominante stroom in het master-narratief van N-VA en is dan ook verantwoordelijk voor wat fout loopt in de samenleving. In een tabel ziet dit er als volgt uit (tabel 3):

Tabel 3: Categorisering van de morele gemeenschap/De Wever en de ‘linkse kerk’

De Wever/de morele gemeenschap	De linkse kerk
Vlaamsgezind	Belgicistisch (anti-Vlaams)
Conservatief	Progressief
Anti-establishment	Establishment
Volks; pro-gewone man	Elite
Onkreukbaar; moedig	Postjespakkers
Moreel rechtlijnig; trouw; consequent	Moreel hypocriet
Rechten én plichten	Rechten: alles moet kunnen
Een inclusieve gemeenschap	Pro-apartheid
Verdediging van onze cultuur, onze waarden en normen	Cultuurrelativistisch; postmodern
Verandering	Verdedigers van het status quo

De impliciete boodschap die De Wever met deze dichotomie de wereld instuurt is dat hij een gewone Vlaming is die opkomt voor de Vlamingen, dit in tegenstelling tot de linkse kerk die belgicistisch, kosmopolitisch, multicultureel en bijgevolg anti-Vlaanderen is. Bovendien is De Wever een sterke leider, met de juiste kenmerken en kwaliteiten, met de juiste waarden en normen om deze strijd tot het einde te dragen.

6.3. Normalisering en realisme, de verpakking van het master-narratief

N-VA hanteert, naast de frontale aanval op iedereen die haar politiek project in de weg staat, een dubbele retorische strategie om haar politiek project te bekrachtigen en te normaliseren via de media. Enerzijds naturaliseert ze de Vlaamse identiteit en de Vlaamse onafhankelijkheid. In dit discours wordt de Vlaamse identiteit een organisch gegeven dat er altijd geweest is. N-VA tracht die identiteit te normaliseren, te ontnoemen om de woorden van Barthes te gebruiken.¹¹⁴ Anderzijds stelt de partij haar agenda voor als gematigd door ze steeds te contrasteren met het Vlaams Belang en haar eigen overtuigingen te verpakken in een gematigde retoriek. We belichten beide strategieën hieronder aan de hand van enkele concrete voorbeelden. We starten met de strategie van de gematigde verpakking.

6.3.1. Radicalisme verpakt als gematigdheid

De politiek-ideologische strijd van N-VA is voor De Wever 'een semantische strijd'¹¹⁵ waarbij hij enkel termen gebruikt die hem niet 'in het defensief duwen',¹¹⁶ Immers: 'Vliegen moet je vangen met honing en niet met azijn'.¹¹⁷ Het is dan ook geen toeval dat N-VA haar strijd verkoopt in naam van de emancipatie, in naam van de democratie, in naam van een open en inclusief project. Die '*in the name of*'-tactiek is een klassieke retorische strategie.¹¹⁸ Het doel ervan is duidelijk: het installeren van een nieuwe consensus, een rechtse Vlaams-nationalistische consensus. Om dit zeer radicale doel te bereiken en ook kiespubliek in het centrum te winnen voor deze radicale agenda, zal de voorzitter niet vaak spreken in revolutionaire termen. Zo zal hij separatisme hertalen als een strijd tegen 'de twee democratieën'. In de woorden van De Wever klinkt het als volgt:

'Separatisme heeft een groot nadeel, het heeft een zeer revolutionaire bijklank. Vlamingen en revolutie gaan niet samen. Zo zitten wij niet in elkaar. Wij zijn meer Lamme Goedzak, dan Tijn Uilenspiegel. Separatisme roept beelden op van Joegoslavië, miserie, ellende en burgeroorlog. [...] Het probleem van België is dat het geen schaalvoordelen heeft terwijl het als optelsom van twee verschillende democratieën wel enorme heterogeniteitskosten heeft. Geef mij een half uur en ik overtuig een zaal daarvan.

Alleen is de Vlaming gemakkelijk bang te maken, en dat is precies wat men tijdens deze campagne gaat doen. Kies nu voor de status-quo en de langzame dood, want die is perfect voorspelbaar. En pas op met de N-VA, want je weet niet waar je overmorgen wakker wordt.¹¹⁹

De Wever laat hier in zijn kaarten kijken. Separatisme is onverkoopbaar. Daarom spreekt De Wever over 'een optelsom van twee verschillende democratieën' die 'wel enorme heterogeniteitskosten heeft'. Het radicale en utopische project van N-VA wordt in een gematigd jasje gestopt. Een strijd voor democratie en tegen 'enorme heterogeniteitskosten' klinkt minder revolutionair dan een pleidooi voor separatisme. De agenda is echter ongewijzigd.

Een van de concrete gematigde dekmantels voor de radicale nationalistische strijd van N-VA is de voorstelling van haar strijd als een gevecht tegen wat zij de '*blocked democracy*' van België noemt. Haar politieke project is niet louter een klassiek nationalistisch en separatistisch project, maar wordt hertaald als een antwoord op die 'geblokkeerde democratie'. Haar nationalisme wordt zo opnieuw eufemistisch voorgesteld als een strijd voor democratie. Wilfried Vandaele en Lieven Dehandschutter van N-VA stellen het zo:

'Blocked mobility, het idee dat je geblokkeerd bent in je sociale mobiliteit omdat je bent wie je bent, is de krachtigste motor voor een nationale of emancipatorische beweging. Maar vandaag hebben de meeste Vlamingen daar geen last meer van. [...] Allerlei grendels en mechanismen, ooit ontworpen ter bescherming van de gemeenschappen, zijn de jongste jaren meer en meer een rem geworden op de toepassing van elementaire democratische principes. België is geen werkbare, maar een geblokkeerde democratie. Die verschuiving van *blocked mobility* naar *blocked democracy* kenmerkt het moderne Vlaams-nationalisme.'¹²⁰

De oorzaak van die '*blocked democracy*' is, volgens De Wever, naast het tekort aan subjectieve identiteitsbeleving in Vlaanderen, ook het gevolg van 'de dictatuur van de Franstalige minderheid'.¹²¹ Peumans stelt in zijn 11-julilezing in 2010 als voorzitter van het Vlaams parlement: 'Het voorlopige resultaat van het streven van de Vlamingen naar een natiestaat enerzijds en het op de rem staan van de Franstaligen anderzijds is een bestuurlijk geblokkeerde federale staat.'¹²² N-VA strijdt tegen de Franstaligen die op de 'rem' staan en de 'natuurlijke evolutie' – een democratie op basis van een

Vlaamse nationale identiteit – tegenhouden en daardoor paradoxaal genoeg het Vlaams-nationalisme versterken.

Het streven van de Vlamingen naar een eigen natiestaat, is vandaag niet meer het gevolg van een onderdrukkingssituatie. Het is een louter nationalistische en separatistische agenda. Voor N-VA is de enige mogelijke en legitieme oplossing voor de geblokkeerde democratie het verder splitsen van het land. Met haar retorische strategie probeert N-VA die radicale agenda te voorzien van een gematigd etiket. Ze hertalen hun project door het in historische termen te gieten en de strijd voor te stellen als een strijd voor emancipatie, een strijd tegen onderdrukking. Daarom herdefiniëren ze concepten als democratie, vrijheid en gelijkheid. Ze strijden voor een heel andere ideologische invulling van de kernconcepten in hun strijd, namelijk een nationalistische en antiverlichtingsinvulling. Die retoriek is erop gericht de blik van de consument te richten. Als het discours gevolgd wordt, is het N-VA-project geen zuiver nationalistische of egoïstische reflex meer, maar een strijd tegen ‘de blokkering van de Belgische democratie.’ De verpakking verschilt, de inhoud blijft evenwel dezelfde: een separatistische agenda.

Hiermee komen we bij een volgende communicatieve strategie om de perceptie van gematigdheid te installeren. De partij doet dit om te beginnen door in te zetten op ‘economische argumenten’ als opperste ratio. Men spreekt over België als een land met te hoge heterogeniteitskosten. Homogenisering is dan de oplossing. Echter, die argumenten zijn zeer selectief. Immers, indien justitie en verkeersreglementen gesplitst worden (eisen van N-VA) dan lopen de heterogeniteitskosten nog veel meer op, want dan zijn er drie ministeries van justitie en drie verkeersreglementen. Dat ziet de partij echter niet als heterogeniteitskosten.

Daarnaast verkoopt N-VA haar radicaal Vlaams-nationalistische agenda als goed voor iedereen, ook voor de Franstaligen. Het N-VA-discours stelt de Franstaligen of de Walen niet alleen voor als ‘de vijanden,’ maar ook als de objectieve bondgenoten van de Vlaamse strijd. Dit niet alleen omdat hun tegenkanting voor een versterking van de opgang van de Vlaamse natie zorgt, maar ook omdat de strijd tegen België verkocht wordt als een strijd goed voor Vlaanderen én Wallonië:

‘De meest voor de hand liggende bondgenoot van Vlaanderen is Wallonië, dat precies evenveel belang moet hebben bij een grotere autonomie. Maar de politieke leiders in Franstalig België gaven vaak een andere

indruk, namelijk dat het in het belang van Wallonië zou zijn om juist minder eigen bevoegdheden te hebben.¹²³

Kortom, de Waalse politici willen nog niet onderkennen wat ‘de wil is van het volk’, namelijk meer autonomie. In Vlaanderen ziet N-VA zichzelf als de voorhoede die de ‘subjectieve termen’ van de identiteitsbeleving moet vervolmaken zodat die zich kan vertalen in een Vlaamse democratie: ‘Het Vlaams-nationalisme zoals de N-VA het belichaamt – er zijn ook andere invullingen – zet zich niet enkel in voor de sociale rechten van de Vlamingen, maar ook voor hun democratische rechten.’¹²⁴ Wallonië moet nog inzien dat de huidige situatie, een geblokkeerde democratie, voor niemand goed is, aldus N-VA:

‘Voorlopig eindresultaat is daarom een bestuurlijk lamgeslagen federale staat en een identiteitsbeleving die (zowel Belgisch als Vlaams) te problematisch en te zwak is om meerwaarde te bieden aan een actief burgerschap.’¹²⁵

In deze N-VA-logica is het normaal dat iedereen wint bij een versterking van de Vlaamse en de Waalse natie. De Belgische natie is immers in neergang en kan niet meer worden gered. Daarom moet niet alleen de Vlaamse identiteit en bijgevolg het draagvlak voor het Vlaamse project worden versterkt, ook de Franstaligen moeten inzien dat zij te winnen hebben bij het opsplitsen van het land. Peumans verwoordt het als volgt:

‘Ik roep de Waalse regionalisten op om ook Wallonië meer armslag te geven en te ijveren voor meer staatsvorming en een Waalse natiestaat. Minister-president Demotte gaf alvast het goede voorbeeld. Hij promoot als Waals minister-president de Waalse identiteit. Onlangs werd trouwens beslist dat de Waalse regering voortaan de term Wallonië zal gebruiken in plaats van “Waals Gewest”. Een Waalse haan met het woord “Wallonië” onder wordt het nieuwe logo.’¹²⁶

Door haar project voor te stellen als goed voor iedereen, want de loop van de geschiedenis respecterend en de realiteit onderkennend, slaat N-VA twee vliegen in een klap. Enerzijds kan ze haar project legitimeren als gematigd en anders dan het Vlaams Belang. ‘Het N-VA-nationalisme wil meer democratie en is goed voor iedereen.’ Anderzijds tracht ze haar aanval op de Franstaligen en de belangen van Brussel en Wallonië te verpakken als hulp aan deze

regio's, als een rationele strijd die vertrekt vanuit de feiten, vanuit de realiteit. Als een strijd voor democratie, een strijd die voor iedereen goed is.

Een andere tactiek is het discours voorstellen als een objectief verhaal, als gestoeld op de bevindingen van wetenschappers. Zo verwijst De Wever heel vaak naar intellectuelen om het N-VA-discours niet alleen voor te stellen als gematigd, maar ook als een wetenschappelijk onderbouwd verhaal. Zo hebben we gezien dat hij Calhoun labelt als een 'progressieve socioloog' om zijn eigen discours als gematigd voor te stellen. Tevens zet hij zijn aanval op elk feministisch gelijkheidsstreven extra wetenschappelijke luister bij door te verwijzen naar de autoriteit van 'Harvard-professor Mansfield'. Hoewel de meeste politici eerder trachten niet te intellectueel over te komen, omhult De Wever zich en zijn discours met een duidelijk intellectueel, democratisch en verlicht cachet. Zo verwijst hij in zijn columns naar volgende intellectuelen: Glucksmann, Proust, Fukuyama, Kohn, Weber, Van Goethem, Cupeus, Machiavelli, Eyskens, Dukakis, Hayek, Friedman, Bush, Warren, Klein, Goossens, Plasterk, Tobback, Bredero, Dirks, Meijer, Lambert, Saul, Rawls, Hobbes, Locke, Rousseau, Kouchner, Billig, Mak, Bodifée, van het Groenewoud, Knoop, Gantman, Abicht, Renan, De Tocqueville, Burke, Dalrymple, Clifford, Camus, Kant, Wittgenstein, Hume, Sartre, Canetti en Mommsen.

Deze verwijzingen geven het discours van N-VA een intellectuele verpakking. Dat aura van intellectualisme wordt versterkt door het label van historicus dat De Wever met zich meedraagt sinds zijn optreden in *De slimste mens*. Het discours van De Wever indexeert een zuiver intellectuele positie, maar produceert geen wetenschappelijke theorie. Het werk van De Wever is bedoeld voor direct politiek gebruik. En ook hier valt de gelijkenis op met de antiverlichtingsdenkers die hem voorgingen:

'Ze kwamen allemaal in de politiek via de geschiedenis. Alle schrijvers waar we mee te maken hebben waren gelijktijdig actor en waarnemer. Geen van hen liet een systematisch politiek essay na, maar ze produceerden allemaal werken met politieke gedachten en intellectuele controverse, geschreven voor directe doelen. Enkele onder hen, zoals Herder, Burke, Carlyle en Renan, hebben haastig geschreven pamfletten geproduceerd, die klassiekers werden van het politieke denken.'¹²⁷

Die intellectuele verpakking wordt afgewerkt met humor en een sarcastische *tongue in cheek*. De Wever maakt handig gebruik van deze strategie om al

lachend zijn (vaak radicale) boodschappen over te brengen. Als er dan mensen zijn die reageren op deze stellingen, komt de distantieering:

‘Ook humoristisch bedoelde passages – in een column moet je niet alles serieus nemen – of plagerige provocaties, werden vaak gelezen als de ultieme bewijzen van mijn doorslechte gedachten. Hele tirades werden soms opgehangen aan één enkele kwinkslag.’¹²⁸

De suggestie van humor zorgt ervoor dat De Wever radicale zaken kan zeggen zonder zijn gematigd imago te schaden. Hij kan immers ten alle tijde afstand nemen van zijn uitspraken, mocht iemand ze viseren. Met het gebruik van humor slaagt hij er ook in om zijn project en zichzelf voor te stellen als grappig en niet ouderwets. De Wever is geen rechtse radicale zuurpruim, maar een grappige gematigde man. Dat is de *message* van De Wever in allerlei populaire mediaformaten. Dit is helemaal op maat van de huidige mediatisering van het politieke debat.

6.3.2. Ideologie verpakt als realisme

De gematigde en ‘democratische’ verpakking van het master-narratief van N-VA is gestoeld op een klassieke organische opvatting van de natie en haar identiteit. Deze organische opvatting over de natie wordt gepresenteerd als realisme. Dit etnische nationalisme is geen ideologie, maar een feitelijke beschrijving van de realiteit. De Wever hanteert deze organische identiteit als normaliteit als hij bijvoorbeeld zegt: ‘We zijn Vlamingen, we hebben sommige kenmerken gemeen, vooral de taal is enorm belangrijk geworden voor de identificatie van het individu.’¹²⁹ Die identiteit wordt dan gehanteerd als een zuivere feitelijkeheid. Brackes antwoord aan Mathias De Clercq is duidelijk over die identiteit:

‘En over identiteit, goede Mathias, hoef je je ook niet zoveel zorgen te maken. Die is er, of we dat nu willen of niet.’¹³⁰

Identiteit, met duidelijke gemeenschappelijke kenmerken en gedragen door een taal, is er zomaar, als iets dat organisch gegroeid is en gekneet door de geschiedenis. Kortom, identiteit als een etnocultureel en herderiaans gegeven: ‘we zijn nu eenmaal Vlaming’, of we dat nu willen of niet. De Vlaamse

identiteit wordt op die manier een natuurlijk gegeven, in lijn met de organische opvatting van de natie, zoals uitgedragen door De Wever. Dat ontkennen is voor N-VA de realiteit ontkennen. Het is die identiteit die volgens De Wever de motor is van de geschiedenis. De opmars van de Vlaamse identiteit is onvermijdelijk en de Vlaamse onafhankelijkheid louter een kwestie van tijd. Daarom is het project van De Wever en N-VA niet revolutionair, maar een loutere politieke vertaling van de onvermijdelijke evolutie van de Vlaamse natie naar een eigen staat. Het is een zaak van de natuur.

De organische en etnische invulling van de natie blijft heel vaak impliciet in het discours van N-VA, ze wordt genormaliseerd. De kenmerken van 'de Vlaming' worden zelden geduid. Het is het impliciet hanteren van deze invulling die ervoor zorgt dat de communicatiestrategie werkt: ze zorgt ervoor dat er geen ophef over komt. Doordat dit label niet gedefinieerd wordt, kunnen veel mensen zich erin herkennen. Of omgekeerd, net doordat ze de Vlaming niet expliciet definiëren, worden minder mensen afgestoten. Het laat N-VA ook toe om het label te gebruiken met een etnische definiëring en tegelijk afstand te nemen van die etnische invulling, in het geval iemand die definiëring veroordeelt (zoals we in deel 2 zagen). Ze normaliseert zo dat identiteitsconcept als een feitelijke beschrijving van de realiteit.

De nationalistische identiteit wordt ook genormaliseerd door haar te verpakken in schijnbaar onschuldige metaforen, metonymieën en anekdotes. Opvallend is bijvoorbeeld dat de partij de opgang van de Vlaamse natie telkens opnieuw voorstelt als onvermijdelijk, als een soort natuurwet. Bracke illustreert dat bevattelijk aan de hand van de splitsing van de openbare omroep, die hij hanteert als een metonymie voor de splitsing van België:

'Toen ik bij de nieuwsdienst begon, werkten de toenmalige BRT en de RTBF heel vaak samen. De persoonlijke relaties waren rotslecht – Vlamingen en Walen deden geen moeite om zelfs maar beleefd te zijn tegen elkaar – maar we werkten wel samen. Nu zie je het omgekeerde. De persoonlijke relaties zijn beter dan ooit, er is een zeer groot wederzijds respect, maar er wordt nauwelijks nog samengewerkt. Ze willen wel, maar ze kunnen niet meer. Er is geen *common ground* meer. Het cement is weg. De binding.'¹³¹

Die reactie steunt op heel veel verschillende premissen die elk op hun beurt allerlei problemen oproepen. Zo kunnen we volgens Bracke maar sa-

menwerken als er een 'binding' is tussen mensen: zonder die nationale binding, die gemeenschappelijke identiteit zou het niet lukken. Nochtans werken we op verschillende vlakken allemaal samen in een geglobaliseerd wereldsysteem met mensen uit verschillende uithoeken van de wereld waarmee we meer of minder binding hebben, en dat lukt. Enkel samenwerking over de taalgrens heen zou fout lopen. Zelfs in Europa zou er geen probleem zijn, gezien de 'pro-Europese'-koers van de partij. Een verdere toelichting hierop wordt niet gegeven: het wordt voorgesteld als '*common sense*'. Op Europees niveau of op wereldschaal is die binding blijkbaar minder of zelfs niet belangrijk.

Een tweede suggestie hier is dat alle Franstaligen een identiteit delen, een identiteit die volledig verschilt van die van de Vlamingen, waardoor 'beide volken' niet kunnen samenwerken. Vandaar de ruzies ten tijde van de BRT. Die kloof is volgens N-VA niet het gevolg van een bepaald politiek beleid, maar de oorzaak van en motivatie voor een politiek die streeft naar Vlaamse autonomie. Die botsende identiteiten leiden onvermijdelijk tot het politieke inzicht dat een splitsing nodig is – iets wat vanuit het N-VA perspectief niet meer dan normaal is. Na de splitsing, eind goed, al goed: 'De persoonlijke relaties zijn beter dan ooit, er is een zeer groot wederzijds respect.'¹³² Het gaat met andere woorden om macht. Zolang er móet worden samengewerkt, zijn identiteitskwetsies een probleem. Als dat niet meer hoeft, spelen die verschillen plots geen rol meer. Als macht moet worden gedeeld is er vijandschap, als Vlaanderen de macht heeft, dan kan er vriendschap ontstaan.

De splitsing van de openbare omroep is hier een allegorie voor de splitsing van België. Wat bij de openbare omroep gebeurde, geldt volgens Bracke voor België in het algemeen. Meer autonomie en splitsen is dus de enige mogelijke remedie voor een land 'op de rand van de afgrond' om het in N-VA-jargon te stellen.

De idee van de 'twee botsende culturen' in het 'federale' België is ook aanwezig in de veel gebruikte metafoor van de (identitaire) strijd om uw 'ziel'.¹³³ Die metafoor suggereert dat N-VA de rol speelt van de redder van het Vlaamse zielenheil, van de essentie van ons bestaan. De intertekstualiteit is opvallend. Ook dit taalgebruik is volledig schatplichtig aan de stemmen uit de antiverlichtingstraditie, zoals Burke, Renan en Taine.¹³⁴ Inherent aan het gebruik van deze metafoor is dat er twee homogene en eensgezinde blokken worden geconstrueerd. Vlamingen en Franstaligen zouden elk hun eigen identiteit hebben. En beiden zouden proberen om die identiteit zo ruim mogelijk te

verspreiden. Dat betekent impliciet dat er dus wel degelijk twee duidelijk afgebakende kampen zijn: ‘wij’ de Vlamingen, die strijden voor ‘onze ziel’, voor ‘onze natie’ en ‘zij’, de Franstaligen die strijden voor België en dus tegen ‘ons’. Het betreft een machtsstrijd.

In lijn met het denken van Burke stelt N-VA de Vlaamse identiteit, de Vlaamse volksaard en het streven naar een onafhankelijke Vlaamse natie voor als een zaak van ‘*groeien*’. De geschiedenis kneedt ze. Ze is dus niet maakbaar. De Wever stelt dan ook zonder veel twijfel: ‘Ik ben ervan overtuigd dat ik op lange termijn mijn politiek project zal realiseren, zelfs nog tijdens mijn politieke carrière.’¹³⁵ De identiteit van de natie wordt in dit discours gepresenteerd als een organische uitdrukking van de loop van de geschiedenis. De opgang van de Vlaamse identiteit en dus ook de Vlaamse natie is onomkeerbaar voor De Wever.

Deze boodschap wordt steeds uitgedragen als een feitelijkheid, als een uiting van realisme en niet van ideologie. De idee van België als een land van twee volkeren, twee culturen en twee publieke opinies, waarbij N-VA de stem van dé Vlamingen vertolkt als een stem voor een onafhankelijk Vlaanderen, is echter puur ideologisch. Een blik op de huidige realiteit volstaat om te zien dat die voorstelling van zaken niet klopt. De meerderheid van de Vlamingen wil geen onafhankelijk Vlaanderen. Uit een onderzoek van Swyngedouw en Rink blijkt het volgende:

‘Zelfs tijdens de communautaire heisa van de regeringsvorming wil slechts 9% van de kiesgerechtigde Vlamingen een splitsing van België. Een in omvang gelijkaardige groep wil terug naar het unitaire België. Bijna de helft van de kiesgerechtigde Vlamingen wil binnen het federale België een versterking van de gemeenschappen en gewesten. Niets wijst erop dat 2007 een uitzonderlijke meting is en niets wijst op een sterke radicalisering van de eis tot Vlaamse onafhankelijkheid. De indruk van een zeer sterke mate van continuïteit met het verleden steekt eerder de kop op.’¹³⁶

Dit wordt ook in 2011 bevestigd door een enquête van TNS Media. In deze enquête komt men tot de vaststelling dat 22% een onafhankelijk Vlaanderen wenst. Opvallender nog is dat 61% van de kiezers van N-VA evenmin een onafhankelijk Vlaanderen wil.¹³⁷ N-VA trekt zich van deze realiteit niets aan. Zoals we gezien hebben, transformeert ze haar relatieve meerderheid in een handomdraai in een absolute meerderheid van 80%. In het N-VA-discours

worden de politieke dromen van N-VA steeds opnieuw voor waar aangenomen, haar strijdpunten worden als onvermijdelijk gepresenteerd, als de realiteit in het kader van haar politieke strategie. Zo hegemoniseert N-VA haar programma.

6.4. Besluit. Common sense, ideologie en realiteit

N-VA tracht met behulp van een heel arsenaal aan retorische en communicatief strategische instrumenten te bouwen aan een Vlaams-nationalistische hegemonie. De partij zet De Wever in de markt als de grote leider en communicator. De grote leider is consequent, rechtlijnig, moedig en niet corrupteerbaar, net zoals het beeld dat De Wever schetst van zijn grote voorbeeld Edmund Burke. De grote leider is een volksheld. Door zijn kwaliteiten en opofferingen staat hij boven het volk: hij is een charismatische, humoristische, maar ook intelligente man die de mensen begeistert. Een leider die zijn volk daadwerkelijk leidt en zijn leven offert voor de goede zaak. De Wever is tegelijkertijd ook het prototype van de gewone man. Hij is een Vlaming zoals alle andere Vlamingen. Hij werkt mee in het huishouden, eet in de frituur en maait op zaterdag zijn gazon af. Hij is een man met fouten zoals iedereen. Omdat hij ook de gewone man verbeeldt, weet hij ook wat die gewone man denkt. De Wever vertolkt de stem van Vlaanderen, De Wever is de veruiterlijking van de Vlaamse democratie.

De Wever plaatst zich hiermee in dezelfde traditie als de thatcheriaanse Verhofstadt in het begin van de jaren 1990 en als het extreemrechtse Vlaams Blok. Blommaert beschrijft dit als vox-populisme.¹³⁸ Dit fenomeen maakte volgens hem in Vlaanderen opgang in de jaren 1990 met Verhofstadt als belangrijkste stem. Onderliggende motoren van dit vox-populisme zijn te vinden in de marketing-logica en de dominantie van het neoliberalisme. De democratie moest efficiënt zijn, het middenveld werd gezien als de oorzaak van de kloof tussen de burger en de politiek. De burger moest rechtstreeks communiceren met de politiek, meer nog, de politicus moest de stem van die burger reproduceren. De burger was in dit denken immers hoogopgeleid, zeer goed geïnformeerd over alles en uiterst mondig en kritisch. De politiek moest die stem volgen. Het is het extreemrechtse Vlaams Blok dat hierop met succes inhaakte en zo een electoraal zwaargewicht werd. Filip De Winter was toen de verbeelding van de stem van het volk. Hij sprak in naam van de burger.

Vandaag spreekt De Wever in naam van de Vlaming. De partij staat dan ook als één man achter de grote leider. De leider wordt op handen gedragen en wordt beschermd. Kritiek op de leider wordt niet verdragen. De leider is de partij en de partij staat ten dienste van de leider. De stem van de grote leider klinkt niet alleen uit de mond van De Wever. N-VA is in die zin een goed geoliede propagandamachine die spreekt met één stem. Elke partijsoldaat spreekt de woorden van De Wever. Zijn woorden zijn immers de woorden van de Vlaamse publieke opinie. De leider valt samen met de partij én met het volk.

De strijd van de leider is heldhaftig, vereist moed en doorzettingsvermogen. Het is een strijd tegen de dominante ideologie. Het is een strijd in naam van het volk, in naam van de democratie tegen de elite. Die elite is een 'linkse kerk' die de aanval inzet op de Vlaamse identiteit in naam van een abstract en utopisch ideaal. Een kosmopolitisme, cultuurrelativisme, postmodernisme en belgicisme dat niet anders kan dan onderdrukken en ontsporen. Deze elite heeft immers geen voeling met wat leeft bij het Vlaamse volk en wil de onvermijdelijke opmars van de Vlaamse natie tegengaan. Die linkse kerk is bovendien een zeer machtige en grote vijand.

Om die linkse kerk te overwinnen en de onafhankelijke Vlaamse natie te bekomen, moeten de media worden ingezet om de Vlaamse identiteitsbeleving te versterken. Deze media zijn vandaag echter in handen van de Belgische elite en produceren dan ook een Belgische identiteit. N-VA bestrijdt dit en wil dat de verschillende media het perspectief beperken tot Vlaanderen. Het Vlaams-nationalisme moet volgens De Wever 'een banaal nationalisme' worden. De Vlamingen moeten zich onbewust bekennen als nationalistische Vlamingen. Tot op vandaag doet de meerderheid dat niet. Er moeten zieltjes gewonnen worden.

Om haar radicaal politiek project aanvaard te laten worden door de meerderheid van de Vlamingen, zet N-VA ook in op de verpakking van haar discours. Bovenal wil ze haar project van een aura van gematigdheid voorzien. Dit is in de eerste plaats een semantische oefening waarbij woorden met radicale en revolutionaire associaties worden vervangen door woorden die vandaag een zeer positieve en gematigde connotatie hebben. Dit gebeurt onder andere door het discours van anderen over te nemen of door haar nationalistische strijd te verpakken als een democratische of emancipatorische strijd.

De inhoud van het politiek project van N-VA verliest echter niets van haar radicalisme. Ondanks alle expliciete 'framing' van haar project als democra-

tisch, emancipatorisch en normaal kan niet worden verhuld dat N-VA een radicaal Vlaams-nationalistische agenda uitdraagt en dit combineert met een zeer hard neoliberal economisch en een klassiek antiverlichtingsdiscours. De centrale boodschap is steeds dezelfde: België werkt niet meer, België is geen democratie, maar een optelsom van twee democratieën. Daarom moet het land splitsen en De Wever is de man die dit alles in goede banen kan leiden.

Het is ook duidelijk dat het discours van N-VA, ondanks de realisme-verpakking, een ideologisch discours is. Ideologisch in de zin dat het discours erop gericht is om de realiteit te veranderen, niet om de realiteit te beschrijven. Media spelen dan ook een cruciale rol in het politieke project van N-VA. N-VA creëert en herhaalt een heel specifiek beeld over België. België wordt neergezet als een land waar alles vierkant draait, een land dat geen natie meer is en daardoor de natuurlijke en onvermijdelijke opgang van de Vlaamse natie in de weg staat. De Vlamingen zijn daar het slachtoffer van. De Wever is de man die de Vlamingen kan bevrijden van de onwerkbare Belgische structuren en de Vlaamse natie kan verwezenlijken. Deze boodschap wordt steeds opnieuw herhaald door ze op te hangen aan allerhande *issues*. In het volgende hoofdstuk tonen we hoe N-VA die ene boodschap steeds weer verkoopt ongeacht de concrete aanleiding in de actualiteit.

7. N-VA-communicatie, mediacirculatie en politieke strijd: zes casussen

We hebben nu zicht op de ‘kernargumentatie’ die N-VA hanteert om haar politiek project te realiseren via de massamedia. In dit hoofdstuk onderzoeken we aan de hand van concrete casussen hoe N-VA via politieke communicatie in de media de hegemonie verwerft over de zelfverbeelding, over haar identiteit en de kernconcepten in haar strijd. Zoals we al weten uit het propagandamodel van Herman en Chomsky en het werk van Silverstein, moeten politici hun communicatie klaarmaken voor *uptake* binnen een hypercommercieel media- apparaat.¹ We gaan na hoe N-VA dat doet door *spin* te zetten op haar communicatie en brengen in kaart welke strategieën de partij hanteert om *on message* te zijn. De N-VA-retoriek wordt geanalyseerd als een politieke daad, als een eerste politieke stap in de constructie van een andere realiteit.² De circulatie van haar discours in de massamedia is daarbij van cruciaal belang. In deze gecommmercialiseerde media is niet alleen de inhoud van belang, maar ook de vorm. N-VA en De Wever communiceren dus niet alleen politieke inhoud, maar ook zichzelf, ze communiceren een identiteit.

We verduidelijken die communicatiestrategie aan de hand van zes casussen waarin N-VA communiceert. We starten met de ondertussen bekendste oneliner van De Wever over België als een land met ‘twee culturen en twee democratieën’. We belichten de functie, de opmars en de mediacirculatie van die oneliner. In de tweede casus gaan we na hoe N-VA het concept solidariteit invult en hanteert als een retorisch wapen in dienst van haar politiek project. Vervolgens belichten we de communicatiestrategie van N-VA naar aanleiding van de lancering van de nota-De Wever³ in het kader van de regeringsonderhandelingen. De vierde casus haakt hierop in door de reactie van N-VA op de nota-Di Rupé⁴ te analyseren. In deze twee casussen hebben we zowel aandacht voor de ‘*staging*’ van de boodschap als voor de inhoud ervan. In de voorlaatste casus gaan we na hoe de kwaliteitsmedia en haar journalis-

ten kijken naar het politieke project van N-VA. In de zesde en laatste casus nemen we de aanwezigheid van De Wever in de zogenaamde populaire media onder de loep.

7.1. Casus 1: twee opinies, twee culturen en twee democratieën

‘Simpelweg gezegd zijn er twee culturen en twee democratieën in ons land.’⁵ Dat statement van Bart De Wever is ondertussen een klassieker in de N-VA-retoriek. Het idee nestelde zich bij velen en kleurt vaak hardnekkig de waarneming van de realiteit. Bovendien spreken niet alleen N-VA-politici over twee democratieën. De oneliner is ook populair onder journalisten, intellectuelen, bloggers en burgers. We laten hier het ideologisch karakter van deze oneliner zien en maken vervolgens een historische reconstructie van de opgang van het idee. Als laatste kijken we hoe media en collega-politici deze retoriek overnemen en reproduceren.

7.1.1. Twee democratieën en de ideologische strijd van N-VA

De gelijkschakeling tussen publieke opinie of cultuur en democratie vormt een basisidee in het N-VA-partijprogramma. Op de oneliner dat België ‘twee culturen en dus twee democratieën’ kent, komt zelden of nooit kritiek. Dat laat zien dat het Vlaams-nationalistisch discours van N-VA al sterk ingang gevonden heeft. België is uiteraard een complex land. Een land met één democratie, maar wel met verschillende kiesomschrijvingen.⁶ Een land bovendien met een democratisch deficit op federaal niveau, omdat Vlamingen niet op Waalse politici kunnen stemmen en omgekeerd. Het feit dat de helft van de verkozenen niet kan worden afgerekend door de bevolking, beschouwen veel mensen als een heel groot probleem. Voor dit deficit bestaan twee oplossingsmodellen: (a) herfederaliseren (bijvoorbeeld door de invoering van een federale kieskring) en (b) het land verder splitsen.

Deze realiteit van het federale België is een gevolg van de politieke strijd die de Volksunie, de voorganger van N-VA gestreden heeft. De Volksunie heeft de eis tot federalisme, doorgetrokken tot confederalisme, na de Tweede Wereldoorlog hoog op de politieke agenda geplaatst. De Wever klaagt met zijn oneliner dus iets aan dat zijn moederpartij zelf geschapen heeft. Meer

nog, het is haar grootste politieke overwinning ooit. Hier zien we de fundamenteel separatistische agenda van de N-VA. Ze vindt het land dat ze zelf heeft geschapen niet bestuurbaar, tenzij de volgende stap wordt gezet: onafhankelijkheid en het verdwijnen van België.

Niet het democratisch deficit is de bekommernis van De Wever, maar de nationalistische agenda. Het deficit en de verschillende kiesomschrijvingen maken van België nog geen land met twee democratieën. Hoe vanzelfsprekend en objectief de oneliner van N-VA vandaag ook mag klinken, België is onmiskenbaar één democratie, met één grondwet, één sociale zekerheid, één politie, één economische ruimte. Dat betekent natuurlijk niet dat iedereen in België één cultuur deelt, laat staan één opinie uitdraagt. In België leven diverse gemeenschappen en individuen binnen een land. Al deze mensen hebben zaken gemeen, maar er zijn logischerwijs ook aanzienlijke verschillen in opvattingen, waarden en normen. Die verschillen beperken zich echter niet tot verschillen tussen regionale identiteiten. Nemen we nogmaals Brussel als voorbeeld, dan wordt de homogenisering en het ideologische karakter van de oneliner van Bart De Wever in een oogopslag duidelijk. Brussel is meer dan een metropool, het is een afspiegeling van bijna heel de wereld, met rijk en arm naast elkaar, zonder meerderheidstaal en zonder hegemonische meerderheidscultuur.⁷

Niet alleen Brussel is divers, ook Vlaanderen en Wallonië zijn dat. In België, zoals overal in Europa, is superdiversiteit een onomstotelijk feit.⁸ Die superdiversiteit is het gevolg van allerlei nieuwe evoluties in de laatste decennia. Blommaert⁹ beschrijft daarin twee centrale factoren. Enerzijds heeft de val van de muur en later het Sovjetrijk geleid tot een hele nieuwe 'zone-ring' van de wereld, wat nieuwe migratiestromen op gang heeft gebracht. Anderzijds is er een enorme verandering in de communicatietechnologie met de ontwikkeling en de opkomst van mobiele telefonie en internet. Migratie betekent vandaag bijvoorbeeld niet meer het absoluut doorknippen van de banden met het thuisfront. Die evoluties hebben onze samenleving omgevormd tot een superdiverse samenleving.¹⁰ Die superdiversiteit heeft volgens Vertovec¹¹ tevens een hele reeks nieuwe socioculturele en politieke fenomenen geschapen. Het Herderiaanse idee van één volk, één natie, één taal en één cultuur is vandaag minder dan ooit een realistische beschrijving van de maatschappij. Diversiteit is de realiteit.

Steden als Antwerpen, Gent, Luik, Brussel of Charlerloi zijn uitgegroeid tot superdiverse stadsgewesten. Bovendien boeten de nationale grenzen

steeds meer aan belang in, zoals ook Huyse¹² terecht stelt. Alleen al op het criterium afkomst zie je in elk van die steden een diversiteit van meer dan 100 verschillende nationaliteiten en op het hele Belgische grondgebied leven 194 nationaliteiten. Al die mensen hebben het heel specifieke levensgeschiedenissen en hun leven speelt zich niet alleen af binnen de grenzen van België, laat staan binnen de grenzen van Vlaanderen. Daar stopt het niet: er is ook superdiversiteit aan levensbeschouwingen en religies, in opleidingsniveau, in talen, nationale identiteiten, aan culturele praktijken, wereldbeelden, politieke overtuigingen en het statuut van die mensen in ons land. Er is bijgevolg ook een enorme diversiteit aan publieke opinies in België in plaats van slechts twee. De superdiversiteit is niet meer te negeren én toch slaagt N-VA erin om die diversiteit weg te redeneren via haar beroemde oneliner.

Het N-VA-discours reduceert België tot twee homogene blokken – Vlamingen en Franstaligen – die elk een eigen opinie hebben. Omdat zowel de Vlamingen als de Franstaligen één volk zouden zijn en één bijhorende opinie hebben, vormen ze ook elk apart een democratie. In de realiteit zien we echter dat er, afhankelijk van het thema, heel wat uiteenlopende ‘gedeelde’ publieke opinies bestaan over de taalgrenzen heen. Heel wat thema’s worden gedeeld binnen specifieke lagen van de bevolking, ongeacht taal. Zo was de nationale stakingsdag op 30 januari 2012 helemaal niet beperkt tot Wallonië. In ongeveer alle industriële sectoren en bij het openbaar vervoer is deze staking nationaal opgevolgd. N-VA ontkent deze realiteit en creëert, ongeacht dergelijke ‘grensoverschrijdende’ publieke opinies, een veralgemenend en homogeniserend beeld van ‘twee diametraal verschillende publieke opinies’. ‘Het bestaan van die opinies’ vormt het fundament voor haar stelling dat de installatie van de Vlaamse natie onvermijdelijk is. Deze stelling hebben veel politici – en media met hen – bovendien kritiekloos laten circuleren. Zo kan Bart De Wever in Burkeaanse traditie zonder veel tegengas al jaren spreken over het ontstaan van een autonoom Vlaanderen als ‘een natuurlijk proces dat ook al heel lang bezig is.’¹³ Aangezien het een onvermijdelijk gegeven is, is een revolutie niet nodig. Want in revolutie gelooft De Wever, net zoals Burke, niet.¹⁴

In het discours van N-VA in het algemeen en in de besproken oneliner in het bijzonder, worden de verschillen in stemgedrag tussen beide landsdelen zelden of nooit bekeken als het gevolg van een reeks concrete en gesitueerde politieke beslissingen. Het stemgedrag wordt louter begrepen als een gevolg van de ‘verschillende cultuur’ van de Vlamingen en Walen. Sinds 2010 is er

‘eindelijk’ ook cultuurspecifiek gestemd. Er is in het discours van De Wever geen sprake van een politieke strijd van de Vlaams-nationalisten en de ‘Waalse beweging’. Laat staan dat N-VA de etnische homogenisering zou doorprikken door de politieke tegenstellingen binnen Vlaanderen, Brussel of Wallonië in rekening te brengen. Men rept met geen woord over de historische inbedding van de verschillende politieke families en de maatschappelijke onderbouw hiervan, de verschillende industriële evolutie in bepaalde gebieden in ons land en de verschillen in sociaaleconomische geschiedenis rond bepaalde steden. Ook het verschil tussen het stemgedrag van stedelingen en mensen op het platteland heeft in het betoog van N-VA geen belang. Nochtans weten we al veel langer dat het onderscheid stad-platteland een heel belangrijke factor is bij politieke voorkeur.¹⁵ Het stemgedrag heeft geen uitstaans met volksaard of zelfs taal, zoals ook historicus Reynebeau terecht opmerkt.¹⁶

Het stemgedrag in Wallonië wordt in het N-VA-discours stevast geponeerd als een simpele vaststelling van ‘de realiteit’, als een gevolg van cultuur en de macht van de Parti Socialiste (PS). Daarbij suggereert N-VA tenminste dat die ‘culturen’ altijd bestaan hebben, maar ook dat we werkelijk te maken hebben met twee homogene culturen die met elkaar botsen. Dat wordt geponeerd als feitelijke waarheid. En aangezien volgens N-VA, politieke structuren geënt moeten worden op culturele structuren, op identiteit, wordt België een soort tegennatuurlijk construct. Steeds weer wordt het einde van België voorgesteld als iets dat in de geesten al realiteit is, alleen de structuren moeten nog worden aangepast. Immers, ‘de voorbije jaren is duidelijk geworden dat ook de federale staat door de nationale en internationale ontwikkelingen achterhaald is’.¹⁷ De strijd van N-VA, de Volksunie, het Vlaams Belang en de bredere Vlaamse Beweging heeft hier schijnbaar niets mee te maken. Zij stellen louter vast: ‘Nationaal stellen we vast dat België de optelsom is geworden van twee verschillende democratieën die alsmaar sterker uit elkaar groeien’.¹⁸ Het poneren van de eigen ideologische positie als ‘het louter vaststellen’ van zaken is ideaal om de eigen positie als dé enige ware, feitelijke en objectieve positie te laten doorgaan.¹⁹

7.1.2. Twee democratieën: de reconstructie van een idee

Hoewel de ‘twee democratieën’-onliner geen enkele voeling heeft met de realiteit, slaagt N-VA er toch in om haar propaganda te laten doorgaan als

de ultieme waarheid, als een uiting van realisme. Het idee van België als een land met twee democratieën is een sterk smeermiddel om het einde van België te laten aanvaarden als een soort natuurgegeven, een onvermijdelijk gevolg van de simpele vaststelling dat België geen land meer is. Hoe normaal men deze stelling vandaag ook vindt in Vlaanderen, het denken over België als een land met ‘twee culturen en twee democratieën’ is een betrekkelijk nieuw gegeven. Het is De Wever die dit idee lanceerde. Omdat deze oneliner vandaag zo wijd verspreid is en zo weinig tegenspraak krijgt, is het interessant om de historische opgang ervan te reconstrueren.

7.1.2.1. Het moeilijke ontsnappen uit de marge

We starten onze reconstructie met een zoekopdracht in Google over de periode 1 januari 2002 tot 31 januari 2011, onderverdeeld per jaar. Google is het grootste corpus aan bronnen in de wereld en is dan ook uitermate geschikt om een dergelijke reconstructie op te zetten.²⁰ In 2002 levert de zoekopdracht ‘twee democratieën’ nul hits op. Het was tot dan een onbestaand idee als we nadachten en spraken over België. Toch was dit idee al aan het rijpen in de geest van De Wever. Zo herinnert zijn ex-collega aan de universiteit van Leuven, David Van Reybrouck zich het:

‘Een van de argumenten waar Bart [De Wever] in de Alma al mee schermde [in 2000-2003], was dat België de optelsom was van twee halve democratieën. Interessante analyse, precies dezelfde als die van de voorstanders van een federale kieskring.’²¹

De eerste keer dat Google deze oneliner registreert, is in 2003. Bart De Wever heeft de weinig verrassende eer deze oneliner voor de eerste en enige keer in dat jaar gelost te hebben in een interview met *Dwars*, het studentenblad van de Universiteit Antwerpen (UA). Hierin zegt hij het volgende:

‘Een eerste reden voor een onafhankelijk Vlaanderen in een confederaal Europa is het democratisch deficit van België. In dit land bestaan twee democratieën parallel naast elkaar. Na elke verkiezing worden zowel Vlamingen als Franstaligen bestuurd door partijen waar ze niet voor konden stemmen. Die partijen houden vaak geen rekening met wat men aan de andere kant van de taalgrens denkt.’²²

Een evidente oplossing voor de theorie van dat reële democratische deficit is een herfederalisering van de politiek of het invoeren van een federale kieskring. Van Reybrouck zegt terecht dat deze analyse ook aan de basis ligt aan de opvattingen van de groep mensen die ijveren voor een federale kieskring. Heel wat eminente wetenschappers zijn die oplossing aanhangig. Zo is er de Paviagroep die bij monde van professoren Kris Deschouwer en Phillipe Van Parijs tot op vandaag stellen:

‘Het belangrijkste doel van een federale kieskring is de federale besluitvorming vlotter te laten verlopen. Dat is nodig voor het dagelijks bestuur van de federale bevoegdheden en het is zeker nodig voor het hervormen van de staat. Federale staten zijn nooit af.’²³

Dat druist echter om evidente redenen in tegen de nationalistische agenda van De Wever. De oneliner van de twee democratieën is in 2003 nog niet voldoende uitgekristalliseerd. Ze leidt bijna onvermijdelijk tot een versterking van de positie van vele eerder links gesitueerde politici en intellectuelen. Die onderschrijven dat België inderdaad kampt met een democratisch deficit doordat de burgers nooit kunnen stemmen op politici uit de andere regio van ons land. Zij zien daarin echter geen reden om het land te splitsen, integendeel: het democratisch deficit van België is een gevolg van de federalisering onder aanstuw van het Vlaams-nationalisme. Daar zit het probleem.

Veel succes heeft De Wever in die beginjaren nog niet met zijn oneliner en in de volgende jaren komt daarin weinig verandering. Zowel in 2004, 2005 als in 2006 komt het idee van de twee democratieën telkens slechts één keer voor op de *Google search engine*, telkens (indirect) aangeleverd door Bart De Wever. Opvallend is dat de betekenis van de *oneliner* geleidelijk aan verschuift. Zo schrijft De Wever in 2004:

‘Het spijt me, maar België is geen democratie. Het bestaat uit twee democratieën die op dezelfde dag verkiezingen organiseren. Er zijn geen nationale partijen van betekenis, er zijn geen nationale media of opinievorming, de evolutie van beide landsdelen gebeurt op alle vlakken in toenemende mate autonoom. De bestuurbaarheid van België is precies afhankelijk van het uitschakelen van de democratie ten voordele van de participatie.’²⁴

De oneliner krijgt geleidelijk een radicalere inhoud. België kampt nu niet meer met een 'louter' 'democratisch deficit', het is geen democratie *tout court*. De radicalere invulling van 'de twee democratieën' introduceert ook een betekenis die niets meer met de realiteit te maken heeft, maar des te meer met de idealen van N-VA: het afschaffen van België.

In 2005 is De Wever even wat milder, maar de algemene gedachtegang van zijn oneliner blijft overeind. België is weer een democratie, maar nu een slecht werkende, omdat het de som is van twee democratieën: 'De Vlaamse identiteit zou de grens van onze democratie moeten bepalen, België is volgens De Wever dan ook een slecht werkende democratie, een som van twee democratieën.'²⁵ In het hanteren van de 'twee democratieën'-oneliner, herhaalt De Wever de Belgische democratie. Hij voorziet democratie van een nieuwe betekenis: geen inclusief systeem meer dat iedereen op het grondgebied verbindt op basis van het gelijkheidsbeginsel, van instellingen, gemeenschappelijke wetten en een grondwet, maar een tijdelijke dictatuur van de meerderheid. De Wever reduceert democratie puur tot verkiezingen die verlopen in de taalrol.²⁶

Een jaar later, in een interview met *ZIZO*, herhaalt De Wever zijn gedachtegang over de twee democratieën en noemt 'het bestaan' van die twee democratieën de reden waarom hij Vlaams-nationalist is:

'Je voelt ook in dit dossier dat de democratische gespletenheid van België je parten speelt. In Wallonië en Vlaanderen heb je een eigen opinievorming, een eigen pers en een eigen sociaaleconomische en culturele situatie. Om een meerderheid te vinden moet je altijd de optelsom maken van twee democratieën. Maar als je twee democratieën optelt, krijg je geen grotere democratie, maar een gehalveerde democratie. Dat is de echte reden waarom ik Vlaams-nationalist ben. Dat democratisch deficit moet opgelost worden.'²⁷

De omkering is interessant. Het is niet omdat er twee democratieën zijn, dat De Wever Vlaams-nationalist is. Er zijn immers geen twee democratieën in België, er is een democratie met verschillende kieskringen. Bovendien hoeft het land helemaal niet gesplitst te worden om dat democratisch deficit weg te werken. Integendeel zelfs, het is immers net door de federalisering dat dit democratisch deficit er gekomen is. Oorzaak en gevolg worden omgedraaid in de retoriek van De Wever. Enkel in Brussel-Halle-Vilvoorde (B-H-V) was

er geen democratisch deficit: daar kon men als burger zowel op Franstalige en Nederlandstalige politici stemmen. Opvallend is dat De Wever, N-VA en de Vlaamse Beweging sterke voorstanders zijn van de verdere splitsing van deze kieskring. De Wever blijft herhalen dat België geen democratie is vanuit Vlaams-nationalistische beweegredenen:

‘België is zo ver uit elkaar gedreven dat het niet eens meer de schijn van een federale democratie kan schragen.’²⁸

*‘ceci n’est plus une patrie.’*²⁹

De Wever spreekt over twee democratieën omdat hij Vlaams-nationalist is en dus niets liever wil dan een gesplitst België, met twee democratieën. Mocht het land vandaag uit twee democratieën bestaan, dan heeft N-VA om evidente redenen geen programma meer. Dit illustreert het ‘ideologisch’ karakter van de N-VA-oneliner. Tot en met 2006 is het enkel De Wever die het idee van de twee democratieën hanteert. Het idee kristalliseert zich uit tot een soort legitieme vaststelling en wordt verkocht als de reden waarom De Wever een Vlaams-nationalist is die een splitsing van België op het oog heeft. In naam van de democratie hertaalt De Wever democratie naar een etnocratie. Weinig of geen journalisten stellen hier kritische vragen bij: niet over het idee dat we in België twee democratieën zouden hebben, noch over het achterliggend idee dat een democratie maar een echte democratie is als die zich beperkt tot een groep mensen die een nationale identiteit delen. Nochtans is dit een belangrijke vaststelling. De Wever geeft hier immers niet de definitie van een democratie, maar van een etnocratie, een systeem waar politieke rechten afhankelijk zijn van je identiteit.

Het nationalisme van N-VA veroorzaakt deze herdefiniëring van democratie naar etnocratie. N-VA predikt immers geen ‘liberaal of verlicht nationalisme’, maar een Herderiaans en Burkeaans organisch en cultureel nationalisme. Waar een liberaal nationalisme is gebaseerd op ‘de doctrine van de aangeboren rechten en het idee dat het individu voorrang had op de samenleving, en dat de burgermaatschappij, als een verzameling van autonome individuen, niet alleen voorrang had op de staat, maar ook op de natie’,³⁰ stelt het organisch cultureel nationalisme van N-VA het primaat van de natie voorop. Een dergelijk nationalisme heeft onvermijdelijk verregaande consequenties voor de democratie. Democratie wordt dan etnocratie. Die etnocratie van N-VA

wordt, zoals we gezien hebben, heel duidelijk geïllustreerd in de minderhedenstandpunten van de partij. Enkel als minderheden toetreden tot de natie, zich de Vlaamse identiteit eigen maken, en dus de morele orde van de natie onderschrijven, komen ze in aanmerking voor hun democratische rechten. Het is de natie die primeert ten koste van het democratisch gedachtegoed.

7.1.2.2. Twee democratieën en de herdefiniëring van de democratie

In de volgende jaren zien we een lichte stijging van het aantal Googlehits. Zo zien we in 2007 voor het eerst een stijging van één naar vijf hits in Google. In dat jaar zijn Leterme en De Wever de grote winnaars van de verkiezingen. Een van de favoriete stokpaardjes van De Wever om een verdere ‘homogenisering’ te bepleiten, is de ‘vaststelling’ dat er twee publieke opinies zijn in België, namelijk die van ‘de Vlamingen’ en die van ‘de Franstaligen’. Dat verschijnt ten tonele³¹ in de mediadebatten zonder enige duiding. Dit zou het gevolg zijn van de ‘verschillende natuur’ van Vlamingen en Franstaligen en hun schijnbaar verschillende volksaard. Hiermee knoopt hij aan bij de aloude Herderiaans-nationalistische traditie: de verscheidenheid in identiteit op basis van het verschil in de taal die we spreken. Dat verschil in taal wordt geleidelijk aan ‘verdikt’: 2 talen + 2 kieskringen + 2 publieke opinies + 2 ideologische blokken + 2 culturen = 2 democratieën.

De idee van de twee opinies begint op dat moment wijd te circuleren zonder enige vorm van tegengas. Het geldt snel als een natuurlijk gegeven. Dat daarmee de diversiteit in Vlaanderen als Wallonië gehomogeniseerd wordt, lijkt weinigen te deren. De idee van de twee democratieën blijft rondgaan in de marge van het maatschappelijk debat. Opvallend is wel dat de uitspraak begint te circuleren op allerhande blogs: drie van de vijf hits komen van online fora en blogs, waarbij de schrijvers onbekenden zijn. Laten we die even van dichtbij bekijken. Op de bekende blog van Luc van Braekel reageert een zekere ‘Briggs’ op 24 augustus 2007 door de woorden van De Wever letterlijk te herhalen:

‘Wie zei er gisteren ook al weer: “België heeft twee democratieën”. Alleen de som van beide geeft geen democratie. Een Vlaamse en een Franstalige “democratie”, naast de duidelijke culturele scheiding is indicatief van wat men noemt een natie. Democratie werkt enkel in een natiestaat, of is dat te oubollig geworden in de Liberale ideologie?’³²

Het idee van België als een optelsom van twee democratieën begint een eigen leven te leiden binnen web 2.0. Briggs, de *poster* hierboven, heeft duidelijk goed geluisterd en herhaalt letterlijk de nationalistische invulling van democratie die De Wever hem aangegeven heeft. Opvallend bovendien is dat alle *posts* democratie versmallen tot ‘verkiezingen’, het aanwezig zijn in het parlement en publieke opinie. Zo ook een zekere Gieter die op het forum van Frihost schrijft:

‘In Vlaanderen heeft men gestemd voor een staatshervorming (“het Vlaams kartel”), de Waalse partijen hadden dat niet in hun verkiezingsprogramma. Ook als we kijken naar de politieke families zien we dat Vlaanderen en Wallonië in feite twee democratieën zijn: CDH behaalde 10 zetels in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, CD&V 25. MR 23 tegenover Open VLD 18. Door het feit dat Vlaanderen en Wallonië feitelijk twee democratieën zijn duren de regeringsonderhandelingen nu zo lang.’³³

Bovenstaand citaat illustreert duidelijk de homogeniserende kracht van de oneliner. Hoewel de zetelverdeling tussen de diverse politieke fracties in beide delen van het land genuanceerd is, zoals de *poster* zelf schrijft (CD&V:25, CDH:10, Open VLD:18 en MR:23), heeft dat geen enkele impact op zijn blik op de realiteit. Ook in een laatste blog die we vonden op het wetenschapsforum stelt iemand democratie gelijk met de verkiezingsuitslag:

‘België is de som van twee democratieën. De Vlamingen stemmen op hun partijen en de Franstaligen op de andere, het eindresultaat wordt een mix van beide. Zo wordt Vlaanderen linkser bestuurd dan het wenst. Een mooi voorbeeldje is het vreemdelingenstemrecht dat door bijna alle Franstalige partijen is goedgekeurd in 2004 maar slechts door één Vlaams kartel dat maar een kwart van de Vlamingen vertegenwoordigt.’³⁴

Die blogberichten lijken allemaal kopieën van elkaar. Niet alleen vermelden ze alle de oneliner van de ‘twee democratieën’, ook de betekenis en gevolgtrekkingen die men uit deze ‘vaststelling’ doet, zijn bij elk van de drie berichten gelijkaardig. Ze delen allemaal dezelfde moedertekst, die door Bart De Wever in de voorgaande jaren is uitgetekend. De expliciete intertekstualiteit is verbluffend. Kortom, vanaf 2007 zien we dat het idee een eigen leven begint te leiden. Die circulatie is nog bescheiden, maar wordt toch al opge-

merkt door uiteenlopende actoren. Zo beschrijft Petra Meier van de Universiteit van Antwerpen³⁵ in 2007 al de N-VA-retoriek over ‘twee democratieën’ als het officiële standpunt van de partij.

De oneliner geniet stilaan bekendheid en begint ook invloed uit te oefenen – en niet alleen bij enkele anonieme bloggers: ook *Humo*-journalist Pascal Verbeken laat in een reportage van het *NRC Handelsblad* het volgende optekenen:

‘Op de redactie van het weekblad *Humo*, waar Pascal Verbeken werkt, loopt hij naar een tafel buitenlandse kranten. Er liggen Britse, Franse, Duitse en Nederlandse dagbladen op. Maar geen Franstalige Belgische kranten. “Ik ken geen Vlamingen die *La Libre Belgique* lezen, of *Le Soir*’, zegt Verbeken. “Net zo min als ik Franstaligen ken die Vlaamse kranten lezen. Er is geen intellectueel verkeer. We zijn al lang twee democratieën binnen dezelfde landsgrenzen. Franstalige en Nederlandstalige kinderen komen elkaar alleen nog tegen in pretpark Plopsaland. We kijken naar onze eigen tv-programma’s. We stemmen op onze eigen politici.”’³⁶

Verbeken brengt een lichtjes andere uitleg bij de idee van de ‘twee democratieën’, maar ook hier zien we een enorme vernauwing van de oorspronkelijke definitie van democratie tot ‘publieke opinie’ en verkiezingen.

7.1.2.3. De geleidelijke circulatie van het idee van ‘twee democratieën’

In 2008 en 2009 krijgen we een stabilisatie. In 2008 zijn er opnieuw vijf hits,³⁷ waarvan er een kopie is van een artikel uit 2007. In 2009 krijgen we zes hits. Wel is het opmerkelijk dat we twee nieuwe N-VA-stemmen horen. De eerste is Karl Vanlouwe, voorzitter van N-VA voor het arrondissement Brussel, die in *Brussel Deze Week* zegt:

‘We leven met twee democratieën naast elkaar. Natuurlijk is het dan moeilijk om een regering te vormen. Als Frankrijk en Duitsland één regering zouden moeten vormen, dan zou dat ook niet makkelijk gaan.’³⁸

Een andere N-VA-politicus, Kris Van Dijck, laat op zijn blog Kris Kras dan weer het volgende optekenen:

‘Waar het wel over gaat is dat er twee democratieën zijn, twee publieke ruimtes, met elk hun uitdagingen en noden, kansen en opportuniteiten, die door de Belgische constructie steeds compromissen moeten maken waar de Vlaming noch de Waal beter van wordt.’³⁹

Het idee van de twee democratieën en de bijhorende versmalde en vaak nationalistische invulling van democratie begint opgang te maken in de partij van De Wever. Opvallend in bovenstaand citaat is de gelijkschakeling tussen democratie en publieke ruimte, alsof het synoniemen betreft.

In 2009 geeft De Wever nog wat extra gewicht aan zijn oneliner, eenmaal in een interview met *De Standaard* en eenmaal in *Het Nieuwsblad*. Telkens haalt hij de theorie van de twee democratieën aan om het einde van België aan te kondigen als een bijna-zekerheid, maar ook om de groei van zijn eigen partij te verklaren.

‘De middelpuntvliedende evolutie van de twee democratieën ondergraaft aan Vlaamse kant in ijltempo het geloof dat België als bestuursniveau nog voor veel meer kan dienen dan een aantal zakelijke transacties. In die context groeide er electorale ruimte voor een partij die het streven naar Vlaamse autonomie op een heldere manier koppelde aan de acute vraag naar daadkracht in het economisch beleid en de noodzaak aan een reeks sociale maatregelen. Dat was de geest van de overwinning op 7 juni.’⁴⁰

Opnieuw zien we een interessante omkering. Hoewel De Wever al sinds 2002 tracht om het idee van de twee democratieën te hegemoniseren, wordt het resultaat van zijn strijd voorgesteld als een natuurlijke evolutie. De Wever hanteert de idee van ‘de twee democratieën’ stevast als een neutrale vaststelling. Meer nog, het is een natuurwet net zoals de wet van de middelpuntvliedende krachten. ‘Het is nu eenmaal zo’ en dat is het gevolg van ‘een geschiedenis’, aldus De Wever:

‘[...] we hebben twee democratieën, twee samenlevingen, twee opinies, net zoals de groene partij ook twee visies heeft. Ecolo stemt voor de splitting van BHV⁴¹, Groen! tegen. Dat is het resultaat van onze geschiedenis. Ik kan daar niet aan doen, maar het werkt verlamdend en we moeten er komaf mee maken. Hou op met ons af te schilderen als negentiende-

eeuwse nationalisten. Jij noemt mij een oorlogsstoker in interviews. Ben jij niet verlegen? Ik ben geen Serviër van het noorden.⁴²

De Wever combineert hier de aanval op iedereen die hem een nationalist van de ‘negentiende eeuw’ durft noemen, met het legitimeren van een zuiver nationalistisch perspectief op het land. Niet hij heeft het volk geleerd om te kijken naar België als een land met twee democratieën, maar ‘de geschiedenis’ heeft hiervoor gezorgd. De Wever geraakt weg met zijn slogan, weinig journalisten spreken hem tegen of stellen kritische vragen. Bovendien staat De Wever niet meer alleen. In 2009 begint zijn *onliner* te circuleren binnen de Vlaamse Beweging. Zo haalt Vlaams Belang-politicus Joris Van Houthem de *onliner* boven in het parlement, ook als een soort neutrale vaststelling van de realiteit van vandaag:

‘We leven nu eenmaal in twee democratieën, in twee werelden en net zoals in Tsjecho-Slowakije op de vooravond van de scheiding is het gewoonweg onmogelijk een federale regering te vormen die de veruitwendiging is van het verkiezingsresultaat in Vlaanderen en Wallonië.’⁴³

Een compromis maken tussen verschillende partijen wordt voorgesteld als ondemocratisch, als een bewijs dat België geen democratie is. We zien hier opnieuw een illustratie van het denken van De Wever over democratie. We zien dat N-VA via deze *onliner*: (1) democratie vernauwt tot de tijdelijke machtsverhoudingen na verkiezingen en (2) de relatieve meerderheid omzet in een absolute.

Onderliggend aan die redeneringen is de etnocratische invulling van democratie, democratie is de uiting van de stem van het volk door de verkiezingsoverwinnaar. Ook Geert Van Cleemput⁴⁴ en de Vlaamse Volksbeweging (VVB)⁴⁵ ontdekken en reproduceren de *onliner*, evenals *De Tijd*. Vlaams Belang plaatst het zelfs op zijn website:

‘De Belgische politiek zit in een Catch-22-situatie: er zijn twee problemen en hoe meer je probeert het ene op te lossen, hoe groter je het andere maakt. Het ene probleem is het uiteenvallen van België in twee publieke opinies, in twee democratieën, zo je wil. [...] “België telt twee publieke opinies die zich anders gedragen en andere referenties hebben”, schrijft Bart Haeck. Vlamingen en Walen “lezen andere kranten en bla-

den, kijken naar andere tv-programma's. Wat nog fundamenteeler is: ze stemmen ook op andere politici."⁴⁶

7.1.2.4. 2010: de doorbraak van een idee

Na zeven jaar, met de verkiezingen van 2010, komt eindelijk de grote doorbraak. In 2010 wordt het idee van de twee democratieën 92 maal opgetekend en in 2011 tellen we al 297 hits.⁴⁷ De oneliner van De Wever is een succes. Uiteraard horen we de onliner over de lippen rollen van menig N-VA'er: van De Wever over Bourgeois⁴⁸ tot Vera Celis⁴⁹ en Manu Beuselinck.⁵⁰ Ook niet N-VA-ers nemen de retoriek over, bv. regisseur Jan Verheyen – die er nog een schep bovenop doet door te spreken van twee parallelle universums:

'Frappant aan deze verkiezingsuitslag is het feit dat ons land blijkt te bestaan uit twee democratieën die in twee parallelle universums leven. Vlaanderen stemt centrumrechts. De Walen centrumlinks.'⁵¹

De Wever steekt na de verkiezingen van 2010 een tandje bij. Tijdens de verkiezingsshow roept hij de andere Vlaamse partijen op om hem en zijn partij te steunen: 'Ik kan het niet alleen.'⁵² De verandering moet ook door de andere Vlaamse partijen vorm worden gegeven, want, zo zegt De Wever: 'Ik denk dat Vlaanderen echt gekozen heeft voor verandering. Men wil dat het anders gaat, men wil structuren die echt functioneren.' De Wever hoopt dat de impasse van de voorbije drie jaar ook aan de andere kant van de taalgrens het besef heeft doen ontstaan dat het nu anders moet. 'Ik hoop dat men nu inziet dat als men op de handrem blijft staan men het land naar de afgrond duwt. Het is beter ieder zijn eigen oplossingen te laten kiezen.'⁵³

De Wever grijpt de verkiezingsuitslag aan om te spreken in naam van 'dé Vlamingen' waardoor hij zijn relatieve meerderheid voorstelt als een absolute. 'Zij' willen een nieuw land, waar ieder zijn oplossingen kan kiezen, zo niet gaat het land 'naar de afgrond'. Vanaf die verkiezingsuitslag circuleert de idee van België als een land met twee democratieën stilaan als een feitelijke beschrijving van de realiteit, als een diepe cultuuruiting. Het blijft niet beperkt tot N-VA'ers, de bredere Vlaamse Beweging of Vlaams Belang. In 2010 en 2011 duikt de oneliner overal op, zelfs bij politieke tegenstrevers – zo laat Vincent Van Quickenborne (Open VLD)⁵⁴ het volgende optekenen in *De Standaard*:

‘In ons land zijn er twee democratieën. Op 13 juni 2010 zijn er dus ook twee verkiezingen geweest. En de uitslag daarvan moet je respecteren, zowel in Vlaanderen als in Wallonië. Het is niet aan ons om te zeggen welke Franstaligen aan tafel mogen komen. De Vlaamse kiezers en de Vlaamse partijen hebben daar geen recht van spreken.’⁵⁵

Ook zijn partijgenoot De Croo senior⁵⁶, nochtans een verklaard tegenstander van het Vlaams-nationalisme, heeft in een uitzending van *Terzake* geen antwoord op de oneliner van De Wever en moet hem uiteindelijk onderschrijven. In de bewuste uitzending van *Terzake* vraagt Kathleen Cools aan De Croo: leven we in ‘twee verschillende democratieën?’⁵⁷ De Croo reageert half ontwijkend met ‘daar zit inderdaad een greintje confederalisme in’ en geraakt verder niet rond de vaststelling dat we inderdaad twee verschillende kieskringen hebben. Cools concludeert dan ook snel in de plaats van De Croo: ‘We leven dus inderdaad in twee verschillende democratieën?’⁵⁸ waarmee ze net zoals De Wever en de anderen democratie herleidt tot een kieskring. De Croo probeert nog tegengas te geven en wijst op het bestaan van Brussel, maar tevergeefs. Vervolgens mag professor Bart Maddens het woord nemen, die verder inpikt op De Croo, maar stelt dat het meer is dan een greintje confederalisme en bevestigt wat De Wever zegt: we leven in twee democratieën.⁵⁹

Ook professoren en intellectuelen verlenen de oneliner van De Wever de nodige legitimiteit. Zo onderschrijft ook Etienne Vermeersch⁶⁰ de idee van twee democratieën als een feitelijke beschrijving van de werkelijkheid:

‘Wij hebben twee publieke opinies die elkaar nauwelijks kennen; twee reeksen politieke partijen met elk hun eigen potentiële kiezers en vooral, met een uiteenlopend overwicht van “eerder links” en “eerder rechts”.’⁶¹

Tinneke Beeckman, postdoctoraal onderzoeker aan de VUB, herhaalt de woorden van De Wever als een feitelijke vaststelling: ‘Zoals in België eigenlijk twee democratieën huizen.’⁶² En ook Bruno De Wever⁶³ bevestigt de oneliner van zijn broer:

‘De analyse van de twee democratieën is al eindeloos herhaald in de media, maar ze is wel juist. Je zit in een complex land waarin de structuren zelf met zich meebrengen dat de oude manieren van consensus vinden – uit de tijd van de unitaire partijen – niet meer werken.’⁶⁴

In de laatste voorbeelden zien we zeer mooi hoe derden de slogan beginnen uit te werken, te toetsen, en zo te bestendigen en verder als ‘waar’ uit te dragen. De metafoor wordt gerationaliseerd. Het idee dat een democratie niet meer is dan een verkiezingsresultaat, meer nog dat democratie gelijk is aan de stem van de overwinnaar van de verkiezingen, ontsnapt geleidelijk aan uit de marge om gemeengoed te worden. Het oorspronkelijke idee van democratie als een groot verhaal gebaseerd op het gelijkheidsbeginsel, met een sterk middenveld, met een duidelijke grondwet enz. verdwijnt. De doorbraak van de oneliner van De Wever over democratie gaat gepaard met een afbraak van de oorspronkelijke invulling van democratie én met een frontale aanval op de Belgische democratie. In het kader van deze oneliner wordt de democratie een nationalistisch instrument, gericht op de realisatie van een Vlaamse onafhankelijke natie.

In deze oneliner wordt de democratie dus op verschillende manieren ontmanteld. Ten eerste wordt democratie een etnocratie. Ten tweede wordt democratie gelijkgeschakeld met ‘publieke opinie’. En ten derde zien we dat democratie wordt ingevuld als verkiezingen, meer nog als de stem van de overwinnaar van de verkiezingen. Democratie wordt op deze manier een soort tijdelijke dictatuur tot het moment dat er nieuwe verkiezingen zijn.

7.1.2.4.1. Mainstreammedia en de reproductie van N-VA-propaganda

Vanaf 2010 en nog meer in 2011 zien we een enorme vermenigvuldiging van het idee van de ‘twee democratieën’ op het internet.⁶⁵ De slogan rolt niet alleen uit de mond van vele partijmilitanten en andere politici, maar ook uit die van vooraanstaande intellectuelen en van journalisten.⁶⁶ In 2010 komt de echte doorbraak van de oneliner. De retoriek van De Wever bereikt na acht jaar het statuut van waarheid, van een feitelijke beschrijving van de realiteit. Journalisten nemen de slogan over als objectieve waarheid. Zo schrijft journalist Fabian Lefevre eind mei 2010 in *Het Nieuwsblad*:

‘In België zijn er twee democratieën en twee publieke opinies, zo wordt gezegd. Dat zal wel kloppen, maar toch was hét politieke gesprekstema in noord en zuid de afgelopen week net hetzelfde: Bart De Wever en hoe hem af te stoppen’⁶⁷

In dit citaat lees je dat de journalist het idee van de twee democratieën ziet als een vrij banale, alleszins geen gevaarlijke of foute beschrijving van de realiteit. Het lijkt een vaststelling die niet controversieel is en dus ook niet politiek-ideologisch gekleurd. De oneliner wordt zelfs een uitgangspunt, dat ervoor zorgt dat een gemeenschappelijk thema iets opmerkelijks wordt. De alarmbellen gaan niet af, de journalist gaat daarentegen mee in de retoriek. Na de verkiezingen van juni 2010 pikken nagenoeg alle media het idee van de twee democratieën op. Zo kopt *Knack* op 13 juni, na het voorzittersdebat: 'De Wever: het land ontdebelt zich in twee democratieën.'⁶⁸ Bart Sturtewagen van *De Standaard* gebruikt het idee als een louter feitelijke beschrijving van de realiteit:

'Misschien heeft De Croo onbewust het land een dienst bewezen. Zonder dat in onze beide democratieën een meerderheidsstelsel is ingevoerd, krijgen twee legitieme leiders een unieke kans om bijna twintig jaar van institutionele blokkering te doorbreken.'⁶⁹

John de Wit, specialist inzake recht voor de *Gazet van Antwerpen* schrijft: 'België heeft twee democratieën in één, het heeft geen federale politieke partijen en geen federale kieskring.'⁷⁰ Luc Standaert, redacteur van *Het Belang van Limburg*, laat in juni 2011 noteren:

'België is geen democratie. België is twee democratieën, één in het noorden en één in het zuiden. Belgische regeringsonderhandelingen zijn dan ook niet te vergelijken met regeringsonderhandelingen in andere landen. Ze zijn eerder te vergelijken met diplomatiek overleg tussen twee staten die een serieus geschil moeten bijleggen.'⁷¹

En ook hoofdredacteur van *P-magazine* Michaël Lescroart neemt de oneliner over als een neutrale beschrijving als hij schrijft:

'We leven in twee democratieën. België bestaat uit twee landsdelen waar men totaal verschillend stemt. Als je de twee grootste partijen (N-VA en PS) rond de tafel zet en je wil een akkoord, dan zal één van de twee zijn kiezers moeten bedriegen.'⁷²

Bruno Valkeniers neemt het citaat over op zijn blog,⁷³ maar het komt ook op de algemene site van Vlaams Belang en op talloze sites van andere Vlaams Belangafdelingen, op de blog Burgerplicht,⁷⁴ op de blog van Jurgen Verstre-

pen,⁷⁵ en op Seniorennet. Dit is een duidelijk kenmerk van de N-VA-retoriek: een citaat dat massaal circuleert in de virtuele ruimte en in de mainstream-media. Luc Huyse stelt dan ook dat er nauwelijks tegenspraak te bespeuren is in de media. Zo becijferde hij dat:

‘Tussen 8 mei 2010 en 19 oktober 2010 heeft deze krant [*De Standaard*] in een redactioneel commentaar tienmaal de uitdrukking “tweelandenland” gebruikt. Dat is gemiddeld eens in de twee weken.’⁷⁶

Op die manier ontstaat het idee dat België inderdaad te herleiden is tot twee democratieën, waarmee meteen ook het idee ingang vindt dat België bestaat uit twee sterk van elkaar verschillende homogene culturen. Het is dan ook geen uitzondering dat journalisten spreken in termen van ‘de Vlamingen’ die iets willen, en ‘de Franstaligen’ die dat niet willen. De intertekstuele verbondenheid is duidelijk. Ze spreken dus in de woorden van De Wever. Het idee van België als een ruimte waarin twee culturen botsen met elkaar, geraakt steeds meer ingeburgerd. Bij wijze van voorbeeld verwijzen we naar de *Terzake*-uitzending van 18 januari 2012. In deze uitzending wijdt men tien minuten aan een ‘onderzoek’ van Magda Michielsens⁷⁷ naar de beeldvorming over Vlamingen in het RTBF-programma *Mise au point*. Hoewel politicoloog Sinardet oordeelt dat het onderzoek van Michielsens de naam onderzoek niet waardig is en gebaseerd op vooroordelen, blijft Lieven Verstraete⁷⁸ voortborduren op het idee dat uit het RTBF-programma toch een ‘duidelijk patroon tevoorschijn komt’.⁷⁹

‘N-VA en De Wever zijn de baarlijke duivel. En het is allemaal samen toch een vorm van sfeerschepping op zijn minst.’⁸⁰

De journalist van RTBF ontkent deze beschuldiging, maar spreekt wel over een ander referentiekader, het referentiekader van de Franstalige gemeenschap. Waarop Verstraete inpikt:

‘En daarin (in de Franstalige gemeenschap) leeft een beetje de irrationele vrees voor wat Vlaanderen wil. En dat komt dan misschien ook door in de toon van die programma’s.’⁸¹

Opmerkelijk is dat Verstraete hier N-VA en De Wever gelijkschakelt met ‘wat Vlaanderen wil’. Verstraete herhaalt het N-VA-discours in zijn vragen.

Als de RTBF-journalist ook dit ontkent, en er op wijst dat zij geen politieke spelers zijn, maar journalisten, repliceert Verstraete dat er toch een verschil is tussen RTBF en de VRT: 'Het is wel zo dat wij van onze kijkers vaak het verwijt krijgen dat wij niet zo Vlaams-patriottisch zijn als jullie Franstalig-patriottisch zijn.'⁸²

Ironisch genoeg ziet Verstraete niet in dat hij in wezen al vijf minuten de verdediging opneemt van N-VA en De Wever door haar retoriek als fundament te nemen voor alle vragen die hij stelt. Als kers op de taart eindigt Verstraete met volgende vraag: 'Deze discussie voeren, bewijst dat niet net het punt van Bart De Wever, dat dit land op zijn minst twee democratieën en twee publieke opinies kent?'⁸³

Dit interview is sprekend voor het hegemonisch karakter van het discours van N-VA. Hoewel alle vragen van Verstraete vertrekken vanuit het discours van N-VA over België, ziet de VRT-interviewer zichzelf als neutraal en objectief, in tegenstelling tot de RTBF. Hoewel ook de RTBF-journalist net zoals Verstraete de Belgische realiteit culturaliseert, ziet hij geen enkel verband met het idee van twee democratieën. In Franstalig België zijn de geesten nog niet gerijpt in de N-VA-retoriek. Thomas Gadisseux van *Mise au Point* zegt dan ook:

'Er is een verschil tussen twee democratieën, twee systemen en twee culturen. Wij kunnen samenleven in een democratie met twee verschillende culturen.'⁸⁴

7.1.3. Mijn democratie, de aanval op België en weigering van elk compromis

De idee van de twee democratieën is een efficiënt wapen in de politiek-ideologische strijd van N-VA. Als iedereen deze beschrijving van de realiteit aanvaardt, verwerft de partij macht over de realiteit en komt het doel dichterbij. N-VA stelt zo de splitsing van het land voor als onvermijdelijk, als de natuurlijke en onomkeerbare loop van de geschiedenis. Elk verzet is dan ook zinloos, want de opmars van de Vlaamse natie is onvermijdelijk. Meer nog, N-VA presenteert die opmars in haar oneliner als al grotendeels gerealiseerd. N-VA-politici brengen de boodschap, dat enkel Vlaanderen een legitieme democratie is, constant te berde en dat door middel van heel diverse vormen: onliners, metaforen en parabels. Duidelijk is dat deze oneli-

ner helemaal niet onschuldig is. Door de Belgische democratie steevast voor te stellen als illegitiem, als een relict van het verleden, vormt deze oneliner ondubbelzinnig een aanval op de democratie.

Een akkoord op het federale niveau kan voor N-VA alleen worden goedgekeurd als het de verdere ontmanteling van de Belgische democratie inhoudt. Dat is de onderliggende betekenis van de 'twee publieke opinies, twee democratieën'-oneliner.

In dit perspectief is de communicatie van N-VA tijdens de laatste federale onderhandelingen interessant. N-VA heeft honderden dagen mee onderhandeld om een nieuwe federale regering te vormen. De partij slaagt er niet in om een compromis te aanvaarden en beslist op 7 juli 2011 dat verder onderhandelen op basis van de nota-Di Rupo niet mogelijk was.

De Wever voegt er wel aan toe: 'N-VA blijft beschikbaar om te proberen een regering te vormen, maar alleen als er tegemoet gekomen wordt aan de fundamentele bezwaren.'⁸⁵ Die bezwaren zijn niet min, om niet te zeggen radicaal. De nota-Di Rupo, die door PS, sp.a, Groen!, Ecolo, CDH, CD&V, MR en Open VLD gezien wordt als een mogelijke basis voor verdere onderhandelingen, moet van N-VA volledig van tafel. Ook de daaraan voorafgaande nota van Van de Lanotte was geen goede basis om de onderhandelingen verder te zetten.⁸⁶ Er moet vertrokken worden van een 'wit blad' indien men wil dat N-VA nog meedoet. Bovendien moet er een 'copernicaanse omwenteling'⁸⁷ worden gerealiseerd die het zwaartepunt legt bij de gemeenschappen. N-VA weet echter zeer goed dat zij op federaal niveau geen meerderheid hebben voor deze eisen.

De nota-De Wever is voor De Wever het absolute minimum: 'Dit is mijn minimumbod, ik doe het niet voor minder',⁸⁸ zegt De Wever in *Terzake*. 'Wie hier nog wil aan raken,' zo waarschuwt hij, 'die zal het hele kaartenhuisje doen instorten.'⁸⁹ Een compromis is enkel mogelijk op hun voorwaarden. Liesbeth Homans, de rechterhand van De Wever, verduidelijkt die positie nog:

'Ons neen gaat dieper dan de tegenstelling N-VA en PS. Dit is Vlaanderen tegen Wallonië, en omgekeerd. Met geen enkele Franstalige partij is tegenwoordig een compromis mogelijk. België is de moeilijke optelsom van twee democratieën. Dat getuigt ook de nota-Di Rupo, die verstoken is van enige kennis over Vlaanderen.'⁹⁰

Zo is de cirkel rond. N-VA wil enkel onderhandelen op federaal niveau om 'het zwaartepunt van de federale staat' naar de deelstaten te krijgen, om een copernicaanse revolutie te bewerkstelligen. Haar eigen poging om dit op papier te zetten, ziet men niet alleen als een compromis, het is tevens het minimumbod. Enkel een compromis op hun voorwaarden is mogelijk: zij spreken immers namens Vlaanderen. 'Het is Vlaanderen tegen Wallonië en omgekeerd.' Hoewel N-VA zichzelf opwerpt als de enige legitieme stem van Vlaanderen, onderhandelen de andere Vlaamse partijen verder met de Franstalige partijen én bereiken ze een echt compromis. De N-VA zet met een mediatieke catch-22 op:

'Door zonder de N-VA te onderhandelen, hebben ze nog twee keuzes: een democratisch onaanvaardbare regering zonder Vlaamse meerderheid of één met een meerderheid, maar dan met de groenen. Daar moeten ze het mee stellen.'⁹¹

Optie één werd realiteit en sindsdien spreken N-VA-politici consequent over 'mijn democratie' of 'onze democratie' waar de regering-Di Rupo geen meerderheid heeft. Enkel Vlaanderen is een legitieme 'democratie'. Daarom weigert N-VA Elio Di Rupo als 'hun premier' te erkennen: 'Hij is een sympathieke man, *every inch a gentleman*, daarom vind ik het moeilijk om te zeggen, maar ik zeg het toch: Elio Di Rupo is niet mijn premier', zo stelt De Wever, '[...] als hij geen meerderheid haalt in mijn democratie, is hij mijn premier niet.'⁹² N-VA verwerpt de Belgische democratie. Immers, niet België, maar enkel Vlaanderen heeft volgens De Wever legitimiteit. België is niet alleen niet 'hun democratie', het is volgens N-VA zelfs helemaal geen democratie.⁹³

Hoewel de N-VA-blik op België, maar ook de nationalistische definitie van democratie, hegemonisch wordt, verandert dat niets aan het feit dat België tot op heden één land is, één democratie.⁹⁴ Dat is heel duidelijk, we hebben één grondwet, één justitie en één wetboek, we hebben één sociale zekerheid, er is één politie, één economische ruimte. We hebben wel diverse kieskringen en verschillende gewesten en gemeenschappen. Hoewel die op bepaalde punten vrij autonoom zijn, ressorteren ze nog altijd onder het Belgische, federale niveau. De website van de Belgische overheid laat daar geen twijfel over bestaan:

'België is een democratie. De Belgische staat wordt geleid door volksvertegenwoordigers die het volk zelf kiest. Een democratie steunt op een

aantal pijlers. Ze eerbiedigt het principe van de rechtsstaat en er gelden vrijheidsrechten zoals de vrijheid van meningsuiting. Wetgeving en rechtspraak zijn essentieel. Een democratisch land houdt vrije verkiezingen waarbij de burgers kunnen kiezen voor verscheidene partijen.²⁹⁵

Het engagement van N-VA aan de democratie is dus enkel een engagement aan de (niet bestaande) ‘Vlaamse democratie’. Meer nog, N-VA voert een regelrechte en onverholen aanval uit op de Belgische democratie. Vandaag spreken N-VA’ers openlijk over Vlaanderen als ‘mijn democratie’ en weigeren ze het resultaat van de Belgische democratie te erkennen. De oneliner over twee publieke opinies en twee democratieën heeft de weg vrijgemaakt voor N-VA om de legitimiteit van België openlijk te betwisten, zonder in Vlaanderen als radicaal bestempeld te worden.

7.2. Casus 2: echte solidariteit

Het nationalistische perspectief van N-VA en haar aanval op de Belgische democratie komt ook tot uiting in haar discours over solidariteit. Solidariteit is volgens N-VA, net zoals democratie, gekoppeld aan de nationale identiteit. Solidariteit wordt voorwaardelijk gemaakt. Enkel als er verbondenheid is op basis van een gedeelde culturele sokkel, is er volgens N-VA sprake van echte solidariteit: ‘Solidariteit gaat niet vooraf aan gemeenschapsvorming, het is er een product van.’²⁹⁶ Solidariteit is voor N-VA dan ook een moreel gegeven, een deel van de morele gemeenschap. Kortom, enkel in een legitieme natie kan er sprake zijn van solidariteit: er moet eerst een gemeenschap worden gevormd, pas daarna kan er sprake zijn van solidariteit. Solidariteit zou spontaan ontstaan uit die verbondenheid door een cultuur, door een identiteit en de tradities: ‘Identiteit, cultuur en tradities zijn voor talloze lokale gemeenschappen over de aardbol elementen waarin men solidariteit en houvast vindt tegenover de bedreigingen van de globalisering.’²⁹⁷

7.2.1. Nationalistische solidariteit

N-VA in het algemeen en De Wever in het bijzonder hebben een heel andere solidariteit voor ogen dan het solidariteitsconcept dat verwijst naar de herverdeling tussen rijk en arm. De Wever en N-VA verwerpen het concept

solidariteit zoals het begrepen wordt door de verlichtingsdenkers. Solidariteit is geen zaak van structurele herverdeling voor N-VA, maar komt spontaan als je je verbonden voelt met je medeburgers. We horen hier een zeer duidelijke echo van Renan, die ook de idee de wereld instuurt dat solidariteit zichzelf spontaan organiseert binnen een gezonde natie. Dat is wat de natie doet, ze '[...] verbindt je tot alle andere spelers van dezelfde ploeg en vice versa.'⁹⁸ Enkel in deze context heeft solidariteit een draagvlak volgens De Wever: 'De organisatie van een impliciete solidariteit is in deze context vanzelfsprekend.'⁹⁹ De Wever herhaalt hier ook letterlijk de opvattingen van Burke over solidariteit. Ook Burke is niet gewonnen voor herverdeling, maar bepleit de solidariteit die de natie spontaan genereert: 'De vorm van solidariteit die de natie verleende, leek hen groter dan die verleend door enige andere vorm van sociale cohesie',¹⁰⁰ zo schrijft Sternhell. En net zoals voor De Wever vormt ook voor Burke de culturele en morele sokkel het fundament voor solidariteit. Enkel de nationale culturele solidariteit heeft een draagvlak, is legitiem en zorgt voor stabiliteit:

'Het katholicisme was een fundamentele component van de Ierse identiteit; het vormde een integraal onderdeel van de Ierse geschiedenis; het was de basis voor de solidariteit in de Ierse maatschappij. Het gevolg was dat het bijdroeg aan de stabiliteit en continuïteit van de gevestigde orde.'¹⁰¹

Nationalisme leidt tot verbondenheid, ergo nationalisme leidt tot impliciete solidariteit. Meer nog, naast een nationalistische *framing* van solidariteit koppelt De Wever ook een biologische onderbouw aan 'echte, goede solidariteit': 'Onderzoek wijst uit dat een mens onbewust het meest tot solidariteit bereid is naarmate hij genetisch materiaal deelt met de ontvanger van hulp',¹⁰² zo schrijft hij.

De Wever en N-VA geven solidariteit een compleet nieuwe invulling en daar is het hen om te doen: concepten recupereren voor hun politiek-ideologische strijd. Solidariteit wordt liefdadigheid, iets dat spontaan en informeel opwelt als er een sterke identiteitsbeleving is. Enkel dergelijke solidariteit is verantwoord. N-VA bedankt voor: '[...] een solidariteit (een interpersoonlijke solidariteit) die niet transparant is: niet voor Wallonië, niet in Europa, niet in de gehele internationale context.'¹⁰³ N-VA benoemt deze interpersoonlijke solidariteit steeds als 'transfers', 'niet transparant' of nog als 'een blanco cheque':

‘Veel erger nog dan de grootte van het bedrag, is de nuttelosheid van de transfers. Echte solidariteit is doelmatig, objectief en transparant. De Vlaams-Waalse geldstromen voldoen helaas niet aan deze kenmerken. Veel geld wordt nutteloos gespendeerd aan wafelijzerpolitiek, aan een onredelijk hoge overheidstewerkstelling of aan de financiering van een gebrek aan verantwoordelijkheidszin in de gezondheidszorg of op de arbeidsmarkt. De Vlaamse geldstroom heeft nog niets bijgedragen tot een structureel Waals herstel. Integendeel, het bestendigt Wallonië in een toestand van structurele afhankelijkheid.’¹⁰⁴

7.2.2. Liefdadigheid als echte solidariteit

De interpersoonlijke solidariteit, solidariteit tussen mensen, is in België het belangrijkste herverdelingsinstrument. Jaarlijks gaat ongeveer 5 à 6 miljard euro van rijk (zowel Vlamingen, Brusselaars als Walen) naar arm. Het is deze solidariteit die N-VA bekijkt door een gemeenschapsbril en vertaalt als zijnde ‘transfers’. Kortom, N-VA neemt de belangrijkste herverdelingsmechanismen onder vuur. Ze wil deze ‘blanco cheque’ ‘transpanter’, ‘doelmatiser’ en ‘objectiever’ maken. Elk van deze concepten heeft in het huidige maatschappelijk debat een uitgesproken positieve connotatie. Nochtans hebben deze concepten in deze context een heel tegenstrijdig doel: de woorden worden ingezet om de bestaande, herverdelende solidariteit te vervangen door een systeem van liefdadigheid, door N-VA ‘echte solidariteit’ genoemd. Immers zo stelt De Wever: ‘Een systeem in standhouden dat bijdraagt tot de problemen en dat leidt tot een structurele financiële afhankelijkheid, staat haaks op echte solidariteit.’¹⁰⁵ Dit solidariteitsconcept is identiek aan dat van Dalrymple: steun maakt lui en afhankelijk. Ook Dalrymple spreekt zich uit tegen herverdeling en voor ‘echte solidariteit’. Dalrymple legt uit wat hij verstaat onder ‘echte solidariteit’:

‘Uiteraard [is solidariteit een nobel streven; IM], maar bij echte solidariteit ligt het initiatief bij de donateur, die spontaan geld geeft uit een eerlijk gevoel van sympathie of medeleven met wie minder heeft. Nu is het zo dat de politiek ongeacht de wil van de belastingbetaler zijn geld versluist naar de steuntrekker. Het ergste van al, en dat merken we zowel in Wallonië als in Groot-Brittannië, is dat de politici zelf afhankelijk zijn geworden van de afhankelijkheid van een groot deel van de bevolking.

Hun carrière bestaat er juist in die afhankelijkheid in stand te houden, want ze levert stemmen op. Zeker in tijden van crisis is dat een gevaarlijke situatie. In Groot-Brittannië is een potentieel explosieve spanning aan het groeien tussen belastingbetalers en belastingconsumenten.¹⁰⁶

Dalrymple viseert hier, net zoals De Wever en N-VA, de herverdelende solidariteit. Wat zij echte solidariteit noemen, is voorwaardelijke liefdadigheid. Bij 'de echte solidariteit' geven de mensen 'spontaan geld' aan diegenen waaraan zij geld willen geven. Het doelwit van de toorn van De Wever en Dalrymple is de interpersoonlijke, onvoorwaardelijke en herverdelende solidariteit tussen rijk en arm. Zij hertalen de strijd tegen ongelijkheid tot een strijd voor afhankelijkheid uit electoraal belang. Hier belanden we opnieuw bij de kernopvattingen van De Wever en N-VA over de 'hangmatfunctie' of de 'drugsinfuus-functie' van herverdeling.

'De N-VA wil daarom stoppen met de transfers en ze vervangen door echte solidariteit. Een solidariteit van gemeenschap tot gemeenschap gebaseerd op objectiviteit, transparantie en doelmatigheid.'¹⁰⁷

Maar er is meer, onderliggend aan dit solidariteitsconcept ligt een aanval op de welvaartsstaat, in de geest van Dalrymple. Dalrymple zelf herkent zijn werk in de stellingen van De Wever:

'Ik denk dat hij me goed begrepen heeft. Zijn kijk op Wallonië, bijvoorbeeld, lijkt me deels geïnspireerd door wat ik zelf schreef over de afhankelijkheid van de onderklasse van de sociale voorzieningen. Ook in Wallonië is een groot deel van de bevolking afhankelijk van de staat. Dat is op de eerste plaats erg voor de betrokkenen zelf. Men heeft me vaak verweten dat ik neerkijk op arme mensen wanneer ik hun mentaliteit aanklaag. Ik neem hen integendeel heel ernstig. Hun situatie is verschrikkelijk. Maar ik geloof wel dat hun toestand pas zal verbeteren als ze hun lot in eigen handen nemen. Als Bart De Wever de splitsing van Vlaanderen en Wallonië nastreeft, is dat vanuit dezelfde overtuiging dat een groot deel van Wallonië pas los zal raken uit de bijstandscultuur als de regio voor zichzelf instaat. Een splitsing zou beide landsdelen ten goede komen.'¹⁰⁸

N-VA wil net zoals Dalrymple de armen redden door hun 'afhankelijkheid van de staat' terug te dringen. Ze moeten zelf verantwoordelijkheid nemen,

‘hun toestand zal maar verbeteren als ze hun lot in eigen handen nemen’. De interpersoonlijke solidariteit noemt men ‘een bijstandscultuur’ die moet worden bestreden: de staat mag niet langer herverdelen en de zwakkeren helpen. Dat moeten ze zelf doen. Enkel ‘echte solidariteit’, of beter gezegd: liefdadigheid, is nog toegelaten. Zoals Dalrymple is N-VA er zich van bewust dat je tegen solidariteit keren niet echt populair is. N-VA haast zich dan ook om te stellen dat ze:

‘[...] pleit, zoals expliciet opgenomen in het Vlaams regeerakkoord, voor een Vlaamse solidariteit met Wallonië. We koesteren geen historische rancunes en sturen niet aan op georganiseerd Vlaams groepsegoïsme.’¹⁰⁹

7.2.3. Solidariteit als chantage

N-VA sust potentiële critici meteen door expliciet te stellen dat ze ‘solidariteit met Wallonië’ wil behouden, dat ze ‘geen historische rancunes’ heeft en niet aanstuurt op ‘georganiseerd Vlaams groepsegoïsme’. Bovendien kadert de partij haar standpunten over solidariteit als in lijn met ‘het Vlaams regeerakkoord’ en dus gematigd. Echter, die solidariteit is voorwaardelijk. Immers: ‘Franstalig België doet er wel goed aan te beseffen dat een halsstarrig “non” op iedere Vlaamse vraag tot verdere staatshervorming, het draagvlak voor die solidariteit ernstig ondergraaft.’¹¹⁰ Kortom, N-VA is enkel solidair als daar een ‘draagvlak’ voor is in Vlaanderen en dat draagvlak is afhankelijk van de mate waarin Franstalig België meewerkt aan een staatshervorming. Als Franstalig België niet meewil, dan is het ‘de verantwoordelijkheid van de Waalse politici’¹¹¹ dat de solidariteit stopt. Kortom, N-VA gebruikt solidariteit als een soort chantagemiddel om een staatshervorming door te drukken; een staatshervorming die moet zorgen dat

‘[...] de deelstaten ook financieel verantwoordelijk gemaakt worden voor het beleid dat ze voeren. Een doorgedreven responsabilisering en fiscale autonomie voor de deelstaten zijn dan ook essentieel in een nieuwe staatshervorming.’¹¹²

De solidariteit mag voor N-VA alleen behouden blijven als er een staatshervorming komt. Die staatshervorming moet gebaseerd zijn op ‘een doorgedreven responsabilisering en fiscale autonomie’. Dit betekent in feite het

opheffen van het huidige solidariteitssysteem. Solidariteit met Wallonië is dan niet langer gebaseerd op interpersoonlijke en onvoorwaardelijke solidariteit tussen rijken en armen, maar wordt een voorwaardelijke solidariteit van gemeenschap tot gemeenschap. De Wever verwoordt het als volgt:

‘Ik wil een solidariteit van gemeenschap tot gemeenschap. Nu dragen alle Belgen bij tot de federale pot, en die bijdragen gaan naar diezelfde personen terug. Ik wil een Vlaamse sociale zekerheid, naast een voor de Franstaligen. Ieder jaar maakt elke gemeenschap een balans op, en als er een objectief verklaarbaar verschil is, kan de ene gemeenschap de andere helpen. Maar alleen op objectieve gronden, niet om bijvoorbeeld een overbodige scanner te financieren in elk Waals ziekenhuis.’¹¹³

N-VA mag dan wel sussend stellen dat ze ‘de solidariteit met Wallonië’ wil behouden, in de praktijk wil N-VA niet alleen de interpersoonlijke solidariteit tussen rijk en arm opheffen, ze wil ook de bestaande solidariteitsbijdrage uit de financieringswet hervormen. Die financieringswet stipuleert dat België een solidariteitsbijdrage geeft aan de armere regio’s. De rijkste regio krijgt niets, wat vandaag betekent dat Vlaanderen geen extra’s krijgt. Ook deze solidariteit wil N-VA voorwaardelijk maken. België zou niet langer deze bijdrage toekennen aan de armere regio’s, maar Vlaanderen. En deze solidariteit moet ‘[...] wel gepaard gaan met transparantie en niet met de blanco cheque zoals dat nu gaat’.¹¹⁴ Concreet wil N-VA slechts één vorm van ‘solidariteit’ met de inwoners van Franstalig België:

‘[...] van gemeenschap tot gemeenschap geënt op objectiviteit, transparantie en doelmatigheid. Deze solidariteit moet voor de N-VA uitgevoerd worden volgens de beginselen die gehanteerd worden bij de besteding van de Europese structuurfondsen: complementariteit (partnerschap), additionaliteit (de aangebrachte middelen zijn steeds aanvullend bij eigen middelen), coördinatie en meerjarenplanning.’¹¹⁵

Solidariteit wordt voorwaardelijke liefdadigheid en deze laatste krijgt legitimiteit door te verwijzen naar de ‘beginselen die gehanteerd worden bij de besteding van de Europese structuurfondsen’. N-VA wil eerst ‘alle centen’ naar Vlaanderen overhevelen, de interpersoonlijke solidariteit opheffen en pas als dat gerealiseerd is, wil Vlaanderen kijken voor welke projecten men geld wil reserveren, de hoeveelheid geld en de duurtijd van die toekenning.

Het gaat dus heel duidelijk over macht, over het in handen krijgen van een grote economische hefboom voor Vlaanderen. Solidariteit is immers een reguleringsmechanisme, van bijvoorbeeld tewerkstelling, en die hefboom wil de partij in handen krijgen. Als N-VA hier in slaagt, wordt solidariteit omgezet in donorschap, waarbij Vlaanderen zal fungeren als een soort Vlaams IMF voor Wallonië. Kortom, Wallonië en Brussel moeten instemmen met het inwisselen van solidariteit voor afhankelijkheid van liefdadigheid: 'De N-VA verwacht van de Franstalige partijen dat ze hun verantwoordelijkheid opnemen en dat ze gesprekken over het ombuigen van deze ondoeltreffende transfers tot echte solidariteit, niet zullen dwarsbomen.'¹¹⁶

7.2.4. De strijd tegen oversolidariteit

N-VA beschouwt de huidige solidariteit in het beste geval als 'oversolidariteit'. Dit is een warrig woord dat de aanval inzet op de solidariteitsmechanismen. Het is dan ook geen toeval dat het woord opduikt in het antwoord op de nota-Di Rupo.¹¹⁷ Toen bleek dat Di Rupo niet wilde instemmen met de plannen van N-VA over de financieringswet en dus de sociale zekerheid niet volledig wou ontmantelen, schoot N-VA het akkoord af. De 'oversolidariteit' was ondraaglijk. Zo liet De Wever weten:

'Er blijft een vorm van oversolidariteit overeind in de financiering van de gewesten. De verdeling van de middelen evolueert ook niet op lange termijn naar een verdeling volgens fiscale capaciteit, maar hoofdzakelijk volgens behoeften en bevolkingsaantallen. Het nieuwe solidariteitsmechanisme is in de toekomst voor Wallonië en Brussel dan ook nog voordeliger dan het huidige systeem.'¹¹⁸

Het probleem met de nieuwe solidariteitsmechanismen die de nota-Di Rupo voorstelt is volgens N-VA dat het gebaseerd is op 'behoeften en bevolkingsaantallen'. Voor N-VA moet het Vlaams nationaal belang primeren. Het moet Vlaanderen zijn dat bepaalt hoeveel het aan Wallonië geeft op basis van aanvragen voor concrete projecten. N-VA in het algemeen en De Wever in het bijzonder geloven immers niet in de sociale politiek, en al helemaal niet in de sociale politiek die in Wallonië gevoerd wordt. N-VA wil zelf bepalen hoe Wallonië politiek bedrijft. De partij wil dat Vlaanderen niet langer betaalt voor bijvoorbeeld:

‘de overheidstewerkstelling die in Wallonië oploopt tot bijna 40% en voor het gebrek aan verantwoordelijkheidszin die wordt veroorzaakt door het systeem. De scheepslift bezoeken we als een monument van nutteloos besteed geld.’¹¹⁹

Dergelijke politiek moet voor N-VA worden uitgeroeid: Vlaanderen moet kunnen beslissen voor welke projecten in Wallonië er nog geld komt. Over-solidariteit is dan een handig concept om jezelf voor te stellen als een voorstander van solidariteit en tegelijk die solidariteit te bestrijden. Het concept is vrij nieuw, maar circuleert al vlot. De Vlaamse Volksbeweging schrijft het in haar ontwerp voor een nieuwe financieringswet in 2010 als volgt: ‘De Vlamingen willen de perverse mechanismen en oversolidariteit in die geldstromen terugschroeven.’¹²⁰ Opmerkelijk is dat dit ontwerp van de VVB precies hetzelfde discours uitdraagt als dat van N-VA: enkel als de Franstaligen instemmen met de splitsing van de sociale zekerheid en de installatie van ‘echte solidariteit’, zal de federale staat overleven.¹²¹ Enkel als de federale staat ontmanteld wordt, zal hij overleven.

Vanaf het moment dat het concept ‘oversolidariteit’ figureert in het antwoord van De Wever aan Di Rupo, begint het een eigen leven te leiden. Zo pikt ook de Vlaamse werkgeversorganisatie VOKA het woord op als een handig instrument in de strijd tegen de solidariteit tussen rijk en arm: ‘Er is dus sprake van “oversolidariteit”: de productieve krachten moeten te veel van hun loon afdragen aan de staat, zonder dat er voldoende dienstverlening en sociale zekerheid tegenover staat.’¹²²

7.2.5. Media, oversolidariteit en de strijd tegen de federale staat

Het concept begint ook in de media volop te circuleren, sommige journalisten hanteren het zelfs al als een feitelijke beschrijving van de realiteit. In een artikel over de financieringswet in *De Standaard* lezen we het volgende:

‘De huidige financieringswet leidt tot oversolidariteit, waardoor het Waals Gewest er geen belang bij heeft om economisch beter te presteren. Het zou er financieel slechter van worden.’¹²³

Oversolidariteit is een concept dat schijnbaar geen politiek-ideologisch verleden heeft. Journalisten zijn zich blijkbaar niet bewust van de propagandadoeleinden die achter het concept schuilgaan en hanteren het meermaals als een feitelijke beschrijving van de realiteit.¹²⁴ Zo nemen Guy Tegenbos en Wouter Verschelden (*De Standaard*) het bijvoorbeeld over in een beschouwend artikel over de financieringswet als een normale eis van 'de Vlamingen': 'De Vlamingen willen de perverse mechanismen en oversolidariteit in die geldstromen terugschroeven.'¹²⁵ Dit is bovendien geen uitzondering, Tegenbos gebruikt het concept herhaaldelijk. Zo gebruikt hij het concept in een opiniestuk waar hij een vergelijking maakt tussen België en Duitsland:

'Ook daar is solidariteit tussen rijkere en armere deelstaten de regel, maar bestaan er ook vormen van oversolidariteit die tot gevolg hebben dat de armere deelstaten zich beleidsmaatregelen kunnen veroorloven die de rijkere zich niet kunnen permitteren. En ook daar wordt vastgesteld dat te grote solidariteit niet responsabiliseert: dit wil zeggen, de armen niet motiveert tot economische hervormingen omdat de gevolgen van het uitblijven daarvan, toch gecompenseerd worden.'¹²⁶

Tegenbos gebruikt het concept met dezelfde doelstelling als waarmee De Wever het inzet: als een instrument voor Vlaamse autonomie. Hiervoor hanteert hij hetzelfde jargon als N-VA: oversolidariteit, te grote solidariteit, niet responsabiliseren en de nood aan economische hervormingen die armen alleen nemen als ze niet meer geholpen worden. Alsof dat armen instrumenten hebben om economische hervormingen door te voeren. Tegenbos voorziet via zijn Duitsland-analogie het discours van N-VA van extra legitimiteit te voorzien, het is gewoon een feitelijke vaststelling van de realiteit. Dat discours is normaal:

'Oef. België en zijn deelstaten en zijn conflicten en de argumenten die daarin gebruikt worden, zijn dus niet zo abnormaal. Dit kan helpen om de wederzijdse standpunten wat minder te demoniseren.'¹²⁷

De 'vaststelling' van Tegenbos dat ook Duitsland 'te maken heeft met oversolidariteit, hanteert hij als een bewijs dat de 'conflicten en argumenten' die gebruikt worden in België 'niet zo abnormaal zijn'. Bijgevolg roept hij op om 'de wederzijdse standpunten minder te demoniseren'. Tegenbos uit zich pro

forma neutraal, hij wil immers ‘de wederzijdse standpunten’ uit het verdomhoekje halen. In de praktijk verdedigt hij, zij het impliciet, het standpunt van N-VA. Dat wordt duidelijk in het vervolg van het artikel:

‘Maar er is ook een grondig verschil tussen België en Duitsland. Duitsland is een normaal federaal land, met zestien deelstaten en een gerijpte federale cultuur, waar ook conflictoplossende structuren aanwezig zijn. België is een tweelandenland waarvan het ene deel al in een confederale logica zit, terwijl het andere de federale logica nauwelijks heeft aanvaard. Het heeft bovendien geen conflictoplossingsmethodes, alleen blokkeringsmechanismen die altijd in het voordeel spelen van degene die geen verandering wil.’¹²⁸

Hoewel strijd tegen ‘te grote solidariteit’ voor Tegenbos een normaal gegeven is – België is op dat vlak immers perfect te vergelijken met Duitsland – is er wel degelijk een probleem in ons land: ‘België is een tweelandenland’ dat ‘bovendien geen conflictoplossingsmethodes’ heeft, ‘alleen blokkeringsmechanismen’ die in het voordeel spelen van ‘degene die geen verandering wil’. We zien hier een voorbeeld van impliciete intertekstualiteit. Tegenbos verhaalt het master-narratief van N-VA in zijn eigen bewoordingen: België is een tweelandenland waar degene die geen verandering wil alles blokkeert. Hierdoor kampt ons land met een probleem van oversolidariteit. De woorden zijn anders, de boodschap is dezelfde als het master-narratief van N-VA. En ook de conclusie van Tegenbos is dezelfde: ‘De Vlaamse partijen moeten prioriteiten bepalen, ze moeten voluit gaan voor een grotere responsabilisering, en voor autonomie in die domeinen waarin autonomie inderdaad het verschil kan maken.’¹²⁹

André Decoster, professor publieke financiën aan de Katholieke Universiteit Leuven (KUL), is duidelijk over de doelstellingen van het woord oversolidariteit: ‘Wat ik wel lees in de N-VA-reactie van gisteren is wazig taalgebruik – zoals het woord “oversolidariteit” – dat steeds minder verhult waar het bij de hervorming van de financieringswet echt overgaat: meer Vlaamse centen binnenkrijgen.’¹³⁰ Oversolidariteit is een propaganda-instrument in de strijd tegen de huidige interpersoonlijke solidariteit én een instrument om een autonoom Vlaanderen dichterbij te halen.

7.3. Casus 3: het compromis

N-VA is een communicatiemachine en De Wever is de *'great communicator'*. N-VA slaagt er als geen ander in om haar boodschap over te brengen én te laten circuleren als een feitelijke beschrijving. Haar communicatie is niet alleen gericht op het overbrengen van informatie en op de strijd om een hegemonische betekenis te geven aan bepaalde concepten. Ze communiceert ook, zoals Silverstein¹³¹ het omschrijft, een identiteit. Die communicatietactiek werd heel duidelijk toegepast bij de lancering van de nota-De Wever tijdens de laatste regeringsonderhandelingen op federaal niveau.

Deze nota, die de basis moest worden voor de verdere federale onderhandelingen, is louter communautair. Ze bevat een opsomming van zaken die gesplitst moeten worden. Het arbeidsmarkt- en tewerkstellingsbeleid wordt, op de regelgeving na, volledig naar de deelstaten overgeheveld. Er komt een Vlaamse minister van Justitie en ook de politierechtbank, het vrederecht en het Hof van Beroep verhuizen naar de gemeenschappen. Enkel het Hof van Cassatie, de Raad van State, het Grondwettelijk Hof en het federaal parket blijven federaal. Het wetenschapsbeleid (Interuniversitaire Attractiepolen en Technologische Attractiepolen) en de erkenning van toeristische centra (exclusief de arbeidsrechtelijke aspecten) worden overgedragen naar de gemeenschappen. Andere zaken worden overgeheveld naar de gewesten als het van N-VA afhangt; het betreft de regelgeving voor het vergunningsbeleid inzake handelsvestigingen, het Nationaal Sociaal-Economisch Comité voor de Distributie, de toegang tot het beroep en de vestigingsvoorwaarden, het Participatiefonds (inclusief de activa), Finexpo, de Belgische Maatschappij voor Internationale Investerings (BMI) en het Belgisch Agentschap voor Buitenlandse Handel. Hier stopt het niet, de nota vermeldt nog tientallen andere zaken die moeten worden overgedragen, hetzij naar de gemeenschappen, hetzij naar de gewesten.

Het meest essentiële punt voor N-VA is de financieringswet. De nota-De Wever is hierover duidelijk: de bijzondere financieringswet moet volgens N-VA worden aangepast dat hij volledige autonomie garandeert aan de 'deelstaten'. Om teveel onrust te vermijden, wordt er aan toegevoegd dat deze maatregelen gepaard zouden gaan met een nieuw solidariteitsmechanisme: 'Om gestalte te geven aan de interregionale solidariteit, wordt een nieuw solidariteitsmechanisme ontworpen, dat betere beleidsimpulsen geeft, een verzekering biedt tegen specifiek regionale schokken en helpt een structure-

le verarming van de betrokken deelstaten te vermijden.¹³² Die geruststelling blijkt echter niet veel waard. Toen professor economie en fiscaliteit André Decoster en zijn assistent Kris De Swert de cijfers van de nota-De Wever analyseerden, werd duidelijk dat Wallonië veel meer zou inboeten dan De Wever liet uitschijnen:

‘[...] het solidariteitselement uit de Bijzondere Financieringswet teruggeschroefd van ongeveer 230 € per hoofd van de Waalse bevolking tot 52 € (voor Brussel van 250 € tot 194 €). Aangezien dit solidariteitselement nu ten laste ligt van de federale overheid, zou dit een forse “besparing” opleveren voor de federale overheid. Maar de keerzijde is natuurlijk wel een minderinkomst van 600 miljoen € voor Wallonië.’¹³³

De nota-De Wever is een radicale Vlaams-nationalistische nota die bestaat uit een 23 pagina's lang overzicht van zaken die moeten worden gesplitst. Nergens in de nota staat iets dat moet worden geherfederaliseerd. Blommaert concludeert dan ook: ‘Het feit is en blijft dat de nota-De Wever de archieven zal ingaan als één van de meest radicale teksten uit de geschiedenis van het flamingantisme.’¹³⁴ Toch wordt deze nota in de pers ontvangen als een compromistekst. We duiden hieronder hoe deze tekst dat statuut kon verwerven.

7.3.1. De geboorte van de staatsman en het compromis

In oktober 2010 stelt de koning Bart De Wever aan als verduidelijker in de regeringsonderhandelingen. Hij krijgt één week de tijd om naar de standpunten van de verschillende partijen te informeren en op basis daarvan een nota op te stellen die de basis zou vormen voor verdere onderhandelingen. De Wever wordt in een officiële (Belgische) rol geplaatst. Hij moet bijgevolg communiceren als verduidelijker in opdracht van de Belgische koning en niet langer als voorzitter van N-VA. Een gevoelige opdracht voor een Vlaams-nationalist. Om de schade te beperken, moest er dus goed en veel worden gecommuniceerd. De communicatie om de nota-De Wever in het maatschappelijk veld te lanceren start op 14 oktober 2010. Jan Jambon beklimt het spreekgestoelte in de kamer en somt de radicale eisenbundel van N-VA op. Zijn boodschap wordt vlot opgepikt en herhaald in de massamedia. Ze laat aan duidelijkheid niets te wensen over:

‘Een regering waar de N-VA verantwoordelijkheid in neemt, zal budget-tair orde op zaken stellen. Een regering waar de N-VA verantwoordelijkheid in zal nemen, zal asiel- en migratiebeleid verstrengen. Een regering waar de N-VA verantwoordelijkheid in zal nemen, zal justitie en sociale zekerheid hervormen. Een regering waar de N-VA verantwoordelijkheid in zal nemen, zal Brussel-Halle-Vilvoorde-splitsen en een regering waar de N-VA verantwoordelijkheid in zal nemen, zal de copernicaanse omwentelingen in de instellingen doorvoeren. Een dergelijke regering kan op de N-VA als een loyale partner rekenen. Voor minder doen wij het niet.’¹³⁵

N-VA toont zich nogmaals als onverzettelijk, een partij die rechtlijnig is. Een partij bovendien (en dat is nieuw) die schijnbaar onafhankelijk van de voorzitter (die nu koninklijk bemiddelaar is) de lijn van haar programma bewaakt. Met de N-VA zal alles anders worden. Wij zijn geen partij zoals de andere en dat zal zo blijven, schreeuwt Jambon impliciet naar de camera’s. De aas is uitgezet, en de politieke tegenstrevers happen toe: ‘Iemand moet zijn democratische nek uitsteken’,¹³⁶ zo stelt De Croo. Dit geeft N-VA meteen de gelegenheid om naast de radicaliteit, ook haar ‘gematigdheid’ tentoon te spreiden. N-VA zal doen wat nodig is, zo communiceert Muyters:

‘Ook N-VA zal het voorstel van De Wever nog “met een kritische blik” moeten onderzoeken, onderstreepte Muyters. Al gaat hij er wel van uit dat zijn partijvoorzitter “rekening zal houden met de uitslag van de verkiezingen”, iets wat De Wever zelf ook al liet uitschijnen. Hoe dan ook zal iedereen zijn nek moeten uitsteken, oordeelt Muyters.’¹³⁷

De grond is voorbereid voor de lancering van de nota-De Wever. N-VA heeft zowel haar radicaliteit als haar gematigdheid en compromisbereidheid in de verf gezet. En opvallend, de communicatie gebeurt niet door De Wever, maar door meerdere N-VA-stemmen. Op 17 oktober 2010, enkele uren voor De Wever zijn zogenaamde nota-De Wever voorstelt aan het publiek, kan de pers niet wachten om dit langverwachte moment aan te kondigen. Nog voor de pers een letter gelezen heeft, wordt de nota reeds beschreven als ‘een compromis’:

‘Vandaag legt koninklijk verduidelijker Bart De Wever (N-VA) een compromis voor. Bij alle partijen staan de zenuwen strak gespannen.’¹³⁸

Enkele uren later presenteert De Wever zijn nota-De Wever aan de pers vanuit de prestigieuze senaatsgebouwen. Het verleent De Wever een aura van staatsmanschap. Geen Vlaamse vlaggen, geen N-VA-logo's, enkel het rode pluche interieur dat symbool staat voor de Belgische staat. Jan Jambon had in de loop van de middag reeds dit beeld van N-VA als een staatspartij mee opgebouwd. De N-VA is bereid tot toegevingen,¹³⁹ aldus Jambon. De nota-De Wever zou volgens hem bewijzen dat N-VA een beleidspartij is en dus in staat om een compromis te maken. Zo laat hij door *Het Nieuwsblad* optekenen:

'We zullen deze namiddag bewijzen dat we bekwaam zijn om een akkoord te sluiten [...] 'Men zal moeten bewijzen dat de formule van de zeven onderhandelende partijen haalbaar is door loyaal achter de tekst van Bart De Wever te staan.'¹⁴⁰

Jambon communiceert twee zaken: (1) N-VA is een beleidspartij, N-VA wil een akkoord. En (2) men moet akkoord gaan met deze tekst en zich loyaal achter De Wever scharen. Zoniet bewijst men dat het onderhandelen met deze zeven partijen zinloos is. Men zet een communicatieve catch-22 op die ervoor moet zorgen dat de nieuwsconsumenten N-VA als redelijk percipieren. Als de nota niet aanvaard wordt door de andere partijen, dan zijn zij verantwoordelijk voor de mislukking, niet N-VA. Bijgevolg zijn de anderen radicaal en niet N-VA.

Dit opzet komt vervolgens ook tot uiting als De Wever zijn nota voorstelt. De Wever communiceert zijn voorstel vanaf de eerste zin heel duidelijk als een product van staatsmanschap. Zijn nota is 'een compromistekst'.¹⁴¹

'Iedereen moet beseffen dat deze tekst het resultaat is van een zeer moeilijke evenwichtsoefening tussen zeer verschillende partijen met enorm uiteenlopende programma's. Ik ben er mij ten volle van bewust dat ik met dit programma alle partijen een beetje te kort doe, een beetje pijn doe.'¹⁴²

De nota doet voor iedereen pijn. Het is dus 'een compromis', dat gebaseerd is op een 'heel precair evenwicht'.¹⁴³ De tekst is 'niet te nemen of te laten',¹⁴⁴ maar, voegt De Wever eraan toe: 'Ik hoop wel dat iedereen zeer goed beseft dat dit evenwicht zo precair is, dat wie hier nog fundamenteel aan wil raken, het hele kaartenhuisje zal doen instorten.'¹⁴⁵ Kortom, De Wever heeft een nagenoeg onmogelijke opdracht vervuld: de tegenstellingen overbrugd en 'een compromis' gemaakt dat op een precair evenwicht steunt. Bovendien

benadrukt De Wever dat de tekst niet te nemen of te laten is. De Wever positioneert zichzelf als gematigd, welwillend en op zoek naar een akkoord. De bal ligt nu in het kamp van de andere partijen, zij moeten tonen of zij willen, of zij zichzelf kunnen overwinnen:

‘Ik verwacht nu wel van mijn collega-partijvoorzitters dat zij me morgen duidelijk laten weten of zij met het evenwicht in deze tekst kunnen leven. Want we mogen nu geen tijd meer verliezen, er moet nu een doorbraak komen want [...] er is dus na dit nog heel veel werk op de plank. Ik begrijp dat iedereen, zowel de bevolking als de politici duidelijkheid wenst. Na vier maanden wordt het tijd dat wij een communautair akkoord kunnen sluiten. Na vier maanden wordt het dan ook tijd dat iedereen kleur bekent. Ik heb van mijn kant die duidelijkheid gecreëerd met deze tekst, Ik hoop en verwacht van mijn gesprekspartners dat zij morgen hetzelfde zullen willen doen.’¹⁴⁶

De Wever positioneert zich als de man die een doorbraak wil. De man, die in tegenstelling tot zijn collega's een evenwicht op papier gezet heeft. Hij heeft ‘duidelijkheid gecreëerd’. De Wever luistert naar de bevolking en stelt zich verantwoordelijk op. Het is deze globale betekenisconstructie die de Nederlandstalige pers overneemt en verder verspreidt. De nota van De Wever wordt niet alleen voorgesteld als een nota ter onderhandeling, maar als een compromis én een uiting van de moed die De Wever toont om een dergelijke tekst te schrijven:

‘De Wever stelt zich kwetsbaar op. Wellicht duurt het geen halfuur of zijn compromistekst belandt op een nieuwssite. Iedereen zal meelesen. Elke inwoner van dit land weet dan tot welke opofferingen De Wever bereid is en wat hij van de anderen vraagt. Wordt zijn compromis afgeschoten, dan zal elke Wetstraatwatcher en politieke tegenstander zich jarenlang herinneren hoe ver de N-VA-voorzitter wilde gaan om een federale regering te vormen.’¹⁴⁷

7.3.2. De moedige staatsman en de Franstalige vernederingen

De besproken *framing* wordt nog versterkt als duidelijk wordt dat de Franstalige partijen de dag zelf nog laten weten dat deze nota voor hen niet be-

spreekbaar is. Bart De Wever is de dag erna te gast in *Terzake* om over het ‘non’ van de PS te spreken. De Wever licht toe:

‘Ik kan niet anders dan vaststellen dat iemand het risico genomen heeft om iets op papier te zetten. Ik heb dat op een ernstige manier gedaan. Dat is een evenwicht. Er zitten dingen in die niet leuk zijn voor ons. We hebben veel laten vallen en op de dingen waarover we het niet eens waren na vier maanden heb ik compromissen proberen uit te schrijven. Als ik dan zie, de snelheid waarmee dat allemaal wordt afgeschoten. De manier waarop. Jah, dan vrees ik een beetje voor deze formule met die zeven. Men zegt nu, terug aan tafel gaan, maar na vier maanden, waarover gaan we dan eigenlijk spreken.’¹⁴⁸

De Wever communiceert zichzelf als plichtsgetrouwe politicus, die als ‘verduidelijker’ zijn taak heeft uitgevoerd zoals deze was opgedragen. Bart De Wever was de eerste die ‘de moed had om met een concreet voorstel op papier te komen’.¹⁴⁹ Hij en zijn team hebben niet alleen dag in dag uit gewerkt, ze hebben dat ook op ‘een ernstige manier gedaan’. Ze hebben ‘een compromis’ proberen uit te schrijven, waarmee ze ‘veel hebben laten vallen’ en waarin veel dingen ‘niet leuk zijn’ voor N-VA. Kortom, N-VA heeft ‘risico’s genomen’. De partij heeft zich groot en moedig getoond: de tekst is een evenwicht tussen het ‘referentiekader van Vlamingen en Franstaligen’ dat ‘over die staatshervorming erg verschillend is’.¹⁵⁰ Kathleen Cools, gastvrouw van *Terzake*, haakt hierop in: ‘Elio Di Rupo zag het helemaal anders. We hebben heel harde taal gehoord. Wat is uw antwoord daarop?’¹⁵¹

‘Men kan toch niet zeggen dat die tekst een eenzijdige tekst is, een provocatie, dat die belachelijk is. Waarom is het nodig mij zo te vernederen. Mij weg te sturen. [...] ik heb daar dag en nacht aan gewerkt, en dat mag u letterlijk nemen, en dan smijt men het zomaar in uw gezicht. [...] ik heb dan nog gezegd dat: het is niet te nemen of te laten [...] En dan krijg je zo’n reactie. Dan weet ik het niet meer. Ik heb mij bloot gegeven. Ik heb alles op papier gezet. Ik neem daarmee een enorm risico, ik heb daar intern ook al heel wat kritiek op en nu word ik zo belachelijk gemaakt. Dan weet ik niet hoe dat verder moet gaan.’¹⁵²

De Wever geeft ‘zich bloot,’ trotseert enorme ‘interne kritiek’. N-VA-mandatarissen willen opstappen als de nota-De Wever wordt goedgekeurd. Het

is geen eenzijdige tekst en al zeker geen provocatie. De Wever gaat tegen de stroom in, trotseert zijn partij en werkt dag en nacht om een compromis te maken en dan krijg je ‘zo’n reactie’. De Wever voelt zich ‘vernederd, weggestuurd en belachelijk gemaakt’. Vooral ‘de snelheid waarmee dat allemaal wordt afgeschoten’ door de Franstalige partijen en dan vooral de PS, ‘raakt’ de voorzitter hard. Op VTM verwoordt hij het zo: ‘Als men dat al afwijst terwijl het papier van de printer nog aan het drogen is, dat vinden wij verbijssterend.’¹⁵³ De Wever communiceert over zichzelf als een slachtoffer van de vijandigheden en de onwil van de Franstaligen. Zij wijzen ‘een compromis’ af en dan nog op zo’n manier: dat kan enkel maar getuigen van slechte wil. Immers, zo zegt De Wever:

‘Ik heb een compromis gemaakt op basis van wat we het eens waren. En dan op basis van, de grote partijen brachten iets meer in dan de kleinere partijen. Zo maak je toch compromissen denk ik.’¹⁵⁴

Opmerkelijk, De Wever stelt zijn nota voor als een ‘compromis’. Hoewel je om een compromis te maken minimaal twee partijen nodig hebt die het over iets eens worden, stelt De Wever zijn tekst voor als een compromis ten opzichte van zijn eigen achterban. De Wever zet zichzelf, zijn partij en zijn nota neer als gematigd, als de normaliteit. Zijn nota is niet meer dan waar de partijen het al over eens waren en een aantal eigen punten van elke partij naargelang haar grootte. De Wever heeft alles gedaan wat mogelijk was, hij heeft risico’s gelopen en een echt compromis op papier gezet en de Franstaligen maken hem zomaar af. Op VTM is De Wever trouwens nog duidelijker: ‘Een compromis kunnen we maken, dat is bij deze bewezen.’¹⁵⁵

7.3.3. De verontwaardiging, de rechtlijnigheid en de tegenaanval

Als interviewer Kathleen Cools in *Terzake* enkele kritieken aanhaalt van de Franstalige politieke partijen, onder andere dat het voorstel voor de hertekening van de financieringswet verarming zou teweegbrengen in Brussel, antwoordt De Wever dat Brussel ‘nog van heel veel geldpotjes [kan] genieten om dat te compenseren’ en dat Brussel er in zijn plan ‘nog eens een extra 300 miljoen bovenop krijgt’, maar dat men wel:

‘eens moet beseffen dat de tering naar de nering moet gezet worden door iedereen. Financiële responsabilisering. Men zegt ons België gaat failliet. We moeten dat oplossen, maar Brussel moet nog wat extra krijgen. En Wallonië mag niets verliezen. Dan moet u mij eens zeggen wie dat allemaal gaat betalen. Als het antwoord zegt Vlaanderen, dan doe ik niet meer mee.’¹⁵⁶

De Wever verandert van register. In het eerste deel van het interview zet hij zichzelf neer als een staatsman, een man van het compromis en de gematigdheid. Vervolgens presenteert hij zich als een slachtoffer van een onterechte en harde aanval. In de laatste fase van het interview schakelt De Wever over naar een informeel, populistisch register en zet een frontale aanval in: ‘Wie gaat dat betalen?’ De Franstaligen willen dat de Vlamingen alles gaan betalen. De Wever is de verdediger van Vlaanderen en zegt waar het op staat: ‘de tering moet naar de nering’ worden gezet. De Franstaligen willen echter dat enkel Vlaanderen geld afstaat. Meer nog, Brussel krijgt al zoveel en het is nog niet goed. Er kan nog worden gepraat volgens De Wever,

‘maar de substantie van het akkoord. Het geheel van overdrachten, het structurele ervan, het systemische, de financiële verantwoordelijkheid. De tering naar de nering, als dat er niet in zit, dan heeft dat geen enkele zin. We gaan recht op het faillissement af hé. Mensen beseffen dat niet goed hé.’¹⁵⁷

De Wever presenteert zijn nota, ondanks de vernislaag van gematigdheid, als het enig mogelijke compromis. Zijn ‘minimumbod’, de financiële responsabilisering, of in andere woorden de verregaande splitsing van bijvoorbeeld het arbeidsmarktbeleid moet daar deel van uitmaken. We moeten de ‘tering naar de nering’ zetten. Zo niet, dan gaan we ‘recht op het faillissement af’ en dat is niet zijn fout, maar de fout van ‘de Franstaligen’, die geen financiële verantwoordelijkheid willen. Zij willen op Vlaanderens kosten blijven leven. Bij de normale Vlaamse partijen, zo suggereert De Wever, zou die vlieger opgaan, maar niet bij N-VA. En dat zijn de Franstaligen niet gewoon, immers:

‘Zij hebben dat al 40 jaar meegemaakt, dat een Vlaming naar de 16¹⁵⁸ gaat en de prijs daarvoor betaalt. De vrede wordt afgekocht in de meest

letterlijke zin van het woord. Ik ben daar heel duidelijk over, die tijd is voorbij.’¹⁵⁹

Hier krijgen we het laatste gedeelte van de tegenaanval. Die aanval is niet meer alleen gericht op ‘de Franstaligen’ die hem vernederen, maar ook op de inschikkelijke Vlaamse partijen. Die partijen zijn steeds postjespakkers geweest. Zij verkochten de Vlaamse zaak voor het premierschap. N-VA en De Wever zijn echter ‘anders’, zij zijn moedig en rechtlijnig. Zij zijn niet omkoopbaar in tegenstelling tot de andere Vlaamse partijen. De Wever schakelt bliksemsnel over van ‘compromisbereidheid’ naar polarisering.

Alle communicatieve elementen van de N-VA strategie zijn duidelijk.

1. De Wever is ver gegaan, heeft zich kwetsbaar opgesteld. Hij heeft voor eens en voor altijd aangetoond dat N-VA een betrouwbare staatspartij is.
2. N-VA heeft als eerste en als enige een compromis op papier gezet. Een evenwichtige nota die door de Franstaligen niet alleen zonder redenen is afgeschoten, maar gebruikt wordt om een ongemeen harde aanval in te zetten op N-VA en de Vlamingen. De Wever is duidelijk een slachtoffer: hij is vernederd, belachelijk gemaakt en weggestuurd.
3. De Wever communiceert dat zijn partij geen partij is zoals de andere Vlaamse partijen. N-VA is onkreukbaar, onomkoopbaar, moedig en rechtlijnig. N-VA houdt, om het met een courante metafoor uit het N-VA-jargon te stellen, het been stijf.

Dit scenario zal in de volgende maanden steeds opnieuw worden gebruikt om N-VA af te schermen van aanvallen. Via dit scenario zet N-VA zich steeds opnieuw neer als een gematigde, serieuze en realistische, maar ook een hardnekkige, onkreukbare en onvermurwbare partij. De nota is niet alleen een zuiver compromis, het is zelfs geen confederaal voorstel:

‘Dit is geen confederalistisch voorstel, maar een voorstel dat zich inschrijft in de logica van een lange rij staatshervormingen. Het is een nieuwe, verdedigbare stap in dat rijtje.’¹⁶⁰

Daarom ook dat N-VA zo ‘verbijsterd’ is door de negatieve reactie van de Franstaligen. Jan Jambon stelt het in de Kamer zo:

‘We hebben een eerlijke poging gedaan, maar we zijn verbijsterd door de snelheid van de negatieve reactie die langs Franstalige kant gekomen is, gisteren. De inkt van de tekst was bij wijze van spreken nog maar net droog, en eu, hij werd al van tafel geveegd.’¹⁶¹

Opmerkelijk is dat Jambon niet alleen dezelfde woorden gebruikt als De Wever (eerlijke poging, verbijsterd door de snelheid), maar ook dezelfde metafoor. In alle communicatie van de partij zien we hetzelfde scenario opduiken.¹⁶² Het zijn de Franstaligen die de tering niet naar de nering willen zetten en die de aanval inzetten op Vlaanderen en België. Het zijn zij en niet N-VA die een ‘verrottingsstrategie’ hanteren.¹⁶³ Bracke verwoordt het als volgt:

‘Het formatie-lijk had een nekschot gekregen en de N-VA was groggy na 24 uur van Franstalig spervuur. Het is toch te gortig dat zo’n gematigd voorstel, dat aan Vlaamse kant als evenwichtig wordt ervaren, op zoveel Franstalige onwil stuit.’¹⁶⁴

Bracke hanteert hetzelfde scenario, maar vult dit aan met oorlogsmetaforen: het ‘formatie-lijk’, ‘nekschot’ en ‘Franstalig spervuur’. Het is de Franstalige onwil die zorgt dat we niet vooruit geraken. Het voorstel is gematigd, de Franstaligen zijn dat niet. Opvallend bovendien is dat De Wever op VTМ, in tegenstelling tot in *Terzake*, ook dergelijke expliciete geweld-metaforen hanteert: ‘Ik heb mijn nek ver uitgestoken, maar men heeft mijn kop echter onmiddellijk afgehakt.’¹⁶⁵

7.3.4. Mainstreammedia en de reproductie van de N-VA-communicatie

Het scenario dat N-VA uitdraagt, heeft steeds dezelfde onderliggende boodschap die de identiteit van de partij communiceert. N-VA is moedig, rechtlijnig, gematigd en toont staatsmanschap. N-VA heeft haar nek uitgestoken, de Franstalige partijen kiezen voor de verrottingsstrategie. Het discours van N-VA wordt volop gereproduceerd door de mainstreammedia. In *De Standaard* schrijft Bart Sturtewagen in zijn commentaarstuk:

‘Verrassend snel schoten de Franstalige partijen de nota van koninklijk verduidelijker Bart De Wever af. Ze beantwoordt nochtans aan de ver-

wachting die hij eind vorige week schiep: hij steekt zijn nek uit, verdeelt de pijn over de zeven onderhandelende partijen en schetst een mogelijke uitweg uit de jarenlange politieke crisis. Wat zijn nota niet brengt, is een heldere, voor de burger begrijpelijke herijking van de machtsverdeling in het land. Ze is op veel gebieden een grote stap, maar niet de voorafschaduwing van het einde van België. Net als bij alle vorige hervormingen, kondigt ze de volgende alweer aan.¹⁶⁶

Sturtewagen herhaalt hier bijna letterlijk de woorden van N-VA. De nota beantwoordt aan de verwachtingen: 'hij steekt zijn nek uit', 'hij verdeelt de pijn' over de zeven partijen en biedt een 'mogelijke uitweg uit de jarenlange politieke crisis'. De boodschap is helder: N-VA is gematigd, haar nota is een compromis, meer nog, het is zelfs geen voorafschaduwing van het einde van België. De nota past in een lange traditie van federale hervormingen. De Franstaligen zijn dan ook schuldig want zij schoten 'verrassend snel' de nota van de 'koninklijke verduidelijker' af; ook hier het oorlogsjargon.

Ook *Het Nieuwsblad* brengt de boodschap van N-VA over. De intertekstualiteit is expliciet. De Wever wordt in zijn eigen woorden neergezet als een staatsman, zijn partij als gematigd en in staat tot compromissen. Hoewel *Het Nieuwsblad* ook opmerkt dat er geen enkele maatregel in de nota-De Wever staat die een versterking betekent van de federale staat, komt de krant toch tot volgende conclusie:

'De Wever toont in de tekst trouwens ook dat hij wel degelijk tot compromissen in staat is. Hij steekt zijn nek uit, zeker tegenover zijn eigen, radicale achterban die zowat elke toegeving aan de Franstaligen er een te veel vinden.'¹⁶⁷

Ook Yves Desmet¹⁶⁸ van *De Morgen* bevestigt de gematigdheid van De Wever. De nota die De Wever geproduceerd heeft, is een evenwichtig en redelijk voorstel. Bovendien laat De Wever nog openingen om de tekst te bespreken:

'Maar deze tekst wegblazen als een compleet onevenwichtig en onredelijk voorstel van een onverbeterlijke separatist is bijzonder moeilijk. Deze tekst is niet te nemen of te laten, maar men kan niet ontkennen dat hij een basis kan vormen voor een doorstart van de onderhandelingen.'¹⁶⁹

De boodschap die N-VA wou uitdragen, is opgepikt en wordt door de mainstreammedia volop gereproduceerd. Men laat circuleren dat De Wever openingen laat om verder te praten, maar men vergeet er bij te vermelden wat allemaal onbespreekbaar is voor De Wever. De radicaliteit van De Wever en zijn politiek project worden uitgewist, wat overblijft is het beeld van De Wever en N-VA als gematigd, als bereid tot compromissen. Hij stak zijn nek uit. Het zijn de Franstaligen die verantwoordelijk zijn voor de mislukking:

‘De Franstaligen reageerden gisteren bijzonder snel en bijzonder negatief op deze tekst. Dat is dom, bijzonder dom. De Wever zelf had nog openingen gelaten, ruimte voor gesprek. Het minimum was geweest om die te benutten. Het doet de vraag rijzen of gekwetste ego’s en gevoelens niet meer de Franstalige reacties dicteren dan een rationele analyse. Als ook zij het menen met de toekomst van dit land, zullen ze het hoofd toch moeten koel houden. Bij voorkeur snel.’¹⁷⁰

De Franstaligen reageren ‘snel en bijzonder negatief’ en dat is ‘bijzonder dom’. De Wever heeft niet alleen een compromis gepresenteerd, maar ook openingen gelaten, ruimte voor gesprek. N-VA en De Wever zijn gematigd. Zij hebben zich plichtsbewust van hun taak gekwet: De Wever, als Vlaams-nationalist, meent het goed met dit land. De Franstaligen hadden het hoofd koel moeten houden, ze hadden een rationele analyse moeten maken en niet zoals nu ‘de gekwetste ego’s’ laten spreken. Van Impe (*Het Nieuwsblad*)¹⁷¹ bouwt hier een duidelijke tegenstelling op: N-VA is rationeel, gematigd, moedig en neemt risico’s in het belang van een land dat ze niet wil. De tegenpartij zijn ‘de Franstaligen’ (niet de Franstalige politici, niet CdH, PS of MR, maar een grotere categorie). Hoewel zij in principe zouden moeten vechten voor het land, doen ze dat niet: zij zijn niet gematigd want ze benutten de openingen van De Wever niet. Ze zijn irrationeel, want hun afwijzing is gebaseerd op gevoelens. Zij zijn dan ook dom. Ze moeten het hoofd koel houden. Het scenario van De Wever circuleert massaal, niet als propaganda, maar als feit.

7.4. Casus 4: de aanval op het compromis

Enkele maanden later, op 4 juli 2011, is het de beurt aan Elio Di Rupo om zijn nota voor te stellen aan de verschillende partijen en aan de pers. Enkele

dagen voor Di Rupo zijn tekst voorstelt, herinnert De Wever de formateur aan de ‘eisen van de Vlamingen’. Hij laat weten dat ‘het aanvaarden van het status-quo’ geen optie is, want dat ‘zou de Vlamingen naar de ondergang leiden’,¹⁷² aldus De Wever in *Trends*. De Wever geeft enkele voorbeelden van wat die hervormingen moeten inhouden.

‘Het beperken van werkloosheidsuitkeringen in de tijd, bijvoorbeeld. Wie nooit heeft bijgedragen aan de sociale zekerheid kan toch geen volwaardig pensioen ontvangen? Het kan evenmin dat het pensioen van iemand die stopt op 56 jaar even hoog is als van iemand die niet vroegtijdig stopt met werken. Er moet ook een lineaire lastenverlaging voor bedrijven komen in plaats van subsidies. En de notionele interestaftrek moet behouden blijven, want anders wordt de belastingdruk voor onze ondernemingen nog extremer. Rijkdom verdelen vind ik goed, maar dan moeten we die rijkdom wel eerst creëren.’¹⁷³

Kortom, N-VA houdt een pleidooi voor een snoeiharde sociaaleconomische agenda. De Wever windt er geen doekjes om.¹⁷⁴ Landen als Ierland en Duitsland zijn de grote voorbeelden.¹⁷⁵ De Wever stelt het als volgt:

‘Met een Vlaams front moet het mogelijk zijn hervormingen naar Duits model door te duwen [...] Duitsland, dat is de locomotief van de Europese economie. De sociale hervormingen waren er hard, maar werpen wel hun vruchten af. Dat moet hier ook gebeuren: besparen op de uitgaven en structureel hervormen.’¹⁷⁶

Deze eisen moeten allemaal worden ingewilligd, dat zijn immers ‘de eisen van de Vlamingen’. De Wever stelt hier een hele reeks aan zeer harde neoliberale recepten voor, waarvan hij weet dat die onaanvaardbaar zijn voor het gros van de onderhandelende partijen. In die zin bouwt hij aan het retorisch draagvlak voor een toekomstig nee. Die logica zien we ook doorwerken in het antwoord van N-VA op de nota-Di Rupo. Alle partijen zien in die nota een basis voor onderhandelingen, op één partij na: N-VA. In die zin is de tekst van Di Rupo veel meer een (basis voor een) compromis dan de nota-De Wever ooit is geweest.

N-VA en De Wever prepareren een tien pagina's tellende speech, die verklaart waarom ze niet in de nota van Di Rupo geloven. Uit die rede blijkt het toegenomen belang van de economische overtuiging ‘die goed is voor

de Vlaming'. 'De Vlaming heeft immers voor verandering gekozen', maar, zoals we in 7.4.1 zullen aantonen, expliciet niet voor de veranderingen die Di Rupo voorstelt.

7.4.1. Staging van het nee

N-VA heeft zichzelf in het centrum van de aandacht gemanoevreerd door, op CD&V na, alle Vlaamse partijen te laten voorgaan met hun antwoord op de nota-Di Rupo. De persconferentie van CD&V is gepland op 7 juli 2011 om 13u, één uur voor N-VA haar antwoord kenbaar zou maken. Echter, als in de loop van 7 juli blijkt dat N-VA nee zal antwoorden, verschuift CD&V haar persconferentie naar een later moment.¹⁷⁷ Alle ogen zijn op N-VA gericht, de hele politieke wereld draait rond De Wever. We analyseren hier de '*staging*' van de politieke boodschap van N-VA, waarmee we verwijzen naar de manier waarop 'de boodschap wordt getoond en in de competitieve ruimte wordt gebracht waar ze haar gevecht met andere boodschappen moet voeren.'¹⁷⁸

De persconferentie, die N-VA organiseert om haar antwoord op de nota-Di Rupo kenbaar te maken, vond deze keer niet plaats in de Belgische Senaat, maar in één van de commissies van het Vlaams Parlement. De welbekende zetels van dat parlement communiceren ook dat N-VA heel duidelijk spreekt in naam van de Vlamingen en niet zozeer enkel voor de N-VA-achterban. Immers, de locatie is niet het partijbureau van N-VA, maar het Vlaams Parlement. Hierdoor omringt N-VA zich met het aura van het Vlaams Parlement, waar zij een deel van het beleid uitmaakt.

N-VA is de partij die het opneemt voor de Vlamingen. Deze communicatie is ook aanwezig in de aankleding en opstelling van de ruimte. Zo staan er achter de sprekers twee strategisch en symmetrisch opgestelde banners van N-VA. Bovenaan die banners staat het logo van de partij, met eronder de slagzin: 'Durven, denken, doen' en de url van de website. Dit beslaat eenderde van de banner, de andere tweederde van de banner toont een Vlaamse vlag in beweging. Voor deze banners zitten de N-VA'ers. In het midden zien we De Wever, die alleen het woord voert. Links van hem zitten Liesbeth Homans en Jan Jambon. Rechts van de voorzitter zitten Ben Weyts en Danny Pieters. N-VA communiceert via deze opstelling dat de partij één blok vormt. Heel N-VA staat achter de woorden van de voorzitter. Enkel

De Wever voert het woord, de andere N-VA'ers communiceren door hun aanwezigheid: de woorden van De Wever, zijn ook hun woorden. De partij spreekt met één stem door alle geledingen van de partij.

De hele persconferentie is nauwkeurig voorbereid. Niets wordt aan het toeval overgelaten. Improvisatie, het spontaan vertellen, eigenschappen waarvoor de voorzitter van N-VA bekend staat, zijn niet aan de orde. Er is geen ruimte voor grapjes of toespelingen. De communicatie moet goed zitten en de ernst van de partij communiceren. Elk woord van De Wever staat zorgvuldig op papier en zijn mededeling volgt nagenoeg letterlijk de uitgeschreven tekst. Bij de start van de persconferentie wordt er meteen op gewezen dat N-VA geen vragen zou beantwoorden na de duiding van het nee. Toeval moet worden uitgesloten, het geheel is zorgvuldig georkestreerd. Dit is ook te zien aan het feit dat De Wever wat kregelig wordt, als Homans hem na enkele seconden onderbreekt om te zeggen dat sommige micro's niet aanstaan.¹⁷⁹

Na deze kleine hapering gaat De Wever in een rechte lijn naar het einde. De Wever licht 35 minuten lang toe waarom de partij de nota-Di Rupo niet als basis voor onderhandelingen kan aanvaarden. Dat is ongemeen lang; de N-VA-voorzitter staat immers bekend vanwege zijn kort, bondig en begrijpelijk taalgebruik. De duur van de speech communiceert dat N-VA de nota-Di Rupo wel degelijk serieus heeft genomen. Er is met man en macht aan gelezen, geanalyseerd en becijferd. De boodschap van de mededeling is dat de weigering van N-VA een rationele, beargumenteerde weigering is en geen emotionele of revanchistische weigering. Die boodschap wordt ook expliciet gemaakt en versterkt in de eerste zinnen die De Wever uitspreekt:

‘Zoals jullie weten, hebben wij de afgelopen dagen de nota van de formateur, Elio Di Rupo, grondig bestudeerd. Aan deze nota is zeer hard gewerkt en dat verdient in alle geval ons respect. Onze ernstige evaluatie. Dat is wat wij hebben gedaan de afgelopen dagen, in stilte. Onze studiedienst, onze technische medewerkers hebben alle voorstellen van de formateur nauwkeurig geanalyseerd en in de mate van het mogelijke de impact ervan becijferd. We zijn daarbij tot conclusies gekomen en die ga ik u vandaag toelichten. Ik ga die vrij uitgebreid toelichten. Het is niet de bedoeling dat wij daarna nog vragen beantwoorden.’¹⁸⁰

De *framing* die N-VA opzet is duidelijk: ze willen het contrast in de verf zetten tussen hun reactie op de nota-Di Rupo en de reactie van Di Rupo op de

nota-De Wever. Ten eerste heeft men enkele dagen gewacht om te reageren. Dat wordt nog eens tweemaal expliciet vermeld in de inleiding. Dit is een eerste boodschap, die het onderscheid met de reactie van Di Rupo kenmerkt. De betekenis van die herhaling is interactioneel. Ze is enkel te begrijpen als een reactie op Di Rupo: N-VA heeft, in tegenstelling tot Di Rupo, de moeite genomen om het document serieus te nemen. En, zo voegt De Wever er aan toe: 'Aan deze nota is zeer hard gewerkt en dat verdient in alle geval ons respect.' Ook deze explicitering is duidelijk een interactie met Di Rupo. Immers, De Wever was vooral geraakt door de snelheid en dus 'het gebrek aan respect' die uitging van de snelheid van de reactie van Di Rupo op de nota-De Wever.

De boodschap van De Wever in deze is dus ook, dat N-VA de nota van Di Rupo wel serieus genomen heeft. Dat is wat N-VA de laatste dagen heeft gedaan, 'in stilte'. En dat is bovendien op een ernstige manier gedaan door 'de studiedienst' en de 'technische medewerkers'. De nota is 'nauwkeurig geanalyseerd' en 'becijferd waar mogelijk'. De hele eerste paragraaf van de toelichting bij het nee van N-VA is een antwoord op de reactie van Di Rupo. Constant benadrukt men dat N-VA respect heeft, goede wil toont, serieus is en dat het antwoord van de partij ingegeven is door een rationele en goed beargumenteerde analyse en de cijfers.

Immers, de partij 'hoopte' dat de nota-Di Rupo een goede basis zou leveren voor de onderhandelingen. De tweede paragraaf van het antwoord aan Di Rupo beschrijft de hoop die N-VA had, waarmee De Wever opnieuw de compromisbereidheid van de partij communiceert:

'Toen ik de eerste verslaggeving over de nota hoorde en las, moet ik zeggen dat ik hoopvol gestemd was. Ik besepte uiteraard dat de waarheid wellicht niet zo rooskleurig was als door sommigen werd voorgespiegeld en dat er wellicht heel wat dubbele bodems in de nota zouden zitten, maar toch geloofde ik dat we minstens naar een "ja, maar" zouden kunnen gaan. Ik hoopte het alvast.'¹⁸¹

Terwijl de eerste alinea van de toelichting gericht is op het communiceren dat N-VA de nota-Di Rupo serieus heeft genomen, is het tweede deel bedoeld om de goede wil van N-VA te onderstrepen. N-VA wil niets liever dan tot een akkoord komen en ze was daarover zelfs hoopvol gestemd, ze geloofde erin, althans op basis van de mediaberichtgeving. 'Maar helaas', zo begint De Wever de derde inleidende paragraaf. 'Na grondige lectuur van de

nota, en het lezen van de technische analyses van mijn medewerkers is het mij duidelijk geworden dat deze nota voor de N-VA echt geen goede basis is voor verder onderhandelingen.¹⁸²

Kortom, N-VA wilde deze nota aanvaarden, meer zelfs, ze dacht dat ze 'minstens' een 'ja, maar' zou kunnen uitspreken, maar helaas: 'de technische analyse is duidelijk'. Dit is geen goede basis: 'Met de beste wil van de wereld geloof ik echt niet dat onderhandelingen op basis van deze nota tot een succes kunnen leiden.'¹⁸³ Deze eerste boodschappen zijn bedoeld als bescherming. Ze hebben niet meteen de bedoeling uitgezonden te worden: er zitten geen sappige quotes of oneliners in. Er is weinig sensationeels aan, het is echter wel belangrijk dat het gezegd wordt, en dat het in het begin gezegd wordt. Die inleiding is een metapragmatische *framing*: het richt de blik van de journalist naar wat 'wel belangrijk' is. Het vermijdt berichten over de onwil van N-VA, over haar radicalisme.

Vervolgens duidt De Wever de vijf grote redenen waarom de nota-Di Rupo onaanvaardbaar is voor de N-VA. Op de eerste plaats ziet N-VA budgettaire problemen, gevolgd door sociaaleconomische problemen en pas op de derde plaats komen problemen met de financieringswet en de fiscale autonomie; de staatshervorming laat N-VA pas als vierde aan bod komen en Brussel en de splitsing van BHV staat zelfs op de vijfde en laatste plaats. Die volgorde is, vanuit de nationalistische agenda van N-VA, opvallend te noemen. De nadruk komt niet op het communautaire te liggen, maar op het financiële en economische luik.

7.4.2. Een tsunami aan belastingen: de argumentatie van het nee

Na de *staging* van de boodschap, is de boodschap zelf ook van belang. Die boodschap is opmerkelijk duidelijk en expliciet. Zoals hierboven al is vastgesteld, domineert de economische argumentatie in het afwijzen van de nota-Di Rupo. Die economische argumentatie kadert echter wel in één communautair master-narratief. Dat narratief is als volgt opgebouwd: Op basis van de nota-Di Rupo blijkt volgens N-VA dat de toekomstige nieuwe federale regering en België 'de twijfelachtige eer krijgen in Europa het land te worden dat het minst saneert in de uitgaven en het meest middelen zoekt in extra inkomsten'.¹⁸⁴ Die nieuwe belastingen zijn belastingen die de hardwerkende Vlamingen zullen moeten betalen. De nota-Di Rupo, aldus De Wever,

‘[...] is een slechte zaak, voor alle inwoners van dit land. En het is bij uitstek een slechte zaak voor de Vlamingen. Want zij zullen bij uitstek de rekening gepresenteerd krijgen.’¹⁸⁵

Bovendien gaat deze nota in tegen ‘de aanbevelingen van de Europese commissie (alsook die van het IMF en de OESO)’.¹⁸⁶ Daarenboven ‘stelt’ De Wever ‘vast’ dat er ‘heel wat passages’ van de ‘Octopusnota’,¹⁸⁷ waar alle Vlaamse partijen het over eens zijn, geschonden worden en dat er ‘qua substantie slechts een derde gerealiseerd’¹⁸⁸ wordt van die nota. Bovendien, zo voegt De Wever er nog aan toe, de nota-Di Rupo is ‘op communautair vlak slechter [...] dan de nota van Johan Vande Lanotte’.¹⁸⁹

‘Wat we toen goed vonden aan die nota, is nu vaak afgezwakt. Wat we toen niet goed vonden, is nu vaak nog wat slechter geworden. En er is nauwelijks iets voor in de plaats gekomen. Het zou bijzonder inconsequent zijn, mochten we nu “ja” zeggen terwijl we toen “neen” zegden. Wij zijn van oordeel dat het eerlijker is om duidelijk “neen” te zeggen tegen deze nota, dan wel een tactisch “ja” uit te spreken om vervolgens naar onderhandelingen te gaan die met zekerheid zullen mislukken. Wie heeft er na een jaar nog behoefte aan ellenlange onderhandelingen zonder kans op slagen?’¹⁹⁰

Het antwoord op Di Rupo wordt dus gekaderd als een afwijzing die N-VA liever niet had willen maken. De partij ziet zich echter verplicht om verschillende redenen. Ten eerste moeten de Vlamingen worden beschermd. Immers, zij krijgen ‘de rekening gepresenteerd’. Daarenboven zijn er teveel ‘nieuwe inkomsten en te weinig saneringen’ en dat druist in tegen de aanbevelingen van ‘de Europese commissie, het IMF en de OESO’. Het zou bovendien getuigen van oneerlijkheid en inconsequentie als N-VA de nota zou aanvaarden als basis van onderhandelingen, want de nota-Vande Lanotte was beter en daar heeft de partij, net zoals CD&V, ‘neen’ op geantwoord. N-VA kadert haar afwijzing dus als zijnde een normaliteit. Daarmee is CD&V, die de nota wel aanvaard heeft, meer hypocriet. Immers, haar afwijzing is ingegeven door de ‘Octopusnota, waar alle Vlaamse partijen het over eens zijn’ en de aanbevelingen van Europa. De afwijzing is dus noodzakelijk én het getuigt van eerlijkheid en consequentie. De Wever is rationeel. N-VA communiceert zich opnieuw als gematigd, als de beschermer van de Vlamingen in het algemeen en de hardwerkende Vlamingen in het bijzonder. Bovendien is zij

de enige Vlaamse partij die consequent is, die eerlijk is en die de Octopus-nota bewaakt.

N-VA hekelt de zogenaamde ‘tweede sanering’ die Vlaanderen zou moeten doorvoeren:

‘Want degenen die nog niks deden krijgen nu een sanering opgelegd (waarvan het erg twijfelachtig is of ze die ook daadwerkelijk zullen doen), terwijl Vlaanderen aan een tweede sanering zou moeten beginnen. Of hoe de goede leerling wordt afgestraft voor zijn voorbeeldig gedrag.’¹⁹¹

En voegt De Wever er nog aan toe op de persconferentie: ‘Men mag betalen, maar niet bepalen.’¹⁹² Kortom, N-VA houdt een pleidooi om te saneren, maar Vlaanderen moet gevrijwaard blijven, want ‘wij hebben al gesaneerd’. De nota-Di Rupo straft de voorbeeldige leerling Vlaanderen en beloont Wallonië. Een tweede budgettair probleem volgens De Wever is dat ‘behalve de groeinorm in de gezondheidszorg’, ‘de volledige sociale zekerheid gevrijwaard’ wordt ‘van besparingen’.¹⁹³ Dat is N-VA een doorn in het oog. De partij heeft enkele dagen voor de voorstelling van de nota-Di Rupo al laten weten dat, als het aan N-VA ligt, de volledige vijftien miljard zou worden bespaard in de sociale zekerheid. De Wever verwoordt het in *Trends* als volgt:

‘Je moet naar de uitgaven kijken. We pleiten voor een nulgroei van de overheidsuitgaven gedurende een aantal jaren. In vergelijking met voor de crisis zullen de sociale uitgaven tegen 2015 stijgen met 3,5 procentpunt van het BBP. Als je die dus tegen dan terugbrengt tot op het niveau van voor de crisis, dan bespaar je ongeveer 15 miljard euro, en dan is de begroting grotendeels gesaneerd. Terugvallen tot het precrisisniveau voor sociale uitgaven, dat is toch geen sociaal bloedbad? Dat kan met een aantal hervormingen. Ik zie niet in hoe je anders het structureel tekort kan wegwerken.’¹⁹⁴

Extra inkomsten zijn geen optie voor N-VA. De extra inkomsten die Di Rupo voorziet, omschrijft De Wever niet als een storm, maar als een tsunami.¹⁹⁵ Bovendien gaat ‘deze tsunami aan belastingverhogingen’ gepaard met ‘onherstelbare schade aan ons investeringsklimaat’ en een ‘aanval op de notionele interestafrek’.¹⁹⁶ Dit laatste noemt N-VA ‘een vorm van con-

tractbreuk'.¹⁹⁷ Die eerste kritieken maken heel duidelijk wie N-VA in bescherming neemt en wie, als het aan haar ligt, de rekening moet betalen. De inperking (nog niet eens de afschaffing) van de notionele interest en de belastingen voor bedrijven zijn geen prioriteit voor N-VA. Integendeel, de notionele interest, die tonnen geld kost en nauwelijks werkgelegenheid oplevert, moet volgens N-VA integraal behouden blijven. Hoewel N-VA hiermee de grote kapitalen beschermt, verkoopt ze dit echter wel als een bescherming van de middenklasse:

‘Vooral de middenklasse en de mensen die werken, worden het hardst getroffen. Deze citroenen worden nog harder uitgeperst dan nu al het geval is.’¹⁹⁸

N-VA gebruikt daarbij een vreemde logica om te bepalen wat ten laste komt van de gewone Vlaming, de middenklasse. Zo worden fraudebestrijdingsmaatregelen gezien als maatregelen die de werkende klasse verder verarmen. Belastingverminderingen voor de lage inkomens stelt de partij voor als het uitpersen van de middenklasse, idem voor het invoeren van ‘een meerwaardebelasting op aandelen waarbij de kleine particuliere belegger geraakt zal worden’.¹⁹⁹ Die ‘meerwaardebelasting’, zoals N-VA het eufemistisch verwoordt, is in feite een belasting op speculatie: de belastingsvoet vermindert tot de helft als er aandelen verhandeld worden binnen het jaar na de aankoopdatum. Bovendien doet N-VA alsof het bezitten van aandelen vanzelfsprekend is voor de middenklasse.

De verhoging van de taks op grote, dure en vervuilende bedrijfswagens wordt voorgesteld als een taks ten laste van de middenklasse en niet ten laste van de bedrijven. Laat staan dat N-VA vermeldt dat deze voordelen in feite enkel de absolute toplaag in de bedrijven ten goede komt. De eenmalige vermogenstaks omschrijft N-VA eveneens als een aanval op de middenklasse, als onderdeel van de tsunami aan belastingen. Nochtans maakt de nota-Di Rupo duidelijk dat die crisisbijdrage niet alleen eenmalig is, maar ook enkel van toepassing is op ‘vermogens groter dan 1,25 miljoen euro waarbij het woonhuis en het vermogen dat bestemd is voor beroepsactiviteit niet in rekening worden gebracht’.²⁰⁰ Kortom, de middenklasse bestaat volgens N-VA blijkbaar uit mensen met een eigen vermogen dat groter is dan 1,25 miljoen euro en een forse aandelenportefeuille. In naam van de middenklasse voert N-VA een strijd tegen herverdeling, tegen belastingen voor de rijken.

De strijd van N-VA is een strijd tegen herverdeling. Dat blijkt ook uit de opmerkingen van De Wever over werkloosheidsuitkeringen. De Wever is zeer duidelijk in zijn antwoord aan Di Rupo. De harde taal ten aanzien van de zwakkeren in de samenleving steekt schril af tegen de bescherming van de rijken waarvoor N-VA een pleidooi houdt. Notionele interessen zijn goed, de steun aan werklozen is slecht, want ze motiveert de werklozen niet om een job te zoeken: 'Nu is België dus echt het enige land ter wereld waar je eeuwig werkloosheidsuitkeringen kan trekken.'²⁰¹ De Wever presenteert België opnieuw als een soort luilekkerland, waar iedereen 'eeuwig' kan genieten. Het eerste probleem van N-VA met het voorstel voor de werkloosheidsuitkeringen in het plan-Di Rupo is dat 'de uitkeringen [...] niet beperkt [worden] in de tijd'.²⁰² Het tweede probleem met de uitkeringen is dat ze eerst zullen stijgen en pas daarna zullen dalen. Voor N-VA moeten de werkloosheidsuitkeringen meteen beginnen te dalen. Het derde probleem dat N-VA naar voren brengt, is dat 'de nodige stimuli voor werkonwillige werklozen om wel degelijk op zoek te gaan naar een passende job' ontbreken in de nota-Di Rupo'.²⁰³ Tenslotte heeft N-VA een duidelijk probleem met de wachtuitkeringen:

'De wachtuitkeringen worden niet afgeschaft. Het zal nog steeds mogelijk zijn om van de schoolbanken in de werkloosheid te stappen en daar heel je leven in te blijven zonder een dag te werken.'²⁰⁴

Ook wat de pensioenen betreft, blijkt N-VA het duidelijk niet op te nemen voor de zwakkeren in de samenleving. De partij hekelt dat er aan het 'brugpensioen [...] amper geraakt'²⁰⁵ wordt: 'Ook bij herstructurerings kan men nog steeds mensen van 55 jaar op brugpensioen sturen en de kosten afwentelen op de maatschappij'.²⁰⁶ Het verschil met de retoriek van de partij over de notionele interesse is tekenend. De inperking van die laatste is een 'vorm van contractbreuk', terwijl het brugpensioen 'kosten' zijn die 'afgewenteld worden op de maatschappij'. Bovendien moeten we volgens N-VA nog veel langer werken dan de verlenging die de nota-Di Rupo voorschrijft. Daarboven wil N-VA dat de indexering van de lonen stopgezet wordt om het 'ondernemingsklimaat' te verbeteren. Al deze opmerkingen worden samengevat in onderstaande tabel (tabel 4). Daaruit wordt het glashelder voor wie N-VA rijdt:

Tabel 4: de N-VA-besparingsplannen

Besparen	Niet besparen
Door de overheid in te krimpen	De notionele interest moet blijven
Door de pensioenen en de uitkeringen te bevriezen	Er mag geen belasting komen op speculatie
Door de werkloosheidsuitkeringen in de tijd te beperken (max 2 jaar)	Er mag zelfs geen eenmalige vermogensbelasting komen op bedragen van meer dan 1,25 miljoen euro
Door de wachtuitkeringen te schrappen	De bedrijfsbonussen van toplui inperken is geen optie
Door het brugpensioen af te schaffen	Aan de grote, dure, bezineslurpende en vervuilende bedrijfswagens mag niet geraakt worden
Door de indexering van de lonen af te schaffen	
Ergo: Besparen op de lage- en middenklasse	Ergo: Niet besparen op gunstmaatregelen voor de toplaag en bedrijven.

N-VA komt ontegensprekelijk op voor de toplagen in de samenleving. In de geest van Hayek, pleit N-VA tegen elke inmenging van de staat in de economie ten dienste van gelijkheid. De concurrentie versterken, is de enige mogelijke beleidsmaatregel die de overheid mag stellen. Hayek stelt het als volgt:

‘Het is de planning voor veiligheid van het tweede soort die zo’n ver-raderlijk effect heeft op de vrijheid. Het is de planning die is ontworpen om individuen of groepen te beschermen tegen een daling van hun in-komen.’²⁰⁷

Net zoals Hayek, is De Wever tegen de indexering van de lonen, en tegen elke bescherming van de zwakkeren. Immers, elke inperking ten voordele van gelijkheid, wordt in goede neoliberale traditie begrepen als een aanval op de welvaart. N-VA rijdt voor de rijken in naam van het ‘ondernemings-klimaat’ en ‘de middenklasse’, terwijl de voorstellen van N-VA sterk zullen inhakken op de lage- en (echte) middenklassen. In de geest van Barthes ‘ont-noemt’ ze de begunstigten van haar strijd. N-VA strijdt voor de toplaag, maar benoemt het als een strijd voor ‘de middenklasse’, voor alle ‘Vlamin-gen’. Haar strijd is dan een strijd die goed is voor iedereen.

De economische maatregelen van de nota-Di Rupo worden gekaderd in een Vlaams-Waalse strijd. De economische eisen worden aangevuld met al-

lerlei communautaire kritiek. Deze kritieken vormen het frame waarbinnen de economische eisen kaderen. De belangrijkste communautaire kritieken betreffen het tekort aan autonomie en de veel te beperkte responsabilisering. De bekende ‘oversolidariteit’ wordt aangekaart, net zoals de te beperkte regionalisering van de arbeidsmarkt. N-VA stelt dan ook:

‘[H]iermee introduceren we geen cultuur van financiële verantwoordelijkheid, hiermee zullen de deelstaten nog steeds onvoldoende incentives krijgen om zelf de tering naar de nering te zetten. Het consumptiefederalisme blijft bestaan.’²⁰⁸

Elk van de gestelde eisen weerspiegelt een klassiek stereotiep beeld van ‘de hardwerkende Vlaming’ die de tering naar de nering wil zetten. Dit in tegenstelling tot de Walen, verbeeld in de PS en premier Elio di Rupo in het bijzonder. ‘Zij willen niet saneren, ze willen meer inkomsten’ en het zijn de Vlamingen, aldus N-VA, die dit zullen betalen. N-VA strijdt in naam van ‘de Vlaming’ voor een verregaande splitsing om haar economisch programma te realiseren. ‘De Vlaming’ zou immers gekozen hebben voor verandering. Die verandering komt blijkbaar neer op een snoeiharde (neo)liberale agenda om de crisis en andere uitdagingen aan te pakken. De Franstaligen liggen echter dwars, zij staan de wil van het Vlaamse volk in de weg. De Vlaamse natie moet competitief zijn en hiervoor zullen we steunen op de noeste Vlaamse arbeid in dienst van het volk.

De maatregelen die N-VA ingevoerd wil zien, reflecteren een rechts, neoliberaal economisch beleid. Het is een beleid tegen herverdeling, voor de bescherming van de rijken en voor een hard beleid naar de zwakkeren. Het economisch programma van N-VA bestaat in grote mate uit een nationalistische agenda, namelijk het splitsen van de economische hefboomen: de mechanismen van herverdeling. Die nationalistische agenda combineert men met een neoliberaal economisch beleid, overgoten met een solidair sausje. Zowel de economische politiek als de daaraan gekoppelde splitsingseisen worden bepleit in naam van alle Vlamingen. Tegelijkertijd wil de partij er over waken dat er nog altijd een zweem van solidariteit blijft hangen. Zo pleit ze wel voor een Vlaamse kinderbijslag en een Vlaamse sociale zekerheid. Ook die solidaire projecten van N-VA zijn echter in eerste instantie nationalistisch en veel minder herverdelend. Van herverdeling is er bijvoorbeeld geen sprake bij de premie voor jonge kinderen. Immers: ‘Het wordt

in elk geval een forfaitair bedrag, het inkomen van de ouders speelt geen enkele rol.²⁰⁹

Hoewel N-VA dus nee zegt tegen de nota-Di Rupo en die nota bovendien met de grond gelijk maakt, wil de partij niet gezegd hebben dat ze niet meer wil onderhandelen. N-VA wil niet onderhandelen op basis van deze nota, maar wil ook niet de verantwoordelijkheid dragen van het uitstappen. N-VA legt de bal in het kamp van Di Rupo en tracht zo de eigen verantwoordelijkheid te ontlopen. Dat deze passage van communicatief-strategische aard is, blijkt duidelijk als we er de zinnen naast leggen die De Wever net erna uitspreekt: 'Ik geloof niet in het project van de formateur.'²¹⁰ Volgens De Wever zijn de voorstellen van Di Rupo niet alleen 'een aanslag voor iedereen die werkt, onderneemt of spaart',²¹¹ het is een slechte zaak voor alle inwoners van ons land. Maar het is bij uitstek, aldus De Wever:

'[...] een slechte zaak voor de Vlamingen, want zij zullen bij uitstek de rekening gepresenteerd krijgen. Ik hanteer echter één gulden regel in mijn politiek handelen: als ik mezelf niet kan overtuigen dat iets goed is, dan kan ik daar niemand anders van overtuigen.'²¹²

7.4.3. Opname in de media

Zowel de *staging* van de boodschap, als de boodschap zelf zijn gepreformuleerd,²¹³ dat wil zeggen klaargemaakt voor 'uptake'. De timing, de *staging*, de inleiding van De Wever en het aanbieden van samenvattingen van de redenen voor weigering, zijn er alle op gericht om één 'stem' te laten horen en te laten circuleren. De aandacht voor de *uptake* binnen de media, blijkt ook onbetwistbaar uit het taalgebruik van De Wever. De inleiding wordt met een ernst gebracht, in tamelijk formeel Nederlands. Het taalgebruik van De Wever in de inleiding bevat de metapragmatische *framing*²¹⁴ en is in eerste instantie bedoeld om de journalisten te 'informereren' en de berichtgeving te sturen. De gepreformuleerde stukken zitten dan ook later in de speech. Politiek strategisch zorgt de inleiding ervoor dat N-VA grotendeels ingedeekt is: de partij meent het serieus, dat is de eerste boodschap.

Na die positionering kan worden begonnen met het afmaken van de nota-Di Rupo. Om deze boodschap over te brengen, wordt een eerder formeel

taalgebruik doorspekt met sappige quotes en oneliners. Men levert sensatie aan, de persconferentie is hard. De Wever spreekt bij momenten letterlijk de taal die, zoals we in hoofdstuk 8 zullen zien, door de pro-N-VA-stemmen rijkelijk gereproduceerd wordt op de internetfora: ‘het status-quo’, ‘de rekening’, ‘de tering naar de nering zetten’, ‘de afgrond’, ‘geen storm van belastingen maar een tsunami’, enzovoort.

De media brengen de boodschap. Voor VRT brengt Goedele Devroy verslag uit. Zij begint haar verslag met de volgende woorden: ‘Bart De Wever liet op zijn persconferentie werkelijk geen spaander heel van de nota-Di Rupo.’²¹⁵ Hierna worden de niet mis te verstane slotcommentaren van De Wever gemonteerd:

‘Ik geloof niet in deze nota. Ik geloof niet in het project van de formateur. Het is een slechte zaak voor alle inwoners van het land. En het is bij uitstek een slechte zaak voor de Vlamingen. Want zij zullen bij uitstek de rekening gepresenteerd krijgen.’²¹⁶

Waarop Devroy inhaakt en de economische argumentatie van De Wever samenvat:

‘Op sociaaleconomisch gebied wordt er niets bespaard en niets hervormd zegt De Wever. De voorstellen zijn een aanslag voor iedereen die werkt, onderneemt of spaart.’²¹⁷

Vervolgens kijken we weer mee naar de persconferentie waar De Wever zegt:

‘Als we gaan kijken naar de belastingverhogingen, sommigen noemen dat een lawine, en ik lees in sommige kranten dat dat overdreven is. Wij noemen dat een tsunami.’²¹⁸

Devroy vat daarop het standpunt van N-VA over de besparingen samen:

‘De besparingen in de gezondheidszorg en de maatregelen om mensen langer te doen werken of werklozen te activeren, zijn een lege doos vindt N-VA.’²¹⁹

De Wever mag meteen hierna de volgende sensationele quote afvuren:

‘De wachtuitkeringen worden niet afgeschaft. Het is nog altijd mogelijk om van de schoolbanken in de werkloosheid te stappen en daar heel je leven in te blijven. Zonder één dag te werken.’²²⁰

Devroy haakt terug in:

‘Op communautair vlak is het niet veel beter. Geen echte fiscale autonomie, een veel kleinere en versnipperende staatshervorming dan dat de nota-Vande Lanotte bood en teveel compensaties voor de splitsing van BHV.’²²¹

Waarna De Wever het geheel weer mag illustreren:

‘De voorstellen voor Brussel zijn gewoon desastreus. De wettelijke tweetaligheid van de hoofdstad wordt zo goed als geschrapt. En de politieke garanties voor Vlaanderen in het gewestbestuur worden van onderuit uitgehoud. Desondanks krijgt Brussel er jaarlijks bijna 600 miljoen euro bij.’²²²

‘En dus is maar een conclusie mogelijk’, zo maakt Devroy het bruggetje naar De Wever die stelt:

‘Al bij al zijn wij van oordeel dat het eerlijker is om neen te zeggen tegen deze nota, dan wel om een zogenaamd tactisch ja uit te spreken of een “ja, maar” en dan naar de onderhandelingstafel te gaan, met de zekerheid dat de onderhandelingen lang zullen duren, maar uiteindelijk gaan mislukken.’²²³

Devroy sluit de verslaggeving af met de laatste belangrijke boodschap van De Wever: ‘De N-VA blijft beschikbaar om een regering te vormen, zei De Wever, maar alleen als er wordt tegemoet gekomen aan zijn fundamentele bezwaren.’²²⁴

De 35 minuten durende persconferentie van De Wever en zijn N-VA wordt herleid tot een reportage van 2’28” in het VRT-journaal. Het stramien van de reportage is duidelijk. Het is een aaneenschakeling van quotes van De Wever, afgewisseld met een stukje samenvatting van de speech. Telkens gaat het om ‘*soundbites*’ van één à twee zinnen. De journaliste geeft geen com-

mentaar of voetnoot, maar communiceert objectiviteit door de woorden van De Wever steeds te framen als 'zijn woorden'. Twee zaken vallen op. Ten eerste zien we dat de VRT de opbouw van de persconferentie volgt en dus ook het merendeel van de aandacht geeft aan de economische punten en pas in tweede instantie de communautaire kritiek van N-VA brengt. Ten tweede valt vooral de keuze op van de citaten.

Opvallend is dat de citaten die klaargemaakt zijn voor *uptake*, de citaten zijn die het hardst klinken of een mooie oneliner bevatten. De reportage begint met het einde van de persconferentie: het snoeiharde 'nee' en het statement van De Wever dat dit akkoord slecht is voor iedereen, de Vlamingen in het bijzonder. Waarna Devroy dit verder verduidelijkt als: er wordt niets bespaard en niets hervormd. Daarna is het tijd voor de tsunamimetafoor, die heel duidelijk opgemaakt is voor *uptake*. Vervolgens mag De Wever zijn volgende anekdote die klaarstaat voor circulatie, aanbrengen: dat we in België nog altijd levenslang wachtuitkeringen kunnen krijgen. Het communautaire luik en Brussel worden dan weer samengevat door termen als 'desastreus', 'de politieke invloed van Vlaanderen uitgehold en we betalen er nog eens voor ook'.

Kortom, de 35 minuten durende persconferentie wordt samengevat in de meest sensationele uitspraken. Doordat de journalisten net die citaten eruit pikken die zijn klaargemaakt voor *uptake*, wordt de redenering van N-VA nauwgezet overgebracht:

1. De nota-Di Rupo zorgt voor een tsunami aan belastingen.
2. Die belastingen zullen door de Vlamingen worden betaald.
3. Er wordt niet gesaneerd en niet hervormd.
4. Bovendien verliezen we macht in Brussel en moeten we er wel 600 miljoen extra voor betalen.
5. N-VA zegt daarom nee tegen deze nota, maar wil wel nog een regering vormen als er aan haar fundamentele bezwaren tegemoet gekomen wordt.

Kortom, het scenario dat N-VA heeft klaargestoomd, *the message*, wordt oneliner na sappige anekdote na sensationele aanval overgebracht naar het publiek. De communicatie is geslaagd.

Dit scenario circuleert ook in de andere media. In de *Gazet van Antwerpen* lezen we identiek dezelfde opbouw van het artikel als de VRT-reportage.

Men heeft het opnieuw over de ‘tsunami’ om het vervolgens te hebben over hoe ‘desastreus’ de maatregelen voor Brussel zijn.²²⁵ Ook in *Het Laatste Nieuws* staat de ‘tsunami aan belastingen’ centraal, net zoals de boodschap dat er geen structurele hervormingen zijn. Ook de boodschap ‘We zijn het enige land ter wereld waar je eeuwig werkloos kunt blijven’²²⁶ ontbreekt niet. In *Knack* legt men de nadruk op het feit dat N-VA ‘in het begin hoopvol gestemd’²²⁷ is, maar dat ‘[d]e waarheid achter de cijfers [...] echter niet zo rooskleurig [was] als het leek’.²²⁸ Immers:

‘De nota van Di Rupo leidt tot een massale belastingverhoging. Dit is een aanslag op iedereen die werkt, onderneemt en spaart. Wij zien te weinig voorstellen voor sanering van de uitgaven.’²²⁹

Knack voorziet de N-VA-communicatie meteen van extra legitimiteit, dit door te verwijzen naar een opiniestuk van ‘VUB-professor en specialist overheidsbegrotingen Herman Matthijs’²³⁰ op *Knack.be* waarin hij ‘al de argumenten voor een neen van De Wever op de formateursnota’²³¹ enkele uren voor de persconferentie van N-VA opsomt. Op de aangeboden link zien we dat Matthijs in ware N-VA-taal de nota van Di Rupo afschiet:

‘Dit werkstuk van de formateur is een verlengde van de traditionele PS strategie van de “status quo”. Deze nota bevat geen structurele veranderingen voor het institutioneel, economisch en budgettair systeem.

[...]

De PS had reeds enige weken geleden gesteld dat ze geen rekening wenst te houden met de aanbevelingen van de EU-Commissie en het IMF met betrekking tot de Belgische problematiek aangaande de overheidsbegrotingen en de arbeidsmarkt. Dat gegeven blijkt duidelijk uit deze nota.

[...]

Er komt een vermogensbelasting, meer taks op de spaarboekjes, meer belasting op bedrijfsauto’s, het principe uit de marxistische economie van de meerwaardebelasting wordt ingevoerd, de notionele interest wordt aangepakt enz. De spaarder wordt bestraft en dat terwijl dit land met zijn enorme begrotingstekorten juist nood heeft aan een omvangrijke binnenlandse kapitaalmarkt.

[...]

Slotom van dit budgettair economisch luik is dat de middenstander en de werkende gezinnen een zeer zware financiële factuur gepresenteerd

krijgen. Regionaal is de conclusie dat in niet onbelangrijke mate Vlaanderen moet betalen.²³²

De tekst van Matthijs komt voor N-VA op een heel goed moment: enkele uren voor de persconferentie van N-VA. Opmerkelijk is dat niet alleen de eindconclusie van Matthijs dezelfde is als die van N-VA, ook de argumentatie is dezelfde. Meer zelfs, Mathijs gebruikt dezelfde opbouw als in de speech van De Wever: eerst de budgettaire, sociaaleconomische argumenten en pas op het einde, en summier, de communautaire zaken. Bovendien krijgen we niet alleen klassieke N-VA-termen te horen zoals ‘status quo’, het hele opiniestuk draagt identiek dezelfde argumenten aan voor de weigering als De Wever enkele uren later:

1. Geen structurele verandering;
2. De aanbevelingen van de EU en het IMF worden genegeerd;
3. De spaarder wordt aangepakt;
4. De factuur zal worden betaald door Vlaanderen.

Het scenario van N-VA verwerft in het opiniestuk van Mathijs het statuut van wetenschappelijke waarheid. De N-VA-boodschap is op deze manier geen propaganda, maar een feitelijke beschrijving van de realiteit.

7.4.4. Het succes van het nee-scenario

Eén dag na de persconferentie begint N-VA weer te communiceren. De nota-Di Rupo wordt vanaf dat moment voorgesteld als een nota die er doelbewust op gericht was om N-VA eraf te rijden. ‘De achterliggende gedachte was volgens mij om de tekst te gebruiken als fileermes om ons weg te snijden van de Vlaamse partijen’,²³³ aldus De Wever. De officiële persconferentie was al hard, met name de oneliners die klaargemaakt werden voor *uptake*, maar daags nadien gaan de remmen los:

‘Zijn dat nu de meest gedurfde voorstellen van de PS? Als dat zo is, dan hebben ze niets begrepen van de uitslag van 13 juni. Is hij perfide of is hij niet in staat om een beter bod te doen? En als het geen tactiek was van hem dan is het nog dramatischer.’²³⁴

De voorzitter van N-VA lijkt gesterkt in zijn strijd en verstevigt de uithalen naar de PS. Een in der haast uitgevoerde peiling van VTM legitimeert die houding verder. Het VTM-journaal opent dit item met volgende zin: 'Neen zeggen tegen Di Rupo is het beste wat Bart De Wever kon doen, zegt Vlaanderen.'²³⁵ Daarna worden de resultaten opgesomd van een enquête: 'Op de vraag of u nog vertrouwen hebt in Bart De Wever, zegt 62% ja.'²³⁶ De resultaten worden grafisch voorgesteld op een *slide*. Tweederde van de *slide* toont de resultaten. Het bovenste stuk van de *slide* toont een banner met de foto van De Wever, met daarnaast de slogan 'De stem van Vlaanderen'. Onderaan komen de resultaten die stevast benadrukken dat 'Vlaanderen' achter De Wever staat. Dezelfde berichtgeving krijgen we ook in *Het Laatste Nieuws*.²³⁷ Tussen de presentatie van de resultaten door zendt VTM enkele *vox-pops* uit. Twee mannen komen aan het woord over de houding van De Wever. De eerste man wordt gemonteerd na het verschijnen van de resultaten over het vertrouwen in De Wever en spreekt zijn steun voor hem uit:

'Ik vind Bart De Wever niet te hard. Ik sta volledig achter Bart De Wever. Ik ben N-VA-gezind.'²³⁸

Daarna komt de vraag wat 'de Vlamingen' vinden van de nota-Di Rupo. 54% vindt die nota geen goede basis voor onderhandelingen. Hoeveel van de bevraagde mensen die nota ook effectief gelezen hebben, wordt niet vermeld. De hele VTM-reportage reproduceert de stem van N-VA, maar geeft ze extra legitimiteit door ze af te beelden als 'de stem van Vlaanderen'.

De communicatie van N-VA om haar nee te verantwoorden heeft succes. N-VA wordt niet afgeschilderd als een partij die geen compromissen kan sluiten. De Wever wordt geen 'meneer NON',²³⁹ integendeel, N-VA wordt gezien als een standvastige en eerlijke partij: de partij die de stem van Vlaanderen vertolkt en die de steun van het volk heeft om Di Rupo terug te fluiten. De Wever wordt Vlaanderen. Ook bepaalde 'experts' nemen de argumentatie over. Zo horen we Jan Denys van Randstad verkondigen:

'Er zijn zelfs mensen die in een wachtuitkering komen en eigenlijk zelfs heel hun carrière in die wachtuitkering doorkomen. Ja, dat loopt natuurlijk op hé.'²⁴⁰

Het succes van de communicatie en de circulatie ervan sterkt N-VA om verder te gaan op de ingeslagen weg. Na de zomervakantie start het politiek

jaar en ook N-VA laat haar politieke communicatie terug op gang komen. Het scenario is hetzelfde gebleven, de sprekers zijn divers. Op 16 augustus 2011 bijvoorbeeld, spreekt Ben Weyts (N-VA). Het discours is gekend. De Vlaming wil verandering. Het beeld dat N-VA ophangt van de realiteit, of in haar woorden van ‘de status-quo’, is niet bepaald rooskleurig. Het voedt de perceptie dat er in België massaal mensen in een hangmat liggen en ‘genieten’ van de werkloosheidssteun. ‘Het enige dat de Vlaming krijgt, is een factuur.’²⁴¹ De Franstaligen willen dat beschermen en dat is volgens N-VA een ramp:

‘De nota van formateur Elio Di Rupo deugt niet voor de Vlamingen. Dat zegt N-VA-ondervoorzitter Ben Weyts nu Di Rupo na drie weken pauze de onderhandelingen hervat heeft. “Maximaal kunnen ze van een nota die een grote ramp is voor de Vlamingen een nota maken die een ramp is voor de Vlamingen”, zegt het Kamerlid in een mededeling.’²⁴²

‘De Vlamingen zijn het beu.’²⁴³ In naam van de Vlamingen bepleit de partij een ongemeen harde besparingspolitiek in de sociale zekerheid en bij de overheid. De burger moet worden geactiveerd om de handen uit de mouwen te steken en zijn verantwoordelijkheid op te nemen. De onderliggende idee is dat de staat zich niet heeft te bemoeien in de economie: die moet de vrije hand krijgen. Aan de gunstmaatregelen ten aanzien van de bedrijven mag niet worden getornd. Van een vermogensbelasting wil N-VA evenmin weten. Deze wordt voorgesteld als een belasting die elke Vlaming zal voelen. Hoewel N-VA zich kenbaar maakt als een partij die een extreme economische agenda combineert met een radicale communautaire houding, circuleert haar boodschap in de massamedia als ‘de stem van Vlaanderen’, als een rationele analyse van de nota-Di Rupo. Die reactie is hard, maar ze is gebaseerd op feiten. De communicatie bereikt haar doel.

7.5. Casus 5: N-VA door de ogen van media en politiek

N-VA is duidelijk een populair item in de media. Opvallend in die berichtgeving is dat de zelfverbeelding van N-VA ook sterk doorsijpelt in de journalistiek. N-VA wordt in de media gezien als een redelijke maar consequente partij, een centrumrechtse partij die een open nationalisme voorstaat en een gematigd conservatisme.²⁴⁴ Tegengas, het doorprikken van de zelfverbeel-

ding en de propaganda, het duiden van de eigenaardige invullingen van kernconcepten als democratie, solidariteit of compromis gebeurt zelden. ‘Wie zijn ideeën wil verkopen, moet proberen zijn politiek taalgebruik op te leggen aan de tegenstander’,²⁴⁵ zo schrijft De Wever in 2003. Acht jaar later lijkt hij met glans te slagen in dat opzet.

N-VA verkoopt zich van meet af aan als een humanitair nationalistische partij, als de democratische erfgenaam van de Volksunie. De verkiezings-overwinning van 2009 is voor De Wever het moment om zichzelf op te werpen als de man die erin geslaagd is om het Vlaams-nationalisme weer in democratisch vaarwater te sturen en uitdrukkelijk afstand te nemen van het Vlaams Belang. De hele verkiezingsuitslag van 2009 wordt door De Wever gecommuniceerd als een overwinning van het eerbare Vlaams-nationalisme, als het einde van een tijdperk:

‘Het betekent dat de Vlaamse roep naar onafhankelijkheid weer een bespreekbaar en eerbaar streven wordt. Daarom was 7 juni een historische dag. [...] eindelijk kan er weer op een normale manier aan politiek worden gedaan, zonder voortdurende vrees voor een onstuitbaar groeiend Vlaams Belang.’²⁴⁶

De Wever roept zichzelf en het Vlaams-nationalisme niet alleen uit tot overwinnaars, hij positioneert de partij als gematigd, als normaal en zelfs eerbaar. De Wever is de man die dat heeft bewerkstelligd. De woorden van De Wever roepen geen kritiek op, zelfs kanttekeningen duiken zelden op. Zo rapporteert *Knack*: ‘N-VA sleepte in het kielzog van een ijzersterke voorzitter Bart De Wever naar eigen zeggen “het Vlaams-nationalisme opnieuw naar de democratische kant”’.²⁴⁷ In het redactioneel van diezelfde *Knack* schrijft Van Cauwelaert: ‘Terwijl Bart De Wever met zijn democratisch Vlaams-nationalisme de oude Volksunie kennelijk weer tot leven heeft gewekt in de vorm van de N-VA.’²⁴⁸

De week erna wijdt *Knack* een hele reportage aan N-VA onder de titel: ‘*Le nouveau VU est arrive.*’²⁴⁹ *Knack* zelf beschrijft N-VA als ‘het democratische Vlaams-nationalisme’²⁵⁰ en laat onder andere Eric Defoort (ex-ondervoorzitter Volksunie en N-VA), Maurits Van Liedekerke (voormalig hoofdredacteur van het VU-partijblad), Hugo Coveliers (oud-VU-lid, ex-Open VLD en toen Vlaams Belang) en Vic Anciaux (oud-VU-voorzitter) aan het woord over de verkiezingsoverwinning van N-VA bij de verkiezingen van 7 juni

2009. Aanleiding van het stuk is een citaat van Bourgeois: 'Het humanitaire Vlaams-nationalisme is helemaal terug.'²⁵¹ Deze stelling en de gelijkenis tussen N-VA bij de verkiezingen van 2009 en de 'hoogdagen van wijlen de Volksunie'²⁵² vormen de centrale insteek van het stuk. Defoort steekt van wal:

'Hij (Bourgeois) wilde aangeven dat de N-VA, net als de VU destijds, een ontvoogdingsbeweging is, en geen eenzijdig rechtse partij. Dat is iets helemaal anders dan het uiterst rechtse Vlaams-nationalisme van het Vlaams Belang.'²⁵³

Defoort, die voorheen N-VA in het algemeen en De Wever in het bijzonder als te rechts en te conservatief omschreef, houdt nu staande dat N-VA een ontvoogdingsbeweging is, iets helemaal anders dan het Vlaams Belang. Van Liedekerke treedt hem bij: 'Door de N-VA heeft het Vlaams-nationalisme na al die jaren weer een humanitair gezicht gekregen.'²⁵⁴ Anciaux distantieert zich van het nationalisme van N-VA, omdat hij nu eenmaal een links-progressief federalisme verdedigt, maar is toch tevreden: 'Vooral dan omdat het ondemocratische VB daardoor stemmen heeft verloren.'²⁵⁵ Elke stem in de reportage verbeeldt N-VA als een gematigde, open en democratische partij, dit in tegenstelling tot het Vlaams Belang.

De zelfverbeelding van N-VA circuleert zonder kanttekeningen. Leo Delcroix (CD&V) ziet N-VA als 'voorzichtig conservatief, met een aantal progressieve en ecologische accenten'.²⁵⁶ Voor Koen Schoors, professor economie, toont de overwinning van N-VA aan, dat van de voormalig Vlaams Belangers, 'een goede 15 procent bange blanke mensen zijn, en een goede 13 procent democratische Vlaams-nationalisten'.²⁵⁷ Hendrik Vuye, professor staatsrecht, concludeert: 'We leven in een opgesplitst land, dat is nu wel duidelijk.'²⁵⁸ David Van Reybrouck ziet de verkiezingen als het bewijs van: 'de breuk in België [...] het goede nieuws is dat het Vlaams Belang definitief verleden tijd lijkt. Conclusie: we zijn geen fascistisch land meer, maar we zijn ook geen land meer.'²⁵⁹

De conclusie lijkt duidelijk. N-VA heeft het Vlaams-nationalisme gered van het ondemocratische, fascistische Vlaams Belang. N-VA staat voor een humanitair, gematigd, open en democratisch Vlaams-nationalisme. Het discours van N-VA over zichzelf circuleert vlot en N-VA heeft zich zodoende in het centrum van het politieke bedrijf gekatapulteerd. De Wever is erin

geslaagd om dit huzarenstukje tot een goed eind te brengen. Liesbeth Van Impe (*Het Nieuwsblad*) ziet het als '[...] de absolute verdienste van De Wever dat hij het Vlaams-nationalisme uit het ranzige sfeertje van het VB haalde'.²⁶⁰ Walter Pauli, toen journalist bij *De Morgen*, verwoordt het dan weer als volgt:

'Het Vlaams-nationalisme bestond al voor De Wever en het zal ook niet verdwijnen met hem, maar hij heeft het niet alleen een gezicht gegeven, maar ook herwonnen zelfvertrouwen, politieke macht, en een mogelijk grote toekomst, wegens ontzettend veel stemmen. In de peilingen bijna evenveel als alle andere partijen samen. De historicus heeft zijn plaats in de politieke geschiedenis al verdiend.'²⁶¹

Sinds 2009 is N-VA *incontournable*. In 2010 wordt de partij de grootste van Vlaanderen en haar propaganda circuleert zonder veel tegenkantingen. Meer nog, het succes van N-VA wordt niet zelden verklaard in woorden die N-VA zelf gebruikt om haar project te verhalen. Het nationalisme van N-VA wordt hierbij voorgesteld als een gevolg van wat tegenwoordig 'de Belgische toestand' heet. Het is niet het nationalisme en de bijgaande steeds verdergaande federalisering die zorgt voor een complex land. Het is het complexe land dat zorgt voor het succes van het nationalisme. Bart Sturtewagen (*De Standaard*) verwoordt het als volgt:

'Het electorale succes van de N-VA, dat tot nader order niet is getaand, kan niet begrepen worden als een loutere opstoot van nationalisme, zelfs niet van plat centennationalisme. Er was en is meer aan de hand. De binaire structuur van België is tot het uiterste uitgedaagd. BHV was nooit een hoofdzaak. Maar de carrousel van belangenconflicten waarmee opeenvolgende Franstalige parlementen het dossier konden bevriezen, heeft diepe wonden geslagen. Die vaudeville maakte duidelijk dat de, in principe verdedigbare, bescherming van de minderheid in het land tot een permanente blokkering van de meerderheid kan leiden. Gekoppeld aan de financiële transfers van Noord naar Zuid vormde dat het lanceerplatform vanwaar de N-VA kon opstijgen.'²⁶²

De impliciete intertekstualiteit is niet te ontkennen. Sturtewagen herhaalt hier nagenoeg letterlijk het N-VA-discours. Het electorale succes van N-VA is geen gevolg van een opstoot van nationalisme, maar een gevolg van de

‘*binair structuur*’ van België of in de woorden van De Wever: de twee democratieën. Het zijn niet de Vlamingen, die meer en meer verleid worden door het nationalistisch discours en perspectief op de realiteit, die de blokkering veroorzaken, het zijn de Franstaligen die zorgen voor het succes van N-VA door de carroussel aan belangenconflicten die ze op gang trekken. ‘Dat heeft diepe wonden geslagen.’ Koppel dit aan de ‘financiële transfers,’ nog een stokpaardje uit het N-VA-discours en het succes van N-VA is verklaard.

N-VA slaagt erin om haar discours te laten doorgaan voor een feitelijke analyse, een analyse die journalisten oppikken en reproduceren als een eigen standpunt, een eigen nauwkeurige, objectieve en genuanceerde analyse van de realiteit. N-VA en Bart De Wever overtuigen niet alleen de kiezers, maar ook journalisten en opiniemakers die zichzelf als progressief zien, aanvaarden de zelfverbeelding van de partij en haar discours over de samenleving. Zo ook Tom Naegels, journalist, opiniemaker, romanschrijver en ombudsman van *De Standaard*. Naegels staat bekend als een linkse journalist en ziet zichzelf als iemand die ‘geen flamingant is, geen nationalist en geen conservatief’.²⁶³ Toch heeft hij ‘altijd een grote waardering gehad’²⁶⁴ voor Bart De Wever, zo schrijft hij in de inleiding van het tweede boek van De Wever. Dat mag dan wel verwonderlijk zijn, aldus de columnist, maar zo zegt hij, zijn eigen overtuigingen zijn ‘ondergeschikt aan hoe onbevangen men naar de wereld kijkt’.²⁶⁵

Als Naegels met die onbevangen blik naar De Wever kijkt, dan stelt hij vast dat de tegenstanders van De Wever een ‘hardnekkige karikatuur’ naar voren schuiven: ‘Die van onredelijke, bittere radicaal die het wij-zij-denken cultiveert, mensen tegen elkaar opzet, de globalisering miskent, diversiteit haat, in centurionkostuum gehuwd is, naar Tirol op reis gaat, en tégen de historische evolutie naar meer samenwerking en vermenging binnen Europa, een zuivere, homogene en gesloten cultuur propageert.’²⁶⁶ Naegels vindt dat onzin. De Wever is, volgens Naegels, ‘een van de meest bedachtzame, redelijke en genuanceerde stemmen [...] binnen de context van het identiteitsdebat dat al sinds de jaren tachtig in Europa wordt gevoerd en de laatste tien jaar in volle hevigheid is losgebarsten’.²⁶⁷

De kadering van De Wever in dit citaat is bijzonder interessant. Naegels verwijst met ‘het identiteitsdebat’ naar de opgang van het nationalisme in de nasleep van de val van de Sovjetunie in de jaren 1990. In die periode kende België de opkomst van het extreemrechtse, openlijk racistische Vlaams Blok met onder andere Filip De Winter aan het roer. Het Vlaams Blok scoorde

met een snoeiharde houding ten aanzien van migranten het ene electoraal succes na het andere. Kortom, het ‘integratiedebat’ en later ‘het islamdebat’ waarin racistische denkbeelden dominant waren,²⁶⁸ worden hier als maatstaf gebruikt om De Wever te beoordelen. Volgens Naegels is De Wever binnen dat debat niet alleen genuanceerder dan De Winter en zijn extreemrechtse club, het citaat laat ook uitschijnen dat De Wever zelfs genuanceerder is dan de andere stemmen in het integratiedebat. Naegels onderzoekt de positie van De Wever niet, maar neemt de zelfverbeelding van De Wever over als zijnde een absolute tegenstander van het racistische Vlaams Belang.

Dat blijkt ook uit de wijze waarop Naegels kijkt naar het nationalisme van De Wever. De Wever is volgens hem ‘een consequent pleitbezorger van een zelfbewust, gematigd, open nationalisme’.²⁶⁹ Kortom, Naegels neemt hier de communicatie van De Wever integraal over. Naegels ziet ook in dat N-VA ‘op louter staatskundig vlak natuurlijk radicaal’²⁷⁰ is, maar voegt hij eraan toe, wie de teksten van De Wever leest,

‘[...] kan niet anders dan begrijpen dat de Vlaamse identiteit die aan dat separatisme ten grondslag ligt, cultureel en maatschappelijk breed wordt ingevuld. De Wever verdedigt een nationalisme dat de kritiek van het postmodernisme geïnternaliseerd heeft, zonder de excessen ervan over te nemen.’²⁷¹

Naegels ziet de doelstelling van N-VA om het land te splitsen nog als een radicale daad, maar zo stelt hij ons gerust, dat nieuwe Vlaanderen zal, als het van N-VA afhangt, wel degelijk een open project zijn. Het zal ‘cultureel en maatschappelijk breed’ worden ingevuld. In lijn hiermee beschermt Naegels De Wever tegen elke kritiek:

‘Wie ziet welke bizarre vormen de nood aan een sterker verdedigde nationale identiteit in andere Europese landen aanneemt – en het is zelfs idioot om de N-VA op één lijn met die partijen te plaatsen – moet wel concluderen dat Vlamingen veel toleranter, en gematigder zijn dan andere naties. Of anders, dat is mijn theorie, dat wij met het VB onze portie al gehad hebben.’²⁷²

Iedereen die kritiek durft te uiten op het programma van N-VA, laat staan op haar nationalisme en de ongelijkheid die dat politieke project met zich meebrengt, snoert Naegels al op voorhand de mond: het is idioot. Immers,

N-VA is gematigd ten opzichte van het Vlaams Blok / Belang. Bijgevolg is er van intolerantie of racisme geen sprake, enkel maar van gematigdheid. Naegels dupliceert hier niet alleen het discours van N-VA, hij voorziet het ook van legitimiteit én beschermt het tegen kritiek: '[...] dit is dan het moment waarop men mij iets komt vertellen over schijn en zijn, raden die me voor de ogen worden gedraaid, de *taqiyya* die "gematigde" nationalistien beoefenen als waren ze "gematigde" moslims, en maskers die weldra zullen afvallen.'²⁷³

Aan wie dit uitdraagt, zegt Naegels: het boek is beter. Waarna hij onder andere een lofrede afsteekt over 'de intelligente verdediging van een inclusieve identiteit als basis voor een ethisch, democratisch bewustzijn'.²⁷⁴ Ook hier herhaalt Naegels letterlijk de woorden van De Wever en bestempelt ze niet alleen als gematigd, maar ook als intelligent. De linkse opiniemaker lijkt niet te beseffen dat hij met de retoriek van De Wever ook zijn wereldbeeld overneemt. Hoewel Naegels zichzelf niet ziet als een nationalist, laat staan als een conservatief, neemt hij toch het antiverlichtingsdenken van De Wever over. Naegels ziet niet in dat De Wever hier de democratie ondergeschikt maakt aan zijn nationalisme. Meer nog, net het ondergeschikt maken van de democratie en de solidariteit aan de natie, is wat Naegels overtuigend vindt aan het discours van De Wever:

'Wat ik overtuigend vind in De Wevers betoog, is zijn stelling dat een gezonde, inclusieve identiteitsbeleving de basis legt van een ethische gemeenschap die de organisatie van solidariteit en democratie haar diepste fundamenteen schenkt. Geen democratie zonder solidariteit, geen solidariteit zonder verbondenheid, geen verbondenheid zonder identiteit – dat klinkt me als de redelijkheid zelfe.'²⁷⁵

Naegels kopieert hier de kern van het discours van N-VA: zonder nationalisme geen democratie, zonder identiteit en verbondenheid geen solidariteit. Naegels zet nationalistische redenering neer als 'de redelijkheid' zelfe. Dat dit discours van De Wever, zoals uitvoerig aangetoond in hoofdstuk 3 en 4, net een aanval op de democratie betekent, dat solidariteit hertaald wordt van herverdeling naar voorwaardelijke liefdadigheid, lijkt Naegels niet te begrijpen. Naegels lijkt voorbij te gaan aan het feit dat woorden als democratie en solidariteit een andere betekenis verwerven in het discours van N-VA: ze krijgen een nationalistische, conservatieve, antiverlichtingsinvulling. Of zoals Kenneth Burke²⁷⁶ al vaststelde, goede deugden krijgen in de propaganda een slechte invulling. De woorden vormen zo een gematigde aanval op de

concepten. En de linkse, progressieve journalist van de kwaliteitskrant *De Standaard* geeft die aanval extra legitimiteit. De Wever is een gewone politicus en het programma van zijn partij wordt genormaliseerd.

7.6. Casus 6: de mens achter de BV-politicus, De Wever in de populaire media

De Wever is niet alleen salonfähig, hij is een echte Bekende Vlaming (BV) en duikt dan ook op in allerhande populaire media. De Wever en zijn N-VA zijn lang niet alleen aanwezig in de ernstige nieuwsuitzendingen of duidingsprogramma's. Ze zijn maar al te graag te gast in de populaire media, van *Story* tot *De slimste mens*. Spelletjesprogramma's zijn allang geen taboe meer. Peumans en De Wever verschenen in de populaire en druk bekeken quiz *De pappenheimers*. De Wever deed mee aan *Blokken for life*, hij verschijnt meermaals in *De laatste show* en in de eindejaarsshow van 2011, *De laatste week*.

De massale aanwezigheid in de 'populaire pers' en in entertainmentprogramma's vormt een breuk met hoe Bourgeois in de eerste jaren van N-VA de partij profileerde. In 2003 lanceert Geert Bourgeois een deontologische code met betrekking tot het optreden van politici in amusementsprogramma's. Uit een antwoord van toenmalig mediaminister Van Mechelen bleek immers dat N-VA toen in de periode voor de verkiezingen geen enkele keer aan bod kwam, '... terwijl zelfs Ecolo tweemaal aan bod kwam'.²⁷⁷ N-VA voelde zich toen buitenspel gezet, want 'zelfs' een Franstalige partij kreeg meer aandacht dan zij. Revanchisme scoort nooit goed, dus werd de principiële kaart getrokken:

'De N-VA stoort zich aan het optreden van diverse politici in TV-spelletjes. "Noem ons naïef en idealistisch, maar de N-VA vindt dat politiek over inhoud moet gaan en niet over show", aldus het Vlaams parlements lid. "Wij hebben genoeg van de verkleuterling van de politiek door parlementsleden die denken dat ze verkozen zijn om de plezante uit te hangen. Politici moeten hun werk doen in het parlement en niet in spelletjesprogramma's. Punt uit."²⁷⁸

N-VA, gesymboliseerd door de figuur van Bourgeois en in navolging van het zorgvuldig gecreëerde boekhoudersimago van Leterme, zet in op 'serieux'.

De partij doet niet mee met al die verkleuring en profileert zich als een betrouwbaar en gedegen politieke actor. Vooral quizprogramma's moeten het ontgelden. De uitzondering voor infotainment, de dominante evolutie in het medialandschap in die jaren, wordt al ingecalculeerd.

'Voor de N-VA kunnen politici vanzelfsprekend nog op televisie, maar enkel wanneer het gaat over politiek. *De laatste show* en *Aan tafel* zijn voor ons geen probleem omdat het daar nog over politiek gaat, zij het vanuit een andere hoek, maar daar trekken wij ook de grens.'²⁷⁹

De tijd dat N-VA tegen het optreden van politici in amusementsprogramma's was, ligt lang achter ons. Van de strijd tegen de verkleuring is bij N-VA al lang niets meer te merken. Integendeel, zoals De Wever al zei, zorgde die strijd ervoor dat N-VA en ook De Wever zelf het imago kregen kil en saai te zijn. Een andere mediastrategie drong zich op. N-VA'ers zijn vandaag wel degelijk aanwezig in allerlei amusementsprogramma's en in de populaire pers. Optreden in de populaire media en schijnbaar 'niet-politieke zaken' is vandaag een inherent onderdeel van elke goede politieke campagne.

N-VA en De Wever in het bijzonder hebben dat maar al te goed begrepen. De Wever is het belangrijkste gezicht van N-VA. Dat betekent echter niet dat hij de enige N-VA-politicus is die zich profileert in de populaire media. Zo treedt ook Peumans, op aanraden van zijn woordvoerder, op in de populaire zondagavondquiz *De pappenheimers*. Helaas voor hem is zijn optreden niet echt een daverend succes. Niet alleen kan Peumans zijn ploeg niet naar de finale brengen, hij laat ook blijken het concept van het programma niet te begrijpen. Peumans communiceert zichzelf zo als ernstig en wereldvreemd. Bovendien beledigt hij ook nog de joodse bevolking in Vlaanderen met een mediarelletje als gevolg. Kortom, een gemiste kans.²⁸⁰

Vooralsnog heeft binnen N-VA enkel De Wever de status van BV en bijgevolg van gewilde gast in allerlei niet-politieke programma's en weekbladen. De BV-status van De Wever kunnen we onder andere aflezen aan de aandacht die alle 'niet politiek-relevante daden' van De Wever krijgen in een heel breed scala aan media. We zoomen hieronder in op het optreden van De Wever in de populaire geschreven media, meer bepaald belichten we de berichtgeving over zijn dieet als een deel van de verkiezingscampagne van N-VA voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2012. Dit schijnbaar a-politieke gegeven vormt de spil in de politieke verkiezingscampagne van N-VA. Daarna bekijken we de media-

aandacht voor zijn laatste optreden in *De slimste mens*. We eindigen met een analyse van een optreden van De Wever in *De laatste show*.

7.6.1. Het dieet van De Wever, het imago van gewone man en de kracht van verandering

Verkiezingscampagnes worden steeds complexer en gesoftistikeerder. De klassieke formats van de campagne – folders, advertenties, affiches – zijn er slechts een deeltje van. Campagnes worden nu over een lange periode uitgesmeerd en houden allerlei indirecte en impliciete boodschappen in die slechts duidelijk worden wanneer men ze ziet in het verband van de campagne. De campagne van Bart De Wever voor de Antwerpse burgemeesterssjerp is een goed voorbeeld van deze nieuwe en uiterst complexe campagnes. Het dieet van de voorzitter en zijn uiterst gemediatiseerde optreden tijdens de loopwedstrijd Antwerp 10 Miles spelen in die campagne een zeer prominente rol.

7.6.1.1. Het dieet van De Wever en gratis reclame

Het dieet van De Wever zou op zich een non-item moeten zijn. Echter, het gewicht van De Wever is al jaren een deel van zijn imago en dus ook van zijn politieke communicatie. Immers, via zijn gewicht slaagt hij erin om zichzelf te verbeelden als iemand met humor en zelfrelativeringsvermogen: het Holle Bolle Gijs-imago zoals imago-expert Stef Verbeeck het noemt.²⁸¹ Het BV-schap van De Wever en het feit dat De Wever zich, doorheen zijn sarcastische humor, steeds verbeeldt als dik, maakt dat ook zijn dieet opeens een belangwekkend feit wordt. Zodanig zelfs dat nagenoeg elk medium in Vlaanderen bericht over het voornemen van de voorzitter om af te vallen. Meer nog, zijn vorderingen worden gevolgd. Het eerste bericht over het dieet van De Wever verschijnt begin december 2011 naar aanleiding van een wedstrijd van Studio Brussel, die de winnaars ‘het gewicht van De Wever’ in frietjes belooft. De Wever laat op dat moment weten dat hij op dieet is. Dit nieuws wordt onder andere opgepikt door *De Standaard* op 2 en 3 december 2011. Echter niet alleen de communicatie over zijn gewicht haalt het bericht, De Wever integreert er ook een politieke boodschap in:

‘Een mens op dieet is vaak niet de meest opgewekte persoon en dat belooft: De Wever gaat immers ook toe het frustrerend te vinden met N-VA

langs de kant te moeten staan nu alle andere partijen in de regering stappen. “Er is in Vlaanderen een stem die vraagt om verandering, en die moet er ook komen. Ik blijf volhouden. En als dat niet vandaag kan, moet het maar morgen of overmorgen”, zei De Wever. “Maar ik ben er heilig van overtuigd dát die verandering er komt”.²⁸²

Net zoals De Wever karakter nodig heeft om zijn dieet vol te houden, zo toont hij ook karakter in zijn job. Hij heeft de kracht om te veranderen. Hij blijft volhouden, voor de Vlamingen die verandering willen. De Wever is een karaktermens, hij zet door. Zo wordt het dieet van de voorzitter ook politiek nieuws, de kwaliteitsmedia waardig. Zo meldt *Knack* op 22 december 2011 dat Bart De Wever op een ‘streng dieet’ staat.²⁸³ ‘Mijn leven stelt niet veel meer voor’,²⁸⁴ laat De Wever optekenen. De Wever had dit daags voordien gemeld in de uitzending van *Blokken for life*, waaraan hij, na een dagenlange hype in verschillende media, samen met Astrid Bryan meedeed voor het goede doel. *Knack* meldt hierover: ‘Naar de uitzending werd zelfs door sommige kwaliteitsmedia reikhalzend uitgekeken.’²⁸⁵

Ook *De Standaard* maakt naar aanleiding van *Blokken for Life* melding van het dieet. Daags nadien gaat de krant er verder op in, het lijkt wel een genre op zich. Aan de hand van twee foto’s van De Wever, een uit juni 2010 en een uit december 2011, wijst men op de vooruitgang van De Wever via zijn dieet.²⁸⁶ Op 31 december 2011 wijdt *De Standaard* een artikel aan het proteïnedieet van De Wever. Centraal staat de vraag of De Wever als ‘populairste politicus van Vlaanderen’²⁸⁷ die het ‘populairste dieet van het moment’²⁸⁸ volgt in dit opzicht een rolmodel moet zijn: ‘Moet hij straks, als al die feesten verteerd zijn, uw rolmodel worden?’²⁸⁹ Kortom, De Wever wordt gebruikt om een stuk over diëten te kunnen slijten. En zoals gezegd, het lijkt een genre te worden. Zo grijpt *De Standaard* op 8 januari 2012 het dieet van De Wever aan om een artikel te wijden aan Pierre Dukan, een dieetgoeroe.²⁹⁰ Op 9 januari komt er een stuk in de gezondheidsrubriek van *De Standaard* waarin wordt geduid hoe het dieet van De Wever werkt,²⁹¹ een bericht dat overgenomen wordt door *Het Nieuwsblad*.²⁹²

De Standaard is duidelijk niet het enige medium dat bericht over het dieet van De Wever. Zo meldt ook *Het Belang van Limburg* de strijd van De Wever tegen overgewicht.²⁹³ *Man bijt hond* wijdt dan weer een heel stukje aan het dieet. In dit stukje geven allerlei mensen (een frituuruitbater, een cafébaas, een diëtist) advies aan De Wever.²⁹⁴ Naar aanleiding van de berichtgeving

van *Het Laatste Nieuws*, besteedt ook radiozender MNM een uitzending aan het dieet van De Wever.²⁹⁵ Ook *Knack* blijft de vorderingen van De Wever en zijn dieet opvolgen, op 26 januari 2012 meldt het kwaliteitsblad: 'De Wever 20 kilo afgevallen.'²⁹⁶ De mediatisering van het dieet dat De Wever volgt en de opvolging van het verlies van kilo's, inspireert Kineslim, een producent van dieetproducten, tot een nieuwe reclamecampagne:

'Bart weet het al, afslanken doe je met eiwitten. Naast Bart kampt maar liefst 63% van de Belgen met overgewicht.'²⁹⁷

De berichtgeving over het dieet van De Wever is zo alomtegenwoordig dat de reclamemaker de achternaam van de politicus niet meer hoeft te vermelden. Dieet en Bart in één zin levert meteen de gewenste connotatie op: het succesvolle dieet van De Wever waar alle media dan al meer dan een maand reclame voor maken. Ook die reclame doet opnieuw een medialawinetje ontstaan. In *Het Nieuwsblad*,²⁹⁸ *Vandaag.be*,²⁹⁹ *de Gazet van Antwerpen*³⁰⁰ en *De Standaard*³⁰¹ wordt zo dag in, dag uit het karakter van De Wever gecommuniceerd: hij heeft de kracht om te veranderen.

De Wever krijgt maandenlang positieve media-aandacht, zonder enige echte inhoudelijke politieke boodschap. Deze mediacommunicatie kan bijgevolg enkel maar positieve effecten genereren. Niemand wordt afgestoten door dergelijke berichtgeving, inhoudelijk is er immers geen controverse. Meer nog, die berichtgeving toont hem als een gewone man, met zijn eigen problemen, die bovendien het karakter heeft om een hard dieet tot een goed einde kan brengen. Iedereen kan zich bovendien die helse strijd voorstellen, omdat de voorbije jaren de ontembare eetlust van De Wever stevast werd herhaald, een eetlust die in de media vooral werd voorgesteld als een voorliefde voor de frituur, een voorliefde voor 'gewoon eten'.

Het succes van de constante stroom aan positieve media-aandacht die het dieet van De Wever genereert, wordt ook gekapitaliseerd in de précampagne van zijn partij. In maart 2012 start de N-VA haar verkiezingsstrijd met de campagneslogan 'De kracht van verandering',³⁰² een openlijke verwijzing naar de verandering die de voorzitter ondertussen zelf ondergaan heeft. Het is dan ook geen toeval dat De Wever diezelfde week figureert op de cover van *Express*. De cover bestaat uit een foto van De Wever in een 'hoodie' van de Universiteit Antwerpen (UA) terwijl hij duidelijk aan het afzien is op een

loopband. Daarnaast zien we een foto van De Wever voor de vermageringskuur. De opschriften zijn duidelijk:

‘Bart De Wever: nooit meer de dikke van de Wetstraat. “Vooral mijn kinderen zeiden altijd dat ik te dik was.” Met exclusieve foto’s: Eerlijk gesprek over zijn nieuwe leven als vader en echtgenoot.’³⁰³

Twee dagen na de lancering van de campagne, communiceert De Wever via dit populaire medium de campagneboodschap. De Wever heeft de kracht om te veranderen, hij is 35 kilo afgevallen en loopt zelfs. Hij communiceert bovendien heel duidelijk zijn band met Antwerpen via de opschriften van de UA op zijn pull. Bovenal brengt De Wever een emotionele boodschap, hij heeft ‘een nieuw leven nu als vader en echtgenoot.’ De Wever offert het eten voor zijn kinderen en zijn echtgenote. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat bij het artikel ook een foto prijkt van De Wever met zijn vrouw en kinderen. De man achter de politicus wordt hier gecommuniceerd.

Er kan echter geen twijfel over bestaan dat die communicatie bij uitstek politiek van aard is en bovendien deel uitmaakt van een hele communicatiecampagne. Politiek en lifestyle zijn één. Zijn dieet is iconisch voor zijn politiek: hij is vastberaden, wilskrachtig en laat zich niet kennen. De Wever zet zichzelf neer als iemand die ‘morbide obesitas’ had, iemand die bijna dood was, maar door zijn opofferingen nu op weg is naar een stevige gezondheid. Hij is dus de kracht van verandering.³⁰⁴ En hoewel hij vroeger al zo hard werkte, is hij vandaag sterker dan ooit: ‘Elke dag voel ik me sterker worden.’³⁰⁵ Die vermageringskuur betekent echter niet dat hij nu ook ijdel en modieus wordt. De Wever zal geen ‘*slim fit*’-pakken dragen. Nee, De Wever blijft een gewone man:

‘Maar ijdel? Ik koop mijn kleren al heel mijn leven bij SKM. [...] En ja, ik heb nu meer keuze, maar ik hou het bij klassiek. Ik ben vooral blij dat ik opnieuw een stropdas kan dragen. [...] maar aan dat soort frivoliteiten [zoals Van Quickenborne; IM] doe ik dus niet mee.’³⁰⁶

7.6.1.2. De Antwerp 10 Miles en de kracht van verandering

Het dieet van De Wever is deel van de verkiezingscampagne van N-VA in 2012. Hoewel De Wever zijn campagne om burgemeester van Antwerpen te worden al start in december 2011, staat in de media, naast zijn vermageringskuur, vooral de ‘doet hij het of doet hij het niet’-vraag centraal. Meer

dan een jaar is er speculatie omtrent de vraag of De Wever al dan niet voor burgemeester gaat in Antwerpen. De ontknoping wordt maandenlang aangekondigd. Eén dag voor de Antwerp 10 Miles heeft N-VA een congres en daar maakt De Wever zijn beslissing kenbaar: 'hij gaat ervoor', is de boodschap. Dit is het signaal voor de media dat de verkiezingscampagne van N-VA begonnen is. Echter, de verkiezingscampagne van N-VA is al maanden bezig. Ze begint als De Wever zijn vermageringskuur aanvangt.

Zoals gezegd bestaan politieke verkiezingscampagnes lang niet meer alleen uit formele propaganda (congressen, posters, flyers enzovoort). Campagnes zijn vandaag complex en veelzijdig en de formele campagne vormt slechts een klein deel van het totale pakket aan politieke verkiezingscommunicatie, een pakket waarin de communicatie van identiteit, zoals Silverstein³⁰⁷ het noemt, van steeds groter belang wordt. De 'klassieke' campagne gaat op zaterdag 21 april 2012 formeel van start als De Wever op het N-VA-congres aankondigt dat hij voor de burgemeesterstessjerp gaat. Het bericht is weinig verrassend, maar de media-aandacht ervoor is overweldigend: geen enkel medium kan eraan voorbij. Op zondag neemt De Wever deel aan de Antwerp 10 Miles – een loopwedstrijd die hij badend in het zweet na bijna twee uur afzien voltooit. Ook dit laatste evenement krijgt immense media-aandacht.

De twee evenementen lijken volstrekt ongerelateerd – het ene is puur politiek, het tweede is lifestyle. Ze zijn echter door-en-door met mekaar verweven. We beginnen dat te begrijpen als we een paar foto's bekijken. Op de eerste foto we zien de N-VA-voorman de aankomst van de 10 Miles bereiken. Zijn gelaat is vertrokken van uitputting; hij wordt vergezeld door een andere Antwerpse BV, Carl Huybrechts, die later zal laten weten dat hij het dieet van De Wever in boekvorm zal gieten. Om de schouders van De Wever is een banier gedrapeerd waarop we de tekst '*Nil Volentibus Arduum*' (NVA) onderscheiden. '*Nil Volentibus Arduum*' is ondertussen een welbekende Latijnse spreuk in Vlaanderen, dankzij De Wever. Het is de spreuk waarmee hij zijn toespraak opent op de verkiezingsavond van 2010. De spreuk staat voor 'niets is moeilijk voor hen die willen' – waar een wil is, is een weg. Met die spreuk verwijst De Wever die avond naar het doorzettingsvermogen en de hardnekkigheid waarmee hij en zijn partij het onmogelijke hadden gerealiseerd: wegklimmen uit een electorale verliespositie na het opbreken van het kartel met CD&V en een verpletterende overwinning halen. Die dag beweegt het Vlaams-nationalisme van de marge van de Vlaamse politiek naar het absolute centrum. N-VA wordt de grootste partij. Een historische overwinning. Eindelijk.

Met zijn vermageringskuur communiceert De Wever identiek dezelfde boodschap. Hij heeft de wil om te veranderen en hij kan het onmogelijke realiseren. De oude De Wever is een man die duidelijk boven zijn ideale gewicht zit. Die oude De Wever verliest in enkele maanden tientallen kilo's. Zo'n radicale veranderingskuur vergt doorzettingsvermogen, wilskracht en onverzettelijkheid. Je moet op je tanden bijten, je doel duidelijk voor ogen hebben, en op dat doel afgaan zonder aarzelen en twijfelen, rechttoe-rechtaan erop af.

Laten dat nu juist de karaktertrekken zijn die, zoals we hier uitvoerig hebben laten zien, de PR-mensen van N-VA al vanaf het begin van de regeringsonderhandelingen in 2010 hebben beklemd. De Wever is standvastig, hij houdt beide benen stijf, gaat compromisloos op zijn doel af, doet geen water bij de wijn. Terwijl de anderen toegevingen doen, houdt hij voet bij stuk, want hij wil verandering, echte, grondige, diepgaande verandering, geen oppervlakkige verandering maar een verbouwing die vanaf de fundamenteen begint. Bart is de man die op wilskracht alles kan: *'Nil Volentibus Arduum.'*

Zijn dieet en deelname aan de 10 Miles zijn pure lifestyle-gegevens. Ze krijgen een immense media-aandacht. De aandacht gaat nu niet langer naar De Wever als politicus, maar naar De Wever als persoon die zijn levensstijl wijzigt. Magazines die anders nauwelijks ruimte bieden aan politici, nemen nu gretig kennis van de grote moeite die De Wever zich, net als duizenden andere dames en heren, getroost om zijn overtollige kilo's kwijt te raken.

Na zijn aankomst in de 10 Miles, omsingeld door een horde reporters, heeft de Wever zijn banier rond zijn schouders. De verandering in levensstijl en uitzicht die De Wever dankzij zijn spartaans dieet heeft ondergaan, is geen privézaak, ze is publiek, héél erg publiek zelfs. Ze wordt direct gekoppeld aan datgene waar hij als politicus voor staat: *'Nil Volentibus Arduum'*: waar een wil is, is een weg. De Wever kan veranderen, hij kan verandering tweebrengen, louter door zijn persoonlijke wilskracht, zijn onverzettelijkheid, zijn daadkracht. Hijzelf staat als persoon synoniem voor het programma dat hij met zijn partij wil realiseren: grondige en diepgaande verandering. En die verandering is het voorwerp van een massale mediatisering.

7.6.1.3. Nieuwe campagnes: politiek en lifestyle zijn één

Kies voor De Wever en dit is wat je krijgt: iemand die zichzelf onder controle heeft, die bovendien kan afslanken – iets wat de regering-Di Rupo niet doet; hij noemt die dan ook spitsvondig de 'obesitasregering'³⁰⁸ – en die zichzelf gezond kan maken – iets wat Vande Lanotte weigert te doen met de over-

heidsfinanciën. Hij kan Vlaanderen mager en gezond maken en ons land in één beweging van een logge en vette staat omtoveren in een land dat qua *Body Mass Index* op de ideale lijn zit. De persoon De Wever staat synoniem voor zijn programma. Elke lifestyleboodschap over hem is tegelijkertijd een boodschap over zijn politieke persoon. De Wever, zijn voeding en zijn beleidskeuzen zijn één pakket. Kijk je naar het ene, dan zie je meteen het andere.

Ruim tien jaar geleden noemde Blommaert dit mechanisme ‘Clintonificatie’.³⁰⁹ Net zoals we via de affaire-Lewinsky álles wisten over Bill Clinton, moeten onze politici zich in toenemende mate als mens tonen: in spelletjes-programma’s, in human interest- en lifestylesecties van de media. Ze moeten ons hun muziekvoorkeuren bekend maken, hun geliefkoosde restaurants en gerechten, hun hobby’s, sportprestaties en hun favoriete boeken, hun haikugedichtjes en hun zangtalent. Onze politici hebben zich hier meteen aan aangepast, en ze *facebooken* en *twitteren* er nu naar hartelust op los, over eender welk thema dat de bevolking kan boeien.

In 2006 stapt de huidige Antwerpse burgemeester Patrick Janssens (sp.a) met een heel nieuw campagneconcept naar de lokale verkiezingen.³¹⁰ Hij associeert zich niet met een partij, maar laat de campagne exclusief draaien rond zichzelf: ‘de Patrick’ met zijn T-shirt.³¹¹ Een hele stoet BV’s uit de artistieke en zakenwereld neemt het voor hem op, van Jan Decler tot Gene Bervoets. Zij geven de eigenlijke verkiezingsspeeches: uitgebreide lofliederen over ‘de Patrick’, zijn vele kwaliteiten en het onbegrensde geloof dat ze in hem hebben. Het model werkt, Janssens wordt burgemeester.

De Wever neemt datzelfde model op maar radicaliseert het. Hij voert het door in andere domeinen, spreidt het verder in de tijd en voegt er nieuwe dimensies aan toe. De woorden van de BV’s over Janssens zijn vervangen door de daden van De Wever zelf – de vermageringskuur. Hij toont in en door zichzelf zijn kracht tot verandering. Dit is ook de campagneslogan van de N-VA voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2012 en daarmee introduceert hij ook een moralisering van de politiek. Politiek, dat gaat om morele kwaliteiten: een rotsvast geloof in datgene wat goed is en een onwrikbare daadkracht in het nastreven van dat geloof. Die kracht tot verandering is een morele kwestie die neerkomt op personen eerder dan partijen. Die morele

kracht is een eigenschap van de persoon De Wever; anderen hoeven dat niet te komen zeggen over hem, hij toont het zelf wel in zijn daden.

7.6.1.4. Van programma naar persoon

Bij De Wever gaat politiek, zoals we gezien hebben, over waarden, *Werkbare Waarden*.³¹² Vlaanderen is een 'morele gemeenschap' en hij zelf verpersoonlijkt die morele gemeenschap. De Wever is zijn partij, en hij is zijn volk. Hij toont zelf aan welke waarden werkbaar zijn, en hoe werkbaar men ze kan maken als men wilskracht en volharding toont. Duidelijker kan de boodschap niet zijn.

Het eerste hoogtepunt van de campagne van N-VA valt dus niet op de zaterdag dat hij zijn lijsttrekkerschap aankondigt, maar op zondag, als hij vergezeld van een BV en gehuld in de slogan die hem zo karakteriseert de finish van de Antwerp 10 Miles bereikt. Hij heeft afgezien maar hij heeft het wél gedaán! En wie hem verkiest, krijgt dat brok wilskracht als leider.

Daarmee krijgen we een radicalisering van de Clintonificatieprocessen die de politieke beeldvorming domineren. De Wever staat voor een totale verpersoonlijking van de politiek. Het programma van zijn partij wordt samenvoegen in zijn persoonskenmerken, en die krijgen één frase als beschrijving mee: 'de kracht van verandering'. Verandering ten goede of ten kwade, naar links of naar rechts, ten voordele van de enen en ten nadele van de anderen – dat alles is van een tweede orde. Doordat de verandering niet geduid wordt, komt het concept voor iedereen met de suggestie dat het over de moeilijke aspecten van zijn eigen leven gaat en dat het gelijk staat aan verbetering.

De personificatie rond De Wever is al een hele tijd bezig in de N-VA. Er heerst, zoals we gezien hebben, een leiderscultuur en de medewerkers spreken enkel en unaniem lof over de leider. Bracke zegt dat hij geen enkele kritiek verdraagt op De Wever. Kritiek op de politiek van De Wever is direct kritiek *ad hominem*: men valt niet de ideeën en visies aan, maar de sterke en dominante man die hij is. Die personificatie werkt in twee richtingen: men valt een persoon niet aan om redenen die niet persoonlijk zijn. De programmateksten en publieke uitspraken van De Wever worden daardoor naar de achtergrond geduwd. Hij is zo rechtlijnig en rechtschapen dat hij eender wat mag zeggen. Hij is de motor van verandering. Op hem zullen we stemmen. De campagne van N-VA is met succes gelanceerd.

7.6.1.5. De communicatieve dominantie van De Wever

Het succes van de campagne wordt duidelijk in de maandageditie van *Het Laatste Nieuws* na de 10 miles.³¹³ De dubbele communicatie van De Wever, de formele en informele, bereikt zo goed haar doel, dat het sensationele nieuws dat Pol Van Den Driesche (N-VA) uit de politiek stapt na aantijgingen van seksuele intimidatie naar de derde pagina van *Het Laatste Nieuws* is geduwd. Ook de politieke concurrenten, Open VLD en sp.a, die net als N-VA in dat weekend hun verkiezingscongres hebben, worden compleet gemarginaliseerd door de communicatie van De Wever. Zij krijgen samen nog geen negende van een pagina ter beschikking in *Het Laatste Nieuws*. De dubbele boodschap, die De Wever gecommuniceerd heeft tijdens het weekend, staat centraal op de voorpagina én de twee binnenpagina's. De formele campagne-boodschap is dat 'De Wever kiest voor Antwerpen':

'Ik wil zes jaar burgemeester zijn. Aan die keuze heb ik nooit getwijfeld. Ik ben zot van Antwerpen. [...] Als de Antwerpenaar mij dat vertrouwen geeft, wil ik graag zes jaar lang burgemeester zijn van de mooiste stad ter wereld.'³¹⁴

De communicatie van De Wever over zijn liefde voor Antwerpen en het feit dat hij nooit getwijfeld heeft aan zijn strijd voor de burgemeesterssjerp, reproduceren de journalisten meteen als waarheid:

'Zij [...] hebben de onvoorwaardelijke liefde van Bart De Wever voor zijn stad onderschat. De Wever is zot van A. Voor hem is het de plaats "waar as ik zen geboren" en waar hij ook wil sterven. Tussendoor wil hij er leven en werken – anders was hij niet verhuisd van Berchem naar Deurne, maar ineens naar Brecht, Boechout of Brasschaat. Antwerpen is De Wever te dierbaar om de stad nog langer cadeau te doen aan de socialisten. Vandaag zet hij de Reconquista in.'³¹⁵

De Wever wordt neergezet als een 'echte Antwerpenaar', een Antwerpenaar die bovendien zijn stad zo graag ziet dat hij niet anders kan dan voor burgemeester gaan. Iedereen had dat eigenlijk moeten weten, hij heeft een hart voor Antwerpen. De Wever wordt door de journalisten verbeeldt als iemand integer, met een hoge moraal, rechtlijnig, consequent en vol verantwoordelijkheidszin. En omdat hij dat hart heeft voor Antwerpen, zo

zegt De Wever in *De Standaard*, heeft hij zijn kandidatuur nu pas bekend gemaakt:

‘Ik heb nooit getwijfeld. Voor mij was het altijd de evidentie zelve om voor het burgemeesterschap te gaan. De speculatie rond mijn mogelijke kandidatuur vond ik overigens amusant. De duidelijkheid is goed, maar we starten nog niet met de campagne. Eind mei leggen we de lijsten definitief vast. U zal nog opkijken van enkele opmerkelijke namen. [...] pas in september gaan we voluit. De Antwerpenaar is niet gebaat met twee partijen die al te vroeg campagne voeren en zo het bestuur van de stad verlammen.’³¹⁶

Terwijl De Wever midden in zijn verkiezingscampagne zit, pretendeert hij nog niet begonnen te zijn. In het belang van de stad zal N-VA pas in september beginnen met campagne voeren. De Wever profileert zich opnieuw als een verantwoordelijk politicus. Hoewel hij volop in de informele en formele campagne staat, komt hij weg met de stelling dat hij in het belang van de stad pas in september zal starten. Zo slaagt hij er weer in om zichzelf neer te zetten als een uitzonderlijk moreel persoon, die de belangen van zijn partij ondergeschikt maakt aan het belang van de stad, van de morele gemeenschap. Hij is de belichaming van die morele gemeenschap. De Wever is rechtschapen, hij is een echte Antwerpenaar en hij neemt zijn verantwoordelijkheid op. En zo komen we bij de tweede, informele politieke boodschap. Die boodschap is minstens even belangrijk en haalt ook de voorpagina van de krant. Naast de aankondiging dat hij voor burgemeester wil gaan, plaatst de krant de foto van een uitgeputte en bezwete De Wever met zijn ‘*Nil Volentibus Arduum*’-banier om de schouders. Die foto, die symbool staat voor zijn kracht tot verandering, maakt De Wever ook zelf expliciet:

‘Antwerpen heeft de kracht van verandering nodig, spreechte Bart De Wever zaterdag. Hij wil als lijsstrekker van N-VA die verandering belichamen, zei hij – weliswaar 50 kilogram lichter dan een half jaar geleden.’³¹⁷

Omdat De Wever in vorm is, kan hij er nog harder tegenaan gaan. Die verandering bij hemzelf zal zich dubbel en dik terugbetalen voor de Antwerpenaar: ‘Daarmee is meteen het geheim onthuld waarom ik mijn conditie train: wie beter in vorm is, kan nog harder werken.’³¹⁸ Hij moet ‘de motor van verandering’³¹⁹ worden. En in Antwerpen is die verandering broodno-

dig, want 'Antwerpen voelt de samenlevingsproblemen het hardst'.³²⁰ Het is dat gegeven dat moet veranderen, dat N-VA zal veranderen. 'Het is tijd dat de Antwerpenaar zelf mag kiezen voor de stad.'³²¹ De oplossing ligt volgens De Wever voor de hand: 'De stad heeft politici nodig die op het Schoon Verdiep en in Brussel dezelfde taal spreken, die zeggen waar het op staat, die de belangen van de Antwerpenaar overal en consequent verdedigen'.³²² 'Het is tijd voor verandering'³²³ en '[b]ovendien moet Antwerpen de motor van de broodnodige verandering worden'.³²⁴ Zowel de 'puur-politieke boodschap' van De Wever als zijn lifestyle-communicatie brengen hetzelfde verhaal: Het is tijd voor verandering en De Wever kan deze verandering realiseren; hij is niet alleen consequent en een échte Antwerpenaar met een hart voor de stad, hij heeft, zoals hij bewezen heeft met zijn dieet, ook de kracht om te veranderen. Als hij aan de macht is, dan is de Antwerpenaar aan de macht.

7.6.2. Woestijnvis en de hype rond De Wever

De Wever en zijn N-VA komen graag aan bod in allerlei Woestijnvismedia, zoals *Humo*. N-VA'ers zien die media als de media van progressief Vlaanderen. Scoren in die media, betekent dan ook het uitbreiden van het potentieel electoraat van de partij. Bovendien biedt deze context De Wever stevast een uitgelezen kans om sarcastisch uit de hoek te komen. Zo ook in het *Humo*-interview van 25 oktober 2011. De interviewer opent als volgt: 'Het is frappant hoe vaak de openingsvraag in de interviews van de voorbije weken stevast luidt: "hoe gaat het met jullie"?'³²⁵ De Wever kan zich meteen van zijn beste kant laten zien, zijn sarcastische kant:

'Ja, met zo'n oprechte bezorgdheid. Ik zou bijna zeggen "sympathie" als ik niet beter wist. Alsof ze plots tegenover een terminale patiënt zitten. Maar het gaat goed met ons, maak u geen zorgen.'³²⁶

Dergelijke vorm van humor is op maat geschreven van het format waarmee *Humo* als magazine groot is geworden. Immers, *Humo* staat niet alleen bekend als een blad voor de progressieve mei 68-generatie,³²⁷ de uitverkozen vijanden van De Wever, maar ook als een taboedoorbrekend, satirisch magazine dat sarcastische humor populair heeft gemaakt in Vlaanderen. De kers op de taart voor N-VA is haar aanwezigheid in programma's als *De laatste show* of *De slimste mens*. Zelfs in de tijd van Bourgeois kon *De laatste*

show, een van de monumenten van Woestijnvis, nog door de beugel. Dat zowel *De laatste show* als *De slimste mens* absolute kijkcijferkanonnen zijn, zal er mogelijk ook mee te maken hebben.

7.6.2.1. De Slimste mens ter wereld

De slimste mens ter wereld haalt in het eerste seizoen dat De Wever meedingt naar de titel, gemiddeld 1.112.671 kijkers per dag. In het tweede seizoen stemmen gemiddeld 1.451.813 kijkers af op *De slimste mens* en het derde seizoen bereikt gemiddeld zelfs 1.649.089 kijkers per dag. Kortom, *De slimste mens* zorgt ervoor dat je als politicus een enorm bereik hebt. Bovendien komen er geen lastige of kritische vragen van tegenstanders. *De slimste mens* zorgt daarenboven stevast voor een lawine aan berichtgeving in andere media over de quiz en zijn deelnemers. Zo publiceerde de kwaliteitskrant *De Standaard* alleen al de dag voor de start van de voorlopig laatste reeks 30 artikels gerelateerd aan de quiz, met telkens een kort interview met de deelnemers.

Sinds zijn tweede deelname is De Wever zelf een kijkcijferkanon en dat vertaalt zich ook in de kijkcijfers van het programma. Bij de deelname van De Wever, in volle regeringsonderhandelingen, haalt het programma zelfs 1.870.640 kijkers. Het absolute kijkcijferrecord van het programma met 2,1 miljoen kijkers staat ook op zijn naam. De reputatie van De Wever werd in de tien uitzendingen van het populaire programma getransformeerd. De kille, conservatieve politicus werd een sarcastische intellectuele grapjas die niet te beroerd was om zich ook te verdiepen in de populaire magazines.

Met zijn optredens in *De slimste mens* bereikt De Wever niet alleen de kijkers van het programma. Immers, bij elke uitzending van deze quiz schrijven alle andere media de pagina's vol. Doordat De Wever nog in de regeringsonderhandelingen zit als hij voor de derde keer wil deelnemen, komt een hele reeks artikelen op gang in de meest uiteenlopende media. Wekenlang figureert De Wever, nagenoeg zonder zelf te communiceren, in alle Vlaamse media. *Story* kopt meer dan een maand voor de start van het bewuste seizoen: 'Allerslimste mens zonder De Wever?' Centraal staat de vraag of De Wever, een van de absolute favorieten, zal meedoen aan de quiz:

'Het ziet er echter niet goed uit voor een van de absolute favorieten. Bart De Wever zou het volgens zijn entourage ongepast vinden om aan het

programma deel te nemen als de onderhandelingen van de regering nog niet zijn afgerond. Al is zijn beslissing nog niet definitief, en hangt alles af van de komende dagen.³²⁸

De Standaard laat diezelfde 5 november weten dat De Wever alsnog deelneemt aan de populaire quiz, nadat het productiehuis hem over de streep heeft weten te trekken:

‘Zijn opnames zijn gepland in de kerstperiode, op een moment waar ook het politieke wereldje stilvalt. Hierdoor kunnen zijn tv-optredens eventuele onderhandelingen dus niet in de weg staan. Net dat laatste zou voor Bart De Wever de doorslag gegeven hebben.’³²⁹

De Standaard communiceert in de plaats van De Wever en stelt hem voor als een verantwoordelijk politicus, die zijn verantwoordelijkheid nemen belangrijker vindt dan in de media verschijnen. Het is niet De Wever zelf die wil deelnemen aan het programma en dus de gratis publiciteit wil incasseren. Het is het productiehuis dat hem over de streep weet te trekken. De reden die de doorslag heeft gegeven, is dat de opnames gebeuren in de kerstvakantie en op dat moment ‘de eventuele onderhandelingen niet in de weg staan’. De eventuele deelname van De Wever beheerst wekenlang de media en dat vertaalt zich ook in de kijkcijfers van de eerste aflevering in 2011 waar De Wever zijn optreden maakt: 75% van alle Vlaamse kijkers kijkt naar De Wever.³³⁰ Daags nadien komt opnieuw een mediacarrousel op gang. *Knack* kopt: ‘1,8 miljoen kijkers zien De Wever winnen’.³³¹ En uiteraard kan ook *Het Laatste Nieuws* niet ontbreken: ‘1,87 miljoen kijkers voor De Wever in “Allerslimste Mens”’.³³² Zelfs de kwaliteitskrant van Vlaanderen, *De Standaard*, kan niet voorbij aan het fenomeen en schrijft in haar titel: ‘De Wever duwt Allerslimste Mens naar record’.³³³

De Wever weet niet alleen een kijkcijferrecord op zijn naam te schrijven, de loftrompetten worden ook bovengehaald om zijn humor en quiztalent te bewieroken. *De Morgen* beschrijft de deelname van De Wever als volgt in het artikel ‘De Wever kwam, zag en overwon’:

‘Bart De Wever walste tijdens zijn debuut in *De allerslimste mens* als een stormram over zijn medekandidaten. Niet alleen won hij met glans, met een paar welgemikte oneliners werd hij meteen het centrum van alle aandacht.’³³⁴

De Wever haalt met zijn deelname zelfs de Amerikaanse pers via *Associated Press*³³⁵. Zo kopt Foxnews: *'In times of crisis, Belgium goes with the show'*³³⁶ en ook *The Washington Post* besteedt er aandacht aan.³³⁷ *De Tijd* neemt dit bericht dan weer over waardoor het terug in België belandt.³³⁸ Het bericht komt ook over de taalgrens terecht. Zo bericht de RTBF over *'Bart De Wever, le showman vu par le Washington Post.'*³³⁹ En als *Terzake* de dag nadien De Wever in haar studio heeft, kan zijn deelname niet onvermeld blijven. Kathleen Cools wijst De Wever erop dat er stemmen zijn, zowel in Vlaanderen als in Franstalig België, die zijn deelname aan de quiz 'terwijl het land in brand staat'³⁴⁰ niet gepast vinden. 'Wat zegt u daarop?'³⁴¹ vraagt Cools. De Wever reageert bits:

'Ah ha (geeft blijk van erkenning gevolgd door een blik van smalende neerbuigendheid) dat dat dikke flauwe kul is. (boos) Ik heb aan *De slimste mens* meegedaan omdat de pers mij uitdaagde. Dat ik een lafaard zou zijn als ik niet zou komen. Als het zo zit, dacht ik, dan ga ik. En nu...'³⁴²

Kathleen Cools onderbreekt hem: 'En u luistert zo braaf naar de pers (smalend).'³⁴³ De Wever gaat echter onverstoorbaar verder:

'Nu is het natuurlijk weer niet goed. Maar ik daag u uit om iemand te vinden in de Wetstraat die weet wanneer ik die opnames heb gedaan. Om één (nadruk) afspraak te vinden die één (nadruk) minuut is verschoven omdat ik daar in dat spel heb gezeten.'³⁴⁴ (De Wever communiceert overtuigd, enigszins kwaad en defensief met open ogen, zonder knipperen en hij ondersteunt de nadrukken in intonatie met zijn lichaamsbewegingen)

'Het is natuurlijk allemaal allang opgenomen. Ik heb er aan deelgenomen omdat die ploeg me dat gevraagd heeft. (Met zijn blik communiceert hij dat hij daar niets kan aandoen.) En dat wordt dan toevallig nu uitgezonden, u kan dat dan ongelukkig vinden maar om me daar nu elke dag een sneer voor te geven in deze nieuwsuitzendingen. Dat vind ik eigenlijk een slag onder de gordel.'³⁴⁵ (Het laatste stuk van dit citaat wordt terug zeer bits gebracht.)

Kathleen Cools merkt op dat dit haar eerste vraag is over dit onderwerp. De Wever valt meteen in:

‘Ja maar, ik zie dat sinds gisteren dat er hier op de nieuwsdienst constant opmerkingen: als u De Wever wil zien, dan moet je naar *De slimste mens* kijken – kan iedereen aanraden om dat te doen. Dat is een heel goed programma – (De Wever communiceert dit stuk losser dan de voorgaande.) maar om mij daar nu iedere dag voor aan te pakken, dat vind ik zeer flauw.’³⁴⁶ (Het laatste stuk van dit antwoord wordt terug zeer defensief gecommuniceerd)

De Wever gaat in het defensief. De Wever interpreteert de vraag van Cools meteen als een ‘onterechte aanval’ en reageert zonder zijn kenmerkende humor. De Wever communiceert boos, zowel in taal als in lichaamsbewegingen. De aanval is de beste verdediging. Het bitse antwoord zorgt ervoor dat Kathleen Cools het gesprek meteen afrondt met de volgende woorden: ‘Dan hebt u nu uw recht van antwoord gehad.’³⁴⁷ Deze discussie komt De Wever niet gelegen, ze hypothekeert het mogelijke electoraal gewin. Immers, als mensen overtuigd raken van het idee dat de voorzitter van de grootste partij tijdens de grootste politieke crisis in het land liever spelletjes speelt dan zijn politieke taak te vervullen, zou zich dat wel eens kunnen vertalen in het electoraal resultaat. Daarom zal De Wever er in de volgende dagen alles aan doen om deze problemen te bezweren en te benadrukken dat hij politiek integer is.

De Wever blijft in zijn derde seizoen in totaal vier dagen in de quiz, telkens met de nodige aandacht. Bij zijn exit krijgt hij uiteraard weer het woord. Meteen start hij met het minimaliseren van het belang dat hij aan de quiz hecht. *Het Nieuwsblad* blijft in de euforie en wijst De Wever erop dat hij, ondanks slechts vier deelnames, toch nog kans maakt op een finaleplaats. De Wever antwoordt onderkoeld: ‘Als het in mijn schema past, want het werk gaat voor.’³⁴⁸ De journalist communiceert die verantwoordelijkheidszin van De Wever verder en reproduceert zo de communicatie van identiteit: ‘Voor wie denkt dat Bart De Wever (N-VA) bezeten is door spelletjes op tv: zijn slepende bronchitis houdt de N-VA-voorzitter meer bezig dan zijn uitschakeling in *De allerslimste mens ter wereld*.’³⁴⁹ De Wever is echt niet bezig met het programma. Niet alleen zijn werk gaat voor, hij heeft ook een bronchitis (door te veel te werken):

‘Ik loop nu al drie weken te hoesten. Dan krijg ik een hoestbui en zie ik mensen denken: die valt hier ter plekke neer. Ik word traditioneel ziek in de vakantie omdat de adrenaline dan wegebt, maar drie weken is wel ongewoon lang. Het put een mens echt uit.’³⁵⁰

De Wever communiceert zichzelf hier opnieuw als een hardwerkende politicus, die, als hij al eens vakantie neemt, meteen ziek wordt. Bovendien communiceert hij terug het ‘Calimero-complex,’ iedereen is tegen hem, ze viseren hem, met alles wat ze maar kunnen vinden. ‘Ze haten hem’:

‘De haat en nijd rond mijn deelname was een kwadraat van mijn vorige deelname aan dit programma. [...] Had ik niet meegedaan, dan hadden ze me verweten dat ik het programma destijds heb misbruikt.’ [...] Het is máár een quiz, maar mijn tegenstanders hebben er zichzelf van overtuigd dat ik alles aan dat programma te danken heb. Het is een stok geworden om mij mee te slaan. Of ze met die stok iets raken is een andere vraag.’³⁵¹

Hoewel iedereen hem probeert te raken, met de meest onzinnige verwijten, communiceert De Wever zich als ongenaakbaar voor dergelijke kritiek: ‘Of ze met die stok iets raken is een andere vraag.’ Ondanks al die tegenstand, de haat en de nijd en de hype rond zijn persoon gaat hij gewoon door met wat hij altijd doet. Hij is een verantwoordelijke politicus en dus eindigt hij het artikel met volgende woorden:

‘Maar nu is het tijd voor andere dingen. Ik ga doen wat ik voor Kerstmis ook heb gedaan: zo hard mogelijk aan een oplossing van de politieke situatie werken.’³⁵²

Dat is ook hoe *De Morgen* het begrijpt. Ze prijzen De Wever eerst met zijn optreden en vooral zijn ‘onderkoelde humor’³⁵³ om te besluiten: ‘Bart De Wever kan zich opnieuw op politiek storten.’³⁵⁴ Als duidelijk wordt dat De Wever genoeg overwinningen heeft behaald om terug te komen in de finale, communiceert De Wever dezelfde boodschap.

1. Vermelden dat iedereen tegen hem is en zijn deelname zou misbruiken.
2. Benadrukken dat de politiek ‘uiteraard’ voorgeat.
3. Zijn spijt uitdrukken ten aanzien van de programmamakers.
4. De verantwoordelijkheid buiten zichzelf plaatsen.

En dat alles zien we heel duidelijk geïllustreerd in volgend citaat:

“Ik krijg er gegarandeerd alleen maar last mee als ik straks deelneem”, zegt De Wever in een krant van de Persgroep. “En dat is het me niet waard. [...] Men heeft het doen uitschijnen alsof die quiz voor mij belangrijker was”, zegt hij. “Dat is natuurlijk onzin. De opnames vonden plaats op 30 december en op 3 januari, in volle kerstvakantie, op een moment dat andere politici aan de kalkoen zaten. [...]” Volgens De Wever heeft niemand in de Wetstraat hem toen gemist. “Maar dat is nu anders. De finale valt niet te combineren met de onderhandelingen. Ik wil mijn agenda en mijn hoofd volledig vrijhouden. De politiek gaat voor, dat spreekt vanzelf. [...] Ik had eigenlijk nooit gedacht dat men zo over de schreef zou gaan.” Toch maakt De Wever zich niet veel zorgen over de pers. [...] De Wever voelt zich wel slecht tegenover de programmamakers. “Erik Van Looy en de ploeg achter *De slimste mens* zijn fantastisch. Ik had graag meegedaan, maar met mijn agenda kon ik niet anders dan afzeggen”³⁵⁵.

De Wever herhaalt maanden aan een stuk dezelfde boodschap. Hij communiceert zichzelf als een verantwoordelijk politicus, als iemand met sympathie voor de ploeg achter *De slimste mens*. Maar ook als een politicus ‘waar iedereen het op gemunt heeft’. Zowel in de politiek als de journalistiek wil men hem in een slecht daglicht plaatsen, maar hij gaat gewoon door ‘met oplossingen zoeken’. Zijn optredens in *De slimste mens* zorgen voor een massale stroom aan communicatie. Die communicatie is wel degelijk politiek, De Wever communiceert en laat anderen stevast zijn politieke identiteit en de man achter de politicus communiceren. Die communicatie circuleert zelfs wereldwijd en wordt in die zin ook een politiek item in *Terzake*. Het programma en de massale mediacirculatie maken van De Wever een hype. Meer nog, het imago van Woestijvis straalt ook af op De Wever. De Wever scoort met zijn humor, een *tongue-in-cheek-humor* die nogal vaak gelinkt wordt aan *Humo* en dus progressief Vlaanderen. De Wever is hip.

7.6.2.2. Van *De Standaard* tot *De laatste show*: de alomtegenwoordige De Wever

Naast *De slimste mens ter wereld* is *De laatste show* hét entertainmentinstituut van productiehuis Woestijvis. Het format biedt een ideale ruimte om de mens achter de politicus te communiceren naar een breed publiek. *De laatste show* is al aan zijn elfde seizoen bezig en heeft nog niets aan populariteit verloren. Elke dag stemmen ongeveer 600.000 tot zelfs 900.000 kijkers

erop af. Het format is in se weinig origineel. Het is bijna direct afgeleid van kijkcijferkanonnen in het buitenland zoals *The Tonight Show* met Jay Leno. Toch is het programma belangrijk, zeker vanuit het perspectief van politici.

De laatste show kunnen we beschouwen als een symbool van allerlei veranderingen in het medialandschap in de loop van de jaren 1990.³⁵⁶ Kijkcijfers beginnen met de komst van VTM ook te domineren bij de openbare omroep.³⁵⁷ Het is de tijd van heteronomie, van vermenging van verschillende vormen en formats: entertainment sluipt binnen in het journaal, maar ook in de communicatie van politici (denk bijvoorbeeld aan de jonge politicus Q (Van Quickenborne) die zelfs bierviltjes inzette als communicatiemiddel en meedeed aan Blow-ins). *De laatste show* is entertainment waar ook ruimte lijkt voor informatie, voor het optreden van politici bijvoorbeeld.

Het programma symboliseert ook allerlei veranderingen in het politieke veld en de relatie van de politiek met de mainstreammedia.³⁵⁸ Het is de tijd van de politieke vernieuwing die de kloof tussen de burger en de politiek moet dichten, zoals beschreven in de *Burgermanifesten* van Verhofstadt.³⁵⁹ De burger moet een stem hebben en de politicus moet dichter bij de burger komen te staan. De politicus moet meer mens worden. Boegbeeld van deze vernieuwing is onder andere Bert Anciaux. *De laatste show* is een van de eerste sterk gemediatiseerde ruimtes waar de politicus mens kan zijn. De harde kritische vragen laat men achterwege. Het is de mens achter de politicus die centraal staat. Bovendien is de burger ook aanwezig in de studio's. De politicus spreekt in die zin letterlijk voor en tegen de burger in de studio.

De optredens van politici in *De laatste show* gaan zelden over politiek *an sich*, maar ze zijn wel degelijk politiek door hun impact.³⁶⁰ Vanuit dit perspectief zijn ook de optredens van politici in quizzen en andere amusementsprogramma's politiek. Ze zijn politiek, niet in de zin dat ze werkelijk gaan over politiek relevante zaken, maar omdat politici dergelijke programma's bevolken om zich als mens te profileren en dus politiek kapitaal te vergaren.³⁶¹ Dat gebeurt echter in grote mate zonder het over politieke inhoud te hebben. De mens achter de politicus staat centraal, het gaat over perceptie.

7.6.2.2.1. Hype jezelf

Op 22 maart 2011 is De Wever te gast in *De laatste show*, als een gevolg van (zijn column over) zijn bezoek aan de premier van Groot-Brittannië, David Cameron. De column van De Wever werd gepubliceerd op de opiniepagina's

van *De Standaard*. In zijn bijdrage ‘Het bekendste adres ter wereld’³⁶² weidt hij uit over dat bezoek. Hoewel *De Standaard* stelt dat De Wever het in zijn columns heeft over ‘[...] maatschappelijke problemen in Vlaanderen,’³⁶³ leest zijn tekst als een flardje geschiedenis uit een gemiddelde toeristische gids. Met uitzondering natuurlijk van het politiek effect van zijn column. De Wever weidt uit over de kat van Cameron, herhaalt de grapjes van de eerste minister, geeft een *tongue-in-cheek*-sneer naar de journalisten (het dier getuigde van mensenkennis door al te nieuwsgierige journalisten eens flink te krabben),³⁶⁴ geeft wat *faits divers* en benadrukt het historisch belang van de deur van Downing Street 10. Hij eindigt met dit citaat:

‘Mahatma Ghandi wilde absoluut een foto aan de deur om aan de massa ongeletterden in India in één beeld te tonen dat hij officieel erkend was als de leider van zijn volk. De historische sensatie om die deur te zien openzwaaien als politicus uit een bescheiden gemeenschap, is dan ook ronduit onbeschrijfelijk. Symbolische mijlpalen worden niet door het heden maar door de toekomst opgetrokken. Ik ben benieuwd of dit er een zal worden voor de Vlaamse Beweging.’³⁶⁵

In de hele column is geen sprankeltje politieke inhoud te bespeuren, geen analyse en geen enkel argument. Toch is ze door en door politiek. De column is er vooral op gericht om het belang van De Wever in de (internationale) politieke scène *in the picture* te zetten. Met deze column plaatst hij zichzelf niet alleen in de rol van een van de weinige Vlaamse politici die op bezoek mochten komen bij de premier van Groot-Brittannië (zonder zelf premier te zijn), hij plaatst zich ook in historisch perspectief: enkel heel belangrijke mensen worden gefotografeerd aan de deur van Downing Street 10. Bovendien vraagt hij zich luidop af of zijn bezoek een historische mijlpaal zal worden voor de Vlaamse Beweging, zoals de foto van Ghandi dat was voor zijn achterban. Kortom, de hele column is politiek, omdat hij De Wever op een losse, niet-pretentieuze wijze neerzet als een belangrijk persoon, zowel in Vlaanderen als in de wereld. De column is er op gericht om De Wever te hypen, te profileren. Blijkbaar met succes, want ’s avonds mag hij opdraven in *De laatste show*.

7.6.2.2.2. De Wever in De laatste show

De propaganda voor De Wever start ogenblikkelijk bij de aankondiging door Devlieger.³⁶⁶ De Wever wordt gepresenteerd als de populairste politicus van

Vlaanderen. Hierbij krijgen we de beelden uit het VRT-nieuws te zien, die handelen over de peiling waarin hij met 49% verkozen is tot populairste politicus. Bovendien, zo weet Martine Tanghe ons te vertellen, is dit resultaat nog beter dan de vorige peiling. Devlieger haakt hier met een kwinkslag op in:

‘Hij was al niet van de lichtste en volgens de peilingen groeit zijn politiek gewicht nog aan. Op zijn schouders rust al negen maanden de zware verantwoordelijkheid van de verkiezingsoverwinnaar. Uw applaus voor Bart De Wever.’³⁶⁷

De toon is van meet af aan gezet: De Wever is populair, een verkiezingsoverwinnaar die zijn verantwoordelijkheid neemt. Vervolgens zien we een gesprek van 9:40 minuten tussen Devlieger en De Wever over zijn bezoek aan premier Cameron. Het is een vrij typerend gesprek, waarbij De Wever zijn humoristische zelf kan tentoonspreiden. Opvallend bovendien is dat zeker de eerste drie minuten van het gesprek een vrijwel identieke kopie zijn van de column van De Wever in *De Standaard*, inclusief de grapjes:

DV: Laten we eens beginnen met uw bezoek aan Groot-Brittannië vorige week, waar u premier Cameron ontmoet hebt. Wat hebt u hem verteld?

DW: Bwoak (schouders ophalend) ik heb hem een beetje uitgelegd hoe het hier zat hé.

DV: Ja.

DW: Dat heeft toch zijn interesse voor een volle tien minuten kunnen ... kunnen wegdragen.

DV: En heeft u ook gezegd, bel ook eens naar Elio Di Rupo, dan hoor je ook eens de andere kant van het verhaal?

DW: Nee, nee, dat heb ik niet gezegd. Nee, nee, nee. Dat heb ik nagelaten om dat te vermelden (met een grijns).

DV: Je had kunnen zeggen, hij is een *gay fellow*.

DW: Dat had ik kunnen zeggen (grijns) maar dat heb ik nagelaten.

DV: U moest in de ambstwoning van Cameron vooral oppassen voor de kat. Dat schrijft u vandaag in een column voor *De Standaard*.

DW: Hij heeft mij gevraagd om niet op zijn kat te gaan zitten. En d'r ook niet op te trappen.

DV: Wat sowieso een slecht idee zou zijn.

DW: Ja, dat lijkt mij sowieso niet goed. Hij heeft mij goed bekeken, en dat was het eerste wat hij vroeg. Maar die kat is daar juist nieuw en dat is

enorm belangrijk. De kat van Downing Street 10 heeft bijna een officiële staatsfunctie. En die wordt door de media enorm opgevolgd. Britten zijn daar enorm mee bezig. Want mevrouw Blair had een slechte relatie met de huiskatten en de publieke opinie pikte dat niet. Die heeft zelfs foto's moeten laten nemen met die kat om te bewijzen dat ze daar toch min of meer mee overeenkwam.

DV: U droeg zelfs een das. Terwijl u dat niet aandoet als u naar de koning gaat, (1m10s foto verschijnt van Bart De Wever aan de voordeur van Downing Street 10, met das) was dat bewust?

DW: Ja, kijk ja, je zit hier natuurlijk wel met iemand die verkozen is (gelach uit publiek).

DV: Ah ja.

DW: Daar moet je toch wel wat respect voor tonen.

DV: Was je onder de indruk?

DW: Ja eigenlijk wel, ik moet wel toegeven, Downing Street 10 dat is een voordeur die iedereen kent, dat is ook een adres dat iedereen kent. Ik denk, er is eigenlijk geen enkele andere voordeur die je kent, maar die wel. Als je daar dan voorstaat, en die deur gaat open, ja da's toch wel iets bijzonder. De veiligheidsmaatregelen daar, ja, dat is niet van de poes. Ik ben daar ooit eens geweest in de jaren 80 en dan kon je daar gewoon naartoe wandelen naar die deur en foto's nemen, maar nu is dat euh...

Terug gaat het over de poes van Cameron, over de voordeur en het belang ervan. Opvallend bovendien is de nonchalante tussentaal en de onderhuidse humor die De Wever hanteert, een taal die opnieuw communiceert dat 'hij een gewone man is', een burger zoals iedereen. De Wever praat niet als een belangrijk politicus, maar als een werkman aan de toog van zijn stamcafé: een mopje hier, een kwinkslag daar en telkens in een Antwerps tongval vol sappige oneliners. De Wever communiceert zichzelf als een vlotte man, een grapjas in de Woestijnvisstijl met onderhuidse sneren naar Di Rupo en de politiek hier. Belangrijker nog is dat ook in *De laatste show* het bezoek aan Cameron voorgesteld wordt als iets dat wijst op het belang van De Wever in Vlaanderen én in de wereld:

DV: Hoe uitzonderlijk is het eigenlijk, als partijleider die niet in de regering zit, ontvangen te worden door een buitenlandse premier?

DW: Naar verluidt is dat heel heel heel uitzonderlijk, dat gebeurt eigenlijk vrijwel nooit.

DV: Ja dat vertelt ook iets over de schrik of de nieuwsgierigheid naar die Bart de Wever en de N-VA.

DW: Wel, 't is zo dat ...euh...Cameron is zijn partij aan het moderniseren en die is in heel Europa aan het uitkijken wie er zoal rondloopt, die over een aantal thema's zoals migratie, het sociaaleconomische zo ongeveer hetzelfde denkt dan hij, en hij probeert een netwerk op te bouwen... Blijkbaar was het hem opgevallen dat ik af en toe wel eens dingen zeg en schrijf die hem bevalen en dus was het een goed idee om eens kennis te maken.

De uitnodiging van Cameron is iets uitzonderlijks. Het wijst op het belang van De Wever en zijn N-VA. Zij zijn zodanig belangrijk dat een premier van Groot-Brittannië hem uitnodigt omdat hij zijn 'partij aan het moderniseren is'. Kortom, De Wever communiceert niet alleen dat hij en zijn partij belangrijk zijn, maar ook dat zij een 'modern' programma hebben, een programma waardoor zelfs het buitenland naar ons kijkt. Als het toch over politiek gaat, zijn de vragen eerder gericht op emoties (genre: Bent u nog hoopvol, met welke gemoedsgesteldheid vertrekt u 's ochtends naar die onderhandelingen?)³⁶⁸ of open vragen waar de politicus kan antwoorden wat hij wil, zonder veel weerwerk (genre: Heb je nog nieuwe inzichten opgedaan).³⁶⁹ Kortom open doeltjes die Vlaanderens *Great Communicator* met graagte en gemak en met de nodige humor binnenkopt. Bovendien krijgt hij een open forum om zijn visie op de lopende onderhandelingen te brengen, zonder enige tegenspraak of kritische interventie van de interviewer. Naar aanleiding van een filmpje met allemaal lovende uitspraken van Franstalige politici over De Wever in het begin van de regeringsonderhandelingen negen maanden eerder, laat De Wever zijn licht schijnen op de langste regeringsonderhandelingen in de Belgische geschiedenis.

'Ja, enfin, we zijn begonnen met optimistisch gemoed, dat moest ook wel. We wisten natuurlijk wel – pas op, politiek is natuurlijk veel schijn – we wisten natuurlijk wel, als je dat programma leest van de PS, migratie, sociaaleconomisch, noem maar op, alles, justitie, dat is gewoon het omgekeerde van ons programma. En je moet dat dan optellen bij mekaar. Ik heb dat aan Cameron ook uitgelegd, die heeft een coalitieregering. Hij vond dat vreselijk, twee partijen in een regering, dat is toch wel heel moeilijk. Ze hadden negen dagen moeten onderhandelen om een akkoord te bereiken. Tja en je zegt dan dat wij drie, vier partijen hebben in

onze gemeenschap en dan nog eens drie, vier van de andere en dat moet dan nog opgeteld worden en die lijken dan nog totaal niet op elkaar. Dan kijken ze zo, hoe doe je dat eigenlijk? En dat is wel de vraag hé, hoe doe je dat? En dus, in het begin zijn we heel optimistisch begonnen, maar daar was weinig grond voor in de feiten.²³⁷⁰

De Wever brengt weer het master-narratief waarin België voorgesteld wordt als een onwerkbaar construct. De tegenstellingen worden in eerste instantie verbeeld als het contrast tussen de PS (symbool voor Wallonië) en de N-VA (symbool voor Vlaanderen) die 'totaal het omgekeerde' willen. Dan introduceert De Wever terug Cameron. Vol intonatie en gezichtsuitdrukking brengt De Wever het verhaal van Cameron. De premier vond een coalitieregering vormen met twee partijen al vreselijk moeilijk. Daarbij laat De Wever met zijn non-verbale communicatie uitschijnen dat Cameron die negen dagen onderhandelen al veel te veel vond. De Wever introduceert deze verwijzing naar Cameron als een nulpunt, om aan te geven hoe regeringsonderhandelingen er in een normaal land aan toe gaan. De op dat moment lopende onderhandelingen in België worden met dit Barthesiaans nulpunt vergeleken. Het resultaat van die vergelijking is uiteraard een normalisering van het klassieke N-VA-discours. Voor optimisme was, zoals N-VA al jaren zegt, 'weinig grond [...] in de feiten', want met zes à acht partijen onderhandelen is al niet normaal, niet werkbaar, maar er is nog meer. Die partijen komen uit verschillende gemeenschappen en 'die lijken dan nog totaal niet op elkaar'.

De boodschap van De Wever wordt niet in vraag gesteld, ze circuleert als een onproblematisch gegeven dat geen vragen behoeft. De enige 'kritische vraag' die De Wever in heel het programma voorgeschoteld krijgt, is de volgende: 'Zeg [...] nog een klein puntje van kritiek, dus [...] er zit iets van een onderwijzer in u soms', zegt Devlieger en vraagt zich af: 'Moet u zich vaak inhouden om collega's of mede-onderhandelaars te corrigeren?' waarop De Wever zich terug kan profileren als een intellectueel, maar wel een intellectueel met gevoel voor humor, een intellectueel die dicht bij de mensen staat, met zijn kwaliteiten en zijn gebreken:

BW: Ik heb een onderwijsverleden, he, ik heb een tijd in 't onderwijs gewerkt en dan worden dat wel reflexen zo...

DV: Ja...onderwijzers ja...

DW: Onuitstaanbare mensen, he...

DV: Soms een beetje betweters zijn het...

DW: Ja, een beetje betweterig zo, de Martin Prince van de politiek, dat zit er een klein beetje in (verontschuldigend gezicht).

De Wever toont meteen zijn zelfrelativering door grapjes te maken ten koste van zichzelf. Bovendien toont hij zichzelf ook als hip door te verwijzen naar 'Martin Prince'. Prince mag dan wel de 'geek' zijn in de bekende animatiereeks *The Simpsons*, met het aanhalen van dit personage toont De Wever zich als een politicus die wel degelijk nog 'in' is, hij kijkt immers naar *The Simpsons*. *De laatste show* biedt de politicus een platform van tien minuten om zonder tegengas zichzelf te communiceren als een sympathieke mens en bovendien krijgt hij nog enkele minuten om zonder lastige vragen een politieke boodschap mee te geven. De Wever slaagt daar, door middel van zijn *tongue-in-cheek*-humor, zeer goed in. Hij verbeeldt zichzelf als iemand die past in de wereld van *De laatste show*. In die zin verbeeldt hij zich als hip, als een grappig man die, hoewel hij een intellectueel is, ook maar een mens is met sterktes en gebreken. Bovenal kan hij zich tonen als een politicus die zijn verantwoordelijkheid neemt, die een akkoord wil sluiten, ook al is het systeem onwerkbaar.

7.7. N-VA en de strijd om de verbeelding

De politieke communicatie van N-VA circuleert zeer goed binnen de massamedia. Die communicatie is dan ook perfect aangepast aan de huidige mediaomgeving. De partij zet, net zoals het Vlaams Belang voor haar, heel sterk in op mediacommunicatie om haar politiek project te realiseren. Haar politieke boodschap is perfect gestileerd en gepreformuleerd voor *uptake* door de mainstreammedia. Geen technisch jargon, geen moeilijke woorden of lange complexe duiding. De communicatie van De Wever is kort, krachtig en beeldend. Zijn communicatie is goed verzorgd en wordt consequent aangehouden.

Voor ieder mediaoptreden heeft De Wever wel een treffende metafoor of een sappige onliner klaargestoomd. Is De Wever te gast in *De laatste show* of *De slimste mens ter wereld*, dan hanteert hij een tussentaal en haalt hij de sarcastische humor boven. Ook in *Terzake* of het nieuws communiceert De Wever in een vereenvoudigd, ontechnisch en vaak grof taalgebruik. Er zit bovendien stevast voldoende spektakelwaarde in het discours van De Wever

om de mediahonger naar hapklare smeuijge brokken te bevredigen. Doordat de boodschap zo gestileerd is, circuleert die ook massaal in onze massamedia én wordt die zelden onderworpen aan scherpe kritiek. De media verspreiden dergelijke, goed gestileerde boodschappen immers zonder veel reserves verder. Ook zijn partijenoten laten de woorden van de voorzitter verder circuleren. N-VA spreekt met één stem: het kenmerk van geslaagde propaganda.

Zoals we gezien hebben bij de lancering van de nota-De Wever en bij de aanval van N-VA op de nota-Di Rupo, heeft N-VA bijzonder veel aandacht voor de ‘*staging*’ van de boodschap. De partij is zich ten volle bewust van de mediawerking en speelt daar zorgvuldig op in. De Wever staat dan ook bekend als een gewone man, die pakken van SKM draagt. Onder die pakken draagt hij bovendien geen hip T-shirt zoals Patrick Janssens,³⁷¹ maar een klassiek overhemd. Geen designerschoenen of de laatste mode voor De Wever. Foto’s van De Wever in de frituur mogen circuleren, foto’s van zijn etentjes in sterrenrestaurants zien we niet. De Wever communiceert zichzelf via zijn voorkomen en zijn kleding als een gewone man. Als De Wever communiceert als staatsman, dan doet hij dat vanuit de pluche van de Senaat en hanteert hij een formeel taalgebruik. Communiceert hij als N-VA-voorzitter en Vlaams-nationalist, dan communiceert hij vanuit een commissie in het Vlaams Parlement met zorgvuldig opgestelde symmetrische banners. Het is duidelijk dat weinig aan het toeval wordt overgelaten als het over de communicatie van N-VA gaat.

Het is ook onweerlegbaar dat herhaling een constante is in het N-VA-discours. Een hit ontstaat alleen als men de boodschap lang genoeg herhaalt. De Wever heeft onder andere met de oneliner ‘Een land, twee culturen, twee democratieën’ bewezen dat hij die techniek perfect beheerst. Ongeacht het debat waarbinnen N-VA communiceert, presenteert ze stevast hetzelfde master-narratief: België is een land van twee democratieën en dat zorgt ervoor dat niets nog werkt. De splitsing van het land is de enige mogelijke oplossing. Hoewel deze boodschap uiteraard zeer radicaal is (ze stuurt aan op het einde van het land), wordt ze stevast zodanig verpakt dat het lijkt alsof ze de gematigdheid zelve is. N-VA stelt haar stem voor als de stem van ‘de Vlamingen’ en als een feitelijke vaststelling van de realiteit.

Telkens communiceert de partij in naam van ‘de Vlamingen’, in naam van de Vlaamse belangen. N-VA hanteert net zoals het extreemrechtse Vlaams Be-

lang het vox-populisme. N-VA profileert zich vanaf het begin als ‘een partij van en voor zes miljoen Vlamingen’,³⁷² als ‘het syndicaat van het algemeen Vlaams belang’.³⁷³ De partij pretendeert te spreken in naam van ‘alle Vlamingen’. Die Vlamingen willen blijkbaar niet alleen een onafhankelijk Vlaanderen, ze willen ook een einde aan de bestaande solidariteit met Wallonië.

Bovendien wil de Vlaming blijkbaar een heel streng neoliberal economisch beleid. Enkel als de wachtuitkeringen geschrapt worden, de werkloosheidsuitkeringen verlaagd worden en ingeperkt worden in de tijd, zullen de werklozen worden aangemoedigd om werk te zoeken. En ook de indexering moet worden aangepakt. Anderzijds moet de notionele interest behouden blijven, heeft de staat zich niet te moeien met de bonussen van bedrijfsleiders, mag er geen vermogenstaks komen, zelfs geen eenmalige, en ook een speculatietaks is uit den boze. Ook deze radicale neoliberale boodschap verkoopt de partij als een gematigd standpunt, als een strijd om de middenklasse te vrijwaren van een ‘tsunami aan belastingen’.

N-VA communiceert niet alleen over haar inhoudelijk project, ze communiceert ook zichzelf als partij en in het bijzonder over haar voorzitter. N-VA is in dit vertoog de enige partij die principieel voor de Vlaamse zaak zal opkomen. Zij zal het been stijf houden, zij is niet te verleiden door postjes (zo wilde De Wever bijvoorbeeld nooit premier worden). N-VA in het algemeen en in het bijzonder De Wever zijn moedig, rechtlijnig en oncorrumpeerbaar. De Wever is de grote leider, de volksheld. Hij is enerzijds iemand van het volk, die daarom ook begrijpt wat het volk wil. Anderzijds staat hij duidelijk boven het volk door zijn moed en zijn opofferingen voor de goede zaak. Hij is de man die de geblokkeerde democratie die België is, kan deblokkeren.

In de communicatie van N-VA is De Wever bovendien de man die het Vlaams-nationalisme heruitgevonden heeft. Hij heeft het ontdaan van het extreemrechtse stigma. Ook het label van het conservatisme heeft De Wever eigenhandig populair gemaakt. Een conservatief was tot voor De Wever niet populair, conservatief zijn stond gelijk met onhip, kil, onsolidair en saai. De Wever heeft zichzelf tijdens zijn verschillende optredens in *De slimste mens ter wereld* weten te communiceren als grappig, los en cool. Op die manier werd ook het label conservatief en het Vlaams-nationalisme zelf opeens iets van deze tijd. De Wever is vandaag een vedette, en in die zin ook niet meer controversieel en dus ook massaal aanwezig in ‘de boekskes.’

De partij communiceert zichzelf steevast als gematigd, open en inclusief. Hierbij speelt het concept democratie een belangrijke rol. N-VA presenteert zichzelf niet alleen als democratisch, ze hangt haar hele project op aan het concept democratie, zoals we ook in het vorige deel vastgesteld hebben. Democratie krijgt een geheel nieuwe invulling, democratie staat in het N-VA-discours gelijk met nationalisme. De strijd van N-VA voor democratie is in feite een strijd voor een onafhankelijke Vlaamse natie. Door haar radicale nationalistische strijd echter te benoemen als een strijd voor democratie kan de partij zichzelf communiceren als gematigd. Dit doet ze ook door steevast het onderscheid tussen N-VA en het Vlaams Belang te benadrukken.

De gehele politieke communicatie van N-VA, van de puur politieke communicatie in *De Standaard*, *Knack* of *Terzake* tot de communicatie van De Wever in *De slimste mens* of *Story*, dient hetzelfde politieke doel: het overtuigen van 'de burger', 'de kiezer', 'de consument' of 'het volk'. Daarom heeft N-VA zeer veel aandacht voor de vorm. Het is immers via de aanpassing van de verpakking dat N-VA erop hoopt om haar radicale antiverlichtingsprogramma te slijten als gematigd en zo een brede electorale machtsbasis te verwerven. Op lange termijn hoopt men de geesten te laten rijpen opdat er een draagvlak kan ontstaan voor een onafhankelijke Vlaamse natie.

Dat deze strategie vruchten afwerpt, blijkt niet alleen uit de verkiezingsresultaten of de massale circulatie van het discours van De Wever, het blijkt ook uit de wijze waarop journalisten van de kwaliteitspers denken en spreken over de partij en haar voorzitter. Uit onze analyse blijkt duidelijk dat het politieke project van N-VA vrijwel door geen enkel medium nog het label radicaal opgekleefd krijgt. Integendeel, het discours van N-VA wordt gereproduceerd door allerhande journalisten. Zelfs linkse journalisten zien weinig tot geen democratische problemen met het discours van N-VA. De Wever en zijn N-VA zijn *salonfähig* geworden. Daarom verschijnt De Wever, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Filip De Winter van het Vlaams Belang, ook in allerlei 'progressieve media' zoals *Humo* of *De laatste show*. Doordat de politieke communicatie van N-VA aangepast is aan de wetten van de massamedia, circuleert ze daar massaal en zonder kanttekeningen.

Door deze massale mediacirculatie is N-VA er in geslaagd om de perceptie van België te veranderen. Steeds meer mensen zien België vandaag als een land met twee democratieën, een land op weg naar een splitsing. Dat is bo-

vendien geen radicaal standpunt meer dat enkel extreemrechtse partijen of radicale Vlaams-nationalisten onderschrijven, maar een feitelijke beschrijving. Ook het idee dat solidariteit ongeoorloofde transfers zijn, wordt niet meer gezien als een radicaal standpunt dat vroeger enkel uitgedragen werd door het Vlaams Blok. Meer zelfs, N-VA is erin geslaagd om democratie te laten begrijpen als een etnocratie. Zelfs sommige linkse journalisten zien geen problemen meer in het voorwaardelijk maken van democratie en solidariteit; noch in het primaat van de natie. Kortom, De Wever is er in enkele jaren in geslaagd om zuivere antiverlichtingsstandpunten te verkopen als legitimiteit en gematigd en ze hegemonisch te maken.

Deel 4

De virtuele
reproductie
van de N-VA-
communicatie

8. N-VA en web 2.0: de schepping van een draagvlak

Het discours van Bart De Wever en in zijn kielzog de N-VA zijn alomtegenwoordig in de mainstreammedia. Niet alleen N-VA zelf laat haar standpunten circuleren, ook journalisten reproduceren de stem van N-VA als een feitelijke beschrijving van de realiteit. Dit wijst erop dat het discours van N-VA hegemonisch is. In dit laatste hoofdstuk gaan we na hoe ‘derden’, of ze nu N-VA-aanhanger zijn of ongebonden burgers, het discours van N-VA naverteren via web 2.0. We gaan na in hoeverre het discours van N-VA daadwerkelijk gereproduceerd wordt via deze nieuwe communicatiemogelijkheden, hoe dominant de pro-N-VA-stemmen op het web zijn en op welke media ze actief zijn. Dit alles is relevant, omdat het laten circuleren en reproduceren van een politiek discours, van cruciaal belang is om draagvlak te creëren voor de beleidsmaatregelen die N-VA voorstaat.

Via de sociale netwerken kan de perceptie van een ‘publieke opinie’ worden gecreëerd. Als die opinie bovendien naadloos aansluit bij de stem van N-VA, zorgt dat ervoor dat het vox-populisme van de partij wordt versterkt. Immers, als de commentaarmodules stevast de algemene N-VA-retoriek kopiëren, ontstaat de idee, dat de N-VA-politici daadwerkelijk de stem vertolken van ‘de burger’, van ‘de gewone man’. Met vox-populisme verwijzen we dus naar een één-op-één relatie tussen politicus en burger: ‘Een directe en ongefilterde verhouding tussen de individuele burger en de politiek, een verhouding waarbij de politiek zegt wat u denkt.’¹ In wat volgt, gaan we na of de stem van N-VA inderdaad domineert op web 2.0. We doen dit terug aan de hand van zes casussen.

8.1. Een vooruitblik

In eerste instantie bekijken we de politieke communicatie van Siegfried Bracke (N-VA) via web 2.0. Concreet gaan we na hoe Bracke de nieuwe me-

dia inschakelt in de politieke strijd van N-VA. De analyse vertrekt vanuit de denkbeelden van Bracke over media en het belang van media voor politiek. Centraal in deze analyse staat de manier waarop Bracke communiceert over zichzelf en de partij als vox-populisme en hoe hij deze media gebruikt om zijn politieke boodschap te verspreiden.

In de tweede casus verbreden we het vizier. Meer bepaald bekijken we hier hoe de brede Vlaamse Beweging web 2.0 inzet voor de Vlaamse strijd. We monitoren de politieke actie van Vlaams-nationalistische activisten en burgers met N-VA-sympathie op Facebook. Hiervoor analyseren we eerst de activiteiten van enkele Vlaams-nationalistische middenveldorganisaties zoals het Vlaams Volksverbond en gewone Facebookpagina's met een organisatie-naam zoals Vlaamse Leeuw, Republiek Vlaanderen of Vlaamse Beweging. Vervolgens volgen we het verloop en de uitkomst van een politieke spam-actie van Vlaamse Leeuw gericht op Open VLD en CD&V-leden op Facebook. We hebben daarbij ook aandacht voor de rol van individuele *Facebookers* die het oorspronkelijke bericht verder verspreiden.

Vervolgens verschuiven we de aandacht naar de *topposters*, dat zijn de *posters* die de meeste *likes* krijgen op de commentaarmodules onder artikels op *De Standaard Online*. Hiervoor hebben we twee maanden lang de artikels waarin 'Bart De Wever' werd vermeld, gemonitord. In dit stuk staat de analyse van de politieke positie van de *topposters* centraal, hun discours en hun populariteit.

Dit vullen we aan met een vierde casus. Die betreft een diepte-analyse van de commentaren op één artikel uit *De Standaard*. We hebben op een willekeurige dag een artikel over N-VA gekozen met reactiemogelijkheid. Daarna hebben we gemonitord wie reageert, wanneer en met welk type discours.

De vijfde en voorlaatste casus analyseert de commentaren onder een artikel dat bericht over het 'nee' van N-VA op de nota-Di Rupo. Hiervoor kijken we naar het artikel 'N-VA zegt neen tegen nota-Di Rupo'² op de website van de *Gazet van Antwerpen*. De reacties op dat artikel laten ons toe om na te gaan hoe het discours van N-VA tijdens de persconferentie gereproduceerd wordt door de mensen die reageren onder het artikel.

We eindigen met een analyse van de rechtsnationalistische micromedia in Vlaanderen. We geven een summier overzicht van enkele van de belang-

rijkste van die micromedia, hun visie en hun doelstellingen. Vervolgens bekijken we een van die micromedia, namelijk Pro Flandria, van dichtbij en vullen dit aan met een analyse van een van de prominentste figuren actief binnen verschillende van deze micromedia: Frans Crols, ex-directeur van *Trends*. Van hem analyseren we een tien pagina's tellend manifest dat hij publiceerde op Pro Flandria.

8.2. Web 2.0 en N-VA: de communicatie van Siegfried Bracke

Siegfried Bracke is een fenomeen in Vlaanderen. Weinigen zijn onbekend met de voormalige journalist van de openbare omroep. Zijn vlinderdas is een merk op zich geworden. Tegenwoordig is de man lijsttrekker voor N-VA in Oost-Vlaanderen en zet hij zich schrap om een gooi te doen naar de burgemeesterssjerp van Gent. Hij is bovendien, in de schaduw van De Wever, één van de belangrijke communicators van N-VA.

Hier focussen we op de politieke communicatie van Siegfried Bracke via de nieuwe communicatietechnologieën. Concreet bekijken we hoe Bracke communiceert via zijn blog, zijn Twitter- en zijn Facebookaccount. We starten echter met een summierende duiding van Bracke zelf. Daarna analyseren we zijn opvattingen over media en politieke communicatie als vox-populisme. Vanuit deze opvattingen van Bracke analyseren we vervolgens zijn communicatie op web 2.0.

8.2.1. Bracke tussen journalistiek en politiek

Siegfried Bracke, de voormalige sterjournalist van de openbare omroep, gezicht van *Terzake* op Canvas en medebrein achter *Villa Politica*, weet hoe belangrijk media zijn in het politieke landschap in de eenentwintigste eeuw. Meer nog, de man is in de laatste twee decennia een van de mensen geweest die mee de mediawetten bepaald heeft in Vlaanderen. Als journalist en later als hoofdredacteur van *Terzake* had Bracke een grote invloed inzake politieke berichtgeving. *De Standaard* omschreef zijn invloed in 2007 als volgt:

‘[...] bij de VRT wordt Siegfried Bracke als God de Vader aanbeden en verketterd. [...] Gaandeweg kreeg hij een vinger in de pap en uiteindelijk

zelfs het laatste woord in alles wat met de politieke berichtgeving te maken had. Zowel achter als op het scherm, want hij ging ook steeds meer nieuwsprogramma's presenteren. In verkiezingsperiodes is hij zelfs niet van het scherm weg te branden.⁷³

Tegenwoordig staat hij aan de andere kant van de microfoon. Sinds 4 mei 2010 is Bracke politicus voor N-VA. Hij was het zogenaamd 'wit konijn'⁷⁴ van N-VA tijdens de verkiezingen van 2010. Hij motiveerde zijn beslissing met de woorden:

'Ik wil mijn verantwoordelijkheid opnemen en volop mee de strijd aangaan. Ik doe een oproep aan alle Vlamingen in dit land: kies voor verandering. Want zo kan het echt niet verder. [...] En tot slot, de politiek heeft een geloofwaardigheidsprobleem. Als ik het rijtje afa, is de N-VA de meest geloofwaardige partij.'⁷⁵

Bracke hoeft duidelijk niet meer getraind te worden in politieke communicatie. Meer nog, hij geeft zelf vele jaren mediatraining. Alhoewel hij hier spreekt als politicus, is dit natuurlijk niet zijn eerste politieke boodschap. Hij kent het klappen van de zweep. Meteen haalt hij het klassieke politieke thema boven van de 'verandering': een thema waarvan iedereen kan denken dat die verandering ook hem of haar ten goede zal komen. Zijn overstap naar N-VA is een overstap voor verandering: 'want zo kan het echt niet verder'. Daarom wil hij 'verantwoordelijkheid opnemen'. Bracke communiceert zichzelf als iemand die te vertrouwen is, die geloofwaardig is en de strijd wil aangaan voor verandering. De reden waarom hij voor N-VA gekozen heeft, is omdat het 'de meest geloofwaardige partij' is. Bracke is vanaf de eerste minuut in zijn politieke carrière heel duidelijk '*on message*'. Hij communiceert zichzelf en zijn nieuwe partij als het enige alternatief.

De bekendheid van Bracke en zijn mediacommunicatievaardigheden zorgen ervoor dat hij meteen wordt gepromoveerd tot een van de prominentste mensen van de partij. Hij wordt onder andere lid van de zogenaamde Strategiegroep,⁶ de groep waar De Wever zijn onderhandelingsmarge aan toetst binnen de partij. Sinds zijn aanstelling bij N-VA geeft Bracke wekelijks lezingen te lande, onder andere onder de titel 'De Belgische impasse'.⁷ Zoals reeds aangehaald, geeft hij ook mediatrainingen binnen de partij. Hij is daarenboven zeer actief op het net. Toen hij nog bij de VRT werkte, had Bracke al een veelbesproken blog op de site van de VRT. Vandaag heeft hij

zijn eigen weblog op de N-VA-site waar hij meerdere blogs per maand op *post*. Hij heeft ook een Twitter- en een Facebookaccount. Bracke gebruikt elk van deze media regelmatig voor politieke communicatie. Vooraleer we die media onder de loep nemen, loont het de moeite om Brackes opvattingen over media en politiek te belichten. Zij zijn immers van belang als we later zijn politieke communicatie analyseren.

8.2.2. Bracke, de formatisering van de politiek en vox-populisme

Bracke ziet de komst van VTM en de bijhorende commercialisering van de media met de toegenomen heteronomie als een uitermate goede zaak. Bourdieu verwijst met 'heteronomie', zoals we al gezien hebben, naar het proces waarbij criteria uit één domein (in dit geval entertainment) binnendringen in een ander domein (bijvoorbeeld nieuws).⁸ De intrede van entertainment-formats in de nieuws- en duidingsprogramma's vindt Bracke een goede zaak voor de democratie.⁹ Immers, het is via infotainment dat de media een breed publiek bereiken, dat ze de gewone man bereiken, aldus de voormalige ster-journalist. Bracke hanteerde in zijn tijd als journalist al een vox-populisme, waarbij kritiek op de formatisering gelijkgesteld werd met de kritiek van een wereldvreemde, linkse elite, van de politieke correctheid.¹⁰

Bracke verwoordt zijn afkeur van wat hij de elitaire journalistiek noemt als hij 'het verhaal vertelt' van de openbare omroep in het boek van Sanctorum en Thevissen over *Media en journalistiek in Vlaanderen*.¹¹ De oude journalisten werden opgeleid tot intellectuelen, daarvan heeft de commercialisering van de media ons bevrijd, aldus Bracke. Tot dan waren volgens Bracke journalisten deel van

'[...] de intellectuele elite (in zijn smalste interpretatie) die nergens werd gevraagd naar enige kennis van het reële leven en van wat gewone mensen bezighoudt. En de gewone mensen dat is dus de overgrote meerderheid waarvoor massamedia als radio en televisie verondersteld worden te werken.'¹²

Net zoals Verhofstadt een kloof ontwaart tussen de politiek en de burger, ontwaart Bracke een kloof tussen de journalistiek en de burger. De journalisten zijn te elitair, te hoog opgeleid en willen duiding brengen, het volk ver-

heffen. De oude journalistiek is een gekleurde journalistiek volgens Bracke, een journalist van de macht waar prominente opiniemakers samenkomen '[...] op belangrijke momenten [...] om standpunten af te spreken'.¹³ Aan deze journalistiek 'die nauwelijks nog te onderscheiden viel van politieke collaboratie',¹⁴ komt een eind met de komst van VTM. De commercialisering van de media heeft volgens Bracke de journalistiek gered: 'De commerciële omroep deed de gedachte groeien dat je moest knokken voor de gunst en aandacht van de klanten (kijkers, lezers, luisteraars) en dat de stiel ernstig moest worden genomen',¹⁵ aldus Bracke. Het is de strijd om de kijkcijfers, om de klanten die bepaalt of je goede televisie maakt. Kwantiteit staat dan voor kwaliteit. Bracke roept dan ook uit:

'Leve de commercialisering! De Vlaamse media zijn er stukken beter van geworden. Als de commercialisering al iets verweten moet worden, dan is het dat ze zo laat is gekomen, dat het zo lang heeft geduurd voor ze de media van de politiek heeft overgenomen.'¹⁶

Goede journalistiek, volgens Bracke, is dan ook journalistiek die aansluit bij wat de mensen willen zien.¹⁷ En daarom moet je het simpel kunnen zeggen. Geen langdradige duiding meer, geen moeilijke woorden meer. Bracke formuleert zelfs een impliciete kritiek op Bourgeois en zijn strijd tegen de verkleuterung van de politiek. Voor Bracke is het duidelijk: amusement moet kunnen binnen de programma's die informeren. Entertainment is belangrijk voor de politiek en elke politicus die dat betwist, doet dat uit eigenbelang. Bracke verwoordt het als volgt: 'Zoals politici die nooit gevraagd worden voor *De laatste show*, en dan maar zelf zeggen dat zij voor inhoud gaan.'¹⁸

Goede politieke communicatie is voor Bracke communicatie die kort, krachtig, luchtig en grappig is. Politiek jargon moet worden vermeden, net zoals complexe en lange duidingen van een probleem. Je moet het kunnen zeggen in zestien seconden. De kijker mag niet wegzappen tijdens het betoog van een politicus. Immers, zo stelt hij:

'[...] die geregistreerde zapdozen liegen niet. We weten wanneer en waarop er wordt weggezapt.'¹⁹

De politicus moet er dus, net zoals de journalisten, voor zorgen dat de kijkers blijven hangen aan de zender. Slaagt de politicus daar niet in, door te

lang te spreken, te moeilijke woorden te gebruiken of te wollig of te genuanceerd te zijn, dan kan die politicus niet goed communiceren. Ergo, hij is niet geschikt voor de job. Goede metaforen en oneliners zijn dan ook van groot belang volgens Bracke. Mensen moeten ‘het idee’ krijgen dat ze begrijpen waarover de politicus het heeft. Dat is belangrijker dan dat ze effectief begrijpen waarover het gaat. Die oneliners moeten bovendien gepaard gaan met een zorgvuldige *staging* van de boodschap, aldus Bracke die hiervoor de socialistische voorman Anseele aanhaalt:

‘Edward Anseele krijgt waarmee hij bezig is maar aan de Gentenaars uitgelegd als hij, getooid met een strohoed, op een kar springt en roept: “De werkmensen moeten uuk buustukke kunnen ete!” [de werkmensen moeten ook biefstukken kunnen eten; IM] À propos: die strohoed, dat was... een mediastunt, om het effect van de oneliner te vergroten; toen al!’²⁰

Bracke is zich dus niet alleen bewust van de politieke communicatie en de *staging* ervan, hij kent ook het belang van de opbouw van een communicatie om effect te generen. Hij heeft ook mede de context geschapen waarin dergelijke politieke communicatie noodzakelijk is. Bracke is dan ook een groot voorstander van dergelijke voorgedraaide communicatie. Daarom vindt hij de beruchte oneliner van het Vlaams Blok zo geslaagd:

“Eigen Volk Eerst” is helemaal anders maar toch hetzelfde: een geweldig slimme samenvatting, waarbij iedereen minstens denkt te weten waarover het gaat.”²¹

Infotainment en de formatisering van de media zijn een deugd voor de politiek, aldus Bracke. Infotainment is de redding van de democratie in de geest van Bracke. Meer nog, amusementsprogramma’s zijn zo mogelijk nog belangrijker voor de politiek.

‘In die zin leveren amusementsprogramma’s vrij vaak nauwelijks te onderschatten (en dus politiek belangrijke) informatie op. En het is heel goed dat politici meedoen aan spelletjes en kwissen, want dat levert (noodzakelijke) aanvulling bij de informatie uit andere, zogenaamd ernstige programma’s. Die laatste maken duidelijk waarvoor a of b staat; in

amusementsprogramma's kun je leren wie a of b is. Twee kanten van dezelfde medaille, maar twee keer elementair.'²²

Bracke kent de werking van de media in Vlaanderen van binnenuit. De meeste journalisten bij de openbare omroep zijn bovendien door hem opgeleid. Hetzelfde geldt voor een groep politici die mediatraining gehad hebben van Bracke. Tegenwoordig zet Bracke deze kennis in voor N-VA. Hij communiceert dan ook massaal en niet alleen zuiver politieke inhoud, maar ook zichzelf, zijn partij en vooral zijn voorzitter. Hieronder nemen we de politieke communicatie van Bracke in het vizier.

8.2.3. Bracke, politieke communicatie en web 2.0

Bracke is alomtegenwoordig in de sociale media. Hij heeft zowel een Twitterpagina, een eigen blog als een Facebookaccount en is op al deze media bijzonder actief. 12.416 mensen²³ volgen Bracke op Twitter en hij voorziet hen dagelijks van meerdere updates. In totaal liet hij al 1450 *tweets*²⁴ op de wereld los. Bracke gebruikt Twitter, net zoals Facebook, uitsluitend als een politiek instrument. Via Facebook heeft Siegfried Bracke bijna het maximum aantal vrienden: 4945.²⁵ Ook deze sociale netwerksite is voor Bracke een klein massamedium waarmee hij een stuk van zijn achterban en journalisten kan informeren. Facebook en Twitter zijn als sociale media ideale instrumenten voor de communicatie van de identiteit van de politicus. Dat is ook wat opvalt bij Bracke. De nadruk ligt in zijn politieke communicatie via deze twee media steeds op de communicatie van identiteit.

8.2.3.1. Facebook, Twitter en de communicatie van de Gentse identiteit

Web 2.0 bevat heel diverse media, die niet alleen een specifiek publiek aanspreken, maar ook een bepaald format opleggen aan de communicatie. Bovendien staan deze instrumenten niet op zichzelf, maar zijn ze nauw verbonden met elkaar. De combinatie tussen de Facebook-, blog- en Twitterpagina's van Bracke zijn een goed voorbeeld van politieke communicatie in het internettijdperk. Deze drie verschillende media worden één grote communicatiemachine. Bracke *post* bijvoorbeeld een nieuwe blog op www.siegfriedbracke.be, plaatst daarna een link naar die blog op zijn Facebook en kondigt die ver-

volgens aan op Twitter. In deze sociale media beoefent hij de beide zijden van politieke communicatie zoals hij die hierboven heeft geduid. Enerzijds communiceert hij 'puur politiek' via de aankondigingen van zijn blogs of door het leveren van politieke commentaar op de actualiteit, anderzijds communiceert hij ook heel duidelijk 'een identiteit,' de man achter de politicus.

Om zicht te krijgen op hoe Bracke Facebook en Twitter gebruikt in zijn politieke strijd, bekijken we de activiteit op zijn pagina's gedurende 14 dagen, namelijk van 8 tot 22 februari 2012. Bracke *post* in die periode 89 *tweets*, een gemiddelde van meer dan zes per dag. In diezelfde periode verschijnen er zestien *posts* op zijn *Facebookwall*, waarvan er elf door Bracke zelf worden *gepost*. Deze *posts* kondigt hij ook aan op Twitter. In totaal bereikt Bracke via zijn berichten op deze twee kanalen ongeveer 15.000 mensen.

De elf berichten op zijn *Facebookwall* zijn zeer divers van aard. Zes *posts* zijn korte statusupdates die commentaar leveren op gebeurtenissen uit de politieke actualiteit. In die periode van twee weken *post* hij ook een link naar een blogbericht van zijn hand ('*De Pavros-reflex*') over de situatie in Griekenland.²⁶ Bracke *post* ook twee links naar berichten in de mainstream-media, die hij dan voorziet van commentaar. Deze *posts* bekijken we in het volgende stuk. We starten met de twee 'niet-politieke'-berichten, waarmee Bracke zichzelf communiceert als een cultuurliefhebber. Ook deze berichten zijn, volgens Bracke, wel degelijk politiek. Ze communiceren de mens achter de politicus en zijn bovendien heel duidelijk '*on message*'.

In het bericht prijst hij de roman *Post voor Mevrouw Bromley* van Stefan Brijs aan als een absolute aanrader. In het tweede bericht maakt hij reclame voor een musical met de volgende woorden:

'En nog eentje om het af te leren. Musical *The Producers* (gezien in Capitole - Gent) is óók een absolute aanrader. Goed verhaal, goed ver-Vlaamst door Stany Crets met ijzersterke zang- en acteerpresetaties. En vooral heel mooi om naar te kijken: kleren, decors, mooie mensen ook. Ga dat zien.'²⁷

Dit bericht lijkt op het eerste gezicht weinig tot niets met politieke communicatie te maken te hebben, nochtans is Bracke hier wel degelijk '*on message*'. Immers, Bracke is een tijd terug verhuisd naar Gent in het licht van de gemeenteraadsverkiezingen in 2012. Hij doet dat niet louter omdat Gent een leuke stad is. De reden voor de verhuis is politiek. Bracke doet immers mee

aan deze verkiezingen. Meer zelfs, hij doet openlijk een gooi naar de positie van huidig burgemeester Termont (sp.a). Echter, sinds zijn aankomst in Gent staat zijn niet-Gents-bestaan in de voorgaande jaren in de schijnwerpers. In deze retoriek stelt men Bracke voor als een soort postjespakker en geen echte Gentenaar. Meer nog, de onderbroekenaffaire²⁸ doet twijfel rijzen of Bracke wel in Gent woont en niet om opportunistische redenen gewoon zijn domicilie heeft verplaatst.

In het licht van deze context is dit berichtje heel duidelijk ‘*on message*’. Immers, Bracke vermeldt heel expliciet dat hij de musical gezien heeft én waar hij die gezien heeft, in het ‘Capitole - Gent’. Hij communiceert zich dus als Gents burger, als iemand die in Gent leeft en er deelneemt aan het culturele leven. Bovendien brengt Bracke hier een positieve boodschap. Hij feliciteert niet alleen de theaternmakers, maar ook de decormensen. En bovenal, hij maakt ‘goede reclame’ voor de Capitole. Kortom, hij kan enkel maar sympathie verwerven met dit bericht. Hij denkt ook aan de ‘echte Vlamingen’ door het compliment dat Stany Crets de oorspronkelijke Engelstalige musical ‘goed ver-Vlaamst’ heeft. Bracke propt veel boodschappen in dit bericht en hij communiceert heel duidelijk politiek, zonder dat expliciet te maken. Bracke communiceert de Gentenaar in zichzelf.

8.2.3.2. Facebook, Twitter en de politiek-mediatieke strijd

Bracke *post* ook heel expliciete politieke commentaren. Hij grijpt vaak een bericht uit de actualiteit aan om andere politieke partijen een sneer te geven, een sneer die erop gericht is commentaar los te weken, controverse op te wekken en het ‘debat aan te zwengelen’. Dit motief komt courant voor, en de N-VA-retoriek staat er bol van. Dit motief is een klassiek eufemisme dat provocatie voorstelt als een democratische daad bij uitstek. Een treffend voorbeeld van dergelijke commentaren is de statusupdate die Bracke, naar aanleiding van het vertrek van Job Cohen als fractievoorzitter van de Nederlandse PvdA, *post* op zijn *Facebookwall* en op zijn Twitteraccount:

‘De politieke problemen in Nederland (zie Job Cohen die opstapt als leider van de PvdA) zijn perfect vergelijkbaar met de onze: traditionele partijen hebben geen verhaal meer...’²⁹

Het bericht verschijnt ook op Brackes Twitteraccount, in een licht gewijzigde versie zodat het binnen het strakke format van 140 tekens valt dat Twitter

haar gebruikers oplegt: 'In NL zijn de politieke problemen identiek aan de onze: traditionele partijen hebben geen verhaal meer #PvdA #JobCohen'³⁰ 66 mensen *liken* het bericht op de *Facebookwall* van Bracke en er volgen 95 reacties. 43 van de 95 berichten betreffen verjaardagswensen voor Bracke. 18 berichten reproduceren de statements van Bracke, terwijl er slechts 8 *posts* kanttekeningen maken bij de status. Vanaf het tweede bericht gaat het echter ook over de houding van N-VA ten aanzien van het cordon rond het Vlaams Belang (10 berichten). Daarnaast zijn er nog 16 berichten die over andere zaken handelen.

Bracke communiceert via deze schijnbaar vrij banale zin opnieuw het imago van N-VA. Het scenario is gekend: N-VA is geen partij als de andere. N-VA is blijkbaar geen traditionele partij en behoort dus niet tot het establishment. En als laatste: in tegenstelling tot de andere partijen, heeft N-VA wel een verhaal. En dus is N-VA dé partij die een einde kan maken aan de politieke problemen in ons land. Een motief dat trouwens ook gereproduceerd wordt door de mainstreammedia.³¹ Hoewel N-VA de grootste partij was bij de laatste verkiezingen en al sinds 2004 lid is van de Vlaamse regering, slaagt Bracke er nog steeds in om zijn partij te profileren als een alternatief voor de establishmentpartijen, als anders en niet traditioneel. Deze communicatie gaat erin als zoete koek. Hieronder geven we een overzicht van enkele van de citaten waarin het discours van Bracke wordt gereproduceerd op zijn eigen *Facebookwall*:

'Happy Birthday!! De partijen hebben niet alleen geen verhaal meer, ze verliezen ook steeds meer de sympathie van de gewone man, [...] Het wordt tijd voor CHANGE, zoals Obama het zo mooi kan zeggen, en dat men luistert naar de gewone man in de straat!! Op naar een nieuw, VLAAMSGEZIND bestuur!! Vooral Gent kan dit goed gebruiken na een jarenlange paarse coalitie!! Gent is er klaar voor, yes we can!!' (Olivier Piens)

'Het verhaal van de sp.a loopt ten einde... Nu de crisis overal toeslaat zouden zij in feite de sterkste partijen moeten zijn: de partij van de arbeid... Niets is minder waar.' (Jef Eggermont)

'Kan niet anders, hoe lang modderen die "noch vis, noch vlees" partijen nu al aan. Dynamisch ondernemend leiderschap zetelt niet ;-) het

WERKT en verjaart één keer per jaar... liefst met a touch of Rose. Gelukkige verjaardag mijnheer Bracke.’ (Myriam van Loon)

Kortom, de uitspraken van Bracke worden in de commentaren niet alleen herhaald, ze worden vaak ook verscherpt en aangevuld. De boodschap is duidelijk: enkel N-VA zal ‘verandering’ brengen. Eindelijk een Vlaamsgezinde partij die echt ‘WERKT’ en die luistert naar ‘de gewone man in de straat’. Naast de vele verjaardagswensen zien we geen enkele commentaar dat Bracke wijst op het feit dat zijn partij al lang deel is van het establishment. De enige kanttekeningen vragen naar het verhaal van Bracke of wijzen erop dat hij en zijn uitspraken populistisch zijn. Dergelijke commentaren worden meteen in het vizier genomen van andere *Facebookers* die Bracke verdedigen. Kortom, Bracke toont hier een staaltje geslaagde politieke communicatie. Deze drie reacties zijn geen uitzondering, maar tonen een patroon:

- (a) Bracke schrijft iets op zijn blog, Facebook en Twitteraccount. Die schrijfsels zijn altijd in lijn met de N-VA-strategie en vaak zelfs letterlijke herwerkingen van het master-narratief van de partij.
- (b) ‘*Friends*’ en ‘*Followers*’ van Bracke produceren meteen echo’s, al dan niet aangescherpt.

Zoals De Wever al in zijn eerste krantenartikel benadrukt, moeten politici hun tegenstanders hun taalgebruik opleggen. Bracke illustreert hier hoe hij gewone mensen, maar ook journalisten en collega-politici leert spreken. Bracke communiceert met Facebook vooral naar de eigen achterban, naar ‘gewone mensen’, partijmilitanten of supporters van de Vlaamse zaak. Dat is enigszins anders bij zijn communicatie op Twitter. Opvallend daar is de wijze waarop Bracke Twitter inzet om te communiceren met journalisten. De mensen die reageren op zijn Facebook zijn vaak nobele onbekenden. Dat verschilt heel duidelijk van het publiek van Twitter, waar nogal wat politici en journalisten actief zijn.

Dat verschil in doelpubliek vertaalt zich in de houding van Bracke. Zo neemt hij in een bericht bijvoorbeeld Marc Reynebeau op de korrel naar aanleiding van een column. Reynebeau, journalist en columnist voor *De Standaard*, schrijft op 15 februari 2012 de column ‘Jammer maar helaas, Rudy.’³² In deze column heeft hij het niet over N-VA, Bracke of een andere N-VA-politicus. Hij vertrekt vanuit het feit dat Rudy De Leeuw, vakbondsleider van het ABVV, zelf met zijn familie een vennootschap heeft en via de notionele

interestaftrek legaal belastingen zou hebben ontlopen. Reynebeau maakt in die column de bedenking dat links steevast afgerekend wordt op zijn hoogstaande morele principes, terwijl de rechterzijde daar ongenaakbaar voor lijkt. Ze heeft die ethiek niet eens nodig omdat ze zich altijd op 'realisme' kan beroepen.³³ Hoewel Bracke zichzelf en zijn partij steeds als links voorstelt, voelt hij zich toch aangesproken. Via Facebook *post* hij de volgende bemerking:

'Merkwaardige stelling van Marc Reynebeau in *De Standaard*: links heeft een ethisch verhaal, en ligt daarmee in de knoop. Rechts heeft géén ethiek, en kan dus ongeveer alles doen of zeggen. Heel typerende redenering die getuigt van ideologische verblindings'.³⁴

Op Twitter wordt dat dan: 'Nogal typerende these van @ReynebeauM: links heeft ethiek (en worstelt daarmee); rechts doet het zonder moraal #erzijn-nogzekerheden'.³⁵ Op Facebook komen dertig commentaren onder het bericht. Negentien berichten ondersteunen Bracke, negen zijn kritisch en twee berichten zijn neutraal of niet van toepassing. Bracke zelf neemt niet deel aan de discussie onder zijn status; dat doen anderen voor hem. Elke aanval wordt beantwoord door een Bracke-fan. De situatie op Twitter is anders. Steven Everaert is de eerste die reageert op het bericht van Bracke. Everaert is actief binnen Lijst Dedecker, is Vlaamsgezind en heeft sympathie voor N-VA.³⁶ Hij haakt in op Bracke met het volgende bericht:

'@sthbracke @ReynebeauM ethiek richt zich op de vraag wat goede moraal is, heeft links dan monopolie op oordeel of een handeling correct is?'³⁷

Waarop Bracke graag inspeelt met: '@steveneraert @reynebeaum kennelijk wel'³⁸ De volgende reacties komen van journalist Tom Naegels (*De Standaard*):

'@sthbracke @ReynebeauM De column verengt ethiek tot "kritiek op het economisch stelsel", en dan de kloof met de eigen levensstijl 1/2'.³⁹

'@sthbracke @ReynebeauM Terwijl de ethische kritiek van "rechts" eerder cultureel is: hou je / pas je aan aan waarden en normen... 2/2'.⁴⁰

Tom Naegels verduidelijkt hier het standpunt van Reynebeau en geeft hem impliciet ongelijk. Immers, Reynebeau verengt ethiek tot 'kritiek op het eco-

nomisch stelsel'. Naegels gaat bovendien verder op het idee dat Bracke gelanceerd heeft, namelijk dat Reynebeau gezegd zou hebben dat rechts geen ethiek heeft. Nochtans heeft Reynebeau dat nooit gezegd, zijn stelling is dat de rechterzijde 'ethiek niet nodig heeft' maar altijd kan terugvallen op 'realisme'. Kortom, Naegels bevestigt hier (waarschijnlijk onbedoeld) de quote van Bracke en herdefinieert het discours van Reynebeau. Bracke lijkt dat niet direct begrepen te hebben, want hij reageert met:

'@TomNaegels niet mijn ervaring: zie teveel progressieven die politiek andersdenkenden afdoen als ethisch fout. En @ReynebeauM bevestigt dat.'⁴¹

Bracke communiceert hier opnieuw een constante boodschap: progressieven hebben altijd een vingertje in de lucht. Ze presenteren zich als mensen met een hoogstaande moraal, maar doen 'andersdenkenden' af als 'ethisch fout'. Ze zijn moreel hypocriet. Bracke investeert via Twitter, in tegenstelling tot op Facebook, wel degelijk in een antwoord op reacties. Opmerkelijk is dat de medetwitteraars vaak ofwel journalisten zijn, ofwel politici. Hoe dan ook, de communicatie via Twitter is ontegensprekelijk gericht naar mensen met macht, hetzij op politiek vlak, hetzij in de media. In die zin lijkt Twitter voor Bracke een rechtstreekse lijn te zijn met de journalistiek.

Het is alvast duidelijk dat de journalistiek de Twitterberichten opvolgt. De communicatie van Bracke, via Twitter naar de mainstreammedia werpt ook haar vruchten af. Zelfs de kwaliteitskrant van Vlaanderen, *De Standaard*, nam in het laatste jaar acht berichten over van Bracke's Twitteraccount. Die berichten worden zowel geïntegreerd in de serieuze politieke verslaggeving, als in de luchtige verslaggeving. Zo verschijnt het bericht dat Bracke, wegens een breuk, niet naar AA Gent kan gaan kijken.

'Gents N-VA-lijsttrekker Siegfried Bracke moest gisteren verstek laten gaan voor de partij AA Gent-Club Brugge. "Met gips is dat niet te doen", meldde hij op Twitter. "Maar ik kijk wel, en speel 13de man voor de Buffalo's." Wij weten te weinig van voetbal om meteen te suggereren dat Brackes gips iets met die score te maken zou hebben, maar euh... 13de man?'⁴²

Bracke communiceert zichzelf opnieuw als Gentenaar, niet zomaar een Gentenaar, maar een echte Gentenaar, een Buffalo⁴³ die achter zijn team staat. Dit bericht verschijnt niet alleen op zijn Twitter, maar wordt door de

mainstreammedia gereproduceerd. Zijn 140 tekens bereiken een gigantisch publiek. Al verraadt zijn ‘13de man’-fout, dat het Bracke waarschijnlijk niet echt om het voetbal te doen was, maar dat de *tweet* eerder uit electorale overwegingen werd verzonden.

8.2.3.3. Brackes blog, populisme en toogpraat

Naast Twitter en Facebook zet Bracke ook blogs in om de politieke strijd aan te gaan. Maandelijks schrijft hij twee of meer blogs die hij dan in de *spotlight* zet via de sociale media. In de bestudeerde periode schrijft Bracke een blogbericht, *De Pavrosreflex*, dat hij later corrigeert in *De Panosreflex*.⁴⁴ De blog volgt een klassiek stramien. Bracke begint vaak met een *fait divers*, in dit geval een jonge Griekse ingenieur die door de crisis beslist te migreren naar Canada om werk te zoeken. Rond een dergelijke anekdote presenteert Bracke dan een hele reeks van ‘bespiegelingen’ over de werking van België. Opvallend is dat de hele column gebaseerd is op enkele andere *posts* die hij in de uren en dagen daarvoor al op zijn *wall* plaatste met een kleine commentaar. Het betreft: (1) zijn reactie op Rudy De Leeuw, (2) zijn reactie op de column van Reynebeau en (3) zijn *post* van een Radio 1-uitzending van *De Ochtend* op zijn *wall*.

Die laatste *post* is de centrale kapstok van zijn blog. Bracke grijpt het verhaal van Panos aan om de centrale vraag te illustreren waar het ook hier in België echt over gaat, namelijk of er in ons land nog ruimte is om welvaart te creëren. Bracke beantwoordt deze vraag door te verwijzen naar een uitzending van *Terzake* over de fraudebestrijdingspolitiek van de nieuwe regering in het algemeen en het beleid van staatssecretaris voor Fraudebestrijding John Crombez (sp.a) in het bijzonder. De situatie is simpel, de strijd van de sp.a tegen fraude en voor het behoud van de indexering, is een strijd tegen de ontwikkeling van welvaart, aldus Bracke. Sp.a wil niet inzien dat deze strijd de motor van de welvaart raakt.

‘Dat heet ontkenningsgedrag, het typeert de socialisten ten voeten uit. En inderdaad, net omdat we met een door de socialisten gegijzelde regering zitten, is ons risico om de Griekse weg op te gaan des te reëler. Per slot van rekening is het Griekse frauderen van de rekeningen niet zoveel verschillend van ons ontkennen van de werkelijkheid.’⁴⁵

Het taalgebruik is tekenend: de socialisten gijzelen de regering, ze voeren het land naar de afgrond, ze ontkennen de problemen. Dat de sp.a de gedoodverf-

de vijand is in het N-VA-discours heeft vele redenen, maar dat zij bij de volgende gemeenteraadsverkiezingen de politieke tegenstanders zijn van Bracke in Gent en De Wever in Antwerpen zal aan Brackes blog wel niet vreemd zijn. Opvallend is dat N-VA in Antwerpen in een coalitie zit met sp.a en dat Bracke vroeger werkte voor sp.a. Nu opeens wordt sp.a gebombardeerd tot vijand. Het is door hen dat ons land perfect te vergelijken is met Griekenland, aldus Bracke. Naar analogie van de mediaberichtgeving over Griekenland, zet Bracke België neer als een land waar de corruptie welig tiert, waar er geen democratie meer is. Wat er nog over is van democratie in België is niet in staat om de problemen op te lossen en dus heeft belastingen betalen geen zin meer.

‘Ook in Griekenland heeft belasting betalen niet zoveel zin omdat, zoals bij ons, iedereen weet/denkt dat dat toch niets oplevert. Belasting betalen doen alleen zij die niet anders kunnen, maar de geringste kans om die belasting te ontlopen – zie De Leeuw – wordt benut. Zonder enige morele consideratie. En dat is logisch, want er is geen *value for money*. Wat voor zin heeft het als je weet dat je in ruil voor je gegeven geld niet zoveel terugkrijgt. Hier speelt rechtvaardigheidsgevoel, *pur et simple*.³⁶

Frauderen wordt hier gelijkgesteld met rechtvaardigheid. ‘En dat is logisch, want er is geen *value for money*’. Hoewel België een van de beste sociale zekerheidssystemen heeft in de wereld, doet Bracke alsof de staat hier niets doet voor de mensen. Ondanks zijn decennialange carrière bij de openbare omroep, blijft hij volhouden dat er geen ‘*value for money*’ is. Belastingen heffen is pure onrechtvaardigheid. Opvallend is ook de sneer naar Rudy De Leeuw van de socialistische vakbond die vervat zit in dit citaat. Hiermee verwijst hij naar de column van Reynebeau (zie boven). Immers, zijn linkse moraal ten spijt, had De Leeuw belastingen ontlopen ‘zonder enige morele consideratie’. We krijgen hier de bekende categorisering geserveerd van links als een moreel hypocriete bende.

Al deze losstaande anekdotes en commentaren balt Bracke samen tot één grote conclusie. Het zijn tekenen aan de wand, ze wijzen op het naderend failliet van België:

‘De Grieks-Europese crisis leert twee dingen: staten kunnen wél failliet gaan. [...] En een nog belangrijker les is dat niet alleen de economie of de cijfers bepalen of het met een land goed gaat of niet. Bepalend is de gezondheid van het politiek, sociaal, economisch weefsel.³⁷

De boodschap van Bracke is duidelijk: België staat aan de afgrond. Het is slecht gesteld met ons politiek, sociaal en economisch weefsel (let op de letterlijke echo van De Wever – ‘het weefsel’, dat hier gereproduceerd wordt) en dat is een gevolg van de socialisten, de index, de fraudebestrijdende maatregelen en de (herverdelende) belastingen. En hier komt dan een volgend kernwoord uit het discours van N-VA: die herverdeling raakt niet de rijken, maar de middenklasse. Maar die middenklasse is natuurlijk niet dom:

‘Bij ons *squeeze-t* men de *middle*, blijft men de citroenen uitpersen. En dan worden mensen slim. Ultiem keren ze zich af, en ze vertrekken. Het is de letterlijke invulling van Verhofstadts “uit de staat treden” uit zijn Burgermanifest.⁴⁸

Bracke produceert met ‘de citroenen uitpersen’ opnieuw een echo van De Wever.⁴⁹ Ook wat volgt, is gekend. Bracke verhaalt hier het klassieke N-VA-discours over België als een failliete staat als gevolg van een ‘socialistisch bewind’. Dat vertaalt zich in allerlei maatregelen die de motor van de welvaart platleggen, die het sociaal, economisch en politiek weefsel ongezond maken. Men heeft het dan over de indexering, over fraudebestrijding, belastingen op vermogens. Kortom, over alle herverdelingsmechanismen van de staat. Dit alles gebeurt echter wel in naam van de democratie, in naam van de middenklasse, in naam van Vlaanderen. Web 2.0 is voor Bracke een grote propagandamachine.

8.3. Facebook, de Vlaamse strijd en ‘de publieke opinie’

Bracke is uiteraard niet de enige N-VA’er of Vlaams-nationalist die actief is op Facebook om de politieke strijd te voeren. De Vlaamse strijd woedt op Facebook in alle hevigheid. Een uurtje surfen op het populaire sociale netwerk leidt je naar de meest uiteenlopende pagina’s die de Vlaamse nationalistische boodschap uitdragen. Uiteraard zijn de politieke partijen als Vlaams Belang en N-VA (naast alle andere) aanwezig. Ook Vlaams-nationalistische politici tekenen present: Filip De Winter, Jan Jambon, Theo Francken, Liesbeth Homans, Zuhal Demir. Facebook is vandaag nu eenmaal een belangrijk politiek wapen. Afwezigheid op het dichtstbevolkte sociale netwerk wordt electoraal afgestraft. Ze hebben allen een grote groep volgelingen. Facebook is voor deze politici een klein massamedium voor hun eigen achterban.

8.3.1. De Vlaamse Beweging op Facebook

Het is niet verrassend dat uiteenlopende bekende Vlaams-nationalistische bewegingen actief zijn op Facebook. Zo heeft de Vlaamse Volksbeweging een zeer populaire account met 4998 vrienden.⁵⁰ Zij gebruikt die pagina niet alleen om leden te werven en te communiceren over haar werking en activiteiten, maar *posten* ook links naar artikels in de mainstreammedia die ze van de nodige commentaar voorzien. Ze roepen ook op om bepaalde artikels te ‘*sharen*’. Als voorbeeld kunnen we de aankondiging van een betoging van de Werkgroep BHV aanhalen. De organisatoren van ‘Dwars door Linkebeek’ zijn de Vlaamse Volksbeweging, het Taal Aktie Komitee en het Halle-Vilvoorde-Komitee. De initiële aankondiging van de betoging door de organiserende partijen op hun eigen site, kan al snel ingeruild worden door artikels uit de massamedia om dezelfde boodschap extra allure mee te geven. Onder andere de Vlaamse Volksbeweging roept al haar vrienden op om die artikels te delen.

Deze oproep blijft niet zonder gevolg. Een *search* met het begin van de titel van het artikel op Facebook, maakt meteen duidelijk hoeveel keer deze aankondiging gedeeld is. Hoewel de zoekfunctie niet alle *shares* volledig registreert,⁵¹ zijn de resultaten niet mis: meer dan zestig maal is dit bericht overgenomen. Facebook is duidelijk een politiek instrument voor de Vlaamse Volksbeweging. Enerzijds gebruikt men dit op een vrij klassieke manier om op te roepen om lid te worden van VVB, om debatavonden of betogingen bekend te maken. Anderzijds wordt de Facebookpagina ook gebruikt om de eisen en het discours te laten circuleren. Er staat een hele collectie krantenartikelen op de pagina, stevast voorzien van de nodige Vlaams-nationalistische commentaren. Daarnaast worden ook eigen publicaties gepubliceerd. Zo wordt naar aanleiding van de laatste nota van de Gravensteengroep⁵² een open brief opgesteld, gericht aan de politici van CD&V:

‘VVB alarmeert CD&V’ers. Naar aanleiding van opiniestuk van Gravensteengroep.’⁵³

In deze brief stellen de auteurs, Peter De Roover en Guido Moons, dat zij het laatste Gravensteenmanifest volledig onderschrijven ook al zijn de auteurs een ‘groep Vlaamsgezinde intellectuelen’ die ‘als linkser dan gemiddeld en dus rekkelijk wordt beschouwd’.⁵⁴ Deze ‘linkse garde’ komt immers ook tot de conclusie: ‘[...] dat niets doen beter is dan deze aanpak’.⁵⁵ Deze open brief

is gericht aan de verschillende CD&V-leden en mandatarissen en vraagt dan ook expliciet:

‘Daarom zouden wij u willen vragen om, na lezing van dit degelijk onderbouwd artikel, uw voorzitter te contacteren om hem aan te sporen deze onderhandelingen niet langer te steunen.’⁵⁶

De Facebookpagina van de Vlaamse Volksbeweging wordt gebruikt als een actief politiek instrument om de achterban te informeren en te organiseren, maar ook om druk uit te oefenen op politici. De Vlaamse Volksbeweging is natuurlijk niet de enige Vlaams-nationalistische organisatie die actief is op Facebook. Tal van andere bekende Vlaams-nationalistische organisaties voeren actief politieke actie zoals TAK⁵⁷ (Taal Aktie Komitee) of de organisatie van de IJzerwake. Daarnaast zijn er nog allerlei virtuele Vlaamse nationalistische bewegingen die de strijd voeren via een gewoon personenprofiel zoals: Republiek Vlaanderen,⁵⁸ De gewone Vlaming⁵⁹ en Vlaamse Leeuw.⁶⁰ Een van de acties van de Facebookpagina Vlaamse Leeuw nemen we hieronder uitgebreid onder loep.

Er zijn tot slot ook allerhande fanpagina's op Facebook, waar mensen zich kunnen bekennen als een fan van deze of gene politieke partij of politicus. Het hoeft niet te verbazen dat N-VA en vooral Bart De Wever, sterk vertegenwoordigd zijn op dergelijke fanpagina's die makkelijk enkele tienduizenden leden aantrekken. Een van de populairste van die fanpagina's staat helemaal in het teken van de humor van Bart De Wever. Meer dan 100.000 mensen verklaren zich fan. De Vlaamse Beweging is dus niet alleen aanwezig op Facebook, ze maakt deel uit van een groot en zeer actief netwerk van Vlaams-nationalistische activisten. Die activisten zijn gewone burgers, politici, mensen die (professioneel) actief zijn binnen de Vlaamse Beweging maar ook bestaande middenveldorganisaties en nieuwe virtuele actoren.

8.3.2. Vlaamse Leeuw en politieke spam

Een van de Facebookprofielen die een zeer actieve woordenstrijd voeren in naam van de Vlaamse zaak, is 'Vlaamse Leeuw'.⁶¹ Nergens vinden we gegevens van de reëel bestaande mens(en) achter dit Facebookprofiel en ook de doelstellingen worden niet expliciet gemaakt op het informatiegedeelte

van het profiel. Op basis van de pagina's waar Vlaamse Leeuw fan van is, kunnen we ons een beeld vormen van de politieke positionering en de bijhorende strijd. Vlaamse Leeuw is niet alleen fan van N-VA en Bart De Wever, maar ook van Filip Dewinter, de Vlaamse Volksbeweging, Republiek Vlaanderen, IJzerwake, Ik hou van alle zes. Vlaamse Leeuw verbindt zich duidelijk met radicale Vlaams-nationalistische standpunten. Dat blijkt ook als we kijken naar de krantenartikelen die op het profiel worden *gepost* en de bijgeschreven commentaren. Vlaamse Leeuw was bijvoorbeeld aanwezig op de IJzerwake en is daar blijkbaar bekend onder de aanwezigen, getuige enkele comments.

Interessant aan dit profiel zijn de vele notities die geschreven worden als reactie op de politieke actualiteit. In totaal heeft Vlaamse Leeuw tot augustus 2011 22 notities geschreven. Die notities worden niet zomaar vrijblijvend *gepost* op het profiel van Vlaamse Leeuw, maar worden zeer actief verspreid onder de Facebookbevolking. Dat gebeurt niet in het wilde weg, maar verdraagt een duidelijk overdachte strategie. De berichten worden strategisch gericht op bepaalde politieke partijen, politici en mediasites.

Vlaamse Leeuw gebruikt Facebook als een politiek propaganda-instrument in dienst van de Vlaamse strijd. Via dit Facebookprofiel wordt aan politieke spamming gedaan om op die manier *grassroots* of astroturfacties te laten starten. Politieke spammers *posten* berichten, foto's of linken op de *wall* van anderen in de hoop dat ze die mensen overtuigen van hun boodschap. Astroturfactivisten willen het idee installeren dat er rond een bepaald thema een publieke consensus bestaat. Dat doet men door via verschillende stemmen dezelfde boodschap te lanceren. Het activisme van Vlaamse Leeuw is een mooi voorbeeld van politieke spam. Via het Facebookprofiel verspreidt hij niet alleen zijn eigen notities over tientallen Facebookpagina's, maar verspreidt ook standpunten van andere *Facebookers* zoals Vlaamse Beweging. Het stramien van verspreiding en strategie lijkt stevast gelijk te lopen. We illustreren die politieke spamstrategie aan de hand van de verspreiding van de notitie: 'Aan de VLD en CDV Leden: ter herinnering: jullie eigen programma'⁶² die Vlaamse Leeuw op donderdag 25 augustus 2011 om 22u51 *post* op zijn Facebook. Zo gauw deze notitie online staat, begint Vlaamse Leeuw zeer actief met de verspreiding ervan. Hoewel we waarschijnlijk slechts een fractie van de *postings* hebben kunnen monitoren, was de activiteit gigantisch. Vlaamse Leeuw is gestart met het *posten* van links naar het

artikel op de commentaarmogelijkheden van de fanpagina's van *De Standaard*, *Het Nieuwsblad*, *Het Laatste Nieuws*, *De Morgen* en *Het Belang van Limburg*.

Uiteraard wordt ook de eigen achterban geïnformeerd en gemobiliseerd. Vlaamse Leeuw *post* de notitie in de eerste tien minuten op de pagina is van de Vlaamse Beweging, de koepel van de Vlaamse Volksbeweging, Vlaamse Volksbeweging Gent, VVB Meise-Wolvertem-Oppem, VVB afdeling Aalst, VVB Mechelen, VVB Zuidrand, N-VA Halle, N-VA Afdeling Boom, Jong N-VA Zenneland, N-VA Afdeling Schelle, Jong N-VA Ternat, N-VA Herzele, N-VA Sintgilliswaas, N-VA Niel, Jong N-VA Gent, N-VA Oud-Heverlee en Jong N-VA Dessel.

Als eenmaal de eigen achterban bereikt is, zet Vlaamse Leeuw in op de andere partijen. Uiteraard worden de Open VLD- en CD&V-Facebookpagina's in het vizier genomen. Een kleine greep uit de verschillende pagina's waarop Vlaamse Leeuw de notitie *post*: CD&V, Jong CD&V Zedelgem, CD&V Dilsen-Stokkem, CD&V Ekeren, Jong CD&V Mechelen, Jong CD&V Zedelgem, CD&V Lummen, CD&V Sint-Jans Molenbeek, Jong CD&V Waarschoot, Jong CD&V Kortrijk, Jong CD&V Koksijde, Jong CD&V Wuustwezel, Jong CD&V Roeselaere, CD&V Deinze. En natuurlijk kunnen ook de afdelingen van Open VLD niet ontbreken. Zo wordt het bericht *gepost* op de *wall* van Open VLD Fanpagina, Open VLD Bredene, Open VLD Waasmunster, Open VLD Mechelen, Jong VLD Ninove, Open VLD Waasmunster, Open VLD Vrouwen en Open VLD Ninove.

Vlaamse Leeuw is meer dan drie uur actief geweest met *posten*, in de nacht van 25 op 26 augustus 2011. Maar ook in de loop van vrijdag wordt nog altijd gewerkt aan de verspreiding van de notitie. We zien hier een zeer duidelijk voorbeeld van politieke spamming. Vlaamse Leeuw gebruikt Facebook als een politiek strijdmiddel voor de Vlaamse zaak. Vlaamse Leeuw spreekt voor het radicale deel van de Vlaamse Beweging, maar hanteert een strategie die op een veel bredere doelgroep gericht is. De verspreiding van de notities heeft als doel om de eigen achterban te informeren en bondgenoten te vinden in de strijd. Vlaamse Leeuw hanteert hiervoor een zeer agressieve verspreidingstechniek, die vooral gericht lijkt op het verspreiden naar een grote groep van gelijkgezinde en politiek actieve *Facebookers* en de personen of groepen die aangesproken worden in de notitie.

8.3.3. De constructie van een politieke consensus

De notitie krijgt op de Facebookpagina van Vlaamse Leeuw elf *likes* waaronder die van Marc Vanfraechem (columnist *Knack*). Ook op verschillende andere Facebookpagina's verwerft de *post likes*. De *posts* van Vlaamse Leeuw scoren vooral bij *Facebookers* met een uitgesproken N-VA-profiel of zelfs mandaten binnen de partij. Het blijft niet bij *likes*, verschillende individuele *Facebookers* verspreiden de notitie verder.

Met het *herposten* communiceert deze persoon dat hij of zij achter dit bericht staat. Zo verwerft de politieke spam van Vlaamse Leeuw een extra kwaliteitslabel.⁶³ Diverse individuele *Facebookers* bevelen de notitie aan aan hun vrienden. De politieke strategie van Vlaamse Leeuw lijkt vruchten af te werpen, want individuen en organisaties beginnen met het *herposten* van de notitie. Verschillende N-VA afdelingen⁶⁴ reproduceren de notitie op hun eigen profiel. Ook uiteenlopende individuele *Facebookers* (maar vaak met N-VA-stempel) *sharen* de *post*. Zo zien we bijvoorbeeld een zekere Johan De Wit aan het werk. De Wit heeft een N-VA-badje bij zijn profielfoto staan. Hij *post* de notitie op zijn *wall* met de begeleidende tekst: 'VERDEEL VERDER!!!'

Een zekere Pieter De Vlaeminck *liked* de notitie niet alleen op de pagina van Vlaamse Leeuw, maar ook op die van N-VA Tongeren. Bovendien *post* hij het bericht op zijn *wall*. Op die *post* reageert een zekere Koen Béroutiaux waarop een interessant gesprek ontstaat. Béroutiaux vindt de programma's van Open VLD en CD&V maar niets. Pieter De Vlaeminck antwoordt: 'Dat klopt, maar het is strategisch wel belangrijk om hun te wijzen op die (te magere) beloftes.' Koen Béroutiaux: 'jaja, maar ik ga die ook nog eens nalezen en hier een beetje citeren.'

Deze comments tonen aan dat deze *Facebookers* zich heel bewust zijn van de politieke impact van het medium. Ze gebruiken het medium hoofdzakelijk als een politiek instrument met een duidelijke strategie. Beide profielen zijn nagenoeg volledig gewijd aan berichten uit de verschillende media voorzien van Vlaams-nationalistische commentaren. Vooral Koen Béroutiaux is zo goed als constant online en politiek actief. Béroutiaux reageert vaak op de profielen van Antwerpse en linkse politici zoals Meyrem Almaci (Groen) of Peter Mertens (PVDA). Zo *post* Béroutiaux tussen 8 en 22 februari tien berichten en acht reacties op de *Facebookwall* van Almaci. Deze berichten

gaan vooral over de zaak-Dexia en steunen Almaci in haar strijd. Béroudiaux bekent zich openlijk als N-VA in zijn verschillende tussenkomsten en stelt zich expliciet gematigd op. Het grootste deel van zijn communicatie is niet expliciet pro-N-VA, maar behandelt wel de N-VA-thema's. Béroudiaux is volgens zijn *LinkedIn*-profiel ook effectief lid van de Antwerpse N-VA-afdeling.⁶⁵ Béroudiaux is bovendien niet de enige pro-N-VA'er die actief is op de *wall* van Meyrem Almaci. Ook N-VA'ers als Peter Dedecker en zeer actieve Vlaams-nationalistische activisten op web 2.0 als Rudi Dierick of J.P. Withofs, nemen stevast de verdediging op van de N-VA en haar leiders. Opvallend is dat J.P. Withofs ongeveer elke *post* van Béroudiaux op de *wall* van Almaci *liked*. Withofs en Dierick zijn niet enkel op *Facebook* actief, maar verdedigen N-VA ook op andere sites, zoals de site van Kif Kif. Zo springen beiden voor de partij in de bres als Kif Kif enkele kritische artikelen en het e-book *Het rijpen van de geesten* publiceert. J.P. Withofs schrijft onder andere:

‘Wat een onzin is dit allemaal....Propaganda?? Gesubsidieerde organisatie met dubbele doelstellingen, veel verdichting,...ik wil beleefd blijven!!!
@Marc Waar zit het gif??’⁶⁶

We zien dus een groep van honderden Vlaams-nationalisten op Facebook. Enkele tientallen Vlaams-nationalisten gaan in de verdediging tegen, in hun ogen anti-Vlaamse standpunten. Deze mensen gaan heel bewust om met dat activisme. De Wit, Koen Béroudiaux en Pieter De Vlaeminck zijn lang niet de enige politiek actieve Vlaams-nationalisten op Facebook, ze illustreren de aanwezigheid van een groot en bijzonder actief netwerk van Vlaams-nationalistische activisten. Het Facebookprofiel waarmee we dit onderzoek voeren wordt, ondanks het feit dat niemand deze persoon kent, meteen opgenomen in een zeer brede vriendengroep. In enkele maanden heeft dit profiel honderden Vlaams-nationalistische vrienden.

Op Facebook wordt niet alleen over strategieën, overtuigingen en slogans gepraat. Mensen worden ook openlijk gemobiliseerd om te reageren op bepaalde artikels, om zaken te laten circuleren en bekend te maken. Zo zien we op de *Facebookwall* van de Vlaamse Beweging een link naar een artikel op *Brussels Nieuws* over de nota van de Gravensteengroep, waarbij de *Facebook*-eigenaar Vlaamse Beweging schrijft: ‘Met uitgebreid reactiesectie pro contra.’

Ook deze oproep werpt zijn vruchten af. Kijken we naar de reactiemodule onder het artikel, dan zien we verschillende van de actieve *Facebook-posters* terug: Rudi Dierick tekent present, net zoals André V (Genk).

Beiden doen dat met een zeer duidelijke Vlaams-nationalistische koers en zijn vol vuur voor hun gelijk. André V. uit Genk is naar alle waarschijnlijkheid André Vanhaeren. Beiden komen uit Genk, volgen een N-VA koers, zijn actief op *Facebook*, en hebben de Vlaamse Beweging als vriend. Bovendien heeft André Vanhaeren de link naar het bewuste artikel op zijn eigen *wall* staan. André Verhaeren is een actief lid van de Vlaamse Volksbeweging en stemt N-VA volgens zijn *Facebook*.

Rudi Dierick is voormalig politiek secretaris bij het OVV (Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen) en was daar verantwoordelijk voor de 'Nieuwe migranten'. In naam van het OVV treedt hij ook op in de mainstreammedia. Zo mocht hij op 28 augustus 2011 afzakken naar de RTBF-studio's om te spreken over de Vlaamse politiek.⁶⁷ Als politiek secretaris van het OVV was hij in 2007 lid van de Paviagroep.⁶⁸ Hij behoorde samen met mensen als Rik van Cauwelaert en Bart Maddens tot de tegenstanders van een federale kieskring binnen PAVIA. Op zijn *Facebook* mag hij onder zijn 305 vrienden verschillende invloedrijke mensen rekenen: politici Vera Dua (Groen), Wouter Van Besien (Groen), Dirk Van der Maelen (sp.a), Fatma Pehlivan (sp.a), Ergun Top (CD&V)), journalisten (Liesbeth Van Impe, Ng Sauw Tjhoi), middenveldmensen en -organisaties (Bilal Benyaich (SERV), Nico Volckeryck (UNIZO), Omar Ba (Afrikaans Platform), De Vrouwenraad) en Vlaamse nationalisten (Theo Francken, Koen Béroutiaux, Matthias Storme, J.P. Withofs).⁶⁹

Bekijken we de *Facebookwall* van Dierick, dan wordt meteen duidelijk dat hij *Facebook* gebruikt als een politiek instrument in dienst van de strijd van N-VA. In de periode van 8 tot 22 februari 2012 *post* Dierick in totaal 36 berichten op zijn *wall*, waarvan 34 politiek van aard. Kijken we naar de thema's waarop Dierick zich profileert, dan komt de pro-N-VA-lijn heel duidelijk tevoorschijn. Van die 34 berichten handelen er vijf over migrantenaanwezigheid of over de herkomstlanden van die migranten. Dierick profileert zich in zijn status als diversiteitsdeskundige, maar de lijn die hij hanteert op zijn *Facebook* in deze zaken is uitgesproken N-VA. Hij neemt het Centrum voor Gelijkheid van Kansen in het vizier en is ondubbelzinnig voorstander van het standpunt dat werkgevers vrouwen met hoofddoek mogen weigeren. Tevens neemt hij, net zoals De Wever, links en haar politieke correctheid op de korrel: 'De politiek pseudo-correcte meute heeft weer eens toegeslagen.'⁷⁰

De andere 29 berichten behandelen verschillende thema's. Acht berichten zijn zuiver communautair qua inhoud. Deze berichten zijn divers, gaande

van een cartoon die Di Rupo en de PS voorstelt als piraten die het schip Vlaanderen willen plunderen tot en met de publicatie van een link naar een column van Johan Van Overtveldt (*Knack* en *Trends*). Deze column, getiteld *Het PS-gif*, kondigt Dierick aan met het volgende citaat uit de column:

‘Vooral de PS werpt zich toch hoe langer hoe meer op als de partij van het njet, de partij van het compleet immobiliserende conservatisme [...] maar het (aarts)conservatieve virus heeft ook andere partijen zwaar aangestoken.’⁷¹

Naast deze zuiver communautaire berichten, *post* Dierick ook negen berichten die handelen over de ‘golf aan politieke benoemingen’ die op komst zouden zijn. Uiteraard worden deze politieke benoemingen gelinkt aan de almacht van de PS en de Franstaligen. Als een zekere Steven VC reageert onder een van die links met ‘Heel duidelijke PS-regering’, toont Dierick zijn instemming door deze reactie te *liken*. Bij vier van de negen links op zijn *Facebook* naar artikels over die benoemingen *post* Dierick dit commentaar:

‘De degoutante pest van de politieke benoemingen heeft héél de top van de administratie in haar wurggreep. En dat “wurgten” moeten we nogal letterlijk nemen. Bij Dexia alleen al kostte die wurging van het beheer door een horde politieke parachutisten de gemeenschap al vele miljarden.’⁷²

Bovendien *post* hij ditzelfde commentaar ook op de Facebookfanpagina van CD&V⁷³ en op de fanpagina van Open VLD.⁷⁴ Zijn N-VA-kleur blijkt niet alleen uit de linken die hij *post*, maar ook uit de overname van opiniestukken en statussen van N-VA’ers. Daarnaast kondigt Dierick ook eigen blogs aan en artikelen van de Vlaamse Volksbeweging. Centrale concepten in deze berichten zijn ‘bedrog’ en ‘bedriegen’. Zo kondigt hij zijn blogbericht ‘Brxl, CD&V, O-VLD, SP.A en Groen bedriegen Vlaanderen!’ aan als:

‘Brxl, CD&V, OpenVLD, SP.A en groen bedriegen Vlaanderen. Iets anders kan ik niet besluiten uit de genereuze gestes van Guy Vanhengel. Voor meer uitleg, zie op <http://wp.me/pDLhG-qR>.’⁷⁵

Dierick is niet alleen actief op Facebook, hij is ook een zeer actief blogger en gebruikt zelfs het gehele web 2.0 om de Vlaams-nationalistische strijd

te voeren. Zo is hij actief op Mediakritiek.be waar hij onder andere Peter Vandermeersch (voormalig hoofdredacteur van *De Standaard*) aanspreekt over de opinies en commentaarpagina's in *De Standaard*. Een van de punten die hij daar aankaart, is zijn onvrede over de moderatie ten aanzien van zijn posts op *De Standaard*:

‘Zo maakte ik gedurende vier jaar een studie over integratie van moslims. Dat resulteerde in een rapport van 80 p., *Islam, hoofddoek & integratie*, maar elke reactie met verwijzing naar dat rapport wordt nu gecensureerd bij DS. [...] Kortom, ik zit met de hardnekkige indruk van een inhoudelijke censuur: alles wat niet past in de ideologische voorkeuren van de hoofdredactie van DS wordt geweerd. Durft DS het debat over deze indruk aangaan, of volstaat de marketing (“we verkondigen ons eigen gelijk en negeren alle kritische vragen zo lang mogelijk”)?’⁷⁶

Dierick voert een uiterst actieve en constante strijd om het discours van N-VA, het OVV en bij uitbreiding de Vlaamse Beweging uit te dragen onder het mom van ‘het debat aangaan’. Hiervoor hanteert hij alle mogelijke kanalen die de nieuwe media hem bieden: Facebook, een eigen blog⁷⁷ en de blog van Luk Van Braekel,⁷⁸ is hij actief op commentaarmodules van Kif Kif, Mediakritiek,⁷⁹ DeWereldMorgen.be,⁸⁰ Foyer, *De Standaard Online*⁸¹ en De Redactie.be.⁸² Hij is zelfs actief op Wikipedia waar een *thread* met gebruikersoverleg bestaat over de gebruiker Rudi Dierick.⁸³ Ook op Wikipedia zou hij vooral Vlaams-nationalistische propaganda geschreven hebben. Hem wordt op het gebruikersoverleg verweten niet te weten wat objectiviteit is.⁸⁴

8.3.4. De Vlaamse strijd op Facebook

Op en rond de Facebookpagina's van de bekende N-VA-politici (Theo Francken, Siegfried Bracke, Mark Demesmaeker) zien we een omvangrijke groep politieke activisten die dag in dag uit strijden voor de Vlaamse zaak en voor N-VA als vertolker van die strijd. Zij nemen daartoe zelf initiatief, ze *sharen*, *liken* en *reposten* ook verschillende artikels van de N-VA-politici. Zo werd bijvoorbeeld het blogberichtje van Mark Demesmaeker, *SOS MUG*, in de eerste drie uur nadat het *gepost* werd door meer dan 55 mensen *gerepost*.

Een tweede belangrijk aandeel in deze woordenstrijd staat op conto van pagina's van de Vlaams-nationalistische middenveldorganisaties en politieke bewegingen, zoals de Vlaamse Volksbeweging, Taal Aktie Komitee, lokale afdelingen van N-VA en Vlaams Belang en enkele virtuele organisaties zoals Vlaamse Leeuw, Vlaamse Beweging, Republiek Vlaanderen. Zij blijken ook een rol te spelen in de mobilisatie van de Vlaams-nationalistische commentaarschrijvers. Ook enkele Facebookfanpagina's spelen een belangrijke rol: 'Boodschap aan Bart De Wever: niet plooiën' en (waarschijnlijk de belangrijkste Facebookfanpagina voor N-VA): 'De Humor van Bart De Wever'. Zij zorgen voor de creatie van sympathie voor de 'goede zaak'.

Als laatste zijn er de verschillende pagina's van 'bekende' figuren binnen de brede Vlaamse Beweging als Geert Van Cleemput (ex-Vlaams Blok, nu N-VA), Marc Vanfraechem (ex-VRT, columnist *Knack* en blogger) en voor het grote publiek onbekende Vlaams-nationalistische bloggers zoals Dierick en Béroutiaux. Onder deze groep zien we een massale verspreiding van politieke standpunten en commentaren bij de actualiteit zoals gebracht in de mainstream media. De mainstream media worden op de voet gevolgd binnen deze netwerken. Bovendien worden deze netwerken ook gebruikt om reactiemogelijkheden te signaleren op de mainstream media. Iemand als Rudi Dierick lijkt bij momenten fulltime actief op het net om in de bres te springen voor de Vlaamse zaak.

Binnen de Facebookcontext zien we heel goed hoe er gebouwd wordt aan een virtuele consensus onder het volk over de standpunten die N-VA verdedigt. Die constructie van een consensus wordt gerealiseerd via een drietrapsaanpak. (1) Het eerste element daarvan is een heel sterke aanwezigheidspolitiek: een harde kern van enkele tientallen Vlaams-nationalistische activisten zijn, samen met honderden pro-Vlaams nationalitische individuen dag in dag uit in de weer om politieke propaganda te voeren. Geen enkel krantenartikel over de Vlaamse zaak lijkt aan de aandacht te ontsnappen en wordt bijgevolg ook meteen voorzien van commentaar. (2) Verder wordt duidelijk dat een deel van de activisten elkaar persoonlijk of virtueel kent. Zij reageren, *liken* en *sharen* elkaars *postings*. We zien ook dat ze samen strategieën bepalen. (3) Tot slot zien we dat elke kritische stem ten aanzien van N-VA en haar strijd reacties mag verwachten.

8.4. *De Standaard Online 2.0*: de reproductie van N-VA-communicatie

Op Facebook hebben we vastgesteld dat er een zeer grote groep Vlaams-nationalistische individuen actief is in *political talk*. Een actieve groep van tientallen Facebookprofielen is actief in de ideologische strijd van N-VA. Meer nog, we hebben gezien dat de Vlaamse Beweging op haar *Facebookwall* oproept om te reageren onder krantenartikels. We hebben daarom de commentaarmodules van de mainstreammedia geanalyseerd.

Twee maanden lang, van 27 april tot en met 27 juni 2011 hebben we de commentaarmodules van *De Standaard* onder de loep genomen. Hoe zijn we te werk gegaan? We hebben de site van *De Standaard* en meer bepaald de commentaarmodules onder de artikelen op verschillende tijdstippen gemonitord en in cijfers omgezet. Enkel berichten waarin 'Bart De Wever' vermeld wordt en waar er een mogelijkheid tot commentaar is, hebben een grondige analyse ondergaan. Artikels die slechts uiterst summier en zijdelings handelden over N-VA of Bart De Wever hebben we uitgesloten van het onderzoek, evenals artikels waar minder dan tien reacties op gekomen zijn. In totaal voldeden zestig artikels aan deze criteria.

Tientallen mensen nemen iedere dag herhaaldelijk de moeite om reacties te *posten* op artikels. Zonder veel moeite worden er in geprinte vorm vijftig A4-pagina's reacties geschreven onder een artikel. Vele van de mensen die actief zijn op deze commentaarmodules *posten* af en toe eens een berichtje, maar er zijn ook groepen mensen die elkaar kennen op een forum, en die zo een soort virtuele gemeenschap vormen.

In eerste instantie zijn we op zoek gegaan naar actoren op dit forum die de hoogste 'aanraadscores' achter hun *postings* wisten te krijgen in de twee maanden van het onderzoek. Men zou denken dat, gezien de massale aantallen reacties, het steevast andere mensen zijn die de hoogste *approvalrate* meekrijgen. Toch is dat niet het geval. In totaal haalden 45 mensen één of meerdere keren de hoogste aanraadscore. Zeven mensen haalden minimaal tweemaal de top van de aanraadscores. Daniel M. uit Retie is koploper met 7 overwinningen, gevolgd door Marcel D. uit Gent (4), Willy Bormans uit Vilvoorde (3), Stefaan Markyze uit Sint-Stevens Woluwe (2), Dirk De Vrieze uit Gent (2), Derch Tower uit Leuven (2) en Guy P. uit Kapellen (2).

Een eerste opvallende vaststelling is, dat alle zestig berichten die de topscore gehaald hebben, zonder uitzondering pro-Vlaams-nationalistisch zijn.

De boodschap die verspreid wordt, is die van N-VA of de ruimere Vlaamse Beweging. Voor mensen die dergelijke fora volgen, is dit waarschijnlijk geen verrassing: rechtse tot extreemrechtse en Vlaams-nationalistische stemmen domineren in de virtuele wereld.⁸⁵ In de twee maanden dat wij de commentaren onderzochten, won altijd een N-VA-stem de aanraadpoll. Een resultaat van 100% is wel zeer opmerkelijk gezien het aantal artikels (60) en de tijds-spanne (twee maanden lang).

8.4.1. De topposters

Hieronder bespreken we de ideologische lijn van de zeven *topposters* van de laatste twee maanden. Hierbij gaan we op zoek naar de inhoud van hun stem en de gelijkenissen met het N-VA-discours.

8.4.1.1. Daniel M. uit Retie

Daniel M. is een *veelposter* en won zeven maal de top van de aanraadscores met een vrij intellectualistisch Vlaams-nationalistisch discours. In elk geval is duidelijk dat Daniel M. overtuigd Vlaams-nationalist is en zichzelf ziet als rechts, maar ook als een intellectueel die in naam van ‘het Vlaamse volk’ spreekt. Daniel M. hanteert hetzelfde vox-populisme als De Wever. Hij is bovendien ontegensprekelijk gepokt en gemazeld in de Vlaams-nationalistische beweging. Dat blijkt uit de centrale concepten in zijn discours: ‘*Demandeur de rien*’, ‘transfers’, ‘Waals profitariaat’, ‘art35’, ‘het status-quo’ en ‘80% heeft voor verandering gekozen’.

Daniel M. gebruikt ook stevast autoriteitsargumenten zoals: lees de nota-De Wever, lees de Octopusnota of lees de partijprogramma’s. Hij citeert ook Robert Senelle,⁸⁶ kent het aantal zetels van de verschillende politieke partijen. Interessant is dat Senelle voorgesteld wordt als een gematigd intellectueel, geen Vlaams-nationalist: een retorische truc die ook De Wever veelvuldig toepast. De uitspraken van Senelle liegen er nochtans niet om:

‘Volgens de professor moet Vlaanderen de huidige federale grondwet niet langer erkennen en een nieuw constitutioneel handvest eisen. “Het staat in de sterren geschreven dat Walen en francofonen geen duimbreed zullen wijken. Met het gevolg dat de fundamentele Vlaamse belangen op de helling komen te staan.” Vlaanderen mag niet langer zwichten voor

de chantage. Robert Senelle: “Het komt het Vlaams Parlement toe om tijdens een plechtige zitting Vlaanderen uit te roepen tot deelstaat van het federale België met het territorium dat zich van de Noordzee tot de taalgrens uitstrekt en waar alleen de Nederlandse taal en de Vlaamse cultuur officieel zijn erkend en beschermd. Van dat territorium is alleen Brussel-Hoofstad tweetalig en een autonome regio”.⁸⁷

Senelle presenteert hier een onverholen radicaal Herderiaans nationalisme, maar wordt voorgesteld als de gematigdheid zelve. Daniel M. neemt de sussende woorden van De Wever over, pleit stevast voor een verregaande hervorming, maar houdt de boot van de splitsing af. Enkele terugkerende argumentaties:

‘De Vlaming staat pal achter de aanpak van BDW.’⁸⁸

‘De Franstalige politici willen alleen het status-quo en de bestendinging van het profitaat.’⁸⁹

‘Zonder grondige institutionele hervormingen wordt dit onbegonnen werk. Het plaatje: 7 miljard extra te besparen + 11 miljard Z-N transfers + 7 miljard extra cadeautjes voor EDR = 25 miljard € per jaar, dat is ongeveer 8% van het bbp, of nog 4.000 € per Vlaming per jaar.’⁹⁰

‘Het is een bevoegdheidsoverdracht die noodzakelijk is geworden om de Vlaamse belangen te vrijwaren vanwege de federale politieke impasse gecreëerd door de stugge houding van de Franstalige partijen.’⁹¹

Deze argumentatielijnen zijn niet uniek, ze zijn vrij courant in Vlaams-nationalistische discoursen. Daniel M. houdt een klassiek N-VA-discours en leent de woorden en *oneliners* hiervoor bij N-VA-coryfeeën als De Wever en Bracke, maar ook bij mensen als Bart Maddens, Senelle en Peter De Roover. In dit geval ook de woorden van een denktank als Vives⁹² (zie verder bij de bespreking van Marcel D.).

Centraal staat de redenering dat N-VA geen partij is zoals de andere. N-VA vertolkt de wil van het Vlaamse volk dat af wil van die Waalse profiteurs. Zo gebruikt hij voor de Franstaligen het concept: *‘demandeur de rien’*. Een concept dat nogal vaak gebruikt wordt door Bart Maddens.⁹³ ‘80% heeft

gekozen voor verandering' is een 'argument' dat steevast opduikt op de meest uiteenlopende fora. Zo ook op de reactiemodule bij *Knack online*, waar een persoon als 'Context-binder' reageert onder een artikel ter verdediging van N-VA.⁹⁴ Dit idee, een duidelijke echo van Bracke, vormt de basis voor de Burkeaanse definiëring van democratie: het volk dat zijn de leiders. Tegenwoordig is dit denken dus ook in de virtuele wereld wijd verspreid.

De huidige politieke impasse in België is het gevolg van het 'status-quo' van de PS en de traditionele partijen, aldus Daniel M. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat Daniel M. blij is met de 'harde houding' van N-VA die hij ten volle ondersteunt. N-VA is voor hem duidelijk geen partij als een andere: 'NVA blijkt de enige partij te zijn die geen knieval wil doen voor de PS en haar satellieten en echt politieke moed tentoonspreidt.'⁹⁵ Metatalige metaforen als 'geen knieval doen', 'het been stijf houden', 'niet toegeven', zijn alle klassiekers uit de N-VA-retoriek. Ook het bredere scenario waarin N-VA als enige partij opkomt voor de Vlamingen in een door socialisten gedomineerd Vlaanderen, wordt keer op keer herhaald door Daniel M. Hij is een gedroomde buikspreker voor N-VA.

8.4.1.2. Marcel D. uit Gent

Marcel D. uit Gent heeft vier aanraadpolls gewonnen. Hij is een *veelposter* en ook duidelijk een N-VA-fan. Dat geeft hij zelf met veel trots aan: 'Ik heb N-VA gestemd, en zou dit direkt weer doen.'⁹⁶ Marcel D. is niet alleen uitgesproken N-VA op het vlak van het Vlaams-nationalistisch discours, hij ondersteunt de partij ook in haar neoliberale economische standpunten. Zoals we gezien hebben, is N-VA niet louter een Vlaams-nationalistische partij die opkomt voor de Vlamingen, maar ook een neoliberale partij in naam van de Vlaamse middenklasse. Marcel D. heeft dit goed begrepen en neemt letterlijk de woorden over van De Wever. Zo laat De Wever het volgende optekenen 'De Wever wil hervormen naar Duits model':

'Kijk naar Duitsland, dat is de locomotief van de Europese economie. De sociale hervormingen waren er hard, maar werpen wel hun vruchten af. Dat moet hier ook gebeuren: besparen op de uitgaven en structureel hervormen. De Franstaligen willen dat niet, uit vrees voor een sociaal bloedbad. Dus moeten we een Vlaams front vormen. Met de partijen die het meest enthousiast zijn om hierin mee te stappen.'⁹⁷

Marcel D. reageert onder hetzelfde artikel als volgt op de uitspraken van De Wever:

‘Overgroot gelijk. Vlaanderen moet de Duitse economische locomotief volgen. De saneringen zijn hoognodig, bvb. werkloosheidsvergoedingen beperken tot 1 maand per gewerkt jaar, pensioenen berekenen op 45 werkjaren, 20% ambtenaren minder, enz. Ik denk dat Open-VLD hiermee al volledig akkoord gaat, nu nog de CD&V overtuigen (al zal de vakbondsvleugel het daar moeilijk mee hebben).’⁹⁸

De gelijkenissen zijn opvallend, Marcel D. produceert een zelfde soort echo als de volgers van Bracke. Hij herhaalt het discours van De Wever en doet er nog een schepje bovenop. De massale besparingen zullen volgens Marcel D. maar kans op slagen hebben als er een staatshervorming komt, immers: ‘Met die 11 miljard zou Vlaanderen alvast meer kunnen doen voor het klein pensioentje van mijn moeder (ong. 1.000 euro/md).’⁹⁹ Net zoals in het discours van Daniël M. komt ook hier het getal van 11 miljard bovendrijven. Een bedrag dat in het publieke debat gelanceerd werd door de denktank Vives. Deze denktank pakt stevast uit met onderzoeken die bewijzen dat de transfers van Vlaanderen naar Wallonië immens zijn, meerbepaald zou er jaarlijks 11 miljard naar Wallonië vloeien.

De denktank Vives pakt uit met haar verbondenheid met de Katholieke Universiteit Leuven. Helemaal neutraal of wetenschappelijk blijkt ze echter niet te zijn. Een blik op de bestuurders van Vives maakt dat duidelijk. Nagenoeg alle leden hebben heel duidelijk banden met de Vlaams-nationale strijd. Vier van de twintig bestuurders zijn verbonden met de Warandegroep. De Warandegroep publiceerde in 2005 al een oproep voor een onafhankelijk Vlaanderen. Vier bestuurders hebben banden met het Vlaams Belang en vijf bestuurders hebben banden met N-VA. Andere leden zijn ook actief in de Vlaamse strijd, onder meer bij het Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen (OVV), de Vlaamse Volksbeweging (VVB) en sommigen zijn zelfs actief geweest bij het Nationaal Studenten Verbond. Opvallend bovendien is dat zowel Rik Van Cauwelaert (*Knack*) als Johan van Overtveldt (ex-*Trends* en nu *Knack*) lid zijn van Vives. Toevallig zijn *Knack* en *Trends* de media die deze studies van de denktank in de media brengen. Vives wordt dus best gezien als een instrument van de Vlaamse Beweging.

Ook het tweede motief, namelijk dat N-VA geen partij is als een andere, draagt Marcel D. naar hartenlust uit:

‘N-VA en BDW bewijzen dat een woord een woord is, dat de franstaligen voor het eerst voor een Vlaamse partij staan die op haar strepen staat. N-VA heeft wel degelijk iets veranderd het voorbije jaar, het drijft de Franstaligen tot wanhoop.’¹⁰⁰

De N-VA is het tegendeel van ‘al die zakkenvullende politici uit Brussel’. N-VA zal alles veranderen en ‘de Vlaming’ heeft dat door. Marcel D. neemt niet alleen de politiek-inhoudelijke boodschappen over, maar ook de identitaire. Meer nog, N-VA vertolkt gewoonweg de stem van De Vlaming:

‘N-VA heeft de harten van de Vlaming veroverd. N-VA weet ook dat die Vlaming geen extremist is, maar gewoon rechts, een beetje conservatief, wat cynisch, Vlaamsgezind maar geen separatist. Daar kan ik me ook in vinden.’¹⁰¹

Opmerkelijk in deze beschrijving van ‘de Vlaming’ is dat hier het zelfbeeld van De Wever gelanceerd wordt als een feitelijke beschrijving van alle Vlamingen. De leider is het evenbeeld van de zaak, hij is de Vlaming en de Vlaamse strijd.

8.4.1.3. Willy Bormans uit Vilvoorde

Nummer drie van de *topposters* is Willy Bormans uit Vilvoorde. Bormans is terug een zeer actieve gebruiker van de commentaarmodule van *De Standaard*. Hij is Vlaams-nationalist en is daar ook vrij radicaal in. Bormans ziet de Vlamingen immers als ‘te braaf’, ‘te beleefd’ en ‘te respectvol’ in de onderhandelingen. In die zin kunnen we nog leren van ‘de Walen’ aldus Bormans:

‘Feit is dat politici als Elio & C° (niet alle Franstaligen) met arrogantie veel meer bereiken dan beleefde en correcte Vlamingen. De efficiëntie in de politiek wordt niet gemeten aan de beleefde voorkomendheid maar aan de resultaten en daarin liggen de Franstaligen met veel lengtes op kop. Maar ze verdienen slechts respect als ze eerst respect vertonen voor onze taal en ons taalgebied.’¹⁰²

De strategie van N-VA om tijdens de onderhandelingen ‘het been stijf te houden’ krijgt dan ook de steun van Bormans, eindelijk een partij die niet te braaf is, die niet slaafs volgt:

‘Niemand mag verarmen, onder verstaan “en dat is de verantwoordelijkheid van de Vlamingen”. Voor de rest zijn de Franstaligen bereid tot een verregaande staatshervorming. Dit houdt per definitie in dat ze wel bevoegdheden willen delegeren aan de gewesten maar dat ze er in geen geval verantwoordelijkheid willen voor dragen. De grote schuldige van de 11 maanden durende patstelling is vanzelfsprekend het N-VA dat zich maar niet kan vinden in deze “vanzelfsprekende” voorwaarden.”¹⁰³

N-VA is voor Bormans dus dé partij die eindelijk zijn tanden laat zien, die niet meegaat in de steun aan ‘de Walen’ en ‘het been stijf houdt’. Opvallend is dat ook Bormans net zoals de vorige *posters* verwijst naar het bedrag van 11 miljard euro dat jaarlijks van Vlaanderen naar Wallonië zou vloeien. Hier zien we het netwerk in actie: het ‘volk’ citeert de ‘experts’ en allebei zijn ze gelinkt aan N-VA. De Vives-informatie is klaargemaakt voor de Vlaamse strijd en is dus dankbaar materiaal op een dergelijk forum. Ook Bormans hanteert het tot in detail. Zo schrijft hij: ‘Volgens Vives van de KU Leuven, komen de totale transfers jaarlijks op 11 miljard euro.’¹⁰⁴

Bormans ziet niet alleen problemen met de Waalse politieke partijen, ook de sp.a ziet hij als een probleem, want het is de satellietpartij van de PS in Vlaanderen: ‘Links, als poot van PS & C° in Vlaanderen, heeft zich gedegradeerd tot de Vlaamse status quo partijen.’¹⁰⁵ Het vizier richten op links, op de socialisten is ook een heel duidelijke boodschap van zowel Bracke als De Wever. Voortdurend wordt het master-narratief van N-VA gereproduceerd. Net zoals hen, bekampt ook Bormans de linkerkzijde, niet alleen vanuit een zuiver communautaire agenda, maar ook vanuit hun sociaaleconomische positie, zoals het een goede N-VA-Vlaming betaamt:

‘De klassieke linkse stelling: welvaart? Die is er vanzelfsprekend meer dan genoeg en zal er altijd zijn. Zij moet alleen maar herverdeeld worden. Staatsschuld? Die verdwijnt wel vanzelf. Mondialisering? Die kan onze welvaart niet raken. Een immobiele staat? Die zal wel vanzelf loslopen.’¹⁰⁶

Ook bovenstaand citaat over de linkerkzijde en het verdelen van de welvaart is een echo van de woorden van De Wever, die in *De Morgen* laat optekenen:

‘Rijkdom verdelen vind ik goed, maar dan moeten we die rijkdom wel eerst creëren.’¹⁰⁷

8.4.1.4. Stefaan Markyze uit Sint-Stevens-Woluwe

Net buiten het podium vinden we Stefaan Markyze. Hij haalt tweemaal de hoogste aanraadscore. Toch is hij al jaren bijzonder actief online en beperkt hij zich niet tot de commentaarmodules van *De Standaard*. Hij stuurt ook lezersbrieven naar *De Standaard*¹⁰⁸ en *post* op *De Morgen*¹⁰⁹, op *NRC.nl*¹¹⁰, *Het Nieuwsblad*.¹¹¹ Markyze intervenueert bovendien op een hele resem verschillende thema’s, gaande van milieuvervuiling, Telenet tot en met de Kerk en natuurlijk het Vlaams-nationalisme.

Als we kijken naar zijn reacties op artikels over N-VA, dan blijkt snel dat ook Markyze Vlaams-nationalistische sympathieën heeft. Hij neemt het meermaals op voor N-VA, zo ook hier:

‘*Here we go again*: men heeft het altijd over “twee stijfkoppen”. Als alle Franstalige partijen de voorstellen van Vande Lanotte afschieten, wie zijn de stijfkoppen? Als Di Rupo de voorstellen van Beke afschiet, wie is de stijfkop? Als Milquet al het compromisvoorstel van De Wever afschiet nog voor het geschreven is, wie is de stijfkop?’¹¹²

Opvallend is ook dat hij in die verdediging de woordenschat overneemt van De Wever. Zo omschrijft hij de nota-De Wever uitdrukkelijk als een ‘compromisvoorstel’. Een letterlijke weergave dus van wat alle N-VA’ers zeggen en van wat de mainstreammedia hebben gereproduceerd. Dat je alleen kan spreken over een compromis als minstens twee partijen dit onderschrijven, wordt niet gezien. Er vallen nog meer zaken op bij de *postings* van Stefaan Markyze. Nemen we het bericht dat hij op 11 juni 2011 schrijft op *De Standaard*:

‘Beste Elio, Ik raad je aan om niet te veel naar de Vlamingen te luisteren, maar vooral naar de Walen. Je begint met hen de benarde toestand van Wallonië uit te leggen. Eurostat illustreert dit bikkelhard: download het *Eurostat regional yearbook 2010*, en kijk op p.75. Drie Waalse provincies kleuren oranje, met een bnp tussen de 15.000 en de 20.000 euro, wat je nergens anders in West-Europa vindt (behalve in de uithoeken van Wales). Wallonië staat daarmee als enige regio in West-Europa op het ni-

veau van de Mezzogiorno, het zuiden van Portugal en de armste streken van Griekenland. Wat een schril contrast met al de naburige regio's, zoals het GH Luxemburg, dat dezelfde economische tegenslagen heeft gekend. Je kan maar één conclusie trekken: het beleid in Wallonië zit goed fout, al decennia lang. Men kan de Vlamingen verwijten dat ze te gemakkelijk geld hebben gegeven zodat men in Wallonië verslaafd is geworden aan subsidies. Wallonië moet gespeend worden van verslavende subsidies.'¹¹³

Dit bericht is opmerkelijk om veel redenen, maar één specifieke reden springt eruit. Dit bericht is namelijk niet uniek, een zeer gelijkaardig bericht duikt ook op op Deredactie.be. De auteur is nu wel iemand anders, een zekere 'marc':

'Wanneer zullen de Franstaligen de economische waarheid onder ogen zien? Moeten de professoren (Vlaamse en Franstalige) hen hier niet dringend méér op wijzen???

Eurostat illustreert dit bikkelhard: download het *Eurostat regional year-book 2010*, en kijk op p.75. Drie Waalse provincies kleuren oranje, met een bnp tussen de 15.000 en de 20.000 euro, wat je nergens anders in West-Europa vindt (behalve in de uithoeken van Wales). Wallonië staat daarmee als enige regio in West-Europa op het niveau van de Mezzogiorno, het zuiden van Portugal en de armste streken van Griekenland. Wat een schril contrast met al de naburige regio's, zoals het GH Luxemburg, dat dezelfde economische tegenslagen heeft gekend. Je kan maar één conclusie trekken: het beleid in Wallonië zit goed fout, al decennia lang. Dat kon, omdat de Vlamingen té gemakkelijk geld hebben gegeven en men in Wallonië verslaafd is geworden aan subsidies. Hoog tijd dat dit stopt!!! Wanneer Di Rupo niet dringend wil meewerken, moeten de kranen dicht.'¹¹⁴

Hoewel het hier in principe over twee verschillende auteurs gaat en twee uiteenlopende media, is hier duidelijk sprake van *copy-paste*. Dit is een aanwijzing die sterk wijst in de richting van astroturf: hetzelfde bericht verschijnt onder verschillende namen op verschillende media. Dit blijkt ook uit het feit dat dit bericht ook nog eens verschijnt op het online forum van Senioren-net¹¹⁵ waar een zeker 'Dejules' het uitspreekt alsof het zijn eigen woorden zijn.

De inhoud van de *postings* van Markyze nemen het steeds op voor N-VA in het algemeen of het Vlaams-nationalisme in het bijzonder. Daarbij wordt

N-VA opnieuw verbeeld als een partij die anders is dan de andere. De partij die beginselvast is en voet bij stuk houdt, want ‘voor borrelnootjes doet de N-VA het niet’¹¹⁶ Kortom, niet alleen de zuiver politieke boodschap van N-VA wordt gereproduceerd, maar ook de communicatie over N-VA wordt vlotjes overgenomen en *gepost* op heel veel verschillende media.

8.4.1.5. Louis Lodewyckx uit Gent

Louis Lodewyckx eindigt ook op de vierde plaats met tweemaal de top van de aanraadcores. Ook Lodewyckx blijkt duidelijk een vurig supporter te zijn van de Vlaamse zaak en N-VA in het bijzonder. Googlen we op de naam Louis Lodewyckx, dan komen we op een Facebookprofiel uit. Eind juni 2011 heeft Louis Lodewyckx slechts negen vrienden, dat groeit uit tot 25 tegen 6 juli 2011, toen N-VA nee antwoordde op de nota van Di Rupo. Eind februari 2012 heeft hij 65 vrienden. In de wereld van Facebook is het hebben van slechts negen vrienden bijzonder uitzonderlijk, net zoals de sprong naar 25 of zelfs 65. Ook het feit dat nergens een foto te vinden is van Louis Lodewyckx, doet vermoeden dat het hier een ‘vals Facebookprofiel’ betreft.

Dit vermoeden wordt nog versterkt door het feit dat zijn profiel ingezet wordt als politiek instrument. Het politiek activisme van Lodewyckx en zijn N-VA-signatuur worden duidelijk geïllustreerd door de twee Facebookfanpagina's die de man opzet. De eerste pagina opent op 29 augustus 2011 en luistert naar de titel: ‘Nee tegen de nota-Di Rupo.’¹¹⁷ Lodewyckx leidt deze in met een samenvatting van de argumentatie van het nee van De Wever:

‘De nota-Di Rupo betekent op vrijwel alle vlakken een achteruitgang voor Vlaanderen: niet enkel op het communautaire niveau, maar ook op sociaal-economisch gebied. Deze pagina is opgericht als signaal dat Vlaanderen het niet eens is met dit document.’¹¹⁸

De expliciete intertekstuele verbondenheid met het discours van de De Wever en N-VA is manifest. Ook de tweede Facebookfanpagina die Lodewyckx opzet, bestaat uit een letterlijke kopie van de N-VA-retoriek. Deze pagina, ‘Elio Di Rupo is MIJN premier NIET’ zet hij op in december 2011. Ook hier is de informatie op de pagina een duplicaat van het N-VA-discours en dan vooral in de woorden van De Wever:

‘Voor iedereen die het schandalig vindt dat een Waalse socialist die nauwelijks Nederlands spreekt vanaf heden aan het hoofd staat van een regering zonder Vlaamse meerderheid en die regelrecht ingaat tegen de grondstroom in Vlaanderen.’¹¹⁹

Lodewyckx is heel duidelijk N-VA-aanhanger en zijn Facebook staat in het teken van die politieke keuze. Dat blijkt ook ontegensprekelijk uit zijn vrienden. De meerderheid van die vrienden komen uit de N-VA-stal: N-VA-politici als Mark Demesmaeker, Jan Jambon, Ben Weyts, Daphné Dumery, Kris Van Dijck, Zuhail Demir, Peter Luyckx, Nadia Sminate, Philippe Muyters en Siegfried Bracke, 25 volwassen N-VA-afdelingen en drie jongeren N-VA-afdelingen, de Vlaamse Volksbeweging¹²⁰ en de Vlaamse Beweging. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat de tussenkomsten van Lodewyckx op *De Standaard Online* uitermate pro-N-VA zijn.

‘De Wever heeft gewoon gelijk. Je ziet zelfs dikwijls in debatten dat zijn tegenstrevers dat ook wel beseffen maar de dingen niet bij naam durven noemen omdat ze niet mogen of kunnen.’¹²¹

De Wever is de man die het kan, hij heeft gewoon gelijk. Hij heeft de waarheid aan zijn kant. Lodewyckx verbeeldt De Wever als de man die Vlaanderen uit het moeras zal trekken. Lodewyckx ondersteunt, zoals de voorgaande *posters*, niet alleen de nationalistische agenda van N-VA, maar ook het sociaaleconomische programma van de partij.

‘Ik heb geen probleem om langer te werken want iedereen met gezond verstand weet dat de pensioenleeftijd moet worden opgetrokken, zoals in de rest van Europa. Maar goed, ik onthoud dat jij vindt dat er niet langer moet gewerkt worden en dat de sociale zekerheid dus geen hervormingen nodig heeft. Ik zal me over een paar tiental jaar dan wel tot jou wenden om uit jouw capabele handen mijn pensioen te ontvangen.’¹²²

Het N-VA-standpunt omschreven als een zaak van ‘gezond verstand’, van mensen die realistisch zijn, in tegenstelling tot de anderen, ‘de socialisten en belgicisten die doen alsof het geld aan de bomen groeit’: ‘Alles beter dan de PS-dictatuur die het geld door ramen en deuren gooit’,¹²³ aldus Lodewyckx die verdergaat:

‘De socialistische remedies hebben hun failliet bewezen, tijd voor verandering. De tering naar de nering zetten, zoals in elk huishouden. De kosten nog langer op de volgende generaties afwentelen is misdadig.’¹²⁴

Hier terug de letterlijke herhaling van de woorden van De Wever en Bracke: ‘tijd voor verandering’, ‘de tering naar de nering’ zetten. Lodewyckx laat constant zien dat De Wever de man is die waarheid brengt, die weet hoe het in elkaar zit. N-VA is een uitzonderlijke partij, niet zoals die anderen. Het is dan ook goed dat N-VA het been stijf houdt en niet zoals de andere partijen voor de postjes gaat. Het volharden in het nee, is nodig om het land te redden:

‘Als De Wever morgen op alle thema’s plat op de buik gaat hebben we een regering, maar brengt ons dat een stap verder? Ik dacht van niet.’¹²⁵

Dat is de reden dat we nog geen regering hebben, maar dat is een goede zaak: ‘Dit land gaat in sneltreinvaart richting de afgrond, het zal niet de schuld van de N-VA zijn.’¹²⁶ De complete weigering van N-VA om nog maar te onderhandelen, ziet Lodewyckx niet als de oorzaak van de crisis, het is de schuld van de andere partijen, die het status quo willen behouden. Ook bij Lodewyckx zien we dus een bijna letterlijke kopie van het discours van De Wever en Bracke.

8.4.1.6. Dirk De Vrieze uit Gent

De voorlaatste in de hitlijst is Dirk De Vrieze uit Gent. Ook hij haalt tweemaal de top van de aanraadscores met uitgesproken pro-N-VA-standpunten. Dirk De Vrieze is bijzonder actief in de virtuele wereld en *post* ook pro-N-VA-commentaren op Deredactie.be. Zo reageert hij op een opiniestuk van Egbert Lachaert (kernlid van de denktank Liberales) over nationalisme en radicalisme waarin hij onder andere de uitspraken van Vic van Aelst¹²⁷ (N-VA) aanhaalt. Van Aelst had zich in niet mis te verstane woorden uitgelaten over ‘de Walen’:

‘Na 180 jaar gepluimd te zijn door de Walen, moet het nu gedaan zijn [...] Ik wil perfect solidair zijn met de Turken, maar niet meer met de Walen. De Franstalige partijen zijn het eens op één punt: als het erom gaat de Vlamingen te pluimen. Ze zien ons als hun kolonie. [...] De Vlamingen zijn 180 jaar misbruikt en geprostitueerd. Ik heb nooit geloofd in de goede wil van de Walen en ik zal er ook nooit in geloven. De Walen zullen niet rusten eer de kabeljauw voor de kust in Oostende Frans spreekt.’¹²⁸

Dirk De Vrieze neemt een beetje afstand van deze uitspraken, maar valt ze net als De Wever niet af; wel tracht hij de schade voor het imago van N-VA in te perken:

‘Daar gaan we weer. Beginnen met wat punten over het nazisme (en wat over het stalinisme, Musolini, Franco enz.?). Dan Vic Van Aelst, die niet openlijk verweten wordt een nazi te zijn maar het verband is gelegd. [...] Elke politieke stroming heeft zijn extremen maar Vic Van Aelst (indirect) gelijk stellen met het nazisme is extreem. Liberales kan misschien ook eens het liberaal systeem van de VS aan kritiek onderwerpen: 2 miljoen mensen in gevangnissen en meer dan 1 miljoen dakloos en alles voor *big money*.’¹²⁹

De Vrieze geeft toe dat de uitspraken van Van Aelst scherp zijn, extreem misschien, maar hem gelijkstellen met het nazisme is wel echt extreem. Meteen verandert De Vrieze van tactiek: aanval is de beste verdediging. Bijgevolg somt hij de wandaden van het liberalisme op. De Vrieze is niet alleen actief als politiek activist op web 2.0, hij kent ook de knepen van het vak. Blijkbaar genieten de standpunten van De Vrieze ook de steun van N-VA, want de reacties van De Vrieze onder artikels op *De Standaard* worden, net zoals de commentaren van Stefaan Markyze, geciteerd door Rudi Dierick (OVV)¹³⁰ op zijn blog.¹³¹ De Vrieze gaat vooral in de verdediging voor de grote roerganger van de N-VA:

‘Weer een aflevering (nr. 756) van het anti-Bart De Wever feuilleton. Daarin wordt de waarheid geen klein beetje verdraaid.’¹³²

“Objectieve waarnemer”? Dit stukje is een prof onwaardig. Als die een objectieve analyse wil maken van de standpunten van N-VA en/of Bart De Wever moet hij die citeren.’¹³³

De Vrieze kiest stevast voor de verdediging van het nationalisme, N-VA’ers en Bart De Wever in het bijzonder. Hij haalt in deze strijd ook de Octopusnota boven om aan te tonen dat de standpunten van De Wever en N-VA niet extreem zijn. Meer nog, ze vertolken ‘De mening van de Vlaming’. N-VA is gewoonweg de vertolker van de Vlaamse democratie:

‘Als u het over stemmen wil hebben: de overgrote meerderheid van het Vlaams parlement stemde de Octopusnota. Democratisch! Tot spijt van belgicistische nijd.’¹³⁴

Democratie wordt net zoals in het N-VA-discours herleid tot de dictatuur van de (toevallige) meerderheid. De Vrieze vertolkt de woorden van De Wever, al is hij vaak scherper dan zijn voorbeeld. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat De Vrieze de idee van de transfers aankaart. Die transfers zouden gepaard gaan met een 'ware plundering van Vlaanderen' door Wallonië:

'Hij heeft het bijvoorbeeld niet over de transfers, gaat niet in op het standpunt dat Vlaanderen door de sabotage van de franstaligen beslissingen niet kan nemen, voortdurend geplunderd wordt enz.'¹³⁵

Als we De Vrieze mogen geloven, leeft Vlaanderen onder het juk van gewelddadige, onderdrukkende en plunderende Franstaligen. Als De Vrieze aangesproken wordt op het gebruik van het werkwoord 'plunderen', gaat hij in de verdediging:

'Plundering? In welke realiteit leeft u? Hoe noemt u de transfers van min. 5,7 mrd. per jaar die in VL lage lonen en lage pensioenen meebrennen? De plundering door Electrabel en de banken (ja, ook KBC)?'¹³⁶

Volgens De Vrieze lijkt zowat alles een communautair probleem te zijn, zelfs de bankencrisis en de bedrijfspolitiek van Electrabel. En ja, uiteraard is N-VA de enige partij die dit ziet en hier verandering in zal brengen: 'De wanhoop is de belgicisten nabij. Volhouden Bart!'¹³⁷

8.4.1.7. Derch Tower uit Leuven

De laatste van de *topposters* op *De Standaard* is actief onder de naam Derch Tower. Ook Derch Tower is zeer actief op het forum van *De Standaard* en reageert vooral op items die N-VA of ruimer de Vlaamse onafhankelijkheid aangaan. In de onderzochte periode staat hij tweemaal op de hoogste positie in de aanraadpoll. Derch Tower is uitgesproken Vlaams-nationalistisch:

'De enige vraag in de Belgische context die je na bovenstaand artikel moet stellen: waarom willen de Franstaligen dan toch eigenlijk een Belgische unie met de Vlamingen behouden? Niemand verplicht hen om samen met Vlaanderen één land te delen. De conclusie zou simpelweg moeten zijn: beste Vlamingen, laten we splitsen.'¹³⁸

De halsstarrige nationalistische houding van N-VA draagt zijn goedkeuren weg en ook de radicale uitlatingen van Van Aelst worden met de mantel der liefde toegedekt. Derch Tower herhaalt hier de woorden van De Wever toen hij reageerde op de uitspraken van Van Aelst. Vergelijk het citaat van De Wever, met ‘de eigen mening’ van Derch Tower. De Wever:

‘Vic heeft daar iets gezegd wat zeer cassant is. Steenhard. Ik zou dat niet op die manier gezegd hebben. Anderzijds. Hij heeft daar misschien een aantal *inconvenient truths* verteld. *Ce n'est que la vérité qui blesse*.’¹³⁹

Het is een voorbeeld van ‘de waarheid kwetst’ zoals De Wever het bestempelt. En dat is ook de mening van Derch Tower:

‘Goed dat Sturtewagen geen strateeg is. Met hem had er nooit een N-VA bestaan. Het is goed dat er in het debat verschillende stemmen aanwezig zijn, een Van Aelst legt de waarheid bloot zoals ze is [...] in plaats van eeuwig in hun schelp te kruipen.’¹⁴⁰

Derch Tower is dan wel van mening dat: ‘Vlamingen [...] meer recht voor de raap [moeten] durven zijn en de dingen zeggen zoals ze zijn’,¹⁴¹ maar ziet ook in dat dat vaak niet bevorderlijk is voor de onderhandelingen: ‘Nu is het aan de meer diplomatiek getalenteerde personen in de Vlaamse Beweging om politieke veranderingen door te drukken.’¹⁴² Het lijkt wel de partijstrategie van de N-VA die hier aan het woord is. Ook op de sociaaleconomische as wijkt Tower niet af van de partijlijn:

‘Er wordt daar ingezet op “*flexicurity*” (zoek zelf even op), met nadruk op activering, verplichte bijscholing, verplichte insluitingsjobs en begrenzing in de tijd van werkloosheidsvergoeding. Gevolg is dat het inkomen van werklozen uiteindelijk hoger ligt, en nog meer, dat er weinig in een levenslange spiraal van demotivatatie en gebrek aan vooruitzichten terecht komen. Als je na alle mogelijkheden niet aan de bak komt dan kom je op openbare bijstand, maar voor het overgrote deel van de werklozen is dat geen punt: zij krijgen werk, initiatief wordt gestimuleerd, en je krijgt een meer actieve economie.’¹⁴³

Het neoliberale model dat De Wever en zijn baas Voka¹⁴⁴ naar voren schuiven, wordt hier vol enthousiasme te berde gebracht door Tower. Het lijkt wel

het partijprogramma van N-VA inzake arbeidsmarktbeleid. Ook in dat programma¹⁴⁵ ligt de nadruk op flexibiliteit, activering, verplichte bijscholing, beperken van de werkloosheidsvergoeding in de tijd, het verplicht werken in de non-profitsector als men na twee jaar nog werkloos is.

Een ander distinctief kenmerk van het discours van Derch Tower is zijn nadruk op het belang van 'een geharmoniseerd standaard Nederlands'. Hij beoordeelt wie 'goed' Nederlands spreekt (De Croo junior) en wie niet (De Croo senior met zijn 'schabouwelijk Nederlands'). Hij combineert dit paradoxaal genoeg met een hele serie aan taalfouten in zijn eigen berichten, zoals hier: 'blijkbaar als er heden onderhandelt wordt over het Belgische bestuur dan is dat nog steeds in het Frans'.¹⁴⁶

8.4.2. Een volk, een stem!

Bovenstaande beschouwingen tonen dat er effectief sprake is van een overweldigende aanwezigheid van N-VA-stemmen in de virtuele wereld. We onderzochten de commentaarmodules van *De Standaard*. Opmerkelijk is dat elke winnaar van een aanraadpoll, zonder uitzondering, Vlaams-nationalistisch geïnspireerd is. Bovendien hanteren alle winnaars een zeer gelijkwaardig discours, dat als een kopie kan worden beschouwd van het discours van De Wever, Bracke en enkele andere prominente Vlaams-nationalisten als De Roover en Maddens. Velen kopiëren de woorden van De Wever en Bracke alsof het hun eigen mening is die ze spontaan ventileren. Het betreft woorden die we kennen als het standaard N-VA-discours, zoals het door De Wever vorm gegeven wordt.

8.5. *De Standaard Online 2.0: een dagje tussen de commentaren*

In deze paragraaf bekijken we de interactie op een commentaarmodule bij een artikel in *De Standaard Online* in meer detail. Hiervoor kijken we enkel naar de reacties op het eerste artikel dat we opvolgden. Dat werd op 27 april 2011 gepubliceerd op *De Standaard* en heeft als titel: 'Oproep Bracke is volgens Franstaligen "doorzichtige valstrik"' ¹⁴⁷ Dit artikel doet verslag van een oproep van Siegfried Bracke om het initiatief voor een nieuwe poging in het

vormen van een regering bij N-VA te leggen. Dat wordt echter niet aanvaard door de Franstaligen, aldus het artikel.

8.5.1. De cijfers

Het bewuste bericht komt op 27 april 2011 om 9u53 online en genereert, zoals ongeveer alle artikels die over N-VA handelen, meteen reacties. De onlinediscussie zal uiteindelijk duren tot en met 29 april om 14u25. Meer dan twee dagen lang reageren mensen op dit artikel. De laatste reactie, nr.526 volgens de telling van *De Standaard*, komt er op 29 april, 14u25. 358 van die reacties, of ongeveer 68%, zijn pro-N-VA of voor de Vlaamse onafhankelijkheid.¹⁴⁸ De andere reacties zijn dan weer uitgesproken anti-N-VA en het nationalisme. 146 verschillende ‘personen’ spreken zich uit pro-N-VA ten opzichte van 46 *posters* die in het antikamp te categoriseren zijn. Het antikamp *post* gemiddeld 3,7 berichten per *poster*, terwijl het Vlaams-nationalistische kamp gemiddeld 2,5 berichten per *poster post*.

Van onze *topposters* participeren enkel Louis Lodewyckx, Daniel M. en Derch Tower in de discussie. De eerste reactie komt van Louis Lodewyckx uit Gent en wordt *gepost* om 10u02, amper negen minuten nadat het stuk online komt:

‘De Wever mag niet aan het roer komen en zelf willen ze geen nota opstellen waarin hun visie op de staatshervorming uit de doeken wordt gedaan want dan zou het duidelijk worden dat zij gewoon het status quo willen behouden. Denk aan wat de VOKA-bedrijfsleiders hebben gezegd: met deezee mensen is geen land te bezilen en hun logica zou in het bedrijfsleven geen jaar stand houden. Dit land gaat in sneltreinvaart richting de agrond, hget zal niet de schuld van de N-VA zijn.’

Binnen de eerste tien minuten haalt dit bericht tientallen ‘aanraadhits’ en het blijft tot op vandaag bovenaan staan. Dat is opmerkelijk gezien het feit dat op dat moment slechts 1 à 2 comments *gepost* zijn onder het artikel. Het bericht heeft om 11u30 al 173 aanraadscores. Uiteindelijk verwerft het er zelfs 401. Dat is nogal wat, als je weet dat het tweede bericht in de ranking om 11u30 slechts 34 stemmen verwerft en de nummer twee na twee dagen uiteindelijk slechts 204 scores heeft. De stem van Lodewyckx springt er werkelijk uit. Niet alleen reageert de *poster* binnen de tien minuten, in diezelfde tien minuten verwerft

hij een aanraadscore van enkele tientallen hits. Bovendien blijft hij altijd met lengtes voorsprong aan de leiding zonder enige bedreiging. De eerste tegenstem met de hoogste aanraadscore blijft steken op 118 aanraadstemmen.

Dat stramien is niet uniek. Telkens er een artikel *gepost* wordt over N-VA, zien we dat de eerste reacties steevast pro-N-VA zijn en dat die reacties zonder uitzondering en bliksemsnel de hoogste aanraadscores verwerven. De pro-N-VA-reacties zijn bovendien massaal in de meerderheid, wat ook hier weer bevestigd wordt. De pro-N-VA-reacties zijn bovendien homogeen qua inhoud en zelfs taalgebruik.

8.5.2. Het mechanisme van de virtuele verovering

Als we de verschillende commentaren onder de desbetreffende artikels analyseren, dan zien we ook op inhoudelijk vlak een aantal opmerkelijke zaken. Concreet zien we twee heel duidelijke stappen.

Stap één: N-VA en De Wever produceren een beperkte reeks van korte uitspraken in de massamedia via interviews, reportages, een kort persbericht of door een *post* op de sociale media. Die uitspraken suggereren een hele betekeniswereld, al worden ze bijna nooit toegelicht. Als mensen lastige vragen naar de betekenis beginnen te stellen worden die uitspraken (eventjes) overboord gegooid. Dit is het geval geweest met het motief van de ‘twee democratieën’ dat vooral in de eerste maanden na de laatste verkiezingen een sterk thema was. Zoals we hierboven geduïd hebben, heeft het idee van België als een land met ‘twee democratieën’ een enorme opgang gemaakt in 2010, vooral na het verkiezingsoptreden van De Wever. Journalisten, intellectuelen en individuen lieten de idee verder circuleren. Er kwam echter ook tegengas, onder andere van socioloog Luc Huyse die in december 2010 het idee van twee landen, twee democratieën op de korrel nam.¹⁴⁹ Na het antwoord van Bourgeois¹⁵⁰ op Huyse ter verdediging van het idee van twee democratieën, wordt het opvallend stiller. Kijken we in het archief van *De Standaard*, dan is het meer dan zeven maanden wachten tot een N-VA’er¹⁵¹ het idee nog eens lost.

Stap twee: De frasen van N-VA worden overgenomen op alle mogelijke publieke debatfora. Zoals we hierboven hebben laten zien, wordt het discours van N-VA vaak letterlijk en massaal gereproduceerd door allerhande organisaties,

N-VA-politici, maar ook door journalisten, concurrerende politici en ‘professionele’ internetactivisten op Facebook en *De Standaard Online*. Wie deze fora op een willekeurige dag analyseert, stelt een verbijsterende reeks herhalingen van dezelfde woorden vast, telkens zonder een schim van toelichting of argumentatie. Als we concreet inzoomen op de uitspraken in het artikel van 27 april en de commentaren, dan constateren we drie grote categorieën van uitspraken die voortdurend terugkomen in de verschillende reacties.

1. N-VA is de grootste partij van België.
2. N-VA is geen partij als een ander.
3. N-VA is de oplossing.

We zullen op elk van deze stellingen ingaan.

8.5.2.1. N-VA is de grootste partij van België

De eerste stellingen gaan over N-VA zelf, en hierin duiken kernwoorden als ‘grootste partij’, ‘meerderheid’ en ‘democratie’ voortdurend op. Hieronder citeren we enkele typische uitspraken:

Op 27 april 2011 omstreeks 10u45, zei Hans V., Kuurne:

‘Dus NVA mag als grootste partij van het land geen initiatieven ontwikkelen om tot een staatshervorming annex regering te komen van de Franstaligen?’

Op 27 april 2011 omstreeks 10u56, zei Hans V., Kuurne:

‘Ik vind het heden ten dage net een feest voor de democratie: de kiezers hebben het net zo gewild blijktbaar. Daar gaat democratie om: het volk beslist.’

Op 27 april 2011 omstreeks 10u28, zei Franske Dubois, Halle:

‘Hoe bestaat het dat NVA, als grootste partij niet het initiatief recht krijgt? Hoe kan VLD of CDV dit nu verdedigen tov de Vlaamse kiezer?’

Op 27 april 2011 omstreeks 11u15, zei Jozef Nagels, Duffel:

‘De kans was zelfs groot dat dat compromis niet zou aanvaard worden door een N-VA-congres. N-VA is een democratische partij.’

In deze uitspraken zien we om te beginnen de reproductie van het democratieconcept dat De Wever en andere N-VA-politici al jaren uitdragen. Democratie wordt niet begrepen als een ideologie met structuren en praktijken, maar als verkiezingen. Als die verkiezingen eenmaal geweest zijn, heeft 'de grootste partij' het alleenbestuursrecht. Democratie wordt het recht van de grootste: de tijdelijke dictatuur van de meerderheid. De grootste partij is democratisch omdat die 'de stem van het volk' vertolkt. Democratie wordt antidemocratisch ingevuld met een vox-populisme dat we al kennen uit de jaren 1990 en de opkomst van het Vlaams Blok. Dat deze invullingen van democratie een kopie zijn van de N-VA-retoriek is duidelijk. We kunnen bijvoorbeeld Bracke aan het woord laten die in *De Standaard* van die dag het volgende laat optekenen: 'De N-VA vraagt het initiatief te nemen en zijn verantwoordelijkheid te nemen als grootste partij van België', zei Bracke.¹⁵² En ook Homans laat deze woorden circuleren:

'Toch vind ik het frustrerend dat ze geen rekening houden met de argumenten van de grootste partij van het land. Ik vind dat niet verstandig.'¹⁵³

Ook zien we dat de *posters*, net zoals de partij zelf, de N-VA gelijkstellen aan 'Vlaanderen' en contrasten schetsen, zowel met de Franstaligen als met de andere Vlaamse partijen, die niet zouden zijn zoals zij. Het betreft dus identiek hetzelfde discours zoals we het in de vorige hoofdstukken beschreven hebben, maar nu door 'onbekenden'. Hieronder tonen we vier reacties die N-VA steunen:

Op 27 april 2011 omstreeks 12u32, zei Hans E., Laakdal:

'Dat iedereen hier spelletjes zit te spelen moeten we niet meer zeggen! Maar het wordt meer en meer duidelijk dat de Franstaligen niks willen en ze de steun aan bange vlaamse zijde stilaan zien verwateren en ze er met l*llen, rekken en trekken alleen niet meer gaan komen om de NVA te isoleren! Hun droomscenario is stilaan een nachtmerrie aan het worden, en dat werd tijd! Hun rijk is over and out, het is tijd om te luisteren wat de betalende Vlaming ervan vindt! zo simpel is dat!'

Op 27 april 2011 omstreeks 13u29, zei Patrik C., Knokke:

'De grootste partij van België mag in de onderhandelingen over de staatshervorming geen initiatief nemen van de minderheid [...] Deze oproep van de Franstaligen is natuurlijk in het geniep gesteund door de

3 traditionele Vlaamse partijen. Dit is een verdere stap in de liquidatie van de N-VA, dit is een tweede (deze keer omfloerste) cordon sanitaire, al zullen de ‘Vlaamse partijen’ dit nooit toegeven. Hoelang gaan de vlammingen deze perverse strategie nog aanvaarden? Niet plooiën Bart!’

Op 27 april 2011 omstreeks 12u10, zei Annemie Verreyt, Wavre:

‘WAAR BLIJFT NU TOCH DAT VLAAMSE FRONT? Als ik Leterme bezig hoor op de RTBF zitten we precies terug in de jaren stillekes. Toen lieten de tjeeven ook altijd het eigen volk vallen om samen met de frans-taligen in zee te kunnen gaan. Is het nu echt zo moeilijk om eens voor één keer aan hetzelfde zeel te trekken? Alle Vlaamse partijen zagen toch het belang in van een grote staatshervorming?’

Op 27 april 2011 omstreeks 10u42, zei Chris H., Hoevenen:

‘Het wordt tijd dat het Vlaamse volk (zonder al dat vlaggengezwaai) op straat komt om aan te tonen dat ze het méér dan beu zijn. Ik denk dat de enige manier is om te tonen dat Vlaanderen verandering wil en dat ook echt meent, is om massaal op straat te komen! Elke zondag als het moet! Ik ben alvast bereid om mee te doen want de huidige situatie doet mijn maag omkeren en maakt mij misselijk. Ik ben die situatie spuugzat en er is niemand, niemand behalve NVA die de franstalige partijen te-rechtwijst!’

Elk van deze *posters* reproduceert ettelijke kopieën van het N-VA-discours: we staan als land aan de afgrond, het gaat niet meer, Vlaanderen kan niet blijven betalen, de Walen en zeker de PS willen dat niet inzien, ze willen de status-quo en de Vlaamse partijen steunen hen. N-VA kan dat niet alleen veranderen, er is een Vlaams Front nodig, maar tot nog toe houdt enkel de N-VA het been stijf! Enkel N-VA komt op voor de Vlamingen tegen de Walen. En in tegenstelling tot de andere Vlaamse partijen speelt N-VA niet onder een hoedje met de Walen of de socialisten.

8.5.2.2. N-VA is geen partij als een ander

Hier komen we tot een tweede categorie, die van de attitudes. Hierin zien we kernwoorden zoals ‘moedig’, ‘eerlijk’, vastberaden’, ‘verantwoordelijkheid’, ‘voet bij stuk houden’ enzovoort. Volgens de commentaren en N-VA zelf heeft enkel deze partij al die eigenschappen, de andere niet. Opvallend hier-

bij is, dat elk van deze concepten ook gecommuniceerd wordt door N-VA, De Wever en Bracke. Deze commentaren maken dan ook duidelijk dat de communicatie van identiteit doorsijpelt en gereproduceerd wordt.

De Wever stelt reeds in 2008 dat N-VA het been zal 'stijf houden'¹⁵⁴ en 'De N-VA zal blijven ijveren voor de overheveling van bevoegdheden naar de deelstaten en met de N-VA komt er geen federale kieskring of uitbreiding van Brussel.'¹⁵⁵ Herhaling is de kern van propaganda en N-VA is zich daar van bewust. De woorden, oneliners en anekdotes veranderen soms, maar de centrale boodschap blijft steeds dezelfde. Het model is duidelijk, er is een centrale kernboodschap (het master-narratief). Die kernboodschap gaat gepaard met een hele reeks oneliners, metaforen en kernbegrippen die de consequente houding van N-VA verwoorden. Daarnaast is er een veranderlijk gedeelte van voorbeelden, onderzoeken, eigen oneliners en argumenten dat vrij ingezet wordt door diverse stemmen die die kernboodschap steeds opnieuw communiceren en zo versterken. Tot het kernarsenaal aan concepten behoren onder andere kernbegrippen als 'het been stijf houden' of 'de voet dwars zetten'. Deze begrippen worden zowel door N-VA-politici als door derden gebruikt. Zo stelt De Wever in een journaaluitzending in juli 2011 'dat zijn partij haar voet dwars zal zetten in de Vlaamse regering.'¹⁵⁶ N-VA is consequent, zij houdt het been stijf, houdt voet bij stuk en neemt haar verantwoordelijkheid. In naam van de kiezer geeft ze niet toe aan de Franstaligen. Zo formuleert ook de rechterhand van De Wever, Homans het:

'Het is soms zo gemakkelijk om al je principes te verloochenen en te kiezen voor de zekerheid, voor de postjes. Zo zitten wij, in tegenstelling tot sommige andere partijen, niet in elkaar. We houden vast aan ons programma en aan onze beloftes aan de kiezer. Dat zou eigenlijk elke partij meer moeten doen.'¹⁵⁷

Dit is een uiterst populaire houding zo blijkt althans uit de massale hoeveelheid herhalingen van deze eisen door de meest uiteenlopende mensen:

Op 27 april 2011 omstreeks 14u03, zei Erik V., Dessel:

'NV-A is de enige partij die nu eens voet bij stuk houdt en niet toegeeft aan de Waalse hebberigheid, houden zo.'

Op 27 april 2011 omstreeks 19u08, zei Donald V., Oudenaken:

‘[...] nu er eindelijk eens een partij is die het ben stijf houdt en niet toegeeft aan de grillen van de PS en het CDH van madam NON, nu schijnen die plots verstoeld te staan dat ze hun gelijk niet krijgen, [...]’

Op 27 april 2011 omstreeks 12u19, zei Godelieve De Roover, Kalmt-hout:

‘BDW is juist wel betrouwbaar zonet was er al maanden geleden een regering geweest met de klasieke toegevingen (lees: betalingen eeuwigdurend naar het zuiden des lands). Het verschil ligt hem daarin dat er nu iemand is die duidelijk zegt: zet de toring naar de nering, Wallonie!’

Niet enkel deze onbekende stemmen nemen de woorden van De Wever over, ook het TAK en de Vlaamse Volksbeweging¹⁵⁸ en zelfs De Winter¹⁵⁹ willen ‘het been stijf houden’.

8.5.2.3. N-VA is de oplossing

De derde categorie van uitspraken gaat over ‘het probleem’ en ‘de oplossingen’. Hierin zien we telkens woorden zoals ‘de afgrond’, ‘bankroet’, ‘muurvast’, ‘er beweegt niets’, telkens gaat het over België en de actuele politieke toestand. Ook bij de definitie van het probleem en de mogelijke oplossingen zien we dat de retoriek en ‘*the message*’ van N-VA door honderden monden gereproduceerd wordt in de virtuele wereld. Hieronder sommen we enkele van die kernwoorden op:

Op 27 april 2011 omstreeks 10u54, zei Didier Vanhede, Menen:

‘Je hebt gelijk. Laten we doodleuk een vervolg breien aan veertig jaar van struisvogelpolitiek die dit land naar de rand van de afgrond hebben gebracht. Het is één lange ode aan de fameuze Belgische compromissen, afgekocht met veel geld en postjes.’

Op 27 april 2011 omstreeks 20u48, zei Franske Dubois, Halle:

‘De PS bestrijdt de armoede niet, ze cultiveert ze...ze leeft ervan. [...] En ondertussen verarmt België (Walen en Vlamingen) zienderogen, balanceert de sociale zekerheid op de rand van de afgrond, zit de belastingdruk verschikkelijk hoog en de pensioenen ontzettend laag. De PS leeft ver boven haar stand, maar weigert verantwoordelijkheid, activering en

financieel gezond beleid. En als je als Vlaming dan voorstelt om elk de eigen weg te volgen, weigert Ps: liever Vlaanderen mee de afgrond in... schrik van hun eigen schaduw'

Op 27 april 2011 omstreeks 12u21, zei Peter P., Eksaarde:

'De schulden afbouwen wensen de Franstaligen niet, en met hun houding gaan we recht naar een bankroet, en dan zal het terug de schuld zijn van de Vlamingen en hun halstarige houding nu.'

Op 27 april 2011 omstreeks 13u59, zei Jan De Bauw, Leuven:

'U blijft lekker kappen op N-VA. Maar wanneer heeft u het eens over de verrottingsstrategie van de PS? Zij bewegen geen haar. Hun oplossing is: laten we alles houden zoals het is, vooral geen responsabilisering doorvoeren en uiteraard betaalt Vlaanderen hiervoor. Ga vooral met uw Belgische vlag zwaaien terwijl u de hoogte lasten betaalt en de kleinste pensioen van Europa ontvangt.'

Het scenario is al bekend uit het vorige hoofdstuk, waar we de zes casussen onder de loep nemen. De politieke communicatie van N-VA communiceert ongeacht het concrete '*issue*' steevast hetzelfde master-narratief. Het scenario daarvan wordt hierboven geduid op basis van onbekende stemmen van individuen. Het omvat volgende elementen

1. België staat aan de afgrond. Dat komt omdat Vlaanderen binnen België niet bestuurd wordt door haar eigen leiders, maar door de PS.
2. Zowel economisch als politiek moeten er dan ook grote hervormingen komen.
3. België moet splitsen zodat Vlaanderen haar eigen democratie heeft en zo kan werken aan de broodnodige economische hervormingen.
4. Het socialisme van de PS moet eruit worden gewerkt.
5. N-VA staat in dit discours voor een verantwoordelijke partij die vooruit wil, die verandering wil.
6. 'De anderen' houden de oplossingen tegen.

In schema gebracht ziet dit er als volgt uit (tabel 5):

Tabel 5: De oplossingen voor de politieke problemen van N-VA en de anderen

De oplossingen van N-VA	De oplossingen van ‘de anderen’
Responsabilisering	Blijven profiteren van de Vlamingen
Verandering	De status-quo
Broodnodige hervormingen	Gerommel in de marge
Verantwoordelijkheid nemen	Spelletjes spelen
Copernicaanse omwenteling	Njet of non Het Belgisch compromis
Financiële verantwoordelijkheid	Halsstarrig weigeren van financiële verantwoordelijkheid

Waar N-VA doortastend wil optreden en de ‘noodzakelijke’ hervormingen wil doorvoeren, willen ‘de anderen’ enkel het status-quo behouden.

Op 27 april 2011 omstreeks 10u41, zei Louis Lodewyckx, Gent:
‘De enige reden waarom ze N-VA niet aan de kant hebben geschoven is omdat ze weten dat wat er nu op tafel ligt een te mager beestje, enkel wat gerommel in de marge. De welvaart zakt omdat wij achterblijven met broodnodige hervormingen, hervormingen die BDW wil doorvoeren maar op een njet botsen van Di Rupo en co.’

Op 27 april 2011 omstreeks 11u46, zei Gunther Ceulemans, Tremelo:
‘Er is nog geen sprake van een nieuwe nota en toch weten de franstaligen al dat ze er “non” op zullen antwoorden...’

Op 27 april 2011 omstreeks 12u53, zei Martin Trappers, Dendermonde:
‘... stut men op een EENSGEZIND Franstalig “non”. Wie wil er niet vooruit, geen enkele “responsabiliteit” nemen en liefst nog zo lang mogelijk parasiteren?’

Op 27 april 2011 omstreeks 10u28, zei Franske Dubois, Halle:
‘De maskers eindelijk vallen af: de Franstaligen willen geen copernicaanse omwenteling, ze willen geen eigen financiële verantwoordelijkheid.’

8.5.3. *De Standaard Online 2.0*: de reproductie van N-VA communicatie

De analyse van de commentaren onder de artikels in *De Standaard*, maakt duidelijk dat de N-VA-retoriek niet alleen massaal gereproduceerd wordt, maar ook de hoogste aanraadscores ontvangt. Opvallend daarenboven is dat het discours van N-VA vaak letterlijk wordt overgenomen en verder verspreid alsof het de woorden van de commentatoren zelf zijn en niet die van N-VA. Het is ook duidelijk dat de 'boodschap' zelf sterk ingeburgerd is. De probleemdefiniëring uit de N-VA-logica wordt massaal onderschreven en verder verspreid. N-VA in het algemeen en in het bijzonder De Wever worden verbeeld als de juiste man en partij op de juiste plaats. Zij zijn anders dan de andere partijen; zij hebben wat nodig is om Vlaanderen te redden van de afgrond. Op de commentaarmodule van *De Standaard* zijn we getuige van:

- (a) Een krachtige hegemonie. We zien echo na echo opduiken van het N-VA-discours. Dit gebeurt steeds vanuit een gelijkaardig model. Het master-narratief van N-VA wordt steeds opnieuw integraal gereproduceerd, inclusief kernconcepten en *oneliners*. Naast dit kernargumentarium komen ook randargumenten en voorbeelden die variëren naargelang het individu.
- (b) Een (virtuele) organisatie. We zien een groep vaste stemmen (naast sporadische stemmen) die nagenoeg dagelijks actief zijn op het forum. Bovendien zien we saturatiebombardementen. Hiervoor worden volgende tactieken gehanteerd:
 - a. eerst reageren op artikels;
 - b. zoveel mogelijk 'likes' scoren;
 - c. op alles, en zeker op de tegenstemmen, reageren;
 - d. en dat met verschillende stemmen die elkaar steunen.

8.6. *Gazet van Antwerpen online 2.0*: de reproductie van het nee tegen Di Rupo

We hebben hierboven vastgesteld dat de N-VA-propaganda dominant is op de commentaarmodules van *De Standaard* en dat de politieke communicatie van N-VA daar bijna letterlijk circuleert. In dit voorlaatste stuk toetsen

we deze beide vaststellingen, maar nu op een ander medium, namelijk de website van de *Gazet van Antwerpen*. In deze paragraaf gaan we na of het geschetste scenario gereproduceerd wordt in de commentaren van de lezers op het artikel 'N-VA zegt neen tegen nota-Di Rupo'.¹⁶⁰ Zoals reeds in het vorige hoofdstuk aangeduid, maakt N-VA op 7 juli 2011 via een uitgekiende persconferentie duidelijk dat ze de nota-Di Rupo niet aanvaardt als basis voor de onderhandelingen. De communicatie van De Wever is perfect klaar-gemaakt voor *uptake*.

Het artikel op de *Gazet van Antwerpen* reproduceert, zoals we reeds vastgesteld hebben, de centrale punten van de speech van De Wever. Meer bepaald haalt men de citaten, oneliners en anekdotes aan die De Wever heeft gepreformuleerd voor *uptake*. Centraal staan 'de tsunami aan belastingen', de 'desastreuzen' gevolgen voor Brussel en 'het tekort aan autonomie'. Kortom, het scenario van N-VA wordt volledig gereproduceerd in het bewuste artikel. De economische argumentatie staat daarbij centraal, uiteraard binnen een communautair kader. Concreet gaan we na of de persconferentie van N-VA ook gereproduceerd wordt in de commentaren onder de eerste berichtgeving ervan.

8.6.1. De cijfers

Eén blik op het artikel geeft al een indicatie over hoe het antwoord op deze centrale onderzoeksvraag er zal uitzien. Bij het artikel staan immers twee polls. De antwoordpercentages zijn typerend te noemen. De eerste poll vraagt de lezers met ja of nee te antwoorden op de vraag: 'Kan u begrip opbrengen voor de afwijzing van de nota-Di Rupo door N-VA?'¹⁶¹ Het resultaat was dat 81,55% van de mensen die deelnemen, inderdaad begrip kunnen opbrengen voor die afwijzing. Bij de tweede 'enquête' staat de volgende vraag centraal: 'Hebben verdere onderhandelingen nog zin als N-VA eruit stapt?' waarop 83,72% antwoordt dat de onderhandelingen zonder N-VA geen zin meer hebben. Deze polls geven, zoals gezegd, een indicatie van de receptie van de argumentatie van het nee bij de lezers van het artikel en de dominantie van de pro-N-VA-stemmen op de site van de krant.

Onder het artikel verschijnen in totaal 167 reacties, die *gepost* worden door 104 verschillende *posters*. De eerste reactie verschijnt op 7 juli 2011 om 14u21 en de laatste reactie wordt *gepost* op 8 juli om 17u28. De meeste *nicks*

posten slechts één bericht, slechts 26 van de 104 *posters* *posten* er meer dan één. *John Terra* is zeer actief die dag en heeft elf commentaren op zijn naam, gevolgd door *Anonymous is Mymiddlename* met tien *posts*, de nummer drie, *Lode Claessens*, haalt slechts zeven reacties. 112 van de 167 reacties nemen de verdediging van de Vlaamse natie op zich en worden daarom ook als pro-De Wever gecategoriseerd. Vijf van die reacties komen echter van Vlaams Belang-aanhangers. Zij zijn dan wel voor het nee van De Wever, maar ze hebben ook kritiek op hem. Daarom worden ze ook meegeteld in de anti-De Wever-reacties die op een totaal van 48 reacties komen. Voor elf berichten is de politieke positie niet te bepalen aan de hand van het commentaar of zijn neutraal van inhoud. Twee berichten worden gewist door de moderatie van de *Gazet van Antwerpen*.

67% van de reacties is dus uitgesproken pro-N-VA, terwijl slechts 28% van de reacties expliciet gericht is tegen de standpunten van De Wever. In totaal *posten* 25 *nicks* 48 berichten die anti-De Wever zijn. Kortom, de anti-De Wever-stemmen *posten* gemiddeld elk 1,92 berichten. Deze resultaten worden enigszins vertekend doordat twee anti-De Wever-*posters* in de top drie van de berichten staan, zijnde *John Terra* en *Lode Claessens*. Als we deze twee *posters* eruit halen, dan *posten* de anti-De Wever-stemmen gemiddeld elk 1,3 berichten. Tien mensen *posten* in totaal elf neutrale berichten. Terwijl de pro-De Weverstemmen elk 1,67 berichten *posten*.

Het is in elk geval overduidelijk dat op het onlineforum van de *Gazet van Antwerpen*, net als op andere fora, een politieke strijd woedt. Meer dan 100 mensen nemen de moeite om hun stem te laten horen in dit debat. Opvallend aan deze cijfers is opnieuw de dominantie van de pro-N-VA-stemmen. 67 mensen gaan in debat met een uitgesproken N-VA-retoriek en nemen de verdediging op van De Wever. Slechts 25 mensen gaan expliciet in tegen De Wever. Niet alleen zijn de meeste *posters* uitgesproken pro-N-VA, deze *posters* zijn ook zeer actief. In het volgende stukje nemen we de retoriek van deze pro-N-VA-*posters* onder de loep. We hebben hierbij aandacht voor de inhoud van hun commentaren in relatie tot de retoriek van De Wever.

8.6.2. De retoriek

Als we de verschillende commentaren bekijken die de verdediging op zich nemen van het standpunt van De Wever en N-VA, valt meteen de consisten-

tie in de reacties op. Hoewel we hier meer dan 60 verschillende *posters* aan het werk zien, is er heel weinig variatie te bespeuren in de retoriek van deze mensen. We kunnen de reacties opdelen in twee grote categorieën. In de eerste categorie zien we inhoudelijke reacties die de woorden van De Wever tijdens de persconferentie reproduceren. In de tweede categorie zien we de reproductie van de identiteit die De Wever en zijn N-VA steeds opnieuw communiceren. Kortom, in de eerste categorie worden de woorden van De Wever aangaande de ‘*issues*’ gereproduceerd. In de tweede categorie wordt ‘*the message*’ van De Wever over zichzelf en zijn partij gereproduceerd.

We starten met een discussie van de eerste categorie aan reacties. We vergelijken het algemeen scenario dat we destilleren uit de reacties en vergelijken deze met de retoriek van De Wever tijdens de persconferentie. Vervolgens zoomen we in op de reproductie van de communicatie van N-VA en De Wever over zichzelf.

8.6.2.1. De reproductie van de argumentatie van het nee

Het scenario is opnieuw vrij snel duidelijk. De voorstanders van het nee van De Wever en zijn N-VA zien dat nee als een objectieve beslissing van N-VA. Meteen zien we onder het artikel op de *Gazet van Antwerpen* de reproductie van de politieke encensering van N-VA. Zo schrijft Marc Janssens:

‘lees eens de objectieve argumenten die BDW op tafel legt. geen gelul en perceptie maar nuchtere elementen. en dan is de conclusie: BDW heeft gelijk. punt.’

Opmerkelijk is dat de *staging* een heel duidelijk effect heeft. Het is niet N-VA die communiceert, of nee antwoordt, maar De Wever. En De Wever heeft gewoon gelijk. En zijn gelijk is niet zomaar emotioneel, maar is het gevolg van een duidelijke, eerlijke en objectieve analyse. De metapragmatische *framing* die De Wever in het begin van zijn persconferentie uiteenzet, wordt meteen gereproduceerd in de verschillende reacties. Het nee van N-VA is een objectief, beredeneerd en becijferd nee, niet zoals het nee van Di Rupo; geen emotioneel en dom nee:

‘Vorige zomer kreeg Bart De Wever slechts enkele dagen tijd om een nota te schrijven die door de franstaligen afgeschoten werd nog voor die

konden gelezen te hebben. De NVA heeft nu – wat blijkt uit haar uitgebreide motivatie – de nota van Di Rupo (na bijna twee maanden!) wél grondig geanalyseerd.’ Raymond Dupont

‘De NVA heeft geanalyseerd, geconcludeerd en geargumenteed waarom bij deze voorstellen het evenwicht ver zoek was.’ OJ

‘N-VA heeft overschot van gelijk wanneer ze de nota-Di Rupo afwijst; hun redenen zijn meer dan gegrond en dat is ook overduidelijk het oordeel van de kiezer als je het resultaat van de poll met de 2 vragen in deze krant bekijkt.’ L VDD

De N-VA heeft niet alleen ‘overschot van gelijk’ met haar nee, dat nee is bovendien in lijn met ‘het oordeel van de kiezer’. Haar beslissing is dus niet radicaal of extreem, maar is normaal en democratisch. ‘N-VA wil enkel de misbruiken wegwerken, daarom ook dat hij vierkant deze nota heeft afgeschoten’, schrijft Frans Wouters. Net zoals De Wever zijn nee en zijn programma legitimeert als gematigd, door te verwijzen naar de gelijkenissen tussen zijn beleid en het beleid van het IMF, de Wereldbank en Europa, reproduceren ook verschillende stemmen dit ‘argument’ op het forum van de *Gazet van Antwerpen*. Zo schrijft Piet Paaltjes:

‘NVA staat voor een bepaald beleid, dat overeenkomt met wat Europa, de wereldbank en het IMF zeggen. [...] De Wever kan niet anders dan dit afschieten.’

De Wever en zijn N-VA kunnen niet anders dan dit akkoord ‘afschieten’, niet omdat ze radicaal zijn, maar omdat de nota niet spoort met het programma van N-VA, het IMF, de Wereldbank en Europa. Het is ook opvallend dat de *posters* de dominantie van de economische argumentatie van het nee op de nota-Di Rupo reproduceren. We zien hier terug een expliciete en letterlijke intertekstuele verbondenheid. Het communautaire is aanwezig in de algemene framing die De Wever in zijn speech verwerkt: namelijk dat de Vlaming voor de kosten moet opdraaien. Het akkoord, zo wordt door vele pro-De Wever-stemmen benadrukt, is een ramp voor de middenklasse en de Vlamingen. Ook hier zien we een letterlijke reproductie van de woorden van De Wever:

‘Goed gedaan Bart. Als hardwerkende middenklasser ben ik het beu om uitgeperst te worden in dit Belgenland. Van mijn brutoloon schiet de helft over, op hetgeen ik overhoud (mijn spaargeld) gaat Di rupo ook nog eens vanalles wegpakken.’ S J

‘Volgens die man met zijn rood strikske mochten de Walen niet verarmen, wat blijkt uit zijn nota. De Vlamingen moeten wel verarmen, zo komen ze terug op gelijke hoogte van het zuiden, en zouden ze een toontje lager gaan zingen. En inderdaad die van ’t zuiden zijn voor niets te vertrouwen. Zinnen en woordjes op papier zetten die weinig concreets inhouden, buiten de nieuwe belastingen, en dan daarna maar verder palaberen om opnieuw het laken naar zich toe te trekken. Dit hebben ze al jaren gedaan, en ’t is nog altijd hetzelfde liedje.’ Willy Stessens

‘N-VA neemt de enige zinvolle beslissing. Persoonlijk nooit gedacht dat ze dit zouden doen. België is enkel bestuurbaar door Vlaamse toegevingen dwz door de Vlaming verder uit te melken. Het worden moeilijke tijden, maar hier moet iedereen mee aan werken en niet enkel de Vlaming. 2/3 inkomsten halen uit belastingen is de Vlaming verarmen. Spaargelden en beleggingen viseren is VL viseren. BHV splitsen volgens nota EDR is VL verder afzonderen van Brussel...’ Tom Victor

De medestanders van De Wever nemen het wij-zij-denken over en kaderen de economische maatregelen uit de nota-Di Rupo als maatregelen tegen de Vlamingen en Vlaanderen. Di Rupo en zijn PS ‘willen Vlaanderen verarmen’, ze willen ‘Vlaanderen uitmelken en uitpersen’ wat een letterlijke herhaling is van De Wever tijdens zijn persconferentie. In de woorden van Bracke heet dat: ‘Bij ons *squeeze’t* men de *middle*.’ Net zoals bij De Wever wordt deze economische politiek begrepen vanuit een ‘communautair frame’. Belastingen op aandelen zijn belastingen voor Vlaanderen, want Vlaanderen is de middenklasse. Meer nog, het nee wordt gekaderd binnen een decennialange agressieve politiek van de Franstaligen ten aanzien van Vlaanderen:

‘Eindelijk een NEE, na al die jaren NON. Wanneer zal men de Non-zeggers eens wijzen op hun gebrek aan verantwoordelijkheid en agresieve eisen van de afgelopen 40 jaar.’ Willem E.

‘het dringt nog altijd niet door aan de overkant: TROP is teveel. de vlamingen hebben na 180 jaar genoeg van de onderdrukking. dit is niet meer om te keren. tenzij BDW stopt, of wordt gestopt. laat ons hopen dat ie nog lang blijft.’ Marc Janssens

Net zoals De Wever in naam van de Vlamingen en de middenklasse dit akkoord keldert, zo spreken de forumgasten op de *Gazet van Antwerpen* in naam van de middenklasse en de Vlamingen. Meer nog, sommigen zien beide categorieën als synoniem:

‘We weten inmiddels wie de sociaal zwakkere klasse is, dat is de middenklasse. Dat zijn mensen (meestal 2-verdieners) die werken om iets te hebben. En waar wonen die mensen? Jawel, ten noorden van de taalgrens.’ STIJN HET DURACELKONIJN

Een redenering die niet letterlijk vervat zat in de speech van De Wever, maar impliciet gecommuniceerd werd, is duidelijk overgekomen. Meermaals komt de volgende redenering terug: het beste bewijs dat de nota-Di Rupo een slechte nota is voor de Vlamingen kan worden gevonden in ‘het feit dat alle Franstaligen’ de nota aanvaardden:

‘Madam NON zegt OUI: dat zegt genoeg over de inhoud van de nota.’ August Verbruggen.

‘Merkwaardig is ook dat alle franstalige partijen “ja” of “ja maar” zeggen. Wat betekent dat het hen schijnbaar allemaal zeer goed uitkomt.’ Raymond Dupont

‘Dit voorstel was nadelig voor Vlaanderen en voordelig voor de franstaligen, anders was het niet zo vlug goedgekeurd door de franstalige partijen. En de Vlaamse prutspartijtjes SPA en Groen! (meelopers van hun franstalige tegenhangers) keuren het natuurlijk goed, in de hoop om mee aan de vetpotten te kunnen zitten.’ Patrick van Cleemput

Deze boodschap zit impliciet in de speech van De Wever, omdat de kritiek op de financieel-economische maatregelen van De Wever past in een communautair kader. De belastingen en saneringen komen, aldus De Wever, in

eerste instantie ten laste van de Vlamingen. In zijn antwoord aan Di Rupo verwoordt De Wever het als volgt:

‘Deze citroenen worden nog harder uitgeperst dan nu al het geval is. Voor een gemiddeld gezin komt dit neer op een belastingsverhoging van 1.000 euro per jaar!’¹⁶²

Dit argument van De Wever wordt massaal herhaald onder het krantenartikel:

‘De nota-Di Rupo zou een “werkend Vlaams gezin” tot 1000 euro per jaar kosten. Ik weet niet echt hoe mensen hierover denken, maar deze 1000 euro zijn wel extra belastingen, die nog meer wegen op de werkende mens. *The choice is yours*, Neen, of ja?’ Martine Vrints.

‘De voorstellen van formateur Di Rupo treffen een modaal gezin behoorlijk zwaar. De S*****d berekende dat een modaal gezin jaarlijks zeker 735 euro aan extra belastingen zal betalen. Worden zaken iets meer belast, dan loopt dit meteen op tot meer dan 1.000 euro extra per jaar.’ John Doe

Het scenario dat al die pro-De Wever-stemmen verspreiden, is opmerkelijk consistent. Het is dan ook een kopie van de argumentatie die De Wever opbouwt. Dat scenario is zeer simpel en duidelijk.

1. De nota-Di Rupo is een nota met veel belastingen.
2. Die belastingen vallen allemaal op de nek van de Vlamingen, van de middenklasse.
3. Dit terwijl de Vlamingen al hebben gesaneerd en bijgedragen.
4. Meer nog, de Vlamingen willen de tering naar de nering zetten, terwijl de Franstaligen verder willen profiteren van de Vlamingen.
5. Dat zou die Vlamingen 1000 euro per jaar kosten.
6. Bovendien is er dan nog geen goed communautair akkoord.

Onderstaand citaat vat het algemene scenario van de speech van De Wever en de vele pro-De Wever-stemmen samen:

‘Toch vond ik het voorstel van EDR getuigend van weinig tot geen respect voor de Vlamingen, uiteraard vonden de Francofone partijen dit

een goed voorstel, het merendeel van de lasten had toch op de kap/kop van de Vlamingen terechtgekomen en dan spreek ik nog niet over de verfoeilijke voorstellen aangaande Brussel, de splitsing van BHV enz... Ik hoop echt dat iedereen eens gaat beseffen dat wij (Vlamingen en Walen) in 2 totaal verschillende werelden wonen, op alle gebied. Tijd dat het ophoudt en snel!’ Alexander Bossuyt

8.6.2.2. De Wever en N-VA: de kenmerken

Een tweede categorie aan commentaren reproduceert expliciet de zelfverbeelding van N-VA. Het betreft commentaren die niet zozeer de inhoudelijke en expliciete argumentatie versterken, maar wel het beeld van N-VA en De Wever over henzelf reproduceren. Dat kan bijvoorbeeld via beschrijvingen van het karakter van De Wever of het duiden van de houding van de partij ten aanzien van de andere partijen. In totaal maken dertig berichten hun steun en felicitaties aan De Wever en zijn N-VA expliciet. Veel van die berichten benadrukken dat N-VA gelijk heeft met haar nee en haar analyse van de nota-Di Rupo en feliciteren de voorzitter dan ook uitvoerig:

‘Proficiat Bart, Neen, (h)eerlijke beslissing NVA’ Domien Stevens.

‘Bart heeft voor 200% gelijk’ August Verbruggen

‘Proficiat N-VA! Correcte beslissing!’ Marleen Bryssinck

‘Proficiat Bart en ik trakteer vandaag met een supergrote friet met stoofvlees en veel mayo.’ Zonni Mann

‘Proficiat Bart! En aan allen die ingevolge hun gekleurde zonnebril de pedalen zijn kwijtgeraakt: luister naar zijn argumenten! En besef dat, bij ongewijzigd beleid, wij allen binnen 1 of max. 2 jaar Griekenland en Portugal vervoegen – 2 staten die jarenlang door socialisten zijn geplunderd!’ Flip Kakske

De Wever heeft op een eerlijke wijze de nota geanalyseerd. Hij heeft gewoonweg gelijk, alleen willen die ‘Franstaligen’ en de moreel hypocriete ‘linkse progressievelingen’ dit maar niet leren. Zij begrijpen niet dat de middenklasse de motor en dus de toekomst is van de samenleving. ‘Zij’ willen ge-

woon het profitaatstelsel behouden. ‘Zij willen Vlaanderen op een slinkse manier leeg melken.’ De Wever is de eerste Vlaming die de moed gehad heeft om hier niet in mee te gaan, hij heeft de moed en durf gehad om nee te zeggen. De Wever wordt neergezet als iemand met de moed om de Vlaamse zaak niet te verloochenen:

‘Bart heeft tenminste de moed om Nee te zeggen als hij Nee bedoelt’ Leo Daneels

‘Dank U Bart, de enige die DURFT nee te zeggen tegen de Walen die alleen een status quo willen bereiken. Men had beter het laatste jaar al benut met de splitsing voor te bereiden want deze carousel zal duren tot er nieuwe verkiezingen komen met alleen maar een verscherping van de uitkomst van de vorige.’ Jan en Alleman

‘BDW is de enigste die eerlijk neen durft te zeggen. [...] BDW kiest ervoor om in Vlaanderen onze welvaart te behouden, en dit ook voor de werklozen en zieken (niet voor de profiteurs natuurlijk), die moeten eindelijk eens geresponsabiliseerd worden.’ Theo Van Dijk

‘Het mag duidelijk zijn dat de NVA en Bart De Wever in hoogsteigen persoon een moeilijke, maar dappere en eerlijke keuze hebben gemaakt. Ik voorstel nog meer trouwe aanhangers die de nieuwe wind al zien waaien en duidelijk kiezen voor verandering.’ Tim Verschueren.

‘Bravo Bart en companen. G’hebt u niet laten strikken.’ Diederik K.

‘eindelijk een politiker met haar op zijn tanden, laat de rode vrienden nog maar wat tegen werk bieden, het zal niet baten, cdnv heeft het ook al begrepen’ DIRK DASCHBACH

De Wever is de moedige redder van Vlaanderen. Hij is de enige politicus die eerlijk is en die ervoor zorgt dat de Vlaamse welvaart in Vlaanderen blijft, de enige die effectief kiest voor de responsabilisering. Hij is de man die weerstaat aan de postjes en die kiest voor zijn principes. Zelfs de N-VA-campagneslogans van vijf jaar terug worden bovengehaald.¹⁶³ De Wever als de man die zich niet laat strikken (strikken verwijst hier naar het strikje van Di Rupo, de politieke tegenstander bij uitstek van De Wever). De Wever

is de beschermer van de Vlaamse welvaart. Hij en hij alleen beschermt de Vlaamse centen:

‘dank u NVA, om die geldgeile politici van onze centen weg te houden.’
Phillipe Janssens

‘eindelijk iemand die zegt waar het op staat, NEEN, niet met onze hard-verdiende VLAAMSE centen Elio! groot gelijk Bart,’ David Gioris

Geheel in lijn met de zelfverbeelding van De Wever, zetten de *posters* de standvastigheid, de durf om nee te zeggen en de moed van De Wever in de verf. De Wever is de enige politicus die zijn kiezers niet verloochent. De Wever is niet alleen eerlijk en moedig, hij is ook consequent, hij houdt het been stijf en is principieel:

‘Je kan van Bart zeggen wat je wil en of je nu pro of contra bent, hij houdt zich aan zijn programma en dat is gewoon eerlijk zijn tov van diegene die voor je gekozen heeft, het is veel makkelijker om toe te geven aan je tegenstanders en je postje te behouden of te verwerven, maar het vergt ook veel moed om je gedachtengoed te verdedigen zelfs als dit desastreus lijkt op het eerste zicht. Vergeet niet politiek is een vuile business tout court, ... ja maar ... verkondigen en daarna de zwarte piet doorschuiven naar diegene die nee zegt getuige in ieder geval niet veel van politieke moed in mijn ogen.’ Jan en Alleman

‘Eindelijk een partij die van der woord is’ Willy Dingenen

‘Dank u N-VA, eindelijk een partij die de Vlaamse eisen niet laat vallen voor een bord linzen. Doe de Franstaligen een correct, eerbaar voorstel, en ja dat zal ook ons pijn doen, dat is logisch. De nota EDR was echter totaal onaanvaardbaar. *Make them an offer they can't refuse.*’ Ivan Blauwhoff

‘je bent heel korrekt bart, je houd voet bij stuk indien nodig, je luistert naar kiezers, proficiat bart’ Bart A

‘Waar uw voorkeuren ook naar uit gaan, geef toe, je moet BDW feliciteren als politicus die zo lang voet bij stuk houdt. Ik vreesde het ergste, maar toch is de Vlaamse NON er gekomen.’ Herman Van Den Brouck

‘Bravo Bart ! Eindelijk een politieker die mijn stem waard is.’ Ras Putin

De Wever is de stem van Vlaanderen. En die Vlamingen zijn het beu dat de Franstaligen hier komen ‘plunderen’. Een motief dat sinds 2010 zeer frequent opduikt, zowel bij N-VA zelf als bij de verschillende individuele stemmen, is het benadrukken van de historische breuk die de verkiezingen van 2010 inhouden. Dat motief vertaalt zich in het woord ‘eindelijk’ (is er een politicus die voet bij stuk houdt, die opkomt voor de Vlamingen). Die eindelijk staat tegenover ‘tot nu toe’ (hebben de Franstaligen alles kunnen doen, hebben de Vlamingen gekozen voor postjes). Dit is een hegemonische echo op een diep impliciet niveau. Na al die jaren is er met De Wever EINDELIJK een politicus die niet kiest voor een postje, hij verdedigt zijn gedachtegoed, hij verdedigt zijn kiezers, de Vlaamse kiezers die niet gekozen hebben voor het beleid dat Di Rupo voorstaat.

‘De voorstellen van Di Rupo komen blijkbaar onvoldoende tegemoet aan de verwachtingen van de Vlaamse kiezers.’ Raymond Dupont

‘Een ding is zeker, de Vlaamse bevolking zal dit NOOIT slikken.’ L VDD

Het nee van De Wever is dan ook niet radicaal. Zijn verwerping van de nota-Di Rupo is gewoon een correct en consequent standpunt. Dat is een zaak van gezond verstand, een zaak van realisme:

‘correcte analyse en correct standpunt. Voor uw tegenstanders had geen enkel antwoord of onderhandeling goed geweest en hun negatieve uitslatingen (zoals ik er hier ook weer lees) zullen ze altijd blijven spuien, wat je ook doet. Maar je verdedigt tenminste je kiezers, die absoluut niet gekozen hebben om op al deze ondermaatse punten nog te moeten inleveren via “onderhandelingen”. Onderhandelen betekent geven en nemen, maar wat kan je uit zo’n slechte basisnota nog geven, welke ruimte heb je om ergens extra toegevingen te doen om op een ander punt iets binnen te halen? Je verliest uiteindelijk op alle punten en blijft met lege handen achter. Postjespakkers zouden daarop ingaan, gelukkig jullie niet.’ Pieter VL

‘Het VLB is dood met zijn engeestige visies maar het realisme viert zijn hoogdagen met het NVA. De realiteit ligt nu op tafel, geen enge visies

meer. *Wake-up* we zijn in een nieuw tijdperk gekomen! Ik roep niet leve de NVA maar wel leve het gezond boerenverstand. Een economie draait op geld, niet op sociale diensten! Maar een gezond evenwicht laat toe om solidair te zijn, een ongezond evenwicht veroorzaakt instabiliteit!’ Tom Maes

‘De NVA maakt duidelijk andere keuzes dan Di Rupo. Ieder mens met gezond verstand weet dat een maatschappij waar eindeloos uitgekeerd wordt en “actie” bestraft wordt, ten dode opgeschreven is en bij deze ben ik zeer opgelucht dat de NVA een halt geroepen heeft aan het verdere profiteren van de werkende middenklasse.’ OJ

‘En voor wat: om de niet werkenden (= kiezers van Di Rupo) een hogere uitkering te geven. Om iets te krijgen moet je er zelf voor werken en niet bij de Vlamingen weg halen. Boerenlogica toch.’ S J

De Wever is door zijn moed, zijn consequentie en zijn nee aan Di Rupo, de verbeelding van de Vlaamse zaak. Hij is een ware volksheld. Meer nog, hij is de Vlaamse Leeuw:

‘Proficiat Bart! Het werd hoog tijd dat de Vlaamse Leeuw zijn tanden en klauwen eens laat zien. Vooral volhouden nu!’ Jozef Belg

‘Dat is potverdorie nu is nen echte Vlaamse leeuw se ! ZE ZULLEN HEM NIET TEMMEN DE FIERE VLAAMSE LEEUW. Bijten Bart, blijven bijten tot ze het snappen.’ Entebke V

De Wever is de belichaming van de waarden van de morele gemeenschap: hij heeft durf en is moedig, eerlijk, standvastig, consequent, correct, principieel, hardwerkend, volks, integer, rechtschapen en vastberaden. Het imago van De Wever is iconisch voor de morele gemeenschap. Het is doorheen dergelijke *postings* over De Wever, zijn karakter en zijn strijd dat ook de morele orde van die Vlaamse gemeenschap impliciet geconstrueerd wordt. Hij is het te volgen voorbeeld, hij toont de morele orde. De Wever is het morele compas waarop de samenleving zich oriënteert. De Wever laat zich leiden door zijn principes en niet door winstbejag. Hij is geen hypocriet zoals de vertegenwoordigers van de ‘linkse kerk’ die de Vlaamse zaak verkopen voor postjes. De Wever is de morele gemeenschap.

8.6.3. *Gazet van Antwerpen online 2.0*: de reproductie van N-VA communicatie

Bovenstaande commentaren maken duidelijk dat De Wever ‘*on message*’ is. Niet alleen krijgt hij massaal steun op deze commentaarmodule, zijn woorden worden massaal gereproduceerd door anderen. De intertekstuele verbondheid tussen het discours van De Wever en de *posters* op de *Gazet van Antwerpen* is opvallend. Niet alleen zijn inhoudelijke argumentatie wordt herhaald, ook de communicatie van zijn identiteit en die van zijn partij circuleert massaal. De Wever is in deze commentaren een ware volksheld, een echte Vlaamse leeuw die niet over zich laat lopen, maar die moedig, eerlijk, consequent en vol durf zijn tanden laat zien en meer. Want De Wever is in deze commentaren de man die de Vlaamse welvaart vrijwaart. Een man die niet kiest voor de postjes, maar die daadkrachtig opkomt voor de Vlamingen, die streeft naar verandering. Kortom in deze reacties communiceren de mensen alsof ze lid zijn van de partij, en ze doen dat allemaal uit eigen naam. Kortom, de retoriek van De Wever circuleert massaal. De politieke communicatie van De Wever is uitgekiende propaganda en wordt extra gelegitimeerd door de vele *posters*.

8.7. De rechtse micromedia, Pro Flandria en de brief van Crols aan de rechtse kerk

De rechterzijde, en de Vlaamse Beweging maken niet alleen gebruik van Facebook, Twitter of de commentaarmodules op de sites van de mainstream-media. Op het internet vinden we een heel netwerk aan rechtse micromedia. Deze micromedia, bijvoorbeeld persoonlijke blogs of onafhankelijke sites,¹⁶⁴ leggen geen vormvoorwaarden op aan de gebruikers. Ze brengen gemiddeld veel langere en vaak ook theoretischer uitgewerkte teksten. Ze worden echter wel ingezet voor hetzelfde doel: een onafhankelijk Vlaanderen met een rechtse economische politiek en conservatieve waarden uit de antiverlichting. Facebook of Twitter worden, zoals we hierboven reeds gezien hebben, gehanteerd om mensen te leiden naar dergelijke ruimtes van diepgang.¹⁶⁵ Daar is ruimte om de strijd op korte termijn, zoals die gevoerd wordt op de sociale netwerksites, te kaderen binnen een grotere historische traditie. Via deze blogs en websites kan men militanten theoretische diepgang geven.

In deze laatste paragraaf bekijken we summier enkele van die rechtse en Vlaams-nationalistische micromedia. Vervolgens zoomen we in op een van die virtuele ruimtes voor diepgang, de site Pro Flandria, en belichten we een van de prominentste schrijvers: Frans Crols. Van die laatste analyseren we het manifest aan de *'Beminde gelovigen van de rechtse Kerk'* dat gepubliceerd werd op de site Pro Flandria.

8.7.1. Summier overzicht van rechtsnationalistische micromedia en de ideologische strijd

Vlaanderen telt heel wat rechtse micromedia, zowel online als op papier. In dit stuk pretenderen we niet een volledig overzicht te geven van al die micromedia. Wel duiden we enkele van de belangrijkste naargelang de categorie waarin ze vallen: partijpolitieke media, middenveldmedia, blogs van prominente Vlaams-nationalisten en journalistieke micromedia. We hebben al gezien dat de partijpolitieke media aan de rechterzijde bijzonder goed zijn uitgewerkt. Tegenwoordig staat de N-VA-site op één. Net zoals bij het Vlaams Belang, herbergt de site van N-VA een overvloed aan politieke communicatie. Nagenoeg elk persbericht, elk standpunt en elke melding van N-VA in de mainstreammedia wordt er gebundeld. Bovendien huisvesten zowel de site van N-VA als die van het Vlaams Belang de sites van de verschillende politici van de partij en de websites van de lokale afdelingen.

Met deze websites communiceren de politieke partijen, zonder inmenging van de traditionele media, met het grote publiek. Dat publiek is bovendien niet beperkt tot Vlaanderen, getuige bijvoorbeeld het feit dat de website van N-VA ook beschikbaar is in het Engels, in het Frans en in het Duits. Deze traditionele partijpolitieke websites zijn ook het platform waarmee nieuwsbrieven worden gestuurd naar leden en sympathisanten. Daarnaast zijn ze het platform waarmee persberichten vertrekken naar de mainstreammedia. N-VA stuurt op sommige dagen makkelijk twee tot vijf persberichten per dag uit. Deze puur partijpolitieke websites brengen politieke propaganda en zullen veel minder mensen overtuigen die niet bij voorbaat gewonnen zijn voor de partijpolitieke stroming.

Dat is anders met allerhande websites die niet zuiver partijpolitiek zijn, maar opkomen voor een thematische zaak. Een vrije recente organisatie met een eigen micromedium is de Vlaams-Republikeinse denkgroep Res Publica.

Deze denkgroep past in een lange traditie in België waarbij het republikeins denken gekoppeld is aan antibelgicisme (en antimonarchisme). Res Publica is volgens de site:

‘een republikeins genootschap dat ijvert voor Vlaamse onafhankelijkheid in een republikeins perspectief. [...] Res Publica is in de eerste plaats een denkgroep die de partijpolitieke grenzen wil overstijgen, zonder cordons of exclusieven. Zij gelooft in een strategische bundeling van politieke krachten, om een historisch momentum te creëren waarin de publieke opinie Vlaamse onafhankelijkheid als een positief en noodzakelijk gegeven erkent.’¹⁶⁶

Res Publica is een debatclub en publiceert op haar site verschillende columns en blogs in het teken van de Vlaamse strijd. Kijken we naar wie achter deze site huist, dan vinden we een hele serie bekende namen, die we bovendien achter veel van de verschillende rechtsnationalistische micromedia terugvinden: mensen zoals Frans Crols, Boudewijn Bouckaert,¹⁶⁷ Koenraad Elst,¹⁶⁸ Johan Sanctorum,¹⁶⁹ Jan Jambon,¹⁷⁰ Mathias Storme,¹⁷¹ Bruno Valkeniers¹⁷² en Filip Laenen.¹⁷³ In deze denktank zitten mensen vanuit de brede Vlaamse Beweging, samen met bekende N-VA’ers zoals Jan Jambon en Mathias Storme én met Vlaams Belangers zoals voorzitter Bruno Valkeniers en zijn tekstschrijver Johan Sanctorum. De denkgroep brengt haar missie dat ze de partijpolitieke grenzen wil overstijgen, meteen in de praktijk.

Andere gevestigde Vlaams-nationalistische middenveldorganisaties zijn bijvoorbeeld het Overlegcentrum voor Vlaamse Verenigingen (OVV)¹⁷⁴ of de website van de Vlaamse Volksbeweging (VVB). Het OVV zet af en toe gerichte campagnes op die onder andere via Facebook kenbaar gemaakt worden. Zo kondigt Rudi Dierick de campagne van het OVV rond het federale akkoord aan:

‘Ondertussen al 10 korte artikels (1 p. elk) gepubliceerd in onze serie “Vraag en antwoord” over het federale regeerakkoord. Sommigen stellen dat dat een grote stap vooruit is. Dat het Vlaamse regeerakkoord gerespecteerd werd. Dat er geen Vlaamse belangen geschaad werden. Dat de transfers zullen verlagen... Maar is dat wel zo? Zie op <http://rudidierick.wordpress.com/kien-dr-i/>’¹⁷⁵

Met uitzondering van dergelijke campagnes is de website van het OVV minder professioneel uitgewerkt. Dit in tegenstelling tot de website van de Vlaamse Volksbeweging, waar men duidelijk inzet op het informeren om een draagvlak op te bouwen voor de Vlaamse onafhankelijkheid. Vanuit de opzet van dit onderzoek is het interessant de werkwijze en doelstellingen van de VVB te belichten:

‘De VVB werd opgericht in 1956 als partij-onafhankelijke drukkingsgroep die ijverde voor federalisme, toendertijd een revolutionair project. Nu het federalisme in België ingevoerd is, wil de VVB van Vlaanderen een volwaardige lidstaat van Europa. Het project is even revolutionair, de beweging even partij-onafhankelijk.’¹⁷⁶

De VVB is een beweging en zet ‘geweldloze acties’ op en ‘doet wat de Vlaamse Beweging al 175 jaar doet: op een geweldloze wijze wantoestanden aan de kaak stellen, alternatieven naar voren schuiven en als drukkingsgroep de politiek beïnvloeden’.¹⁷⁷ Ze doen dat met de volgende instrumenten: ‘Via het verspreiden van tijdschriften (zoals *Doorbraak*, *Grondvest* en een kaderblad), via acties en campagnes, via een fijn netwerk van lokale afdelingen, via leden en steuners, via mediatieke acties, o.a. in samenwerking met het Taal Aktie Komitee, via colloquia en andere nationale activiteiten, via het verspreiden van boeken, zelfklevers, vlaggen en via studiewerk.’¹⁷⁸ De website van de Vlaamse Volksbeweging is een platform om de ideologische strijd te voeren voor een Vlaamse natie. De site en de verschillende nevenmedia worden gebruikt om de achterban, de kaderleden en externen te informeren. Om deze externen te bereiken, maakt de Vlaamse Volksbeweging onder andere gebruik van de sociale media op het internet.

Daarnaast wordt de site ook gebruikt om leden te recruteren voor de politiek-ideologische strijd. De militanten van de Vlaams Volksbeweging worden gegroepeerd in kleine zelfstandig opererende cellen, piramidegroepen genaamd. Elke piramidegroep bestaat uit vijf tot tien mensen en één coördinator. De coördinator is de verbindingspersoon tussen ‘het hoofdkwartier van de VVB’ en ‘de piramidegroep’¹⁷⁹ en speelt de opdrachten van dat hoofdkwartier door aan zijn groep, samen met het ‘centraal klaargemaakte materiaal’.¹⁸⁰ Toekomstige militanten kunnen zich aanmelden via de website van de VVB en kunnen meteen opgeven in welk soort activisme ze geïnteresseerd zijn. Ze kunnen kiezen voor activisme

‘op straat, per brief, per e-post, per telefoon, door affiches te kleven, door pamfletten te bussen, door pamfletten uit te delen, door materiaal klaar te maken op een centraal punt’.¹⁸¹ Opvallend daarbij is het activisme per e-post op basis van centraal klaargemaakt materiaal. Deze weinig verholten oproep tot engagement in astroturf versterkt het vermoeden dat het activisme van Vlaams-nationalistische stemmen op de commentaarmodules van *De Standaard*, de *Gazet van Antwerpen* en op Facebook deels georganiseerd is. De creatie van hegemonie staat duidelijk centraal in de werking van de VVB en daarvoor zet de beweging in op een hele reeks uiteenlopende media.

Een van die media is het magazine *Doorbraak* dat de Vlaamse Volksbeweging maandelijks uitbrengt. *Doorbraak* is een Vlaams-nationalistisch medium dat zowel op het internet raadpleegbaar is (<http://www.doorbraak.be/nl/nieuws>) als op papier. Op Twitter stelt het magazine zich als volgt voor: ‘*Doorbraak* - hét politieke maandblad voor Vlaanderen’.¹⁸² De redactie van het maandblad bestaat niet uit de minsten. Vele stemmen zijn bekenden in het maatschappelijk debat. We noemen communicatiedeskundige Frank Thevissen, voormalig hoofdredacteur van *Trends* en invloedrijk Vlaams-nationalist Frans Crols, de bekende blogger Luk van Braekel, professor Bart Maddens die bekend is van de Vlaams-nationalistische Maddensdoctrine, rechtsgeleerde en N-VA-lid Matthias Storme, daarnaast ook nog voormalig ondervoorzitter van N-VA Peter De Roover en de bekende radiomaker Jean-Pierre Rondas die voor N-VA de lijn van de KVS bewaakt. *Doorbraak* zit heel dicht bij N-VA, zoveel is duidelijk. Haar bestuursleden zijn bovendien allemaal belangrijke stemmen binnen de Vlaamse Beweging. Via dit maandblad informeert de VVB haar achterban.

Uiteraard zijn dit niet de enige rechtse micromedia. *The Brussels Journal*, van ex-Vlaams Blokker en huidig medewerker van Wilders Paul Beliën, is misschien wel het bekendste micromedium van rechts-nationalistisch Vlaanderen. Controversiële stukken, zoals het openlijk haatzaaiende en racistische opiniestuk ‘Geef ons Wapens’ van Beliën, naar aanleiding van de moord op Joe van Holsbeeck in het Centraal Station in Brussel, worden binnen de kortste keren meer dan 20.000 keer gelezen.¹⁸³ Deze website herbergt bijdragen van heel diverse individuele auteurs, presenteert zich als ‘*The voice of conservatism in Europe*’¹⁸⁴ en is duidelijk gericht op de wereld, gezien de dominantie van het Engels als taal van het medium. Een vrij nieuwe speler

in het rechtse micromedialandschap is *Rechts Actueel* dat haar missie en taak heel duidelijk omschrijft als een politiek-ideologische strijd via alternatieve media:

‘De klassieke media slagen er dan weer niet om neutraal en gedurfd het nieuws te brengen. Zo brengt de pers nog steeds grotendeels een progressief logeverhaal, waarbij politieke correctheid centraal staat. *Rechts Actueel* wenst hierin verandering te brengen. Wij wensen te informeren, onze ideologie te verspreiden en mensen te vormen. Hiervoor volgen wij het pad van de digitale verspreiding van informatie, een communicatiemethode aangepast aan de tijd.’¹⁸⁵

Ook In Flanders Fields¹⁸⁶ is een micromedium dat werkt aan de verdieping van de Vlaams-nationalistische strijd. Het medium stelt zichzelf voor als: ‘De Vlaamse vrijheidslievende politieke metablog.’ Opnieuw zien we bij de auteurs die bijdragen aan deze website veel bekende namen uit de Vlaams-nationalistische beweging, gaande van politici en medewerkers van het Vlaams Belang tot en met N-VA’ers. Om enkele namen te noemen: Brecht Arnaert (N-VA), NovaCivitas, Marc Vanfraechem (blog Victacausa en columnist *Knack*), Frank Thevissen (communicatiedeskundige), Filip van Laenen (VVB), Luc Van Braekel (bekend blogger), Wim van Rooy (anti-islam-auteur), Koenraad Elst (*The Brussels Journal*), Johan Sanctorum (cultuurfilosoof en medewerker Vlaams Belang), Matthias Storme (jurist en N-VA).

De vele auteurs die de bijdragen verzorgen op deze rechts-nationalistische micromedia hebben niet zelden ook hun eigen blog. Zo heeft Marc Vanfraechem de blog Victacausa¹⁸⁷ die tweewekelijks verschijnt in *Knack*. De auteur is bovendien zeer actief betrokken bij de Vlaams-nationalistische strijd op Facebook. Matthias Storme publiceert niet alleen op Res Publica, op In Flanders Fields of in *The Brussels Journal*, hij houdt ook zijn eigen blog Vlaamse Conservatieven bij.¹⁸⁸ Sanctorum publiceert dan weer op zijn blog Visionair België.¹⁸⁹

8.7.2. Pro Flandria, N-VA en Frans Crols

Een micromedium dat hier niet onvermeld mag blijven, is de website van Pro Flandria. Pro Flandria is volgens de site ‘een netwerk van Vlaamse ondernemers en academici’¹⁹⁰ dat ijvert voor ‘een zelfstandig democratisch Vlaanderen waarin de vrije markt als economisch model vooropstaat,

maar met de nodige sociale correcties en oog voor rechtvaardigheid en billijkheid'.¹⁹¹ Dit netwerk ijvert niet alleen op communautair en economisch vlak voor dezelfde doelen als N-VA, ook haar ethische doelstellingen en in het bijzonder haar opvattingen over de aard van de samenleving en de plaats van nieuwkomers hierin lijkt sterk op het programma van N-VA:

‘Pro Flandria is gehecht aan de normen en waarden die de basis vormen van de Westerse samenleving. In onze toekomstgerichte ethisch-conservatieve visie is het gezin de hoeksteen van de maatschappij die wij willen beschermen tegen elke aantasting van haar identiteit, tegen corruptie, verloedering en onverantwoordelijkheid. Mensen die zich hier definitief willen vestigen en voor Vlaanderen kiezen, verdienen alle hulp om zich harmonisch te integreren; dat vergroot de kansen op succes van ons gemeenschappelijk toekomstproject.’¹⁹²

Meteen vallen de kernbegrippen uit het N-VA-discours op: normen en waarden, ethisch-conservatief, de bescherming van identiteit, het gemeenschappelijk toekomstproject en de noodzaak van integratie voor een harmonieuze samenleving. Die nauwe discursieve verwantschap met het project van N-VA blijkt ook uit de nadruk op zelfstandigheid, uit haar Europese dimensie en uit haar nadruk op het behouden van ‘solidariteit’:

‘Deugdelijk bestuur vergt zelfstandigheid. Vlaanderen én Wallonië moeten derhalve hun lot in eigen handen nemen en naar het voorbeeld van Tsjechië en Slowakije en de deelstaten van het vroegere Joegoslavië, als zelfstandige staten lid van de Europese Unie zijn. [...] Zelfstandigheid vergt nationalisme maar sluit samenwerking en solidariteit niet uit. Het zelfstandige Vlaanderen zal beter samenwerken en evidentier solidair zijn met de ware behoeftigen in binnen- en buitenland, in Wallonië en in de wereld. Pro Flandria wenst aldus het imago van Vlaanderen in Europa en de wereld positief uit te dragen en er de Vlaamse identiteit te versterken.’¹⁹³

Kortom, de uitgangspunten van Pro Flandria zijn nauwelijks te onderscheiden van het discours dat N-VA sinds jaar en dag uitdraagt. Ook hier de nadruk op een zelfstandig Vlaanderen in Europa dat kiest voor samenwerking en ‘evidenter solidair’ zal zijn met de ‘ware behoeftigen’. Ondanks deze

gematigde verpakking, flirt Pro Flandria expliciet met Vlaams-nationalisten met een op zijn minst dubieus verleden. Zo spreekt de voorzitter van Pro Flandria, Gui Celen, naar aanleiding van wat de site ‘de 63ste verjaardag van de “moord” op Borms (en ik herhaal hier nadrukkelijk, “moord”, want “executie” is hiervoor een te neutraal woord)’¹⁹⁴ noemt, een lofrede uit aan August Borms. Volgens Lode Wils is het collaboratieverleden van Borms niet te ontkennen: ‘Borms patroneerde tijdens de bezetting de DeVlag- en SS-bewegingen, die de volledige nazificering en verduitsing van Vlaanderen voorstonden door onze opslorping in het *Reich*.’¹⁹⁵ Hoewel Borms zowel tijdens de Eerste Wereldoorlog als de Tweede Wereldoorlog openlijk collaboreert met de Duitse bezetter, staat dit Celen niet in de weg om Borms te kronen tot de echte koning van België en koning Albert op te roepen af te treden:

‘Treedt, nu het nog kan, tenminste af met eer. En werp uw kroon naar Borms! Dit, om aan zijne majesteit terloops nog eens goed duidelijk te maken dat hij, ook al is hij dan officieel de koning van België, nooit de koning van Vlaanderen kan zijn. En wel om de eenvoudige reden dat de enige en échte, zij het dan ongekroonde koning van Vlaanderen, hier ligt. Hier in dit klein stukje gewijde Vlaamse grond! En nergens anders!’¹⁹⁶

Pro Flandria is dus niet meteen gematigd te noemen, maar staat voor een radicaal, extreemrechts, conservatief en Vlaams-nationalistisch discours. Het project waar Pro Flandria voor staat, is een onversneden antiverlichtingsproject waarbij het nationalisme centraal staat. Bovendien is Pro Flandria geen marginaal clubje zoals blijkt uit de samenwerkingsverbanden en de personen die bijdragen leveren aan de site. Pro Flandria organiseert bijvoorbeeld studiedagen in samenwerking met de bank KBC en publiceert bijdragen van de denktank Vives. Pro Flandria brengt ook boeken uit. Het laatste boek heet *Europese waarden in een nieuw elan* en bevat bijdragen van Ludo Abicht, Frits Bolkestein, Gerard Bodifée, Boudewijn Bouckaert, Gui Celen, Paul Cliteur, Bruno Daems, Frank Flerackers, André-Joseph Léonard, Peter Logghe, Andreas Kinneging, Roger Scruton, Klaas Smelik, Philippe Van Bets, Jan Van Reeth, Antoon Verboven en Hans Verboven. Van verschillende bekende auteurs staan er ook bijdragen op de site van Pro Flandria. Zo zien we bekenden opduiken als radiomaker Jean-Pierre Rondas, Rik van Cauwe-laert (*Knack*), Peter De Graeve en Matthias Storme. Uiteraard kan ook de in

Vlaamse kringen en daarbuiten gerenommeerde rechtse Vlaams-nationalist Frans Crols niet ontbreken.

Crols is een oudstrijder van de Vlaamse zaak en een man met aanzien binnen het rechtse Vlaams-nationalistische milieu. Hij startte zijn carrière als journalist bij de *Gazet van Antwerpen*. Crols wordt later directeur van het Vlaamsgezinde zakenblad *Trends* en in die hoedanigheid is hij een hevig en invloedrijk voorstander van de verankering van de economie in Vlaanderen.¹⁹⁷ Meer nog, Crols is samen met Rogiers een van de drijvende krachten achter de nationalistische verankeringsideologie.¹⁹⁸ De mosterd voor deze verankeringsideologie wordt enerzijds gehaald bij Lodewijck De Raet die benadrukt dat culturele onafhankelijkheid alleen maar kan slagen als er een materiële basis voor is. Een andere inspiratiebron, zo beschrijft Oosterlynck, vinden Crols en zijn liberale nationalisten, net zoals De Wever, bij Hayek:

‘Crols haalde zijn inspiratie voor het nationaal-liberalisme bij het werk van de neoliberale geleerde Friedrich von Hayek. De belangrijke bijdrage van von Hayek is voor Crols de manier waarop hij het conservatisme, d.w.z. het belang van traditie, cultuur en de verwerping van radicale verandering, versmolt met liberalisme. Voor Crols horen nationale ondernemingen – niet alle, maar een redelijke hoeveelheid belangrijke ondernemingen (...) – tot de nationale traditie en behoren ze dienovereenkomstig behandeld te worden. Dat geldt vooral voor kmo’s, aangezien Vlaanderen in hoofdzaak een “land” van kmo’s is.’¹⁹⁹

Vandaag is Crols nog steeds een vooraanstaande spil in het Vlaams-nationalistisch en rechts middenveld. Hij is niet alleen lid van de denkgroep In de Warande, hij is ook actief in Res Publica, schrijft nog wekelijks voor het extreemrechtse en Vlaams-nationalistische *'t Pallieterke*. Daarnaast is hij redacteur bij *Doorbraak*, het magazine van de Vlaamse Volksbeweging. Hij is ook lid van de denktank Libera!²⁰⁰, de naar eigen zeggen Vlaamse, klassiek-liberale denktank, die in 2010 opgericht wordt na de ontbinding van de denktanks Cassandra en Nova Civitas. Het is deze denktank die Dalrymple de prijs voor de vrijheid toekent en Bart De Wever de laudatio laat uitspreken. Reeds in 2004 laat Crols op de veelgelezen blog van Luk van Braekel weten dat hij op het kartel CD&V-N-VA zou stemmen:

‘Ik stem uit overtuiging en dat is liberaal, rechts van het centrum. Vorig jaar heb ik VLD gestemd, maar de volgende keer wordt het CD&V-N-VA. [...] Ook voor het Vlaams Blok zal ik nooit stemmen, denk alleen al aan de grove onnozelheden die ze over minderheden vertellen. Maar ik kan me wel vinden in een aantal van hun Vlaams-nationale standpunten.’²⁰¹

Het hoeft dan ook geen verbazing te wekken dat Crols een graag geziene gast en spreker is op allerhande N-VA-bijeenkomsten. Zo kan N-VA Merksplas haar enthousiasme met moeite de baas als ze bekendmaakt dat Crols komt spreken. Op *Het Nieuwsblad* staat die activiteit in mei 2011 onder de titel: ‘N-VA strikt Frans Crols.’²⁰² En ook anno 2012 is Crols nog graag gezien binnen N-VA. Zo kondigt Jong N-VA zijn lezing ‘Brussel Vlaams?! Brussel en de Vlaamse onafhankelijkheid’ op 5 maart 2012 aan. Gezien de positie van Crols binnen het Vlaams-nationalistisch middenveld, zijn historische rol in de Vlaamse strijd en zijn verwantschap met N-VA, is het interessant om zijn denken onder de loep te nemen. We analyseren hiervoor het manifest dat Crols *post* op Pro Flandria.

8.7.3. Het manifest-Crols: beminde gelovigen van de rechtse kerk

Crols publiceert het manifest *Beminde gelovigen van de rechtse kerk*²⁰³ op 26 april 2011 op de website van Pro Flandria. Dit manifest betreft een lezing die Crols uitsprak op het TeKoS-colloquium van 2 april 2011 aan de Universiteit Antwerpen. TeKos, wat een afkorting is van Teksten, Kommentaren en Studies, is een extreem conservatief cultureel tijdschrift dat wordt uitgegeven door de Delta-Stichting.²⁰⁴ Het artikel verschijnt ook als gastartikel op de site van Libera!, maar is daar ondertussen offline gehaald. In dit elf pagina's tellend manifest grijpt Crols het e-boek *Links van de kerk*²⁰⁵ van Jan Blommaert aan om zijn visie op het ideale en toekomstige Vlaanderen te omschrijven.

8.7.3.1. De dominantie van de linkse kerk en de tolerantie van de moslimbedreiging

Centraal in de redenering van Crols staat het idee dat de ‘apostelen’ van de zogenaamde ‘linkse kerk’ sinds mei 68 ‘ALLE, ALLE sleutelposities innamen

in de media en daardoor ALLE debatten naar hun hand konden zetten'.²⁰⁶ Veel bewijs voor die stelling wordt niet aangehaald. Crols beperkt zich tot het aankaarten van de beperkte media-aandacht die het boek *De Islam, kritische essays* onder redactie van Wim en Sam van Rooy gekregen heeft, en tot het uitroepen dat de rechtse intellectuelen geboycot worden in de media en aan de universiteiten. Dit alles zonder veel bewijsvoering. Wat volgt, is een opsomming van alle zaken waarmee Crols 'het wel gehad heeft'. Hij start met de idee dat België een door links gedomineerde samenleving is. Zowel in de politiek als in de media zouden die linkse stemmen het voor het zeggen hebben. Volgens Crols wordt dat onder andere geïllustreerd in het verzet tegen het Vlaams-nationalisme, maar ook in het lakse beleid ten aanzien van de multiculturele samenleving. En dus stelt Crols: 'IK HEB HET [...] gehad met het multiculturele verhaal.'²⁰⁷

Crols neemt het op voor een christelijke '*Leitkultur*' ten aanzien van allochtonen met een moslimachtergrond. In lijn met de Van Rooy's en dus met het Vlaams Belang en Wilders,²⁰⁸ houdt Crols een pleidooi tegen 'de islam', die hij omschrijft als een 'soldatengodsdienst'²⁰⁹ die in het Midden-Oosten ten nadele van de christenen 'de macht veroverde over de voorbije 1500 jaar'.²¹⁰ De Vlaamse media moffelen het gevaar van de islam weg op de laatste pagina's van de kranten, en voeren op de voorpagina's strijd voor de hoofddoek:

'De Vlaamse dagbladen klagen op hun voorpagina's over een hoofddoekje in de Hema. Diezelfde Vlaamse dagbladen verstoppen op hun achterpagina's dat christelijke kerken branden in Egypte, Irak, Ethiopië, Indonesië. Mensen die onze cultuur en christelijke traditie delen worden er vermoord. De islam vervolgt de christenen in hun geboorteregio: het Midden-Oosten.'²¹¹

Het scenario is duidelijk: de linkse kerk domineert de media en de politiek en daarom wordt de moslims een hand boven het hoofd gehouden. Die moslims zijn nochtans een bedreiging:

'De islam moordt en vervolgt op dit eigenste moment christenen zoals ons. Hun kerken worden in brand gestoken.'²¹²

De media verdoezelen volgens Crols de vijandigheid van de islam en komen op voor de moslims, zelfs als ze als bediende een hoofddoek willen dragen.

Daarbij laat Crols uitschijnen dat er in België een pro-hoofddoekenconsensus zou bestaan. Dit is een puur ideologisch standpunt. Immers, de maatschappelijke consensus rond de hoofddoek in Vlaanderen en in de media is pro een verbod. Dat blijkt heel duidelijk uit de beslissing van bijvoorbeeld de stad Antwerpen en Gent om de hoofddoek te verbieden voor loketfuncties. Ook in de scholen heerst het hoofddoekenverbod. In Antwerpen is er zelfs geen enkele school meer waar de hoofddoek toegelaten is. Desalniettemin ziet Crols een gigantische permissiviteit ten aanzien van moslims en bijgevolg ontwaart hij een gigantische bedreiging voor onze samenleving. Om de Vlaams-christelijke *'Leitkultur'* te bewaren, vindt Crols het dan ook maar normaal dat bij nieuwkomers voorrang gegeven wordt aan christelijke nieuwkomers, aan:

‘zij die al 1500 jaar aan onze kant staan, onze cultuur delen en bondgenoot zijn van Europa [...] Of is het christendom voor ons van geen tel meer?’²¹³

Crols houdt hier een openlijk pleidooi om te discrimineren tegen moslims bij asielaanvragen en hij doet dat op basis van homogeniserende en racistische uitspraken over de islam. ‘De islam’ wordt een monoliet die al 1500 jaar strijdt tegen ‘onze kant’. We krijgen hier het klassieke anti-islamdiscours te horen, zoals het vanaf de jaren 1990 uitgroeit van een marginaal extreem-rechts racistisch discours naar het dominante verhaal in het denken over de multiculturele samenleving.²¹⁴ Bovendien stelt Crols zich de vraag of de integratie van moslims wel mogelijk is in onze samenleving:

‘Als je mensen uit het Midden-Oosten en Noord-Afrika naar hier haalt, kunnen zij zich dan integreren? Met de christelijke Irakezen, Syriërs, Egyptenaren is de integratie eenvoudig.’²¹⁵

Expliciet laat hij het antwoord op zijn vraag of moslims hier kunnen integreren achterwege, maar impliciet beantwoordt hij de vraag enkele pagina's later wel. Want, zo zegt Crols: ‘IK HEB HET gehad met de onwaarheden in Europa over de niet-westerse inwijking en de werkelijkheid van de islam.’²¹⁶ Het signaal voor Crols om het anti-islamdiscours van de Van Rooy's te reproduceren als waarheid: ‘De islam is een zondvloed tegen de waarden van de verlichting, de grondslagen van het huidige Europa.’²¹⁷ Ook het controverse werk van Thilo Sarrazin wordt ingeroepen om de dreiging van de islam voor Europa en Vlaanderen in het bijzonder te onderstrepen:

‘De islam is een religie van stilstand, van onderworpenheid, van afkeer van *dar al-harb* (huis van oorlog, uw en mijn wereld). Koppel deze vaststelling aan de demografische impact van moslims in Duitsland (of België), aan de slome tot afgewezen coëxistentie bij moslims hier, aan hun zwakke prestaties op wetenschappelijk gebied.’²¹⁸

‘De moslims’ en ‘de islam’ zijn een fundamentele en onoverkomelijke bedreiging van de Vlaamse identiteit volgens Crols. ‘Uiteraard’ zijn er bij ons en elders ook ‘brave, sympathieke moslims’ aldus Crols, ‘maar dat argument is prietpraat’.²¹⁹ Immers, zo gaat Crols verder met een *reductio ad Hitlerum*:

‘In 1929 had de nazipartij 178.000 leden, 0,25 procent van de Duitsers. Een zwijgende meerderheid is klei in de handen van elke gemotiveerde en gefrustreerde voorhoede.’²²⁰

Kortom, net zoals de nazi’s in 1929 niet de hele samenleving achter zich hadden, maar wel hun kwaad aangericht hebben in het volgend decennium, zullen de radicale moslims uiteindelijk ook hun kwaad kunnen aanrichten met de steun van de nu gematigde moslims. Dat kwaad is te vergelijken met het kwaad van de nazi’s. Immers, zo citeert Crols van Rooy instemmend, de islam is niet zomaar een religie:

‘Een godsdienst die niet enkel religie is maar mensen van wieg tot graf wikkelt in wetten, gebruiken en voorschriften op seksueel, politiek, economisch, sociaal vlak. De islam heeft autoritaire tot totalitaire kenmerken en staat haaks, aldus van Rooy in 2008, op wat de verlichting ons na eeuwen strijd tegen de kroon, de papen en de feodalen gebracht heeft.’²²¹

De positie van Crols laat aan duidelijkheid niets te wensen over: de islam is een bedreiging en zal dat altijd zijn. En dus verzet hij zich tegen diversiteitsplannen van bijvoorbeeld Voka en andere vriendelijke werkgeversverenigingen. Bovendien roept hij op om ‘de kosten van de niet-westerse inwijking’²²² maar eens in kaart te brengen. Immers zo stelt Crols, die net zoals De Wever mei 68 ziet als een kantelmoment:

‘Het onderbuikgevoel dat allochtonen de maatschappij meer kosten dan autochtone Belgen/Nederlanders zou wel eens kunnen waar zijn. De neiging van elites, en we zitten op te veel plekken in Vlaanderen nog

opgescheept met vrienden van mei 68, om het volk te beschermen tegen gevaarlijke kennis, is evident. Dat geldt ook voor de problematiek van de transfers tussen noord en zuid in België en speelt een rol bij de bekvechterij over de herijking van de financieringswet. De roep om solidariteit en diversiteit mag nooit een reden zijn om iets niet te onderzoeken.²²³

8.7.3.2. Crols de antiverlichting en de reproductie van de organische natie

Hoewel Crols zijn aanval op de islam en moslims inzet in naam van de verlichting, houdt hij expliciet ook een pleidooi tegen de verlichting en voor de antiverlichtingstraditie:

‘IK HEB HET gehad met het eensluidende ophemelen van alles wat de verlichting ooit zou gebracht hebben, er zijn elementen in de antiverlichting, de anti-Lumières die een debat waard zijn.’²²⁴

Een van de elementen uit de antiverlichting die volgens Crols bewaard moeten blijven, is het gedachtegoed van Herder. Net zoals Berlin, zet Crols Herder neer zowel als de vader van het nationalisme, als de scherpste polemist van de zogenaamde anti-Lumières-stroming, als iemand die ‘pertinente gedachten’ neerschrijft ‘over het multiculturalisme’. Dus stelt Crols met veel overtuiging: ‘Ten onrechte werd Herder, vandaag weliswaar minder, een grondlegger van het fascisme en nationaal-socialisme genoemd.’²²⁵ Crols reproduceert hier het klassiek na-oorlogse antiverlichtingsdiscours en stelt Herder voor als de eerste profeet van het multiculturalisme. De pertinente gedachten, die Crols ontwaart in het denken van Herder over multiculturaliteit gaan, net zoals bij alle antiverlichtingsdenkers, echter niet zozeer over het multiculturalisme en het respect voor individuele diversiteit, als over nationalisme:

‘Hij zag de mensheid als een lappendeken van verschillende, in principe gelijkwaardige naties en culturen. Zij hebben in elke tijd een eigen, onvervreemdbaar karakter’²²⁶

Net zoals De Wever en Burke, vindt Crols vooral ‘de organicistische opvatting van de staat’ die Herder uitdraagt, de moeite waard om te bewaren, om de opkomst, groei, bloei en het sterven van beschavingen en staten mee aan

te duiden. Net zoals Herder, Burke en De Wever, pleit Crols om de natie als maat van de dingen te nemen. En net zoals hen, ziet hij naties en staten als 'individuen, als individualiteiten met een eigen identiteit'. Net zoals De Wever, houdt Crols een pleidooi voor het primaat van Natie 1: de organische, etnische en historisch gegroeide natie. Vlaanderen is een natuurlijk, historisch gegroeide natie. Voor Vlaanderen is dat natuurlijk zeer moeilijk hard te maken, gezien de verschillende overheersers die ons land bezet hebben in de voorgaande eeuwen. Crols probeert het toch. Vlaanderen is voor hem: 'Een van de kerngebieden van een territorium dat van in de twaalfde eeuw tot halverwege de zestiende eeuw, of 450 jaar een zinvol geheel vormde.'²²⁷

Het is die visie op het primaat van de organische natie die ten grondslag ligt aan zijn opdeling van 'onze kant' tegenover de kant van 'de islam'. Immers, in het denken van de antiverlichting, zo erkent ook Crols, zijn elk van die culturen verschillend. Ook al is Herder volgens Crols van oordeel dat nationale culturen in principe gelijk zijn, in de praktijk zijn ze dat niet want bij Herder en zijn volgelingen staat 'niet elke cultuur en elke cultuurgemeenschap [...] op hetzelfde peil, heeft dezelfde voorbeeldrol en dezelfde dynamiek'.²²⁸ Crols rehabiliteert hier het historisme van Herder en Meinecke. Zonder veel omhaal herhaalt hij hier dat sommige culturen nu eenmaal superieur zijn aan andere en door de nadruk op het organische karakter van de natie en de cultuur, kan die tegenstelling nooit worden overbrugd: de islam is dan ook onvermijdelijk een bedreiging voor de organische natie.

Net zoals in het N-VA-discours, wordt Natie 1 of de etnoculturele organische natie, aangevuld met een voluntaristisch begrip van de natie, wat we eerder in dit onderzoek als Natie 2 hebben gecategoriseerd. Om die Natie 2 vorm te geven, verwijst Crols, net zoals De Wever, naar een andere belangrijke antiverlichtingsdenker, namelijk Renan. Crols onthoudt van Renan:

'Kernpunt in het betoog van Renan is dat het bestaan van een natie geen objectief gegeven is, maar een keuze. Een volk moet bereid zijn om voor een gemeenschappelijke identiteit te kiezen. De basis voor die identiteit ligt in het verleden, in de grootse daden van de voorouders, maar het volk moet zich door die daden willen laten inspireren, moet in het heden als een gemeenschap willen leven.'²²⁹

Die opvatting van Natie 2 als een voluntaristisch project, als een zaak van willen, deelt Crols terug met De Wever. En dus moeten we geloven in het

bestaan van de natie en dat geloof moet ‘voortdurend gevoed worden, nog sterker, het is een geloof dat je moet willen’.²³⁰ Je moet lid willen worden van de gemeenschap en dat doe je door de identiteit over te nemen van de natie. Net zoals bij N-VA, is Natie 1 dominant, het is de natie waaraan je je moet confirmeren en waaraan geen veranderingen getolereerd worden. Meer nog, als lid van de natie hebben we volgens Crols zelfs de plicht om het imago van de natie te vrijwaren van zwarte plekken: ‘Bepaalde zaken vergeten, de zwarte bladzijden van je geschiedenis, is volgens Renan een essentiële factor in de vorming van de nationale identiteit.’²³¹ En zo voegt Crols er aan toe, ‘willen wij dit nog?’²³²

De ‘*Leitkultur*’ van de organische natie moet ten alle prijze worden gevrijwaard. Migranten moeten zich daaraan assimileren, anders zijn ze niet welkom. Ook de media en het onderwijs moeten zich inschakelen in de reproductie van de organische natie en haar identiteit. Crols stelt dan ook:

‘IK HEB HET gehad met scholen die jeugdcrèches werden en iedereen matrakkeren naar egalitarisme, verdomming en überkosmopolitisme. [...] de wijsheid van eeuwen werd geschrapt. [...] onderwijs is een dialoog, een overdracht van kennis tussen generaties. Ouders en leerkrachten hebben de plicht en de verantwoordelijkheid om de wijsheid van het verleden door te geven aan de nieuwe generatie.’²³³

Het perspectief van Crols op het onderwijs is een puur antiverlichtingsperspectief. Net zoals Burke hanteert Crols het idee dat het verleden wijsheid in pacht heeft en dat die wijsheid van eeuwen moet worden doorgegeven. Crols verwijst hier naar de mythische geschiedenis die ook De Wever, de Maistre, Renan en Burke verdedigen. Dat is een plicht voor het onderwijs en de ouders! Bovendien zet Crols zoals alle antiverlichtingsdenkers ook de aanval in op het kosmopolitisme en het egalitarisme. Ook hier bevindt hij zich in het goede gezelschap van Burke, Renan, Dalrymple en De Wever. Scholen hebben bij Crols tot doel de organische natie te laten voortbestaan, de natie en de bijhorende identiteit en ongelijkheid te reproduceren:

‘Alle kinderen zouden moeten weten wat het christendom religieus, historisch, politiek betekent voor hun identiteit. Nu hebben wij lachwekkende handboeken met één week islam, één week sikhisme, één week hindoeïsme, één week protestantisme, één week islam; een soort bood-

schappenlijstje van alle religies en alle meningen met als gevolg door-
gedreven religieuze warhoofdigheid van de leraren en de leerlingen.²³⁴

Het onderwijs dient blijkbaar niet om kennis en vaardigheden door te geven, om jongeren voor te bereiden op de superdiverse wereld waarin ze opgroeien en leven. Het onderwijs dient ook niet tot doel te hebben om een gelijke samenleving na te streven. Het onderwijs moet de organische natie reproduceren en de homogene nationale identiteit reproduceren. Dit is dus niet zoals de verlichtingsdenkers kijken naar het onderwijs, namelijk als een instrument om een betere samenleving te bouwen: 'Scholen zijn er dus niet om de maatschappij te hervormen, om de *social engineering*, om politieke problemen op te lossen, om een nieuwe mens te scheppen.'²³⁵ Kortom, Crols wijst het hele verlichtingsproject af. De enige reden waarom hij zich er toch achter schaaft, is om de moslims en de islam te kunnen neerzetten als minderwaardig en legitiem te discrimineren. De reproductie van de organische natie primeert boven alle mensenrechten.

8.7.3.3. De Vlaamse natie, het conservatisme en de nationale economie

In lijn met de antiverlichtingstraditie heeft Crols het dan ook wel gehad met al die progressieven, met de socialisten en verlichtingsdenkers die ageren tegen het nationalisme, het antiverlichtingsdenken en het conservatisme:

'IK HEB HET gehad met de onkunde, het onbegrip over het conservatisme in Vlaanderen. We hoeven ons niet te verontschuldigen, te verdedigen, te verloochenen.'²³⁶

Net zoals De Wever uit Crols zich onomwonden als conservatief. Ook hij begrijpt conservativisme in de Burkeaanse betekenis van het woord. Crols wil niet terug naar het *Ancien Régime*, maar wil net zoals alle antiverlichtingsdenkers een andere moderniteit dan de verlichtingsdenkers. Crols benadrukt dan ook dat voor hem 'conservatief niet het contrast is van progressief, maar wel van revolutionair'.²³⁷ Net als Burke en De Wever, zet Crols zich af tegen revoluties, wat een codewoord is voor een bepaalde revolutie, de revolutie van de verlichting. Hij verzet zich tegen een nieuwe samenleving, gebaseerd op de waarden van de verlichting, een samenleving die gelijk en rechtvaardig is. Verandering, vooruitgaan in de tijd kan wel, maar volgens

‘een bepaalde methode van vooruitgang in de tijd, een type progressie: niet met grote sprongen, maar stapje voor stapje. Waarom? Vanuit de scepsis voor utopische projecten die al zo vaak in de geschiedenis zijn uitgemond in verschrikkingen.’²³⁸

Net zoals De Wever en Burke, zet Crols zich niet alleen af tegen de verlichting, hij zet de verlichting en haar utopische project neer als de oorzaak van vele verschrikkingen. Niet de antiverlichting en het Herderiaans nationalisme heeft de verschrikking van de nazigruwelen mede mogelijk gemaakt, maar de verlichting, Rousseau en het socialisme in het bijzonder. Daarom is Crols gekant tegen het ingrijpen van de staat om de wereld te veranderen. Interessant is terug de impliciete tegenstelling tussen enerzijds de verlichting, die afgedaan wordt als wereldvreemd, en anderzijds het nationalisme dat gehanteerd wordt als puur realisme, als het aanvaarden van de wereld zoals die is. Men is van mening dat media, onderwijs en alle geledingen in de samenleving moeten bijdragen aan de creatie en reproductie van de ‘organische natie’. Beide projecten zijn dus even utopisch of realistisch. Het gaat om een andere blik op wereld en hoe die wereld er moet uitzien. Het discours van Crols komt op voor de rijken. Net zoals Hayek en De Wever pleit hij tegen elke inmenging van de staat, zeker als die ten voordele van gelijkheid ageert:

‘De vinger moet gewezen worden naar elke politieke filosofie die de staat essentieel vindt om de wereld te veranderen. Rechts staatsautoritarisme is evenmin gezond als opdringerig staatssocialisme.’²³⁹

Crols pleit enerzijds tegen inmenging van de staat in de economie of dat nu links of rechts is, maar is anderzijds een belangrijke gangmaker geweest in het verankeringsdebat. Het grote verschil, en dat verraadt de werkelijke boodschap, is dat die ingreep in de economie ten dienste staat van de onafhankelijkheidsstrijd van de Vlaamse natie, en dus van de reproductie van de Vlaamse natie. Crols is zoals al aangeduid een neoliberale nationalist. De staat mag enkel ingrijpen in het economisch weefsel als dat ten dienste staat van de organische natie. In die zin kan niet worden ingegrepen voor gelijkheid en rechtvaardigheid en ziet Crols, net zoals De Wever, de verzorgingsstaat als een zeer groot probleem. Het wereldwijde kapitalisme is vrij, zolang het de organische natie niet schaadt: dan moet er niet worden geïnterveniëerd. Crols volgt Röpke die:

‘[...] zocht naar alternatieven voor enerzijds de woekeringen van de bureaucratische verzorgingsstaat en anderzijds het ongebreidelde laissez-faire-kapitalisme dat roofbouw pleegt op de sociale en politieke cohesie. [...] het ideaal van Röpke was de geordende, open “*civil society*”, waarin zowel de bourgeois – de handel drijvende burger – als de *citoyen* – de maatschappelijk-politiek actieve burger – een plaats heeft.’²⁴⁰

Crols kiest voor een ‘geordende *civil society*’ waarin iedereen zijn plaats kent, een samenleving die een sterke sociale en politieke cohesie heeft, waarin iedereen zich inzet voor de natie. De staat moet zorgen dat het kapitalisme die cohesie niet verstoort. Daarom, stelt Crols, is hij een van de gangmakers in het debat over verankering, om een economie te verankeren in Vlaanderen ten dienste van de Vlaamse natie en niet omwille van de gelijkheid tussen individuen in Vlaanderen. Gezien de economische crisis en de gevolgen daarvan in Europa en Vlaanderen, bepleit Crols een Vlaamse toenadering tot Duitsland, en niet alleen omdat Duitsland het goed doet. Crols gaat akkoord met Magnette²⁴¹ die stelt dat er ‘een verwantschap tussen België en Duitsland is’.²⁴² Maar voegt Crols eraan toe: ‘Die stelling gaat nog meer op voor Vlaanderen.’²⁴³ Wil de natie ooit helemaal onafhankelijk worden, dan moet Vlaanderen volgens Crols:

‘kleur [...] bekennen en zich te openlijker dan ooit te wenden naar Duitsland. Dat is de economische en politiek motor van de Europese Unie, of wat er van zal overblijven als de zuidelijke leden verder kwakkelen.’²⁴⁴

Voor Crols is de economische situatie van cruciaal belang in de Vlaamse strijd, niet omdat elke Vlaming een goed leven zou hebben, maar voor het overleven en groeien van de natie. De economie vormt het fundament van de natie. Net zoals De Wever van oordeel is dat Vlaanderen naar Duitsland moet kijken, stelt Crols dat ‘Vlaanderen [...] uit economisch belang [moet] aansluiten bij de Rijnlanden’.²⁴⁵ En niet alleen daarom, maar ook omdat we een cultuur gemeenschappelijk hebben aldus Crols, die hiervoor een andere bekende uit Vlaams-nationalistische kringen instemmend citeert. Dirk Rochtus, ex-beleidsmedewerker van Bourgeois (N-VA) en docent diplomatieke geschiedenis, stelt:

‘De economische temperatuur van Duitsland bepaalt voor een groot deel de economische temperatuur van Vlaanderen. Dan heb ik het nog niet

over de specifieke verbindingen tussen de chemienijverheid van Vlaanderen en haar, dikwijls, Duitse moederbedrijven, en de auto-industrie.²⁴⁶

De organische band tussen Duitsland en Vlaanderen is voor Crols belangrijk vanuit zijn Vlaams-nationalistisch perspectief. Niet alleen de oriëntatie op Duitsland is essentieel, ook de verankering van een nationale economie blijft een doelstelling van Crols. Voorbeelden ziet hij in de verankering van bedrijven zoals Unilever en Shell in de 'eeuwenlange onderstromen tussen Nederland en Groot-Brittannië: de mercantiele traditie van de twee landen, de banden die ontstonden in de tijd van de Burkeaanse interpretatie van de Glorious Revolution, de tweede taal van Nederland, enzovoort, schiepen een voedingsbodem voor de twee multinationale groepen.

Kortom, de economie wordt in aloude Vlaams-nationalistische traditie, een traditie die Crols mee gevoed en gecreëerd heeft, voorgesteld als een cultureel product. De economie wordt bepaald door de nationale cultuur, maar is ook noodzakelijk voor het behoud van de natie. Ook hier merken we opnieuw het primaat van het nationalisme. Het neoliberalisme is goed en wordt toegelaten zolang het de opgang van de Vlaamse natie niet schaadt.

8.7.4. Rechtse micromedia, het manifest-Crols en de strijd om hegemonie

In deze paragraaf hebben we enkele van het heel rijke aanbod aan rechts-nationalistische micromedia onder het licht gehouden. Opvallend is dat er, ondanks het diverse aanbod, steeds een beperkt aantal mensen achter deze micromedia zitten. Elke Vlaams-nationalistische stem lijkt via een of ander micromedium wel met de andere verbonden. Daarnaast valt de eenduidigheid van de missie, doelstellingen en de retoriek op. Zeker de blog Pro Flandria toont zeer veel gelijkenissen met het discours van De Wever en zijn N-VA. Opvallend is ook dat het niet de minste stemmen zijn die publiceren op de micromedia. Velen hebben een lange staat van dienst binnen het Vlaams-nationalisme.

Een van die belangrijke stemmen is Frans Crols. De gelijkenissen tussen zijn discours en het N-VA-discours zijn opmerkelijk te noemen. Zijn manifest reproduceert het master-narratief van De Wever dat er als volgt uit ziet:

1. Mei 68 is een kantelpunt.
2. Sindsdien domineert links met zijn postmodernisme en cultuurrelativisme de samenleving.
3. Dit zorgt ervoor dat migranten, moslims in het bijzonder, niet moeten integreren en alles mogen, met alle samenlevingsproblemen van dien.
4. De morele orde van de natie komt hierdoor onder druk te staan. Onze identiteit is in gevaar.
5. Om de morele gemeenschap te herstellen en te verstevigen moet we weer inzetten op het primaat van de natie. Dit doen we door:
 - a. De mythes van de natie in stand te houden en de negatieve geschiedenissen te vergeten.
 - b. Assimilatie op te leggen aan nieuwkomers.
 - c. De staatsinmenging in de economische sfeer terug te dringen.
 - d. Conservatisme als de dominante ideologie te kiezen.

Frans Crols beperkt zich echter niet tot een loutere reproductie van het N-VA-discours. Het manifest van Crols presenteert een explicieter discours en dus een radicalisering van het N-VA-discours zonder dat het de pretentie van gematigtheid laat varen. Van gematigtheid is echter geen sprake als blijkt dat Crols:

1. Zich expliciet bekend als pro-antiverlichting, en met name het Herderiaans nationalisme rehabiliteert als een gematigd nationalisme.
2. Expliciet oproept tot discriminatie bij nieuwkomers op basis van godsdienst.
3. Expliciet de verlichting neerzet als intrinsiek gewelddadig.
4. Expliciet oproept om ongelijkheid te normaliseren als deel van een gezonde samenleving.

De retoriek van Crols is niet uitzonderlijk, maar verwoordt een (impliciete) consensus binnen de rechtse Vlaams-nationalistische media. Die consensus staat in het teken van de strijd voor het primaat van de natie, het (neo)conservatisme en een neoliberaal economisch discours in teken van die natie. De hele ideologie is die van de antiverlichting.

8.8. Besluit: de virtuele reproductie van de N-VA communicatie en de antiverlichting

Het discours van N-VA in het algemeen en de woorden van Bracke en De Wever in het bijzonder circuleren massaal in het medialandschap. Zowel in de mainstreammedia als in de virtuele wereld is de N-VA-retoriek dominant. Dag in dag uit *posten* honderden mensen vergelijkbare berichten op *De Standaard*, Facebook, *dereactie.be* en *Gazet van Antwerpen*. Daarnaast bestaat er nog een hele reeks rechts-nationalistische micromedia van politieke partijen, middenveldsorganisaties, denktanks, belangengroepen en individuele bloggers. Sommige van die micromedia, zoals *The Brussels Journal* of *Rechts Actueel* hebben de doelstelling om effectieve rechts-nationalistische media uit te bouwen. Opvallend is de inhoudelijke consensus op web 2.0. Nagenoeg zonder onderscheid is het dominante discours bijna een letterlijke *copy-paste* van de woorden van De Wever en Bracke, zij het dat vele reserves verdwijnen en de zaken op scherp worden gesteld.

N-VA investeert zeer sterk in haar politieke communicatie, ze heeft niet alleen een sterk uitgebouwde website, veel van de N-VA-politici zijn ook actief in allerlei sociale media en houden blogs bij. Bracke, zoals we gezien hebben, investeert heel duidelijk in politieke communicatie via web 2.0. Bovendien communiceert hij ook zeer bewust. Hij hanteert stevast een vox-populisme waarbij de ene anekdote aan de andere gebreid wordt, om dan tot een grote en radicale conclusie te komen. Bovendien zitten in die communicatie, net zoals in de communicatie van De Wever in de mainstreammedia, de oneliners, argumentaties en vergelijkingen gepreformuleerd voor *uptake*. Wat hierbij opvalt, is dat de boodschap stevast dezelfde is (België werkt niet meer, Vlaanderen moet meer bevoegdheden hebben, De Wever is de man die dat kan) en dat het taalgebruik van Bracke op die media zeer informeel en populistisch is. Via zijn blogs, Facebook en Twitter bereikt Bracke een publiek van 15.000 mensen. Bovendien haalt hij met zijn blogs ook andere media.

Bracke is niet de enige politieke activist die binnen web 2.0 en Facebook in het bijzonder ten strijde trekt voor de goede zaak. We hebben vastgesteld dat op Facebook een heel actief netwerk van Vlaams-nationalistische activisten(groepen) opereert. Dat netwerk wordt gebruikt om mensen te mobiliseren voor *real life* debatten en betogingen, maar ook om lid te worden van bijvoorbeeld de Vlaamse Volksbeweging. Daarnaast wordt de achterban

geïnformeerd over de Vlaams-nationalistische strijd. Dit gebeurt door eigen berichten te *posten*, die te *sharen* en *liken* en zo dus te *hypen*. Vaak slaagt men er op die manier in om de mainstreammedia te halen. Nog interessanter zijn de dagelijkse *political talks*, waarbij sommigen constant artikels doornemen uit de mainstreammedia over de Vlaamse zaak en die van commentaren voorzien.

Hier stopt het niet. We hebben kunnen vaststellen dat verschillende Facebookprofielen zeer actief gebruikt worden om politieke spam te verspreiden. Die politieke spam wordt vervolgens *geherpost* en van extra legitimiteit voorzien door onbekende individuen, maar ook door N-VA-politici of N-VA-fanpagina's. Tevens wordt Facebook ingeschakeld om mensen te mobiliseren om te reageren op artikels op de mainstreammedia. Ter illustratie hebben we de *Facebookaccount* gemonitord van Rudi Dierick. Hieruit blijkt dat dit sociaal medium zo goed als uitsluitend ten dienste staat van de politieke strijd van N-VA. Hij voert die strijd door commentaar te leveren bij artikels uit de mainstreammedia, door mensen te leiden naar micromedia zoals zijn blog of de pagina's van het OVV of VVB. Daarnaast tracht Dierick actief mensen te beïnvloeden door berichten te *posten* op Facebookpagina's van concurrerende partijen, in discussie te treden met journalisten, te reageren onder artikels op anders media.

Veel zaken wijzen erop dat we hier te maken hebben met astroturfacties. We denken hierbij bijvoorbeeld aan de oproep van het VVB om via e-post actie te voeren, aan de letterlijke *copy-paste* van commentaren met verschillende *nicks* op verschillende fora, aan de dominantie van de N-VA-stem op de commentaarmodules van de mainstreammedia, aan de oproepen op Facebook om te reageren onder artikels, de politieke *spam*-acties... Duidelijk is dat de woorden van politici als De Wever en Bracke massaal circuleren in de virtuele wereld. Ofwel is dit het gevolg van zeer goede en professioneel uitgebouwde astroturfacties in combinatie met *grassroots* en politieke spam. Ofwel zien we spontane acties van individuele burgers die overtuigd zijn van het N-VA-discours en vanuit hun engagement *grassroots*- en politieke spam acties opzetten. Het resultaat is echter gelijkaardig: het discours van N-VA wordt hegemonisch. Het idee nestelt zich dat N-VA werkelijk de stem van het volk vertolkt. Het draagvlak voor haar radicale agenda wordt zo steevast uitgebreid. Meer nog, haar radicale agenda wordt het toonbeeld van gematigdheid, van democratie zelfs.

Het gevolg van de gigantische reproductiemachine van het N-VA-discours zorgt voor een vervormd perspectief op 'de publieke opinie'. Immers,

voor velen zijn de stemmen op de commentaarmodules, de *likes* op Facebook en de luidheid van bepaalde stemmen een afspiegeling 'van wat leeft in Vlaanderen'. Meer nog, via het web organiseert de Vlaamse Beweging een politieke strijd die er op gericht is om de publieke opinie te vormen. Hier komen we bij een volgende vaststelling: in de virtuele wereld wordt zowel het inhoudelijke politieke discours van de partij gereproduceerd, alsook de communicatie van N-VA en De Wever over zichzelf.

Het N-VA-discours is zo dominant dat het zich nooit verantwoordt. De woorden staan op zichzelf. Ze zijn 'de waarheid' en een teken van realisme en feitelijkheid. Het discours van N-VA circuleert schier eindeloos. Nooit worden deze woorden echter concreet gemaakt. We horen bijvoorbeeld nooit waarom bijvoorbeeld de door N-VA voorgestelde hervormingen 'broodnodig' zijn, noch wat die hervormingen nu precies en concreet inhouden, en evenmin wat 'de afgrond' concreet betekent in een land dat al bij al niet slecht boert. Ook dingen zoals 'standvastigheid' worden niet nader toegelicht, zodat het verschil met bijvoorbeeld 'koppigheid' of 'dwaasheid' niet duidelijk is.

N-VA slaagt er in om haar radicale neoliberal Vlaams-nationalisme te laten doorgaan voor een realistische kijk op de wereld. Nochtans moet het land worden gesplitst, moeten de overheid en vooral de sociale zekerheid worden afgebouwd en moeten zowel onderwijs als media in het teken staan van de constructie van die 'organische natie'. Kortom, ondanks haar radicale antiverlichtingsagenda en zeer ingrijpende plannen voor de structuur van de samenleving, overheerst het discours dat N-VA gematigd, realistisch en democratisch is.

De communicatie op allerhande rechts-nationalistische micromedia en door zwaargewichten als Frans Crols versterken dat idee. Zij zetten, het Vlaams-nationalisme, het neoliberalisme in dienst van de natie. Het conservatisme en de antiverlichting zetten ze in de markt als een realistisch en gematigd perspectief op de realiteit. Daarbij wordt het primaat van de natie gepredikt over gelijkheid, rechtvaardigheid, vrijheid en de economie. Het cultureel nationalisme wordt een zaak van realisme, niet van ideologische strijd. Men bestrijdt de waarden van de verlichting expliciet in naam van het conservatisme, het antisocialisme en de economie. Media, onderwijs, economie en de politiek moeten in het teken staan van het bewaren en reproduceren van de organische natie. Net zoals De Wever gebruikt Crols het dubbele natie-concept om zich te onderscheiden van het Vlaams Belang en te stellen dat het nationalisme in principe open is voor degenen die willen. Maar, net zoals bij De Wever, bete-

kent dat dat iedereen zich moet schikken naar de organische en etnische natie met haar waarden, normen en identiteit. Daarom is de islam een probleem, want enkel het christendom is deel van de morele orde van die oernatie.

De massale verspreiding van het inhoudelijke N-VA-discours heeft niet alleen electorale gevolgen voor de partij zelf. In deze massale communicatieve netwerken reproduceert men ook het antiverlichtingsdenken over de samenleving, de mensenrechten en de democratie. De waarden van de verlichting worden daarbij leeggemaakt en ingevuld met een andere betekenis, de betekenis die de antiverlichtingstraditie oplegt aan deze begrippen. Democratie heeft dan niets meer vandoen met het ideaal dat Paine, Jefferson of andere verlichtingsdenkers voor ogen hebben. Democratie is geen groot verhaal meer, maar wordt herleid tot verkiezingen en een tijdelijke dictatuur van de meerderheid. Solidariteit wordt in dit discours niet meer begrepen als herverdeling tussen rijk en arm, maar als ongeoorloofde transferts die moeten worden stopgezet. Enkel liefdadigheid is geoorloofde solidariteit. Bovendien is elke ingreep ten voordele van gelijkheid uit den boze. De staat heeft zich niet te bemoeien met de samenleving. Meer nog, als hij dat wel doet, dan loert het onheil om de hoek.

Niet alleen het inhoudelijk discours dat erop gericht is het draagvlak voor het radicale politieke project van N-VA te scheppen circuleert massaal. Ook de communicatie van identiteit, van de partij in het algemeen en De Wever in het bijzonder, wordt massaal gereproduceerd in de virtuele wereld. De Wever en zijn partij zijn de enigen die het land van de afgrond kunnen redden. Zij zijn moedig, eerlijk, consequent en komen op voor 'de Vlamingen'. Zij laten zich niet rollen, ze houden het been stijf en kiezen niet voor de postjes, maar voor 'de inhoud', voor 'de principes'. De Wever is een volksheld, een echte Vlaming die door zijn moed, zijn eerlijkheid en zijn intelligentie zijn volk naar de onafhankelijkheid en naar de top zal leiden.

Bart De Wever is Vlaanderens *Great Communicator* omdat hij er in slaagt zijn oneliners in grote netwerken van communicatie te laten circuleren. Het internet zit vol met copycats en de communicatie van De Wever en Bracke is volmaakt aangepast aan de huidige communicatiewereld, waarin men niet langer zelf communiceert, maar vooral anderen doet communiceren. Dat is een oud recept, het heet propaganda, en De Wever beheerst het meesterlijk. Laat duizend mensen duizend keer hetzelfde zeggen, en velen zullen het als waarheid beginnen te zien. De Wever en N-VA bespelen dit oude instrument met brio.

9. Besluit. N-VA, antiverlichting en de strijd om hegemonie

De Wever en zijn N-VA staan vandaag in het centrum van de macht. Hun discours en hun ideologische overtuiging zijn vandaag een Barthesiaans nulpunt, ze worden niet meer herkend als ideologie, maar circuleren als waarheid. Hun discours is de norm waarmee alle andere discoursen en ideologieën op hun waarde worden beoordeeld. Het discours van De Wever lijkt een zuivere uiting van realisme te zijn ten opzichte van al die utopische, abstracte en wereldvreemde hersenspinsels van 'de linkse kerk' en de heersende belgicistische elite. De Wever heeft op die manier in Vlaanderen de hegemonie verworven in het denken over democratie, solidariteit en over België. Bovendien is hij erin geslaagd om zijn radicaal nationalistisch, neoliberal en antiverlichtingsdenken te laten circuleren als een gematigde, democratische, solidaire en moderne opvatting over de samenleving. Hiervoor zet N-VA sterk in op politieke communicatie in de massamedia en op het web 2.0.

Samenvattend duiden we eerst de ideologie van N-VA en meer bepaald de verschillende ideologieën die gereproduceerd worden in het discours van De Wever en zijn N-VA. Vervolgens vatten we de verspreiding en acceptatie van die ideologie binnen de verschillende contexten samen. We besluiten met het duiden van de aanval die N-VA via haar antiverlichtingsdiscours inzet op de democratie en op de waarden van de verlichting.

9.1. De ideologie van N-VA

Taal, discoursen en ideologieën zijn historische gegevens. Dat betekent dat de woorden van De Wever en N-VA niet louter hun woorden zijn. Door de mond van De Wever spreken talloze anderen. De intertekstuele traditie waarbinnen De Wever spreekt, is doorheen dit onderzoek nauwkeurig

uiteengezet. Sommige van de gebruikte woorden en betekenissen zullen bewust worden gereproduceerd, andere onbewust. Hoe dan ook, het discours van De Wever spreekt, zoals elk discours over de geschiedenis, door allerhande referenties, woorden en *cues* uit een reeks historische discourses samen te brengen in een enkel heterogeen en hedendaags discours. Het spreken van De Wever oriënteert zich op de geschiedenis. Hij spreekt vanuit een bepaalde positie of meerdere posities uit de geschiedenis. In dit spreken schrijft De Wever zich in, zet zich af tegen of herdefinieert de oorspronkelijke betekenis van woorden in het teken van zijn politieke strijd.

9.1.1. De Wevers ideologieën en synchronisatie

In ideologieën zien we een gelaagde historiciteit aan het werk. Dat is bij de ideologie van N-VA niet anders. We illustreren dit, bij wijze van samenvatting van het voorgaande, aan de hand van de inleiding tot de column ‘9/11’ die De Wever aan de oorspronkelijke column toevoegde in zijn eerste boek.¹ In het spreken van De Wever over de aanslagen van 9/11 in het hier en nu, zien we uiteenlopende historische ideologieën gereproduceerd. De inleiding van De Wever gaat als volgt:

‘Zoals ik ook in andere opiniestukken aangeef, is de vraag naar de compatibiliteit van de islam met onze publieke cultuur, met andere woorden ons westers normen- en waardenstelsel, een belangrijke kwestie. Enerzijds wegens de toenemende aanwezigheid van moslimmigranten in Europa, anderzijds wegens internationale incidenten, zoals 9/11 en andere aanslagen of dreigingen.

De islam en zeker het islamisme – de politieke vertaling die de gehele islam politiek wil verankeren in alle wetgeving en dus niet wil beperken tot de privésfeer – worden vaak gezien als een antimoderne (of “achterlijke”) stroming die de verlichting nog door te maken heeft. Daar is op bepaalde vlakken iets van aan: de scheiding van Kerk en Staat en andere ideeën zoals de gelijkwaardigheid van man en vrouw zijn voor deze lieden geen prioriteit.

Toch loont het de moeite om dit debat ook vanuit een andere invalshoek te bekijken en bijvoorbeeld te wijzen op gelijkenissen tussen het moslim-

fundamentalisme en pakweg de Franse Revolutie, toch de uiting bij uitstek van verlichting en moderniteit. Beide zijn utopische denkwijzen en gaan uit van een blauwdruk van de samenleving, die soms ver weg staat van de concrete realiteit. En net als bij de jakobijnen, heiligt het doel de middelen voor fundamentalisten, zelfs als die middelen geweld impliceren. Geen wonder dat maatschappelijk conservatieven zo veel inspiratie vinden bij Edmund Burke, die deze uitwassen van de Franse Revolutie zo duidelijk aan de kaak stelde.

Ironisch genoeg leidde ook 9/11 tot een dergelijke utopische benadering, namelijk het idee van verschillende Amerikaanse neoconservatieven dat onze notie van parlementaire democratie makkelijk kon worden opgelegd aan regimes in het Midden-Oosten zonder de situatie daar grondig te kennen. Met alle gevolgen van dien zoals bijvoorbeeld in Irak het geval is.

In plaats van toe te laten dat migranten beïnvloed worden door fundamentalistische ideeën uit het buitenland, is het omgekeerde nodig: een doorgedreven blootstelling van nieuwkomers aan de verlichting zodat zij hun netwerk in het land van herkomst beïnvloeden. Daarnaast is het nodig dat Europa wint aan geloofwaardigheid in de buitenlandse politiek wil het een rol spelen in het bestrijden van het mondiale terrorisme en de voedingsbodem ervan.²

De Wever grijpt de aanslagen van 9/11 en de bezetting van Irak aan om een politiek punt te maken over de integratie van moslims in onze samenleving én over de noodzaak van een Europese strijd tegen het terrorisme. Deze tekst reproduceert een reeks ideologieën en discoursen, uit verschillende historische periodes en met diverse autoriteitsaanspraken. De Wever balt deze uiteenlopende ideologieën samen in een gelaagde simultane en gesynchroniseerde uiting. Die uiteenlopende elementen uit de geschiedenis zijn van een fundamenteel verschillende orde.

De Wever spreekt in dit stuk vanuit één punt in de geschiedenis, het hier en nu anno 2004, maar reproduceert in zijn spreken verschillende ideologieën vanuit diverse punten in de geschiedenis.³ De Wever spreekt hier vanuit Europa, meer bepaald België en Vlaanderen, een welvarend, westers land dat zich destijds verzette tegen de militaire aanval van de VS in Irak. In dat hier en nu, is er op wereldschaal sprake van het falende militaire optreden van

de VS in Irak als gevolg van de aanslagen van 9/11, een militair optreden dat gepaard gaat met een wereldwijde ideologische oorlog in de mainstreammedia om dit militair optreden te rechtvaardigen. Het discours over de middeleeuwse barbarij en inherente gewelddadigheid van de woestijn-godsdienst islam, had daarin een cruciale plaats.⁴ Dat discours haakte ook perfect in op een discours dat op dat moment in België en Vlaanderen al meer dan tien jaar woedt. De concrete context waarin dit stuk in eigen land verschijnt, is de op dat moment hevige mediadiscussie over de uitspraak van toenmalig kardinaal Danneels dat de islam nog een verlichting moet doormaken zoals het christendom dat gedaan heeft.

Naast dit hier-en-nu-perspectief in de geschiedenis, is er ook de middellange geschiedenis in eigen land die De Wever reproduceert, namelijk het migrantendiscours zoals het Vlaams Belang en Verhofstadt dat vorm gegeven hebben in de jaren 1990. Zo start De Wever zijn inleiding met 'de vraag naar de compatibiliteit van de islam met onze publieke cultuur, met andere woorden ons westers normen- en waardenstelsel'. Deze vraag is niet nieuw, maar is een letterlijke reproductie van de vraag die Verhofstadt zich al stelde in zijn *Tweede Burgermanifest*. Verhofstadt antwoordt daarin, net zoals het Vlaams Blok voor hem, negatief op deze vraag. Volgens hem is de islam niet compatibel met de westerse samenleving. Daarom moet er voor hem worden ingezet op inburgering, op het aanleren van onze waarden en normen zodat 'zij' hier kunnen leven. Ook De Wever reproduceert dit, door zijn inleiding te besluiten met de oproep om 'nieuwkomers' doorgedreven bloot te stellen 'aan de verlichting'.

Dat migrantendiscours is echter geen louter Belgische of Vlaamse aangelegenheid, maar is ook heel duidelijk beïnvloed door gelijkaardige debatten in Frankrijk of bestellers als Samuel Huntingtons *The Clash of Civilizations*⁵ in diezelfde jaren 1990. In dit discours zijn moslims fundamenteel anders dan 'wij' waardoor zij 'botsen met ons westers normen- en waardenstelsel'. Het discours van Huntington is, samen met het werk van Fukuyama, een van de intellectuele fundamenten van het 'democratiepromotiebeleid' van de VS vanaf de jaren 1990.⁶ Kortom, dit discours reproduceert een machtig discours dat twee decennia eerder al centraal stond in de verantwoording van het militair ingrijpen van de VS.

De premissen van dat discours waren ook toen niet nieuw, maar gaan terug op een lange traditie in het denken over cultuur en beschaving. Het is een traditie die kan worden teruggevoerd tot de vroege antropologie ten tijde

van het koloniaal tijdperk, maar ook tot het romantische nationalisme van Herder. En zo komen wij bij een volgende orde van historiciteit die deze inleiding van De Wever oproept, namelijk de eeuwenlange politiek-ideologische strijd tussen de verlichting en de antiverlichting. De Wever *switcht* hier tussen de beide tradities.

Als hij 'onze publieke cultuur' definieert, doet hij dat met de concepten die de verlichting ons gegeven heeft. Onze waarden en normen staan dan voor de scheiding van kerk en staat, de democratie en de moderniteit. Tegelijkertijd spreekt De Wever ook vanuit de Burkeaanse, Herderiaanse, nationalistische en antiverlichtingstraditie. Deze ideologie spreekt indirect tot ons via het discours van Huntington over botsende culturen, via Verhofstadt over de incompatibiliteit van de islam en onze cultuur, maar ook direct via de herdefiniëring van de gelijkheid van man en vrouw tot de 'gelijkwaardigheid' van man en vrouw.

De antiverlichtingstraditie in het algemeen en de standpunten van Burke in het bijzonder spreken ook rechtstreeks tot ons door de mond van De Wever als hij 'de gelijkenissen tussen het moslimfundamentalisme en pakweg de Franse Revolutie, toch de uiting bij uitstek van verlichting en moderniteit' benadrukt. Om deze gelijkenissen te beargumenteren, herhaalt De Wever, door de gelijkschakeling van de Franse Revolutie, jacobinisme, utopisme, fundamentalistisch, gewelddadig en het doel heiligt de middelen, de striemende kritiek van Burke op de Franse Revolutie.⁷

De Wever spreekt hier duidelijk niet meer vanuit het verlichtingsdenken. Dit spreken reserveert hij enkel voor een multiculturele context, waarin de verlichting geïnstrumentaliseerd wordt ter distantiëring van 'de ander', 'de islam'. De verlichting wordt dan ingezet om een cultureel evolutionisme te verantwoorden. In dit citaat spreekt De Wever vanuit de antiverlichtingspositie en meer bepaald vanuit het gezichtspunt van Burke. Hoewel hij in zijn boek nog geen veertig pagina's voordien afstand neemt⁸ van de positie van Burke ten aanzien van de Franse Revolutie, rehabiliteert hij hier die positie als 'inspiratievol', als een 'zo duidelijke kritiek van de uitwassen van de Franse Revolutie'.

De gelijkschakeling van de Franse Revolutie door de ogen van Burke met de aanval van moslimfundamentalisten dient een heel duidelijk politiek doel in het hier en nu. Immers, via Burke en de synchronisatie van twee gebeurtenissen waartussen meer dan twee eeuwen zitten, slaagt De Wever erin om zich politiek in de markt te zetten als tegenstander van het moslimfundamentalisme (en zelfs de islam en de moslims) en zich te distantiëren van de 'socialisten' en andere progressieven die geloven in de maakbaarheid van de

samenleving. Meer nog, beide opvattingen op de wereld worden niet alleen neergezet als utopisch, maar ook als ideologieën die er niet voor terugdeinzen om geweld te gebruiken om hun doelen te halen. Impliciet benadrukt De Wever, steunend op Burkes aanval op de verlichting, de gelijkenissen tussen de linkse kerk en de moslims die die kerk zou beschermen.

Met de reproductie van Burke, reproduceert hij ook het standpunt van Hayek en Berlin: namelijk dat elk ingrijpen van de staat en de politiek ten aanzien van een rechtvaardige en gelijke samenleving niet alleen utopisch is, maar ook onvermijdelijk uitmondt in geweld, chaos en barbarij. Hoewel de neoconservatieven in de VS heel duidelijk steunen op Burke,⁹ slaagt De Wever er in om zich ook van hen te distantiëren en hen voor te stellen als een soort utopische socialisten. Ook hier is De Wever *'on message'* omdat in België destijds een consensus was tegen de interventie in Irak. Bush was in die periode bovendien herhaaldelijk het voorwerp van spot wegens zijn intellectuele capaciteiten. Ook deze distantiëring gebeurt door het Burkeaans denken in leven te roepen, namelijk de idee dat een volk een bepaalde aard heeft, en dat men met die ziel van het volk rekening moet houden. Concreet, het idee dat men een volk dat geen democratie kent, een democratie kan opleggen, is onmogelijk en dus een uiting van een gevaarlijk utopisme.

Deze analyse maakt nogmaals duidelijk dat de ideologie van De Wever, net zoals elke ideologie, een gelaagd systeem is waarbij uiteenlopende ideologieën vanuit diverse historische tijden en ordes worden gereproduceerd en gesynchroniseerd in een discours over wat zich hier en nu afspeelt. De Wever spreekt hier over de geschiedenis vanuit een heel duidelijke positie in de geschiedenis en in de wereld. Hij spreekt hier als een antiverlichtingsdenker door het denken van Burke te rehabiliteren. De Wevers discours is duidelijk historisch in de zin dat het allerhande politieke allianties en perspectieven op de realiteit verraadt, maar ook relaties duidt tussen de politieke positie van De Wever in het Vlaamse en Belgische landschap en de politiek in de geglobaliseerde wereld. De geschiedenis is gesynchroniseerd in zijn positie en die synchronisatie is een *'act of power'*.¹⁰

9.1.2. De ideologische lagen in de N-VA-ideologie

In de politieke communicatie van De Wever zien we de reproductie van een hele rij andere ideologische stemmen. Bij ideologie-onderzoek is het essen-

tiel om het hoe, wat, waar en waarom van ideologieën te duiden. Bij wijze van samenvatting en besluit duiden we hier de verschillende ideologieën die gereproduceerd worden in het discours van N-VA en dat van De Wever in het bijzonder.

We zijn dit onderzoek gestart met het duiden van de principes van de verlichting, de antiverlichting en de vertaling die de strijd tussen deze twee politiek-ideologische bewegingen heeft gekregen in België. Vervolgens hebben we het discours van De Wever en N-VA tegen het licht gehouden van de principes van de verlichting. Op basis hiervan en op basis van de expliciete *framing* van dit discours door De Wever als zijnde een discours in de geest van Burke, hebben we vastgesteld dat De Wever spreekt in naam van de verlichting. Echter, De Wever bewijst louter lippendienst aan de centrale concepten van de verlichting. Erger nog, de invulling die De Wever en N-VA geven aan die concepten, is pure antiverlichting. De Wever misbruikt de verlichting om als gematigd over te komen, als glijmiddel om een antiverlichtingsproject te realiseren en als een instrument ter normalisering van het cultureel evolutionisme.

1. De antiverlichting

De eerste en dominante ideologie die De Wever constant reproduceert, is de ideologie van de antiverlichting. We hebben het hier dan over het Herderiaans en Burkeaans nationalisme in combinatie met conservatisme. In dit nationalisme begrijpt men de natie als een organisme met een morele en culturele sokkel die doorheen de geschiedenis is vormgegeven. De natie is geen kwestie van maken, maar van groeien. Die etnische, homogene natie moet bewaard blijven met de bestaande orde. Dat houdt in dat die oude historische natie en de reproductie van die natie primeert boven bijvoorbeeld de mensenrechten. De Wever en N-VA komen op voor het particuliere en tegen het universele, tegen een kosmopolitische moraal en bijgevolg tegen de *Natural Law*.

Het primaat van de natie betekent ook dat de morele en culturele orde van de natie moet worden gereproduceerd. Media en onderwijs moeten de burgers niet voorbereiden op een leven in een complexe en superdiverse wereld, maar moeten meebouwen aan de homogene natie. Dit alles gaat gepaard met een cultureel evolutionisme. De typering van Vlaanderen als een 'morele gemeenschap' is hiervoor een heel krachtig discursief *frame* dat een zeer sterke retoriek en scherpe contrasten mogelijk maakt tussen Wij, Vlamingen, en Zij, de linkse kerk, de moslims en de Walen (zie tabel 6):

Tabel 6: Categorisering van Wij (goede Vlamingen) en Zij (linkse kerk, moslims en Walen)

Wij	Zij
Rechtschappen	Vals
Trouw	Verraden
Eerlijk	Leugenaars
Volhardend	Compromissen/ toegevingen
Moedig	Laf
Hardwerkend	Hangmat
Serius	Spelletjes spelen
Consequent	Postjespakkers

Nieuwkomers kunnen lid worden van de gemeenschap enkel en alleen als ze de identiteit van die etnische natie onderschrijven, als ze de morele orde uitdragen en in stand houden. Concreet houdt dit in dat zowel de democratie als de verlichtingswaarden van vrijheid en gelijkheid ondergeschikt worden gemaakt aan de natie. Deze ideologische uitgangspunten zijn dominant. Alle andere ideologische invloeden worden binnen dit globaal kader ingevuld en gereproduceerd.

2. *Het neoliberalisme*

Een tweede ideologie die spreekt doorheen het discours van De Wever is die van het neoliberalisme. De Wever neemt dan wel om de haverklap dat neoliberalisme onder vuur, in die aanvallen viseert hij enkel de ethische dimensie van het neoliberalisme. De Wever is een neoliberale nationalist en verwerpt dan ook het individualisme dat met het neoliberalisme gepaard gaat in zijn denken. Het neoliberalisme wordt aanvaard zolang het niet in strijd is met het belang van de natie. Kijken we naar de opvattingen die De Wever spuit over de inrichting van de staat, de invloed die de staat moet hebben op de economie en de organisatie van de economie zelf, dan zien we dat De Wever, net zoals Dalrymple, de neoliberale dogma's van Hayek, Friedman en de Chicago-chool reproduceert.

De staat moet zo minimaal mogelijk zijn en mag niet optreden om gelijkheid te bewerkstelligen. De staat mag enkel maatregelen nemen om de natie te reproduceren of de concurrentie te organiseren. De indexering moet worden afgeschaft, werkloosheidsuitkeringen moeten dalen en beperkt worden in de

tijd. N-VA trekt in die zin zonder veel moeite de Europese kaart, en ze doet dat steeds op een voorwaardelijke wijze. N-VA onderschrijft de economische koers die Europa vandaag uitdraagt en zolang die de strijd voor de Vlaamse natie niet dwarsboomt, onderschrijft N-VA de Europese politiek. Meer zelfs, ze wordt een absolute en dogmatische pleitbezorger van dit beleid.

3. *Het Vlaams-nationalisme*

Een derde ideologische invloed is uiteraard de opgang van het Vlaams-nationalisme en de bijhorende historische ideologische ontwikkelingen. In eerste instantie denken we bijvoorbeeld aan Lodewijk De Raet en zijn economisch nationalisme, maar ook zijn pogingen om via de volkshogescholen een Vlaamse elite op te bouwen. Uiteraard kan de ideologische erfenis van de Volksunie hier niet ontbreken. N-VA ziet zichzelf niet alleen als de legitieme erfgenaam van de Volksunie, de partij verbeeldt zichzelf in dezelfde traditie van wat zij een humanitair en democratisch nationalisme noemt.

De Volksuniestempel zet de partij ook in om zich te onderscheiden van de andere erfgenaam van de Volksunie, het extreemrechtse Vlaams Belang. Om dit onderscheid te benadrukken, introduceert N-VA, bovenop het concept van de etnische en harmonieuze natie die de partij deelt met het Vlaams Belang, een tweede natieconcept. Dit concept benoemt N-VA als een civiel nationalisme, waarmee ze meteen ook het verlichtingsdenken oproept. Echter, zoals we gezien hebben, heeft ook dit natieconcept niets te maken met de verlichting. Immers, die Natie 2 is heel duidelijk geënt op de etnische natie (Natie 1). De etnische natie primeert, waardoor het verschil tussen N-VA en het Vlaams Belang minimaal is.

Een laatste onmiskenbare ideologische invloed komt van het Vlaams-nationalistisch denken zoals het uitgedragen wordt in het verankeringsdebat door mensen als Rogiers, Van den Brande of Frans Crols. In dit denken komen het neoliberalisme, de antiverlichtingstraditie en het Vlaams-nationalisme van De Raet samen. Bovendien is dit discours het discours van de toenmalige CD&V en de Vlaamse regering, wat zich vertaalt in het predikaat gematigd.

4. *Homogeneïsme*

Een laatste ideologie die spreekt door de woorden van De Wever is de ideologie van het homogeneïsme.¹¹ Ook deze ideologie is schatplichtig aan en

een gevolg van het antiverlichtingsdenken, het nationalisme en de Vlaams-nationalistische strijd die N-VA uitdraagt. Er is echter meer. Ook Verhofstadt en zijn burgermanifesten en het integratiediscours dat de Vlaamse regering uitbouwde in reactie op het electoraal succes van het Vlaams Blok in de jaren 1990 zijn bepalend voor deze stem in het N-VA-discours. Centraal in dit idee is dat een samenleving slechts kan overleven, maar gezond kan zijn, als er een voldoende mate van homogeniteit is. Diversiteit of heterogeniteit in het discours van N-VA is iets dat het land onbestuurbaar maakt en enkel kosten met zich meebrengt.

In het geval van N-VA komt het belang bovendrijven van de normen én waarden, van de rechten én plichten die nieuwkomers zich moeten eigen maken. N-VA ziet de ene gedeelde morele en culturele basis als de voorwaarde voor een (h)echte en harmonieuze samenleving. Centraal staat het behoud en de reproductie van Natie 1: de Vlaamse taal en de Vlaamse waarden en normen moeten ook door de nieuwkomers worden uitgedragen, enkel dan zijn ze welkom. Vooral moslims en de islam komen hierbij in het vizier, omdat men zich inbeeldt dat zij de culturele sokkel van de Vlaamse natie en de verlichting niet delen. Enkel als nieuwkomers slagen voor een inburgeringsexamen inclusief taaltesten, genieten ze al hun rechten. Enkel als ze Nederlands spreken, hebben ze recht op arbeidsbemiddeling, op een sociale woning, op een leefloon en stemrecht. Kortom, die homogeniteit is zo belangrijk voor N-VA dat de mensenrechten en de democratie er ondergeschikt aan worden gemaakt.

9.2. Mediacycirculatie en de strijd om hegemonie

De verkiezing van De Wever tot voorzitter van N-VA was meteen de keuze voor het inzetten van de massamedia als politiek instrument. Zonder circulatie in de massamedia kan de partij haar politieke project nooit realiseren en De Wever is zich daar ten volle van bewust zo blijkt uit zijn open communicatie over zijn verhouding met de media. De partij moet bovendien niet alleen in de massamedia komen, ze moet zich ook ontdoen van het extreem-rechtse stigma waarmee het Vlaams-nationalisme worstelt. Het label conservatief moet worden ontdaan van zijn kille, harde en onpopulaire imago. De Wever moet zichzelf en zijn partij niet alleen presenteren als rechtlijnig, zakelijk, gematigd, democratisch en niet-racistisch, hij moet ook het Vlaams-nationalisme in de markt zetten als een modern en gematigd product.

9.2.1. Het product

De zeer radicale ideologie van N-VA wordt dan ook zeer zorgvuldig verpakt. N-VA verkoopt haar antiverlichtingsdiscours, haar radicaal Vlaams-nationalistisch en neoliberaal politiek project als een project ter versterking van de democratie. Het nationalisme van N-VA is niet radicaal, noch discriminerend, maar is open en inclusief, dit in tegenstelling tot het nationalisme van het extreemrechtse Vlaams Belang. Conservatisme en democratisch, humanitair nationalisme is het antwoord op de 'grondstroom in Vlaanderen', op de behoeften van de Vlaming en dit antwoord is gematigd.

Het voorwaardelijk maken van de democratie en de mensenrechten, wordt in de markt gezet als een verhaal van kansen. De aanval op 'solidariteit als herverdeling' wordt gevoerd onder de banier van 'echte solidariteit'. Dat die 'echte solidariteit' in de retoriek van N-VA in wezen verwijst naar voorwaardelijke liefdadigheid wordt zelden expliciet gemaakt. N-VA spreekt niet over 'separatisme', maar over 'de nood aan het hervormen van dit land dat door haar twee democratieën enorme heterogeniteitskosten heeft'. N-VA investeert sterk in het verpakken van haar boodschap als een gematigde boodschap. Hiervoor vult ze, in de woorden van Kenneth Burke,¹² 'goede deugden' met een slechte inhoud.

N-VA zet haar boodschap in de markt als een uiting van realisme. Zij zegt waar het op staat zonder franjes, zonder taboe en zonder ideologische bril, tegen de heersende elite in. Ze zet zich op die manier af tegen de 'linkse kerk', de 'belgicistische elite' of 'de bakfietshouders van Zurenborg', kortom, tegen degenen die zogenaamd de macht hebben. Die elite streeft een utopisch en dus een gevaarlijk ideaal na. Hun denken is abstract, staat los van de realiteit en kan elk moment ontaarden in het geweld. Dat dominante denken is de grote boosdoener volgens het discours van N-VA. Het zorgt er niet alleen voor dat België overeind blijft, het zet ook de aanval in op de Vlaamse identiteit en N-VA in het bijzonder. Dat dominante denken houdt ook nog eens de moslims de hand boven het hoofd met zijn politiek correct multicultureel verhaal. Net zoals alle antiverlichtingsdenkers verbeelden N-VA en De Wever zich als slachtoffers van het systeem, als strijders tegen de dominante stroom in.

De Wever en Bracke weten hoe ze moeten communiceren in het huidige mediaveld. Nagenoeg alle politieke communicatie van N-VA presenteert

een en hetzelfde master-narratief, ongeacht het debat waarbinnen de partij communiceert. Het scenario is hier al meermaals de revue gepasseerd: elk probleem in België is een gevolg van het feit dat België een land is dat op de afgrond staat, dat bijna failliet is. België is een non-natie op de terugweg met twee publieke opinies, twee identiteiten en twee democratieën en daarom werkt niets in dit land. N-VA bestrijdt die geblokkeerde democratie zodat Vlaanderen eindelijk het bestuur krijgt dat het verdient. Daarom moeten grote en structurele hervormingen worden doorgevoerd, er moet een copernicaanse omwenteling komen en moet het zwaartepunt naar de regio's worden verlegd. Enkel dan kan Vlaanderen het economisch, politiek en migratiebeleid voeren dat het nodig heeft en vraagt. Echter, de PS en de Franstalige partijen houden dat tegen met de steun van de Vlaamse partijen die kiezen voor de postjes in plaats van de principes.

Deze boodschap wordt gebracht in een vorm die op maat gemaakt is van de huidige media-economie. De communicatie is bondig, scherp en vermijdt politiek jargon. De oneliners, anekdotes en sensationele quotes staan stevast klaar. Voor elk media-optreden heeft De Wever een goede oneliner om de politieke strijd aan te gaan. De Wever maakt dankbaar gebruik van metaforen en metonymieën die alle ingezet worden om de boodschap te verpakken als normaliteit, als gematigd en als dé stem van het volk. Net zoals het Vlaams Belang voor haar, hanteert N-VA het vox-populisme als format. De taal van De Wever lijkt voor iedereen te begrijpen en heeft tegelijkertijd het aura van een intelligent, zelfs een diepgaand verhaal. In realiteit is die begrijpbaarheid louter schijn, immers, de zeer radicale historische traditie en ideologie die N-VA uitdraagt wordt versluierd in een retoriek die als enige doelstelling heeft om gematigdheid te projecteren. Zoals we hebben aange-toond begrijpen journalisten van uiteenlopende media, maar ook politieke tegenstrevers en intellectuelen, het politieke project van N-VA als gematigd, democratisch en legitiem. Nooit wordt bijvoorbeeld het antidemocratisch karakter van de partij duidelijk gemaakt, nog de radicaliteit van haar plan op economisch vlak. De enige radicaliteit die men bij momenten ontwaart is de radicaliteit van haar communautair programma. De radicaliteit van het N-VA-programma is nauwelijks te begrijpen als men niet voorbij de retoriek kijkt.

N-VA en De Wever communiceren niet alleen 'zuivere politieke inhoud,' ze communiceren ook een identiteit, een identiteit van de partij en een identiteit van haar voorzitter. Bart De Wever is een ware volksheld én de vleesge-

worden morele gemeenschap – de perfecte Vlaming. Hij is een man van het volk, getuige zijn voorliefde voor het Draakske, de boekskes, zijn pakken van SKM, zijn huis zonder design, het feit dat hij zelf het gras maait en zijn dieet. De Wever en N-VA communiceren dat imago van De Wever nauwgezet. Hij is niet alleen een gewoon mens, hij is ook nog eens een sarcastische grapjas, zo weet heel Vlaanderen sinds zijn optredens in *De slimste mens ter wereld*. Dit programma gaf ook nog eens een extra elan aan de perceptie van intellectualiteit waarmee historicus De Wever zich graag laat omringen.

Die gewone man heeft een buitengewoon karakter. De Wever is een doorzetter, iemand die moedig, eerlijk en vastberaden gaat voor zijn principes. De Wever is niet te corrumperen voor een postje. Hij liet zelfs het premierschap met graagte aan Di Rupo als dat de Vlaamse zaak zou dienen. Zijn moed en zijn opofferingen voor de goede zaak maken van hem een held, bijna een messias die op handen gedragen wordt door het volk. Hij is door zijn volksheld ook de stem van het volk, hij is de publieke opinie en spreekt in naam van het volk. De Wever is de geschikte man om het ‘tweelandenland’ België te hervormen en de Vlaamse natie te ontdoen van haar extreemrechtse imago. Het volk wil verandering en De Wever is de man die het kan. Hij en zijn partij zijn standvastig, moedig en consequent en hebben een echt alternatief, een alternatief dat werkt. De Wever is de kracht van verandering. Deze boodschap verspreidt de partij via zeer veel verschillende kanalen. Uiteraard communiceert de partij via haar website en de websites van haar partijleden. Daarnaast verspreidt de partij persberichten en communiceert ze massaal in de massamedia.

9.2.2. De reproductie

Voorals De Wever is in de massamedia dominant aanwezig. Hij is de laatste jaren de meest gemediatiseerde politicus van Vlaanderen. Van een *cordon mediatique* rond De Wever of N-VA is geen sprake. De Wever is een graag geziene gast in nieuws- en duidingsprogramma's. Daar is hij, zoals Kathleen Cools zei, een ideale sparringpartner. Hij is cassant, vlot van tong en altijd goed voor een sensationele opmerking, een goede oneliner of een sarcastische grap. De Wever is nieuws, hij zorgt altijd voor nieuws en het publiek wil hem zien. Zijn politieke communicatie is goed, in de zin dat ze perfect past binnen de dominante mediaformaten van vandaag. Omdat de communicatie vanuit de huidige mediaformaten gezien ‘goede’ communicatie is, laat

men die communicatie ook massaal en zonder veel belemmeringen circuleren doorheen de massamedia.

De massamedia geven niet alleen ruimte in hun programma's en in hun kranten en magazines, ze reproduceren ook zelf de boodschap van De Wever. Het idee dat België twee democratieën heeft, wordt zowel door journalisten als politici van andere partijen gereproduceerd als hoge waarheid, als een feitelijke beschrijving van de realiteit. Zelfs woorden als oversolidariteit worden gereproduceerd door kwaliteitsmedia, zonder dat men lijkt stil te staan bij de politiek-ideologische doeleinden waarvoor dit woord is geïntroduceerd in het maatschappelijk debat. We kunnen hier een lange lijst aanleggen van woorden, zinnen en ideeën die De Wever gelanceerd heeft en die nu gemeengoed zijn. Zo denken we aan de nieuwe definitie die aan democratie gegeven wordt, maar ook aan oneliners als 'vette vis' (goed akkoord) versus 'borrelnootjes' (slecht akkoord) of de uitdrukking dat je het paard wel kan leiden naar de drinkbak, maar het niet kan laten drinken. De circulatie van die woorden en ideeën is niet zonder gevolgen. De probleemdefiniëring van N-VA wordt vandaag aanvaard als realiteit. Journalisten lijken ook niet in te zien dat ze bijvoorbeeld in hun vragen deze ideologische bril reproduceren. Meer nog, journalisten uit de kwaliteitsmedia en zelfs journalisten die gekend staan als links, progressief en niet-nationalistisch bevestigen de zelfverbeelding van N-VA als een gematigd, open en een inclusief democratisch nationalisme predikende partij als een objectief feit.

Aan het begin van zijn carrière zei De Wever dat voor hem politiek een semantische strijd is waarbij je mensen moet overtuigen van je zaak door ze te verleiden met je woorden; door je tegenstanders jouw woorden op te dringen. De Wever is daar met glans in geslaagd. Begrippen als België, democratie, solidariteit maar ook vrijheid worden vandaag door een meerderheid van de mensen bekeken door de bril die N-VA ons aangereikt heeft. Zelfs de manier waarop de journalistiek naar de partij kijkt, is bepaald door de communicatie die De Wever en N-VA al meer dan tien jaar laten circuleren in die media.

De hegemonie van N-VA is duidelijk als we naar de circulatie van haar discours op de verschillende web 2.0-applicaties kijken. Siegfried Bracke is voor N-VA de koning van de politieke communicatie via zijn blog en sociale netwerksites als Facebook en Twitter. Bracke communiceert de politieke boodschap van N-VA in een veelheid van vormen en hij communiceert er zichzelf

als Gentenaar en zijn partij als het enige alternatief voor het tweelandenprobleem. Bracke is hierin niet alleen, verschillende N-VA-politici gebruiken Facebook als een politiek instrument. Zij worden daarbij bijgestaan door een groot aantal Facebookprofielen die bouwen aan het draagvlak voor de Vlaamse strijd. Zij laten de woorden van De Wever en in mindere mate die van Bracke massaal circuleren op het internet.

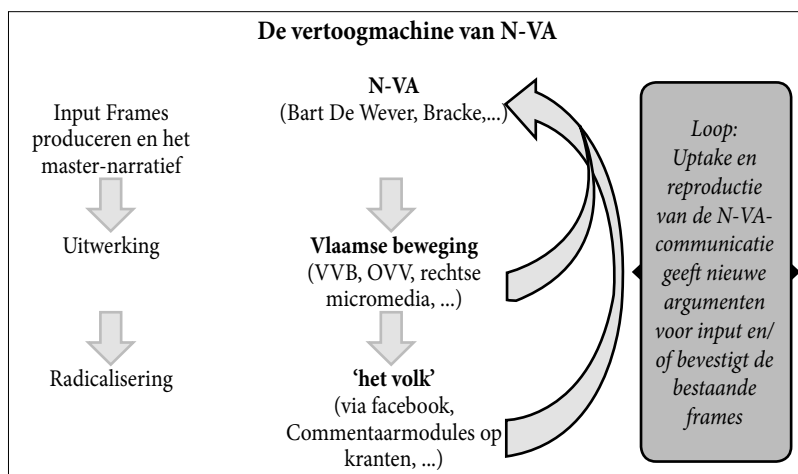
Het discours van N-VA staat niet los van een groot gedeelte van de klassieke Vlaamse Beweging. Integendeel, de strijd van N-VA is geënt op een dominant discours binnen het Vlaams-nationalistisch middenveld. Dat middenveld, met organisaties als de VVB, het OVV en Res Publica, is ook sterk aanwezig op het net. Deze organisaties zetten in op sensibilisering en actie, ook via 'e-post'. Ze zijn ook aanwezig op Facebook, informeren, sensibiliseren en roepen op tot actie. Zij passen in een breder veld van rechtsnationalistische micromedia die de stem van N-VA reproduceren en gelijkgestemde discourses via verschillende stemmen laten circuleren. De stemmen die op de micromedia publiceren, zijn ware zwaargewichten in de Vlaams-nationale strijd. Op deze microblogs voorzien ze hun consumenten van langere en vaak ook theoretische bespiegelingen over de samenleving, de actualiteit en de media vanuit het perspectief van de Vlaamse strijd. Ze bieden zo letterlijk ruimte voor verdieping, ruimtes waar ze hun consumenten inleiden in de strategie, geschiedenis en doelstellingen van hun strijd.

Het discours van N-VA is ook dominant binnen de reactiemodules op de websites van de mainstreammedia. Zowel op *De Standaard* als onder de artikels op de *Gazet van Antwerpen* domineren de pro-N-VA-stemmen met meer dan 65% van de *posts*. Opmerkelijk is dat ook daar zowel de zuiver politieke boodschap als de communicatie van de identiteit van N-VA massaal en vaak letterlijk gereproduceerd wordt. Bovendien spreken die mensen allemaal in eigen naam en dus met extra legitimiteit. Hoewel we in het onderzoek heel wat elementen ontdekken die wijzen op astroturf, is dit niet het punt van belang. Een belangrijkere vaststelling is de dominantie van de circulatie van het N-VA-discours. Dat is niet te missen. De impact van deze commentaren is ook niet te onderschatten. Deze commentaren reproduceren de kernboodschap van N-VA, vaak aangevuld met een portie radicaliteit en *parler vrai*. Deze commentaren zorgen er bovendien voor dat de N-VA-politici met extra legitimiteit hun boodschap kunnen herhalen en radicaliseren als zijnde een loutere herhaling en zelfs verschoning van wat 'het volk' denkt, wat leeft in de publieke opinie.

De ideologie van N-VA is sterk aanwezig, zowel binnen het journalistieke als het politieke veld in Vlaanderen. Bovendien is die stem ook massaal aanwezig binnen de virtuele wereld waar ze gereproduceerd wordt door N-VA-politici, Vlaamse middenveldorganisaties, Vlaams rechtshistoricalistische micromedia en Facebookactivisten. Het is opvallend dat zowel de partij als de verschillende andere (on)afhankelijke stemmen de woorden van De Wever bijna letterlijk reproduceren. Dat is het kenmerk van geslaagde propaganda, het massaal laten reproduceren van een stem, van een boodschap, door honderden verschillende mensen die dat luidkeels en met zeer veel overgave en vaak nog meer hoofdletters iedere dag opnieuw doen. Ze doen dat met het idee dat het hun woorden zijn. De Calimero-houding waarmee N-VA graag uitpakt, heeft dus geen enkele grond in de realiteit.

N-VA is een grote, effectieve en dominante propagandamachine (zie figuur 2). We zien een constante productie van politieke communicatie die gestileerd is om opgepikt te worden in de media. De politieke boodschap is enerzijds het master-narratief en anderzijds de communicatie van de identiteit van de partij en de voorzitter in het bijzonder. Deze dubbele boodschap wordt verpakt in een retoriek die erop gericht is om het idee 'gematigdheid' te communiceren. N-VA is dan een moderne partij, *in touch with reality*. De kernboodschap, inclusief de oneliners en kernwoorden, wordt verder verspreid op allerlei Vlaams-nationalistische micromedia van

Figuur 2. De vertoogmachine van N-VA

de Vlaamse Beweging. Op die Vlaamse micromedia zien we een verdieping en verder uitwerking van het master-narratief van N-VA. Kijken we naar Facebook of onder commentaarmodules onder de online krantenartikels dan zien we daar niet alleen een massale reproductie van het N-VA-discours, we zien ook een radicalisering van de boodschap. Zowel de communicatie van de Vlaamse Beweging als die van de verschillende online *posters* zorgen voor nieuwe input in het N-VA-discours of bevestigen de bestaande frames. Deze vertoogmachine wordt schematisch voorgesteld in figuur 2 (zie p. 514).

9.3. N-VA, de aanval op de Belgische democratie en de Vlaamse revolutie

N-VA is er in geslaagd om in tien jaar tijd uit te groeien van een marginale Vlaams-nationalistische partij, die op eigen benen de kiesdrempel niet haalde, tot een massapartij met ongeveer 30% van de stemmen. Dit heeft ze te danken aan haar mediatieke strijd. Zo is de partij erin geslaagd om haar radicaal, neoliberal, Vlaams-nationalistisch en antiverlichtingsproject in de markt te zetten als een uiting van realisme, gematigd conservatisme, en inclusief en open nationalisme. Meer nog, dit alles wordt zelfs samengevat als een strijd voor meer democratie. Door hierin te slagen, heeft ze met succes een aanval uitgevoerd op de democratie en op de verlichtingswaarden.

9.3.1. De aanval op de democratie in historisch perspectief

De aanval van N-VA is niet de eerste aanval op onze democratie en het is waarschijnlijk niet de laatste. De aanval komt niet uit het niets, maar is historisch gegroeid. Hij bouwt voort op eerdere aanvallen. Onze democratie is al lang in crisis en hoewel dat geen zuiver Vlaams of Belgisch probleem is, is het wel zeer acuut in België. Omdat er al zoveel aanvallen geweest zijn op onze democratie en ons democratisch bewustzijn, gaat de aanval van N-VA vandaag nagenoeg ongemerkt voorbij. Net daarom is die aanval zo gevaarlijk, het gebeurt onder onze neus en we vinden het schijnbaar normaal. Meer zelfs, velen vinden het bij uitstek een goede zaak. Dit is enkel maar mogelijk omdat onze democratie al in stervensbegeleiding is.¹³

Twee decennia lang heeft het Vlaams Belang, de andere erfgenaam van de Volksunie, met succes het begrip democratie veranderd. Echte democratie is vox-populisme. Het Vlaams Blok sprak in naam van het volk, De Winter was de stem van dat volk. Doordat de partij zich zo verbeeldde en verbeeld werd in de massamedia heeft zij niet alleen electorale successen gehaald, maar heeft zij ook onze perceptie van democratie veranderd. Die partij heeft de ideologie en de fundamenteën van de democratie, namelijk vrijheid en gelijkheid, losgekoppeld van de democratie. Democratie werd herleid tot de stem van de burger, de stem van de mensen, verkiezingen en het aanwezig zijn in het parlement. De stem van de burger is de stem van de politicus die in de media 'de stem van de burger' laat horen in al haar geuren en kleuren.

Koppel deze normalisering van het vox-populisme aan de commercialisering van de media, de bijhorende kijkcijferlogica en de formatisering en sensationisering van het nieuws die eruit volgen, en we zien de randvoorwaarden ontstaan voor de opmars van dergelijk extreemrechts populisme. De snelle formats, de harde stijl en de zucht naar ophef, wat verward wordt met nieuws, zorgen ervoor dat dergelijke 'taal van jan met de pet' 'goede communicatie' wordt. Dergelijk vox-populisme is perfect aangepast om te groeien en te bloeien binnen de hypercompetitieve en hypercommerciële omgeving die de massamedia vandaag zijn. Bovendien is het geven van tegengas, van duiding, diepgang, nuance en historische context nagenoeg onmogelijk. De waarschuwing van Thompson dat de commercialisering van de massamedia een grotere bedreiging is voor de vrijheid van meningsuiting en de democratie dan staatscensuur ooit geweest is,¹⁴ lijkt waarheid te zijn.

Niet alleen zien we door de concentratie van de media steeds minder diversiteit, de commercialisering van de media herleidt het nieuws tot een product op de markt dat vooral moet scoren en pas in tweede instantie moet informeren. Journalisten zijn in een dergelijke logica in eerste instantie loonkosten voor de werkgever, veeleer dan het hart van het medium. Dit leidt er toe dat de prestatiedruk binnen dat mediaveld onnoemelijk stijgt. Dit heeft tot gevolg dat politici, als ze zich schikken naar de commerciële mediawetten en er competent voor zijn, alle boodschappen kunnen verspreiden, hoe antidemocratisch, antisolidariteit en antiverlichting ze ook zijn – zolang ze maar kijkcijfers opleveren, zolang het maar 'nieuws' is. Meer nog, vaak worden die radicale boodschappen niet eens herkend als antidemocratisch of antiverlichtingsdenken.

Het antiverlichtingsdenken is niet nieuw in België. Sinds het begin van de twintigste eeuw bevindt dit antiverlichtingsdenken zich in de marge om uit

te groeien tot een dominante factor in het interbellum. Zowel in Vlaams-nationalistische kringen als in Wallonië vindt het autoritaire, antidemocratische en herderiaanse nationalistische gedachtegoed sterk ingang en de geesten zijn al gerijpt voor de nazi's in België arriveren. Na de oorlog zit dit antiverlichtingsdenken samen met het nazisme in het verdomhoekje. Lang duurt het echter niet of een 'gematigd nationalisme' staat op in de vorm van de Volksunie die met haar amnestie-eisenpakket de draad weer oppakt. De Volksunie heeft dat met een nooit eerder gezien succes gedaan. Terwijl in de jaren 1950 federalisme een radicale eis is, is die eis in de jaren 1970 gerealiseerd. Vandaag is op de PVDA na, elke partij Vlaams, en zowel CD&V, Open VLD, Vlaams Blok als N-VA streven het confederalisme na. De hegemonie van de Volksunie-agenda zorgt ervoor dat de partij zichzelf overbodig lijkt te hebben gemaakt, dit ten voordele van het radicalere Vlaams Blok dat zijn nationalisme verbindt met expliciete antivreemdelingenretoriek inclusief nazisymboliek, en daarmee gedurende de jaren 1990 de ene electorale overwinning na de andere behaalt.

De electorale opmars van het Vlaams Blok zet het land in rep en roer. Er moest iets worden gedaan, er moesten maatregelen genomen worden. Zeker in de jaren 1990 leeft in België en Vlaanderen het idee dat hier niets meer goed kan gaan. Er is niet alleen de opmars van het racistische Vlaams Blok, er is ook de zaak-Dutroux, de Agusta-affaire. Kortom, er is nood aan een nieuwe politiek. Niet alleen het Vlaams Blok cultiveert de antipolitiek. Ook de jonge Verhofstadt gaat op pad en ijvert voor directe democratie. Het middenveld is overbodig; sterker nog, het middenveld is de kloof tussen de burger en de politiek. Met de nieuwe communicatietechnieken wordt het mogelijk om de burger rechtstreeks met de politiek te laten communiceren, zodat de politicus kan spreken in naam van de burger.

Het resultaat van dit alles is het normaliseren van vox-populisme als echte democratie. Communicatiedeskundigen krijgen veel invloed, want politici moeten nu zichzelf communiceren als mensen van het volk via de media. De nieuwe politiek is in eerste instantie een nieuwe verpakking van de politiek.¹⁵ We krijgen dan ook een hele reeks gestileerde politicustypetjes. Allen communiceren ze hetzelfde naar hetzelfde publiek (de gemiddelde Vlaming). Elk alternatief wordt daardoor opeens interessant in die concurrentiële mediawereld. Na de 'flamboyante Italiëliefhebber en kosmopoliet' Guy Verhofstadt, de 'cafébaas/teletubbie/god' Steve Stevaert, Bert 'vat vol emoties' Anciaux en 'de hippe burgemeester van "A"' Patrick Janssens, is de markt klaar voor Yves 'boekhouder' Leterme en Bart De Wever.

De Wever communiceert verder in en over deze context. De Wever positioneert zich vanaf dag één als anders en in principe dodelijk vanuit communicatief oogpunt. Hij zet zichzelf in de markt als conservatief, als volgeling van Burke nog wel. Zo eigent hij zich een tot dan toe in Vlaanderen onbestaande politieke niche toe. N-VA is met De Wever niet louter Vlaams-nationalistisch, maar ook conservatief (revolutionair). En toch is de partij dat schijnbaar op een moderne manier, niet zoals het Vlaams Blok. N-VA heeft zich een gat in de markt gecommuniceerd en ze heeft dat voor een groot stuk kunnen doen door haar kartel met CD&V. Vanaf dan krijgt N-VA niet alleen een platform, ze krijgt ook machtsposities en ruimte in de media. Door haar gematigd etiket heeft de partij, met een radicaal ander verhaal, toch geen cordon rond zich. De partij is verbonden met een van de grootste mainstreampartijen in Vlaanderen, zet zichzelf in de markt als democratisch en de opvolger van de Volksunie, waar alle andere partijen mee samengewerkt hebben.

De autoriteit die N-VA hiermee verwerft, is belangrijk. Het maakt van de partij een beleidspartij, een gematigde en ongevaarlijke partij, een partij die niets gemeen heeft met het Vlaams Belang, maar ook een partij met een saai, kil en weinig begeistereerd imago. Zelfs intern is men niet te spreken over hoe Bourgeois de identiteit van de partij en zichzelf communiceert. Dit alles verandert met De Wever. De Wever communiceert zichzelf en zijn partij op maat van de mediawetten. Het echte succes komt met zijn tweede deelname aan *De slimste mens ter wereld* waarmee hij zichzelf communiceert als grappig, rad van tong, nooit om een antwoord verlegen, *tongue-in-cheek* en sarcastisch. Bovendien communiceert hij, door nipt de finale te verliezen, zichzelf ook nog als 'intelligent'. Combineer dit met de federale regeringscrisis waarmee België worstelt sinds Leterme in 2007 met 800.000 stemmen de verkiezingen wint met een door N-VA geïnspireerd, radicaal Vlaams-nationalistisch programma, en het monstersucces van N-VA bij de verkiezingen van 2010 wordt duidelijk.

Vanaf die 10 juni 2010 lijkt België wel officieel uitgeroepen tot land van twee democratieën. Met dit idee wordt niet alleen de Belgische democratie aangevallen, ook het concept 'democratie' zelf deelt in de klappen. Democratie is in het N-VA-discours maar legitiem als ze steunt op een homogene nationale identiteit. Ook het concept 'democratie' *an sich* wordt dus veranderd. Democratie wordt herleid tot een etnocratie, tot de uiting van het volk in de communicatie van haar leiders. De Vlaamse democratie is de stem van

het volk zoals die door De Wever vertolkt wordt. Enkel het N-VA-discours is democratisch, want zij heeft de meerderheid van de stemmen. Zij is de grootste partij en zij heeft het dan ook voor het zeggen. Kortom, het discours van N-VA breekt in feite onze democratie af, zowel in de praktijk als in het ideaal.

N-VA is niet alleen een motor van de aanval op de (Belgische) democratie, ze is er ook het gevolg van. Haar succes is het succes van de aanval op de democratie. Tegelijkertijd is het een symptoom van jarenlange aanvallen op de democratie en de democratische mens. De democratie in stervensbegeleiding is geen louter Vlaams probleem, het is een Europees en zelfs een westers probleem. De democratie staat sinds 9/11 wereldwijd sterk onder druk. In Amerika, een van de geboortelanden van de democratie, worden in naam van de democratie niet alleen buitenlandse oorlogen opgestart, ook in Amerika zelf moeten verschillende democratische verworvenheden er aan geloven. Tienduizenden moslims zijn om hun moslims-zijn opgepakt in de dagen na 9/11.¹⁶

Aanvallen op de democratie doen zich in de eenentwintigste eeuw onophoudelijk voor, soms in stilte en sluipend. In de context van migratie, allochtonen en moslims en islam in het bijzonder gebeuren die aanslagen op de democratie met veel bombarie in de massamedia. Die aanvallen hebben de westerse machthebbers en de media in eerste instantie zelf uitgevoerd in reactie op de gruwelijke daden van 9/11, maar vooral ook vanuit electoraal gewin en in naam van democratie. De anti-islamagenda, en alle maatregelen die daarmee zijn verkocht, zijn tot op vandaag nog steeds een garantie voor electoraal succes. Die agenda is in het laatste decennium het smeermiddel geweest voor de meest antidemocratische maatregelen, maatregelen met een heel duidelijke antiverlichtingsagenda.

9.3.2. De kosten van de democratie, de economische aanval op de democratie

‘De economie’ is vandaag een machtig wapen tegen de erfenis van de verlichting. De wereldwijde economische en financiële crisis gaat gepaard met een opstoot aan antidemocratische tendensen. Dat wordt onder andere gesymboliseerd in de wijze waarop men naar het Grieks verzet tegen de draconische Europese besparingsmaatregelen kijkt. Het wordt ook geïllustreerd als de toenmalige Griekse premier Papandreou een referendum wil orga-

niseren over de Europese besparingsplannen. Dit referendum brengt heel Europa in hoge staat van alertheid. De verschillende regeringsleiders maken zich zorgen, maar gaan ervan uit dat alles doorgaat zoals afgesproken, ongeacht het referendum.

De druk van de economische crisis op de democratie en de verworven rechten is ook in België duidelijk. Het stakingsrecht staat onder vuur, en telkens opnieuw lijkt er een hele ideologische oorlog gevoerd te worden, met N-VA voorop, tegen de economische kosten van de stakingen. De indexering van de lonen, de beste bescherming tegen de verarming van burgers, komt sterk onder vuur te liggen, net zoals de werkloosheidsuitkering die men in de tijd wil beperken, het brugpensioen dat afgeschaft wordt en de pensioenleeftijd die opgetrokken wordt.

Ook de democratie zelf, en het democratisch bewustzijn, komen sterk onder vuur te liggen. Democratie en het overheidsapparaat worden al sinds de jaren 1990, begrepen vanuit een bedrijfslogica. De staat moest werken als een bedrijf: snel, efficiënt en met lage kosten. De staat en ook steeds meer de democratie moesten efficiënt en snel zijn. Sinds de hegemonie van het neoliberalisme, de opkomst van communicatiedeskundigen en marketinggoeroes in de politiek en de commercialisering van de media, moeten ook de overheid, de politiek en de democratie werken en communiceren met de burger zoals een bedrijf met zijn klant. Democratie is niet alleen de uiting van het volk door de mond van politici in de media, democratie en de overheid moeten ook efficiënt zijn. Ze moet marktgericht werken en dus *lean and mean* zijn. Veeleer dan het bewaken van het democratisch proces en de democratische ideologie staan efficiëntie en klantvriendelijkheid voorop.

Vandaag, in tijden van economische crisis wordt die bedrijfslogica door sommigen bijna tot in het extreme doorgetrokken. Niet alleen moet de democratie efficiënter worden en zijn er te hoge heterogeniteitskosten, als de economie daar om vraagt, moeten we de democratie maar even *on hold* zetten. De uitzending van *De zevende dag* op 20 november 2011 is in die zin schokkend. Twee ondernemers, politicoloog Devos en CD&V politica Marianne Thyssen zitten aan de tafel rond de vraag hoe het verder moet met de democratie in België en of we niet naar een regering moesten van technocraten. Roland Duchâtelet, rijk zaakvoerder, baas van voetbalclub Standard Luik en lid van Open VLD, komt als eerste aan het woord. Dit heeft hij te vertellen over de democratie:

‘De verschillen tussen politieke partijen zijn weg. De ideologische verschillen zijn weg [...] je stelt vast dat het bestuur van het land geen strijd meer is van opinies, maar eigenlijk een kwestie van management. En in die zin spreekt dit er wel voor om anders te gaan nadenken over hoe gaan we dat land besturen. Een tweede zaak [...] wat je vaststelt is dat de partijen eigenlijk mini-ondernemingen zijn die hun marktaandeel beschermen, vaak zelfs familie-ondernemingen en die zijn in eerste instantie bezig met hun marktaandeel, meer kiezers, meer zetels enz. Die zijn niet in eerste instantie bezig met het algemeen belang. Ik denk dat er een absolute reflectie moet zijn, niet naar minder democratie, maar naar meer democratie. Want ik denk dat de participatie, een heel groot probleem geworden is in de werking van onze democratie. [...] Ik denk dat er vandaag, dankzij internet, ook een informatierevolutie is die het niet meer noodzakelijk maakt van een representatieve democratie te hebben. We hebben geen verkozenen des volks nodig, dat volk kan dat ook zelf.’¹⁷

Duchâtelet pleit hier openlijk voor het afschaffen van de representatieve democratie. Die democratie is niet efficiënt. De partijen hebben allemaal macht en zijn bezig met hun eigen belang, niet met het algemeen belang. Internet en referenda kunnen die democratie vervangen, net zoals in een groot bedrijf:

‘Een land dat is een enorm groot bedrijf. Dat bestuur je ook niet alleen, daar heb je een team voor nodig, met veel sterke mensen die dat gaan doen, die dat gaan leiden. Maar natuurlijk is het het volk dat nog altijd moet beslissen (doet gebaar om hand op te steken) wat er moet gebeuren en dat kan je perfect doen met referenda als dat nodig is en dan geraak je vooruit.’¹⁸

Vervolgens neemt de CEO van Schoenen Torfs het woord, die het bedrijfsdenken over democratie van Duchâtelet herhaalt. Moderator De Vadder (VRT) vraagt wat deze technocraten kunnen dat de politici niet kunnen. Torfs’ uitleg laat niets aan de verbeelding over:

‘Ik denk vooral dat technocraten niet afhangen van de kiezers. Dat technocraten niet beoordeeld worden door de kiezers. Althans, ze worden misschien wel beoordeeld door de kiezer, maar hun politieke lot hangt er niet van af. Ik denk dat het een toegevoegde waarde kan zijn dat er bijna

eens een kamikazepiloot komt en zegt: ik zal doen wat er moet gebeuren en als de kiezer dat niet pikt dan aanvaard ik die consequenties. Maar ik heb gedaan wat moet gebeuren. [...] ik ben een minnaar van de democratie, maar dan moet je ook kunnen vaststellen dat er iets fout loopt en als je dan ziet in Italië dat Mario Monti na jaren een carnavalsstuk van Berlusconi, zo snel dat vertrouwen krijgt, dan denk ik ja, waarom zou dat in België niet kunnen.’¹⁹

Carl Devos, politicoloog aan de Universiteit Gent, komt vervolgens aan het woord en trekt de correcte conclusie:

‘Het feit dat we hier over spreken [de komst van een technocratie ipv een democratie; IM] is relevant. Dat betekent dat nogal wat mensen vinden dat verkozen politici een deel van het probleem zijn, en niet meer een deel van de oplossing. En dat is erg. Dat is niet voor het eerst, 20 jaar geleden na de zogenaamde zwarte zondag, toen het Vlaams Blok groot werd, hadden we ook een hele periode, de jaren 90, het decennium van de kloof tussen de burger en de politiek, waar er heel dramatisch werd gesproken over de democratie die niet meer functioneerde. [...] en dus trappen we in de verleidelijke val van de technocratie. [...] ik betwist dat dit zal werken [...] Als je tien technocratische ministers installeert, dan moet je eigenlijk zeggen tegen het parlement stop met debatteren, stop met controleren, je moet gewoon aanvaarden wat die mensen zeggen en dat is dictatuur.’²⁰

De economische crisis en de crisis in de regeringsonderhandelingen zorgen ervoor dat het idee snel rijpt dat de democratie niet aangepast is aan deze tijd, dat de democratie niet efficiënt is en teveel kost. Democratie wordt louter begrepen in termen van stemmen halen: het volk mag via ja of nee beslissen, maar de beslissingen worden voorbereid, uitgewerkt en uitgevoerd zonder die bevolking, zonder dat die bevolking nog een stem heeft. Vooral in de bedrijfswereld en onder ‘economische deskundigen’ leeft anno 2012 deze opvatting over democratie. Drie dagen eerder deed *Terzake* al de oefening, ze stelde een technocratisch kabinet samen. Onder andere Marc De Vos van Itinera is duidelijk in hoe hij de democratie ziet:

‘Dat is schandalig, dat een duur systeem, wat de democratie is, zelf moet bekennen dat men onmachtig is om beleid te voeren. Dat is zeker geen

voorbeeld als je het mij vraagt. De facto moet men erkennen dat democratie blijkbaar enkel maar werkt in luxetijden. Als het een luxeproduct is dan moeten we ons bezinnen of het wel de moeite waard is.²¹

Zelfs de smalle democratie, democratie als verkiezingen en een parlement, wordt binnen economische kringen, gezien als een kostenpost, als de oorzaak van economische vertraging en als een luxeproduct waarvan we ons moeten afvragen of het nog wel de moeite waard is. Het discours van N-VA over de hoge heterogeniteitskosten van de democratie ligt helemaal in het verlengde van dit economisch perspectief op democratie als een duur systeem, een te duur systeem. Ook graaf Leopold Lippens, burgemeester van Knokke-Heist, onderschrijft deze economische logica:

‘We hebben een regering nodig zoals in Italië, zonder politici, maar mét technocraten, om zuivere beslissingen te nemen in het belang van het land, in plaats van in het belang van de politici. Het probleem hier is dat die beslissingen altijd bekrachtigd moeten worden door het parlement. Daarom heeft zo’n constructie in ons land bijna geen kans op slagen.’²²

En, gaat de graaf verder:

‘De nationale politiek is een totale mislukking. Er zijn veel te veel politieke partijen. Waarom geen kleine ploeg van zeven mensen die focussen op de problemen van het moment? De lonen moeten omlaag, de lasten moeten ook een pak lager en laat ons de rest van de problemen alstublieft in de ijskast zetten.’²³

Het discours over de dure democratie, de totale mislukking van de nationale politiek en de participatie is wijdverspreid en legitimeert het openlijk in vraag stellen van de democratie. Democratie is een systeem dat niet werkt, veel kost en de economie vertraagt. Een technocratie moet daarom denkbaar zijn. Ook N-VA zit in die periode op die lijn en bepleit een sociaaleconomische noodregering, zonder de PS, die de maatregelen die Europa noodzakelijk acht wil, kan uitvoeren:

‘Gezien de ernst van de economische toestand is de N-VA daarom bereid om samen met de christendemocraten en de liberalen een sociaaleconomische noodregering te vormen. Deze regering moet op bijzonder

korte termijn gevormd worden en zou als programma hebben om de overheidsfinanciën te saneren via de uitvoering van de Europese aanbevelingen.²⁴

9.3.3. N-VA, de antiverlichting en de aanval op de Belgische democratie

In de laatste twee decennia zijn herhaaldelijke aanvallen uitgevoerd op de democratie. In een relatief korte tijd is onder aanstuwten van het Vlaams Blok/Belang, Open VLD en N-VA de verlichtingsbetekenis van democratie in België verdwenen. Democratie staat nu voor een vox-populisme waarbij de politici zogenaamd de taal van het volk moeten spreken om echte democraten te zijn. Bovendien is het idee bij velen gerijpt dat democratie moet werken als een bedrijf: efficiënt en met een lage kostprijs. Geen lange inhoudelijke debatten meer, maar snelle beslissingen in naam van het volk. De Wever en zijn N-VA hebben deze aanvallen op de democratie voortgezet en aangevuld met een Vlaams-nationalistische aanval op de legitimiteit van de Belgische democratie.

N-VA heeft in de voorbije jaren een heel specifieke definitie van 'democratie' geschapen. Democratie wordt herleid tot de verkiezingszege. De partij heeft deze definitie hegemonisch gemaakt. Democratie wordt zo herleid tot een tijdelijke dictatuur van de meerderheid. De verkiezingsuitslag van 2010 heeft N-VA aangegrepen om zichzelf vanaf dan te verbeelden als de enige ware stem van Vlaanderen en die stem is *incountournable*. De onderliggende visie op democratie betekent ook een diepe breuk met democratie zoals deze door de verlichtingsfilosofen gedacht wordt: van gelijkheid en vrijheid is geen sprake meer, net zoals de democratische mens en het recht op verzet geen deel meer uitmaken van dit concept van democratie. De verkiezingsoverwinning van N-VA wordt niet alleen gezien als de democratische legitimatie van het N-VA-project, het wordt ook gezien als een historische breuk, een breuk die eindelijk een historische kans oplevert op verandering. De verandering die N-VA nastreeft is revolutionair: ze streeft naar een Vlaamse democratie en zet daarom de frontale aanval in op de Belgische democratie. Deze democratie is volgens hen niet legitiem meer. Mijn democratie, zo stelt De Wever, is Vlaanderen. En als de Belgische regering geen meerderheid heeft in die democratie, dan is de premier ook zijn premier niet. Kortom,

N-VA en De Wever kennen de bestaande Belgische democratie geen legitimiteit toe.

De enige democratie die de partij aanvaardt, is de Vlaamse democratie die steunt op de Vlaamse identiteit. Democratie is in hun discours herleid tot een etnocratie. Die definiëring van democratie als een etnocratie is wijdverspreid, getuige de vele stemmen die de *oneliners* van De Wever reproduceren. Journalisten, intellectuelen en politici van rechts tot links onderschrijven meer en meer het idee dat België een land is met twee democratieën. De onderliggende premissen van deze oneliner en het feit dat zovelen ze zonder erg reproduceren, tonen hoe groot de crisis van de democratie is. Het toont ook hoe in stilte een Vlaamse revolutie zich ontplooit in deze consensus. Het maakt duidelijk dat onze democratie en de democratische mens in stervensbegeleiding zitten.²⁵

De Tocqueville zei het al in de negentiende eeuw, Jefferson, Paine en Rousseau wisten het in de achttiende eeuw: een gezonde democratie vereist een sterke democratische burger. Die democratische burger wordt niet geboren, maar wordt opgevoed in een democratische samenleving. Dat vereist een gedegen onderwijssysteem dat niet alleen arbeidskrachten produceert, maar bovenal democratische burgers aflevert. Hoewel dit een fundament is van de democratie, zien we dat het daar al schort. Dat wordt ook duidelijk als we naar het mediaveld kijken. Immers, ook de media zijn van onschatbare waarde in een gezonde democratie. Die media moeten niet alleen de waakhond zijn van de democratie, ze moeten de burgers ook informeren over de democratie, ze mee vormen tot democratische burgers. Vandaag moeten we helaas vaststellen dat binnen de media, inclusief de kwaliteitsmedia, de aanvallen op de (Belgische) democratie circuleren alsof het hoogstaande democratische uitspraken zouden zijn.

De aanval op de democratie die De Wever uitvoert, is niet alleen een nationalistische aanval op de democratie. Het is een alomvattende aanval op de democratie, de democratische mens en de verlichtingswaarden. Kortom, het is een aanval op de fundamenten van de democratische samenleving. Vanuit de antiverlichtingstraditie wordt een aanval ingezet op de vrijheid, de gelijkheid en de solidariteit als herverdeling zonder welke er geen sprake kan zijn van een gezonde democratie. Ook de democratische mens en het noodzakelijke recht op verzet en de bescherming van minderheden neemt N-VA openlijk en zonder veel tegenspraak in het vizier.

De ideologie van N-VA is een antiverlichtingsideologie verpakt als een strijd voor Vlaamse democratie. Echter, niet democratie, maar het primaat

van de natie staat voorop. De democratie, de democratische mens, vrijheid, gelijkheid en solidariteit worden allemaal ondergeschikt gemaakt aan de reproductie van de organische natie. In het wereld- en mensbeeld dat N-VA verspreidt en omzet in beleid, worden we allemaal geboren, niet met rechten, maar met plichten ten aanzien van de morele orde van de organische Vlaamse natie. Daarom stelt De Wever in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen in 2012:

“t Stad is niet van iedereen, iedereen is van ’t stad. Geen rechten zonder plichten.”²⁶

Bij De Wever zijn het niet de burgers die de stad of de natie uitmaken. Het zijn niet zij die rechten hebben en op basis van een sociaal contract een samenleving vormen. In de logica van De Wever ‘is’ die samenleving er gewoon en iedereen wordt geboren met plichten ten aanzien van die samenleving. De Vlaamse samenleving is eigenaar van zijn burgers en niet omgekeerd. In die Vlaamse natie heeft iedereen zijn plaats en die plaats zorgt ervoor dat de samenleving harmonieus is. Die harmonieuze orde moet bewaard blijven, elk ingrijpen in de samenleving, in die morele orde, is een bedreiging van de natie en moet dus worden vermeden. Nieuwkomers zijn in principe welkom, zij het met mate en enkel als ze bereid zijn om zich aan te passen aan de identiteit, de morele en culturele sokkel van de natie.

N-VA zet de aanval in op de democratie in het algemeen en de Belgische democratie in het bijzonder, niet met geweld of een staatsgreep, maar met woorden en beelden. De politieke strijd van N-VA is een ideologische strijd tegen de democratie en de waarden van de verlichting. Ze doet dat in naam van de democratie, in naam van een open en inclusief civiel nationalisme, maar predikt een zuiver antiverlichtingsdiscours. Haar doel is de constructie van een heel nieuwe Vlaamse samenleving. Geen samenleving die gebaseerd is op het idee van een verlichte natie steunend op een sociaal contract tussen rationele en vrije individuen, op de verankering van vrijheid en gelijkheid en het streven naar een steeds betere en rechtvaardigere samenleving, maar naar een organische natie, een organische natie waar de belangen van de mensen als van de economie in dienst staan van de grootsheid van de oeroude Vlaamse natie. Deze natie primeert altijd en steeds opnieuw op het belang van het individu, op het streven naar geluk voor eenieder. N-VA voert, in naam van de democratie, een Vlaamse en Burkeaanse revolutie uit.

Noten

Over deze analyse

- 1 Maly, I. & Zienkowski, J. (red.) (2011).
- 2 Blommaert, J. en Maly, I. (2012).

1. Inleiding. De Wever en de schaduw van Burke

1. De Wever, B. (2008a), p.16.
- 2 Edmund Burke is een Iers filosoof en politicus die volgens Sternhell niet louter de grondlegger van het moderne conservatisme is, maar van het revolutionair conservatisme en samen met Herder een van de grondleggers van het nationalisme.
- 3 De Wever, B. (2008a), p.15.
- 4 Ibidem.
- 5 De verlichting heeft uiteraard vele erfstukken nagelaten. Er is, volgens de interpretatie van J. Israel, al sprake van twee verlichtingsbewegingen: een 'radicale' die vooral de zelfbeschikking van het individu en de gelijkheid van mensen beklemtoont, tegenover de 'gematigde' verlichting zoals we straks uitgebreid zullen zien. Vanwege die tegenstrijdige reacties kan er wel gesproken worden van een 'erfenis', maar niet van een 'traditie' van de verlichting.
- 6 Zie Blommaert, J. (2011); Zemni, S. (2009); Maly, I. (2009); Maly, I. (red.). (2007).
- 7 De Wever, B. (2008a), p.15.
- 8 De Wever, B. (2008a), p.16.
- 9 De Wever, B. (2008a), p.17.
- 10 Ibidem.
- 11 Ibidem.
- 12 De Wever, B. (2008a), p.18.
- 13 De Wever, B. (2008a), p.17.
- 14 Ibidem.
- 15 Burke, E. (1790), p.78.
- 16 De Wever, B. (2008), p.17.
- 17 Zeev Sternhell is een historicus aan de Hebrew University of Jerusalem. Hij is een van de belangrijkste onderzoekers naar nationalisme en de opkomst van het fascisme.
- 18 Sternhell, Z. (2010), p.170.
- 19 Sternhell, Z. (2010), p.195.
- 20 Smith, B.A. (2008), p.78.
- 21 Burke, E. (1783), p.282.
- 22 Sternhell, Z. (2010), p.193.
- 23 Paine, T. (1791), p.142 en p.198.
- 24 Sternhell, Z. (2010), p.229.
- 25 Sternhell, Z. (2010), p.230.

- 26 Zie o.a.: Sternhell, Z. (2010) en Paine, T. (1791), p.162.
- 27 Burke, E. (1790).
- 28 De Wever, B. (2008), p.17.
- 29 Joel Barlow is een Amerikaanse dichter, diplomaat en politicus.
- 30 Barlow, Advice, ii21-2 geciteerd in Israel, J. (2011), p.30.
- 31 De Wever, B. (2008a), p.19.
- 32 Ibidem.
- 33 De Wever, B. (2008a), p.18.
- 34 Sternhell, Z. (2010), p.193.
- 35 Sternhell, Z. (2010), p.228-229.
- 36 Paine, T. (1791), p.162.
- 37 Richard Price (23 februari 1723 - 19 april 1791) was een Britse filosoof en een verdediger van een radicale verlichting. Hij was een partijgenoot van Burke, maar ook samen met Paine een politieke tegenstrever van Burke. Hij was een filosoof in de traditie van de Dissenters en een echte verlichte liberaal.
- 38 Israel, J. (2010), p.28.
- 39 De Wever, B. (2008), p.18.
- 40 Burke, E. (1790), p.22.
- 41 Sternhell, Z. (2010), p.6.
- 42 De Wever, B. (2008a), p.18.
- 43 Ibidem.
- 44 Wallerstein, I. (1998), p.6.
- 45 Wallerstein, I. (1998), p.14.
- 46 De Wever, B. (2008), p.19.
- 47 De Wever, B. (2008a), p.19.
- 48 Ibidem.
- 49 De Wever, B. (2008a), p.20.
- 50 Ibidem.
- 51 Israel, J. (2010); Sternhell, Z. (2010); Kant, E. (1984).
- 52 Paine, T. (1791), p.162.
- 53 Deze uitspraak van De Wever houdt ook in dat hij van mening is dat we aan de erfenis van de verlichting niet kunnen ontsnappen en dat de democratie reeds verworven is. Wie dat durft ontkennen, is blijkbaar niet 'bij zijn zinnen'. Het belang van het inzicht van J. Israel valt nauwelijks te onderschatten. Hij taxeert de episode van de verlichting op haar 'filosofische' merites, niet of minder op haar 'historische' betekenis. Bart De Wever kan zich daarentegen niet losmaken van zijn historische (en historiserende) blik. Volgens Israel is het verlichtingsproject niet voltooid en is de democratie die we nu kennen het uitvloeisel van de compromisbereide gematigde strekking die ruimte liet aan de bestaande elite om haar privileges vrij te stellen en de zelfbeschikking van elk individu aan banden te leggen (op te laten gaan in het belang van de gemeenschap).
- 54 Sternhell, Z. (2010), p.167-179.
- 55 De Wever, B. (2008a), p.20.
- 56 Ibidem.
- 57 De Wever, B. (2008a), p.18.
- 58 Ibidem.
- 59 De wet, *Natural Law* meer specifiek, wordt binnen de verlichting als het fundament van een samenleving gezien. Het sociaal contract vindt men enkel terug bij T. Hobbes, J. Locke en J.-J. Rousseau, niet bij verlichtingsdenkers als Spinoza.
- 60 De Wever, B. (2008a), p.20.
- 61 Ibidem.

- 62 Dalrymple is een groot idool van De Wever. Theodore Dalrymple is het pseudoniem van Anthony M. Daniels. Hij is een conservatief en hevig tegenstander van de welvaartsstaat. Zie volgende citaten uit een opiniestuk in *De Volkskrant* van 12 augustus 2011: 'De Britse jongeren voeren de westerse wereld aan in vrijwel alle aspecten van de sociale pathologie, van tienerzwangerschappen tot drugsgebruik, van dronkenschap tot geweldmisdrijven. Er bestaat geen vorm van wangedrag die onze versie van de welvaartsstaat niet heeft opgespoord en gesubsidieerd.' (...). 'Dat alles doet uiteraard niets af aan de persoonlijke verantwoordelijkheid van de reischoppers. Maar deze onlusten zijn symptomatisch voor een maatschappij die snel uiteenvalt, voor een volk dat geen leiders en geen volgelingen telt, maar enkel nog egoïsten.' <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/3184/opinie/article/detail/2846163/2011/08/12/Theodore-Dalrymple-Rellen-Engeland-zijn-het-loon-van-laf-leiderschap.dhtml>.
- 63 Verhaege, P. (2012), p.8.
- 64 Sternhell, Z. (2010), p.47.
- 65 De Wever, B. (2008), p.20.
- 66 De Wever, B. (2008a), p.21.
- 67 Ibidem.
- 68 De Wever, B. (2008a), p.23.
- 69 Sternhell, Z. (2010).
- 70 Blommaert, J. (2011), p.24.

2. Politieke communicatie in de media en ideologie-onderzoek

- 1 *Terzake* is een magazine met info, duiding en reportage op Canvas, de openbare omroepzender 'voor de meerwaardezoeker'.
- 2 *Story* is een zogenaamd populair Vlaams weekblad met een mix van royalty- en showbusinessnieuws met ruime aandacht voor bekende Vlamingen.
- 3 *De slimste mens ter wereld* is een zeer goed bekeken quizprogramma op de openbare omroepzender Eén. Het wordt gemaakt door het productiehuis Woestijnvis.
- 4 *De laatste show* is een zeer goed bekeken talkshow op de openbare omroepzender Eén. Het wordt gemaakt door het productiehuis Woestijnvis.
- 5 Pocock, J.G.A. (1984), p.25-43.
- 6 Blommaert, J. (2001), p.12.
- 7 Met 'tekst' verwijzen we, net zoals Fairclough (1988), zowel naar geschreven als gesproken taal.
- 8 Blommaert, J. (2001), p.12.
- 9 Blommaert, J. (2005); Blommaert, J. (2001); Maly, I. (2003).
- 10 Blommaert, J. (2001), p.12-13.
- 11 McLuhan, M. (1964), p.32.
- 12 Pocock, J.G.A. (1984), p.28.
- 13 Pocock, J.G.A. (1984), p.33.
- 14 Pocock, J.G.A. (1984), p.35-43.
- 15 Pocock, J.G.A. (1984), p.32.
- 16 Zie o.a. Fairclough, N. (1988), p.28; Blommaert, J. (2000).
- 17 Blommaert, J. (2004), p.145.
- 18 Zie voor meer info bv. Blommaert, J. (2010).
- 19 Pocock, J.G.A. (1984), p.35-43.
- 20 Foucault, M. (1972), p.98.
- 21 Blommaert, J. (2005), p.46.
- 22 Ibidem.

- 23 Blommaert, J. (2005), p.40.
- 24 Blommaert vult hierbij nog aan 'Context is potentially everything and contextualisation is potentially infinite. But, remarkably, in actual practice it appears to be to some extent predictable. People seem to have rather clear (though not necessarily accurate) ideas about how they have to make language fit into activities and how they have to create meaning out of this blending.' (Blommaert, J. (2005), p.40.)
- 25 Blommaert, J. (2005), p.43.
- 26 Agha, A. (2007).
- 27 Blommaert, J. (2005), p.72.
- 28 Corbey, R. (1989).
- 29 Pocock, J.G.A. (1984), p.34.
- 30 Foucault, M. (1971), p.12.
- 31 Zienkowski, J. en Maly, I. (2007), p.26.
- 32 Blommaert, J. (2005), p.4.
- 33 Blommaert, J. (2005), p.3.
- 34 Johnstone, B. (2007), p.3.
- 35 Fairclough, N. (1988), p.39.
- 36 Foucault, M. (1977), p.28.
- 37 Foucault, M. (1970), p.110.
- 38 Fairclough, N. (1988).
- 39 Blommaert, J. (2005) wijst erop dat Fairclough wel aandacht heeft voor de concrete linguïstische objecten, maar veel minder inzoomt op de sociolinguïstische bronnen.
- 40 Blommaert, J. (2005), p.29-30.
- 41 Fairclough, N. (1988), p.67.
- 42 Johnstone, B. (2007), p.3.
- 43 Ibidem.
- 44 Thompson, J.B. (1990), p.73.
- 45 Ibidem.
- 46 Verschueren, J. (2011), p.9.
- 47 Zienkowski, J. en Maly, I. (2007), p.32.
- 48 Barthes, R. (1957).
- 49 Blommaert, J. (2005), p.160.
- 50 Bourdieu, P. (1991).
- 51 Althusser, L. (1971).
- 52 Foucault, M. (1975).
- 53 Blommaert, J. (2005).
- 54 Blommaert, J. (2005), p.158.
- 55 Foucault, M. (1970), p.113.
- 56 Althusser, L. (1971).
- 57 Althusser, L. (1971), p.16-17.
- 58 Blommaert, J. (2000).
- 59 Barthes, R. (2002). *Mythologieën*. Utrecht: IJzer. P.237.
- 60 Gramsci, A. (1971).
- 61 Zienkowski, J. en Maly, I. (2007), p.28.
- 62 Blommaert, J. (2005), p.167.
- 63 Torfing, J. (1999), p.302.
- 64 Blommaert, J. (2001) en (2007).
- 65 Blommaert, J. (2007), p.139.
- 66 De PVV (Partij voor Vrijheid en Voortuigang) was de toenmalige liberale partij in Vlaanderen en is de voorloper van de Open VLD (Open Vlaamse Liberalen en Democraten).

- 67 sp.a is de Vlaamse sociaaldemocratische partij.
- 68 Blommaert, J. (2007).
- 69 Thompson, J.B. (1990), p.217.
- 70 Foucault, M. (1975), p.283.
- 71 Jeremy Bentham is een invloedrijke filosoof en pleitbezorger van het utilitarisme.
- 72 Thompson, J.B. (1995), p.133.
- 73 Blommaert, J. (2007), p.130.
- 74 Thompson, J.B. (1995), p.125.
- 75 Ibidem.
- 76 De Tocqueville, A. (1835).
- 77 Ibidem.
- 78 Habermas, J. (1989).
- 79 Tarde in Balthussen, L. (2000), p.21.
- 80 George Orson Welles was een bekend Amerikaans acteur, regisseur en scenarioschrijver.
- 81 In 1936 werden in Duitsland de Olympische Spelen uitgezonden in Berlijn en Leipzig.
Zonder aanwezig te zijn kon het publiek live de beelden zien. De BBC zond vanaf 1936 op regelmatige basis programma's uit tot in 1939 toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak.
- 82 d'Haenens, L. (2001).
- 83 Belgische Radio en Televisie.
- 84 Radio Télévision Belge Francophone.
- 85 De Zengotita, T. (2005), p.6.
- 86 Postman, N. (1986).
- 87 Thompson, J.B. (1995), p.79.
- 88 Davies, N. (2009).
- 89 De Bens, E. (2001), p.87
- 90 Ook de groeiende schuldenberg van *De Morgen* was een bijkomende oorzaak van het doorknippen van de (financiële) banden met de socialistische partij.
- 91 Blommaert, J. Corijn, E. Holthof, M. en Lesage D. (2004), p.8.
- 92 Herman, E. en Chomsky, N. (1988), geciteerd in: Klaehn, J. en Mullen, A. (2010). 'The propaganda model and sociology: understanding the media and society' (pp.10-23). In SCAC, vol.1, no1, autumn 2010.
- 93 Ibidem.
- 94 Ibidem.
- 95 Chomsky, N. (2004), p.7.
- 96 Blommaert, J. (2001); Thompson, J.B. (1990), p.73 ; Thompson, J.B. (1995); Bourdieu, P. (1997).
- 97 Bracke, S. (2009).
- 98 Herman geciteerd in Klaehn, J. en Mullen, A. (2010).
- 99 Thompson, J.B. (1995), p.239.
- 100 Maly, I. (2008).
- 101 Thompson, J.B. (1995), p.147.
- 102 Bourdieu, P., geciteerd in Benson, R. en Neveu, E., (2005), p.6.
- 103 Witte, E. (2002).
- 104 Blommaert, J. Corijn, E. Holthof, M. en Lesage D., (2004), p.17.
- 105 Darras, E. (2005), p.158-159.
- 106 Blommaert, J. (2010).
- 107 Thompson, J.B. (1995), p.147.
- 108 Blommaert, J. (2009), p.12.
- 109 Blommaert, J. (2009), p.14.
- 110 Klaehn, J. en Mullen, A. (2010).

- 111 Sven Mary is een Belgische topstrafpleiter en als zodanig een gekend mediafiguur. Hij staat erom bekend zowel daders als slachtoffers te verdedigen en een zogenaamde procedurepleiter te zijn.
- 112 Siegfried Bracke geciteerd in Maly, I. (2009).
- 113 Actua-TV, (2012). Interview met Siegfried Bracke geraadpleegd op 4 februari 2012.
- 114 Blommaert, J. (2009), p.17.
- 115 Blommaert, J. (2009), p.18; Silverstein, M. (2003), p.8-12.
- 116 Silverstein, M. (2003), p.6.
- 117 Silverstein, M. (2003), p.16.
- 118 Silverstein, M. (2003), p.14.
- 119 Blommaert, J. (2005), p.185.
- 120 Silverstein, M. (2003).
- 121 Blommaert, J. (2001), p.11.
- 122 Blommaert, J. (2001).
- 123 Bimber, B. (1998).
- 124 Bennet, W.L. (2003).
- 125 Blommaert, J. (2010).
- 126 Luk van Braekel is een van de bekendste bloggers in België.
- 127 Blommaert, J. (2011), p.122-123.
- 128 Rasmussen, S. en Schoen, D. (2010).
- 129 Gibson, K.R. (2008).
- 130 Fanpagina Barack Obama geraadpleegd op 1 september 2011: <https://www.facebook.com/barackobama>
- 131 Gibson, K.R. (2008).
- 132 Jagatic, T., Johnson, N., Jakobsson, M. en Menczer, F. (2007).
- 133 Ratkiewicz, Conover, Meiss, Gonçalves, Patil, Flammini en Menczer (2010).
- 134 Ibidem.
- 135 Ibidem.
- 136 TYT-Network, 14 oktober 2010: 'Tea Party AstroTurf Funders Caught On Tape'. <http://www.youtube.com/watch?v=Tz9OEURcpg0>.
- 137 Ratkiewicz, Conover, Meiss, Gonçalves, Patil, Flammini en Menczer (2010).
- 138 Truthy is een onderzoeksproject dat tracht de verspreiding van memes in online omgevingen te volgen en te begrijpen. Daarom worden tweets van Twitter verzameld en geanalyseerd. Zie: <http://truthy.indiana.edu/>.
- 139 Congress.com, 'Fake accounts AstroTurf Twitter Activists use site's anonymity to create grassroots buzz'. http://www.congress.org/news/2010/10/28/fake_accounts_astroturf_twitter.
- 140 Blommaert, J. en Verschueren, J. (1998), p.32.
- 141 Ibidem.
- 142 Verschueren, J. (2011).
- 143 Zie Verschueren, J. (2011); Zienkowski, J. (2011).
- 144 Blommaert, J. en Verschueren, J. (1998), p.33.
- 145 Silverstein, M. (2003), p.7.
- 146 Ibidem.
- 147 Patrick Janssens is anno 2012 burgemeester van Antwerpen voor sp.a. Hij werd in 1999 als voormalig reclameman schijnbaar uit het niets voorzitter van de Vlaamse sociaaldemocratische SP die hij omvormde tot sp.a.
- 148 Blommaert, J. (2009).
- 149 SKM (Service, Kwaliteit, Mode) is de grootste confectiepakkenzaak van België en is dan ook zeer competitief qua prijs.
- 150 Corbey, R. (1989), p.102.

- 151 Blommaert, J. en Verschueren, J. (1998), p.34-35.
- 152 Blommaert, J. en Verschueren, J. (1998), p.35.
- 153 Verschueren, J. (2011), p.25-26.
- 154 Zienkowski, J. (2011), p.215.
- 155 Verschueren, J. (2011), p.2-48 en Zienkowski, J. (2011), p.215.
- 156 Blommaert, J. (2009).
- 157 Blommaert, J. en Dong, J. (2010), p.5.
- 158 Hymes, D. (1996), p.4.
- 159 Hymes, D. (1996), p.3-16.
- 160 Blommaert, J. en Dong, J. (2010), p.11; Blommaert, J. (2009).
- 161 Blommaert, J. en Dong, J. (2010), p.1.
- 162 Hymes, D. (1996), p.7.
- 163 Blommaert, J. en Dong, J. (2010), p.17.
- 164 Ibidem.
- 165 Ratkiewicz, Conover, Meiss, Gonçalves, Patil, Flammini en Menczer (2010).
- 166 De Schryver, G.-M. (2005).
- 167 Commentaren onder het artikel:<http://www.gva.be/nieuws/binnenland/aid1061798/n-va-zegt-neen-tegen-nota-di-rupo.aspx?cmt=all#rcomments>
- 168 Crols, F., 26 april 2011: Beminde gelovigen van de rechtse kerk op ProFlandria: <http://www.proflandria.be/?p=588>.
- 169 Frans Crols start zijn carrière als journalist bij de *Gazet van Antwerpen*, later wordt hij directeur van het Vlaamsgezinde zakenblad *Trends*.
- 170 Dit wordt onder de gebruikersovereenkomsten van Facebook toegelaten: According to Facebook Statement of Rights and Responsibility: 2.4, 'When you publish content or information using the "everyone" setting, it means that you are allowing everyone, including people off of Facebook, to access and use that information, and to associate it with you (i.e., your name and profile picture).'
- 171 Blommaert, J. (2009), p.257-276.
- 172 Blommaert, J. (2005), p.136.
- 173 Blommaert, J. (2005), p.137.
- 174 Blommaert, J. en Verschueren, J. (1998), p.27.
- 175 De Volksunie was een Vlaams-nationalistische politieke partij die in 1954 werd opgericht. De partij startte als de politieke vleugel van de radicale Vlaamse Beweging. Ze ijverde voor een federale Belgische staat waarbinnen Vlaanderen zelfstandig zou kunnen zijn. Bovendien was de partij een hevige voorstander van amnestie voor de collaborateurs tijdens de Tweede Wereldoorlog waardoor de partij voor vele kiezers nog steeds een collaboratie-imago had. Na het Egmontpact en de regeringsdeelname van de partij splitsten de radicale fracties zich af en zo ontstonden enerzijds de Vlaamse Volkspartij en anderzijds de Vlaamse Nationale Partij. Beide partijen zouden later fuseren tot het extreemrechtse Vlaams Blok. De Volksunie stopte in 2001 en baarde twee opvolgers, SPIRIT van Bert Anciaux en N-VA onder leiding van Geert Bourgeois.
- 176 Vlaanderen-Europa 2002 was een politieke campagne van de Vlaamse regering die ze in 1993 lanceerde met een groot media-offensief. De natievormende doelstellingen waren van meet af aan duidelijk.

3. De verlichting en de antiverlichting

- 1 Israel, J. (2010).
- 2 Hobbsbawm, E.J. (1962), p.73.
- 3 De werken van Israel (2001, 2010, 2011) bieden een boeiend perspectief op de verlichting en meer specifiek op de radicale en democratische verlichting. Echter, zijn categorisering

van de verschillende denkers uit de zeventiende en achttiende eeuw is bij momenten uiterst problematisch. Zo rekent Israel Burke op basis van zijn engagement aan The Glorious Revolution tot de gematigde, conservatieve verlichting. Die Glorious Revolution, zo stelt Israel, wilde Burke uitgebreid zien tot India, Ierland en Frankrijk. Israel ziet echter niet dat Burke die Glorious Revolution en de onbestaande *constitution* net inroept en in stelling brengt tegen de waarden van de verlichting, zoals Thomas Paine aankaartte. Dat is opmerkelijk, want op basis van de definiëring van de verlichting zelf door Israel zou hij immers tot de conclusie moeten komen dat het nationalisme en particularisme van Burke haaks staat op de verlichting. Meer nog, Israel faalt volledig in het detecteren van de anti-verlichting, de groep denkers die Sternhell identificeert als protagonisten van een andere moderniteit, denkers zoals Herder en Burke die niet terug willen naar het Ancien Régime en de verlichting hevig bestrijden in naam van een andere moderniteit. Israel spreekt wel over ‘*anti-philosophes*’ en antiverlichting, maar verwijst hiermee naar de *counterenlightenment*: de groeperingen die het Ancien Régime willen herstellen. Kortom, het perspectief van Israel heeft, naast zijn vele verdiensten, ook tekortkomingen. Sternhell zal hier als basis worden gebruikt.

- 4 Foucault, M. (1984).
- 5 Hulliung, M. (1998).
- 6 Zie o.a. Blom, P. (2011); Israel, J. (2010); Doom, R. (1986); Zemni, S. (2009).
- 7 Doom, R. (1986), p.74.
- 8 Zie o.a. Blom, P. (2011) en Israel, J. (2010).
- 9 Israel, J. (2010).
- 10 Sternhell, Z. (2010).
- 11 Sommige auteurs gaan verder terug en zien in de eerste humanisten een eeuw voordien al de start van de verlichtingsbeweging. Zij verwijzen dan bijvoorbeeld naar de ideeën van Machiavelli.
- 12 Sternhell, Z. (2010), p.1.
- 13 Foucault, M. (1984).
- 14 Doom, R. (1986), p.73.
- 15 Lemaire, T. (1974), p.120.
- 16 Kant, I. (1784).
- 17 Foucault, M. (1984).
- 18 Sternhell, Z. (2010), p.170
- 19 Sternhell, Z. (2010), p.36.
- 20 Paine, T. (1791), p.141.
- 21 Israel, J. (2010).
- 22 Sternhell, Z. (2010), p.44.
- 23 Israel, J. (2011), p.7.
- 24 Hobsbawm, E.J. (1962), p.287.
- 25 Blom, P. (2011), p.20.
- 26 Israel, J. (2010), p.165.
- 27 Zie o.a. Israel, J. (2010), p.81 en Kant, I. (1784).
- 28 Locke, J. (1689).
- 29 Paine, T. (1791), p.141.
- 30 Kant, I. (1784), p.17.
- 31 Israel, J. (2010), p.20-21.
- 32 Paine, T. (1791), p.133-135.
- 33 Jefferson T. & Hardt, M. (2007).
- 34 Kant, I. (1784), p.30.
- 35 Hobsbawm, E.J. (1962), p.91.
- 36 Zie o.a. Rousseau, J.-J. (2005), p.4.

- 37 Rousseau, J.-J. (1755).
- 38 Paine, T. (1791).
- 39 Jefferson T. & Hardt, M. (2007).
- 40 Israel, J. (2010), p.94.
- 41 Paine, T. (1791), p.94.
- 42 Paine, T. (1791).
- 43 Jefferson T. & Hardt, M. (2007), p.40.
- 44 Israel, J. (2010), p.40.
- 45 Locke, J. (1689).
- 46 Sternhell, Z. (2010), p.153.
- 47 Hoewel Kant de verlichting steunt, opteert hij niet voor de democratie als staatsvorm die het beste de waarden van de verlichting kan vrijwaren. 'Democracy', zo schrijft hij, '*in the truest sense of the word, is necessarily a despotism.*' Kant reageert hier op Rousseaus voorstelling van een directe democratie. Kant legt de nadruk op de noodzaak van een scheiding van de machten en op een representatief systeem. De radicale verlichtingsdenkers verwerpen ook de directe democratie, en schuiven daarom een systeem van representatie naar voren. Zie Kant, I. (1784), p.22 en Israel, J. (2010), p.60-61.
- 48 Paine, T. (1791).
- 49 Israel, J. (2010), p.94.
- 50 Hobsbawm, E.J. (1962).
- 51 Paine, T. (1791), p.94.
- 52 Paine, T. (1791), p.98-99.
- 53 Jefferson, T. & Hardt, M. (2007).
- 54 Israel, J. (2010), p.78.
- 55 d'Holbach in Israel, J. (2010), p.198.
- 56 Jefferson, T. (2007). 'Letter to Edward Carrington'. In Jefferson, T. & Hardt, M. (2007), p.24.
- 57 Zie o.a. Israel, J. (2011), p.27 en Blom, P. (2011), p.185.
- 58 Paine, T. (1791), p.133-135; de Tocqueville, A. (1835).
- 59 De Tocqueville, A. (1835).
- 60 Ibidem.
- 61 Paine, T. (1791), p.164.
- 62 Sternhell, Z. (2010); Israel, J. (2010).
- 63 Israel, J. (2011), p.5.
- 64 Hobsbawm, E.J. (1962), p.157.
- 65 Israel, J. (2011), p.6.
- 66 Kant, I. (1784).
- 67 Hobsbawm, E.J. (1962), p.75.
- 68 Blom, P. (2011), p.42.
- 69 Blom, P. (2011), p.97-119.
- 70 Sternhell, Z. (2010), p.4.
- 71 Doom, R. (1986), p.70.
- 72 Hobsbawm, E.J. (1962), p.14.
- 73 Sternhell, Z. (2010), p.40.
- 74 Paine, T. en Linebaugh, P. (2009), p.xi.
- 75 Israel, J. (2010), p.47.
- 76 Sternhell, Z. (2010), p.30.
- 77 McMahan, D. (2001), p.56.
- 78 Israel, J. (2010), p.39.
- 79 Hobsbawm, E.J. (1962), p.144.
- 80 Israel, J. (2011), p.6.

- 81 De Tocqueville, A. (1835).
- 82 Paine, T. (1791).
- 83 Foucault, M. (1970).
- 84 Sternhell, Z. (2010), p.29.
- 85 Tully, J.H. (1983), p.10.
- 86 Sternhell, Z. (2010), p.59.
- 87 Sternhell, Z. (2010).
- 88 Burke, E. (1790), p.86.
- 89 De Tocqueville, A. (1835).
- 90 Sternhell, Z. (2010).
- 91 Burke, E. (1790), p.80.
- 92 Burke, E. (1790), p.82.
- 93 Burke, E. (1826).
- 94 Sternhell, Z. (2010), p.26.
- 95 Sternhell, Z. (2010), p.158.
- 96 Sternhell, Z. (2010), p.113-114.
- 97 Burke, E. (1790), p.62.
- 98 Paine, T. (1791), p.133-135.
- 99 Paine, T. (1791).
- 100 Sternhell, Z. (2010), p.80.
- 101 Sternhell, Z. (2010), p.101.
- 102 Israel rekent Voltaire en Rousseau tot de gematigde verlichtingsdenkers. Sternhell toont echter aan dat Voltaire, maar vooral het pleidooi van Rousseau voor gelijkheid, dé schiet-schijf vormen van de antiverlichtingsdenkers.
- 103 Sternhell, Z. (2010), p.84.
- 104 Herder geciteerd in Sternhell, Z. (2010).
- 105 Sternhell, Z. (2010), p.18.
- 106 Franz Boas is een van de grondleggers van de antropologie.
- 107 Zie o.a. Lemaire, T. (1974) en Maly, I. (2007).
- 108 Herder, J.G. (1772).
- 109 Sternhell, Z. (1999), p.55.
- 110 De Maistre, J. (1821), p.40.
- 111 De Maistre, J. (1821), p.16.
- 112 Zie o.a. De Maistre, J. (1821), p.62.
- 113 De Maistre, J. (1821), p.77.
- 114 De Maistre, J. (1821), p.48.
- 115 De Maistre, J. (1821), p.77.
- 116 Sternhell, Z. (2010), p.246.
- 117 Renan, E. (1882).
- 118 Deley, H. (2007).
- 119 Renan (1855). 'Renans Histoire générale et système comparé des langues sémitiques'. Geciteerd in Deley, H. (2007).
- 120 Sternhell, Z. (2010), p.320.
- 121 Renan, E. (1882).
- 122 Said, E. (1995), p.133.
- 123 Sternhell, Z. (2010), p.12.
- 124 Sternhell, Z. (2010), p.15.
- 125 Sternhell, Z., (1999), p.10.
- 126 Sternhell, Z. (2010), p.258.
- 127 Sternhell, Z. (2010), p.315.
- 128 Ringer, F. (1992).

- 129 Ibidem.
- 130 Reed, T.J. (2002), p.8.
- 131 Mann, T. (1970 (1914)). *Gedanken im Kriege*. Geciteerd in Ringer, F. (1992).
- 132 Traverso, E. (2010), p.88-89.
- 133 Sternhell, Z. (2010), p.366.
- 134 Traverso, E. (2010), p.90.
- 135 Zola, E. (1898).
- 136 Sternhell, Z. (2010), p.327.
- 137 Croce, B. (1969 (1912)).
- 138 Ibidem.
- 139 Thomas, P. (2007).
- 140 Gramsci, A. (1974), p.214.
- 141 Gramsci, A. (1971), p.119.
- 142 Gramsci, A. (1974), p.222.
- 143 Morera, E. (1990), p.31-32.
- 144 Sternhell Z. (1996), p.26.
- 145 Naast Sternhell benadrukt ook Traverso dit punt. Hij voegt eraan toe dat dit het gevolg is van het antiverlichtingsdenken én de impact van de Eerste Wereldoorlog, mythologie, technologie en politiek existentialisme, nihilisme en vitalisme, romanticisme en futurisme, die zich allemaal vertalen in het nationaal-socialisme. Zie Traverso, E. (2010), p.83.
- 146 Sternhell, Z. (2010), p.316.
- 147 Meinecke in Sternhell, Z. (2010), p.20.
- 148 Sternhell, Z. (2010), p.21.
- 149 Sternhell, Z. (2010), p.371.
- 150 Traverso, E. (2010), p.26.
- 151 Sternhell, Z. (1995).
- 152 Berlin, I. (1958).
- 153 Zie de cover van Berlin, I. (1958).
- 154 Berlin, I. (1958), p.12 .
- 155 Berlin, I. (1958), p.81.
- 156 Locke, J. (1689), p.25-26.
- 157 Sternhell, Z. (2010), p.396.
- 158 Sternhell, Z. (2010), p.329.
- 159 Berlin, I. (1958), p.83 .
- 160 Sternhell, Z. (2010), p.23.
- 161 Sternhell, Z. (2010), p.7.
- 162 Sternhell, Z. (2010), p.28.
- 163 Sternhell, Z. (2010), p.24.
- 164 Ibidem.
- 165 Diderot en D'Alembert, in Sternhell, Z. (2010), p.276.
- 166 Zie o.a.: Herder, J.G. (1772).
- 167 Sternhell, Z. (2010), p.282.
- 168 Sternhell, Z. (2010), p.21.
- 169 Sternhell, Z. (2010), p.283-284.
- 170 Israel, J. (2010).
- 171 Sternhell, Z. (2010), p.286.
- 172 Sternhell, Z. (2010), p.252.
- 173 Sternhell, Z. (2010), p.230.
- 174 Kroon, S. & Sturm, J. (1999/2000).
- 175 Sternhell, Z. (2010), p.294.
- 176 Sternhell, Z. (2010), p.202.

- 177 Renan, E. (1882).
- 178 Ibidem.
- 179 Ibidem.
- 180 Ibidem.
- 181 Abizadeh, A. (2004), p.302.
- 182 Sternhell, Z. (2010), p.214.
- 183 Renan, E. (1882).
- 184 Sternhell, Z. (2010), p.195.
- 185 Sternhell, Z. (2010), p.193.
- 186 Renan, 'Dialogues et fragments philosophiques' (pp.570-572). In Sternhell Z. (1996), p.455.
- 187 Sternhell, Z. (2010), p.246.
- 188 Sternhell, Z. (2010), p.213.
- 189 Sternhell, Z. (2010), p.237.
- 190 Sternhell Z. (1996), p.12.
- 191 Sternhell, Z. (2010), p.172.
- 192 Sternhell, Z. (2010), p.183.
- 193 Sternhell, Z. (2010), p.62.
- 194 Zie o.a. Hobsbawm, E.J. (1962), p.159; Sternhell, Z. (2010), p.12; Israel, J. (2010).
- 195 Sternhell, Z. (2010), p.48.
- 196 Sternhell, Z. (2010), p.16.
- 197 Renan, E. (1882).
- 198 Reynebeau, M. (2009), p.19.
- 199 Deprez, K. en Vos, L. (1999), p.15.
- 200 Zie o.a. Vos, L. (1999), p.126; Hobsbawm, E.J. (1962), p.38.
- 201 Hobsbawm, E.J. (1962), p.105.
- 202 Wils, L. (1992), p.107.
- 203 Wils, L. (1992), p.112.
- 204 Reynebeau, M. (2009), p.19.
- 205 Hobsbawm, E.J. (1962), p.142.
- 206 Pil, L. (1999), p.49.
- 207 Wils, L. (1992), p.136.
- 208 Reynebeau, M. (2009), p.20.
- 209 Reynebeau, M. (2009); De Bens, E. (2001).
- 210 De Bens, E. (2001), p.24.
- 211 De Belgische grondwet van 7 februari 1831: <http://mjp.univ-perp.fr/constit/be1831.htm>
- 212 Hobsbawm, E.J. (1962), p.147.
- 213 Zie o.a. Reynebeau, M. (2009), p.35; Swyngedouw, M. en Martinello, M. (1998), p.15.
- 214 Zie o.a.: Reynebeau, M. (2009), p.32; Wils, L. (1992), p.130; Vos, L. (1994).
- 215 Hobsbawm, E.J. (1962), p.150.
- 216 Morelli, A. (1999), p.177.
- 217 Pil, L. (1999).
- 218 Couttenier, P. (1999).
- 219 Morelli, A. (1999).
- 220 Vos, L. (1999); Vos, L. (1994); Morelli, A. (1999).
- 221 Morelli, A. (1999), p.182.
- 222 Wils, L. (1992), p.167.
- 223 Vos, L. (1999), p.93.
- 224 Roosens, A. (1981), p.21.
- 225 Ibidem.
- 226 Roosens, A. (1981), p.17-20; Oosterlynck, S. (2007), p.24.
- 227 Reynebeau, M. (2009), p.96.

- 228 Blommaert, J. (2011b).
- 229 Roosens, A. (1981).
- 230 Vos, L. (1994), p.128.
- 231 De Bens, E. (2001), p.27.
- 232 Morelli, A. (1999), p.182.
- 233 Reynebeau, M. (1998).
- 234 Vanaf de jaren 1940 van de negentiende eeuw werd met Vlaanderen verwezen naar wat vandaag gekend staat als het territorium van de Vlaamse gemeenschap. De term werd ontleend aan het gelijknamige middeleeuwse graafschap, gelegen in het westelijke deel van het huidige Vlaanderen (Reynebeau (1998), p.27)
- 235 Vos, L. (1999), p.95.
- 236 Blommaert, J. (2011b).
- 237 Ibidem.
- 238 Ibidem.
- 239 Vos, L. (1999), p.94.
- 240 Roosens, A. (1981), p.22.
- 241 Wils, L. (1992), p.177.
- 242 Roosens, A. (1981).
- 243 Ibidem.
- 244 Vos, L. (1994), p.130.
- 245 Boehme, O. (2008).
- 246 Boehme, O. (2008), p.544-545.
- 247 Boehme, O. (2008), p.542.
- 248 Wils, L. (1963).
- 249 Boehme, O. (2008), p.554.
- 250 Blommaert, J. (2011b), p.254.
- 251 Vos, L. (1994), p.130.
- 252 Wils, L. (1992), p.169; Vos, L. (1994), p.126.
- 253 Boehme, O. (2008), p.546.
- 254 Vos, L. (1999), p.96.
- 255 Wils, L. (1992), p.204.
- 256 Ibidem.
- 257 Vos, L. (1999), p.96 of Vos, L. (1994), p.132.
- 258 Wils, L. (1992), p.206.
- 259 Vos, L., 1999, p.96.
- 260 Gerard, E., (1999), p.130.
- 261 Frans Van Cauwelaert was naast katholiek politicus en burgemeester van Antwerpen ook een belangrijk boegbeeld van de Vlaamse Beweging. Hij is medeoprichter van de krant *De Standaard*.
- 262 Gerard, E., (1999), p.129.
- 263 Reynebeau, M. (2009), p.174.
- 264 Oosterlynck, S. (2007), p.29.
- 265 Oosterlynck, S. (2007), p.30.
- 266 Gerard, E., (1999), p.128.
- 267 Reynebeau, M. (2009), p.177.
- 268 Reynebeau, M. (2009), p.178.
- 269 Witte, E., Craeybeckx, J. en Meynen, A. (2010), p.194.
- 270 Vos, L. (1994), p.135.
- 271 Sternhell, Z. (2010), p.359.
- 272 Sternhell, Z. (1995).
- 273 Wils, L. (1992), p.209.

- 274 Reynebeau, M. (2009).
- 275 Vos, L. (1999), p.97.
- 276 Roosens, A. (1981), p.54.
- 277 Gerard, E., (1999), p.131.
- 278 Reynebeau, M. (1998), p.32.
- 279 Vos, L. (1994), p.96.
- 280 Vos, L. (1999), p.97.
- 281 Reynebeau, M. (2009), p.217.
- 282 Blommaert, J. (2011b), p.245-246.
- 283 De realiteit was echter complexer. Het was stedelijk België dat tegen de koning stemde, de plattelandsbevolking, ook in Wallonië, stemde voor de koning.
- 284 Vos, L. (1994), p.139.
- 285 Blommaert, J. (2011b), p.248.
- 286 Wils, L. (1992), p.288.
- 287 Wils, L. (1992), p.300.
- 288 Wils, L. (1992), p.253.
- 289 Wils, L. (1992), p.272.
- 290 Blommaert, J. (2011b), p.247.
- 291 Wils, L. (1992), p.275.
- 292 Enkel PVDA (Partij van de Arbeid) en BUB (Belgische Unie – Union Belgique) zijn nog nationale partijen. Groen en Ecolo zijn aparte partijen, maar vormen wel samen een fractie en komen samen naar buiten met politieke standpunten die beide partijen onderschrijven.
- 293 Zie bijvoorbeeld: *Knack*, 12 december 2011: ‘Het Plan B van Elio Di Rupo: de splitsing van België’: <http://www.knack.be/opinie/columns/rik-van-cauwelaert/het-plan-b-van-elio-di-rupo-de-splitsing-van-belgie/opinie-4000017409997.htm#> of nog: VRT, *Terzake*, 21 november 2011: ‘Een scenario voor de splitsing van België’: <http://actua.canvas.be/panorama/archief/panorama-2111-plan-b/>.
- 294 Blommaert, J. (2011b), p.246-247.
- 295 Reynebeau, M. (2009), p.260.
- 296 Oosterlynck, S. (2007).
- 297 Detrez, R. en Blommaert, J. (1994).
- 298 Blommaert, J. (2011); Maly, I. (2009a); Maly, I. (red.). (2007).
- 299 Oosterlynck, S. (2007), p.290.
- 300 Oosterlynck, S. (2007), p.288.
- 301 Kmo's zijn Kleine of Middelgrote Ondernemingen.
- 302 Slembrouck, S. en Blommaert, J. (1999). De politiek-retorische constructie van een Vlaamse natie: Vlaanderen-Europa 2002 (p.255). In Morelli, A. (1999).
- 303 Ibidem.
- 304 Blommaert, J. (2007a).
- 305 Blommaert, J. (2001).
- 306 Blommaert, J. en Verschueren, J. (1992); Blommaert, J. en Verschueren, J. (1998).
- 307 Blommaert, J. (2007a).
- 308 Zie: Sternhell, Z. (2010); Hobbsawm, E.J. (1962).
- 309 Blommaert, J. (2011b).

4. N-VA, nationalisme en identiteit

- 1 Het Lambermontakkoord handelt over de vijfde Belgische staatshervorming sinds de jaren zeventig van vorige eeuw. De naam is afgeleid van de Lambermontstraat, de straat waar de ambtswoning is van de premier en waar de akkoorden onderhandeld zijn.

- 2 Doordat de groep achter de Nieuw-Vlaamse Alliantie geen meerderheid van de Volksunieleden achter haar project had, mocht ze de naam Volksunie niet overnemen.
- 3 N-VA, (2001a).
- 4 N-VA, (2001).
- 5 N-VA, 'Waar wij voor staan'. <http://www.n-va.be/waar-wij-voor-staan>.
- 6 N-VA, (2001a).
- 7 Ibidem.
- 8 N-VA, (2001).
- 9 Ibidem.
- 10 De Wever, B. (2008c).
- 11 De Wever, B. (2008j).
- 12 Ibidem.
- 13 N-VA.(2001).
- 14 Renan, E. (1882).
- 15 De Wever, B. (2011a).
- 16 Kant, I. (1784).
- 17 Nussbaum, M. (1994).
- 18 Nussbaum, M. (1994), p.5.
- 19 Nussbaum, M. (1994).
- 20 Calhoun, C. (2003).
- 21 Ibidem.
- 22 Calhoun, C. (2003), p.539.
- 23 Calhoun, C. (2003), p.537.
- 24 Israel, J. (2011), p.7.
- 25 Calhoun, C. (2003), p.535.
- 26 Verhofstadt, G. 'Er is iets aan het rotten in Frankrijk. Waarom het Franse identiteitsdebat mislukt is'. In *De Standaard*, 12 februari 2010. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=N22M560A>.
- 27 N-VA, 'Waar wij voor staan'. <http://www.n-va.be/waar-wij-voor-staan>.
- 28 N-VA, (2001a).
- 29 Ibidem.
- 30 Guy Verhofstadt is een van de voornaamste boegbeelden van de liberale Open VLD. Onder zijn leiding is de partij meermaals hervormd. Hij was premier van de regering-Verhofstadt I (1999-2003), de regering-Verhofstadt II (2003-2007) en de interim-regering-Verhofstadt III (2007- 2008).
- 31 Mathias De Clercq is een Gents liberaal politicus. Hij is lid van de Open VLD en de kleinzoon van het politieke zwaargewicht wijlen Willy De Clercq.
- 32 De Wever, B. (2011 c), p.40.
- 33 Verhofstadt, G. 'Er is iets aan het rotten in Frankrijk. Waarom het Franse identiteitsdebat mislukt is'. In *De Standaard*, 12 februari 2010.
- 34 De Wever, B. (2011h).
- 35 Ibidem.
- 36 De Wever, B. (2011c), p.40.
- 37 Ibidem.
- 38 De Wever, B. (2011h).
- 39 De Wever, B. (2011c), p.40.
- 40 De Wever, B. (2011c), p.44.
- 41 Ibidem.
- 42 De Wever, B. (2011c), p.45.
- 43 Sternhell Z., (2010), p.104.
- 44 De Wever, B. (2011c), p.45.

- 45 Ibidem.
- 46 Ibidem.
- 47 Ibidem.
- 48 Merk hier op dat dit Berlins 'negatieve vrijheid' is, interessant genoeg.
- 49 De Wever, B. (2011c), p.45.
- 50 Ibidem.
- 51 Ibidem.
- 52 De Wever, B. (2011c), p.46.
- 53 Sternhell, Z. (2010), p.375.
- 54 De Wever, B. (2008s).
- 55 Dit is een klassieke positie van de conservatieven die ten goede komt van de rijken door elk streven naar gelijkheid te ondermijnen. Zie o.a. Wallerstein, I (1998).
- 56 De Wever, B. (2008n).
- 57 Paul Goossens is een journalist en was een links studentenleider in 68 en later redacteur van de socialistische krant *De Morgen*.
- 58 De Wever, B. (2008z).
- 59 De Wever, B. (2011c), p.44.
- 60 De Wever, B. (2008c).
- 61 N-VA, 'Standpunt Europa'. <http://www.n-va.be/standpunten/18>.
- 62 De Wever, B. (2008c).
- 63 N-VA (2010).
- 64 De Wever, B. 'N-VA leidt de Europese Vrije Alliantie'. In *Knack*, 7 april 2010. <http://www.knack.be/nieuws/belgie/n-va-leidt-de-europese-vrije-alliantie/article-1194712111393.htm#>.
- 65 *Nieuw-Vlaams Magazine*, december 2010: 'Onafhankelijkheid in Europa: gelijkheid voor naties in de 21ste eeuw'. <http://www.n-va.be/files/default/generated/ledenmagazine/N-VMnr10-10.pdf>.
- 66 N-VA, 'Standpunt Europa'. <http://www.n-va.be/standpunten/18>.
- 67 De Wever, B. 'N-VA leidt de Europese Vrije Alliantie'. In *Knack*, 7 april 2010.
- 68 N-VA, (2001).
- 69 De Wever, B. (2011a).
- 70 Blommaert, J. (2001), p.67-81.
- 71 Van den Brande, L., De Batselier, N., Kelchtermans, H., Weckx, L., Van den Bossche, J. Sauwens, L. Detiège, L. en Demeester-De Meyer, W. (1993).
- 72 Van den Brande, L., De Batselier, N., Kelchtermans, H., Weckx, L., Van den Bossche, J. Sauwens, L. Detiège, L. en Demeester-De Meyer, W. (1993). In: Blommaert, J. (2001), p.75.
- 73 De Wever, B. 'N-VA leidt de Europese Vrije Alliantie'. In *Knack*, 7 april 2010.
- 74 N-VA, (2010), p.8.
- 75 Van den Brande, L., De Batselier, N., Kelchtermans, H., Weckx, L., Van den Bossche, J. Sauwens, L. Detiège, L. en Demeester-De Meyer, W. (1993), p.164.
- 76 N-VA, (2010), p.9.
- 77 N-VA, (2010), p.8 en p.14.
- 78 N-VA, (2010), p.10.
- 79 Ibidem.
- 80 N-VA, (2010), p.9.
- 81 N-VA, (2010), p.10.
- 82 N-VA, (2010), p.9.
- 83 N-VA, (2010), p.9, p.14-15.
- 84 Copernicaanse omwenteling, copernicaanse staatshervorming of copernicaanse revolutie worden in het debat over de staatshervorming door verschillende Vlaamse partijen, N-VA

- en CD&V op kop, gebruikt om de noodzaak van een verregaande staatshervorming te bepleiten die het zwaartepunt bij de deelstaten legt.
- 85 *dereactie.be*, 30 augustus 2010: 'De Wever eist harde garanties op papier'. <http://www.dereactie.be/cm/VRTnieuws/politiek/1.854203>.
- 86 *Ibidem*.
- 87 *Knack*, 13 december 2010: 'De Wever in *Der Spiegel*: België is zieke man van Europa'. <http://knack.nieuws.be/nl/actualiteit/nieuws/belgie/de-wever-in-der-spiegel-belgie-is-zieke-man-van-europa/article-1194887063940.htm>.
- 88 *Trends*, 29 juni 2011: 'Bart De Wever: "15 miljard besparen kan zonder sociaal bloedbad"'. En zoals we straks zullen zien, een centraal argument van N-VA-sympathisanten op al lerhande websites.
- 90 *Trends*, 29 juni 2011: 'Bart De Wever: "15 miljard besparen kan zonder sociaal bloedbad"'. *dereactie.be*, 7 juli 2011: 'N-VA gooit formateursnota Di Rupo in prullenmand'. <http://www.dereactie.be/cm/VRTnieuws/politiek/1.1060727>.
- 92 *Ibidem*.
- 93 Luc Van den Brande is lid van de christelijke CVP, later CD&V en was minister-president van Vlaanderen tussen 1992 en 1999.
- 94 Kris Rogiers is volgens Oosterlynck, S. (2007) de belangrijkste Vlaamse organische intellectueel en een Vlerickboy van de eerste generatie. Hoewel hij weinig geschriften heeft nagelaten, heeft hij een bepalende invloed gehad in vele politieke acties zoals de DIRV-actie (de derde industriële revolutie in Vlaanderen) en de verankeringsstrategie.
- 95 Wils, L. (1992), p.297.
- 96 Zie o.a. Boehme, O. (2008); Oosterlynck, S. (2007).
- 97 Bourgeois, G., 6 september 2007, 'Zonder identiteit is er geen toekomst'. <http://www.n-va.be/nieuws/ opinie/zonder-identiteit-er-geen-toekomst>. Geert Bourgeois was federaal volksvertegenwoordiger voor de Volkunie tussen 1995 en 2001. Later werd hij de voorzitter van N-VA totdat hij minister werd in de Vlaamse regering en Bart De Wever in 2004 de fakkel overnam.
- 98 De Wever, B. (2012b); Bracke, S., 'Open brief aan Mathias De Clercq'. In *De Standaard*, 11 oktober 2011, <http://www.siegfriedbracke.be/index.Php/open-brief-aan-mathias-de-clercq/>.
- 99 Brijs e.a., 'Het is de solidariteit die een cultuur groot maakt'. In *De Morgen*, 19 oktober 2010, <http://www.demorgen.be/dm/nl/2461/De-Gedachte/article/detail/1171907/2010/10/19/Het-is-de-solidariteit-die-een-cultuur-groot-maakt.dhtml>.
- 100 Wilfried Vandaele en Lieven Dehandschutter, 20 oktober 2010. 'De vooroordelen van 200 culturele iconen'. <http://www.n-va.be/nieuws/ opinie/de-vooroordelen-van-200-culturele-iconen>. In tegenstelling tot deze bewering, worden in het kader van inburgering, aan de bevoegdheid van N-VA-minister Bourgeois, wel voorwaarden gekoppeld.
- 101 De Wever, B., op *dereactie.be*, 28 september 2010: 'Identiteit kan een samenleving sterker maken'. <http://www.dereactie.be/cm/VRTnieuws/politiek/1.872919>.
- 102 Anderson, B. (1983).
- 103 Verhofstadt, G., 'Europa zal postnationaal zijn of niet zijn'. In *De Standaard*, 24 februari 2010.
- 104 Deze opvattingen omtrent identiteit en nationalisme zijn ontleend aan de socioloog Benedict Anderson. Deze omschreef de natie als een 'ingebeelde gemeenschap' die 'inherent beperkt en soeverein is'. Anderson spreekt van verbeelding aangezien zelfs de leden van de kleinste natie nooit zelfs maar het merendeel van hun medeleden zullen kennen of ontmoeten. Paradoxaal genoeg heeft elk van de leden toch een mentaal beeld van hun gemeenschap. Anderson merkt ook op dat alle gemeenschappen die het niveau van primaire dorpen en *face-to-face* contacten overstijgen (en mogelijk zelfs deze) verbeeld en daarmee geconstrueerd zijn. Tegelijkertijd benadrukte Anderson echter ook dat de specifieke ma-

- nier waarop gemeenschappen verbeeld worden, ons in staat stelt verschillende naties en nationalistische projecten te onderscheiden. Anderson, B. (1983), p.6.
- 105 Calhoun, C., (2003).
- 106 Calhoun, C., (2003), p.542.
- 107 De Wever, B., op dredactie.be, 28 september 2010: 'Identiteit kan een samenleving sterker maken'.
- 108 De Wever, B., (2012b).
- 109 Zie Standing, G. (2011).
- 110 Bracke, S., 'Ik ben een geweldig ambetant ventje'. In *De Tijd*, 21 augustus 2010. http://www.tijd.be/nieuws/politiek_-_economie_belgie/-Ik_ben_een_geweldig_ambetant_ventje-.8952638-3136.art?ckc=1.
- 111 Williams, R. (1976), p.212-213.
- 112 Zie o.a. Blommaert, J. (2011c).
- 113 Reynebeau, M. (2009).
- 114 De Wever, B., 'De ideologie van Bart De Wever door Bart De Wever: Gezonde identiteit'. In *De Standaard*, 15 juni 2010, <http://www.standaard.be/krant/beeld/index.aspx?paginaid=232150>.
- 115 De Wever, B. (2011a).
- 116 Bracke, S., 'Ik ben een geweldig ambetant ventje'. In *De Tijd*, 21 augustus 2010.
- 117 De Wever, B., op dredactie.be, 28 september 2010: 'Identiteit kan een samenleving sterker maken'.
- 118 Ibidem.
- 119 De subjectieve beleving is afhankelijk van een zelfdefiniëring gebaseerd op subjectieve en objectieve elementen (taal, afkomst, opleiding, sexe, woonplaats). Die zelfdefiniëring is heel bepalend voor wat je hier de 'subjectieve beleving' noemt en maakt dat ondanks de wil – vanuit allochtone hoek – om tot die Vlaamse gemeenschap te behoren, de wil vanuit die Vlaamse gemeenschap om de allochtoon op te nemen er niet altijd aanwezig is. Het voluntaristische aspect in zijn discours maakt dat het geen garantie biedt tegen racisme, het nationalistische aspect in zijn identiteitsdiscours maakt het racisme juist mogelijk. Racisme wordt dan niet afgewezen omdat identiteit bestaat zoals pornografische uitbuiting niet wordt afgewezen omdat seks bestaat.
- 120 Renan, E. (1882).
- 121 Ibidem.
- 122 De Wever, B. (2011a).
- 123 Vandaele, W., & Dehandschutter, L., 20 oktober 2010. 'De vooroordelen van 200 culturele iconen'. <http://www.n-va.be/nieuws/ opinie/de-vooroordelen-van-200-culturele-iconen>.
- 124 Bourgeois, G., 6 september 2007. 'Zonder identiteit is er geen toekomst'. <http://www.n-va.be/nieuws/ opinie/zonder-identiteit-er-geen-toekomst>.
- 125 De Wever, B. (2011a).
- 126 Jan Peumans startte zijn politieke carrière bij de Volksunie en is sinds 2001 N-VA-politicus. Na de Vlaamse verkiezingen van 2009 werd hij voorzitter van het Vlaams Parlement.
- 127 Zie onder andere: De Wever, B. (2011a); dredactie.be, 'Identiteit kan samenleving sterker maken'; De Wever, B. (2008n).
- 128 De Wever, B. (2011a).
- 129 Peumans J., 11 juli 2010, 'Autonomie en identiteit'. http://www.vlaamsparlement.be/vp/pdf/20102011/toespraken/20100711_11julitoespraak_identiteit_en_autonomie.pdf
- 130 De Wever, B. (2011a).
- 131 *De Standaard*, 1 oktober 2003, 'Interview. Ex-ondervoorzitter Eric Defoort schetst ontluisterend beeld van N-VA. Portret van een partij op de dool'. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DST01102003_026.
- 132 De Wever, B. (2011a).

- 133 Detrez, R. en Blommaert, J. (1994).
- 134 Peumans J., 11 juli 2010, 'Autonomie en identiteit'.
- 135 De Wever, B., op deredactie.be, 28 september 2010: 'Identiteit kan een samenleving sterker maken'.
- 136 De Wever, B. (2008a).
- 137 De Wever, B. (2011g).
- 138 N-VA, (2001), 'Statuten van de partij': <http://www.n-va.be/statuten>.
- 139 Bracke, S., 'Ik ben een geweldig ambetant ventje'. In *De Tijd*, 21 augustus 2010.
- 140 De Wever, B. (2012b).
- 141 Ibidem.
- 142 Bracke, S., 'Ik ben een geweldig ambetant ventje'. In *De Tijd*, 21 augustus 2010.
- 143 Benyaich, B., & Neudt, D., 'Het schizofrene nationalisme van Bart De Wever'. In *De Morgen*, 26 mei 2007. <http://www.kifkif.be/over-kif-kif/het-schizofrene-nationalisme-van-bart-de-wever>.
- 144 De Wever, B. (2008v).
- 145 Bourgeois, G., 'Zonder identiteit is er geen toekomst'. In *De Morgen*, 6 september 2007; De Wever, B. (2011a).
- 146 Ibidem.
- 147 De Wever, B. (2011e), p.56.
- 148 N-VA, (2001).
- 149 N-VA, (2001a).
- 150 Vandaele, W. en Dehandschutter, L. 20 oktober 2010. 'De vooroordelen van 200 culturele iconen'.
- 151 Ibidem.
- 152 Zo stelt bijvoorbeeld Bourgeois het in een persbericht dat overgenomen werd door verschillende kranten als het *Belang van Limburg*, de *Gazet van Antwerpen*: 'Wie in Vlaanderen komt wonen, moet zich aanpassen. Dat meldt Vlaams minister van Binnenlands Bestuur, Inburgering en Vlaamse Rand Geert Bourgeois (N-VA). [...] Niet-Nederlands-taligen mogen wel hun eigen taal spreken, maar in het openbaar moet Nederlands de voertaal zijn.', <http://www.n-va.be/citaten/wie-vlaanderen-woont-moet-zich-aanpassen>.
- 153 De Wever, B. (2008a), p.20.
- 154 De Wever, B. (2008v).
- 155 De Wever, B., 'Een Vlaming bestaat wel'. In *Nieuw-Vlaams magazine*, december 2009. <http://www.n-va.be/files/default/generated/ledenmagazine/n-vm10-09.Pdf>.
- 156 Ibidem.
- 157 Zowel Karel De Gucht (Open VLD), Luc Huyse (KUL), Eric Defoort (KUL), Koen Aerts, Berber Bevenage en Lore Colaert (Ugent) als Gita Deneckere (Ugent) reageren allen op het stuk: De Wever, B., (2012a)
- 158 De Wever, B., (2012a).
- 159 Ibidem.
- 160 Ibidem.
- 161 Ibidem.
- 162 Ibidem.
- 163 Ibidem.
- 164 Ibidem.
- 165 Renan, E. (1882).
- 166 De Wever, B., (2012a).
- 167 Sternhell Z., (2010), p.104-118.
- 168 Sternhell Z., (2010), p.138-139.
- 169 Ibidem.
- 170 Hobsbawm, E. (1992), p.12.

- 171 De Wever, B., (2012a).
- 172 Ibidem.
- 173 De Wever, B., (2012b).
- 174 De Wever, B., (2012a).
- 175 Ibidem.
- 176 Ibidem.
- 177 Ibidem.
- 178 Ibidem.
- 179 Ibidem.
- 180 De Wever, B. (2008c).
- 181 De Wever, B. (2008v).
- 182 De Wever, B. (2011a).
- 183 De Wever geciteerd in Eicker, R. en Goethals, M., 'Een pipo in een soepjurk met een potske. Vlaams duel tussen Vlaamse kopstukken'. In *Veto*, 7 maart 2005. <http://www.veto.be/jg31/veto3116/dewinterwever.html>.
- 184 Ibidem.
- 185 De Wever, B. 'N-VA leidt de Europese Vrije Alliantie'. In *Knack*, 7 april 2010. <http://www.knack.be/nieuws/belgie/n-va-leidt-de-europese-vrije-alliantie/article-1194712111393.htm#>.
- 186 De Wever, B. (2011a).
- 187 De Wever, B., 'De ideologie van Bart De Wever door Bart De Wever: Gezonde identiteit'. In *De Standaard*, 15 juni 2010. <http://www.standaard.be/krant/beeld/index.aspx?paginaid=232150>.
- 188 De Wever, B. (2011a).
- 189 De Wever, B. (2011a).
- 190 De Wever, B. (2008z).
- 191 De Wever, B. (2011e), p.55.
- 192 De Wever, B. (2011e), p.56.
- 193 De Wever, B. (2008l).
- 194 De Wever, B. (2011e), p.56.
- 195 Ibidem.
- 196 Bourgeois, G., 'Zonder identiteit is er geen toekomst'. In *De Morgen*, 6 september 2007. <http://www.n-va.be/nieuws/opinie/zonder-identiteit-er-geen-toekomst>.
- 197 N-VA, (2001a).
- 198 Ibidem.
- 199 Sternhell, Z. (2010), p.277.
- 200 Hobsbawm, E.J. (1962), p.113.

5. N-VA, democratie en de waarden van de verlichting

- 1 Brems, E. (2008).
- 2 Blommaert, J. (2011); Maly, I. (2009a).
- 3 Sternhell, Z. (2010), p.2.
- 4 Israel, J. (2010).
- 5 N-VA, (2001). 'Statuten van de partij'. <http://www.n-va.be/statuten>.
- 6 N-VA-standpunt: Gelijke kansen en diversiteit. <http://www.n-va.be/standpunten/20>
- 7 N-VA, (2001).
- 8 De Wever, B. (2008y).
- 9 De Wever, B. (2008h).
- 10 De Wever, B. (2008e).

- 11 De Wever, B. (2008k).
- 12 De Wever, B. (2008e).
- 13 De Wever, B. (2008h).
- 14 Ibidem.
- 15 Ibidem.
- 16 Paine, T. (1791), p.137.
- 17 Paine, T. (1791), p.137.
- 18 Sternhell, Z. (2010), p.195.
- 19 De Wever, B. (2008u).
- 20 De Wever, B., (2011r).
- 21 De Wever, B. (2008k).
- 22 Ibidem.
- 23 Ibidem.
- 24 De Wever, B. (2008aa).
- 25 Ibidem.
- 26 Ibidem.
- 27 Wallerstein, I. (1998), p.16.
- 28 Ibidem.
- 29 De Wever, B. (2008aa).
- 30 De Wever, B. (2008g).
- 31 De Wever, B. (2008ab).
- 32 De Wever, B. (2008aa).
- 33 'Franstalige onwil'. In *Het Nieuwsblad*, 24 september 2007. <http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=GS1HNC3F>.
- 34 Wilfried Vandaele en Lieven Dehandschutter, 20 oktober 2010, 'De vooroordelen van 200 culturele iconen'. <http://www.n-va.be/nieuws/opinie/de-vooroordelen-van-200-culturele-iconen>.
- 35 Zie bijvoorbeeld Brepoels, F., 12 februari 2004. 'Deelstaat of district'. <http://www.n-va.be/nieuws/column/deelstaat-district>.
- 36 De Wever, B. 'Debat: Een Vlaamse identiteit, historische realiteit of fictie?' <http://www.politics.be/duiding/542/>.
- 37 De Wever, B. (2008v).
- 38 Sternhell, Z. (2010).
- 39 De Wever, B. 'Een lotsgemeenschap op een culturele sokkel'. In *De Morgen*, 20 november 2009. <http://www.n-va.be/nieuws/opinie/een-lotsgemeenschap-op-een-culturele-sokkel>.
- 40 Blommaert, J. (2011b).
- 41 Corijn, E. en Vloeberghs, E. (2009), p.171.
- 42 Blommaert, J. (2011b).
- 43 Wils, L. (1992), p.297.
- 44 De Wever, B., '2007 was een kanteljaar'. In *De Morgen*, 24 december 2007.
- 45 De Wever, B. (2008g).
- 46 Ibidem.
- 47 De Wever, B. (2008h).
- 48 De Wever, B. (2008k).
- 49 De Wever, B. (2008h).
- 50 Marino Keulen is een liberaal politicus (Open VLD) en tussen 2004 en 2009 minister van Inburgering.
- 51 Marc Reynbeau is historicus en journalist bij *De Standaard*.
- 52 De Wever, B. (2008g).
- 53 Ibidem.

- 54 'N-VA met wijziging Grondwet naar Raad van Europa'. In *De Morgen*, 8 maart 2012. <http://www.demorgen.be/dm/nl/5036/Wetstraat/article/detail/1406024/2012/03/08/N-VA-met-wijziging-Grondwet-naar-Raad-van-Europa.dhtml>.
- 55 Immers de wijziging waartegen N-VA protesteert, zorgt ervoor dat een aanpassing van de grondwet niet meer in twee legislaturen hoeft te gebeuren.
- 56 'Bart De Wever wil grondwet negeren voor confederalisme'. In *Knack*, 3 maart 2012. <http://www.knack.be/nieuws/belgie/bart-de-wever-wil-grondwet-negeren-voor-confederalisme/article-4000055341364.htm>.
- 57 Ibidem.
- 58 Blommaert, J. (2001).
- 59 De Wever, B. (2011j).
- 60 Israel, J. (2010), p.45.
- 61 Bracke, S. (2010). 'Siegfried Bracke doorgelicht in Den Borluut van Jong N-VA'. http://adhemar.eu/bestanden/2010/jongnvaugent/den_borluut_2010_2011_nr_2.Pdf.
- 62 De Wever, B., '2007 was een kanteljaar'. In *De Morgen*, 24 december 2007.
- 63 Alexis-Charles-Henri Clérel de Tocqueville was een Frans politiek filosoof, historicus en staatsman. Hij schreef, na een reis in het jonge Amerika, het boek *Over de democratie in Amerika*, dat een klassieker is over democratie.
- 64 De Tocqueville, A. (1835), p.127.
- 65 De Tocqueville, A. (1835), p.130.
- 66 Ibidem.
- 67 De Wever, B., '2007 was een kanteljaar'. In *De Morgen*, 24 december 2007.
- 68 Ibidem.
- 69 'De Wever: "Dictatuur van minderheid moest stoppen"'. In *Het Laatste Nieuws*, 15/07/2008. <http://www.hln.be/hln/nl/957/Belgie/article/detail/348127/2008/07/15/De-Wever-Dictatuur-van-minderheid-moest-stoppen.dhtml>.
- 70 Huyse, L., 'De mythemakers van dit land', 20 augustus 2011. <http://www.demorgen.be/dm/nl/2461/De-Gedachte/article/detail/1307271/2011/08/20/De-mythemakers-van-dit-land.dhtml>.
- 71 Paine, T. (1791).
- 72 Blommaert, J. (2011c).
- 73 Jefferson T., en Hardt, M. (2007).
- 74 Niet in onze Naam is een beweging die zich verzet tegen de steeds luidere roep om België steeds verder te federaliseren. Zie <http://www.nietinonzenaam.be/welkom.html>.
- 75 Tuypens, D., Franssen, L. en D'Haese, L., 'Solidariteit maakt een cultuur groot'. Op *De WereldMorgen.be*, 19 oktober 2010. <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2010/10/19/solidariteit-maakt-een-cultuur-groot>.
- 76 De Wever, B., 'De Wever: "Geen extra toegevingen doen"'. In *Knack*, 24 januari 2011. <http://knack.rnews.be/nl/actualiteit/nieuws/belgie/de-wever-geen-extra-toegevingen-doen/article-1194930874896.htm>.
- 77 Ben Weyts is N-VA-politicus en de eerste ondervoorzitter in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Hij staat bekend als een communautaire hardliner.
- 78 Weyts, B., 'N-VA: ook verkiezingen waren een signaal'. In *Knack*, 24 januari 2011. <http://knack.rnews.be/nl/actualiteit/nieuws/belgie/n-va-ook-verkiezingen-waren-een-signaal/article-1194930684992.htm#>.
- 79 Vlaams Parlement, Vraag nr.285 van 31 januari 2011 van Lieven Dehandschutter aan Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur Joke Schauvliege over 'KVS Brussel - Evenement Niet in onze Naam'. docs.vlaamsparlement.be/docs/schv/2010-2011/..285/vrg.285.doc.

- 80 Dehandschutter, L., 'KVS treft geen blaam voor evenement "Niet in onze Naam"'. 23 maart 2011.: <http://www.lievendehandschutter.be/nieuws/persberichten/kvs-treft-geen-blaam-voor-evenement-%E2%80%98niet-onze-naam%E2%80%99>.
- 81 Jean-Pierre Rondas is bekend als voormalig radiomaker bij radio Klara van de VRT. Daarnaast is hij actief in de Vlaamsgezinde Gravensteengroep en lid van de redactie van het Vlaams-nationalistische blad *Doorbraak*. Op voordracht van N-VA werd hij door de Vlaamse regering benoemd tot bestuurder van de KVS.
- 82 Rondas, J.-P., "'Niet in mijn Naam" vind ik een wanklank'. In *De Morgen*, 6 april 2011. <http://www.n-va.be/citaten/niet-mijn-naam-vind-ik-een-wanklank>.
- 83 Ibidem.
- 84 De Wever, B., 'N-VA is de kracht van de verandering'. In *De Standaard*, 1 januari 2012. http://www.destandaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20120101_019g.
- 85 De Vlaamse Vervoermaatschappij De Lijn is het autonoom overheidsbedrijf dat in opdracht van het Vlaams Gewest de bussen, trams en metrolijnen verzorgt in Vlaanderen.
- 86 De Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (NMBS) verzorgt in opdracht van de Belgische federale overheid de treindiensten in het hele land.
- 87 'Peumans: "De Lijn heeft zelf veel te winnen bij besparingen"'. In *De Morgen*, 5 januari 2012. <http://www.janpeumans.be/citaten/peumans-de-lijn-heeft-zelf-veel-te-winnen-bij-besparingen>.
- 88 'N-VA wil minimale dienstverlening bij De Lijn'. In *De Standaard*, 9 december 2011. http://www.destandaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20111209_096.
- 89 N-VA, 25 februari 2011, 'N-VA betreurt staking en ijvert voor minimale dienstverlening bij De Lijn'. <http://www.n-va.be/nieuws/persberichten/n-va-betreurt-staking-en-ijvert-voor-minimale-dienstverlening-bij-de-lijn>.
- 90 Ibidem.
- 91 Bourgeois, G., 28 november 2003, 'Gegijzeld'. <http://www.n-va.be/nieuws/column/gegijzeld>.
- 92 Ibidem.
- 93 Israel, J. (2010), p.122.
- 94 Israel, J. (2010), p.92.
- 95 Zoekactie op de N-VA-site werd uitgevoerd op woensdag 4 januari 2012.
- 96 Israel, J. (2010).
- 97 De Wever, B., 'Meer vrouwen naar het voetbal?' In *De Standaard*, 4 oktober 2011. <http://www.n-va.be/nieuws/opinie/meer-vrouwen-naar-het-voetbal>.
- 98 De Wever, B. (2011m).
- 99 De Wever, B., 'Meer vrouwen naar het voetbal?' In *De Standaard*, 4 oktober 2011.
- 100 Mansfield is sinds 1962 als filosoof verbonden aan Harvard, waar hij onder andere werken schreef over Edmund Burke, Hobbes en verschillende andere filosofen. Francis Fukuyama is een van zijn leerlingen. Zijn boek *Manliness* is geen onderzoek naar gender en man-vrouw verschillen, laat staan dat het biologische bewijsvoeringen uitvoert. Het is een boek over mannen in de film.
- 101 Nussbaum, M., 22 juni 2006, 'Man Overboard'. In *The New Republic online*. http://www.powells.com/review/2006_06_22.
- 102 De Wever, B., 'Meer vrouwen naar het voetbal?' In *De Standaard*, 4 oktober 2011.
- 103 De Wever, B. (2011m).
- 104 Ibidem.
- 105 De Wever, B., 'Meer vrouwen naar het voetbal?' In *De Standaard*, 4 oktober 2011. <http://www.n-va.be/nieuws/opinie/meer-vrouwen-naar-het-voetbal>.
- 106 De Wever, B. (2011m).
- 107 Ibidem.
- 108 Ibidem.

- 109 De Wever, B., 'Meer vrouwen naar het voetbal?' In *De Standaard*, 4 oktober 2011.
- 110 Burke, E. (1790), p.37.
- 111 Sternhell, Z. (2010), p.5.
- 112 De Wever, B., 'Na een warme kerst de koude douche'. In *De Standaard*, 17 januari 2012. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=KM3KSJ89>.
- 113 De Wever, B. (2008p).
- 114 Hayek, F.A. (1945), p.38.
- 115 Homans, L. en Demir, Z., 3 maart 2011: 'Vrouwen tegen quota: "gelijke kansen, niet meer, niet minder"'. <http://www.n-va.be/nieuws/opinie/vrouwen-tegen-quota-gelijke-kansen-niet-meer-niet-minder>.
- 116 Verhaege, P. (2012), p.14.
- 117 Homans, L. en Demir, Z., 3 maart 2011.
- 118 Ibidem.
- 119 De Wever schakelt zich hier expliciet in in de neoliberale traditie door het woord 'verknechting' te gebruiken. Daarmee verwijst hij letterlijk naar het beroemde werk van Hayek, *The road to serfdom*.
- 120 Sternhell, Z. (2010), p.24.
- 121 Israel, J. (2010), p.45.
- 122 Israel, J. (2010), p.112.
- 123 Israel, J. (2010), p.45.
- 124 Israel, J. (2010), p.99.
- 125 Klein, N. (2007), p.71.
- 126 Hayek, F.A. (1945).
- 127 Bracke, S., 'Ik zat in het ja, maar-kamp'. In *De Standaard*, 12 juli 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=8G3CKCQ4>.
- 128 Ibidem.
- 129 Burke, E. (1790).
- 130 Verhaege, P. (2012), p.38.
- 131 Ibidem.
- 132 Bourgeois, G., 11 februari 2011, 'Alvast in onze naam'. <http://www.n-va.be/nieuws/opinie/alvast-onze-naam>.
- 133 Verelst, J., 'Premier kraakt integratiebeleid'. In *De Morgen*, 3 november 2010. <http://www.n-va.be/citaten/premier-kraakt-integratiebeleid>.
- 134 De Craemer, G., 'Rem op inburgering'. In *Het Nieuwsblad*, 30 januari 2008. <http://www.n-va.be/citaten/rem-op-inburgering>.
- 135 De Wever, B. (2011n).
- 136 Ibidem.
- 137 Ibidem.
- 138 'Centrum Racismebestrijding gaat ver buiten boekje volgens N-VA'. In *De Standaard*, 12 juni 2006. <http://www.n-va.be/citaten/centrum-racismebestrijding-gaat-ver-buiten-boekje-volgens-n-va>.
- 139 Ibidem.
- 140 De Witte moet als hoofd van een overheidsagentschap communiceren via zijn voogdijminister, maar hij treedt openlijk in de politieke discussie. Dat kan echt niet door de beugel. In <http://www.n-va.be/citaten/centrum-racismebestrijding-gaat-ver-buiten-boekje-volgens-n-va>; zie ook: 'Directeur Jozef De Witte is een ambtenaar, maar hij en zijn mensen doen aan partijpolitiek en lobbying.' De Wever baseert zich op een CGKR-verslag over de verkiezingsuitslag waarin N-VA 'niet echt gevaarlijk' wordt geacht. 'Alsof mijn partij een potentieel gevaar is. Voor wie dan wel, meneer De Witte?' In <http://www.n-va.be/citaten/centrum-voor-gelijke-kansen-doet-aan-partijpolitiek>.

- 141 De Wever verwijst hier naar de racistische en moorddadige raid die Hans Van Themsche uitvoerde in Antwerpen. Daarbij stierven twee mensen, de zwangere Malinese vrouw Oulematou Niangadou en het tweejarig Belgisch meisje Luna Drowart; daarnaast verwondde hij nog Songül Koç.
- 142 'Centrum Racismebestrijding gaat ver buiten boekje volgens N-VA'. In *De Standaard*, 12 juni 2006.
- 143 'Kritische vragen voor CGKR'. In *Nieuw Vlaams Magazine*, januari 2007. <http://www.n-va.be/files/default/generated/ledenmagazine/n-vm07-01.pdf>.
- 144 De Wever, B., 'Centrum voor Gelijke Kansen doet aan partijpolitiek'. In *Het Laatste Nieuws*, 3 augustus 2007. <http://www.n-va.be/citaten/centrum-voor-gelijke-kansen-doet-aan-partijpolitiek>.
- 145 'Kritische vragen voor CGKR'. In *Nieuw Vlaams Magazine*, januari 2007. <http://www.n-va.be/files/default/generated/ledenmagazine/n-vm07-01.pdf>.
- 146 Ibidem.
- 147 'Centrum Racismebestrijding gaat ver buiten boekje volgens N-VA'. In *De Standaard*, 12 juni 2006.
- 148 'Kritische vragen voor CGKR'. In *Nieuw Vlaams Magazine*, januari 2007.
- 149 De Wever, B., 'Klacht tegen *Le Soir*', 20 juni 2008.: http://www.n-va.be/files/default/generated/blikvanger/aangiftecgkr_0.pdf.
- 150 'Oproep voor een apolitiek Centrum voor Gelijke Kansen krijgt bijval'. In *De Standaard*, 31 augustus 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=H53ENFSVen>.
- 151 De burgerlijke partij is de persoon die beweert schade opgelopen te hebben door een misdrijf en daarom een strafprocedure kan inzetten. Het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding kan ook optreden als burger.
- 152 Brems, E., 'VN erkent Centrum voor Gelijke Kansen niet. Brems pleit voor apolitiek Centrum Gelijke Kansen'. In *De Standaard*, 30 augustus 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=8R3ELC8L>.
- 153 'Vlaams Centrum voor Racismebestrijding in de maak'. In *De Standaard*, 27 augustus 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=D73EIHUN>.
- 154 'Centrum Gelijke Kansen zit (even) zonder directeur'. In *De Morgen*, 4 januari 2012. <http://www.demorgen.be/dm/nl/5036/Wetstraat/article/detail/1372825/2012/01/04/Centrum-Gelijke-Kansen-zit-even-zonder-directeur.dhtml>.
- 155 Brems, E. (2011), p.23.
- 156 'Onafhankelijkheid in Europa: gelijkheid voor naties in de 21ste eeuw'. In *Nieuw Vlaams Magazine*, december 2010. <http://www.n-va.be/files/default/generated/ledenmagazine/N-VMnr10-10.pdf>.
- 157 De Wever, B. (2008v).
- 158 Ibidem.
- 159 Demesmaeker, M. (2008).
- 160 De Wever, B. (2008p).
- 161 De Wever, B. (2005)..
- 162 Ibidem.
- 163 Ibidem.
- 164 Demesmaeker, M. (2008).
- 165 Ibidem.
- 166 De Wever, B. (2008ac).
- 167 Ibidem.
- 168 Blommaert, J. en Verschueren, J. (1998).
- 169 De Wever, B. (2008ac).
- 170 Ibidem.

- 171 Een OCMW is een Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn. Het OCMW verstrekt diensten aan kansarmen, zorg aan ouderen (het OCMW beheert onder andere bejaardentehuizen) en ook psychische hulp aan de inwoners.
- 172 De Wever, B. (2008ac).
- 173 Ibidem.
- 174 Ibidem.
- 175 Ibidem.
- 176 Ibidem.
- 177 Regeerakkoord geciteerd in De Wever, B. (2008ac).
- 178 Ibidem.
- 179 Ibidem.
- 180 Ibidem.
- 181 Bourgeois, G. en Van Dijk K., 28 april 2003, 'N-VA doet concreet voorstel voor verplichte inburgering'.
- 182 Demesmaeker, M. (2008); De Wever, B. (2005).
- 183 Demesmaeker, M. (2008).
- 184 Ibidem.
- 185 Bourgeois, G. en Van Dijk K., 28/04/2003: N-VA doet concreet voorstel voor verplichte inburgering.
- 186 Demesmaeker, M. (2008).
- 187 De Wever, B. (2005).
- 188 Vlaamse Regering, 18 juli 2008, 'Persmededeling van de Vlaamse Regering'. http://www.vlaanderen.be/servlet/Satellite?c=NB_Nieuwsbericht&cid=1212643701033&enpagename=newsberichten/NB_Nieuwsbericht/Nieuwsbericht.
- 189 N-VA, 29 april 2004, 'Gelijke kansen'. <http://www.n-va.be/files/default/generated/dossier/Gelijke%20kansen.pdf>.
- 190 Dumery, D., 26 januari 2012, 'Leefloon afhankelijk maken van taal- en integratievereisten'. <http://www.n-va.be/nieuws/persberichten/leefloon-afhankelijk-maken-van-taal-en-integratievereisten>.
- 191 Homans, L., 'Wie weigert onze taal te leren, hoort niet thuis in een sociale woning van Antwerpen. Interview met Liesbeth Homans'. In *Knack*, 2 november 2011.
- 192 Ibidem.
- 193 Marino Keulen is een Open VLD-politicus en was tussen 2004 en 2009 minister van Inburgering.
- 194 Homans, L., In *Knack*, 2 november 2011.
- 195 Francken, T., 14 januari 2011, 'Milquet durft probleem gezinshereniging uit Marokko niet aan te pakken'. <http://www.n-va.be/nieuws/persberichten/milquet-durft-probleem-gezinshereniging-uit-marokko-niet-aan-te-pakken>.
- 196 Brems, E., 'Mensenrechten zijn elders belangrijk, niet hier - Gezinshereniging is struikelblok'. In *De Standaard*, 27 mei 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=IG3AJUL6>.
- 197 N-VA, 27 mei 2011, 'Eindelijk verstrenging voor gezinshereniging'. http://www.n-va.be/blikvangers/eindelijk-verstrenging-voor-gezinshereniging?utm_source=GeorgesTheMailman&utm_medium=Email&utm_content=Subscriber%231372&utm_campaign=Nieuwsbrief%20%2343.
- 198 De Wever, B., 'Mogen migranten straks meestemmen?' In *De Standaard*, 14 mei 2003. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DSS14052003_007&ens=1.
- 199 Ibidem.
- 200 Ibidem.
- 201 Ibidem.

- 202 N-VA staat hier lang niet alleen natuurlijk, ook Open VLD, CD&V en sp.a onderschrijven dit beleid. Patrick Janssens pakt hier bovendien sterk mee uit in zijn laatste boekje, *Voor wat, hoort wat*.
- 203 Sternhell, Z. (2010), p.153.
- 204 Locke, J. (1689), p.25-26.
- 205 De Tocqueville, geciteerd in Sternhell, Z. (2010), p.52.
- 206 LIBERA! wordt door De Wever 'de voorhoede van het klassieke liberalisme en het burkeaanse conservatisme in Vlaanderen' genoemd.
- 207 Dalrymple, T. (2001).
- 208 De Wever, B. (2011u), p.29.
- 209 Ibidem.
- 210 De Wever, B. (2011u), p.27.
- 211 De Wever, B. (2011u), p.28.
- 212 Hayek, F.A. (1945).
- 213 Ibidem.
- 214 De Wever, B. (2011u), p.26.
- 215 Ibidem.
- 216 De Wever, B. (2008h).
- 217 Burke, E. (1790), p.8.
- 218 De Wever, B. (2011u), p.26.
- 219 De Wever, B. (2011u), p.29.
- 220 Ibidem.
- 221 Ibidem.
- 222 De Wever, B. (2011u), p.30.
- 223 Ibidem.
- 224 Klein, N. (2007) of Standing, G. (2011).
- 225 Klein, N. (2007), p.68.
- 226 De Wever, B. (2008h).
- 227 Israel, J. (2010), p.198.
- 228 De Wever, B. (2008aa).
- 229 De Wever, B. (2011i).
- 230 De Wever, B. (2011d).
- 231 De Wever, B. (2008h).
- 232 De Wever, B. (2011u), p.29.
- 233 De Wever, B. (2011d).
- 234 De Wever, B. (2011g).
- 235 De Wever, B. (2011i).
- 236 De Wever, B. (2011k).
- 237 Ibidem.
- 238 De Wever, B. (2011q).
- 239 De Wever, B. (2008h).
- 240 Zie ook: N-VA, (2011).
- 241 De Wever, B. (2011u), p.25.
- 242 Ibidem.
- 243 Burke, E. (1790), p.78.
- 244 Ibidem.
- 245 Burke, E. (1790), p.87.
- 246 Sternhell, Z. (2010), p.432.
- 247 De Wever, B. (2008w).
- 248 Ibidem.
- 249 Ibidem.

- 250 De Wever, B. (2008aa).
- 251 “Een mens die niet verandert, is een saai mens.” De Wever en Bracke over politiek, IJzer-torens en het Vlaamse lied’. In *De Standaard*, 8 mei 2010. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=6C2PU6PI>.
- 252 Luckas Vander Taelen is onder andere een Brussels politicus voor Groen. Hij is ook co-lumnist voor de krant *De Standaard*. In die hoedanigheid schrijft hij ook over de multiculturele samenleving. De positie die hij daarbij inneemt is, zeker voor een links en Groen-politicus, opmerkelijk. Centraal in zijn betoog staat steeds het opdringen van onze waarden en normen aan allochtone jongeren als oplossing voor de vele problemen die hij in Brussel ziet.
- 253 De Wever, B. (2011k).
- 254 De Wever, B. (2011l).
- 255 Ibidem.
- 256 De Wever, B. (2011l).
- 257 De Wever, B. (2008b) en De Wever, B. (2011l).
- 258 De Wever, B. (2008b).
- 259 De Wever hanteert hier een selectieve en ahistorische blik op de situatie van de Ierse katholieken in de VS. Immers, aanvankelijk werden zij even slecht aanzien als de moslims hier en nu. Katholieken waren ‘trouw aan Rome’ en werden ook de ‘historische vijand’ van de protestantse Amerikanen. Door de volledige godsdienstvrijheid konden ze echter ‘uitpuren’, en kon een Ierse katholiek, namelijk Kennedy, president worden.
- 260 De Wever, B. (2011p).
- 261 Ibidem.
- 262 Ibidem.
- 263 De Wever, B. (2008k).
- 264 De Wever, B. (2008q).
- 265 De Wever, B. (2008b)
- 266 De Wever, B. (2011p).
- 267 Maly, I. (red.). (2007).
- 268 De Wever, B. (2011o).
- 269 Ibidem.
- 270 Ibidem.
- 271 Ibidem.
- 272 De Wever, B. (2008o).
- 273 De Wever, B. (2011o).
- 274 Ibidem.
- 275 Bourgeois, G. (2009).
- 276 De Wever, B. (2008t).
- 277 De Wever, B. (2011o).
- 278 Ibidem.
- 279 De Wever, B. (2008q).
- 280 De Wever, B. (2008e).
- 281 Zie onder andere: Blommaert, J. & Verschueren, J. (1998); Blommaert, J. (2001); Maly I. (red.). 2007; Maly, I. (2009a); Zemni, S. (2009a).
- 282 De Wever, B. (2008u).
- 283 Locke, J. (1689), p.123-124.
- 284 Ibidem.
- 285 Met *church* verwijst Locke niet alleen naar de christelijke kerken, maar ook naar het jodendom en de islam.
- 286 Locke, J. (1689), p.118.

- 287 Een kerk ziet Locke als een vrije en vrijwillige vereniging (*society*). Niemand wordt geboren als gelovige, iedereen kiest om gelovig te zijn, om toe te treden tot een bepaalde kerk. Omdat het een vrije vereniging is die bestaat met instemming van de leden, is het enkel aan die vereniging om wetten op te stellen voor haar eigen leden. Die wetten gelden enkel voor haar eigen leden en zijn gericht op het pad van 'salvation' en eeuwig leven. Ze kunnen bovendien niet met geweld worden uitgeoefend, want geweld is het monopolie van de staat (Locke (1689), p.120). De Kerk kan leden schrappen uit haar register en leden hebben steeds het recht om uit de kerk te stappen. Leden van een bepaalde kerk hebben nooit het recht om leden van een andere kerk of niet-gelovigen te discrimineren en omgekeerd. Iedereen heeft gelijke rechten en die rechten zijn eigendom van het individu, niet van de kerk en niet van de staat (Locke (1689), p.123).
- 288 Locke, J. (1689), p.135.
- 289 Bourgeois, G. (2009)
- 290 Ibidem.
- 291 Ibidem.
- 292 De Wever, B. (2008l).
- 293 De Wever, B. (2008t).
- 294 De Wever, B. (2008v).
- 295 De Wever, B. (2008t).
- 296 Brems, E. (2011), p.23.
- 297 Ibidem.
- 298 De Wever, B. (2008y).

6. De mediatieke strijd en het master-narratief van N-VA

- 1 De Wever, B. (2011c), p.47.
- 2 Pocock, J.G.A. (1984), p.35-43.
- 3 Pocock, J.G.A. (1984), p.34.
- 4 De Wever, B. (2011c), p.47.
- 5 'Dear Friends, fellow nationalists, what is a nation?' In *De Morgen*, 24 oktober 2011
- 6 Bauman, Z. (2001), p.14.
- 7 De Wever, B. (2011c), p.47.
- 8 Canvas, 7 september 2007: De keien van de Wetstraat met Bart De Wever (N-VA).
- 9 De Wever, B. (2011a).
- 10 'De Wever: "Misschien moet het systeem gekraakt worden"'. In *Het Nieuwsblad*, 10 september 2011. http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=DMF20110910_022.
- 11 Peumans J., 11 juli 2010, 'Autonomie en identiteit'. http://www.vlaamsparlement.be/vp/pdf/20102011/toespraken/20100711_11julitoespraak_identiteit_en_autonomie.pdf.
- 12 Bracke, S., 11 oktober 2011. <http://www.siegfriedbracke.be/index.php/open-brief-aan-mathias-de-clercq/>.
- 13 Bracke, S., In *De Standaard Magazine*, 4 oktober 2011. <http://www.siegfriedbracke.be/index.php/interview-dsmagazine/>.
- 14 Bracke, S., 'Siegfried Bracke: "VRT niet Vlaams genoeg"'. In *De Standaard*, 23 februari 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=UN36MULFenkanaalid=1597ens=1>.
- 15 Ibidem.
- 16 Bourgeois, G., 1 juli 2008, 'Bourgeois wil quota voor het Nederlandstalige lied'. <http://www.n-va.be/blikvangers/bourgeois-wil-quota-voor-het-nederlandstalige-lied>.
- 17 De Gulden Ontsporing is een gratis festival ter gelegenheid van de Vlaamse feestdag.

- 18 Vandaele, W., N-VA persbericht 'De Gulden Ontsporing moet op de VRT', 29 juni 2011. http://www.n-va.be/nieuws/persberichten/de_gulden_ontsporing_moet_op_VRT.
- 19 Bracke, S., 'Siegfried Bracke: "VRT niet Vlaams genoeg"'. In *De Standaard*, 23 februari 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=UN36MULFenkanaalid=1597ens=1>.
- 20 'Bourgeois: "VRT-steun aan Belgavox-concert kan niet"'. In *De Morgen*, 12 september 2009. <http://www.demorgen.be/dm/nl/989/Binnenland/article/detail/851791/2009/05/12/Bourgeois-VRT-steun-aan-Belgavox-concert-kan-niet.dhtml>.
- 21 Bracke, S., 'Siegfried Bracke: "VRT niet Vlaams genoeg"'. In *De Standaard*, 23 februari 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=UN36MULFenkanaalid=1597ens=1>.
- 22 Ibidem.
- 23 'Bourgeois ongelukkig met België-liedje Clouseau'. In *Het Nieuwsblad*, 1 september 2009. http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=DMF01092009_066.
- 24 De 0110-concerten waren concerten voor verdraagzaamheid die Tom Barman opzette tegen het succes van het extreemrechtse Vlaams Belang in Antwerpen.
- 25 De Wever, B. (2008m).
- 26 Wilfried Vandaele en Lieven Dehandschutter, 20 oktober 2010, 'De vooroordelen van 200 culturele iconen'. <http://www.n-va.be/nieuws/opinie/de-vooroordelen-van-200-culturele-iconen>.
- 27 Niet in onze Naam is een platform om een brede beweging op te trekken tegen het Vlaams nationalisme. Het ontstond naar aanleiding van de speech van Peumans op 11 juli 2010. Het platform organiseerde een grote avond in de KVS, wat niet op gejuich kon rekenen van N-VA.
- 28 Een avond in het Brussels cultuurhuis De Buren waar er gedebatteerd werd over de toekomst van België.
- 29 Bourgeois, G., (2003).
- 30 Volgens Mediargus, zie o.a. 'Bart De Wever stond 13.000 keer in de krant'. In *Het Nieuwsblad*, 5 mei 2011: http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=DMF20110505_010.
- 31 Karel De Gucht is een toppoliticus van Open VLD, de Vlaamse liberalen.
- 32 De Wever, B. (2008x).
- 33 De Wever, B. (2011f).
- 34 De Facebookfanpagina voor de humor van De Wever: <http://www.Facebook.com/#!/pages/De-Humor-van-Bart-De-Wever/57453323696>.
- 35 'Bart De Wever is populairste politicus'. Op [dere-dactie.be/cm/VRTnieuws/verkiezingen2010/peiling/100605_popoll](http://www.dere-dactie.be/cm/VRTnieuws/verkiezingen2010/peiling/100605_popoll).
- 36 Junqué de Fortuny, E., De Smedt, T., Martens, D. en Daelemans W. (2011).
- 37 'Jan Jambon (N-VA), idealist met een wit blad. "We zouden het nu anders aanpakken"'. In *De Standaard*, 12-13 november 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=B93I789R>.
- 38 'De Wever meest gezochte politicus op Google'. In *De Standaard*, 15 december 2011. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20111215_056.
- 39 Peumans J., 11 juli 2010, 'Autonomie en identiteit'. http://www.vlaamsparlement.be/vp/pdf/20102011/toespraken/20100711_11julitoespraak_identiteit_en_autonomie.pdf.
- 40 De Wever, B., 'Vluit Vlaamse zieltjes winnen'. In *De Standaard*, 7 oktober 2011. <http://www.n-va.be/nieuws/opinie/vluit-vlaamse-zieltjes-winnen>.
- 41 De Wever, B. (2011b), p.37.
- 42 Burke, K. (1939-1940), p.61-81.
- 43 Bracke is lang niet de enige journalist of woordvoerder binnen N-VA. Maar net zoals de andere journalisten, wordt ook Bracke ingezet voor mediatraining en communicatie; zie bijvoorbeeld de uitnodiging voor een jong-N-VA-trefdag: <http://www.n-va.be/>

- agenda/jong-n-va-trefdag-media-politiek; <http://www.destandaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=BU30JBTT>.
- 44 Pol Van Den Driessche is een Vlaams journalist en politicus. Hij startte bij CD&V en was anno 2012 de Brugse lijstaanvoerder voor N-VA voor de gemeenteraadsverkiezingen totdat hij, na verschillende beschuldigingen van seksuele intimidatie, gedwongen werd ontslag te nemen.
 - 45 'Pol Van Den Driessche wordt N-VA-lijsttrekker in Brugge'. In *De Morgen*, 26 december 2011. <http://www.demorgen.be/dm/nl/5036/Wetstraat/article/detail/1368534/2011/12/26/Pol-Van-Den-Driessche-wordt-N-VA-lijsttrekker-in-Brugge.dhtml>.
 - 46 De Wever, B. (2005).
 - 47 Demesmaeker, M. (2008).
 - 48 Agentschap voor binnenlands bestuur, 'Inburgering. Toelichting aan de hand van de regelgeving'. http://www.inburgering.be/inburgering/sites/www.inburgering.be.inburgering/files/Inburgering_toelichting_adhv_regelgeving_LR.pdf.
 - 49 Burke, K. (1939-1940).
 - 50 De Wever, B. (2011a).
 - 51 De Wever, B., 'Vluit Vlaamse zieltjes winnen'. In *De Standaard*, 7 oktober 2011.
 - 52 De Wever, B. (2011a).
 - 53 De Wever, B. (2011o).
 - 54 De Wever, B., (2011t).
 - 55 'De Wever bijna unaniem herverkozen als voorzitter N-VA'. In *De Standaard*, 8 maart 2008. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF08032008_024.
 - 56 'De Wever bijna unaniem herverkozen als N-VA-voorzitter'. In *Het Nieuwsblad*, 19 maart 2011. http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=DMF20110319_061.
 - 57 Bracke, S., In *De Standaard Magazine*, 4 oktober 2011. <http://www.siegfriedbracke.be/index.php/interview-dsmagazine/>.
 - 58 Deze speech werd bovendien lang op voorhand aangekondigd als iets speciaals in de media.
 - 59 Brinckman, B. 'Als BDW naar A'pen gaat: algeheel probleem'. In *De Standaard Magazine*, 21 januari 2011.
 - 60 'De Wever superster op Kortrijkse 11 juli viering'. In *Het Laatste Nieuws*, 10 juli 2011. <http://www.hln.be/hln/nl/957/Belgie/article/detail/1290637/2011/07/10/De-Wever-superster-op-Kortrijkse-11-juli-viering.dhtml>.
 - 61 Ibidem.
 - 62 'Schuldigen zoeken en verwijten vinden'. In *De Morgen*, 12 juli 2011.
 - 63 'De Wever superster op Kortrijkse 11 juli viering'. In *Het Laatste Nieuws*, 10 juli 2011.
 - 64 Ibidem.
 - 65 De Wever, B. (2008a), p.22.
 - 66 Van Baelen, J., 'Eindelijk weer normale politiek. Bart De Wever (N-VA) vond de campagne van het Vlaams Belang walgelijk'. In *Knack* 10 juni 2009.
 - 67 De Wever, B. (2008ab), p.212.
 - 68 'N-VA strikt Siegfried Bracke', In *Het Laatste Nieuws*, 4 mei 2010. <http://www.hln.be/hln/nl/1274/Belgie/article/detail/1101375/2010/05/04/N-VA-strikt-Siegfried-Bracke.dhtml>.
 - 69 Schwartzberg, R.G. (1977), p.16-17.
 - 70 N-VA, 11 juli 2011, 'Bart De Wever volksheld van 11 juli'. <http://www.n-va.be/citaten/bart-de-wever-volksheld-van-11-juli>.
 - 71 "'De vrouwen zeggen me: stop nu maar met diëten.' De strijd tegen zijn "dodelijk" overgewicht. Bart De Wever heeft al 35 kilo afgeschud'. In *Express*, 6 maart 2012.
 - 72 *De Standaard*, 24 juni 2010. Scoop: <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=A22RVUC7>.

- 73 'Bart De Wever: "Ik heb thuis alles gemist. Ik heb een jaar van mijn leven verloren"'. In *Story*, 13 december 2011.
- 74 Schwartzberg, R.G. (1977); p.47.
- 75 Burke, K. (1939-1940), p.71.
- 76 'Bart De Wever: "Ik heb thuis alles gemist. Ik heb een jaar van mijn leven verloren"'. In *Story*, 13 december 2011.
- 77 Ibidem.
- 78 Ibidem.
- 79 De Wever, B. (2008ab), p.212.
- 80 'Doodsbedreigingen voor De Wever na interview RTBF'. In *Knack*, 1 augustus 2008. <http://www.knack.be/nieuws/belgie/doodsbedreigingen-voor-de-wever-na-interview-rtbf/article-1194677996284.htm#>. Of nog: 'Bart De Wever opnieuw met de dood bedreigd'. In *De Morgen*, 11 mei 2010. <http://www.demorgen.be/dm/nl/5036/Wetstraat/article/detail/1104404/2010/05/11/Bart-De-Wever-opnieuw-met-de-dood-bedreigd.dhtml>.
- 81 De Wever, B. (2008ab), p.215.
- 82 De Wever, B. (2008ab), p.212.
- 83 Ibidem.
- 84 De Wever, B., 'Voor alle duidelijkheid, jullie zijn nog niet van mij verlost'. In *Knack*, 14 maart 2012.
- 85 De Wever, B. (2008ab), p.212.
- 86 Ibidem.
- 87 Zie bijvoorbeeld: Aylesworth, G. (2005).
- 88 Anderson, B. (2006), p.44-46.
- 89 Anderson, B. (2006), p.46.
- 90 Zie de bespreking van de ideeën van Habermas over postmodernisme in Anderson, B. (2006), p.38-39.
- 91 Wallerstein, I. (1998), p.16.
- 92 De Wever, B., 'Een lotsgemeenschap op een culturele sokkel'. In *De Morgen*, 20 november 2009. <http://www.demorgen.be/dm/nl/2461/De-Gedachte/article/detail/1031646/2009/11/20/Een-lotsgemeenschap-op-een-culturele-sokkel.dhtml>.
- 93 Ibidem.
- 94 Blommaert, J. (2011); Maly I. (red.). (2007); Maly, I. (2009a).
- 95 Detrez, R. en Blommaert, J. (1994).
- 96 De Wever, B., 'Griekse Dionysos tegen Duitse Apollo'. In *De Standaard*, 28 februari 2012. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=D33ML6JL>.
- 97 De Wever, B., 'Hedendaagse kunst'. In *De Standaard*, 8 november 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=AV3HUNDS>.
- 98 De Wever, B. (2011a).
- 99 Ibidem.
- 100 Ibidem.
- 101 Ibidem.
- 102 Ibidem.
- 103 Ibidem.
- 104 Ibidem.
- 105 Ibidem.
- 106 Blommaert, J. (2001); Maly I. (red.) (2007); Maly, I. (2009a).
- 107 Maly, I. (2009a); Maly, I. (red.) (2007).
- 108 Verhofstadt, G. (1992), p.38.
- 109 Verhofstadt, G. (1992), p.64.
- 110 Swyngedouw, M. (1998), p.72.
- 111 Verhofstadt, G. (1992), p.38.

- 112 De Wever, B. (2011c).
- 113 Bracke, S., 'Open brief aan Mathias De Clercq', 11 oktober 2011. <http://www.siegfried-bracke.be/index.php/open-brief-aan-mathias-de-clercq/>.
- 114 Barthes, R. (1957).
- 115 De Wever, B. (2008a), p.16.
- 116 Ibidem.
- 117 Ibidem.
- 118 Burke, K. (1939-1940), p.66.
- 119 De Wever, B., "Een mens die niet verandert, is een saai mens" De Wever en Bracke over politiek, IJzertorens en het Vlaamse lied'. In *De Standaard*, 8 mei 2010. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=6C2PU6PI>.
- 120 Vandaele, W. en Dehandschutter, L., 20 oktober 2010, 'De vooroordelen van 200 culturele iconen'. <http://www.n-va.be/nieuws/opinie/de-vooroordelen-van-200-culturele-iconen>.
- 121 'De Wever: "Dictatuur van minderheid moest stoppen"'. In *Het Laatste Nieuws*, 15 juli 2008. <http://www.hln.be/hln/nl/957/Belgie/article/detail/348127/2008/07/15/De-Wever-Dictatuur-van-minderheid-moest-stoppen.dhtml>.
- 122 Peumans, J (2010).
- 123 Ibidem.
- 124 Vandaele, W. en Dehandschutter, L., 20 oktober 2010, 'De vooroordelen van 200 culturele iconen'. <http://www.n-va.be/nieuws/opinie/de-vooroordelen-van-200-culturele-iconen>.
- 125 De Wever, B. (2011a).
- 126 Peumans, J. (2010).
- 127 Sternhell, Z. (2010), p.28.
- 128 De Wever, B. (2008ab).
- 129 Canvas, 7 september 2007, De keien van de Wetstraat met Bart De Wever.
- 130 Bracke, S., 2011, 'Identiteit is er zomaar'. In *De Standaard*. <http://www.n-va.be/nieuws/opinie/identiteit-er-gewoon>.
- 131 Bracke, S., 'Ik ben een geweldig ambetant ventje'. In *De Tijd*, 21 augustus 2010.
- 132 Ibidem.
- 133 "België en Vlaanderen vechten om uw ziel": Bart De Wever houdt aan UGent warm pleidooi voor nationalisme'. In *De Standaard*, 29 september 2010. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=28301RVK>.
- 134 Sternhell, Z. (2010), p.190.
- 135 De Wever, B., 'Iedereen is bang van de N-VA'. In *De Standaard*, 14 december 2011.
- 136 Swyngedouw, M. en Rink, R. (2008).
- 137 De enquête van TNS media werd uitgevoerd in opdracht van het Eén-programma Koppen en *Het Nieuwsblad*. Zie: '73 procent van de Vlamingen trots Belg te zijn', op derefactie.be, 6 oktober 2011. <http://www.derefactie.be/cm/VRTnieuws/politiek/1.1126247>.
- 138 Blommaert, J. 'Vox-populisme: de nieuwe politiek en de kloof' (pp.146-166). In Blommaert, J. (2001).

7. N-VA-communicatie, mediacirculatie en politieke strijd: zes casussen

- 1 Klaehn, J. en Mullen, A. (2010).
- 2 Pocock, J.G.A. (1984), p.35.
- 3 Op 8 oktober 2010 gaf koning Albert een verduidelijkingsopdracht aan Bart De Wever in het kader van de lopende federale regeringsonderhandelingen. Na tien dagen presenteerde De Wever zijn nota-De Wever die later als basis zou moeten dienen voor de verdere onderhandelingen.

- 4 Op 16 mei 2011 aanvaardde Elio Di Rupo van de koning de opdracht om over te gaan tot het vormen van een nieuwe regering. Dit resulteerde op 4 juli 2011 in een honderd pagina's tellende formateursnota, beter gekend onder de naam 'nota-Di Rupo'. De integrale nota vindt u hier: http://www.deredactie.be/polopoly_fs/1.1058739!file/110704_nota_Di-Rupo.pdf.
- 5 *Terzake*, 15 juni 2010, 'België: twee democratieën in een land?'. <http://www.deredactie.be/cm/VRTnieuws/mediatheek/programmas/terzake/2.11122/2.11123/1.802137>; of *De Standaard*: 'België en Vlaanderen vechten om uw ziel'. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=28301RVK>.
- 6 Een kieskring of kiesomschrijving is een gebied waar bij verkiezingen op dezelfde kandidaten kan worden gestemd.
- 7 Blommaert, J. (2011b), p.251.
- 8 Vertovec, S. (2007).
- 9 Blommaert, J. (2011). Superdiversiteit. <http://kikif.riffle.be/actua/superdiversiteit>
- 10 Ibidem.
- 11 Vertovec, S. (2007).
- 12 Huyse, L., 'Ontwapen de gewapende vrede. Essay Luc Huyse over de nood aan een mentale ommezwaai'. In *De Standaard*, 20 augustus 2011. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20110823_169.
- 13 Canvas, 7 september 2007, *De keien van de Wetstraat* met Bart De Wever.
- 14 De Wever, B. (2008a), p.22.
- 15 Zie o.a. Reynebeau, M. (2009); Oosterlynck, S. (2007). Of nog Saey, P., Kesteloot, C. en Vandermotten, C. (1999), p.216.
- 16 Reynebeau, M. (2009).
- 17 N-VA, (2010).
- 18 N-VA, (2010).
- 19 Blommaert, J. (2001).
- 20 De Schryver, G.-M. (2005).
- 21 'Interview: Bart De Wever vs. David Van Reybrouck'. In *De Standaard Magazine*, 27 augustus 2011.
- 22 De Wever, B., 'Vraaggesprek met Antwerps N-VA-boegbeeld Bart De Wever. Vlaming zijn om Europeaan te worden'. In *Dwars*, oktober 2003. http://www.dwars.ua.ac.be/IMG/pdf/dwars_13.pdf.
- 23 'Federale kieskring: nu of nooit'. In *De Standaard*, 22 juli 2011. <http://www.paviagroup.be/documents/2011.07.22.FKK.DS.pdf>.
- 24 De Wever, B. (2008d).
- 25 De Wever, B. (SD). 'Debat: Een Vlaamse identiteit, historische realiteit of fictie?' <http://www.politics.be/duiding/542/>.
- 26 De verhouding tussen de burger en de bevoegdheden van de verschillende staatsinstellingen (federaal, gewesten, gemeenschappen) wordt bepaald aan de hand van de taal die de Belgische burgers spreken. Dat is de taalrol waarop je staat.
- 27 'Iedere Vlaming kent een holebi'. Interview met Bart De Wever in *Zizomagazine*. <http://www.zizo-magazine.be/pdf/bartdewever.pdf>.
- 28 De Wever, B. (2008n).
- 29 De Wever, B. (2008r).
- 30 Sternhell, Z. (1999), p.55.
- 31 Maly, I. en Keskin, M. (2007).
- 32 Briggs op <http://lvb.net/item/5196>.
- 33 Gieter op het forum van frihost, <http://www.frihost.com/forums/vt-81560.html>.
- 34 Evilbu op het wetenschapsforum <http://www.wetenschapsforum.nl/index.php?showtopic=52692>.

- 35 Petra M. (2007).
- 36 Van der Kris, J., 'Bezuiden de barst. België heeft al zo vaak een crisis doorstaan'. In NRC, 2007. http://vorige.nrc.nl/nieuwsthema/belgie/article1836492.ece/Bezuiden_de_barst_Belgie_heeft_al_zo_vaak_een_crisis_doorstaan.
- 37 1/01/2008 tot 1/12/2008: 5 hits. De volgende 3 ontbreken in de bespreking in de tekst:
 1. Peter De Graeve op www.janvanduppen.be: 'In België bestaan twee democratieën. Maar het zijn niet de twee die Bart De Wever op het oog heeft, een Vlaamse en een Waalse. Het is complexer.' <http://www.janvanduppen.be/?p=426>.
 2. Idem als bij 1, op een andere blog: <http://berlijnserefecties.blogspot.com/2008/10/nee-peter-de-graave-de-eu-is-niet.html>
 3. Overname van een tekst uit 2007, verslag debat met Bart De Wever.
- 38 'Karl Vanlouwe, flamingant in Brussel: een gesprek'. In *Brussel Deze Week*, 23 februari 2008. <http://www.brusselnieuws.be/artikel/karl-vanlouwe-flamingant-brussel-een-gesprek>.
- 39 Van Dijck, K., 2008, 'Dat de echte Walen nu rechtstaan!'. <http://www.bloggen.be/krisvandedijck/archief.php?ID=22324>.
- 40 De Wever, B. in *De Standaard*. <http://blog.seniorennet.be/digitalia/archief.php?ID=367025>.
- 41 Brussel-Halle-Vilvoorde (BHV) is een kieskring en gerechtelijk arrondissement in België. In deze kieskring leven zowel Nederlandstaligen als Franstaligen. Het was de enige kieskring in België waar men als burger zowel op Franstalige en Nederlandstalige politici kon stemmen. Dat was jarenlang een doorn in het oog van de Vlaams-nationalisten die dit zagen als een gevaar voor verdere verfransing.
- 42 De Wever, B., in *Het Nieuwsblad*, 16 mei 2009. <http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=G7C2ACTAD>.
- 43 Plenaire vergaderingen, maandag 5 januari 2009, namiddagvergadering Handelingen: <http://www.senate.be/www/webdriver?MItabObj=pdfenMicolObj=pdfenMInamObj=pdfidenMltypeObj=application/pdfenMlvalObj=67110639>.
- 44 Geert van Cleemput, 'België heeft afgedaan' op <http://www.bloggen.be/gielat/archief.php?ID=461880>.
- 45 Vlaamse Volksbeweging, 25 augustus 2009, 'Crols en Brussel: de reacties'. <http://www.vvb.org/actueel/141/30670>.
- 46 Op de site van het Vlaams Belang: verwijzing naar uitspraken van journalist van *De Tijd*. <http://www.vlaamsbelang.org/0/6324/>.
- 47 De meeste van deze *hits* herhalen deze oneliner zonder kanttekeningen. Toch beginnen er wel degelijk kritische stemmen op te duiken. Onder andere Jan Blommaert, Kif Kif, Thomas Decreus, Walter Zinzen en Paul Magnette plaatsen duidelijke en kritische kanttekeningen.
- 48 Bourgeois, G., 'België is nog even met zichzelf bezig'. In *De Volkskrant*, 11 januari 2011. <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/3184/opinie/article/detail/2448227/2011/01/11/Belgie-is-nog-even-met-zichzelf-bezig.dhtml>.
- 49 Vera Celis (N-VA). In het Vlaams Parlement. http://docs.vlaamsparlement.be/docs/handelingen_plenaire/2010-2011/plen011-24112010.pdf.
- 50 Blog, Manu Beuselinck: <http://www.manubeuselinck.be/over-manu>.
- 51 Jan Verheyen geciteerd in 'Wat vindt cultureel Vlaanderen ervan?'. In *De Standaard Magazine*, 14 juni 2010. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=G22RH809>.
- 52 'Bart De Wever: "Ik kan het niet alleen"'. Op *dere-dactie.be*, 13 juni 2010. <http://www.dere-dactie.be/cm/VRTnieuws/1.800570>.
- 53 Ibidem.
- 54 Vincent Van Quickenborne is een Open VLD-politicus uit Kortrijk en is in de regering-Di Rupo minister van Pensioenen.

- 55 Van Quickenborne, V., op [deredactie.be](http://www.deredactie.be/cm/VRT-nieuws/mediatheek/programmas/terzake/2.11122/2.11123/1.802137), 14 mei 2010.
- 56 Herman De Croo is een Open VLD-politicus en de vader van de huidige Open VLD-voorzitter Alexander De Croo. De Croo senior is sinds 1968 ononderbroken parlements-lid. In 2001 werd hij burgemeester van Brakel. De Croo staat gekend voor zijn belgicistische overtuiging en zijn taalgebruik.
- 57 *Terzake*, 15 juni 2010, 'België: twee democratieën in een land?'. <http://www.deredactie.be/cm/VRTnieuws/mediatheek/programmas/terzake/2.11122/2.11123/1.802137>.
- 58 Ibidem.
- 59 Ibidem.
- 60 Etienne Vermeersch is filosoof en emeritus-hoogleraar en ere-vice-rector aan de Gentse Universiteit.
- 61 <http://www.etiennevermeersch.be/nieuws/open-brief-van-etienne-vermeersch-aan-eliodi-rupo>
- 62 Beeckman, T., 'Geen toekomst voor links, geen toekomst voor rechts'. Op [deredactie.be](http://www.deredactie.be), 5 december 2011. <http://tinnekebeeckman.deredactie.be/2011/12/05/>.
- 63 Bruno De Wever is professor geschiedenis aan de Universiteit Gent. Onder andere de Vlaamse Beweging en de collaboratie behoren tot zijn onderzoeksdomeinen.
- 64 'Ik heb genoeg nationalistische pap gegeten', interview met Bruno De Wever in *Schamper*, 10 mei 2010. <http://www.schamper.ugent.be/490/ik-heb-genough-nationalistische-pap-gegeten>.
- 65 Enkele blogs die het idee van de twee democratieën mee naar buiten dragen: <http://inlandersfields.eu/2011/06/federalisten-met-of-zonder-belgie.html>; <http://vlaamseconservatieven.blogspot.com/2011/06/federalisten-met-of-zonder-belgie.html>; <http://www.veracelis.be/mening/nationaal/nieuws/opinie/burgerzin-leert-men-niet-alleen-op-schoolbanken>; <http://www.splits.be/5/133>; <http://www.vlaamsbelang.org/55/751/>; <http://www.catholica.nl/archief/10785/vlamingen-volk-zonder-bovenlaag>.
- 66 Zie bijvoorbeeld Demelenne, Claude, 'Beschaamd een Franstalige te zijn', in *De Standaard*, 8 maart 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=8C374MKR>.
- 67 Lefevre, F., 'Twee democratieën, twee publieke opinies, één thema'. In *Het Nieuwsblad*, 28 mei 2010. <http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=G3G2QPDJO>.
- 68 'Verkiezingen 10: De Wever: het land ontdebelt zich in twee democratieën'. In *Knack*, (z.d.). <http://knack.rnews.be/nl/actualiteit/belga-politiek/verkiezingen10-de-wever-het-land-ontdebelt-zich-in-twee-democratieen/article-1194754093311.htm#>.
- 69 Sturtewagen, B., 'Alexander's cunning plan'. In *De Standaard*, 16 juni 2010. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=PG2RG4FH>.
- 70 'De politieke partijen en de Grondwet'. In *Gazet van Antwerpen*, 23 mei 2010. <http://www.gva.be/dekrant/experts/johndewit/de-politieke-partijen-en-de-grondwet.aspx>.
- 71 Luc Standaert (redacteur) in *Het Belang van Limburg*, 14 juni 2011.
- 72 Michael Lescroart (hoofdredacteur van P-Magazine) in *De Morgen*, 15 april 2011.
- 73 Valkeniers B., (z.d.): 'It's the economy stupid!'. <http://www.brunovalkeniers.be/1/component/content/article/46-column/176-its-the-economy-stupid->.
- 74 Zie Burgerprotest: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://burgerprotest.be/pages/79955/Wat_u_zou_moeten_weten.html.
- 75 Jurgen Verstrepen is een bekend Vlaams radio- en televisiemaker. Hij startte zijn politieke carrière in 2004 bij het Vlaams Belang. In 2007 stapte hij over naar Lijst Dedecker (LDD).
- 76 Huyse, L., 'Bart De Wever en de jaren zeventig. De mantra van het tweelandenland'. In *De Standaard*, 23 december 2010. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=6A3420N5>.
- 77 Magda Michielsens is doctor in de moraalwetenschap (Universiteit Gent, 1973). Zij doceerde vrouwenstudies aan de universiteiten van Nijmegen en Antwerpen.

- 78 Lieven Verstraete is een Vlaamse journalist en nieuwsanker bij de VRT.
- 79 Canvas, 18 januari 2011, *Terzake*. <http://video.canvas.be/terzake-woensdag-18-januari>.
- 80 Ibidem.
- 81 Ibidem.
- 82 Ibidem.
- 83 Ibidem.
- 84 Ibidem.
- 85 'N-VA zegt "neen" "Eerlijker om neen te zeggen dan tactisch ja"'. In *De Standaard*, 7 juli 2011. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20110707_029.
- 86 De Wever, B., VRT Nieuws, 5 januari 2011. <http://www.deredactie.be/cm/VRTnieuws/politiek/1.936728>.
- 87 De Wever, B., 'Staatshervorming is geen copernicaanse omwenteling'. In *De Morgen*, 30 september 2011. <http://www.demorgen.be/dm/nl/5036/Wetstraat/article/detail/1326757/2011/09/30/Staatshervorming-is-geen-copernicaanse-omwenteling.dhtml>.
- 88 De Wever, B., 18 oktober 2010, in *Terzake*. <http://video.canvas.be/terzake-maandag-18-oktober-2010>.
- 89 Ibidem.
- 90 Homans, L., 11 juli 2011, 'Met geen enkele Franstalige partij is een compromis mogelijk'. In *Knack* en op N-VA-site.
- 91 'Ben niet van plan om dat spel mee te spelen'. Op [deredactie.be](http://www.deredactie.be/cm/VRTnieuws/politiek/1.1122934), 11 oktober 2011. <http://www.deredactie.be/cm/VRTnieuws/politiek/1.1122934>.
- 92 Ibidem.
- 93 De Wever, B., 'A-politiek tegen de antipolitiek'. In *De Standaard*, 9 februari 2004.
- 94 Zie de Belgische grondwet: http://www.senate.be/doc/const_nl.html.
- 95 Portaal van de België: http://www.belgium.be/nl/over_belgie/overheid/democratie/.
- 96 De Wever, B., 'Voluit Vlaamse zieltjes winnen'. In *De Standaard*, 7 oktober 2011. <http://www.n-va.be/nieuws/opinie/voluit-vlaamse-zieltjes-winnen>.
- 97 Ibidem.
- 98 De Wever, B. (2011a).
- 99 Ibidem.
- 100 Sternhell, Z. (2010), p.26.
- 101 Sternhell, Z. (2010), p.190.
- 102 De Wever, B. (2008f).
- 103 Ide L., 14 maart 2008, 'Solidariteit responsabiliseert'. <http://www.n-va.be/nieuws/opinie/solidariteit-responsabiliseert>.
- 104 De Wever, B. (2005a).
- 105 Ibidem.
- 106 'Dalrymple, de man die Bart De Wever inspireerde'. In *Het Nieuwsblad*, 6 mei 2011. http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=DMF20110506_183.
- 107 De Wever, B. (2005a).
- 108 'Dalrymple, de man die Bart De Wever inspireerde'. In *Het Nieuwsblad*, 6 mei 2011. http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=DMF20110506_183.
- 109 De Wever, B. (2005a).
- 110 Ibidem.
- 111 Ibidem.
- 112 N-VA, (z.d.), standpunt staatshervorming. <http://www.n-va.be/standpunten/32>.
- 113 De Wever, B., 'Wallonië lijkt wel Oost-Europa'. In *Het Nieuwsblad*, 21 oktober 2004. <http://www.n-va.be/citaten/walloni%C3%AB-lijkt-wel-oost-europa>.
- 114 Ide L., 14 maart 2008, 'Solidariteit responsabiliseert'. <http://www.n-va.be/nieuws/opinie/solidariteit-responsabiliseert>.
- 115 De Wever, B. (2005a).

- 116 Ibidem.
- 117 N-VA, (2011).
- 118 Ibidem.
- 119 De Wever, B. (2005a).
- 120 VVB, 19 augustus 2010, 'Die "verdomde" financieringswet. Zonder hervorming en financiële responsabilisering overleeft de federale staat niet'. <http://www.ovv.be/page.php?ID=3808>.
- 121 Ibidem.
- 122 VOKA, 15 december 2011, 'Minder lasten op werken en ondernemen = minder ontwijking'. <http://www.voka.be/fiscaliteit/nieuws/Pages/Minderlastenopwerkenenondernemenminderontwijking.aspx>.
- 123 'Geldstromen verpakt in Belgisch compromis. Deelakkoord over financieringswet'. In *De Standaard*, 26 september 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=2C3G5J41>.
- 124 Zie bijvoorbeeld: Tegenbos, G., 'Kleine stapjes richting Vlamingen'. In *De Standaard*, 5 juli 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=I33CAHUQ>. Of nog: Tegenbos, G., 'Zó moeilijk is het nu ook weer niet'. In *De Standaard*, 20 juni 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=6H3BFPKA>.
- 125 Tegenbos G. en Verschelden W., 'Solidariteit en responsabilisering botsen'. In *De Standaard*, 24 augustus 2010. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=LK2UD4HC>.
- 126 Tegenbos, G., 'Zo abnormaal zijn we dus niet'. In *De Standaard*, 11 januari 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=R334ODFI>.
- 127 Ibidem.
- 128 Ibidem.
- 129 Ibidem.
- 130 De Coster, A., 8 juli 2011, 'Het ongelijk van N-VA'. http://www.kuleuven.be/metaforum/page.Php?FILE=opiniestuk_persenPID=29.
- 131 Silverstein, M. (2003).
- 132 De Wever, B. (2010a).
- 133 Decoster, A. en De Swert, K. (2010). *Effecten van een voorgestelde regionale inkomstenbelasting op Regionale ontvangsten*. Centrum voor Economische Studiën – KULeuven. <http://standaard.typepad.com/files/decoster.pdf>.
- 134 Blommaert, J. (2010a).
- 135 *De Zevende Dag*, 17 oktober 2010, interview met Jan Jambon en verwijzing naar beeldfragment speech Jan Jambon, 14 oktober 2010 in de Kamer. <http://www.deredactie.be/cm/VRTnieuws/mediatheek/programmas/dezevendedag/2.12775/1.885409>.
- 136 'Jambon zet N-VA-eisen in Kamer nog eens op rij'. In *De Standaard*, 14 oktober 2010. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20101014_100.
- 137 Muyters: "Ook N-VA zal compromisvoorstel kritisch onderzoeken". *Het Laatste Nieuws*, 15 oktober 2010. <http://www.hln.be/hln/nl/1274/Belgie/article/detail/1170507/2010/10/15/Muyters-Ook-N-VA-zal-compromisvoorstel-kritisch-onderzoeken.dhtml>.
- 138 'Alle ogen op nota Bart De Wever'. In *Het Nieuwsblad*, 17 oktober 2010. <http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=K230TUBN>.
- 139 'N-VA bereid tot toegevingen'. In *Het Nieuwsblad*, 17 oktober 2010.
- 140 Ibidem.
- 141 'De Wever: alle partijen tekort gedaan'. Op [deredactie.be](http://www.deredactie.be/cm/VRTnieuws/mediatheek/redactietips/redactietips_2eNiveau/1.885797), 17 oktober 2010, http://www.deredactie.be/cm/VRTnieuws/mediatheek/redactietips/redactietips_2eNiveau/1.885797.
- 142 Ibidem.
- 143 Ibidem.
- 144 Ibidem.
- 145 Ibidem.

- 146 Ibidem.
- 147 'Alle ogen op nota Bart De Wever'. In *Het Nieuwsblad*, 17 oktober 2010.
- 148 *Terzake*, 18 oktober 2010, 'De Wever: "Ik voel mij erg vernederd"'. <http://www.deredactie.be/cm/VRTnieuws/mediatheek/programmas/terzake/2.12787/2.12788/1.886377>.
- 149 N-VA, 19 oktober 2010, 'Persbericht Nota De Wever meteen afgeknald'. <http://www.n-va.be/blikvangers/nota-bart-de-wever-meteen-afgeknald>.
- 150 *Terzake*, 18 oktober 2010, 'De Wever: "Ik voel mij erg vernederd"'.
151 Ibidem.
152 Ibidem.
- 153 VTM, *Journal*, 18 oktober 2010, video onderaan. <http://www.hln.be/hln/nl/1274/Belgie/article/detail/1171535/2010/10/18/De-Wever-Deze-nota-is-mijn-minimumbod.dhtml>.
- 154 *Terzake*, 18 oktober 2010, 'De Wever: "Ik voel mij erg vernederd"'.
155 VTM, *Journal*, 18 oktober 2010, video onderaan. <http://www.hln.be/hln/nl/1274/Belgie/article/detail/1171535/2010/10/18/De-Wever-Deze-nota-is-mijn-minimumbod.dhtml>.
- 156 *Terzake*, 18 oktober 2010, 'De Wever: "Ik voel mij erg vernederd"'.
157 Ibidem.
- 158 Wetstraat 16 is het adres van de ambtswoning van de premier van België en huisvest diens kabinet en kanselarij.
- 159 *Terzake*, 18 oktober 2010, 'De Wever: "Ik voel mij erg vernederd"'.
160 "'Wie kiest hier voor verrotting?' N-VA verbijt vernedering'. In *De Standaard*, 19 oktober 2011. <http://www.destandaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=QT31036T>.
- 161 Kanaal Z, 18 oktober 2010, *Journal*.
- 162 Zie bijvoorbeeld ook: 'Bart De Wever wees erop dat het de eerste keer is dat iemand een compromis op papier zette. Hij had zich daarbij blootgegeven en zijn nek uitgestoken, zonder ambitie te hebben om premier te worden, aldus de N-VA-voorzitter.' <http://www.hln.be/hln/nl/1274/Belgie/article/detail/1171535/2010/10/18/De-Wever-Deze-nota-is-mijn-minimumbod.dhtml>.
- 163 "'Wie kiest hier voor verrotting?' N-VA verbijt vernedering'. In *De Standaard*, 19 oktober 2011. <http://www.destandaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=QT31036T>.
- 164 Ibidem.
- 165 VTM, *Journal*, 18 oktober 2010, video onderaan. <http://www.hln.be/hln/nl/1274/Belgie/article/detail/1171535/2010/10/18/De-Wever-Deze-nota-is-mijn-minimumbod.dhtml>.
- 166 Sturtewagen, B., 'Chaos wenkt'. In *De Standaard* 18 oktober 2010.
- 167 Van Impe, L., 'Rampscenario'. In *Het Nieuwsblad*, 18 oktober 2010.
- 168 Yves Desmet is een journalist verbonden aan de krant *De Morgen*, waar hij ook voormalig hoofdredacteur is.
- 169 Desmet, Y., 'Niet onredelijk'. In *De Morgen*, 18 oktober 2010.
- 170 Van Impe, L., 'Rampscenario'. In *Het Nieuwsblad*, 18 oktober 2010.
- 171 Liesbeth van Impe is journaliste verbonden aan de krant *Het Nieuwsblad*.
- 172 'Bart De Wever: "15 miljard besparen kan zonder sociaal bloedbad"'. In *Trends*, 29 juni 2011. http://trends.rnews.be/nl/economie/nieuws/beleid/bart-de-wever-15-miljard-besparen-kan-zonder-sociaal-bloedbad/article-1195048386801.htm?nb-handled=true&utm_medium=Emailnutm_source=Newsletter-29-06-2011.
- 173 'De Wever wil Vlaams front voor hervormingen naar Duits model'. In *De Morgen*, 31 mei 2011: <http://www.demorgen.be/dm/nl/5036/Wetstraat/article/detail/1272523/2011/05/31/De-Wever-wil-Vlaams-front-voor-hervormingen-naar-Duits-model.dhtml>.
- 174 Bart De Wever in *Trends*: 'Je moet naar de uitgaven kijken. We pleiten voor een nulgroei van de overheidsuitgaven gedurende een aantal jaren. In vergelijking met voor de crisis zullen de sociale uitgaven tegen 2015 stijgen met 3,5 procentpunt van het bbp. Als je die dus tegen dan terugbrengt tot op het niveau van voor de crisis, dan bespaar je ongeveer 15 miljard euro, en dan is de begroting grotendeels gesaneerd. Terugvallen tot het precari-

- sisniveau voor sociale uitgaven, dat is toch geen sociaal bloedbad? Dat kan met een aantal hervormingen. Ik zie niet in hoe je anders het structureel tekort kan wegwerken.’
- ‘Bart De Wever: “15 miljard besparen kan zonder sociaal bloedbad”’. In *Trends*, 29 juni 2011. http://trends.rnews.be/nl/economie/nieuws/beleid/bart-de-wever-15-miljard-besparen-kan-zonder-sociaal-bloedbad/article-1195048386801.htm?nb-handled=true&utm_medium=Email&utm_source=Newsletter-29-06-2011.
- 175 ‘De Wever wil Vlaams front voor hervormingen naar Duits model’. In *De Morgen*, 31 mei 2011: <http://www.demorgen.be/dm/nl/5036/Wetstraat/article/detail/1272523/2011/05/31/De-Wever-wil-Vlaams-front-voor-hervormingen-naar-Duits-model.dhtml>.
- 176 Ibidem.
- 177 ‘CD&V verschuift persconferentie over nota Di Rupo’. In *Knack*, 7 juli 2011. <http://www.knack.be/nieuws/belgie/cd-v-verschuift-persconferentie-over-nota-di-rupo/article-1195057491106.htm>.
- 178 Blommaert, J. (2009a).
- 179 ‘Bekijk de integrale mededeling van Bart De Wever’. Op derefactie.be, 7 juli 2011. <http://www.derefactie.be/cm/VRTnieuws/mediatheek/nieuws/politiek/1.1061120>.
- 180 Ibidem.
- 181 N-VA, (2011).
- 182 Ibidem.
- 183 Ibidem.
- 184 Ibidem.
- 185 Ibidem.
- 186 Ibidem.
- 187 De Octopusnota is de hernieuwing in 2008, door de Vlaamse regering, van de vijf resoluties die in 1999 afgesproken werden. Die resoluties sommen de principes op van een toekomstige staatshervorming. Centrale punten die men opgenomen wenst te zien in de volgende staatshervorming is een splitsing van belastingen en het werkgelegenheidsbeleid. Sinds 2008 geldt die nota voor de Vlaamse partijen als de leidraad voor een toekomstige staatshervorming. Centraal idee is wat Peeters de copernicaanse omwenteling noemt. Daarmee wordt verwezen naar artikel 35 van de grondwet. Aan de hand van dat artikel moet worden afgesproken wat men federaal houdt en wat naar de deelstaten verhuist.
- 188 N-VA, (2011).
- 189 Ibidem.
- 190 Ibidem.
- 191 Ibidem.
- 192 ‘Bekijk de integrale mededeling van Bart De Wever’. Op derefactie.be, 7 juli 2011.
- 193 N-VA, (2011).
- 194 ‘Bart De Wever: “15 miljard besparen kan zonder sociaal bloedbad”’. In *Trends*, 29 juni 2011. http://trends.rnews.be/nl/economie/nieuws/beleid/bart-de-wever-15-miljard-besparen-kan-zonder-sociaal-bloedbad/article-1195048386801.htm?nb-handled=true&utm_medium=Email&utm_source=Newsletter-29-06-2011.
- 195 ‘Bekijk de integrale mededeling van Bart De Wever’. Op derefactie.be, 7 juli 2011.
- 196 Notionele interestaf trek of de ‘af trek voor risicokapitaal’ houdt in dat vennootschappen een fictieve rente kunnen aftrekken van hun winst. Ecolo en Groen! hebben de kost van de notionele interest herberekend en komen uit op 4,25 miljard euro voor het federale budget. Dat is tien keer meer dan de 500 miljoen euro die de regering had geschat.
- 197 N-VA, (2011).
- 198 Ibidem.
- 199 Ibidem.

- 200 Basisnota Elio Di Rupo, 4 juli 2011: 'Een efficiëntere federale staat en een grotere autonomie voor de deelstaten'. http://www.deredactie.be/polopoly_fs/1.1058739!file/110704_nota_DiRupo.pdf.
- 201 N-VA, (2011).
- 202 Ibidem.
- 203 Ibidem.
- 204 'N-VA gooit formateursnota Di Rupo in prullenmand'. Op [deredactie.be](http://www.deredactie.be), 7 juli 2011. <http://www.deredactie.be/cm/VRTnieuws/politiek/1.1060727>.
- 205 Ibidem.
- 206 Ibidem.
- 207 Hayek, F.A. (1945).
- 208 'N-VA gooit formateursnota Di Rupo in prullenmand'. Op [deredactie.be](http://www.deredactie.be), 7 juli 2011.
- 209 N-VA, 18 juli 2011, Persbericht 'Vlaamse sociale zekerheid krijgt vorm'. <http://www.n-va.be/citaten/vlaamse-sociale-zekerheid-krijgt-vorm>.
- 210 'N-VA gooit formateursnota Di Rupo in prullenmand'. Op [deredactie.be](http://www.deredactie.be), 7 juli 2011.
- 211 Ibidem.
- 212 Ibidem.
- 213 Jacobs, G. (1997).
- 214 Ibidem.
- 215 'N-VA gooit formateursnota Di Rupo in prullenmand'. Op [deredactie.be](http://www.deredactie.be), 7 juli 2011.
- 216 Ibidem.
- 217 Ibidem.
- 218 Ibidem.
- 219 Ibidem.
- 220 Ibidem.
- 221 Ibidem.
- 222 Ibidem.
- 223 Ibidem.
- 224 Ibidem.
- 225 'N-VA zegt neen tegen nota Di Rupo'. In *Gazet van Antwerpen*, 7 juli 2011. <http://www.gva.be/nieuws/binnenland/aid1061798/n-va-zegt-neen-tegen-nota-di-rupo.aspx>.
- 226 'De Wever citeert Cicero: "Men is nooit minder alleen dan wanneer men alleen is"'. In *Het Laatste Nieuws*, 7 juli 2011. <http://www.hln.be/hln/nl/1274/Belgie/article/detail/1289346/2011/07/07/De-Wever-citeert-Cicero-Men-is-nooit-minder-alleen-dan-wanneer-men-alleen-is.dhtml>.
- 227 'Bart De Wever zegt neen tegen nota Di Rupo'. In *Knack*, 7 juli 2011. <http://www.knack.be/nieuws/belgie/bart-de-wever-zegt-neen-tegen-nota-di-rupo/article-1195057865041.htm>.
- 228 Ibidem.
- 229 Ibidem.
- 230 Ibidem.
- 231 Ibidem.
- 232 Matthijs, H., 'Neen tegen de nota Di Rupo'. In *Knack*, 07 juli 2011. <http://www.knack.be/nieuws/belgie/neen-tegen-de-nota-di-rupo-herman-matthijs/article-1195057196596.htm>.
- 233 'Bart De Wever: "Nota bedoeld om ons er af te rijden"'. In *Het Belang van Limburg*, 8 juli 2011. <http://www.hbvl.be/nieuws/binnenland/aid1062102/bart-de-wever-nota-bedoeld-o-ons-er-af-te-rijden.aspx>.
- 234 Ibidem.
- 235 VTM, *Journal*, 9 juli 2011. <http://www.hln.be/hln/nl/1274/Belgie/article/detail/1290170/2011/07/09/Neen-levert-De-Wever-12-procent-nieuwe-kiezers-op.dhtml>.
- 236 Ibidem.

- 237 “Neen” levert De Wever 12 procent nieuwe kiezers op’. In *Het Laatste Nieuws*, 9 juli 2011 (geraadpleegd op 4 februari 2012). <http://www.hln.be/hln/nl/1274/Belgie/article/detail/1290170/2011/07/09/Neen-levert-De-Wever-12-procent-nieuwe-kiezers-op.dhtml>.
- 238 VTM, *Journal*, 9 juli 2011.
- 239 ‘Madame Non’ was de bijnaam die Joëlle Milquet kreeg opgespeld in Vlaanderen ten tijde van de regeringsonderhandeling omdat ze zich verzettede tegen bepaalde zaken.
- 240 *Terzake*, 22 november 2011, ‘Jan Denys: “Onze buurlanden zijn al aan het hervormen”’. <http://www.deredactie.be/cm/VRTnieuws/mediatheek/programmas/terzake/2.18763/2.18764/1.1159946>.
- 241 N-VA-persmededeling, 16 augustus 2011, ‘Nota Di Rupo rampzalig voor Vlamingen’. <http://www.n-va.be/blikvangers/nota-di-rupo-rampzalig-voor-vlamingen>.
- 242 ‘N-VA: “Nota formateur deugt niet voor de Vlamingen”’. In *De Morgen*, 16 augustus 2011. <http://www.demorgen.be/dm/nl/3625/De-Formatie/article/detail/1305271/2011/08/16/N-VA-formateursnota-deugt-niet-voor-de-Vlamingen.dhtml>.
- 243 N -VA, (2010), p.5.
- 244 Zie Wikipedia over het Vlaams nationalisme: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Vlaams-nationalisme>.
- 245 Patrick Martens. <http://www.knack.be/nieuws/belgie/barst-het-vlaams-belang/article-1194676199890.htm>.
- 246 ‘Eindelijk weer normale politiek. Bart De Wever (N-VA) vond de campagne van het Vlaams Belang walgelijk’. In *Knack*, 10 juni 2009.
- 247 Martens, P., ‘Traag rijden en veel omzien’. In *Knack*, 10 juni 2009.
- 248 Van Cauwelaert, R., ‘Gekneusde liberale ego’s’. In *Knack*, 10 juni 2009.
- 249 Peuteman, A. en Pironet, E., ‘*Le nouveau VU est arrivé*’. In *Knack*, 17 juni 2009.
- 250 Ibidem.
- 251 Ibidem.
- 252 Ibidem.
- 253 Ibidem.
- 254 Ibidem.
- 255 Ibidem.
- 256 <http://www.knack.be/nieuws/belgie/barst-het-vlaams-belang/article-1194676199890.htm>.
- 257 ‘30 opinies van 30 opiniemakers’. In *Knack*, 10 juni 2009.
- 258 Ibidem.
- 259 Ibidem.
- 260 Impe, L., ‘Selectie’, in *Het Nieuwsblad*, 24 februari 2012. <http://www.nieuwsblad.be/arti-cle/detail.aspx?articleid=D33MKPLJ>.
- 261 Pauli, W., ‘De bruinebroodsweken van Bart De Wever’. In *Knack*, 16 december 2011.
- 262 Sturtewagen, B., ‘Veel bitterheid te overwinnen’. In *De Standaard*, 1 oktober 2011. <http://www.destandaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=EN3G7AK3>.
- 263 Naegels, T. (2011), p.7.
- 264 Ibidem.
- 265 Ibidem.
- 266 Naegels, T. (2011), p.7-8.
- 267 Naegels, T. (2011), p.7.
- 268 Blommaert, J. en Verschueren, J. (1992); Blommaert, J. en Verschueren, J. (1998); Blommaert, J. (2011); Zemni, S. (2009); Maly, I. (2009a); Maly, I. (red.). (2007).
- 269 Naegels, T. (2011), p.7.
- 270 Naegels, T. (2011).
- 271 Naegels, T. (2011), p.7.
- 272 Naegels, T. (2011), p.8.

- 273 Ibidem.
- 274 Naegels, T. (2011), p.11-12.
- 275 Ibidem.
- 276 Burke, K. (1939-1940).
- 277 Bourgeois, G., (2003).
- 278 Ibidem.
- 279 Ibidem.
- 280 Zie bijvoorbeeld het artikel in *De Standaard* van 29 november 2010: "Mijn woordvoerder zei dat ik moest meedoen" Parlementsvoorzitter Jan Peumans snapte NIETS van *De pappenheimers*'. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=KJ32UIMJ>.
- 281 'Bart De Wever is met kilo's ook charme kwijt'. In *De Standaard*, 9 maart 2012.
- 282 'Bart De Wever streeft naar 100 kilogram'. In *De Standaard*, 2 december 2011. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20111202_018enword=dieet+de+wever.
- 283 'Bart De Wever op streng dieet'. In *Knack*, 22 december 2011.
- 284 Ibidem.
- 285 Ibidem.
- 286 'De Wever zichtbaar vermagerd dankzij dieet'. In *De Standaard*, 23 december 2011.
- 287 'De Kwestie. Gaat u straks ook aan de proteïnen?' In *De Standaard*, 31 januari 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=643KB6KS>.
- 288 Ibidem.
- 289 Ibidem.
- 290 'Pierre Dukan, dieetgoeroe. Blikvanger'. In *De Standaard*, 8 januari 2012. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=JL34H5AJ>.
- 291 'Zo werkt het "wonderdieet" van Bart De Wever'. In *De Standaard*, 9 januari 2012. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20120109_066.
- 292 Ibidem.
- 293 'Bart De Wever: "30 kilo vermageren"'. In *Het Belang van Limburg*, 4 januari 2012. <http://www.hbvl.be/nieuws/binnenland/aid1005094/bart-de-wever-30-kilo-vermageren.aspx>.
- 294 Eén, *Man bijt Hond*, 4 januari 2012. <http://www.youtube.com/watch?v=MpTQAnvHAE>.
- 295 MNM, 24 januari 2012, 'Is dat dieet van Bart De Wever gezond?'. <http://www.mnm.be/shows/de-grote-peter-van-de-veire-ochtendshow/is-dat-dieet-van-bart-de-wever-gezond>.
- 296 'Bart De Wever 20 kilo afgevallen'. In *Knack*, 26 januari 2012. <http://www.knack.be/nieuws/mensen/bart-de-wever-20-kilo-afgevallen/article-4000035183122.htm>.
- 297 Zie hier voor de reclame: http://img.vandaag.be/tmp/450/350/r/articles/201201090224-1_bart-de-wever-boos-om-reclame-voor-dieet.jpg.
- 298 'De Wever duikt op in dieetreclame'. In *Het Nieuwsblad*, 9 januari 2012. http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=DMF20120109_010.
- 299 Vandaag.be, 9 januari 2012, 'Bart De Wever boos om reclame voor dieet'. http://www.vandaag.be/lifestyle/87479_bart-de-wever-boos-om-reclame-voor-dieet.html.
- 300 'Bart De Wever niet opgezet met dieetreclame'. In *Gazet van Antwerpen*, 9 januari 2012. <http://www.gva.be/nieuws/binnenland/aid1104844/bart-de-wever-niet-opgezet-met-dietreclame.aspx>.
- 301 'De Wever duikt op in dieetreclame'. In *De Standaard*, 9 januari 2012. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20120109_010.
- 302 Zie hier voor het campagnefilmpje: <http://www.n-va.be/video/de-kracht-van-verandering>.
- 303 *Express*, 6 maart 2012, cover.
- 304 De slogan, 'De kracht van verandering' toont nogmaals dat De Wever niet louter als conservatief kan worden geboekstaafd, hij is een revolutionair conservatief. Immers, hoe je het ook draait of keert, het conservatisme (Lat. 'conservare' is 'bewaren') kan nooit een

- vruchtbare voedingsbodem zijn voor 'verandering'. Vooruitgang, noch achteruitgang kunnen worden begrepen als 'behoud'. De Wever weet dat natuurlijk en hij probeert de hang naar verandering – tenslotte moeten we wel uit deze (economische) crisis geraken, die anderen hebben veroorzaakt – te verzoenen met de vaste waarden, de zekerheid die mensen vandaag nodig hebben. De Wever weet dat niet alleen, hij wil zelfs de personificatie zijn van dit moeilijke huwelijk. Zijn goed voorbereide marketingtruc is dat hij 'veranderd' – afgeslankt – naar de verkiezingen trekt. 'Met deze man wordt het anders!' Dat er een geweldige tegenspraak schuilt in deze strategie, wordt duidelijk als men ziet dat De Wever de mislukte recepten van het neoliberalisme als oplossingen tevoorschijn haalt.
- 305 “De vrouwen zeggen me: stop nu maar met diëten” De strijd tegen zijn “dodelijk” overgewicht. Bart De Wever heeft al 35 kilo afgeschud’. In *Express*, 6 maart 2012.
- 306 Ibidem.
- 307 Silverstein, M. (2003).
- 308 ‘N-VA-voorzitter De Wever hekelt “obesitas-regering”’. In *Het Laatste Nieuws*, 5 december 2011. <http://www.hln.be/hln/nl/957/Belgie/article/detail/1358430/2011/12/05/N-VA-voorzitter-De-Wever-hekelt-obesitas-regering.dhtml>.
- 309 Blommaert, J. (2001).
- 310 Blommaert, J. (2009).
- 311 Ibidem.
- 312 De Wever, B. (2011).
- 313 ‘De Wever kiest voor Antwerpen’. In *Het Laatste Nieuws*, 23 april 2012.
- 314 Ibidem.
- 315 ‘Het duel dat A verdient’. In *Het Laatste Nieuws*, 23 april 2012.
- 316 ‘Niet bij voorbaat gewonnen’. In *De Standaard*, 23 april 2012.
- 317 ‘De Wever kiest voor Antwerpen’. In *Het Laatste Nieuws*, 23 april 2012.
- 318 ‘Verrassend? Mijn keuze ligt al twee jaar vast’. In *Het Laatste Nieuws*, 23 april 2012.
- 319 ‘Niet bij voorbaat gewonnen’. In *De Standaard*, 23 april 2012.
- 320 Ibidem.
- 321 Ibidem.
- 322 Ibidem.
- 323 ‘De Wever kiest voor Antwerpen’. In *Het Laatste Nieuws*, 23 april 2012.
- 324 Ibidem.
- 325 ‘Humo sprak met Bart De Wever en Liesbeth Homans (N-VA)’. In *Humo*, 25 oktober 2011.
- 326 Ibidem.
- 327 Zie o.a. Wikipedia: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Humo>.
- 328 ‘Allerslimste mens zonder De Wever?’ In *Story*, 5 november 2011. <http://www.storymagazine.be/index.php/2010/11/05/allerslimste-mens-zonder-bart-de-wever/>.
- 329 ‘Bart De Wever toch in *De allerslimste mens*’. In *De Standaard*, 5 november 2011. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20101105_064.
- 330 ‘De Wever duwt *Allerslimste mens* naar record’. In *De Standaard*, 6 januari 2011. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20110106_076.
- 331 ‘1,8 miljoen kijkers zien De Wever winnen’. In *Knack*, 6 januari 2011. <http://www.knack.be/nieuws/mensen/1-8-miljoen-kijkers-zien-de-wever-winnen/article-1194918539246.htm>.
- 332 ‘1,87 miljoen kijkers voor De Wever in *Allerslimste mens*’. In *Het Laatste Nieuws*, 6 januari 2011. <http://www.hln.be/hln/nl/929/TV-Gids/article/detail/1204500/2011/01/06/1-87-miljoen-kijkers-voor-De-Wever-in-Allerslimste-Mens.dhtml>.
- 333 ‘De Wever duwt *Allerslimste mens* naar record’. In *De Standaard*, 6 januari 2011. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20110106_076.

- 334 'De Wever kwam, zag en overwon'. In *De Morgen*, 6 januari 2011. <http://www.demorgen.be/dm/nl/5856/De-Allerslimste-Mens/article/detail/1204279/2011/01/06/De-Wever-kwam-zag-en-overwon.dhtml>.
- 335 'Bart De Wever haalt Amerikaanse media met *Allerslimste mens*'. In *De Tijd*, 6 januari 2011. http://www.tijd.be/nieuws/politiek_economie_belgie/Bart_De_Wever_haalt_Amerikaanse_media_met_Allerslimste_mens.9006911-3136.art.
- 336 Foxnews, 6 januari 2011, '*In times of crisis, Belgium goes with the show*'. <http://www.foxnews.com/world/2011/01/06/times-crisis-belgium-goes/>.
- 337 '*In times of crisis, Belgium goes with the show*'. In *The Washington Post*, 6 januari 2011. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2011/01/06/AR2011010603387.html>.
- 338 'Bart De Wever haalt Amerikaanse media met *Allerslimste mens*'. In *De Tijd*, 6 januari 2011.
- 339 'Bart De Wever, le showman vu par le *Washington Post*'. RTBF, 7 januari 2011. http://www.rtbf.be/info/medias/detail_bart_de_wever_le_showman_vu_par_le_washington_post?id=5567823.
- 340 *Terzake*, 7 januari 2011. <http://www.een.be/programmas/de-allerslimste-mens-ter-we-reld/bart-de-wever-over-zijn-deelname>.
- 341 Ibidem.
- 342 Ibidem.
- 343 Ibidem.
- 344 Ibidem.
- 345 Ibidem.
- 346 Ibidem.
- 347 Ibidem.
- 348 'Bart De Wever uitgeschakeld: "Het werk gaat voor"'. In *Het Nieuwsblad*, 11 januari 2011. http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=DMF20110111_165.
- 349 Ibidem.
- 350 Ibidem.
- 351 Ibidem.
- 352 Ibidem.
- 353 'Bart De Wever kan zich opnieuw op politiek storten'. In *De Morgen*, 11 januari 2011, <http://www.demorgen.be/dm/nl/5856/De-Allerslimste-Mens/article/detail/1206892/2011/01/12/Bart-De-Wever-kan-zich-opnieuw-op-politiek-storten.dhtml>.
- 354 'Bart De Wever uitgeschakeld: "Het werk gaat voor"'. In *Het Nieuwsblad*, 11 januari 2011.
- 355 Zita, 19 januari 2011, 'De Wever past voor *Allerslimste mens*: "Hype niet meer gezond"'. http://www.zita.be/entertainment/nieuws/1169140_de-wever-past-voor-allerslimste-mens-hype-niet-meer-gezond.html.
- 356 Blommaert, J. (2001).
- 357 Zie bv. Antoin, F., d'Haenens, L. en Saeys, F. (2001), p.164
- 358 Zie hiervoor de analyse van Blommaert, J. (2001).
- 359 Blommaert, J. (2001).
- 360 Blommaert, J. (2001).
- 361 Zie hiervoor bijvoorbeeld: Silverstein, M. (2003).
- 362 De Wever, B. (2011s).
- 363 Zie de rubriek binnen de site van *De Standaard* die gewijd is aan de columns van Bart De Wever: <http://www.standaard.be/kanaal/index.aspx?kanaalid=151>.
- 364 De Wever, B. (2011s).
- 365 Ibidem.
- 366 Michiel Devlieger is programmamaker en presentator bij het productiehuis Woestijnvis en presenteert *De laatste show* op VRT sinds 2009.

- 367 De Wever, B. in *De laatste show*, 22 maart 2011. <http://www.een.be/programmas/de-laatste-show/bart-de-wever-0>.
- 368 Ibidem.
- 369 Ibidem.
- 370 Ibidem.
- 371 Patrick Janssens is sp.a-politicus en burgemeester van Antwerpen. Hij draagt steeds een T-shirt met pak. Meer over over Janssens: Blommaert, J. (2009).
- 372 N-VA, (2001a).
- 373 Ibidem.

8. N-VA en web 2.0: de schepping van een draagvlak

- 1 Blommaert, J. (2007).
- 2 'N-VA zegt neen tegen nota-Di Rupo'. In *Gazet van Antwerpen*, 7 juli 2011. <http://www.gva.be/nieuws/binnenland/aid1061798/n-va-zegt-neen-tegen-nota-di-rupo.aspx?cmt=all#rcomments>.
- 3 'Een machtig monument. De carrière van Siegfried Bracke'. In *De Standaard*, 20 januari 2007. <http://www.standaard.be/Artikel/Detail.aspx?artikelId=G0B1779JF>.
- 4 'Wit konijn' is in Vlaanderen een klassieke term voor een nieuwkomer in de politiek die grote bekendheid geniet vanuit zijn vorige functie. Het wordt vaak gebruikt voor bekende journalisten, wetenschappers of bedrijfsleiders die overstappen naar de politiek.
- 5 'Siegfried Bracke komt op voor N-VA. De Wever trekt senaatslijst'. In *De Standaard*, 4 mei 2010. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20100504_020.
- 6 De Strategiegroep is een groep vertrouwelingen van De Wever die hem, sinds de regerings-onderhandelingen van 2010, adviseert. De groep telde oorspronkelijk negen mensen en groeide aan tot dertien (directeur Piet De Zaeger, woordvoerder Jeroen Overmeer en staf-lid Bart Van Camp, Liesbeth Homans, de parlementsvoorzitters Jan Peumans en Danny Pieters, de Vlaamse ministers Philippe Muyters en Geert Bourgeois en lijsttrekkers als Jan Jambon, Ben Weyts, Theo Francken en Siegfried Bracke).
- 7 Bracke toert met deze lezing. Zie bijvoorbeeld de aankondiging in *Het Nieuwsblad*: <http://verenigingen.Nieuwsblad.be/artikel/lezing-siegfried-bracke-de-belgische-impasse>.
- 8 Zie o.a. Benson, R. en Neveu, E. (2005), p.3-4; Blommaert, J., Corijn, E., Holthof, M. en Lesage D. (2004), p.16.
- 9 Bracke, S. (2009), p.196-209.
- 10 Bracke, S. (2009), p.197.
- 11 Bracke, S. (2009).
- 12 Bracke, S. (2009), p.198.
- 13 Bracke, S. (2009), p.200.
- 14 Bracke, S. (2009), p.202.
- 15 Ibidem.
- 16 Bracke, S. (2009), p.205.
- 17 Maly, I. (2009a).
- 18 Bracke, S. (2009), p.204.
- 19 Ibidem.
- 20 Bracke, S. (2009), p.205.
- 21 Ibidem.
- 22 Bracke, S. (2009), p.208.
- 23 Laatst geraadpleegd op 8 juni 2012.
- 24 Ibidem.
- 25 Laatst geraadpleegd op 8 juni 2012. Vroeger had Bracke tot 4998 vrienden.

- 26 Bracke maakte bovendien een fout. De jonge Griekse ingenieur waar Bracke het over had, heette niet Pavros, maar Panos.
- 27 Facebook Siegfried Bracke, geraadpleegd op 22 februari 2012. <https://www.facebook.com/siegfried.bracke?sk=wall>.
- 28 Als Siegfried Bracke van Mortsel naar Gent verhuist, krijgt hij, zoals alle nieuwe inwoners, een bezoek van de wijkagent om te zien of de man of vrouw in kwestie daar ook effectief woont. Na dit bezoek uit Bracke zijn verontwaardiging op zijn sociale media omdat de wijkagent had geëist om in de kasten te kijken om te zien of er onderbroeken in lagen. Bovendien komt de controle tweemaal, omdat zijn vrouw niet op hetzelfde moment verhuist. Dat creëerde bij Bracke het idee dat hij gevisieerd en gepest werd door Termont. <http://www.siegfriedbracke.be/index.php/chagrijn/>.
- 29 Facebook Siegfried Bracke, geraadpleegd op 22 februari 2012. <https://www.facebook.com/siegfried.bracke?sk=wall>.
- 30 Zie *Twitteraccount* Siegfried Bracke, geraadpleegd op 22 februari. <https://twitter.com/#!/sthbracke>.
- 31 'Hebben CD&V, Open VLD en sp.a nog een verhaal?' In *De Standaard*, 19 mei 2012. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20120518_183.
- 32 Reynebeau, M., 'Jammer maar helaas, Rudy'. In *De Standaard*, 15 februari 2012. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=BN3M4BU6>.
- 33 Ibidem.
- 34 Facebook Siegfried Bracke, geraadpleegd op 22 februari 2012. <https://www.facebook.com/siegfried.bracke?sk=wall>.
- 35 *Twitteraccount* Siegfried Bracke: <http://www.siegfriedbracke.be/index.Php/tweets/>.
- 36 Steven Everaert is de zaakvoerder van Victoir (een bouwbedrijf in het Gentse) en kwam op voor LDD. Meer info: <http://www.victoir.com/>, <https://twitter.com/#!/steveneveraert> en <http://Nieuwsblad.typepad.com/lochristi/2007/12/steven-everaert.html>.
- 37 Zie *Twitteraccount* Siegfried Bracke, geraadpleegd op 22 februari. <https://twitter.com/#!/sthbracke>.
- 38 Ibidem.
- 39 Zie *Twitteraccount* Tom Naegels, geraadpleegd op 22 februari. <http://twitter.com/#!/tom-naegels>.
- 40 Ibidem.
- 41 Zie *Twitteraccount* Siegfried Bracke, geraadpleegd op 22 februari. <https://twitter.com/#!/sthbracke>.
- 42 <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=SV3M34FFenword=bracke+twitter>.
- 43 'Buffalo's' is de bijnaam voor de voetbalploeg AA Gent.
- 44 Bracke, S., 16 februari 2012, 'De Panosreflex' (oorspronkelijk 'De Pavrosreflex' zoals duidelijk wordt in de URL op zijn blog: <http://www.siegfriedbracke.be/index.Php/de-pavros-reflex/>).
- 45 Ibidem.
- 46 Ibidem.
- 47 Ibidem.
- 48 Ibidem. Zie de uitspraak van De Wever over citroenen die uitgeperst worden in N-VA, (2011). 'Nota formateur Di Rupo: evaluatie'.
- 49 Ibidem.
- 50 Laatst geraadpleegd op 8 juni 2012.
- 51 De resultaten zijn afhankelijk van je eigen netwerk van vrienden op je profiel.
- 52 De Gravensteengroep is een groep intellectuelen van verschillende politieke en ideologische gezindten die ageren tegen de associatie van de redelijke en rechtvaardige Vlaamse eisen met een extreem-rechts gedachtegoed.

- 53 Moons, G. en De Roover, P., 26 augustus 2011, 'VVB alarmeert CD&V's. Naar aanleiding van opiniestuk van Gravensteengroep'. <http://www.vvb.org/actueel/141/36092>.
- 54 Ibidem.
- 55 Ibidem.
- 56 Ibidem.
- 57 Zie Facebookpagina van TAK: <http://www.facebook.com/pages/Vlaanderen-nog-altijd-heel-erg/180298112042323?sk=wall#!/pages/TAK/329438658167>.
- 58 Zie Facebookpagina <http://www.facebook.com/pages/Vlaanderen-nog-altijd-heel-erg/180298112042323#!/profile.php?id=100002594713871>.
- 59 Zie Facebookpagina van De Gewone Vlaming: <https://www.Facebook.com/profile.Php?id=100002346998292>.
- 60 Zie Facebookpagina van Vlaamse Leeuw: <https://www.facebook.com/profile.Php?id=100001553082980>.
- 61 Ibidem.
- 62 Zie Facebook-post <https://www.facebook.com/notes/vlaamse-leeuw/aan-de-vld-en-cdv-leden-ter-herinnering-jullie-eigen-programma/239945286047789>.
- 63 Jagatic, T; Johnson, N; Jakobsson, M; en Menczer, F. (2007), p.94-100.
- 64 Zoals onder andere N-VA Anzegem en N-VA Tongerlo.
- 65 <http://www.linkedin.com/in/beroudiaux>.
- 66 Zie commentaren onder het artikel 'Discours N-VA gewikt en gewogen': <http://www.kif-kif.be/over-kif-kif/discours-n-va-gewikt-en-gewogen>.
- 67 Zie RTBF: http://www.rtbf.be/info/emissions/article_le-nationalisme-flamand-sombre-t-il-dans-la-haine?id=6216503.
- 68 De Paviagroep bestaat uit academici die nadenken over de werking van België en meer bepaald over het al dan niet invoeren van een federale kieskring.
- 69 Andere bekende vrienden van Dierick zijn: Rik van Cauwelaert, Marc Vanfraechem, Siegfried Bracke, Theo Franken, Luckas Vander Taelen, Frank Vandenbroucke, Theo Franciken, Bart Caron, Bart Staes, Ben Weyts, Boudewijn Bouckaert, Brigitte Grouwels, Caroline Gennez, Carl Decaluwé, Dirk Van der Maelen, Eric Van Rompuy, 't Pallierterke Vrij En Vrank, Vlaamse Volksbeweging, Vlaanderen Leeft.
- 70 Zie Facebook Rudi Dierick: <https://www.facebook.com/profile.php?id=812226911>.
- 71 Ibidem.
- 72 Ibidem.
- 73 Zie Facebookfanpagina CD&V: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:2DI-x9Z1zagJ:nl-Facebook.com/cdenv%3Fsk%3Dwall%26filter%3D12+%E2%80%9CDe+degoutante+pest+van+de+politieke+benoemingen+heeft+h%C3%A9%C3%A9l+de+top+van+de+administratie+in+haar+wurggreep.+En+dat+'wurgen'+moeten+we+nog+al+letterlijk+nemen.+Bij+Dexia+alleen+al+kostte+die+wurging+van+het+beheer+door+een+horde+politieke+parachutisten+de+gemeenschap+al+vele+miljarden.%E2%80%9CDen+d=2enhl=nlenct=clnkengl=be>.
- 74 Zie Facebookfanpagina Open VLD: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=364541100231785enid=53668151866.
- 75 Facebook Rudi Dierick: <https://www.facebook.com/profile.php?id=812226911>.
- 76 Zie commentaren op: <http://www.mediakritiek.be/index.php?page=217endetail=640>.
- 77 Zie de blog: <http://rudidierick.wordpress.com/>.
- 78 Zie bv:<http://lvb.net/item/8362>.
- 79 Zie de commentaren op: <http://www.mediakritiek.be/index.php?page=217endetail=640>.
- 80 Zie de commentaren op: <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2010/10/21/geen-vlaams-front-onze-naam>.
- 81 Zie de commentaren op: <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagina=detailsforumid=2847776>.

- 82 Zie de commentaren op: <http://opinie.deredactie.be/2010/06/07/nieuwe-predikanten/>.
- 83 Zie de discussie over Rudi Dierick: http://nl.wikipedia.org/wiki/Overleg_gebruiker:Rudi_Dierick.
- 84 Zie de discussie over Rudi Dierick: http://nl.wikipedia.org/wiki/Overleg_gebruiker:Rudi_Dierick 'Objectiviteit = Rudi's mening, zie je? Hij is een typische geborneerde Vlaams-nationalist die Wiki verwacht met een van de vele internetfora. Kortweg: een anti-Wikiman', aldus een collega bij Wikipedia.
- 85 Zie bijvoorbeeld een interview met de mensen die debatteren op *De Standaard*: 'Wie zijn die mensen die debatteren op het forum van *De Standaard*'. In *De Standaard*, 5 februari 2011. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20110205_018.
- 86 Robert Senelle is een bekend Belgisch grondwetspecialist en een heel overtuigde federalist die pleit voor twee autonome deelstaten binnen België.
- 87 Senelle, R., 'Vlaanderen moet het doen'. In *Gazet van Antwerpen*, 30 juli 2007.
- 88 Commentaren onder het artikel: 'In dit land is alles communautair', in *De Standaard*, 10 juni 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detailsforumid=2573432ens=1>.
- 89 Commentaren onder het artikel: 'En toen waren ze weer bij af'. In *De Standaard*, 13 mei 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detailsforumid=2485094ens=1>.
- 90 Commentaren onder het artikel in *De Standaard*: <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detailsforumid=2557890ens=1>.
- 91 Commentaren onder het artikel: 'Leterme gelooft in sociaal aanvaardbare besparingen'. In *De Standaard*, 6 juni 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detailsforumid=2487527ens=1v>.
- 92 Zie voor meer info de website van Vives: <http://www.econ.kuleuven.be/vives/>.
- 93 Zie bijvoorbeeld Maddens, B., 'On n'est demandeur de rien'. In *De Standaard*, 3 maart 2009. http://soc.kuleuven.be/pol/docs/2009/20090303_DS-BM.pdf.
- 94 Zie commentaar Context-binder op *Knack*, 7 juli 2011: 'Open VLD doet mee, maar wil bijsturen'. <http://www.knack.be/nieuws/belgie/open-vld-doet-mee-maar-wil-bijsturen/article-1195055630292.htm>.
- 95 Commentaren onder het artikel: 'Zoeken naar een derde weg'. In *De Standaard*, 13 mei 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detailsforumid=2573432ens=1>.
- 96 Ibidem.
- 97 'De Wever wil hervormen naar Duits model'. In *De Standaard*, 31 mei 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detailsforumid=2542835ens=1>.
- 98 Ibidem.
- 99 Commentaren onder het artikel: 'Zoeken naar een derde weg'. In *De Standaard*, 13 mei 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detailsforumid=2487527ens=1>.
- 100 Commentaren onder het artikel: 'In dit land is alles communautair'. In *De Standaard*, 10 juni 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detailsforumid=2573432ens=1>.
- 101 Commentaren onder het artikel: 'De echte Vlaamse Volkspartij'. In *De Standaard*, 9 juni 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detailsforumid=2573214ens=1>.
- 102 Commentaren onder het artikel: 'Geen zielig Vlaanderen', In *De Standaard*, 31 mei 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detailsforumid=2544713ens=1>.
- 103 Ibidem.

- 104 Commentaren onder het artikel: 'Wie mag meedoen?', In *De Standaard*, 1 mei 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detailenforumid=2451208ens=1p>.
- 105 Commentaren onder het artikel: 'Reconstructie. Verkiezingen in oktober 2012'. In *De Standaard*, 7 mei 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagenam e=detailenforumid=2468100ens=1>.
- 106 Commentaren onder het artikel: 'Geen zielig Vlaanderen', In *De Standaard*, 31 mei 2011.
- 107 'De Wever wil Vlaams front voor hervormingen naar Duits model'. In *De Morgen*, 31 mei 2011. <http://www.demorgen.be/dm/nl/5036/Wetstraat/article/detail/1272523/2011/05/31/De-Wever-wil-Vlaams-front-voor-hervormingen-naar-Duits-model.dhtml>.
- 108 Een voorbeeld hiervan is een lezersbrief die hij stuurde naar aanleiding van een artikel van Bart Brinckman over de redenen waarom mensen op het Vlaams Blok zouden stemmen. Hij nam hier de verdediging van Vlaams Blok op, ook al stemde hij er naar eigen zeggen niet voor. De lezersbrief kan hier nog worden nagelezen: <http://www.politicsinfo.be/test-uw-vlaams-blok-gehalte-t20304.html>.
- 109 Commentaren onder het artikel: 'Hoe Lieten zich bijna deletete'. In *De Morgen*, 19 februari 2011. <http://www.demorgen.be/dm/nl/2461/De-Gedachte/article/detail/1224876/2011/02/19/Tussenstand-Hoe-Lieten-zich-bijna-deletete.dhtml>.
- 110 *NRC.nl*, 19 november 2009, 'Volgende Van Rompuy verkozen?'. <http://weblogs.nrc.nl/opklaringen/2009/11/19/volgende-van-rompuy-verkozen/>.
- 111 Commentaren onder het artikel: 'Vervuiling Dender niet gemeld door stroompanne'. In *Het Nieuwsblad*, 23 december 2009, <http://www.nieuwsblad.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detailenforumid=1413755>.
- 112 <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detailenforumid=2487782ens=1>.
- 113 Commentaren onder het artikel: 'Uw brief aan De Wever of Di Rupo'. In *De Standaard*, 10 juni 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detailenfor umid=2576159ens=1>.
- 114 Commentaren onder het artikel: 'En nu?' door Carl Devos, op deredactie.be, 11 juni 2011. <http://opinie.deredactie.be/2011/06/11/en-nu/>.
- 115 Forum van Seniorennet.be: *thread* 'De economische crisis'. <http://www.seniorennet.be/forum/viewtopic.php?p=3293654&ensid=6891c5cba1c66afb178aa695d30388f0>.
- 116 Commentaren onder het artikel: 'Wie mag meedoen?'. In *De Standaard*, 1 mei 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detailenforumid=2451208ens=1>.
- 117 Zie Facebook Louis Lodewyckx: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100000626889948> en Facebookfanpagina 'Neen tegen de nota-Di Rupo': <https://www.facebook.com/pages/Neen-tegen-de-nota-Di-Rupo/206525422740606>.
- 118 Facebookfanpagina 'Neen tegen de nota-Di Rupo': <https://www.facebook.com/pages/Neen-tegen-de-nota-Di-Rupo/206525422740606>.
- 119 Facebookfanpagina 'Elio Di Rupo is MIJN premier NIET': <https://www.facebook.com/pages/Neen-tegen-de-nota-Di-Rupo/206525422740606>.
- 120 De VVB werd opgericht in 1956 als partij-onafhankelijke drukingsgroep die ijverde voor federalisme, toendertijd een revolutionair project. Nu het federalisme in België ingevoerd is, wil de VVB van Vlaanderen een volwaardige lidstaat van Europa maken. Het project is even revolutionair, de beweging even partij-onafhankelijk. Kijken we naar het Facebook-profiel van de Vlaamse Volksbeweging dan zien we dat die er alvast dubieuze vrienden op na houdt. Zo is de Vlaamse Volksbeweging vrienden met nonkel D'heer, die zijn profiel 'nonkel 18' noemt (1=A, 8=H, = Adolf Hitler.) in combinatie met een grafische voorstel-ling van Hitler.

- 121 Commentaren onder het artikel: 'Deze zomer moet er een ontknoping zijn'. In *De Standaard*, 10 juni 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detaillenforumid=2577706#debat-stemmen-com>.
- 122 Commentaren onder het artikel: 'Oproep Bracke is volgens Franstaligen "doorzichtige valstrik"'. In *De Standaard*, 27 april 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detaillenforumid=2435158ens=1>.
- 123 Ibidem.
- 124 Commentaren onder het artikel: 'Deze zomer moet er een ontknoping zijn'. In *De Standaard*, 10 juni 2011.
- 125 Commentaren onder het artikel: 'Deze zomer moet er een ontknoping zijn'. In *De Standaard*, 10 juni 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detaillenforumid=2577706#debat-stemmen-com>.
- 126 Ibidem.
- 127 Vic van Aelst is een bekend advocaat verbonden aan de Balie te Brussel. Hij werd in 2011 lid van de N-VA.
- 128 "Walen rusten niet voor kabeljauw in Oostende Frans spreekt" Van Aelst (N-VA). In *Knack*, 27 mei 2011. <http://knack.rnews.be/nl/actualiteit/nieuws/belgie/walen-rusten-niet-voor-kabeljauw-in-oostende-frans-spreekt-van-aelst-n-va/article-1195021738188.htm>.
- 129 Zie de commentaar module van deredactie.be: <http://opinie.deredactie.be/2011/06/08/leidt-nationalisme-steeds-tot-radicalisme/>.
- 130 Zie o.a. de website van OVV: <http://www.ovv.be/page.php?ID=845>.
- 131 Zie de blog van Rudi Dierick: <http://rudidierick.wordpress.com/2010/04/>.
- 132 Commentaren onder het artikel: 'Waarom De Wever Nixon niet is'. In *De Standaard*, 10 juni 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detaillenforumid=2577478ens=1>.
- 133 Ibidem.
- 134 Ibidem.
- 135 Commentaren onder het artikel: 'De zieke man van Europa?'. In *De Standaard*, 26 april 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detaillenforumid=2433769ens=1>.
- 136 Ibidem.
- 137 Ibidem.
- 138 Commentaren onder het artikel: 'Emotie regeert ons land'. In *De Standaard*, 2 juni 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detaillenforumid=2550300ens=1>.
- 139 'Bart De Wever steunt uitspraken Van Aelst'. In *Het Nieuwsblad*, 31 mei 2011. http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=DMF20110531_077.
- 140 Commentaren onder het artikel: 'Geen zielig Vlaanderen'. In *De Standaard*, 31 mei 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detaillenforumid=2544713ens=1>.
- 141 Ibidem.
- 142 Ibidem.
- 143 Commentaren onder het artikel: 'Wie mag meedoen?'. In *De Standaard*, 1 mei 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detaillenforumid=2451208ens=1>.
- 144 *De Morgen* bericht over De Wever die verwijzend naar de Vlaamse werkgeversorganisatie zegt: 'Voka is mijn baas.' <http://www.demorgen.be/dm/nl/5036/Wetstraat/article/detail/1144540/2010/08/13/Kritiek-op-N-VA-voor-rechts-liberaal-programma.dhtml>.
- 145 N-VA, (2010). (Hoofdstukken 3 en 4 over arbeidsmarktbeleid en sociale zekerheid).
- 146 Commentaren onder het artikel: 'Emotie regeert ons land'. In *De Standaard*, 2 juni 2011.

- 147 Commentaren onder het artikel: 'Oproep Bracke is volgens Franstaligen "doorzichtige valstrik"'. In *De Standaard*, 27 april 2011. <http://www.standaard.be/meningen/forum/index.aspx?pagename=detailsforumid=2435158ens=1>.
- 148 Hier zit een kleine vertekening op als gevolg van de moderatie van deze commentaren door *De Standaard*. De commentaren die de deontologische code overtreden worden gewist, en als het herhaaldelijk gebeurt, kunnen ook de accounts van de posters zelf worden geblokkeerd door de krant.
- 149 Huyse, L., 'Bart De Wever en de jaren zeventig. De mantra van het tweelandenland'. In *De Standaard*, 23 december 2010. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=6A3420N5>.
- 150 Bourgeois, G., 'Luc Huyse en de 21ste eeuw. Rekening houden met veel soorten argumenten'. In *De Standaard*, 27 december 2010. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=GH348K8J>.
- 151 'Homans: "Dit is Vlaanderen tegen Wallonië, en omgekeerd"'. In *De Standaard*, 16 juli 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=AD3CQT55>.
- 152 Belga, 'N-VA wil initiatief nemen'. In *De Standaard*, 27 april 2011. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20110426_177enkanaalid=1597ens=1.
- 153 'Homans: "Dit is Vlaanderen tegen Wallonië, en omgekeerd"'. In *De Standaard*, 16 juli 2011.
- 154 'N-VA houdt het been stijf'. In *De Morgen*, 2 februari 2008. <http://www.demorgen.be/dm/nl/989/Binnenland/article/detail/157383/2008/02/02/N-VA-houdt-het-been-stijf.dhtml>.
- 155 Ibidem.
- 156 deredactie.be, 22 juli 2011, 'De Wever: "Geen enkel uitzicht op splitsing BHV"'. <http://www.deredactie.be/cm/VRTnieuws/mediatheek/programmas/journaal/2.16787/2.16788/1.1072718>.
- 157 'Homans: "Dit is Vlaanderen tegen Wallonië, en omgekeerd"'. In *De Standaard*, 16 juli 2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=AD3CQT55>.
- 158 Taal Aktie Komitee, 2007, 'Tak en VVB vragen de Vlaamse Politici het been stijf te houden bij de start van de Gordel te Zaventem'. <http://www.taalaktiekomitee.org/acties/070902/pers.html>.
- 159 deredactie.be, 12 mei 2010, 'Laten we samen het been stijf houden'. <http://www.deredactie.be/cm/VRTnieuws/verkiezingen2010/1.778391>.
- 160 Commentaren onder het artikel: <http://www.gva.be/nieuws/binnenland/aid1061798/n-va-zegt-neen-tegen-nota-di-rupo.aspx?cmt=all#rcomments>.
- 161 Ibidem.
- 162 N-VA, (2011).
- 163 Zie website Jong N-VA, campagne 2007: <http://www.jongnva.be/laatuniestrikken/>.
- 164 Bennet, W.L., (2003).
- 165 Maly, I. (2007).
- 166 Zie de website van Res Publica, 'Wat?': <http://vlaamserepubliek.wordpress.com/about/>.
- 167 Boudewijn Bouckaert is hoogleraar in de rechtsgeleerdheid en voorzitter van de Vlaamse denktank Libera!. Sinds 2009 zetelt hij voor Lijst Dedeker 2009 in het Vlaams Parlement.
- 168 Koenraad Elst is een extreme conservatief en oriëntalist.
- 169 Johan Sanctorum is cultuurfilosoof en tekstschrijver voor Bruno Valkeniers.
- 170 Jan Jambon is politicus bij N-VA.
- 171 Mathias Storme is jurist en lid van N-VA.
- 172 Bruno Valkeniers is voorzitter van het extreemrechtse Vlaams Belang.
- 173 Filip Laenen is IT'er en is actief binnen de Vlaamse Volksbeweging.
- 174 Zie de webstek: <http://www.ovv.be/cat.php?ID=1>.
- 175 Zie Facebook van Rudi Dierick: <http://www.facebook.com/#!/profile.Php?id=812226911>.

- 176 De webstek van de Vlaamse Volksbeweging: <http://www.vvb.org/cgi-bin/pl/brievenbus.Pl?webstekonderdeelid=159ennieuwbericht=-1>.
- 177 Zie de 'Wat is VVB'-pagina van de website: <http://www.vvb.org/vvb/watisvvb.html>.
- 178 Ibidem.
- 179 Zie het inschrijvingsformulier van de VVB: <http://www.vvb.org/cgi-bin/pl/brievenbus.Pl?webstekonderdeelid=159ennieuwbericht=-1>.
- 180 Ibidem.
- 181 Zie de 'wat kan je doen'-pagina van de website: <http://www.vvb.org/vvb/meedoen.html>.
- 182 *Twitteraccount Doorbraak*: http://twitter.com/intent/user?screen_name=red_doorbraak.
- 183 Maly, I. (red.). (2007).
- 184 Zie de website van *The Brussels Journal*: <http://www.brusselsjournal.com/>.
- 185 Zie de voorstelling van Rechtsactueel op hun eigen site: <http://rechtsactueel.wordpress.com/missie/>.
- 186 Zie website In Flanders Fields: <http://www.inflandersfields.eu/>.
- 187 Zie de blog <http://victacausa.blogspot.com/>.
- 188 Zie de blog <http://vlaamseconservatieven.blogspot.com/>.
- 189 Zie de website <http://www.visionair-belgie.be/>.
- 190 Zie de website http://www.proflandria.be/?page_id=2.
- 191 Ibidem.
- 192 Ibidem.
- 193 Ibidem.
- 194 Proflandria, Celen, G., 29 april 2009.
- 195 Wils, L. (1992), p.252.
- 196 Proflandria, Celen, G., 29 april 2009: 'Bormsherdenking'. <http://www.proflandria.be/?tag=bormsherdenking>.
- 197 Oosterlynck, S. (2007), p.338-339.
- 198 Oosterlynck, S. (2007), p.357.
- 199 *Small and medium enterprises* ofwel KMO: kleine en middelgrote ondernemingen.
- 200 Zie de website van Libera!: <http://www.liberavzw.be/>.
- 201 LVB.net, blog van Luk van Braekel, 14 april 2004, 'De politieke keuze van Frans Crols'. <http://lvb.net/item/367>.
- 202 'N-VA strikt Frans Crols'. In *Het Nieuwsblad*, 13 mei 2011. <http://www.gva.be/antwerpen/merksplas/n-va-strikt-frans-crols.aspx>.
- 203 Crols, F., 26 april 2011, 'Bemide gelovigen van de rechtse kerk' op ProFlandria. <http://www.proflandria.be/?p=588>.
- 204 Meer info over de Delta-stichting en TeKos is te vinden op: <http://delta-stichting.blogspot.com/>.
- 205 Blommaert, J. (2011). *Links van de Kerk. De linkerzijde en de multiculturele samenleving*. KifKif.be: <http://www.kifkif.be/actua/links-van-de-kerk-de-linkerzijde-en-de-multiculturele-samenleving>.
- 206 Crols, F., 26 april 2011, 'Bemide gelovigen van de rechtse kerk' op ProFlandria.
- 207 Ibidem
- 208 Vader en zoon Van Rooy brengen hetzelfde islamdiscours als Wilders en het Vlaams Belang, Sam van Rooy werkte tot deze zomer voor Wilders, en werkt nu voor het Vlaams Belang.
- 209 Crols, F., 26 april 2011, 'Bemide gelovigen van de rechtse kerk' op ProFlandria.
- 210 Ibidem.
- 211 Ibidem.
- 212 Ibidem.
- 213 Ibidem.

- 214 Blommaert, J. (2011); Maly, I. (2009a); Maly, I. (red.). (2007); Arnaut, K., Bracke, S., Ceup-pens, B., De Mul, S., Fadil, N. en Kanmaz, M., (2009).
- 215 Crols, F., 26 april 2011, 'Beminderde gelovigen van de rechtse kerk' op ProFlandria.
- 216 Ibidem.
- 217 Ibidem.
- 218 Ibidem.
- 219 Ibidem.
- 220 Ibidem.
- 221 Ibidem.
- 222 Ibidem.
- 223 Ibidem.
- 224 Ibidem.
- 225 Ibidem.
- 226 Ibidem.
- 227 Ibidem.
- 228 Ibidem.
- 229 Ibidem.
- 230 Ibidem.
- 231 Ibidem.
- 232 Ibidem.
- 233 Ibidem.
- 234 Ibidem.
- 235 Ibidem.
- 236 Ibidem.
- 237 Ibidem.
- 238 Ibidem.
- 239 Ibidem.
- 240 Ibidem.
- 241 Paul Magnette is hoogleraar politieke wetenschappen en sinds 2007 politicus voor de Parti Socialiste (PS). Vandaag is hij minister van Overheidsbedrijven, Ontwikkelingssamen-werking en Wetenschapsbeleid.
- 242 Crols, F., 26 april 2011, 'Beminderde gelovigen van de rechtse kerk' op ProFlandria.
- 243 Ibidem.
- 244 Ibidem.
- 245 Ibidem.
- 246 Ibidem.

9. Besluit. N-VA, antiverlichting en de strijd om hegemonie

- 1 De Wever, B. (2008e).
- 2 De Wever, B. (2008e).
- 3 Blommaert, J. (2005), p.134.
- 4 Maly, I. (red.). (2007) en Said, E. (1997).
- 5 Huntington, S.P. (1996).
- 6 Maly, I. (2009a); Maly, I. (red.). (2007); Lesage, D. (2004), p.25.
- 7 De Wever, B. (2008e).
- 8 De Wever, B. (2008a), p.20.
- 9 Sternhell, Z. (2010)
- 10 Blommaert, J. (2005), p.142.
- 11 Blommaert, J. en Verschueren, J. (1992); Blommaert, J. en Verschueren, J. (1998).

- 12 Burke, K. (1939-1940).
- 13 Zie o.a.: Blommaert, J. (2001); Blommaert, J. (2007a).
- 14 Thompson, J.B. (1995), p.147.
- 15 Blommaert, J. (2001).
- 16 Fraihi, T. (2005).
- 17 VRT, 20 november 2011, 'Regering van technocraten of politici?': <http://www.deredactie.be/cm/VRTnieuws/mediatheek/programmas/dezevendedag/2.18743/2.18744/1.1158026>.
- 18 Crols, F., 26 april 2011, 'Bemide gelovigen van de rechtse kerk' op ProFlandria.
- 19 Ibidem.
- 20 Ibidem.
- 21 VRT, 17 november 2011, *Terzake*, 'De technocraten van tarzake': <http://video.canvas.be/terzake-donderdag-17-november-2011>.
- 22 'Interview met burgemeester Leopold Lippens: "Het zijn toch niet de doppers die jobs creëren, of wel?"'. In *De Standaard Weekblad*, 26 november 2011.
- 23 Ibidem.
- 24 N-VA, 21 november 2011, 'N-VA roept op tot sociaal-economische noodregering'. <http://www.n-va.be/nieuws/persberichten/n-va-roept-op-tot-sociaal-economische-noodregering>.
- 25 Blommaert, J. (2001).
- 26 'Niet bij voorbaat gewonnen'. In *De Standaard*, 23 april 2012.

Bibliografie

- Abizadeh, A. (2004). 'Historical truth, national myths and liberal democracy: on the coherence of liberal nationalism' (pp.291-313). In *The Journal of Political Philosophy*: Volume 12, Number 3, 2004.
- Agha, A. (2007). *Language and Social Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Althusser, L. (1971). *On ideology*. Londen: Verso.
- Anderson, B. (1983). *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. Londen: Verso.
- Anderson, P. (2006). *The origins of postmodernity*. Londen: Verso.
- Antoin, F., d'Haenens, L. en Saeys, F. (2001). 'Belgium' (pp.147-191). In d'Haenens, L. en Saeys, F. (ed.). *Western broadcasting at the dawn of the 21st century*. Berlijn/New York: Mouton de Gruyter.
- Arnaut, K., Bracke, S., Ceuppens, B., De Mul, S., Fadil, N. & Kanmaz, M. (2009). *Een Leeuw in een kooi. De grenzen van het multiculturele Vlaanderen*. Antwerpen/Amsterdam: Meulenhoff-Manteau.
- Aylesworth, G. (2005). 'Postmodernism', In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2010 Edition)*, Edward N. Zalta (ed.): <http://plato.stanford.edu/archives/win2010/entries/postmodernism>.
- Balthussen, L. (2000). *Moderne media en sociale dialoog?* SL: Horizonten, Cera holding.
- Barthes, R. (1957). *Mythologies*. New York: Hill & Wang; vertaald als Barthes, R. (2002). *Mythologieën*. Utrecht: IJzer.
- Bauman, Z. (2001). *Community. Seeking safety in an insecure world*. Cambridge, Polity Press.
- Bennet, W.L. (2003). 'New Media Power: The Internet and Global Activism'. <http://depts.washington.edu/ccce/assets/documents/pdf/newmediapower.pdf>.
- Benson, R. en Neveu, E. (2005). *Bourdieu and the journalistic field*. Cambridge: Polity Press.
- Berg, C. (1999). 'Het Belgische bewustzijn in de Frans-Belgische letterkunde van de negentiende eeuw' (pp.70-80). In Deprez, K. en Vos, L. *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000*. Antwerpen: Houtekiet.
- Berlin, I. (1958). *Twee opvattingen van vrijheid*. Amsterdam: Boom, Kleine Klassieken.
- Bimber, B. (1998). 'The Internet and Political Transformation: Populism, Community, and Accelerated Pluralism' (pp.133-160). In *Polity*, Vol.31, No.1. (autumn 1998).
- Blom, P. (2011). *Het verdorven genootschap*. Amsterdam: Bezige Bij.
- Blommaert, J. (2000). *Racisme als perspectief: over het ideologisch karakter van racisme*. Tekst n.a.v. de inaugurale feestzitting voor 'Racisme en Beeldvorming'. <http://www.flw.ugent.be/cie/CIE/blommaert6.htm>
- Blommaert, J. (2001). *Ik stel vast. Politiek taalgebruik, politieke vernieuwing en verrechtsing*. Berchem: EPO.
- Blommaert, J. (2004). 'Populisme als spreekregime' (pp.123-150). In Blommaert, J., Corijn, E., Holthof, M. en Lesage D. *Populisme*. Berchem: EPO.
- Blommaert, J. (2005). *Discourse. A critical introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Blommaert, J. (2007). 'Blokspreek' (pp.112-144). In Blommaert, J. *De crisis van de democratie*. Berchem: EPO.
- Blommaert, J. (2007a). *De crisis van de democratie*. Berchem: EPO.
- Blommaert, J. (2009). 'Het communicerende T-shirt van Patrick Janssens'. In *De Witte Raaf*: februari 2009: <http://www.dewitteraaf.be/DWRartikels/WR137JanBlommaert.htm>
- Blommaert, J. (2009a). *Communicatie en spin. Kritiek van een modebegrip*. VUBPress, Brussel.
- Blommaert, J. (2009b). 'Ethnography and democracy: Hymes's political theory of language'. (pp.257-276). In *Text & Talk* 29-3.
- Blommaert, J. (2010). 'Het DNA van een politieke mediaformat'. <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2010/06/20/het-dna-van-een-politieke-mediaformat>
- Blommaert, J. (2010a). '*Faites vos jeux – Rien ne va plus*: Opmerkingen bij de nota-De Wever'. <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2010/10/23/faites-vos-jeux-rien-ne-va-plus-opmerkingen-bij-de-nota-de-wever>
- Blommaert, J. (2011). *De heruitvinding van de samenleving*. Berchem: EPO.
- Blommaert, J. (2011a). 'Superdiversiteit'. <http://kikif.riffl.be/actua/superdiversiteit>.
- Blommaert, J. (2011b). 'The long language-ideological debate in Belgium'. In *Journal of Multicultural Discourses*, 6(3), (pp.241-256). Londen/New York: Routledge.
- Blommaert, J. (2011c). 'Over opstandigheid en democratie'. <http://www.kikif.be/actua/over-opstandigheid-en-democratie>
- Blommaert, J., Corijn, E., Holthof, M. en Lesage D. (2004). *Populisme*. Berchem: EPO.
- Blommaert, J. & Dong, J. (2010). *Ethnographic Fieldwork. A Beginner's Guide*. Bristol, Buffalo & Toronto: Multilingual Matters.
- Blommaert, J. en Maly, I. (2012). '*Nil volentibus arduum*: de oude en de nieuwe Wever'. <http://www.kikif.be/actua/nil-volentibus-arduum-de-oude-en-de-nieuwe-wever>.
- Blommaert, J. en Verschuere, J. (1992). *Het Belgische Migratendebat*. Antwerpen: IPRA Research Center, Universiteit Antwerpen.
- Blommaert, J. en Verschuere, J. (1998). *Debating Diversity. Analysing the discourse of tolerance*. Londen & New York: Routledge.
- Boehme, O. (2008). 'Economic Nationalism in Flanders before the Second World War' (pp.542-561). In *Nations and Nationalism*, 14 (3).
- Bourdieu, P. (1991). *Language & symbolic power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1997). *Over televisie*. Amsterdam: Boom.
- Bourgeois, G. (2003). 'Een deontologische code voor politici'. <http://www.n-va.be/files/default/generated/dossier/Een%20deontologische%20code%20voor%20politici.pdf>
- Bourgeois, G. (2009). 'Beleidsnota Inburgering & Integratie 2009-2014'. <http://www.geertbourgeois.be/beleid/inburgering>
- Bracke, S. (2009). 'Lange Leve Zijne Majesteit de Kijker' (pp.196-209). In Sanctorum, J. en Thevissen F. (reds.), *Media & journalistiek in Vlaanderen. Kritisch doorgelicht*. Leuven: Van Halewyck.
- Brems, E. (2008). 'Culturele diversiteit en universele mensenrechten' (pg.23-41). In Wouters, J. & Ryngaert, C. *Mensenrechten. Actuele brandpunten*. Leuven/Den Haag: Acco.
- Brems, E. (2011). *België Gidsland: een haalbare utopie*. Brussel: VUBPress.
- Bromwich, D. (2000). *On empire, liberty and reform. Speeches and letters of Edmund Burke*. New Haven/Londen: Yale University Press.
- Burke, E. (1790). *Reflections on the Revolution in France*. Oxford: Oxford University Press.
- Burke, E., (1826). *The works of the right honourable Edmund Burke. A new edition*. vol. vii. Letters on a regicide peace, google-books.
- Burke, E., (2000). 'Speech on Fox' East India Bill'. In Bromwich D. *On empire, liberty and reform. Speeches and letters of Edmund Burke.*: New Haven/Londen: Yale University Press.
- Burke, K. (1939-1940). 'The Rhetoric of Hitler's "Battle"' (pp.61-81). In Shapiro, M. (1984). *Language and politics*. Oxford: Basil Blackwell.

- Calhoun, C. (2003). 'Belonging' in the Cosmopolitan Imaginary' (pg.531-553). In *Etnicities*, 2003; 3.
- Chomsky, N. (2004). *Letters from Lexington: reflections on propaganda*. Londen, Sterling: Pluto Press.
- Corbey, R. (1989). *Wildheid en beschaving: De Europese verbeelding van Afrika*. SL, Ambo.
- Corijn, E. & Vloeberghs, E. (2009). *Brussel!* Brussel: VUBPress.
- Couttenier, P. (1999). 'Nationale beelden in de Vlaamse literatuur van de negentiende eeuw' (pp.60-69). In Deprez, K. & Vos, L. *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000*. Antwerpen: Houtekiet.
- Croce, B. (1969 (1912)). *What is living and what is dead of the philosophy of Hegel*. New York: Russen and Russel.
- d'Haenens, L. (2001). 'European Public Television in Search of A Mission in an Era of Economic and Technological Change'. In d'Haenens, L. & Saeys, F. (ed.). *Western Broadcasting at the dawn of the 21st Century*. Berlijn/New York: Mouton de Gruyter.
- d'Haenens, L. & Saeys, F. (ed.). (2001). *Western Broadcasting at the dawn of the 21st century*. Berlijn/New York: Mouton de Gruyter.
- Dalrymple T. & De Wever, B. (2011). *Vrijheid en oprechtheid*. Kapellen: Pelckmans.
- Dalrymple, T. (2001). *Leven aan de onderkant. Het systeem dat de onderklasse in stand houdt*. Houten-Antwerpen: Spectrum.
- Davies, N. (2009). *Flat Earth News*. Londen: Vintage Books.
- De Belgische grondwet van 7 februari 1831: <http://mjp.univ-perp.fr/constit/be1831.htm>
- De Bens, E. (2001). *De Pers in België. Het verhaal van de Belgische dagbladpers. Gisteren, vandaag en morgen*. Tielt: Lannoo.
- De Maistre, J. (1821). *The executioner*. Londen: Penguin Books.
- De Schryver, G.-M. (2005). *Concepts and Tools for Lexicography in the Electronic Age: A case study of dictionary compilation in South Africa*. PhD dissertation, Universiteit Gent.
- De Tocqueville, A. (1835). *Democratie: wezen en oorsprong*. Kapellen: Agora Pelckmans.
- De Wever, B. (2005). 'Evaluatierapport inburgeringsbeleid'. <http://www.n-va.be/files/default/generated/dossier/Evaluatierapport%20inburgeringsbeleid.pdf>
- De Wever, B. (2005a). 'Stop transfers, start solidariteit, nota ivm de gelijknamige actie'. <http://www.n-va.be/files/default/generated/dossier/Stop%20transfers%20-%20start%20solidariteit.pdf>
- De Wever, B. (2008). *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kalmthout: Pelckmans.
- De Wever, B. (2008a). 'Intellectuele eerlijkheid' (pp.15-21). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Standaard*, 16 augustus 2003).
- De Wever, B. (2008b). '5th Avenue is de Turnhoutsebaan niet' (pp.22-24). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 12 januari 2004).
- De Wever, B. (2008c). 'Ik wil de kleinste hebben' (pp.28-30). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Standaard*, 8 maart 2004).
- De Wever, B. (2008d). 'Open Vlaanderen in een democratisch Europa' (pp.34-36). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 6 mei 2004).
- De Wever, B. (2008e). '9-11' (pp.43-45). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Standaard*, 8 november 2004).
- De Wever, B. (2008f). 'Geen Club Med, geen solidariteit' (pp.46-48). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 10 januari 2005).
- De Wever, B. (2008g). 'Regelneverij' (pp.49-51). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Standaard*, 14 februari 2005).
- De Wever, B. (2008h). 'Geef Verwilghen een wc-borstel' (pp.61-63). In De Wever, B. *Het kost-*

- bare weefsel. *Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Standaard*, 19 september 2005).
- De Wever, B. (2008j). 'Waarom Montenegro Vlaanderen kan inspireren' (pp.81-83). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 6 juni 2006).
- De Wever, B. (2008k). 'Wat als Allah nog niet dood is?' (pp.84-85). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 19 juni 2006).
- De Wever, B. (2008l). 'Zalven als het kan, slaan als het moet' (pp.87-89). in De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 3 juli 2006).
- De Wever, B. (2008m). 'Shut the fuck up' (pp.90-92). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 17 juli 2006).
- De Wever, B. (2008n). 'De Dansaert-Vlamingen en de verfransingsmachine' (pp.102-104). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 11 september 2006).
- De Wever, B. (2008o). 'Pathetische neonazi's en de consensus van de elite' (pp.111-113). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 23 oktober 2006).
- De Wever, B. (2008p). 'Diversiteit: ja, quota: nee' (pp.117-118). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 16 november 2006).
- De Wever, B. (2008q). 'Bidden en voor de rest zwijgen' (pp.119-121). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 20 november 2006).
- De Wever, B. (2008r). 'Ceci n'est plus une patrie' (pp.124-126). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 15 december 2006).
- De Wever, B. (2008s). 'Een praktijktest is zo gek nog niet' (pp.130-132). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 29 januari 2007).
- De Wever, B. (2008t). 'De ongezonde pragmatiek van de halaldiscussie' (pp.136-138). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 26 februari 2007).
- De Wever, B. (2008u). 'Dovemansgesprekken over de hoofddoek' (pp.148-150). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 22 mei 2007).
- De Wever, B. (2008v). 'Vlaanderen is geen schild tegen het vreemde en het arme' (pp.151-153). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 4 juni 2007).
- De Wever, B. (2008w). 'Misdaad en straf in de zaak-Guido Demoor' (pp.154-156). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 2 juli 2007).
- De Wever, B. (2008x). 'Slow politics, no politics' (pp.163-165). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 1 oktober 2007).
- De Wever, B. (2008y). 'Cultuurrelativisme deugt niet' (pp.166-168). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 29 oktober 2007).
- De Wever, B. (2008z). 'De linkse kerk tegenover het Gravensteen' (pp.190-192). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 10 maart 2008).
- De Wever, B. (2008aa). 'De ravage na de seksuele revolutie' (pp.202-204). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 26 mei 2008).

- De Wever, B. (2008ab). 'Op de bres voor het kostbare weefsel' (pp.211-215). In De Wever, B. *Het kostbare weefsel. Vijf jaar maatschappijkritiek*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Morgen*, 9 oktober 2008).
- De Wever, B. (2008ac). 'Dossier: Grootschalige regularisatiegolf dreigt op ons af te komen'. <http://www.n-va.be/dossiers/een-nieuwe-grootschalige-regularisatiegolf-dreigt-op-ons-af-te-komen>
- De Wever, B. (2009). 'Een lotsgemeenschap op een culturele sokkel'. (in *De Morgen*, 20 november 2009) <http://www.demorgen.be/dm/nl/2461/De-Gedachte/article/detail/1031646/2009/11/20/Een-lotsgemeenschap-op-een-culturele-sokkel.dhtml>
- De Wever, B. (2010a). 'De nota-De Wever'. <http://www.standaard.be/extra/notadewever/>
- De Wever, B. (2010b). 'De dramademocratie, een drama voor journalistiek, politiek en democratie?' in Thevissen, F. (red.) *De vierde onmacht. Journalisten, politici en critici over media en journalistiek*. Leuven: Van Halewyck.
- De Wever, B. (2011). *Werkbare Waarden*. Kapellen: Pelckmans.
- De Wever, B. (2011a). 'Identiteit in tijden van *Expeditie Robinson*' (pp.14-20). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kalmthout: Pelckmans. (in *De Standaard*, 2 maart 2010).
- De Wever, B. (2011b). 'Wie is er bang van de Belg (Vlaming)?' (pp.32-38). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kalmthout: Pelckmans. (in *De Morgen*, 27 april 2008).
- De Wever, B. (2011c). 'Liberalisme en nationalisme' (pp.39-48). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kalmthout: Pelckmans.
- De Wever, B. (2011d). 'De groote oorlog en onze beschavingsziekte' (pp.51-53). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kalmthout: Pelckmans. (in *De Morgen*, 10 november 2008).
- De Wever, B. (2011e). 'Van buiten bruin, van binnen wit?' (pp.54-56). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kalmthout: Pelckmans. (in *De Morgen*, 24 november 2008).
- De Wever, B. (2011f). 't Is gebeurd' (pp.60-62). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kalmthout: Pelckmans. (in *De Morgen*, 21 januari 2009).
- De Wever, B. (2011g). 'Mensvriendelijk en conservatief' (pp.63-65). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kalmthout: Pelckmans. (in *De Standaard*, 10 februari 2009).
- De Wever, B. (2011h). 'Toscaan en Gentenaar' (pp.72-74). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kalmthout: Pelckmans. (in *De Standaard*, 24 maart 2009).
- De Wever, B. (2011i). 'De bevrijding door de aasgieren' (pp.90-92). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kalmthout: Pelckmans. (in *De Standaard*, 1 september 2009).
- De Wever, B. (2011j). 'Directe democratie' (pp.93-95). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kalmthout: Pelckmans. (in *De Standaard*, 15 september 2009).
- De Wever, B. (2011k). 'Sociaal houvast' (pp.116-118). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kalmthout: Pelckmans. (in *De Standaard*, 2 februari 2010).
- De Wever, B. (2011l). 'Xenofobe Romeinen' (pp.119-121). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kalmthout: Pelckmans. (in *De Standaard*, 16 februari 2010).
- De Wever, B. (2011m). '*Sticky Floor*' (pp.122-124). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kalmthout: Pelckmans. (in *De Standaard*, 16 maart 2010).
- De Wever, B. (2011n). 'Homo's en moslims' (pp.125-126). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kalmthout: Pelckmans. (in *De Standaard*, 30 maart 2010).
- De Wever, B. (2011o). 'Consequent zijn over religies' (pp.144-146). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kalmthout: Pelckmans. (in *De Standaard*, 19 oktober 2010).
- De Wever, B. (2011p). 'Eenzijdige onzin' (pg.150-152). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kalmthout: Pelckmans. (in *De Standaard*, 16 maart 2010).
- De Wever, B. (2011q). 'Gebuisd voor burgerzin' (pp.153-155). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kalmthout: Pelckmans. (in *De Standaard*, 30 november 2010).
- De Wever, B., (2011r). 'Sociaal verkeer' (pp.168-170). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Standaard*, 8 maart 2011).
- De Wever, B. (2011s). 'Het bekendste adres van de wereld' (pp.171-173). In De Wever, B. *Werk-*

- bare Waarden. Kalmthout: Pelckmans. (in *De Standaard*, 22 maart 2011).
- De Wever, B. (2011t). 'Ontbindingsproces' (pp.180-184). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kapellen: Pelckmans. (in *De Standaard*, 10 mei 2011).
- De Wever, B. (2011u). 'Plato, Dalrymple en de mythe van de elite' (pp.19-32). In Dalrymple T. & De Wever, B. (2011). *Vrijheid en oprechtheid*. Kapellen: Pelckmans.
- De Wever, B. (2012). 'Na een warme kerst de koude douche' (in *De Standaard*, 17 januari 2012) <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=KM3KSJ89>.
- De Wever, B. (2012a). 'Wat Lisa Simpson ons over onszelf leert. Essay Bart De Wever over geschiedschrijving en verhalen vertellen.' In *De Standaard*, 24 maart 2012. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=VB3NSP2D>.
- De Wever, B. (2012b). 'Ze zullen hem niet temmen. Wie verkiest er mythe boven waarheid?'. (In *De Standaard*, 4 april 2012). <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=UO3O8UOS>.
- De Zengotita, T. (2005). *Mediated. How the media shape your World*. Londen: Bloomsbury.
- Decoster, A. & De Swert, K. (2010). *Effecten van een voorgestelde regionale inkomstenbelasting op Regionale ontvangsten*. Centrum voor Economische Studiën - KULeuven: <http://standaard.typepad.com/files/decoster.pdf>.
- Deley, H. (2007). *Het Klassieke Arabische Denken. Oudheid en Islam*. Cursus UGent: http://www.flw.ugent.be/cie/arab/01oudheid.htm#N_10_.
- Demesmaeker, M. (2008). 'Evaluatie Vlaams inburgeringsbeleid en inburgering in het land van herkomst'. <http://www.n-va.be/dossiers/evaluatie-vlaams-inburgeringsbeleid-en-inburgering-het-land-van-herkomst>
- Deprez, K. & Vos, L. (1999). 'Inleiding' (pp.9-26). In Deprez, K. & Vos, L. *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000*. Antwerpen: Houtekiet.
- Deprez, K. & Vos, L. (1999). *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000*. Antwerpen, Houtekiet.
- Detrez, R. & Blommaert, J. (1994). *Nationalisme. Kritische opstellen*. Berchem: EPO.
- Di Rupo, E. (2011). 'Di Rupo. Een efficiëntere federale staat en een grotere autonomie voor de deelstaten. Basisnota van Elio Di Rupo'. http://www.deredactie.be/polopoly_fs/1.1058739!file/110704_nota_DiRupo.pdf
- Doom, R. (1986). *Vrijheid en gelijkheid. Geschiedenis van de emancipatorische gedachte*. Gent: Centrum voor politiek-wetenschappelijk onderzoek.
- Eeckhout, B. (2011). *Het einde van het compromis. Politiek na Wilders en De Wever*. Nieuwspoortrapportage 2011. Amsterdam: Van Gennep.
- Fairclough, N. & Chouliarakis, L. (1999). *Discourse in late modernity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fairclough, N. & Wodak, R. (1997). 'Critical discourse analysis' (pp.258-284). In Van Dijk, T. (ed.). *Discourse as social interaction*. Londen: Sage Publications.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Farely, M. (2010). 'Research and analysis: critical discourse analysis in political studies: an illustrative analysis of the "empowerment" agenda' (pp.98-104). In *Politics*, 30 (2).
- Foucault, M. (1970). *De orde van het spreken*. Meppel: Boom.
- Foucault, M. (1970). *L'ordre du discours*. Parijs: Gallimard
- Foucault, M. (1975). *Discipline, toezicht en straf. De geboorte van de gevangenis*. Groningen: Historische uitgeverij.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and Punishment*. Londen: Tavistock.
- Foucault, M. (1984). 'The order of discourse' (pp.108-138). In Shapiro, M. *Language and politics*. Oxford: Basil, Blackwell.
- Foucault, M. (1984a). 'What is Enlightenment?' ('Qu'est-ce que les Lumières?') (pp.32-50). In Rabinow, P. (éd.). *The Foucault Reader*. New York: Pantheon Books.
- Fraih, T. (2005). *De smaak van ongelijkheid*. Antwerpen: Meulenhoff; Manteau.

- Gerard, E. (1999). 'De christelijke arbeidersbeweging als massabasis van de Vlaamse Beweging' (pp.126-135). In Deprez, K. & Vos, L. *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000*. Antwerpen: Houtekiet.
- Gibson, K.R. (2008). 'New Media and the Revitalisation of Politics'. http://www.astrid-online.it/Forme-e-st/Studi--ric/gibson_academic-paper_Hansard-conference_05_11_08.pdf.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison notebooks*. Londen: Lawrence & Wishart.
- Gramsci, A. (1974). *Prison Letters*. Londen/Chicago: Pluto Press.
- Habermas, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge: Polity Press.
- Hayek, F.A. (1945). *The Road to Serfdom. The Condensed version of Reader's Digest*. The Institute of Economic Affairs: <http://www.iea.org.uk/sites/default/files/publications/files/upld-book43pdf.pdf>.
- Herder, J.G. (1772) 'Treatise on the Origin of Language'. <http://www.marxists.org/archive/herder/1772/origins-language.htm>.
- Hobsbawm, E. (1962). *The age of revolution. Europe 1789-1848*. Londen: Abacus.
- Hobsbawm, E. (1992). *Nations and nationalism since 1780*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobsbawm, E. (2007). *Globalisation, democracy and terrorism*. Londen, Abacus.
- Hullington, M. (1998). *The Autocritique of Enlightenment: Rousseau and the philosophes*. Cambridge: Harvard University Press.
- Huntington, S.P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Kingsway: The Free Press.
- Hymes, D. (1996). *Ethnography, linguistics, narrative inequality. Toward an understanding of voice*. Londen: Taylor & Francis.
- Israel, J. (2010). *A revolution of the mind. Radical Enlightenment and the intellectual origins of Modern Democracy*. Princeton/Oxford: Princeton University Press.
- Israel, J. (2011). *Democratic Enlightenment. Philosophy, Revolution, and Human Rights 1750-1790*. Oxford/New York: Oxford University Press.
- Jacobs, G. (1997). *Preformulating the news. An analysis of the metapragmatics of press releases*. Onuitgegeven Phd-dissertatie.
- Jagatic, T., Johnson, N., Jakobsson, M. & Menczer, F. (2007). 'Social phishing' (pg.94-100). In *Communications of the ACM* 50(10)
- Jefferson, T. & Hardt, M. (2007). *Hardt presents Jefferson. The Declaration of independence*. New York/Londen: Verso.
- Johnstone, B. (2007). *Discourse analysis*. Malden/Oxford/Victoria: Blackwell Publishing.
- Junqué de Fortuny, E., De Smedt, T., Martens, D. & Daelemans W. (2011). *Media coverage in times of political crisis: a text mining approach*. Universiteit Antwerpen: <http://www.clips.ua.ac.be/media/coverage.pdf>.
- Kant, I. (1784). *An answer to the Question 'What is Enlightenment'*. Londen: Penguin Books, Great Ideas.
- Klaehn, J. & Mullen, A. (2010). 'The propaganda model and sociology: understanding the media and society' (pp.10-23). In SCAC, vol.1, no.1, autumn 2010.
- Klein, N. (2007). *De shockdoctrine. De opkomst van het rampenkapitalisme*. Breda: De Geus.
- Kroon, S. & Sturm, J. (1999/2000). 'De taal is gansch het volk': een zoektocht naar de oorsprong en het gebruik van de sententia. <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=40672>
- Lemaire, T. (1974). *Over de waarde van kulturen. Een inleiding in de kultuurfilosofie. Tussen Europacentrisme en relativisme*. Baarn: Ambo.
- Lesage, D. (2004). *Vertoog over verzet. Politiek in tijden van globalisering*. Antwerpen: Meulenhoff-Manteau.
- Linebaugh P. (2009). 'Introduction'. In Paine, T. & Linebaugh P. *Peter Linebaugh presents Thomas Paine: rights of man and common sense*. Londen/New York: Verso.

- Locke, J. (1689). *A letter Concerning Toleration*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Locke, J. (1689). *Second Treatise*. <http://www.constitution.org/jl/2ndtr06.htm>
- Maly, I. (2003). 'De parasiet van de taal. Over hulpverlening en beeldvorming'. <http://www.flw.ugent.be/cie/CIE2/maly7.htm>
- Maly, I. (red.) (2007). *Cultu(u)rENpolitiek. Over media, globalisering en culturele identiteiten*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Maly, I. (2007). 'De strijd om het woord' (pp.94-100). In De Brabander, L. *Media in Gevaar? De neoliberale globalisering van onze informatiestromen*. Gent: Vrede vzw.
- Maly, I. (2009). 'Het onzichtbare racisme'. In Indymedia. *Mediareader: Media & Racisme*. Berchem: Indymedia.be/EPO.
- Maly, I. (2009a). *De beschavingsmachine. Wij en de islam*. Berchem: EPO.
- Maly, I. & Keskin M. (2007). 'De constructie van een natie'. <http://www.kifkif.be/actua/de-constructie-van-een-natie>
- Maly, I. & Zienkowsi, J. (red.) (2011). *Het rijpen van de geesten. De woorden van De Wever en de strijd om uw ziel*. Antwerpen, Kif Kif. <http://www.kifkif.be/actua/het-rijpen-van-de-geesten>.
- McLuhan, M. (1964). *Media begrijpen. De extensies van de mens*. Amsterdam: Nieuwezijds.
- McMahon, D. (2001). *Enemies of the Enlightenment. The French Counter-Enlightenment and the making of modernity*. Oxford/New York: Oxford University Press.
- Miles, R. (1993). *Racism after 'race relations'*. Londen/New York: Routledge.
- Morelli, A. (1999). *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië*. Berchem: EPO.
- Morelli, A. (1999). 'Het ontstaan van "patriottische" symbolen in België, in de gewesten en de gemeenschappen' (pp.177-190). In Morelli, A. *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië*. Berchem: EPO.
- Morera, E. (1990). *Gramsci's Historicism: A Realist Interpretation*. Londen/New York: Routledge.
- Naegels, T. (2011). 'Woord Vooraf. Het boek is beter' (pp.7-12). In De Wever, B. *Werkbare Waarden*. Kapellen: Pelckmans.
- Nussbaum, M. (1994). 'Patriotism and Cosmopolitanism'. In *Boston Review*, Vol.XIX, no.5, oktober/november 1994.
- N-VA, (2001). 'Manifest van de Nieuw-Vlaamse Alliantie. 21 haakse ankerpunten voor een nieuw beleid bij het begin van de 21ste eeuw'. http://www.n-va.be/files/default/nva_images/documenten/manifest.pdf.
- N-VA, (2001a). 'Beginselverklaring N-VA. Een Nieuw-Vlaamse Alliantie voor zes miljoen Vlamingen'. http://www.n-va.be/files/default/nva_images/documenten/beginselverklaring0.1.pdf.
- N-VA, (2010). 'Verkiezingsprogramma 13 juni 2010. Nu durven veranderen. Een sterk sociaal en economisch perspectief voor Vlaanderen en Wallonië'. http://www.n-va.be/files/default/nva_images/documenten/verkiezingsprogramma%20N-VA%202010.pdf.
- N-VA. (2011). 'Nota formateur Di Rupo: evaluatie'. http://www.n-va.be/files/default/nva_images/documenten/integrale_reactie-nota_di_rupo.pdf.
- N-VA. (2011a). 'Nieuw-Vlaamse Alliantie. Statuten, gecoördineerde versie 15/01/2011'. http://www.n-va.be/files/default/nva_images/documenten/statuten2011.pdf.
- N-VA. (z.d.). 'N-VA-standpunt: Gelijke kansen en diversiteit'. <http://www.n-va.be/standpunten/20>.
- Oosterlynck, S. (2007). *The political economy of regionalism in Belgium: imagining and institutionalising the Flemish regional economy*. Onuitgegeven Phd-dissertatie.
- Petra M. (2007). 'Een reflectie op reflecties over de kritiek op het voorstel van de Paviagroep voor een federale kieskring'. In Sampol: <http://www.Paviagroup.be/documents/Meier.Sam-Pol.07.Pdf>.
- Peumans J. (2010). '11-juli-lezing, autonomie en identiteit'. http://www.vlaamsparlement.be/vp/pdf/20102011/toespraken/20100711_11julitoespraak_identiteit_en_autonomie.pdf.

- Paine, T. & Linebaugh P. (2009). *Peter Linebaugh presents Thomas Paine: rights of man and common sense*. Londen/New York: Verso.
- Paine, T. (1791). 'Rights of Man, part the first. Being an answer to mr. Burke's attack on the French revolution' (pp.61-169). In Paine, T. & Linebaugh P. (2009). *Peter Linebaugh presents Thomas Paine: rights of man and common sense*. Londen/New York: Verso.
- Pil, L. (1999). 'De schilderkunst in dienst van het jonge België' (pp.51-59). In Deprez, K. & Vos, L. *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000*. Antwerpen: Houtekiet.
- Pocock, J.G.A. (1984). 'Verbalizing a Political act: Towards a Politics of Speech' (pp. 25-43). In Shapiro, M. *Language and politics*. Oxford: Basil, Blackwell.
- Postman, N. (1986). *Wij amuseren ons kapot. De geestdodende werking van de beeldbuis*. Houten: Het Wereldvenster.
- Rasmussen, S. & Schoen, D. (2010). *Mad as Hell: How the Tea Party Movement Is Fundamentally Remaking Our Two-Party System*. SL: HarperCollins.
- Ratkiewicz, Conover, Meiss, Gonçalves, Patil, Flammini & Menczer (2010). 'Detecting and Tracking the Spread of Astroturf Memes in Microblog Streams'. In *arXiv:1011.3768v1* [cs. SI].
- Reed, T.J. (2002). 'Mann and history' (pp.1-21). In Robertson, R. *The Cambridge Companion to Thomas Mann*. Cambridge/New York: Cambridge University Press.
- Renan, E. (1882). 'What is a nation (Que'est-ce que'une nation?)'. <http://ig.cs.tu-berlin.de/old-static/w2001/eu1/dokumente/Basistexte/Renan1882EN-Nation.pdf>
- Reynebeau, M. (1998). 'De Vlaamse Beweging, een geschiedenis'. In Swyngedouw, M. & Martiniello, M. *Belgische toestanden. De lotgevallen van een kleine bi-culturele democratie*. Antwerpen: Icarus, Anthos.
- Reynebeau, M. (2009). *Een geschiedenis van België*. Tielt: Lannoo.
- Ringer, F. (1992). 'Thomas Mann's Modernist Conversion to Politics' (pp.21-32). In Lehmann, H. *Culture and politics in nineteenth- and twentieth-century Germany*. New Hampshire: German Historical Institute.
- Roosens, A. (1981). *De Vlaamse kwestie. 'Pamflet' over een onbegrepen probleem*. Leuven: Kri-tak.
- Rousseau, J-J. (1755). *Vertoog over de ongelijkheid*. Amsterdam: Boom.
- Rousseau, J-J. (2005). *The Social Contract, A discourse on the origin of inequality and a discourse on political economy*. Stilwell: Digireads.
- Croce, B. (1969 (1912)). *What is living and what is dead of the philosophy of Hegel*. New York: Russel & Russel.
- Saey, P., Kesteloot, C. & Vandermotten, C. (1999). 'Ongelijke ontwikkeling aan de basis van de federalisering' (pp.207-217). In Deprez, K. & Vos, L. (1999). *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000*. Antwerpen: Houtekiet.
- Said, E. (1995). *Orientalism. Western Conceptions of the orient*. Londen/New York: Penguin Books.
- Said, E. (1997). *Covering Islam. How the media and the experts determine how we see the rest of the world*. Londen: Vintage.
- Sanctorum, J. & Thevissen F. (red.). (2009). *Media & journalistiek in Vlaanderen. Kritisch door-gelicht*. Leuven: Van Halewyck.
- Schwartzenberg, R.G. (1977). *Politieke superstars. Vedettencultus in de politiek*. Antwerpen/Amsterdam: Standaard Uitgeverij.
- Shapiro, M. (1984). *Language and politics*. Oxford: Basil, Blackwell.
- Silverstein, M. (2003). *Talking Politics. The substance of style from Abe to 'W'*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- Smith, B.A. (2008). 'Edmund Burke, the Warren Hastings Trial, and the Moral Dimension of Corruption' (pp.70-94). In *Polity*, Vol.40, No.1 (January 2008). http://montclair.academia.edu/BrianSmith/Papers/157154/Edmund_Burke_the_Warren_Hastings_Trial_and_the_

- Moral_Dimension_of_Corruption.
- Standing, G., (2011). *The precariat. The new dangerous class*. Londen: Bloomsbury.
- Sternhell, Z. (1995). *Neither right, nor left: Fascist ideology in France*. Princeton: Princeton University Press.
- Sternhell, Z. (1996). *The intellectual revolt against liberal democracy 1870-1945*, Jeruzalem: The Israel academy of sciences and humanities.
- Sternhell, Z. (1999). *The Founding Myths of Israel. Nationalism, socialism and the making of the Jewish State*. Princeton: Princeton University Press.
- Sternhell, Z. (2010). *The Anti-Enlightenment Tradition*. New Haven/Londen: Yale University Press.
- Swyngedouw, M. & Martiniello, M. (1998). *Belgische toestanden. De lotgevallen van een kleine bi-culturele democratie*. Antwerpen: Icarus, Anthos.
- Swyngedouw, M. & Rink, R. (2008). 'Hoe Vlaams-Belgischgezind zijn de Vlamingen? Een analyse op basis van het postelektorale verkiezingsonderzoek 2007'. <http://soc.kuleuven.be/web/files/6/34/ISPO07vlaanderenbelgie.pdf>.
- Thevissen, F. (red.) (2010). *De vierde onmacht. Journalisten, politici en critici over media en journalistiek*. Leuven: Van Halewyck.
- Thomas, P. (2007). 'Absolute historicism' (pp.249-256). In *Historical Materialism* 15. Leiden: Brill.
- Thompson, J.B. (1990). *Ideology and modern culture. Critical social Theory in the Era of Mass communication*. Cambridge: Polity Press.
- Thompson, J.B. (1995). *The media and modernity. A social Theory of Media*. Cambridge: Polity Press.
- Torring, J. (1999). *New Theories of Discourse: Laclau, Mouffe and Zizek*. Oxford: Blackwell.
- Traverso, E. (2010). *De oorsprong van het nazigeweld. Een Europese genealogie*. Laren: Verbum.
- Tully, J.H. (1983). 'Introduction'. In Locke, J. (1689). *A letter Concerning Toleration*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Van den Brande, L., De Batselier, N., Kelchtermans, H., Weckx, L., Van den Bossche, J. Sauwens, L. Detiège, L en Demeester-De Meyer, W. (1993). *Vlaanderen-Europa 2002: een project van de Vlaamse regering*. Tielt: Lannoo.
- Verhofstadt, G. (1992). *De weg naar politieke vernieuwing. Het tweede Burgermanifest*. Antwerpen/Baarn: Hadewijch.
- Verschueren, J. (2011). *Ideology in language use: pragmatic guidelines for empirical research*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vertovec, S. (2007). 'Super-Diversity and its implications' (pp.1024-1054). In *Ethnic and Racial Studies* 26.
- Verhaege, P. (2012). *De neoliberale waanzin. Flexibel, efficiënt en ... gestoord*. Brussel: VUB Press.
- Vos, L. (1994). 'De nationale identiteit in België. Een historisch overzicht' (pp.20-150). In De-trez, R. & Blommaert, J. *Nationalisme, kritische opstellen*. Berchem: EPO.
- Vos, L. (1999). 'Van België naar Vlaanderen' (pp.91-102). In Deprez, K. & Vos, L. *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000*. Antwerpen, Houtekiet.
- Wallerstein, I. (1998). *Utopistics. Or, Historical choices of the Twenty-first Century*. New York: The New Press.
- Williams, R. (1976). *Keywords. A vocabulary of culture and society*. Londen: Fontana Press.
- Wills, D. (2009). 'Facebook as a political weapon: Information in Social Networks' (pp.265-281). In *British Politics* 4 (June 2009) - doi:10.1057/bp.2009.3.
- Wils, L. (1963). *De oorsprong van de kristen-democratie: het aandeel van de Vlaams-democratische stroming*. Antwerpen.
- Wils, L. (1992). *Van Clovis tot Happart. De lange weg van de naties in de Lage Landen*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Witte, E. (2002). *Media en Politiek: een inleiding tot de literatuur*. Brussel: VUBPress.

- Witte, E., Craeybeckx, J. & Meynen, A. (2010). *Politieke geschiedenis van België. Van 1830 tot heden*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.
- Wodak, R. (2007). 'Pragmatics and critical discourse analysis: a cross-disciplinary inquiry' (pp.203-225). In *Pragmatics & cognition*, 15 (1).
- Wodak, Ruth (2009). *The discourse of politics in action: politics as usual*. Houndmills: Palgrave MacMillan.
- Zemni, S. (2009). *Het islamdebat*. Berchem: EPO.
- Zienkowski, J. (2011). *Analysing political engagement. An interpretive and functionalist discourse analysis of evolving political subjectivities among public activists and intellectuals with a Moroccan background in Flanders*. Antwerpen: UA.
- Zienkowski, J. & Maly, I. (2007). 'Tussen natuur en verbeelding' (pp.25-62). In Maly, I. (red.). *Cultu(u)rENpolitiek. Over media, globalisering en culturele identiteiten*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Zienkowski, J., Östman, J.-O. & Verschueren J. (2011). *Discursive Pragmatics. Handbook of Pragmatics Highlights 8*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Zola, E. (1898). *J'accuse*. <http://www.chameleon-translations.com/sample-Zola.shtml>

Engelse citaten per hoofdstuk

Inleiding (pg. 19 tot 32)

- 'swinish multitude' (Burke, 1790, pg.78)
- 'his struggle for the rights of the populations of India suffering the abuses of governor Warren Hastings's administration was a defense not of the rights of individuals but of an organized community, its elites and traditions [...].' (Sternhell, 2010, pg.170)
- 'Next to the love of parents for their children, the strongest instinct both national and moral which exists in man is the love for his country' (Sternhell, 2010, pg.195)
- '[...] the genius, the temper, and the manners of the people, and adapting to them the laws that we establish.' (Burke, 1783, pg. 282)
- '[Burke] is usually praised for his conception of the general interest, worthy of a great statesman, his refusal to submit to pressure groups and local interests, but in fact, in displaying his total independence of his voters, he asserted a principle that he saw as the very foundation of true parliamentarianism. He refused to be accountable, he hardly even agreed to listen. Anti-liberal, ferociously antidemocratic, and out-and out elitist, he considered himself a natural leader.' (Sternhell, 2010, pg. 230)
- 'Mr Burke, in a frenzy of passion, has drawn away the veil; and aristocracy, throws off her covering, to get a livelihood by displaying her ugliness.' (Barlow, in Israel, 2011, pg.30)
- 'Burke supported the most antiliberal positions of his time.' (Sternhell, 2010, pg.228-229)
- 'For Hume, this theory associated with Burke and his school was sheer fantasy: the freedoms of the English were a novelty resulting from revolution and were not the resurrection of some supposed ancient constitution based on documents like the Magna Carta.' (Sternhell, 2010, pg. 6)
- 'A nation is not a body, the figure of which is to be represented by the human body.' (Paine, 1791, pg. 162)
- 'For the people of the Enlightenment, evil resided not in man but in social conditions,

ignorance, superstition, and poverty.' (Sternhell, 2010, pg.47)

2. Politieke communicatie in de media en ideologie-onderzoek (pg. 35-87)

- 'Language is an effective medium for political communication and action, on this interpretation, not because it is neutral but because it is relatively uncontrollable and so hard to monopolize. Whatever biases I impart to the medium, it is hard for me to prevent others not merely from imparting their own biases but actually from using my imparted biases to construct and impart their own.' (Pocock, 1984, pg.33)
- 'Language gives me power, but power which I cannot fully control or prevent others from sharing.' (Pocock, 1984, pg.35)
- 'which consists largely of the sedimentation and institutionalization of speech-acts performed by other persons, upon other persons, and with other intentions.' (Pocock, 1984, pg.35)
- 'a structure of givens' [...] 'there can be no statement that in one way or another does not reactualize others.' (Foucault, 1972, pg. 98)
- 'In its simplest form, intertextuality refers to the fact that whenever we speak we produce words of others, we constantly cite and recite expressions, and recycle meanings that are already available. Thus every utterance has a history of (ab)use, interpretation, and evaluation, and this history sticks to the utterance.' (Blommaert, 2005, pg. 46)
- 'context' [...] 'comes in various shapes and operates at various levels, from the infinitely small to the infinitely big.' (Blommaert, 2005, pg. 40)
- 'Value, meaning, and function are a matter of uptake, they have to be granted by others on the basis of the prevailing orders of indexicality and increasingly also on the basis of their real or potential 'market value' as a cultural commodity.' (Blommaert, 2005, pg. 72)

- 'it does so under rather strict conditions that are both linguistic (never call a mountain a "bird" or a "car") and sociocultural (there are criteria for calling something "beautiful" or "problematic") and this set of conditions cannot be exploited by everyone in the same way.' (Blommaert, 2005, pg. 4)
- 'all forms of meaningful semiotic human activity seen in connection with social, cultural, and historical patterns of use.' (Blommaert, 2005, pg. 3)
- 'conventional ways of talking that both create and are created by conventional ways of thinking.' (Johnstone, 2007, pg. 3)
- 'objects of knowledge, social subjects and forms of "self", social relationships and conceptual frameworks' (Fairclough, 1988, pg. 39)
- 'Knowledge linked to power not only assumes the authority of the 'truth', but has the power to make itself true. All knowledge, once applied in the real world, has real effects, and in that sense at least, 'becomes true'. Knowledge, once used to regulate the conduct of others, entails constraint, regulation and disciplining of practices. Thus, there is no power relation without the correlative constitution of a field of knowledge, nor any knowledge that does not presuppose and constitute at the same time, power relations.' (Foucault, 1977, pg. 28)
- 'Discourse is not simply that which translates struggles or systems of domination, but is the thing for which and by which there is struggle, discourse is the power which is to be seized' (Foucault, 1970, pg.110)
- 'Any discursive event is seen as being simultaneously a piece of text, an instance of discursive practice, and an instance of social practice.' (Fairclough, 1988, pg. 39)
- 'the ideological effects and hegemonic processes in which discourse is seen to operate.' (Blommaert, 2005, pg. 29-30)
- 'constitutes, naturalizes, sustains and changes significations of the world from diverse positions in power relations.' (Fairclough, 1988, pg. 67)
- 'In other words, "discourses" in this sense involve patterns of belief and habitual action as well as patterns of language. Discourses are ideas as well as ways of talking that influence and are influenced by ideas.' (Johnstone, 2007, pg. 3)
- 'linked ways of talking and thinking constitute ideologies (set of interrelated ideas) and serve to circulate power in society.' (Johnstone, 2007, pg. 3)
- 'The concept of ideology [...] calls our attention to the ways in which meaning is mobilized in the service of dominant individuals and groups, that is, the ways in which the meaning constructed and conveyed by symbolic forms serves, in particular circumstances, to establish and sustain structured relations from which some individuals and groups benefit more than others and which some individuals and groups have an interest in preserving while others may seek to contest.' (Thompson, 1990, pg. 73)
- '[...]common sense, the normal perceptions we have of the world as a system, the naturalised activities that sustain social relations and power structures, and the patterns of power that reinforce such common sense.' (Blommaert, 2005, pg. 160)
- Barthes directs us towards a view in which ideology is layered, stratified, something that has varying dimensions and scopes of operations as well as varying degrees of accessibility to consciousness and agency.' (Blommaert, 2005, pg. 158)
- 'At the end of the day, hegemony may be what it is because there is a real price to be paid for being anti-hegemonic. The price may be that one is not understood, not heard, not recognised as a subject, but it may also be that one is ostracised, exiled, killed, or jailed, made unemployable, or declared insane. As Foucault has shown, the boundaries of hegemony are well guarded by coercive institutions.' (Blommaert, 2005, pg. 167)
- 'When kings, princes and lords appeared before their subjects, they did so in order to affirm their power publicly (visibly), not to render public (visible) the grounds on which their decisions and policies were based.' (Thompson, 1995, pg. 125)
- '[...] shaped by what is, in effect, a "guided market system". [...] 'fix the premise of discourse and interpretation, and the definitions of what is newsworthy in the first

- place.’ (Herman & Chomsky in Klaehn & Mullen, 2010)
- ‘There’s lots of material on this obvious hypothesis, which has been subjected to the hardest tests anybody can think of and still stands up remarkably well. You will hardly find anything else in the social sciences that so strongly supports any conclusion. This is not a big surprise, because it would be miraculous if it didn’t hold up, given the way the forces are operating.’ (Chomsky, 2004, pg. 7)
- ‘Some argue that the Internet and the new communication technologies are breaking the corporate stranglehold on journalism and opening an unprecedented era of interactive democratic media. There is no evidence to support this view as regards journalism and mass communication. In fact, one could argue that the new technologies are exacerbating the problem. They permit media firms to shrink staff even as they achieve greater outputs, and they make possible global distribution systems that reduce the number of media entities. Although the new technologies have great potential for democratic communication, there is little reason to expect the Internet to serve democratic ends if it is left to the market.’ (Herman in Klaehn & Mullen, 2010)
- ‘They are also the conditions which could, perhaps, provide fertile ground for the growth of a new kind of demagoguery: the sudden rise to power of a figure who is seemingly untouched by the scandals and murky dealings of professional politicians and their clientele, and whose appeal is rooted in part in a pervasive sense of disaffection and distrust.’ (Thompson, 1995, pg. 147)
- ‘the central position of the journalistic field in the larger field of power, as part of an ensemble of centrally located fields – also including social sciences and politic – that compete to impose “the legitimate vision of the social world” (Bourdieu in Benson & Reveu, 2005, pg.6)
- ‘The management of visibility through the media is an unavoidable feature of modern politics.’ (Thompson, 1995, pg. 147)
- ‘So being “on message” contributes to that consistent, cumulative, and consequential image that a public person has among his or her addressed audience. A really powerful “message” ascribes to me – as opposed to describes - my reality. It allows my audience to image-me a whole set of plausible stories in the fictive universes of the must-have-been, the could-be, and especially, the sure-as-hell-will-be (I’ll vote for that!).’ (Silverstein, 2003, pg. 16)
- ‘image is not necessarily visual; it is an abstract portrait of identity fashioned out of cumulating patterns of congruence across all manner of indexical signs – including visual ones - that addressees and audiences can imaginatively experience, like a hologram.’ (Silverstein, 2003, pg. 14)
- ‘At the very least, the Net appears likely to decrease the influence of established media organizations over formation of the political agenda. Citizen interest in the progression of issues and events on the political stage will likely be influenced not only by newsroom decisions about what to cover and how, but also by the more chaotic and unpredictable flow of information around the Internet.’ (Bimber, 1998)
- ‘Related to this process is the fact that users are more likely to believe a message that they perceive as coming from several independent sources, or from an acquaintance.’ (Jagatic e.a., 2007)
- ‘While the primary objective of a spammer is often to persuade users to click a link, someone interested in promoting an astroturf message wants to establish a false sense of group consensus about a particular idea.’ (Ratkiewicz e.a., 2010)
- ‘Political astroturf - campaigns disguised as spontaneous, popular “grassroots” behavior that are in reality carried out by a single person or organization. [...] The importance of political astroturf stems from the unprecedented opportunities created by social media for increased participation and information awareness among the Internet-connected public’ (Ratkiewicz e.a., 2010)
- ‘Further, many of the users involved in propagating a successfully astroturfed message may in fact be legitimate users, who are unwittingly complicit in the deception, having been themselves deceived

- by the original core of automated accounts.' (Ratkiewicz e.a., 2010)
- '[...] all lean right, a fact the researchers attribute that to the popularity of conservative activism in this election cycle.' (Ratkiewicz e.a., 2010)
- 'over the longer haul of paragraphs and whole disquisition-sized chunks of verbiage by using words and expressions linked one to another by grammatical and other rules.' (Silverstein, 2003, pg. 7)
- 'The totality of presuppositions and implied meanings constitutes the general world view which a language user assumes to be or handles as if shared with others in the same community. Methods of pragmatic analysis, when efforts are concentrated in areas such as the ones listed above, allow one systematically to uncover ideologies in terms of common frames of reference.' (Blommaert & Verschueren, 1998, pg. 34-35)
- 'conceptual connectedness and patterns of recurrence or of absence. This is not meant to suggest that the ideological world of meaning under investigation would itself have to be coherent in a strict sense.' (Blommaert & Verschueren, 1998, pg. 35)
- 'to [...] describe the apparently messy and complex activities that make up social action, not to reduce their complexity but to describe and explain it.' (Blommaert, 2009)
- 'Online social media tools have played a crucial role in the successes and failures of numerous political campaigns and causes, from the grassroots organizing power of Barack Obama's 2008 presidential campaign, to Howard Dean's failed 2004 presidential bid and the first-ever Tea Party rally [...] Moreover, traditional media pay close attention to the ebb and flow of communication on social media platforms, and with this scrutiny comes the potential for these discussions to reach a far larger audience than simply the social media users.' (Ratkiewicz e.a., 2010)
- 'Every discourse is a discourse on history; a discourse in which we shall see references and pointers to a variety of historical time-frames; a discourse which combines heterogeneous historical materials in one seeming-

ly coherent act. Second, every discourse will simultaneously be a discourse from history, one that articulates a particular position – or various shifting positions – in history.' (Blommaert, 2005, pg. 136)

3. *De verlichting en de antiverlichting (pg. 91 - 150)*

- 'We must never forget that the Enlightenment is an event, or a set of events and complex historical processes, that is located at a certain point in the development of European societies. As such, it includes elements of social transformation, types of political institution, forms of knowledge, projects of rationalization of knowledge and practices, technological mutations that are very difficult to sum up in a word, even if many of these phenomena remain important today.' (Foucault, 1984)
- 'The origins of rationalist modernity lie in the intellectual ferment of early modern Europe, in the scientific revolution and the Glorious Revolution, in Thomas Hobbes, and in the Quarrel of the Ancients and the Moderns.' (Sternhell, 2010, pg.1)
- 'Enlightenment is man's emergence from his self-incurred immaturity' (Kant, 1784, pg.1)
- 'Though man may be kept ignorant, he cannot be made ignorant [...] it has never yet been discovered, how to make man unknow his knowledge, or unthink his thoughts.' (Paine, 1791, pg. 141)
- 'People have the right to build a world different from the one they have inherited... The individual felt to be master of his existence, equal to the most powerful, capable of forging for himself a world that his ancestors could not even dream of.' (Sternhell, 2010, pg.44)
- 'Enlightenment is, hence, best characterized as the quest for human amelioration occurring between 1680 and 1800, driven principally by "philosophy"; [...] leading to revolutions in ideas and attitudes first, and practical revolutions second, or else the other way around, both sets of revolutions seeking universal recipes for all mankind and, ultimately, in its radical manifestation, laying the foundations for modern basic human

- rights and freedoms and representative democracy.' (Israel, 2011, pg. 7)
- 'Happiness (a term which caused its definers almost as much trouble as its pursuers) was each individual's supreme object; the greatest happiness of the greatest number, was plainly the aim of society.' (Hobbsawm, 1962, pg. 287)
- 'The happiness of humanity as a whole depends 'on the progress of reason.'" (Israel, 2010, pg. 165)
- 'with atheism, or, still more vaguely, with free-thinking or with libertinism or irreligion' maar wel met 'its insistence on full freedom of thought, expression, and the press' (Israel, 2010, pg. 20-21)
- 'I suppose it to be self evident, that the earth belongs in usufruct to the living, that the dead have neither powers nor rights over it.' (Jefferson & Hardt, 2007, pg. 53)
- '[...] men are all of one degree, and consequently that all men are born equal, and with equal natural right...' (Paine, 1791, pg. 94)
- 'I am conscious that an equal division of property is impracticable, but the consequences of this enormous inequality producing so much misery to the bulk of mankind, legislators cannot invent too many devices for subdividing property [...]' (Jefferson & Hardt, 2007, pg. 40)
- 'Its chief maxim is that all men have the same basic needs, rights, and status irrespective of what they believe or what religious, economic, or ethnic group they belong to, and that consequently all ought to be treated alike, on the basis of equity, whether black, or white, male or female, religious or non-religious, and that all deserve to have their personal interests and aspirations equally respected by law and government.' (Israel, 2010, pg. 40)
- 'It is the duty of the civil magistrate, by the impartial execution of equal laws, to secure unto all the people in general, and to every one of his subjects in particular, the just possession of these things (life, liberty, health, and indolency of body; and the possession of outward things, such as money, lands, houses, furniture, and the like) belonging to this life.' (Locke, 1689, pg. 118)
- 'From Hobbes in the mid-seventeenth century, through Locke and the Glorious Revolution to Kant in the time of the French revolution, it was believed that the only purpose of the state was to allow each individual to enjoy his liberty and his possessions, or in other words to enjoy his natural rights. Society was a community of citizens that had to give itself the best possible regime: that is to say a representative regime.' (Sternhell, 2010, pg.153)
- 'Precisely as the principle of equality, and the moral theory based on equity and reciprocity, anchored democracy in the moral and political philosophy of the Radical Enlightenment, so it was 'equality' that grounded its entire social theory.' (Israel, 2010, pg. 94)
- 'That whenever any Form of Government becomes destructive of these ends, it is the Right of the People to alter or abolish it, and to institute new Government, laying its foundation on such principles and organizing its powers in such form, as to them shall seem most likely to effect their Safety and Happiness.' (Jefferson & Hardt, 2007)
- 'Whether men in the future will live in a despotic state or under a Democratie is, for Weishaupt as for d'Holbach, essentially a question of changing the thinking, values, and morality of the people, and thus depends on the success of the Enlightenment.' (Israel, 2010, pg. 78)
- 'The first inevitable step in the "General revolution" aimed at emancipating mankind must be utterly to condemn ignorance, prejudice, and credulity: "it is only by showing [men] the truth", wrote d'Holbach in 1772, "that they will come to know their most vital interests and the true motives which should incline them towards what is good"' (d'Holbach in Israel, 2010, pg. 198)
- '[...] full information [...] through the channel of the public papers & to contrive that those papers should penetrate the whole mass of the people. [...] that every man should receive those papers & be capable of reading them.' (Jefferson & Hardt, 2007, pg. 24)
- 'The end of all political associations is the preservation of the natural and imprescriptible rights of man.' (Paine, 1791, pg. 164)
- 'Universalism was one of the quintessential

- characteristics of the Enlightenment.' (Israel, 2010, pg. 5)
- '[...] the concept of distinct 'national' enlightenments seems to me altogether invalid. [...]' (Israel, 2010, pg. 6)
- 'The French revolution,' 'is a landmark in all countries.' (Hobsbawm, 1962, pg. 75)
- 'The American Declaration of Rights were Locke's thought put into practice' (Sternhell, 2010, pg. 40)
- 'From a small spark, kindled in America, a flame has arisen not to be extinguished.' (Paine & Linebaugh, 2009, pg. XI)
- 'Radical writers hoped that the American Revolution would not just continue internally but also accelerate the process of democratization in Europe, the West Indies, Spanish America, and elsewhere. Radical Enlightenment was a transatlantic phenomenon.' (Israel, 2010, pg. 47)
- 'Ideas spur people on to action' (Sternhell, 2010, pg. 30)
- 'pompous title' van 'philosophes' 'foundations of the throne and altar' (McMahon, 2001, pg. 56)
- 'there was little that was inherently French about the democratic ideology premeating the Revolution of 1789-1792' (Israel, 2010, pg. 39)
- 'All of them therefore conceived of revolution as unified and indivisible: a single European phenomenon rather than an aggregate of national or local liberations.' (Hobsbawm, 1962, pg. 144)
- 'The revolutions of America and France have thrown a beam of light over the world, which reaches into man. The enormous expense of governments has provoked people to think, by making them feel: and when once the veil begins to rend, it admits not of repair. Ignorance is of a peculiar nature: once dispelled, it is impossible to re-establish it.' (Paine, 1791, pg. 141)
- 'Contrary to a common idea largely accepted today, the importance of Edmund Burke was not that he was a pillar of the English liberal tradition, but that, together with Herder, he was one of the two great founders of a new political tradition, that of a different modernity based on the primacy of the community and the subordination of the individual to the collectivity.' (Sternhell, 2010, pg. 59)
- 'Their liberty is not liberal. Their science is presumptuous ignorance. Their humanity is savage and brutal.' (Burke, 1790, pg. 86)
- 'We are not converts of Rousseau; we are not the disciples of Voltaire; Helvetius has made no progress amongst us. Atheists are not our preachers, madmen are not our lawgivers. We know that we have made no discoveries; and we think that no discoveries are to be made, in morality, nor many in the great principles of government, nor in the ideas of liberty, which were understood long before we were born.' (Burke, 1790, pg. 80)
- 'Justifying perfidy and murder for public benefit, public benefit would soon become the pretext, and perfidy and murder the end; until rapacity, malice, revenge, and fear more dreadful than revenge, could satiate their insatiable appetites. Such must be the consequences of losing in the splendour of these triumphs of the rights of men, all natural sense of wrong and right.' (Burke, 1790, pg. 82)
- 'It is a war between the partisans of the ancient, civil, moral, and political order of Europe against a sect of fanatical and ambitious atheists which means to change them all.' (Burke, 1826, pg. 217)
- 'It is darkness attempting to illuminate light' (Paine, 1791, pg. 75)
- 'As a good Stürmer, the Lutheran preacher fostered the ideal of originality, not individual originality but collective, national originality.' (Sternhell, 2010, pg. 84)
- 'Just like individuals, a folk should be true to itself, that is, its own culture.' (Herder in Sternhell, 2010, pg. 18)
- '[...] that it would be very naïve and a gross error to accept the idea of the equality of all peoples [...]' (Sternhell, 2010, pg. 18)
- 'The Negro, with his skin, with his ink-bubble blackness, with his lips, and hair, and turkey language, and stupidity, and laziness, is a natural brother of the apes of the same clime.' (Herder, 1772)
- 'Herder's organic concept of the nation, the cult of the Volksgeist (the spirit of the people), his historicism, his assertion that the proper foundation of collective identity is a common culture, fostered a cultural nationalism

- that as early as the second half of the nineteenth century gave rise to the historical-biological nationalism.' (Sternhell, 1999, pg. 55)
- 'Taine and Renan – one a convinced social Darwinist and the other close to Gobineau – represented [...] a crucial stage in the shift toward the nationalism of Blood and Soil.' (Sternhell, 2010, pg. 320)
- '[...] almost the perfect instance of an agent that crystallized (a nation) over a long period; though he established the most perfect national unity that there has ever been, too searching a scrutiny had destroyed his prestige.' (Renan, 1882)
- '[...] uprooting the idea of the all-powerfulness of the individual, reconstituting organic communities and ending the farce of universal suffrage and equality.' (Sternhell, 2010, pg. 15)
- 'The new nationalism was a nationalism of "Blood and soil", a cultural, historical, and finally, biological nationalism. This nationalism undermined the foundations of liberalism and offers a total alternative. It fomented anti-Semitism in Western Europe.' (Sternhell, 1999, pg. 10)
- 'It would be difficult to imagine the success of the anti-Semitic movement in France, of Drumont, Barrès and Maurras, down to the racial laws of October 1940, without the respectability that Renan gave to the idea of the inequality of races and the inferiority of the Semites.' (Sternhell, 2010, pg. 258)
- 'The relativity of values, cultural self-sufficiency, and the Herderian concept of the nation were the three main ideas on which the rejection of the Enlightenment was based at the turn of the twentieth Century.' (Sternhell, 2010, pg. 315)
- 'Mann rebelled at the thought that the West proposed to force Germany to convert from militarism to democracy and civilization.' (Ringer, 1992)
- 'True, the Germans are far less enamored than their Western neighbors of the word "civilization". [...] They have always preferred the word and concept of "culture", [...] because it has a purely human content [rather than] [...] a political connotation[...]. The German soul is too deep to take civilization to be a high ideal, let alone the ultimate one [...]. [This makes Germany appear] strange, repellent, and wild to the people of other, more shallow nations. [This is] its "militarism", its conservative commitment to customary norms, its soldierly morality – an element of the demonic and heroic.' (Mann, in Ringer, 1992)
- 'various national spirits (Volksgeister), the various peoples, each one of which is destined to represent one degree only, and to accomplish only one task in the whole achievement.' (Croce, 1912)
- 'Croce's historicism is argued to be [...] "ot so much scientific theory as practical-political tendency or ideology" (Q8, §27): a "speculative", "liberal" Utopia whose fear of mass movements (Q10.1, §6) banishes revolutionary politics to the irrational and anti-historical, and makes fascist reaction incomprehensible as anything but a temporary aberration in an otherwise pacific evolutionary development.' (Thomas, 2007)
- 'If one sets it in its historical perspective Croce's work appears as the most powerful machine for "conforming" the new forces to its vital interest which the group today possesses.' (Gramsci, 1974, pg. 222)
- 'though Croce became a dissident in 1925, his famous anti-Fascist "Manifesto of the Intellectuals" cannot obscure the support he gave the Fascists in the critical years of their seizure of power.' (Sternhell, 1996, pg. 26)
- 'The essence of historicism is the substitution of the process of individualizing observation for a generalizing view of forces of human history.' (Meinecke in Sternhell, 2010, pg. 20)
- 'Historicism was truly the beginning of the fragmentation of the human race, of the destruction of the idea of all humanity marching at the same pace toward the fullness of the days.' (Sternhell, 2010, pg. 21)
- 'Spengler's thought was the last stage in the psychological preparation that permitted the disaster of the twentieth century to happen. [...] The partitioning of historical worlds began with Herder and it increased more and more until different cultures became completely impervious to each other with Spengler. Biological determinism was

- only the logical next step.' (Sternhell, 2010, pg.371)
- 'I am [...] free if no institution or person interferes with me except for its or his own self-protection.' (Berlin in Sternhell, 2010, pg. 386)
- 'For in reducing liberty to that of negative liberty, one can easily fend off criticism of the existing order in the Western democracies. As negative liberty is the ultimate good, the weaknesses, inequalities, and injustices of democracy are pale in comparison and are only secondary considerations.' (Sternhell, 2010, pg. 396)
- 'His opposition to the Enlightenment from the point of view of a defender of liberty is extremely symptomatic and gives cause for reflection, if only because the fact that Berlin took up the main gist of the argument put forward by Meinecke forty years earlier. For Berlin –an excellent example of the 'soft anti-enlightenment'– as for Meinecke, there seemed to be no relationship of cause and effect between the war against rationalism, universalism, and natural rights and the war against democracy and its fall in the twentieth century.' (Sternhell, 2010, pg. 23)
- 'It was against the liberation of the individual by reason that the Anti-Enlightenment, including its liberal branch, launched its attack, and its campaign was infinitely more sophisticated and subtle than that of the classical, undisguisedly authoritarian enemies of the Enlightenment in the eighteenth century. In making its objective the destruction of the atomistic view of society, this attack announced the birth of communitarianism.' (Sternhell, 2010, pg. 7)
- 'They all agreed that the purpose of thought was action; they all took an interest in the world of their time, not only in order to understand it and to learn to live in it, but, as Marx said, in order to change it. For them, thought was closely related to action: they were all "committed" intellectuals in the true sense of the word.' (Sternhell, 2010, pg. 28)
- '[...] the Franco-Kantian Enlightenment, of democracy and of the sovereignty of the people in the true meaning of the expression, the meaning ascribed to it by Rousseau, Jeremy Bentham, Mill and Tocqueville: a system in which liberty would be compatible with equality, in which equality would be compatible with the autonomy and sovereignty of each person's individual sphere but also the individual's inalienable right to be the master of his destiny.' (Sternhell, 2010, pg. 24)
- '[...] all these nonconformists ended up creating a new kind of conformism and promoting many concepts that very soon became commonplaces.' (Sternhell, 2010, pg. 24)
- 'This cult of the particular, the individual, and the specific, this new and original Herderian contribution, which gives a revolutionary meaning to the very idea of collective identity, was to play an important role in the rise of cultural and political nationalism.' (Sternhell, 2010, pg. 282)
- 'It was Herder who gave Europe a view of history as consisting of cultures that, even when not cut off from each other, regarded foreign contributions as threatening their authenticity. Moreover, as we have seen from Herder's opinion of France, these cultures could easily become antagonistic, and this was precisely the opposite of the view of culture held by Voltaire, Montesquieu and Rousseau.' (Sternhell, 2010, pg. 21)
- 'Unlike Voltaire, who sought to emphasize all the points in which the Europeans were inferior to the non-Europeans, Herder thought that the Christian countries were "the most important human world"' (Sternhell, 2010, pg. 286)
- 'Nature produces families: it follows that the most natural state is that of a single people with a single national character.' (Sternhell, 2010, pg. 294)
- 'Organicism, that supreme form of subordination of the individual to the collectivity', is volgens Sternhell, 'one of the great "leading ideas" of Anti-Enlightenment thought.' (Sternhell, 2010, pg. 202)
- 'one is the possession in common of a rich legacy of memories, the other is present-day consent, the desire to live together, the will to perpetuate the value of the heritage that one has received in an undivided form. [...] the nation, like the individual, is the culmination of a long past of endeavours, sacrifice and devotion. Of all cults, that of the ances-

- tors is the most legitimate, for the ancestors have made us what we are.' (Renan, 1882)
- 'They had their beginnings and they will end.' (Renan, 1882)
- 'Forgetting, I would even go so far as to say historical error', zo zei Renan, 'is a crucial factor in the creation of a nation, which is why progress in historical studies often constitutes a danger for [the principle of] nationality.' (Renan, 1882)
- 'But taking certain myths for granted in this way is incompatible with the liberal democratic commitment to the critique of power.' (Abizadeh, 2004, pg. 302)
- 'A nation is therefore a large-scale solidarity, constituted by the feeling of the sacrifices that one has made in the past and of those that one is prepared to make in the future.' (Renan, 1882)
- '[...] to understand that organic nationalism was a barrier against the democratic tide.' (Sternhell, 2010, pg. 195)
- 'The pretended rights of man, which have made this havoc, cannot be the rights of the people. For to be a people, and to have these rights, are things incompatible.' (Sternhell, 2010, pg. 193)
- 'Absolute equality is as impossible among mankind as absolute equality among the species of the animal kingdom' (Renan in Sternhell, 2010, pg. 455)
- 'Thus they all agreed that the right and privilege of the uneducated was to receive orders and carry them out, and the great virtue of the humble and of common folk was to listen to the heart and not to reason.' (Sternhell, 2010, pg. 213)
- 'The rationalism, optimism and universalism of the Enlightenment, the quasi absolute faith in science, found immediate concretization in the aspiration towards a rational transformation of political and social life.' (Sternhell, 1996, pg. 12)
- 'According to Renan, France was the only country that had to pay the ultimate price for rationalism in all its horror.' (Sternhell, 2010, pg. 183)
- 'We owe to him (Burke) the idea that any change in the existing order necessarily takes on the form of a utopia and can only end in disaster.' (Sternhell, 2010, pg. 62)
- 'Very soon "materialism" - that is, liberalism, democracy, socialism - became the code word par excellence for evil.' (Sternhell, 2010, pg. 48)
- 'The disconnection that is usually made between the two nationalisms (cultural and political nationalism) is highly artificial.' (Sternhell, 2010, pg. 16)
- 'The nationalist elite could thus ride on the waves of social unrest and demands for social, economic and political enfranchisement of the masses of the population, Dutch-speaking as well as French-speaking ones, for the industrial proletariat in the second half of the nineteenth century was heavily concentrated in Wallonia (Flanders being predominantly rural).' (Blommaert, 2011, pg. 245)
- '[...] De Raet argued that the Flemish language was the only effective means to disseminate the knowledge and training required for this purpose. He developed from this contention a key argument in the case for granting Flemish equal status in all ranges of society.' (Boehme, 2008, pg. 544-545)
- 'The introduction of the Language frontier caused a major shift in the direction of nationalism in Belgium. Whereas prior to 1963 Flemish nationalism operated within the Belgian space and strove towards a bilingual Belgian state, the language frontier introduced territoriality into the strategy and modes of operation of nationalist movements. The slogan now became 'In Flanders Flemish!' and rather than to work towards a bilingual Belgium, the goal now became a monolingual Flanders.' (Blommaert, 2011, pg. 245)
- '[...] language and socio-economic factors as elements in political conflicts in Belgium. Dutch was always a demographic majority language; its minority status was an effect of the socio-economic weakness of Flanders. More rights for the language thus came along with more general processes of social, political and economic enfranchisement and democratization in Belgium.' (Blommaert, 2011, pg. 246)
- 'The major ideological effect was that the ideological construction of sociolinguistic identities in Belgium changed, from an Enlight-

enment (viz. French Jacobinism-inspired) view focused on citizenship and equal language rights within a multilingual state to an ethnic and territorial view of language-related identities. Speaking Dutch now entirely coincided with Flemish ethnicity and Flemish territory. We thus move from a dominant Jacobin ideology in which language was seen as an instrument enabling full participation of citizens in the public life of a rationally organized state, to a Herderian one in which language is seen as the defining element of members of an ethnic group who occupy a given territory.' (Blommaert, 2011, pg. 245)

4. N-VA, *nationalisme en identiteit* (pg. 153 - 198)

'The peoples of the earth have thus entered in varying degrees into a universal community, and it has developed to the point where a violation of rights in one part of the world is felt everywhere. The idea of a cosmopolitan right is therefore not fantastic and overstrained; it is a necessary complement to the unwritten code of political and international right, transforming it into a universal right of humanity.' (Kant, 1784)

'[...] my argument does entail that we should not confine our thinking to our own sphere – that in making choices in both political and economic matters we should most seriously consider the right of other human beings to life, liberty, and the pursuit of happiness, and work to acquire knowledge that will enable us to deliberate well about those rights.' (Nussbaum, 1994)

'[...] there is no singular cosmopolitanism adequate to the world as a whole, - nor even any fixity of humanity as a whole – but rather a plurality of cosmopolitanisms.' (Calhoun, 2003, pg. 537)

'At least in their extreme forms, cosmopolitanism and individualism participate in this pervasive tendency to deny the reality of the social.' (Calhoun, 2003, pg. 537)

'[t]he most purely normative uses tend to be the most abstractly universalistic and rationalistic as well as the most decontextualized.' (Calhoun, 2003, pg. 537)

'But as they offer no new account of solidarity

save the obligations of each human being to all others, they give little weight to "belonging", to the notion that social relationships might be as basic as individuals, or that individuals exist only in cultural milieu even if usually in several at the same time.' (Calhoun, 2003, pg. 535)

'the contrast between the thinking of the rationalistic Natural Law and the [new] empirical realism' (Sternhell, 2010, pg. 104)

'Communitarians often slip into speaking of the community, or the culture of a community as though either could be more unitary and clearly bounded than is possible. This sort of slip among communitarians provides cosmopolitans with a convenient straw man to knock down. But that culture and community are never quite so simple does not mean that they lack force or legitimate value, let alone that they are mere illusions.' (Calhoun, 2003, pg. 542)

'History in the ordinary sense, that is, the series of facts we know about the development of humanity, is only an imperceptible part of the true history, which is the picture of what we can know about the development of the universe.' (Sternhell, 2010, pg. 138-139)

'no serious historian of nations and nationalism can be a committed political nationalist [...] Nationalism requires too much belief in what is patently not so.' (Hobsbawm, 1992, pg. 12)

'a considerable number of people who live in a certain stretch of territory enclosed within certain limits and obey the same government.' (Sternhell, 2010, pg. 277)

5. N-VA, *democratie en de waarden van de verlichting* (pg. 199 - 266)

'I saw that everything essentially depended on politics' (Sternhell, 2010, pg. 2)

'[...] blind to how, why, and where these concepts first emerged.' (Israel, 2010, pg.7)

'A Declaration of Rights is, by reciprocity, a Declaration of Duties also. Whatever is my right as a man is also the right of another; and it becomes my duty to guarantee, as well as to possess.' (Paine, 1791, pg. 137)

'always ready to demand rights, the abhorrent rights of man, and to forget the duties of

- obedience to and respect for the established order.' (Sternhell, 2010, pg. 195)
- 'What country can preserve it's liberties if their rulers are not warned from time to time that their people preserve the spirit of resistance?' (Jefferson & Hardt, 2007, pg. 35)
- '[...] equality, that is the fundamental principle of the democratic republic.' (Israel, 2010, pg. 122)
- 'is grounded on the principle that every person's happiness, and hence worldly interests, must be deemed equal.' (Israel, 2010, pg. 92)
- 'serves only to aggravate and imbitter that real inequality, which it never can remove.' (Burke, 1790, pg. 37)
- "subordination" is the very basis of society and what makes government, industry, and the social order possible. "Every person does good", contended Ferguson in 1757, "and promotes the happiness of society, by living agreeable to the rank in which Providence has placed him." (Israel, 2010, pg. 112)
- 'Diderot and d'Holbach believed that institutionalized inequality undermines the political order and, by fomenting crime and misanthropy, the moral order as well. The man discriminated against is aggrieved. The man who possesses nothing lacks any stake in society.' (Israel, 2010, pg. 45),
- 'A society can be "happy", according to the radical thinkers, only when it places all those who compose it in a position equally to enjoy its benefits, rendering participation in it advantageous while in doing so eschewing violence as much as possible.' (Israel, 2010, pg. 99),
- 'Planning and competition can be combined only by planning for competition, not by planning against competition.' (Hayek, 1945)
- 'So that, however it may be mistaken, the end of law is, not to abolish or restrain, but to preserve and enlarge freedom. For in all the states of created beings capable of laws, where there is no law there is no freedom. For liberty is to be free from restraint and violence from others; which cannot be where there is no law: but freedom is not, as we are told, a liberty for every man to do what he lists, but a liberty to dispose, and order as he lists, his person, actions, possessions, and his whole property, within the allowance of those laws under which he is, and therein not to be subject to the arbitrary will of another, but freely follow his own.' (Locke, 1689, pg. 25-26)
- 'According to the modern, the democratic, and if I may say so, correct conception of liberty, each man, being presumed to have received from nature the enlightenment necessary to conduct himself, has from birth an equal and inviolable right to live independently of others in all that concerns him alone, and to forge his own destiny as he wishes.' (De Tocqueville in Sternhell, 2010, pg. 52),
- 'If we are not to destroy individual freedom, competition must be left to function unobstructed.' (Hayek, 1945)
- 'Only behaving justly – upholding equity, refraining from injuring others with regard to their rights, security, and possessions-is judged "moral" by these writers.' (Israel, 2010, pg. 198),
- 'From that moment we have no compass to govern us; nor can we know distinctly to what port we steer.' (Burke, 1790, pg. 78)
- 'In the continuous battle for cultural hegemony, neoconservatism, takes three main lessons from Burke. First, there is the idea that a civilized society can only survive on the basis of cultural capital accumulated by all the generations preceding one's own, which means that liberty and all liberal values can only survive if tempered by the antiliberal values that have come down to us and are an integral and indestructible part of our heritage. From this follows the second lesson, according to which any attempt at significantly improving life means no less than a revolutionary or utopian change of the social order, and must end in disaster. Third, there is the idea that since moral values are essential to life of a well-ordered society, they have precedence over material, utilitarian values, which depend on the will of the individual.' (Sternhell, 2010, pg. 432),
- 'The church itself is a thing absolutely separate and distinct from the commonwealth. The boundaries on both sides are fixed and immovable.' (Locke, 1689, pg. 123-24)
- '[...] to establishing of any articles of faith, or forms of worship, by the force of his laws.

For laws are of no force at all without penalties, and penalties in this case are absolutely impertinent, because they are not proper to convince the mind.' (Locke, 1689, pg. 118)

6. De mediatieke strijd en het master-narratief van N-VA (pg. 269- 306)

'From now on, all homogeneity must be "hand-picked" from a tangled mass of variety through selection, separation and exclusion; all unity needs to be made; concord artificially produced is the sole form of unity available.' (Bauman, 2001, pg. 14)

'This implies either an underlying person cult or a negative coverage of all other party members.' (Junqué de Fortuny e.a., 2011)

'[...] the efficiency of the one voice, implemented through a total organization.' (Burke, 1939-1940, pg. 61-81)

'All of them came to politics via history. All the writers we are dealing with were simultaneously actors and observers. None of them left a systematic political essay, but they all produced works of political thought and intellectual controversy, written for immediate ends. Some of them, like Herder, Burke Carlyle, and Renan, produced hastily written pamphlets that became classics of political thought.' (Sternhell, 2010, pg.28)

7. N-VA-communicatie, mediacirculatie en politieke strijd: zes casussen (pg. 307- 408)

'the doctrine of natural rights and the idea that the individual had priority over society, and

that civil society, as a collection of autonomous individuals, had priority not only over the state but also over the nation.' (Sternhell, 1999, pg.55)

'The kind of solidarity provided by the nation seemed to them greater than that provided by any other form of social cohesion.' (Sternhell, 2010, pg.26)

'Catholicism was a fundamental element of the Irish identity; it was integral to its history; it was the basis of the solidarity of Irish society. As a result, it contributed to the stability and continuity of the established order.' (Sternhell, 2010, pg.190)

'It is planning for security of the second kind which has such an insidious effect on liberty. It is planning designed to protect individuals or groups against diminutions of their incomes.' (Hayek, 1945)

8. N-VA en web 2.0: de schepping van een draagvlak (pg.409-498)

'Crols took his inspiration for national-liberalism from the work of the neo-liberal scholar Friedrich von Hayek. The important contribution of von Hayek for Crols is the way he merged conservatism, i.e. the importance of tradition, culture and the rejection of radical change, with liberalism. For Crols national firms - not all of them, but a reasonable amount of key firms [...] - belong to the national tradition and should be treated accordingly. This is especially true for SMEs as Flanders is largely a "country" of SMEs.' (Oosterlynck, 2007, pg.357)

TILBURG SCHOOL OF HUMANITIES

Dissertations in Language and Culture Studies

- 1 Sander Bax. *De taak van de schrijver. Het poëtische debat in de Nederlandse literatuur (1968-1985)*. Supervisors: Jaap Goedegebuure and Odile Heynders, 23 May 2007.
- 2 Tamara van Schilt-Mol. *Differential item functioning en itembias in de cito-eindtoets basisonderwijs. Oorzaken van onbedoelde moeilijkheden in toetsopgaven voor leerlingen van Turkse en Marokkaanse afkomst*. Supervisors: Ton Vallen and Henny Uiterwijk, 20 June 2007.
- 3 Mustafa Güle. *Differences in Similarities: A Comparative Study on Turkish Language Achievement and Proficiency in a Dutch Migration Context*. Supervisors: Guus Extra and Kutlay Yağmur, 25 June 2007.
- 4 Massimiliano Spotti. *Developing Identities: Identity Construction in Multicultural Primary Classrooms in The Netherlands and Flanders*. Supervisors: Sjaak Kroon and Guus Extra, 23 November 2007.
- 5 A. Seza Doğruöz. *Synchronic Variation and Diachronic Change in Dutch Turkish: A Corpus Based Analysis*. Supervisors: Guus Extra and Ad Backus, 12 December 2007.
- 6 Daan van Bel. *Het verklaren van leesgedrag met een impliciete attitudemeting*. Supervisors: Hugo Verdaasdonk, Helma van Lierop and Mia Stokmans, 28 March 2008.
- 7 Sharda Roelsma-Somer. *De kwaliteit van Hindoescholen*. Supervisors: Ruben Gowricharn and Sjaak Braster, 17 September 2008.
- 8 Yonas Mesfun Asfaha. *Literacy Acquisition in Multilingual Eritrea: A Comparative Study of Reading across Languages and Scripts*. Supervisors: Sjaak Kroon and Jeanne Kurvers, 4 November 2009.
- 9 Dong Jie. *The Making of Migrant Identities in Beijing: Scale, Discourse and Diversity*. Supervisors: Jan Blommaert and Sjaak Kroon, 4 November 2009.

- 10 Elma Nap-Kolhoff. *Second Language Acquisition in Early Childhood: A Longitudinal Multiple Case Study of Turkish-Dutch Children*. Supervisors: Guus Extra and Kutlay Yağmur, 12 May 2010.
- 11 Maria Mos. *Complex Lexical Items*. Supervisors: Antal van den Bosch, Ad Backus and Anne Vermeer, 12 May 2010.
- 12 António da Graça. *Etnische zelforganisaties in het integratieproces. Een case study in de Kaapverdise gemeenschap in Rotterdam*. Supervisor: Ruben Gowricharn, 8 October 2010.
- 13 Kasper Juffermans. *Local Linguaging: Literacy Products and Practices in Gambian Society*. Supervisors: Jan Blommaert and Sjaak Kroon, 13 October 2010.
- 14 Marja van Knippenberg. *Nederlands in het Middelbaar Beroepsonderwijs. Een casestudy in de opleiding Helpende Zorg*. Supervisors: Sjaak Kroon, Ton Vallen and Jeanne Kurvers, 14 December 2010.
- 15 Coosje van der Pol. *Prentenboeken lezen als literatuur. Een structuralistische benadering van het concept 'literaire competentie' voor kleuters*. Supervisor: Helma van Lierop, 17 December 2010.
- 16 Nadia Eversteijn-Kluijtmans. *"All at once" Language choice and codeswitching by Turkish-Dutch teenagers*. Supervisors: Guus Extra and Ad Backus, 14 January 2011.
- 17 Mohammadi Laghzaoui. *Emergent academic language at home and at school. A longitudinal study of 3- to 6-year-old Moroccan Berber children in the Netherlands*. Supervisors: Sjaak Kroon, Ton Vallen, Abderrahman El Aissati and Jeanne Kurvers, 9 September 2011.
- 18 Sinan Çankaya. *Buiten veiliger dan binnen: in- en uitsluiting van etnische minderheden binnen de politieorganisatie*. Supervisors: Ruben Gowricharn and Frank Bovenkerk, 24 October 2011.

- 19 Femke Nijland. *Mirroring interaction. An exploratory study into student interaction in independent working*. Supervisors: Sjaak Kroon, Sanneke Bolhuis, Piet-Hein van de Ven and Olav Severijnen, 20 December 2011.
- 20 Youssef Boutachekourt. *Exploring Cultural Diversity. Concurrentievoor- delen uit multiculturele strategieën*. Supervisors: Ruben Gowricharn and Slawek Magala, 14 March 2012.
- 21 Jef Van der Aa. *Ethnographic monitoring. Language, narrative and voice in a Carribbean classroom*. Supervisors: Jan Blommaert and Sjaak Kroon, 8 June 2012.
- 22 Özel Bağcı. *Acculturation orientations of Turkish immigrants in Germany*. Supervisors: Guus Extra and Kutlay Yağmur, 3 October 2012.
- 23 Ico Maly, N-VA. *Analyse van een politieke ideologie*. Supervisors: Jan Blommaert and Sjaak Kroon, 23 October 2012.